

أذري

QURANI
KƏRİMİN SON
ÜÇ CÜZÜNÜN
TƏFSİRİ

DİNİ BİLGİLƏR

Həmd olsun Allaha. Sevimlimiz, azizimiz və Peyğəmbərimiz Muhəmmədə salat və salam olsun.

Müsəlman bacım və qardaşım – Allah sizə rəhm etsin – bilin ki, hər birimiz dörd məsələni bilməliyik:

1 Elm: Allahu, Onun peyğəmbərini tanımaq və İslam dinini bilməkdir. Çünki Allaha elmsiz ibadət olunmaz. Kim kor-koranə ibadət edərsə haqq yoldan azmış kimsələrə oxşayar.

2 Əməl: Bildiyinə əməl etməyən insan Allahın qəzəbinə gəlmişlərə bənzəyər. Çünki bildiyinə əməl etməyənlər də Allahın qəzəbinə gəlmişdilər. Bəzən şeytan öz hiyləgərliyini işə salıb insanı elm öyrənməkdən çəkindirir ki, guya elm öyrənməyə Allah yanında cəhalətə ilə üzrxahlıq edə bilər. Amma o bilmir ki, öyrənməyə imkanı olub bu fürsətdən istifadə etməyən insanın üzrxahlığı keçərli deyildir. Nuh tayfası da hiylə işlədib üzrxahlıq üçün özlərinə yer qalsın deyə *"barmaqlarını qulaqlarına tıxadılar, (Nuhu görməsinlər deyə) libaslarına büründülər..."* (Nuh: 7).

3 Bildiyinə dəvət etmək: Alimlər və təbliğatçılar Peyğəmbərlərin varisləridirlər. Uca Allah İsrail oğullarına lənət etmişdi. Çünki *"Onlar bir-birini etdikləri pis əməldən çəkəndirmədilər. Onların gördükləri iş necə də pis idi!"* (əl-Maidə: 79). Təbliğatla məşğul olmaq və elm öyrənmək "fəzül kifayə"dir, yəni bir qrup insan bu işlə məşğul olsa digərləri məsuliyyətdən azaddır. Yox əgər bu işi bütünlükdə tərks etsələr o zaman günah qazanarlar.

4 Çətinliklərə səbir etmək: Elm öyrənərkən, əməl və təbliğ edərkən səbirli olmaq.

Biz də öz növbəmizdə cəhalətin aradan qaldırılması işinə ortağ olmaq və vacib elmi öyrənmək üçün bu müxtəsər kitabda Qurani Kərimin son üç cüzünün təfsiri ilə birlikdə, şəriət elmlərindən ən lazımlı məsələləri də toplamışıq. Qurani Kərimin son üç cüzünün kitaba salınması bu surələrin çox oxunması ilə əlaqədardır. Necə deyirlər: **"Hamısını əldə edə bilmirsənsə, çoxunu əldən buraxma."**

Kitabdakı məlumatları müxtəsər, hədislərin isə yalnız səhih olanlarını təqdim etmişik. Biz bu kitabın kamil olduğunu iddia etmirik. Kamillik Allahın Özünə məxsus olan bir xüsusiyyətdir. Bu azacıq əmək sərfidir. Məlumatların doğruluğu Allahdan, səhvlər isə nəfsimizdən və şeytandandır. Əgər nədəsə səhvə yol vermişkən bilin ki, Allah və rəsulu bundan uzaqdır. Eyiblərimizə gözəl şəkildə irad bildirib onları biza hədiyyə edən hər kimsəyə Allah rəhm etsin.

Kitabın hazırlanmasında, çap edilməsində, oxunmasında və öyrədilməsində əməyi olan hər kəsə Allah tərəfindən ən gözəl mükafat bəxş edilsin, onların bu savab işi məqbul sayılsın, dərəcələrini ucaltsın.

Daha doğrusunu bilən Allahdır. Peyğəmbərimiz Muhəmmədə, ailəsinə və əshabına Allahın salavatı və salamı olsun.

İslam dünyasının bir çox alimləri və elm tələbələri bu kitabı tərifləmiş və tövsiyə etmişlər.

Mündəricat

Quran oxumağın savabı	2
Qurani kərimin son üç cüzünün təfsiri	4
Müsəlmanın həyatında əhəmiyyət kəsb edən mühüm suallar	78
Allahın adları və mənaları	80
QƏLBİ ƏMƏLLƏR	94
İbrətli dialoq	103
Lə iləhə illəllah – şəhadət kəlməsi	118
Mühəmmədən rəsuləllah	120
ŞƏRİİ PAKLIQ (Təharət)	122
Qadınlardan təbii yolla ifraz olunan <u>aybaşı</u> və istihazə qanı ilə bağlı əhkamlar.	126
Qadınlardan təbii yolla ifraz olunan <u>nifas qanı</u> (<i>doğuşdan sonrakı qanaxma</i>) ilə bağlı əhkamlar	127
Qadınlara aid bəzi əhkamlar	129
Namaz	132
Zəkat	139
Oruc	142
Həcc və ümrə	145
Faydalı məlumatlar	150
Şərii ovsunlar	155
Dua	162
Əzbərlənməsi gərəkən dualar	164
Uğurlu ticarət	170
Səhər və axşam oxunan gündəlik zikrlər	172
Böyük savablar vəd olunan söz və əməllər	175
Edilməsi qadağan olunan əməllər	182
Əbədiyyət yolçuluğu	186
DƏSTƏMAZ	
NAMAZ TƏLİMİ	
Bilmək əməl etməyi tələb edir.	

Quran oxumağın savabı

Quran Allahın kəlamıdır. Onun digər kəlamlara nisbətən üstünlüyü Allahın məxluqatı üzərindəki üstünlüyü kimidir. Dilin oxuduğu ən gözəl kəlam da odur.

Quranı öyrənməyin, öyrətməyin və oxumağın çox böyük fəziləti vardır.

Onu öyrətməyin savabı: Peyğəmbər ^(Sallallahu aleyhi və sallam) demişdir: *"Sizin ən xeyirliniz Quranı öyrənən və öyrədəndir"* Buxari.

Onu oxumağın savabı: Peyğəmbər ^(Sallallahu aleyhi və sallam) demişdir: *"Kim Allahın kitabından bir hərf oxuyarsa, ona görə bir savab qazanar. Hər bir savabın isə, on mislində əvəzi ona verilir"* Tirmizi.

Quran öyrənməyin, əzbərləməyin və gözəl oxumağın üstünlüyü:

Peyğəmbər ^(Sallallahu aleyhi və sallam) demişdir: *"Quranı əzbər bilib oxuyan kimsənin misalı, vəhy daşıyan şərafli və itaətkar mələklərin misalı kimidir. Çətinlik çəkərək Quran oxumağa davam edən kimsə üçün iki savab vardır"* Buxari və Müslim.

Digər hədisdə Peyğəmbər ^(Sallallahu aleyhi və sallam) deyir: *"Quran oxuyan insana deyiləcəkdir: Dünyada etdiyini kimi aramla oxu və yüksəl. Həqiqətən sənin məqamın oxuduğun son ay məqamında olacaqdır"* Tirmizi.

Xəttabi deyir: *"Rəvayətdə deyilir ki, Quran ayələrinin sayı cənnətin pillələri sayındadır. Quran oxuyana deyiləcəkdir: Quran ayələrini oxuduğun qədər pillələrlə yüksəl. Kim Quranı tam oxuyarsa, Axirətdə cənnətin ən yüksək pilləsinə yüksələr. Kim Qurandan bir parça oxuyarsa, onun yüksəlişi oxuduğunun mislində olar. Onun mükafatı qiraəti bitən yərə qədər olar."* (s.s.)

Övladı Quran öyrənən kimsənin savabı: Peyğəmbər ^(Sallallahu aleyhi və sallam) demişdir: *"Kim Quran oxuyar, öyrənər və ona əməl edərsə, Qiyamət günü onun valideynlərinə günəş kimi parıldayan nurlu tac taxılar. Həmçinin onlara dünyada misli olmayan ipəkdən paltar geyindirilər. Onlar təəccüblə soruşurlar: Bunlar bizə nə üçün verilmişdir? Onlara deyilər: Sizin övladlarınız Quran öyrəndikləri üçün"* Hakim.

Qiyamət günü Quranın öz sahibinə şəfaət etməsi: Peyğəmbər ^(Sallallahu aleyhi və sallam) demişdir: *"Quranı oxuyun. Həqiqətən Quran qiyamət günü öz sahibi üçün şəfaətçi olacaqdır"* Müslim.

Digər hədisdə deyilir: *"Qiyamət günü oruc və Quran öz sahibi üçün şəfaətçi olacaqlar"* Əhməd və Hakim.

Quran oxumaq və öyrənmək üçün toplaşanların savabı: Peyğəmbər ^(Sallallahu aleyhi və sallam) demişdir: *"Allahın evlərindən birində toplaşib, Onun kitabını*

oxuyan və öyrənən topluma mütləq sükunət çökər, mərhəmət onları bürüyər, Mələklər onları əhatəyə alar və uca Allah onları hüzurundakılara xatırladar” Əbu Davud.

Quran oxumağın ədəb-ərkanı: İbn Kəsir bəzi ədəb qaydalarını qeyd etmiş və demişdir: *“Quran oxuyarkən dəstəmazlı olmaq, misvaklanmaq, gözəl geyimini geyinmək, qibləyə tərəf yönəlmək, əsnəyərkən oxumağı dayandırmaq, zərurat olmadan söhbət edərək qiraəti kəsməmək, fikrini oxuduğuna cəmləmək, müjdə verən ayələrdə dayanıb dua etmək, əzab ayələrində dayanıb Allaha sığınmaq, Qurani açıq saxlamamaq, üzərinə bir şey qoymamaq, digər oxuyanlara baxıb bəhsə girərək səsini yüksəltməmək, bazar və lağ-lağı olan yerlərdə oxumamaq”*.

Quran necə oxunmalıdır? Ənəs ☪ Peyğəmbərin ☪ Quran oxuması haqqında soruşulduqda belə cavab vermişdi: *“O, qiraətini uzadardı. Bismilləhir Rəhmənil Rəhim ayəsini oxuyanda, Bismilləh və ər-Rəhman və ər-Rəhim sözlərini uzadardı”* Buxari.

Quran oxumağın savabının qat-qat artırılması: Kim sırf Allah üçün Quran oxuyarsa, savaba nail olar. Lakin insan ürəkdən, düşünərək və anlayaraq oxuduqda bu savab daha çox olur. Hər bir hərfə görə on qat savabdan yeddi yüz qata qədər savab qazanır.

Sutka ərzində Quran oxumağın miqdarı: Peyğəmbərin (Səlləlləhu aleyhi və səlləm) səhabələri hər gün özlərinə Qurandan pay ayırardılar. Onlardan heç kəs yeddi gündən az müddətdə Qurani xətm etməyi özlərinə adət etməzdilər. Hətta üç gündən az müddətdə Qurani xətm etmək qadağan belə olmuşdur.

əl-Fatihə surəsi (1)

(kitabı açan)

Quran bu surə ilə başladığı üçün ona "kitabın açarı" adı verilmişdir. Bu surə Quranın yazılış və oxunuş tərtibatında ilk sırada gələn surədir. Amma bu surə ilk nazil olan surə deyil. Bir rəvayətə görə bu surə Məkkədə, digərinə görə isə Mədinədə nazil olmuşdur. Bu surə "Kitabın açarı", "Kitabın anası", "Yeddi sənə", "Həmd surəsi", "Namaz surəsi", "əl-Vaqiyə" və s. adlarla adlandırılmışdır. Bu surənin fəziləti barədə bir çox hədislər rəvayət olunmuşdur. Belə hədislərin birində Peyğəmbər ^(sallallahu əleyhi və əlihə) deyir: "Əlhəmdulillah rabbi aləmin – yeddi sənə və mənə verilən əzəmətli Qurandır".

① **«ər-Rəhman və ər-Rəhim Allahın adı ilə!»** Bismillah Quran surələrinin əvvəlində ayə olaraq deyil, bir surəni digərindən ayıran bir cümlə olaraq işlədilmişdir. Bunu hər surənin əvvəlində oxumaq müstəhəbdir (*bəyəniləndir*). Yalnız Tövbə surəsinin əvvəlində oxumaq məkrühdür (*bəyənilmir*). **«Allah»** kəlməsi yalnız Allah təalaya məxsus olub Ondən başqasına verilməmişdir. Sözlün kökü "İlah"-dan götürülmüşdür. Qeyri-müəyyənlik halında (*yəni əl-ilah deyil, ilah kimi*) işlədikdə haqq və ya batil olan hər ilaha şamil olunurdu. Amma sonradan bu ad deyildikdə, yalnız haqq olan ilah nəzərdə tutuldu. **«Rəhman və Rəhim»** Bunlar "rəhmət"-dən düzəldilmiş sözlərdir. *ər-Rəhman* sözü *ər-Rəhim* sözündən daha çox mübaliğə edilmişdir. *ər-Rəhman* sözü Allahdan başqasına aid edilməmişdir.

② **«Həmd olsun Allaha»** Həmd Allahın bəxş etdiyi gözəlliklərə dil ilə sənə etməkdir. Həmd, yalnız söz ilə olur. Şükr isə, söz, qəlb və əzələrlə olur. Şükr nemət müqabilində, həmd isə, həmd olunanın kamilliyinə və həmçinin Onun verdiyi nemətlərə görə də ola bilər. Həmd də, şükür də uca Allaha məxsusdur. **«aləmlərin Rəbbinə»** *ər-Rəbb* sözü uca Allahın adlarından biridir. Bu ad başqasına əlavə ilə deyilə bilər. Məsələn, bu kişi evin rəbbidir (*yəni, sahibidir*). Rəbb sözü sahib, ağa, islah edən, işləri yoluna qoyan və ibadət olunan deməkdir. **«Aləmlər»** sözü "aləm" sözünün cəmidir. Bu, Allahdan başqa, mövcud olan hər şeyə şamilidir. Aləm sözü aqli olanlara şamil olunur. Bura dörd qism məxluq daxildir: İnsanlar, cinlər, mələklər və şeytanlar.

③ **«Rəhman və Rəhim olana.»** Uca Allahın aləmlərin rəbbi olaraq vəsf edilməsində bir qorxu nümayişi olduğu üçün bundan sonra,

سُورَةُ الْفَاتِحَةِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
 الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ
 إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ
 نَسْتَعِينُ
 اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ
 صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
 غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

dərhal ümidləndirici **«Rəhman və Rəhim»** adları qeyd olunmuşdur. Beləliklə, uca Allah Öz sifətlərində Ondən qorxmağı və Ona rəğbət bəsləməyi cəm etmiş olur. Bu isə, məxluq üçün Allahın itaətinə dəstəkdir.

④ **«Haqq-Hesab gününün sahibinə!»** Sahib uca Allahın etdiyi felin sifətidir. Haqq-Hesab günü uca Allahın bəndələrinə əməllərinin qarşılığını verdiyi gündür. Qatadə deyir: Haqq-Hesab günü uca Allah tərəfindən bəndələrinə etdikləri əməllərə görə qarşılıq verdiyi, yəni cəzalandırıldığı və ya mükafat verdiyi gündür.

⑤ **«Biz, yalnız Sənə ibadət edirik və yalnız Səndən kömək diləyirik!»** Biz, ibadətə və kömək diləməyi yalnız Sənə yönəldirik. Səndən başqasına ibadət etmir, başqasından kömək diləmirik. İbadət mütiliyin və itaətin ən ali məqamıdır. İbadət kəlməsi şəriət termini olaraq, kamil məhəbbət, mütilik, itaətkarlıq və qorxunu özündə cəm edir. İbadət kəlməsinin kömək sözündən öncə işlədilməsi birincinin ikinciyə vəsifə olmasına görədir. İbn Abbas **«Yalnız Səndən kömək diləyirik!»** ayəsi haqqında deyir: "Ey Rəbbimiz, tövhidi və qorxumuzu başqasına deyil, yalnız Sənə yönəldirik. İtaət və digər işlərimizdə başqasından deyil, yalnız Səndən kömək diləyirik."

⑥ **«Bizi doğru yola yönəlt!»** Yönəltmək (*Hidayət*) iki növdür. *Birincisi: müvəffəqiyyət hidayətidir.* Bu növ hidayət, yalnız Allaha məxsusdur. Uca Allah buyurur: **«(Ya Rəsulum!) Şübhəsiz ki, sən, istədiyini doğru yola yönəldə bilməzsən. Amma Allah dilədiyini doğru yola salar...»** (al-Qəsas: 56).

İkincisi: yol göstərmə və yönəltmə hidayətidir. Bu isə, peyğəmbərlərə, onların davamçıları olan alimlərə və dəvətçilərə aiddir. Uca Allah buyurur: **«...Sən düz yola yönəldirsən.»** (əf-Surə: 52). Haqqında danışılan ayə hər iki

سُورَةُ الْحَجَّاتِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ
وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿١﴾ الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ
مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتُهُمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا الَّتِي
وَلَدْتَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ
اللَّهَ لَعَفُوفٌ غَفُورٌ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ
لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ذَلِكَ تَوْعَظَةٌ
بِهِمْ وَاللَّهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ خَيْرٌ ﴿٣﴾ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامَ شَهْرَيْنِ
مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فِطْرًا وَسِتْرَيْنِ
مُسْتَكْبِرًا ذَلِكَ لِيُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَيَلْتَمِذَ حُدُودَ اللَّهِ
وَاللَّكْفِيرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كَثِيرًا
وَمَا كُنْتُمْ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتِنَا يَتَذَكَّرُ
عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا
عَمِلُوا أَحْصَاهُ اللَّهُ وَسُئِدُوا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾

növü əhatə edir. Çünki xeyirə yönəldən və Onun yolunu bizə göstərən peyğəmbərləri göndərən də uca Allahdır. "Doğru yol" sözü ilə ayrılığı olmayan düz yol nəzərdə tutulur. Sözüün ayədəki mənası isə İslam yoludur.

﴿Nemət verdiyin kəslərin yoluna!﴾ Nemət verilənlər uca Allahın bu ayəsində qeyd olunur: «Allah və peyğəmbərə itaat edənlər Allahın nemətlər verdiyi nəbilər (peyğəmbərlər), siddiqlər, şahidlər və salehlərlə bir yerdə olacaqlar. Onlar necə də gözəl yoldaşlardır!» (ən-Nisa: 69). «Qəzəbə düçar olmuşların...» Yəni bəzi yəhudilərin. Çünki onlar haqqı bildikləri halda onu tərk etmiş, ondan üz çevirmiş və buna görə Allahın qəzəbinə layiq olmuşdular. Əhməd və İbn Macə (rahiməllah) Peyğəmbərdən (səlləllahu əleyhi və alicəli və səlləm) belə bir hədis rəvayət edirlər: "Yəhudilər sizin salam və amin deməyinizə hasəd etdikləri kimi başqa şeyə hasəd aparmırlar". «və azmışların yoluna yox!» Yəni bəzi xaçpərəstlərin. Çünki onlar cahillikləri ucbatından haqdan azmışdılar. Onlar İsa (əleyhisəlam) barəsində açıq-aşkar şəkildə yollarını azmışdılar. Amin sözünün mənası "Allahın dualarımızı qəbul et" – deməkdir.

əl-Mucadilə surəsi 58

(mübahisə edən qadın)

﴿(Ya Peyğəmbər!) Əri barəsində səninlə mübahisə edən və Allaha şikayət edən qadının sözünü Allah eşitdi.﴾ Yəni sənin yanına gələrək bu barədə söhbət açıb «Allaha şikayət edir». Aişə (radıyallahəunəha və alicəhə və səlləm) deyir: "Eşitməyi ilə hər şeyi əhatə edən Allah necə də Ucadır. Mən Xovla bint Sələbənin (pıçıltılı) söhbətini gah eşidir, gah da eşitmirdim. Qadın öz arından Peyğəmbərə (səlləllahu əleyhi və alicəli və səlləm) şikayət edir və deyirdi: Ey Allahın elçisi, cavanlığımı ona həsr edib, onun üçün övlad dünyaya gətirmişəm. Amma indi qocalıb, hamiləlikdən kəsildikdən sonra məndən zihar edib. Ey Allahın Sənə şikayətləmirəm". Aişə (radıyallahəunəha və alicəhə və səlləm) deyir ki, çox keçmədən Cəbrail (əleyhisəlam) bu ayələri gətirdi: «(Ya Peyğəmbər!) Əri barəsində səninlə mübahisə edən və Allaha şikayət edən qadının sözünü Allah eşitdi.» Qadının əri Ənsardan olan Ovs ibn əs-Samit (radıyallahəunəhu və alicəhə və səlləm) idi. «Allah sizin danışığınızı eşidir.» Yəni aranızda olan söhbəti eşidir.

﴿Sizdən öz qadınları ilə zihar edən﴾ Ziharın mənası bir kişinin öz arvadına: "sən mənim üçün anam kimisən" – deməkdir. Bu ifadənin zihar olması barədə fikir ayrılığı yoxdur. «kimsələrin zövcələri (əslində) onların anaları deyillər.» Zövcələri onların anaları deyillər. Bu onlar tərəfindən söylənilmiş yalandır. Bu isə, zihar edənlərə qarşı təhümət və məzəmmətdir. «Onların anaları ancaq özlərini doğan qadınlardır.» başqaları deyildir. «Onlar, əlbəttə, pis və yalan söz danışılar.» Yəni zihar edənlər bu sözləri ilə pis söz, yəni şəriətin pislədiyi söz danışib yaxınlıq etdikləri qadınlarını analarına bənzədirlər. Bu isə, anaya qarşı təhqirdir, yalandır. «Sübhəsiz ki, Allah əfv edəndir, bağışlayandır.» Onun əfv etməsi və bağışlaması genişdir. Çünki kəffərə verməyi şərt qoymaqla onları bu pis işdən xilas etmişdir.

﴿Qadınları ilə zihar edib, sonra sözlərindən dönənlər﴾ Yenidən yaxınlıq etmək istəyənlər. «(kəffərə vermək üçün) bir kölə azad etməlidirlər.» Kölə kişi və ya qadın ola bilər. «onlarla yaxınlıq etməzdən əvvəl» Yəni cinsi yaxınlıq. Zihar edən kimsə kəffərə verməyincə cinsi yaxınlıq etməməlidir. «Bu» yuxarıda deyilən hökm «sizə (zihar barəsində) verilən öyüddür.» Zihardan uzaq olmaq üçün verilən əmrdir, qadağadır.

﴿Kim (azad etməyə bir kölə) tapmasa, qadını ilə yaxınlıq etməzdən əvvəl iki ay

sarasər oruc tutmalı,» Yəni sahib olduğu var-dövlətdə azad etməyə köləsi olmazsa, yaxud kölə dəyərinə mala sahib deyilsə, kölə alıb azad etməyə imkanı yoxdursa, o zaman iki ay ardıcıl oruc tutmalı, arada heç bir gününü orucsuz keçirməməlidir. Əgər üzürsüz olaraq orucun ardıcılığını pozarsa, yenidən başlamalıdır. Əgər gecə və ya gündüz vaxtı zihar etdiyi arvadı ilə qəsdən yaxınlaşdırsa, orucu yenidən başlamalıdır. **«buna da gücü çatmasa,»** Yəni iki ay ardıcıl oruc tuta bilməsə **«altmış yoxsulu yedirdib doyurmalıdır.»** Hər yoxsula yarım saa (1.4 kq) buğda, xurma, düyü və s. bu kimi qida verməlidir. Eləcə də yemək hazırlayıb, hər yoxsulu qarın dolusu yedizdirə, yaxud doyacaqları miqdarda yemək paylaya bilər. **«Bu, sizin Allah və Onun Peyğəmbərinə iman gətirməyiniz üçündür.»** Biz bu hökmü ona görə vermişik ki, siz bu işin Allahın əmri və şəriəti olduğunu təsdiqləyirsiniz. Şəriət hüduqlarında dayanıb, onları aşmayasınız. Pis və yalan söz olan zihara bir daha dönməyəsiz. **«Bunlar»** deyilən hökmlər **«Allahın hədləridir»** Sizin üçün qoyduğu bu hədləri aşmayın. Artıq O, sizə ziharin günah olduğunu açıqlamışdır. Bu günahın təyin olunan kəffarəsi isə, onun bağışlanması deməkdir. Allahın hüduqlarını qorumayan **«Kafirləri şiddətli bir əzab gözləyir!»** Bu əzab, cəhənnəm əzabıdır.

«Allah və Onun Peyğəmbəri əleyhinə çıxanlar,» Əleyhinə çıxmaq nifaq göstərmək, düşmənçilik etmək və müxalif olmaqdır. **«özlərindən əvvəlkilər nə cür rüsvay olmuşlarsa, o cür rüsvay olacaqlar.»** Alçaldılacaq və şiddətli əzaba düşər olacaqdır.

«Allah onların hamısını dirildəcəyi gün» eyni zamanda hamını cəm edəcək, dirilməyən bir kimsə qalmayacaqdır. **«etdikləri əməlləri onlara xəbər verəcəkdir.»** Tutarlı dəlilləri onlara tam olaraq çatdırmaq üçün dünyada etdikləri pis əməlləri onlara bildirəcəkdir. **«Allah sayıb yazmış,»** etdikləri hər bir əməli hesaba almış və heç nə unutmamışdır **«onlar isə unutmuşlar.»** Yadda saxlamamışlar. Hamısını yazılıb hazır vəziyyətdə öz əməl dəftərlərində görmüşlər. **«Allah hər bir şeyə şahiddir!»** Hər şeyi biləndir və görəndir.

«(Ya Peyğəmbər!) Məgər görmürsənmi ki, Allah göylərdə və yerdə nə varsa, (hamısını) bilir.» Onun elmi yeri də, göyü də ahata etdiyinə görə heç nə Ondən gizli qalmır. **«Aralarında gizli söhbət gedən üç adamın»** əgər üç nəfər gizli söhbət edərlərsə, onların

«dördüncüsü,» Odur. Onların gizli danışdıqlarını eşidər. **«Beş adamın altıncısı Odur.»** Çünki uca Allah istənilən sayda insanın gizlidə və aşkarda etdiklərindən əgahdır, heç nə Ona gizli qalmır. **«Onlar bundan az da, çox da olsalar»** deyilən saydan az; bir-iki nəfər, yaxud çox; altı və yeddi nəfər olsalar, **«(Allah) yənə də onların yanındadır.»** Onların gizli danışdıqlarını bilir və heç nə Ondən gizli qalmır. **«və harada olsalar,»** İstənilən məkənda olsalar belə, O hər şeyi bilir. **«Sonra qiyamət günü (Allah) onlara etdikləri əməlləri (bir-bir) xəbər verəcəkdir.»** Onlar bilsinlər ki, məxfi söhbətləri heç də Allaha gizli deyildir. Bu, bir yərə yığışib, günaha bais olan gizli söhbətlər aparınlar üçün töhmət, danlaq və xəbərdarlıqdır.

«(Ya Peyğəmbər!) Məgər məxfi danışmaq qadağan edildikdən sonra yənə də qadağan olunduqları əmələ qayıdıb pıçıldasınları (münafıqlarla yəhudiləri) görmədinmi?» Yəhudilərin yanından bir mömin keçdikdə onun pis zənnə qapanmasına nail olmaq üçün dərhal öz aralarında gizli söhbət edərdilər. Uca Allah bu əməli onlara qadağan etdi, amma onlar bundan əl çəkmədilər. Sonra bu ayə nazil oldu: **«günah,»** möminlərin qeybətini etmək və onlara yalan və zülm ilə əziyyət vermək kimi əməllərlə möminlərə **«ədavət»** bəsləyən **«və Peyğəmbərin əleyhinə çıxmaq barədə öz aralarında pıçıldasınları (münafıqlarla yəhudiləri) görmədinmi?»** **«Onlar yanına gəldikləri zaman səni Allahın salamladığı kimi salamlamır.»** Burada məqsəd bəzi yəhudilər idi. Onlar Peyğəmbərin **«(Səni salamladı, əleyhi və səllim)»** yanına gələr və **«əssamu əleykə»** (sənə ölüm olsun) - deyərdilər. Onlar zahirən salam verir amma əslində onun üçün ölüm arzulayırdılar. Peyğəmbər **«(Səni salamladı, əleyhi və səllim)»** isə onlara: **«Va aleykum»** (sizə də) cavabını verərdi. **«və öz-özlərinə»** öz aralarında biri-birinə **«bas niyə Allah bizi dediklərimizə görə əzaba düşər etmir?» - deyirlər.»** Əgər Muhəmməd **«(Səni salamladı, əleyhi və səllim)»** həqiqi peyğəmbər olsaydı, Allah biza ona qarşı dediyimiz alçaldıcı sözlərə görə əzab verərdi. Digər mənada isə deyilir ki, əgər Muhəmməd **«(Səni salamladı, əleyhi və səllim)»** həqiqi peyğəmbər olsaydı, onun: **«va aleykum»** (sizə də) sözləri ilə deyib, biza qarşı etdiyi duası qəbul olunar və həmin anda ölüm bizi haqlayardı. İndi qarşılaşacaqları ölüm əzabının əvəzində **«Onlara girib yanacaqları Cəhənnəm kifayət edər. Ora necə də pis qayıdış yeridir!»** Onların qayıdış yeri cəhənnəmdir.

﴿Ey iman gətirənlər!﴾ bu yəhudilər və münafıqların etdikləri kimi **«Bir-birinizlə xəlvət danışdığınız zaman günah, düşmənçilik və Peyğəmbərin aleyhinə çuxnaq barədə danışmayın; (yaxşı işlər, Allahdan qorxmaq barədə danışın) Allahla itaət etmək və günahlardan qorunmaq haqqında danışın. (və (qiyamət günü) hüzuruna toplanacağınız Allahdan qorxun!)** O, etdiyiniz əməllərin qarşılığını sizə verəcəkdir.

﴿10﴾ **«Şübhəsiz ki, məxfi danışma»** Günah danışib, düşmənçilik edib və Peyğəmbərin ^(Səlləllahu əleyhi və əlihə və səllim) aleyhinə gizli danışmaq aparmaq, hiyləyə düşəcəklərindən ehtiyat edən **«iman gətirənləri mayus edib kədərləndirmək üçün olan Şeytan əməlidəndir.»** Başqasının deyil, məhz şeytanın bəzəyib gözəlləşdirdiyi hiylədir. **«Halbuki Allahın izni olmadıqca (Şeytan) onlara heç bir zərər yetirə bilməz.»** Allahın izni olmadan nə şeytan, nə də şeytanın gözəl göstərdiyi məxfi danışmalar möminlərə heç bir zərər verən deyil. **«Möminlər yalnız Allahla təvəkkül etsinlər!»** Möminlər işlərini Ona həvalə edər. Hər işdə Ona bel bağlayar, şeytandan Allahla sığınar, şeytanın gözəl göstərdiyi məxfi danışmalara əhəmiyyət verməzlər. Buxari, Müslim və digər alimlər İbn Məsuddan ^(Rəvayət) rəvayət edirlər ki, Peyğəmbər ^(Səlləllahu əleyhi və əlihə və səllim) demişdir: **“Üç nəfər bir yerdə olduğunuz vaxt iki nəfər ayrıca gizli söhbət etməsin. Çünki bu, üçüncü kimsəni kədərləndirir”.**

﴿11﴾ **«Ey iman gətirənlər! Sizə: “Məclislərdə yer verin!” – deyildiyi zaman»** Uca Allah möminlərə məclisdə oturarkən yer verməyi və sıxlıq yaratmamağı əmr edərək, onlardan bir-birinə qarşı ədəb-ərkanlı olmalarını tələb edir. Qatadə və Mücahid deyir: Onlar Peyğəmbərin ^(Səlləllahu əleyhi və əlihə və səllim) məclisində oturmaq üçün bir-birini sıxışdırırdılar. Sonra onlara bir-birilərinə yer vermələri əmr olundu. **«yer verin ki, Allah da sizə geniş yer versin.»** Siz onlara məclislərdə yer verin ki, Allah da, sizə cənnətdə geniş yer versin. Bu əmr müsəlmanların xeyirli və savablı iş üçün toplaşdıqları hər bir məclisə şamil olunur. İstər döyüş, istər zikir, istərsə də cümə xütbəsi toplantısında olsun. Hər kəs ilk öncə gəlmiş yerdə oturmağa daha haqlıdır. Lakin bununla yanaşı, bir qədər sıxlaşıb öz qardaşına da yer verməlidir. Peyğəmbər ^(Səlləllahu əleyhi və əlihə və səllim) demişdir: **“Heç kəs bir kimsəni yerindən qaldırıb, özü orada oturmasın. Sadəcə olaraq hər kəs bir qədər sıxlaşıb, digərlərinə yer versin”.** **«Eləcə də sizə: “Qabun!” deyildikdə qalxın»** Məclisdə oturanlardan

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا حُمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا آدَانِي مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى ثُمَّ يُعَادُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَتَتَّخِذُوا بِالْإِنْسِرِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعَصِيَةِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاءَكَ حَيْوَتُكَ يَمَّا تَرْجُو مِنَ اللَّهِ وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسِبْتُمْ أَنَّهُمْ يَصْلَوْنَهَا فَيُنَسِّئُ الْمَعْصِيَةَ ﴿٨﴾ بَلَىٰ أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّا نَسْتَجِيبُكُمْ فَلَا تَتَلَفَعُوا بِالْإِنْسِرِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعَصِيَةِ الرَّسُولِ وَتَتَّخِذُوا بِالْبِرِّ وَالزَّفْوَى وَأَتَقُوا اللَّهَ الَّذِينَ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الْمُطِيعِينَ لِيُخْبَرَكَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَيْسَ بِصَلَاةِهِمْ شَيْئًا إِلَّا لِأَيِّدِنَ اللَّهُ وَعَلَىٰ اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ بَلَىٰ أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَسَخَّرُوا فِي الْمَجَالِسِ فَأَقْسَحُوا بِفَسْحِ اللَّهِ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انشُرُوا فَانشُرُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

bəzilərinə qalxıb dində daha fəzilətli və ya elm adamlarından olan kimsələrə yer vermələri tələb olunduqda qalxıb yer versinlər. **«Allah sizdən iman gətirənlərin və elm bəxş edilmiş kimsələrin dərəcələrini ucaldar.»** Uca Allah sizdən elm bəxş edilmiş kimsələri dünyada yüksək kəramət məqamlarına ucaldar, axirətdə isə, böyük savaba qovuşdurar. Kim iman və elmə sahib olarsa, imanı ilə Allah onu yüksək dərəcələrə qaldırır, sonra elmi ilə onu yenə yüksək dərəcələrə ucaldar. Bunun bir nümunəsi də məclislərdə onların dərəcələrini ucaltmasıdır.

﴿12﴾ **«Ey iman gətirənlər! Peyğəmbərlə məxfi danışacağınız zaman bu danışmadan əvvəl sədəqə verin.»** Əgər siz Peyğəmbərlə ^(Səlləllahu əleyhi və əlihə və səllim) hər hansı işlə bağlı gizli danışmaq istəsəniz, bu məxfi danışmadan öncə sədəqə verin. Bu ayə nazil olduqdan sonra batil düşüncəli insanlar Peyğəmbərlə ^(Səlləllahu əleyhi və əlihə və səllim) məxfi danışmaqdan əl çəkildilər. Çünki onlar məxfi danışmadan öncə, sədəqə vermirdilər. Bu hal iman gətirənlər üçün də bir qədər çətinlik yaratdı. Onlar verməyə sədəqə tapmadıqları üçün məxfi söhbət etməkdən imtina etdilər. Sonra uca Allah qarşıdakı ayə

يَأْتِيَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَجَّيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَىكُمْ
صَدَقَةٌ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِن تَرَ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ
﴿١٢﴾ مَا شَفَقْتُمْ أَن تَقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَىكُمْ صَدَقْتُمْ فَاذ تَرَ تَقْعَلُوا
وَكَاثَبَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاطِيعُوا اللَّهَ
وَرَسُولَهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا
غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكُذِبِ
وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ
عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٦﴾ لَنْ نُعْطِيَهُمْ أَجْرَهُمْ وَلَا نُؤْتِيَهُم مِّنَ اللَّهِ
شَيْئًا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ
اللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ أَلَّا
يَأْتِيَهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ
اللَّهِ أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْفَاسِقُونَ
﴿١٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحَادِّثُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ فِي الْأَذْيَانِ ﴿٢٠﴾
كُتِبَ اللَّهُ لَآعِلِيكَ أَنَا وَرَسُولِي إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾

ilə onların bu işini asanlaşdırdı. **«Bu»** məxfi söhbətdən öncə, sədəqə vermək **«sizin üçün daha xeyirli, daha pakdır.»** Çünki bu işdə Allaha itaət vardır. **«Əgər bir şey tapmasanız, Allah bağışlayandır, rəhm edəndir.»** Kimsə sədəqə vermək iqtidarında deyilsə, sədəqə verməmiş məxfi söhbət etdiyinə görə heç narahat olmasın.

﴿١٩﴾ **«Məgər siz məxfi danışmazdan əvvəl sədəqə verməkdən qorxdunuzmu?»** Siz sədəqə verəcəyiniz təqdirdə kasıblıqdan və acliqdan qorxdunuzmu? Muqatil deyir ki, bu əmr on gün davam etdi, sonra ləğv olundu. **«Madam ki, siz etmədiniz»** sizə ağır gəldiyi üçün məxfi söhbətdən öncə sədəqə vermədiniz **«və Allah da tövbənizi qəbul buyurdu,»** sizi bu əməldən azad etdi. **«onda namaz qılıb zəkat verin, Allaha və Onun Peyğəmbərinə itaət edin.»** Əgər məxfi söhbətdən öncə sədəqə vermək sizin üçün ağırdırsa, o zaman namaz qılıb, zəkat verib, Allah və rəsuluna itaət göstərməkdə sabitqədəm olun. **«Allah nə etdiklərinizdən xəbərdardır!»** O, sizin cəzanızı və ya mükafatınızı verəcəkdir.

﴿١٤﴾ **«Məgər onların»** münafıqların **«Allahın qəzəbləndiyi bir tayfanı özlərinə dost tutduqlarını görmədinmi?»** Qəzəbə düşər olmuşlar yəhudilərdir. **«Onlar nə sizdəndirlər, nə də onlardan.»** Uca Allah başqa ayədə onlar haqqından belə buyurur: **«(Münafıqlar imanla küfr arasında) tərəddüd edib nə (tamamla) bunlara (möminlərə), nə də onlara (kafirlərə) tərəf dönerlər...»** Ehtimal olunur ki, onlar yəhudilərdir. Yəni möminlərə deyilir ki, yəhudilər nə sizdə, nə də münafıqlardan deyillər. Nə üçün münafıqlar onları özlərinə dost tutmurlar. **«Onlar bilə-bilə yalandan and içirlər.»** Onlar müsəlman olduqları haqqında, yaxud yəhudilərə gizli xəbər çatdırmadıqları barədə and içirlər. Halbuki onlar, andlarının batıl və yalan olduğunu bilirlər.

﴿١٥﴾ **«Allah onlar üçün»** bu dostluğa və içdikləri batıl anda görə **«şiddətli bir əzab hazırlamışdır. Onların etdiyi əməllər necə də pisdir!»**

﴿١٦﴾ **«Onlar andlarını özlərinə sipər etdilər.»** Kafir olduqları üçün qətlə yetiriləcəklərindən qorxaraq, müsəlman olduqları barədə yalandan and içdilər. Onlar qanlarını qorumaq üçün andlarını sipər etmişdilər. Qətl qorxusundan dilləri iman gətirmiş, qəlbləri isə, iman gətirməmişdi. **«və Allah yolundan döndərdilər.»** Onlar maneələr qoymaq, müsəlmanları gözdən salmaq və onları zəiflətmək yolu ilə insanları İslamı qəbul etməkdən yayındırırdılar. **«Onları alçalıcı bir əzab gözləyir.»** Bu əzab onları alçaldıcaq və rüsvay edəcəkdir.

﴿١٧﴾ **«Allah onların hamısını dirildəcəyi gün onlar sizə and içdikləri kimi, Allaha da and içəcək»** Onlar bu dünyada sizə qarşı necə yalandan and içirlərsə, qiyamət günü də Allahın hüzurunda yalandan and içərək deyəcəklər: Ey Rəbbimiz, and olsun ki, biz belə etməmişik. Bu isə onların həddindən artıq səfalət içində olduqlarından irəli gəlir. Amma qiyamət günü bütün həqiqətlər üzə çıxmış, hər şey aydınlaşmışdır. **«və bir şey qazanacaqlarını zənn edəcəklər.»** Axirətdə elə düşünəcəklər ki, yenə də dünyadakı kimi yalan andlarla mənfəət əldə edəcək, yaxud zərəri dəf edəcəklər. **«Bilin ki, onlar əsl yalançıdırlar!»**

﴿٢٠﴾ **«Şeytan onlara hakim olmuş»** qalib gəlmiş və ələ almışdır. **«və Allahu zikr etməyi onlara unutturmuşdur.»** Onlar Allahın əmrilərini və Ona itaət etməyi tərk etmişlər. **«Onlar Şeytanın firqəsidirlər.»**

Onun ordusu, ardıcilları və dəstəsidirlər. **«Bilin ki, Şeytanın firqəsi - məhz onlar ziyana uğrayanlardır!»** Çünki onlar Cənnəti Cəhənnəmə, doğru yolu azğın yola satmış, Allaha və Peyğəmbərinə ^(Fətalihə) qarşı yalan danışmışlar. Onlar həm dünyalarını, həm də axirətlərini uduzacaqlar.

20 **«Allahın və Onun Peyğəmbərinin əleyhinə çıxanlar»** Dünyada və axirətdə zəlif olmuş **«an zəlif kimsələr içərisində olacaqlar!»**

21 **«Allah: "And olsun ki, Mən və peyğəmbərlərim qalib gələcəyik!" - deyə yazmışdır.»** Öz əzəli elmində Özünün və peyğəmbərlərinin dəlil-sübut və güc ilə qalib gələcəyini yazmışdır. **«Həqiqətən Allah yenilməz qüvvət sahibi, qüdrət sahibidir!»** Öz övlialarına kömək etməyə gücü yetəndir. Düşmənlərini isə məğlub edəndir. Heç kəs ona qalib gələ bilməz.

22 **«Allaha və axirət gününə inanan heç bir tayfanın Allah və Onun Peyğəmbəri əleyhinə çıxanlarla - öz ataları, oğulları, qardaşları, yaxın qohumları olsalar belə - dostluq etdiyini görməzsən.»** Əgər yuxarıda deyilən kimsələr Allaha və rəsuluna qarşı çıxarlarsa, iman bundan uzaq olmağı əmr edir. İmanı qoruyub saxlamaq ata, oğul, qardaş və yaxın qohumlardan irəlidir. **«Onlar»** Allah və rəsuluna düşmən kəsilənləri dost tutmayanlar **«elə kimsələrdir ki, Allah onların qəlblərinə iman yazmış»** sabit etmiş və toplamışdır. **«və Öz dərgahından onlara ruh vermişdir.»** Onları dünyadakı düşmənlərinə qarşı güclü etmişdir. O, Öz köməyini ruh adlandırmışdır. Çünki onların özləri ruh ilə sağ qalırlar. **«Onları altından çaylar axan cənnətlərə daxil edəcəkdir. Onlar orada əbədi qalacaqlar.»**

«Allah onlardan, onlar da Allahdan razıdırlar.» Allah onların əməllərini qəbul etmiş, Öz rəhmətinin təcili və gələcək səmərəsini onlara bəxş etmişdir. Möminlər isə, özlərinə Allah tərəfindən verilmiş təcili və gələcək mükafata görə sevinirlər. **«Onlar Allahın firqəsidirlər.»** Onun əmrlərinə itaət edən, düşmənlərinə qarşı döyüşən və Allah dostlarına kömək edən kimsələrdir. **«Bilin ki, Allahın firqəsi məhz onlar nicət tapıb saadətə qovuşanlardır.»** Dünya və axirət saadətinə qovuşanlar onlardır. İbn Əbu Hatim, Təbərani və Hakim rəvayət edirlər ki, Əbu Ubeydə ibn əl-Cərrahın müşrik atası Bədr döyüşündə özü qəsdən Əbu Ubeydənin qarşısına çıxırdı. Əbu Ubeydə isə, özünü ondan yayındırırdı. Atası bu hərəkətini çox təkər etdikdə Əbu Ubeydə ona tərəf gedib, onu qətlə yetirdi. Sonra bu ayə nazil oldu.

لَا يَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ
حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ
أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ
الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا
عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

سُورَةُ الْحَشْرِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سَبِّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾
هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ
لِأَزْلِ الْحَضْرَةَ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ
حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَنزَلْنَاهُمْ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ
فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ
فَاعْتَرِبُوا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْأَنْصَارِ ﴿٢﴾ وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ
الْحِجَابَ لَعَذَّبْنَاهُمْ فِي الدُّنْيَا وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾

əl-Həsr surəsi 59

(Toplanma)

1 **«Göylərdə və yerdə nə varsa, Allahı təqdis edib şəninə təriflər deyər. O, yenilməz qüvvət sahibi, hikmət sahibidir!»**

2 **«Kitab əhlindən kafir olanları ilk dəfə toplayıb öz yurdundan çıxardan Odur.»** Ayə Bənu Nəzir qəbiləsindən bəhs edir. Bu qəbilə Harunun nəslindən olan yəhudi tayfasıdır. Bənu İsrailin başına gələn fitnələr zamanı Mədinədə məskunlaşmışdılar. Peyğəmbərə ^(Fətalihə) əhd bağladıqdan sonra ona xəyanət etdilər. Müşriklərə qatılıb ona qarşı çıxdılar. Peyğəmbər ^(Fətalihə) onları mühasirəyə aldı və onlar sürgün olurmağa razı oldular. Kəlbi deyir ki, onlar əhli kitab arasında ərəb yarımadasından ilk sürgün olunanlardır. Ömər'in vaxtında sonuncu dəstə sürgün olundu. Onların sürgün olunması birinci toplanma (həsr) idi. Sonuncu toplanma (həsr) isə, Ömər'in vaxtında baş verən sürgündür. Digər rəyə görə sonuncu toplanma bütün insanların məşər meydanına toplanacağı gündür.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقَرُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ. وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١﴾ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْسَةٍ أَوْ نَرَسْتُمْ عَلَيْهَا قَائِمَةٌ عَلَىٰ أَسْوِلِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْرِجَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾ وَمَا آفَاةُ اللَّهِ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِمَّنْهُم مَّا أَوْحَشْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ مَا آفَاةُ اللَّهِ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَالرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٧﴾ لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْتُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَتَلُوكَانَ بِهِمْ خِصَامَةً وَمَنْ نُوقِ شِعْ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾

«Siz onların çıxacaqlarını güman etmirdiniz.»

Ey müsəlmanlar, siz Bənu Nəzir qəbiləsinin güclü və qüvvətli olduğu üçün öz yurdlarından çıxacaqlarını güman etmirdiniz.

Onlar Mədinədə alınmaz qalalara, geniş mal-mülkə, bağ-bağçaya, say və nüfuzə sahib idilər.

«Onlar isə, öz qalalarının onları Allahdan qoruyacağı zənn edirdilər.» Bənu Nəzir qəbiləsi elə güman edirdi ki, qalaları onları Allahın intiqamından qoruyacaqdır.

«Amma Allah onlara gözləmədikləri yerdən gəlib» Allahın intiqamı gözləmədikləri yerdən onları yaxaladı. Uca Allah Öz Peyğəmbərinə (Səlləllahu əleyhi və əlminə) onlarla döyüşməyi və sürgün etməyi əmr etdi. Onlar işin bu yerə çatacağını güman etmirdilər. Özlərini çox güclü və izzətli sanırdılar. «Ürəklərinə qorxu saldı.» Ayədə deyilən qorxu (arab. ar-Ruub) sözü dəhşətli qorxu deməkdir. Peyğəmbər (Səlləllahu əleyhi və əlminə) demişdir: «Bir ay qət olunan məsafədən düşməni qorxutmaq ilə mənə kömək olunmuşdur».

«Belə ki, onlar evlərini həm öz əlləri, həm də möminlərin əlləri ilə uçurdub dağıdırdılar.» Onlar sürgün olunacaqlarını bildikdə onlardan sonra müsəlmanların bu

yerlərdə yaşayacaqlarına həsəd apararaq, evlərini içəridən, möminlər isə, çöldən dağıdırdılar. Zuhri və Urvə ibn əz-Zubeyr deyirlər ki, Peyğəmbər (Səlləllahu əleyhi və əlminə) onlara özləri ilə bir dəvə yükü daşmağa icazə verdikdə onlar özləri ilə taxta və ya dirək götürməyə daha çox üstünlük verirdilər. Evlərini söküb ağac və dirəklərini daşıyırdılar. Geriyə qalanını isə möminlər dağıdırdılar. «Ey bəsirət sahibləri! İbrət alın!» Bilin ki, Allah Ona xəyanət edən və Ona qarşı çıxanları belə bir əzabla cəzalandırır.

«Əgər Allah onlara sürgün olunmağı hökm etməsəydi, onları dünyada mütləq əzaba düşür edərdi.» Əgər Allah onlara sürgün edilməyi nəsb etməsəydi, onları da Bənu Qureyza qəbiləsini cəzalandırdığı kimi bu dünyada ölüm və əsir düşməklə cəzalandırardı. «Axirətdə isə onları cəhənnəm əzabı gözləyir!»

«Bu onların Allaha və Onun Peyğəmbərinə asi olmalarına görədir.» Onlar Allaha və Peyğəmbərinə (Səlləllahu əleyhi və əlminə) düşmənçilik edib, əhdi pozduqlarına görə, bu cəzaya layiq görüldülər.

«Hər hansı bir xurma ağacını kəsməyiniz, yaxud onu kökü üstündə salamat qoymağınız Allahın iznilədir.»

Bənu Nəzir döyüşündə bəzi müsəlmanlar kafirlərə nifrət etdikləri üçün onların ağaclarını kəsirdilər. Əhli kitabdan olan Bənu Nəzir qəbiləsi dedi: Ey Muhəmməd, sən islah edən və peyğəmbər olduğunu iddia etmirsənmi? Məgər xurma ağaclarını kəsmək və yandırmaq islah etməkdirmi? Sənə nazil olan şəriətdə yer üzündə fəsad törətmək halal hesab olunurmu? Bu sözlər Peyğəmbərə (Səlləllahu əleyhi və əlminə) ağır gəldi. Müsəlmanlar isə özlərini təqsirli bildilər. Sonra bu ayə nazil oldu: «və bu fasiqləri rüsvay etməsi üçündür.» Bu, Onun itaətindən çıxanları – yəhudiləri cəzalandırmaq üçün edilən əməldir. Ağacarı kəsmək və ya saxlamaq onları hiddətləndirir. Möminlər onların mal-dövlətində istədikləri kimi davrandıqlarında bunu gören kafirlər daha da hiddətlənir və utanırdılar.

«Allahın onların mallarından Öz Peyğəmbərinə verdiyi qənimət üçün siz onların üstünə nə at, nə də dəvə sürdünüz.»

Allah taalanın Peyğəmbərinə verdiyi Bənu Nəzir mal-dövlətini əldə etmək üçün siz nə at, nə də dəvə sürüb döyüşə getməmişiniz. Heç bir çətinliklə də qarşılaşmamış, döyüşməmişiniz. Bura Mədinədən iki mil aralıqda yerləşirdi. Uca Allah bu səbəb ilə Bənu Nəzir qəbiləsinin mal-dövlətini Peyğəmbərinə (Səlləllahu əleyhi və əlminə)

məxsus etmişdir. Peyğəmbər ^(səlisinə əsləhi və ədəbi) buranı sülh ilə fəth edib, mal-dövləti qənimət götürdü və heç kəsə qənimət payı bölmədi.

❶ **«Allah Öz Peyğəmbərinə məmləkətlərin əhalisindən verdiyi qənimət»** Bu ayə qənimətin Peyğəmbərə ^(səlisinə əsləhi və ədəbi) aid olmasından sonra onun necə bölünməsinə açıqlayır. Bu Peyğəmbərin ^(səlisinə əsləhi və ədəbi) və ondan sonra yaşayan müsəlmanların qiyamətə qədər döyüşsüz, sülh ilə, at və dəvə çapmadan fəth etdikləri məmləkətlərdən əldə olunan qənimətlərə şamil olunan hökmdür.

❷ **«Allaha»** məxsusdur və O istədiyi kimi bölür. **«Peyğəmbərə»** və müsəlmanların işlərinə sərf olunan mülkdür. **«qohum-əqrabaya»**, Haşim və Əbdülmüttəlib oğullarından olan kasıblara bu maldan pay düşür. Onlar sədəqə götürməkdən məhrum olduqları üçün onlara qənimətdən pay verilmişdir. **«yetimlərə»**, yetim, həddi buluğa çatmamış atasını itirəndir. **«yoxsullara və müsafirə məxsusdur»** Müsafir xərcliyi qurtarmış qərib insandır. **«Bu ona görədir ki, içərinizdəki zənginlər arasında əldən-ələ dolayan bir sərəvət olmasın.»** Varlılar kasıbları üstələməsin, bu mal-dövləti öz aralarında bölməsinlər.

❸ **«Peyğəmbər sizə nə verirsə, onu götürün; nəyi qadağan edirsə, ondan əl çəkin.»** Sizə qənimətdən nə verirsə, onu götürün, nədən çəkindirirsə, ondan əl çəkin, götürməyin.

❹ **«Yurdlarından qovulub çıxardılmış»** Məkkədən zorla çıxarılan mühacirləri varlandıрмаq üçün qənimətdən onlara pay ayırmışdır. **«Allahdan mərhəmət və riza diləyən»** Dünyada ruzi, axirətdə isə riza diləyirlər. Kafirlərə qarşı döyüşərək **«Allaha və Onun Peyğəmbərinə kömək edən yoxsul mühacirlərə məxsusdur. Onlar doğru olan kimsələrdir!»**

❺ **«Onlardan əvvəl yurd salmış və iman gətirmiş kimsələr»** Mühacirlərdən öncə Mədinədə yaşayıb, Allaha və rəsuluna iman gətirən Ənsarlar **«öz yanlarına mühacirət edənləri sevar»**, onlara yaxşılıq edər, mal-dövlətlərinə və ev-əşiklərinə ortaq edirlər. **«Onlara verilən qənimətə görə ürəklərində həsəd»**, kin, nifrət **«duymaz»**. Peyğəmbər ^(səlisinə əsləhi və ədəbi) Bənu Nəzir qəbiləsinin mal-dövlətini qənimət olaraq götürdükdə ənsarları çağırıb, mühacirlərə evlərində yer verib, mal-dövlətlərini onlarla bölərək etdikləri yaxşılıqlara görə təşəkkür etdi və dedi: **«Əgər istəyirsinizsə, Allahın mənə verdiyi Bənu Nəzir mal-dövlətini sizinlə mühacirlər arasında bölüm. Mühacirlər isə, evlərinizdə və mal-dövlətinizdə sizə ortaq olaraq qalsınlar.»**

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ بَشِيرٌ إِيَّاهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِن قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُوهُمْ وَلَئِن نَصَرُوهُمْ لَيُولِيَنَّ الْأَذْبَارُ مَا لَهُمْ شَيْءٌ بِهَا وَهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٢﴾ لَا يَتَّبِعُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي فُرَى مُخْتَصِمَةٌ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٣﴾ كَسَلِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاتُ أَوْبَانٍ وَأَمْرُهُمْ وَهَمُّ عَدَابِ آلِيمٍ ﴿١٤﴾ كَسَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنْ بَرِيءٌ مِنْكَ فَإِنِ أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾

Yaxud istəyərsiniz, qəniməti yalnız onlara verim, sizin evinizdən ayrılırsınız". Ənsarlar bununla razılaşdılar və ürəklərində heç bir sıxıntı duymadılar. **«özləri ehtiyac içində olsalar belə, onları özlərindən üstün tutarlar.»** Özləri kasib və ehtiyac içində olduqları halda dünya işlərində mühacirləri özlərindən üstün tutarlar. **«Nəfsinin xəsisliyindən qorunub saxlanılan kimsələr – məhz onlar nicat tapıb səadətə qovuşanlardır!»** Allah kimi nəfsinin hərisliyindən, paxılığından qoruyar, şəriətin ona malında vacib buyurduğu zəkati verər və digər haqları ödəyərsə, nicat tapmış olar. Kim bu işdə paxılıq və xəsislik edərsə, nicat tapmaz.

❻ **«Onlardan sonra gələnlar»** Yaxşı işlər görüb onların ardınca gedənlər **«belə deyirlər: "Ey Rəbbimiz! Bizi və bizdən əvvəlki iman gətirmiş»** mühacir və ənsar **«qardaşlarımızı bağışla. Bizim qəlblərimizdə iman gətirənlərə qarşı kinə yer vermə»**. Qəlbimizdə onlara qarşı yalan, nifrət və həsədə yer vermə. Bu dua ilk növbədə səhabələrə çatır. Çünki onlar möminlərin ən şərəffiləridir və ayələr də onların haqqındadır. Kim öz qəlbində onlara qarşı nifrət hiss edərsə, şeytanın ona təsiri

toxunmuşdur. Allahın dostlarına və Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və səllim) ümmətinin ən xeyirli insanlarına göstərdiyi ədavətə görə Allahdan ona bir bəla gəlmişdir. Səhabələri söyənlər, təhqir edənlər və alçalıqlar da eyni hökmdədirlər. **«Ey Rəbbimiz! Sən, haqiqətən səfətlisən, mərhəmətlisən!»**

11 **«Məgər kitab əhlindən kafir olan qardaşlarına: "Əgər çıxarılsanız, biz də sizinlə birlikdə mütləq çıxacaq, sizin əleyhinizə heç vaxt heç kəsə qoşulub tabe olmayacağıq. Əgər (məminlər) sizinlə vuruşsalar, şübhəsiz ki, sizə yardım edəcəyik!" – deyən münafıqları görmədinmi?»** Ayədə nəzərdə tutulan münafıqlar Abdullah ibn Ubeyy və onun yoldaşlarıdır. Deməli, onlar müsəlmanlara qarşı döyüşən Bənu Nəzir qəbiləsinə xəbər göndərmişdilər ki, siz sabitqədəm olun, təslim olmayın. Biz də sizi ayağa verən deyilik. Əgər siz döyüşsəniz, biz də sizinlə döyüşə qatılacağıq. Əgər sizi sürgün etsələr biz də sizinlə çıxacağıq. Sizinlə yola çıxmağımıza mane olanlara heç vaxt tabe olmayacağıq. Əgər siz döyüşsəniz biz də sizə kömək edəcəyik. Amma uca Allah onları yalanlayaraq deyir: **«Allah onların xalis yalançı olduğuna şahiddir.»** Onlar köməklik və birlik haqqında verdikləri sözlərində yalançıdır.

12 **«And olsun ki, əgər onlar (Bənu Nəzir qəbiləsi) yurdlarından çıxarılsalar, (münafıqlar) onlarla birlikdə (öz yurdlarından) çıxmazlar. Əgər (məminlər) onlarla vuruşsalar, (münafıqlar) onlara (yəhudilərə) kömək etməzlər.»** Bu, doğrudan da, belə oldu. Münafıqlar öz diyarlarından çıxarılan Bənu Nəzir yəhudiləri ilə çıxmədilər, Bənu Qureyzə və Xeybər yəhudiləri ilə döyüşə getmədilər. **«Yox, əgər (münafıqlar) onlara yardım etmiş olsalar, (özləri məğlubiyətə uğrayaraq) arxa çevirib qaçar, sonra da onlara heç bir kömək olunmaz!»** Bundan sonra münafıqlərə heç bir kömək olmaz, Allah onları zəlil edər, ikiüzlülükleri də, onlara fayda verməz.

13 **«Onların (münafıqlarla yəhudilərin) ürəklərində Allah qorxusundan çox sizdən qorxu vardır.»** Ey müsəlmanlar, siz münafıqlərin və yəhudilərin ürəklərinə Allahdan daha çox qorxu salırsınız. **«Bu isə, onların anlamaz bir qövmlə olduqlarına göredir.»** Əgər onlar anlayan bir qövm olsaydılar, sizi onların üzərində qalib edən Allah olduğunu dərk edər və sizdən deyil, Allahdan daha çox qarmağın gərəкли olduğunu anlaydılar.

14 **«Onlar hamılıqla sizə qarşı ancaq möhkəm səhərlərdə, yaxud divar arxasında (qala içərisində) olarkən döyüşlər.»** Bu, onların qorxaqlıqlarından irəli gəlirdi. **«Onların öz aralarındakı vuruşmaları (və düşmənçilikləri) isə, çox güclüdür. Sən, onların əlbir olduqlarını güman edirsən, lakin onların qəlbləri dağınıqdır.»** Onlar zahirən əlbir görsənsələr də, əslində qəlbləri, fikirləri və istəkləri bir-birindən ayındır. **«Bunun səbəbi onların ağılsız bir qövmləməndir.»** Əgər ağılları olsaydı, haqqı tanıyıb itaət edər, birlik yaradar və ixtilafa düşməzdilər.

15 **«Onlar özlərindən bir az əvvəl əməllərinin cəzasını dadmış kimsələrə bənzəyirlər. Onları (axirətdə) şiddətli bir əzab gözləyir.»** Münafıqlar, kafirliklərinin cəzasını dünyada alan Bədrdə qətlə yetirilmiş Məkkə müşriklərinə bənzəyirlər. Bu döyüş Bənu Nəzir döyüşündən altı ay öncə baş vermişdi.

16 **«Münafıqlar şeytana bənzəyir.»** Münafıqlar onları aldatmaqla və onlara kömək etməməklə insanı aldadan şeytan kimi hərəkət ediblər. Şeytan da insanı küfr ilə aldadaraq **«O, insana: "Kafir ol!" – deyər. (İnsan) kafir olan kimi (Şeytan onu qoyub qaçaraq): "Mənim səninlə heç bir əlaqəm yoxdur. Mən ələmlərin Rəbbi olan Allahdan qorxuram!" – deyər.»** Bu, şeytanın insandan üz döndərməsi üçün dediyi sözləridir.

17 **«Onların hər ikisinin aqibəti cəhənnəm odu içində həmişəlik qalmaqdadır. Zalımların (kafirələrin) cəzası budur!»**

18 **«Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun!»** Ömr etdiklərini yerinə yetirib, qadağan etdiklərindən çəkinməklə Onun əzabından qorxun. **«Hər kəs səhə üçün nə etdiyinə nəzər salsın.»** Qiyamət günü üçün nə hazırladığına baxsın. **«Allahdan qorxun. Haqiqətən, Allah etdiklərinizdən xəbərdardır!»**

19 **«Allahı unuduqları üçün Allahın da onları özlərinə unuttuğu kimsələrə bənzəməyin!»** Allahın əmrlərini tərk edib, itaətinə laqeydlik göstərərək Onu unudan kimsələr kimi olmayın. Belə etdikləri üçün Allah da onları özlərinə unuttu və onlar özlərini əzabdan xilas edən əməllərlə məşğul olmadılar. Xoş günlərində Allahı unudular, Allah da dar gündə onları özlərinə unuttu. **«Onlar fəsiqlərdir!»** Allahın itaətindən çıxmış kimsələrdir.

20 **«Cəhənnəm əhli ilə cənnət əhli eyni ola bilməz. Cənnət əhli nicət tapıb»** hər tələbi yerinə yetirib, bütün sıxıntılardan qurtulub əbədi **«səadətə qovuşanlardır!»**

﴿١٦﴾ «**Əgər Biz bu Qurana bir dağa nazil etsaydıq, sən onun Allahın qorxusundan parça-parça olduğunu görürdün.**» Qurani-Kərim öz adına, əzəmətinə, bələğətinə və qəbləri yumuşaldan öyüd-nəsihətlərinə görə elə bir kitabdır ki, bu halda dağlara nazil olsaydı, ucalığı və möhkəmliyi ilə seçilən dağlar Allah qorxusundan parça-parça olardı. **«Biz bu misalları insanlar üçün çəkirik ki, bəlkə, düşünələr.»** Öyüd-nəsihətlərdən ibrət alar, vəd olunan əzabdan çəkinirlər.

﴿١٧﴾ «**O Özündən başqa heç bir tanrı olmayan, gizliyi də, aşkarı da bilən Allahdır. O rəhbəridir, mərhəmətlidir!**» Gizli, hissiyatdan uzaq olan qeybdir. Aşkar isə, göz ilə görsənəndir.

﴿١٨﴾ «**O Özündən başqa heç bir tanrı olmayan, ixtiyar sahibi, (eyiblərdən və nöqsanlardan) müqəddəs olan, (bəndələrinə) əmin-amanlıq bəxş edən, (hər şeydən) göz-qulaq olub (onu) qoruyan, yenilməz qüdrət (qüvvət) sahibi, (hamını istədiyi hər hansı bir şeyə) məcbur etməyə qadir olan, Məğrur Allahdır.**» Məğrur sifəti Allah barəsində mədh, məxluq barəsində isə məzəmmət sayılır. **«Allah (müşriklərin) Ona (şarik) qəsdüqlərindən ucadır.»**

﴿١٩﴾ «**O, (hər şeyi istədiyi kimi) yaradan, yoxdan var edən, (hər şeyə) surət verən Allahdır. Ən gözəl adlar (əsmuni-hüsnə) ancaq Ona məxsusdur. Göylərdə və yerdə nə varsa (hamısı) Onu təqdis edib şanına təriflər deyər. O, yenilməz qüvvət sahibi, hikmət sahibidir!**»

əl-Mumtəhinə surəsi 60 (imtahana çəkilən qadın)

﴿٢٠﴾ «**Ey iman gətirənlər! Nə mənim düşmənim, nə də özünüzdən düşməninizi dost (vəli) tutun!**» Bu aye, Hatib ibn Əbu Bəltəə haqqında nazil olmuşdu. O, Qureyşli müşriklərə məktub yazıb, Peyğəmbərin ^(səltəfətə ələhi və səltənə) onlara tərəf yürüş edəcəyini xəbər vermişdi. Hadisə hicrətin səkkizinci ilində Məkkənin fəthində baş vermişdi. Ayə hər hansı vasitə ilə kafirləri özünə dost tutmağı qadağan edir. **«Onlar sizə gələn haqqı inkar etdikləri halda, siz onlarla dostluq edirsiniz.»** Aranızda olan məhrəbançılıq səbəbi ilə Peyğəmbərin ^(səltəfətə ələhi və səltənə) xəbərlərini onlara çatdırırsınız. Halbuki onlar, Allaha, Peyğəmbərə, sizə göndərilən Qurana və ilahi hidayətə küfr edirlər. **«Siz Rəbbiniz olan Allaha iman gətirdiyiniz üçün onlar Peyğəmbəri və sizi çıxarırlar.»** Onlar sizin

فَكَانَ عَاقِبَتُهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿١٧﴾ يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنفُوا اللَّهَ وَتَنْظُرُ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَأَنفُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَهُمْ أَنفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾ لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾ لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا الْقُرْءَانَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّصَدَّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَذَٰلِكَ الْأَمثَلُ يُضَرَّبُ بِهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عِلْمُهُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْبُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ اللَّهُ الْخَلِيقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ يُسَبِّحُ لَهُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

سُورَةُ الْمُؤْتَمِنِينَ ﴿٢٤﴾

iman gətirməyinizdən xoşlanmayıb, sizə göndərilən şəriətə küfr etdikləri üçün sizi Məkkədən çıxardılar. Siz onları necə dost tutursunuz? **«Əgər siz Mənim yolumda və Mənim rızamı qazanmaq uğrunda cihada çıxarsınızsa, Mənim və özünüzdən düşmənlərinizi dost tutmayın. «Siz onlarla gizli dostluq edirsiniz...»** Dostluq üzündən onlara sirr verirsiniz. **«Mən sizin gizli saxladığımız və aşkar etdiyiniz hər şeyi bilirəm.»** Hər birinizin nə etdiyini, kimin xəbər göndərdiyini bilirəm. **«Sizdən kim bunu etsə, o, sübhəsiz ki, haqq yoldan azmışdır!»**

﴿٢١﴾ «**Əgər onlar sizi ələ keçirərsə, sizə düşmən olar, sizə pisləkdə əl və dil uzadar, sizin kafir olmanızı istəyirlər.**» Sizinlə qarşılaşdıqları zaman qəblərindəki düşmənçiliyi büruzə verər, əlləri ilə sizi vurmaq, dilləri ilə söymək istəyirlər. Hərçənd onlar sizin dininizdən dönmənizi və kafir olmanızı arzu edirlər.

﴿٢٢﴾ «**Nə qohum-əqrabanız, nə də oğul-uşağınız sizə bir fayda verəcəkdir.**» Qiyamət günü qohum-əqraba, oğul-uşaq sizə bir fayda verməyəcək ki, onlara görə

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تَلْقَوْنَ
 الْيَوْمَ بِالْمُؤَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ
 وَإِيَّاكُمْ أَنْ تَقُولُوا يَا لَيْلَىٰ لِلَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنتُمْ حَرِحْتُمْ جِهَدًا فِي سَبِيلِ
 وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمُؤَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ
 وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١﴾ إِنْ
 يَتَّقَوْكُمْ يُكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَسْطُرُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم
 بِالسُّوَىٰ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ﴿٢﴾ إِنْ تَتَفَعَّلُوا أَرْحَامَكُمْ وَلَا أَوْلَادَكُمْ
 يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصَلُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾ قَدْ
 كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لَقَوْمِهِمْ
 إِنَّا بَرَاءٌ مِمَّا تُعْبُدُونَ وَمِمَّا نَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا
 وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تَقُولُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ إِلَّا
 قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْرُكَ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ
 رَبَّنَا عَلَّمَكْ نَوْلَكُنَا وَإِلَيْكَ آئِنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٤﴾ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا
 فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاعْرِضْنَا رَّبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥﴾

kafirələrə dost münasibəti bəsləyəsiniz. Sizə fayda verən kafirlərə düşmən kimi baxıb, onlara qarşı cihad etmək və onları dost tutmamaq haqqında Allahın əmrinə əməl etməkdir. **«Allah qiyamət günü sizi bir-birinizdən ayıracaqdır.»** İtaət edənləri cənnətə, əslik göstərənləri cəhənnəmə salacaqdır. **«Allah nə etdiklərinizi görəndir!»** **«İbrahim və onunla birlikdə olanlar sizin üçün gözəl nüsxədir.»** Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və səlləm) Hatibə belə deyirdi: **«Ey Hatib, məgər İbrahimi özünə nüsxə götürərək atasından və qövmindən imtina etdiyi kimi sən də ailəndən imtina edə bilmirdinmi?»** **«O zaman onlar öz qövminə belə demişdilər:»** Siz, Allaha iman gətirmirsiniz deyər, **«şübhəsi ki, bizim sizinlə və sizin Allahdan başqa ibadət etdiklərinizlə heç bir əlaqəmiz yoxdur. Biz, sizi inkar edirik.»** Sizin dininizi və etdiklərinizi inkar edirik. **«Siz, bir olan Allaha iman gətirməyincə, bizimlə sizin aranızda həmişə ədavət və nifrət olacaqdır!»** Əgər siz, Allaha şəriq qoşmaqdan əl çəksəniz, o zaman bu düşmənçilik dostluğa, nifrət isə, sevgiyə çevrilər. **«Ancaq İbrahim öz atasına: «Mən**

mütləq sənin bağışlanmağın diləyəcəm – deməsi istisnadır.» İbrahimin bütün sözlərində sizin üçün nüsxə vardır. Yalnız atası haqqında dediyi bu sözlərdən başqa. Siz bu işdə onu nüsxə tutub müşriklər üçün bağışlanma diləməyin. İbrahim bunu verdiyi vədə əsasən demişdi. **«Atasının Allaha düşmən olması İbrahima aydın olduqda o öz atasından uzaqlaşdı»** (Təbbə: 114).

«Mən heç vaxtlə səni Allahdan qurtara bilmərəm!» Allahın əzabından heç bir şeyi sənədən uzaqlaşdırma bilmərəm. İbrahim və onunla olanlar belə dedilər: **«Ey Rəbbimiz! Biz ancaq Sənə təvəkkül etdik, tövbə edib ancaq Sənə tərəf qayıtdıq. Axır dönüş də, ancaq Sənin hüzzurudur.»**

«Ey Rəbbimiz! Bizi kafirlər üçün sınaq vəsiti etmə!» Mücahid deyir: İman gətirməyənlər **«Əgər onlar haqq üzərində olsaydılar, başlarına belə iş gəlməzdi»** – deməsinlər deyər, nə kafirlərin əli ilə, nə də Öz dərgahından bizə belə göndərmə. **«Bizi bağışla. Ey Rəbbimiz! Həqiqətən Sən, yənilməz qüvvət sahibi, hikmət sahibisən!»**

«And olsun ki, onlar sizin üçün, Allaha və axirət gününə ümid bəsləyənlər üçün gözəl nüsxədir.» Dünyada və axirətdə xeyirə can atanlar üçün İbrahimdə və onunla iman gətirənlərdə gözəl nüsxə vardır. **«Kim üz döndərsə, Allah möhtac deyildir;»** Bu deyilənlərdən üz döndərən kimsə bilməlidir ki, bununla Allaha heç bir zərər vurmur. Allah heç bir məxluqa möhtac deyil. Onun dostlarının etiqadına görə **«O, tərifi layiqdir!»**

«Ola bilsin ki, Allah sizinlə düşmənçilik etdiyiniz kimsələr arasında dostluq yaratsın.» İslama gəldikdən sonra sizinlə Məkkə müşrikləri arasında dostluq ola bilər. Bu belə də oldu. Məkkənin fəthindən sonra bir dəstə insan İslamı qəbul edib ona gözəl şəkildə riayət etdilər. Özlərindən əvvəl İslamı qəbul edənlərlə isti münasibət qurub birlikdə cihad edib xeyirli işlər gördülər. Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və səlləm) Əbu Süfyanın qızı Ummu Həbibə ilə evləndi. Əbu Süfyan Məkkənin fəthi günü İslamı qəbul edib öz ədavətindən əl çəkəndən sonra onunla mehriban münasibət quruldu. Əbu Hureyrə deyir ki, Allahın dininə riayət etməkdən imtina edən mürtədlərə qarşı ilk döyüşən kişi Əbu Süfyan ibn Hərb idi. Elə bu ayə də, onun haqqında nazil olmuşdu. **«Ola bilsin ki, Allah sizinlə düşmənçilik etdiyiniz kimsələr arasında dostluq yaratsın.»** İnadkarların qəlblərini yönəldib, Öz məğfiratına və mərhəmətinə daxil etməyə **«Allah qadirdir. Allah bağışlayandır, rəhm edəndir!»**

❶ «Allah din yolunda sizinlə vuruşmayan və sizi yurdunuzdan çıxartmayan kimsələrə yaxşılıq etməyi və onlarla ədalətlə rəftar etməyi sizə qadağan etməz.»

Allah belə insanlarla qohumluq əlaqələrini qorumağı, qonşuya yaxşılıq etməyi, gələn qonağı xoş qarşılamağı sizə qadağan etmir. Siz, onlara qarşı ədalətli olun, haqqlarını tapdalamayın, vədinizə vəfali çıxın, əmanəti qoruyun, aldığının pulunu tam ödəyin.

❷ «Allah, ədalətli olanları sevir!» Allah, sühl şəraitində yaşayıb döyüşməmək və düşməyə kömək etməmək barədə əhd bağlayan kafirlərə yaxşı davranmağı, onlara qarşı ədalətli olmağı qadağan etmir.

❸ «Allah sizə, ancaq sizinlə din yolunda vuruşan, sizi yurdunuzdan çıxardan və çıxartmağa kömək edən kimsələrlə dostluq etməyinizi qadağan edər.» Qüreyş qəbiləsindən olan küfr havadarlarını, müsəlmanlara qarşı düşmənçilik edənləri, sizi öz yurdunuzdan çıxardanlara yardım göstərən Məkkə camaatını və yaxın ətrafda yaşayanları özünüzlə dost tutmayın.

❹ «Onlarla dostluq edənlər əsl zalımlardır.» Çünki onlar, Allahın, Peyğəmbərin və Quranın düşmənlərinə dostluq münasibəti göstərirlər.

❺ «Ey iman gətirənlər! Mömin qadınlar kafirlərdən üz döndərüb **sizin yanınıza mühacir kimi gəldikləri zaman onları imtahana çəkin.**» Peyğəmbər

(^{Fəstəhə} ələyhi və səlləm) Qureys qəbiləsi ilə Hudeybiyyə sühlündə razılaşıbmışdılar ki, bundan sonra kim islamı qəbul edib, müsəlmanların yanına gələrsə, onu geri qaytaracaqlar. Sonra qadınlar Peyğəmbərin

(^{Fəstəhə} ələyhi və səlləm) yanına hicrət etdikdə, Allah onların müşriklərə qaytarılmasını istəmədiyi üçün onları imtahan etməyi əmr etdi ki, onların

islama olan rəğbətləri aşkar olsun. Onlardan ərlərinə nifrət, bir yerdən digərinə köç etmək və ya dünya mənfəəti əldə etmək üçün deyil, Allahı, Peyğəmbərini

(^{Fəstəhə} ələyhi və səlləm) və dinini sevib gəlmələri haqqında and götürürdülər. Əgər onlar bunun üçün and içsəydilər, Peyğəmbər

(^{Fəstəhə} ələyhi və səlləm) onların mehrlərini və xərclərini ərlərinə qaytarar, onları isə, qaytarmazdı. «Allah, onların imanını çox gözəl bilir.»

Onların həqiqi vəziyyətini Allah bilir və bunu bilməyi sizdən tələb etmir. Sizdən onları imtahan etmək tələb olunur ki, bununla siz, onların həqiqətən də, İslama rəğbət bəslədiklərinin şahidi olasınız.

❻ «Əgər sizə əmr olunan imtahanı etdikdən sonra zahirən **bunların mömin olduqlarını bilsəniz, artıq onları kafirlərin yanına qaytarmayın.**» Onları kafir ərlərinə təslim

لَعَدَّكَانَ لِكُرْفِهِمْ أَسْوَأَ حَسَنَةٍ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ

وَمَنْ يَتُوبْ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ

يَتَنَكَّرَ وَيَبِينَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ خَبِيرٌ وَاللَّهُ عَفُورٌ رَحِيمٌ

﴿٧﴾ لَا يَنْهَى اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ

مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

﴿٨﴾ وَإِنَّمَا يَنْهَى اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ

مِنْ دِيَارِكُمْ وَعَظَمُوا مَا عَصَى اللَّهُ أَنْ تَتُوبُوا مِنْهُمْ وَمَنْ يَتُوبْ فَإِنَّ اللَّهَ

هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ

مِنْ بَنَاتِ قَوْمٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ

فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَأَنْ جُنَّ لَهُنَّ وَلَا هُمْ يُحِلُّونَ لهنَّ وَمَا تَوْهَمُ

مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْنَهُنَّ الْأَرْجُونَ

وَلَا تُمْسِكُوا بِعَصَمِ الْكُفَّارِ وَسَتُؤَامِنُ أَنْفَقْتُمْ وَلَسْتُمْ لَهَا أَنْفَقُوا

ذَلِكَ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ وَإِنْ فَانَكُرْتُمْ

شَوْهًا مِنْ أَرْوَاحِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَمَا يَقْبَلُوا فَاتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ

أَرْوَاحُهُمْ يُنْفَلْ مَا أَنْفَقُوا وَأَنْفَقُوا اللَّهُ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

etməyin. «Nə bunlar onlara, nə də onlar bunlara halaldır.» Mömin qadın kafir kişiyyə halal deyil. Qadının İslamı qəbul etməsi təkə hicrət etməyi deyil, kafir ərindən ayrılmasını da vacib edir. «Onların xərclədiklərini özlərinə qaytarıb verin.» İslamı qəbul edib, hicrət edən bu qadınların kafir ərlərinə mehrlərini qaytarın. Şafii deyir: Əgər bunu qadının əri deyil, digər qohumu tələb edərsə, ona verilməz. «Bunların mehrlərini özlərinə verdiyiniz təqdirdə onlarla evlənməyinizdən sizə heç bir günah gəlməz.» Onlar da sizin dininizdə olduqları üçün iddā gözlədikdən və mehr verdikdən sonra onlarla evləne bilərsiniz. «Kafir qadınları öz kabəniniz altında saxlamayın.» Dini fərqliliyə görə, kafir qadın müsəlman kişinin arvadı olaraq qala bilməz. Əvvəllər kafirlər müsəlmanları evləndirir, müsəlmanlar da müşrik qadınlarla evlənirdilər. Sonra bu ayə ilə həmin ənənə ləğv olundu. Deyilən hökm əhli kitaba deyil, müşrik kafirlərə aiddir. İslamı qəbul etməyib kafirlikdə qalan qadınlarınızdan **verdiyiniz mehri istəyin.** Kafirlər də **sərf etdikləri mehri istəsinlər.** Təfsir alimləri deyirlər: Hər hansı müsəlman qadın İslamdan çıxıb Əhd

يَأْتِيهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يَبَايَعَنَّكَ عَلَى أَنْ لَا يَشْرَكَنَّ
بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَشْرَفْنَ وَلَا يَزِينْنَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ
بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيَنَّكَ
فِي مَعْرُوفٍ قَبَائِحِهِنَّ وَأَسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ
يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَانْتَوَلُوا قَوْمًا عَصِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ
قَدَيْسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَبِيسُ الْكُفَّارِينَ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ

سُورَةُ الصَّفِّ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سَبِّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ
كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ
إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقْتَلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَانَهُمْ
بَنِينَ مَرْصُوعِينَ وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ لِمَ
تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِمَا
رَأَيْتُكُمْ تَفْعَلُونَ وَلَئِن كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُوا
رَأْيِي وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

bağlayan kafirlərin yanına getsəydi, o zaman kafirlərdən o qadının mehri tələb olunur və müsəlman ərinə verildirdi. Eləcə də, əgər qadın kafirlərin yanından gəlib islamı qəbul etsəydi, onun mehrini kafir ərinə verərdilər. Hudeybiyyədə əhd bağladığınız müşriklərin mehrlərinin qaytarılması haqqında **Allahın hökmü budur.** Bu hökm digər müşriklərə aid deyil. Çünki hökmü ləğv (nax) olunub. Qurtubi deyir: "Mehrlərin qaytarılmasına aid bu hökm o zaman baş vermiş hadisələrə aid idi. O zaman ikisindən biri İslamı qəbul edən ər və ya arvad arasında fərq yox idi". **O, sizin aranızda hökm edər. Allah biləndir, hikmət sahibidir!**

Əgər zövcələrinizdən biri sizdən qaçıb kafirlərə qoşulsa və siz də qənimət əldə etsəniz, zövcələri getmiş kimsələrə onların sarf etdikləri mehr qədər verin. Arvadı qaçıb müşriklər tərəfə keçən kimsələr mehrlərini ala bilməsələr, o zaman bu mehrin əvəzində döyüşdən əldə olunan qənimətdən həmin adama pay verin. Sizə əzab qazandıracaq əməllərdən çəkinib **İman gətirdiyiniz Allahdan qorxun!**

«Ya Peyğəmbər! Mömin qadınlar» Məkkənin fəthi günü beyət etmək üçün sənin yanına gəldikdə onlardan **«Allaha heç bir şərik qoşmayacaqları, oğurluq və zina etməyəcəkləri,»** Cahiliyyət dövründəki kimi, **«övladlarını öldürməyəcəkləri,»** özge kişilərdən olan uşaqlarını yalandan aralarına isnad etməyəcəkləri» Fərra adlı alim deyir: Cahiliyyət dövründə bir qadın uşaq tapar və ərinə deyərdi: "bu səndən olan uşağumdur". İbn Abbas isə deyir: "Qadın qız uşağı doğduqda ərinin xəbəri olmadan onu oğlan ilə dəyişdirərdi". **«və heç bir yaxşı işdə sənin əleyhinə çıxmayacaqları»** Allaha itaət sayılan hər əmrə itaət edib insan öldükdə vay-şivən qoparmamaq, paltarını cırmamaq, saç yolmamaq, sinə paltarını didməmək, üzünü cırmaqlamamaq və əzab istəyi ilə dua etməmək **«barədə sənə beyət etmək üçün yanına gəldikləri zaman onların beyətini qəbul et və»** bu beyətlərinə görə **«Allahdan onların bağışlanmasını dilə. Həqiqətən Allah bağışlayandır, rəhm edəndir!»**

«Ey iman gətirənlər! Allahın qəzəbinə düşər olmuş bir qövmlə dostluq etməyin.» Bu, bütün kafirlərə şamilidir. **«Kafirlər qəbiristan əhlindən ümidlərini üzdükləri kimi, onlar da axirətdən ümidlərini üzmüşlər!»** Kafirlər ölümlərin qiyamət günü diriləcəyindən ümidlərini üzdükləri kimi onlar da küfr əməlləri səbəbi ilə tam yəqinliklə axirətə inanmırlar.

əs-Saff surəsi 61

(Saf)

«Göylərdə və yerdə nə varsa, (hansı, bütün məxluqat) Allahı təqdis edib şənina təriflər deyər. O, yenilməz qüvvət sahibi, hikmət sahibidir!»

«Ey iman gətirənlər! Etməyəcəyiniz bir şeyi niyə deyirsiniz?» İbn Abbas **«deyir: Cihad vacib buyurulmadan öncə bəzi möminlər belə deyərdilər: "Allah Özüne hansı əməlin daha xoş getdiyini bizə bildirsəydi, onu edərdik." Uca Allah Özüne cihadın daha sevimli olduğunu bildirdikdə bu bəzi möminlərin xoşuna gəlmədi və bu əmri özlərinə ağır gördülər. Sonra bu ayə nazil oldu.**

«Etməyəcəyiniz bir şeyi demək Allah yanında böyük qəzəbə səbəb olar.» Allah bu əməlinizə çox qəzəblənir. Bəzi təfsirçilərin rəyinə görə bəzi insanlar Peyğəmbərin **«Səffədə»** yanına gələr və heç nə etmədikləri halda özlərini öyərək: "Mən öz qılıncımla

belə döyüşdüm, belə zərbə vurdum" – deyərdilər. Ayə də belələri haqqında nazil olub.

﴿Şübhəsiz ki, Allah Öz yolunda möhkəm divar kimi səf çəkib döyüşənləri sevər!﴾ Uca Allah bu ayədə onlara bildirir ki, Onun üçün bəndələri tərəfindən edilən ən sevimli əməl Allah yolunda döyüşməkdir. Hədəslərin birində isə deyilir: "İşin başı islam, dirəyi namaz, ən ali məqamı isə Allah yolunda döyüşməkdir". Allah yolunda döyüşənlər ayrılmaz bir hissə kimi bir-birinə sıx dayanmış halda cərgə-cərgə düzülərlər. Bu isə, Allahın əmrinə ürəkdan və tam səmimiyyətlə bağlanmaqdan irəli gəlir. Onlar bu işdən yorulmaz və heç bir düşmən onları bu yoldan döndərə bilməz.

﴿Xatırla ki, bir zaman Musa öz qəvmünə demişdi: "Ey qəvmüm! Mənim Allahın sizə göndərilmiş peyğəmbəri olduğumu bildiyiniz halda, niyə məni incidirsiniz?" Onlar (haqdan) üz döndərdikdə Allah da onların qəlbini azdırdı. Allah fəsiqləri doğru yola yönəltməz!﴾ Uca Allah Onun yolunda döyüşənləri sevdiyini bəyan etdikdən sonra Musa və İsanın da insanlara tövhid əqidəsini əmr edib Allah yolunda cihad etmələrini xatırladaraq, onlara qarşı çıxanların isə cəzalandırıldığını bildirərək, Muhəmməd (səlləllahu əleyhi və alicəlihi və səllim) ümmətinə İsa və Musa ümmətinin etdiklərini təkrar etməmək barədə xəbərdarlıq etmişdir. Allahın sizə vacib buyurduğu şəriət hökmlərini əmr etdikdə müxalif olub, təhqir edib, ﴿Mənim Allahın sizə göndərilmiş peyğəmbəri olduğumu bildiyiniz halda, niyə məni incidirsiniz?﴾ Siz mənim peyğəmbər olduğumu bilə-bilə necə olur ki, mənə əziyyət verirsiniz. Axı peyğəmbərə hörmət edilməlidir. Siz peyğəmbərliyi etiraf etmək məcburiyyətində qalacaq qədər möcüzələrin şahidi olmusunuz. Əslində, bundan sonra siz, şəkə etməməlisiniz. Siz, peyğəmbərlik haqqında yəqin bilgiyə sahib olmalısınız. ﴿Onlar haqdan üz döndərdikdə Allah da onların qəlblərini haqdan döndərdi.﴾ Onlar peyğəmbərlərinə əziyyət verib haqqı tərk etdikdə bu əməllərinin cəzası olaraq Allah da onların qəlblərini haqdan yayındırdı.

﴿Bir vaxt Məryəm oğlu İsa belə demişdi: "Ey İsrail oğulları! Haqiqətən, mən özümdən əvvəl nazil olmuş Tövrəni təsdiq edən və məndən sonra gələcək Əhməd adlı bir peyğəmbərlə müjdə verən Allahın elçisiyəm!" Sonra onlara açıq-aşkar möcüzələr gətirdikdə onlar: "Bu, açıq-aydın sehrdir!" – dedilər.﴾ Mən İncil

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ بَنِي إِسْرَائِيلَ يَا رُسُلَ اللَّهِ إِنِّي آتِكُمْ مَصَدِّقًا
لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرُسُولِي وَأَتَى مِنْ بَعْدِي آتَمَّةٌ أَحْمَدٌ فَلَمَّا
جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٦﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى
عَلَى اللَّهِ الْكُذُوبَ وَهُوَ يُدْعَى إِلَى الْإِسْلَامِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ
﴿٧﴾ يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَقْوَابِهِمْ وَاللَّهُ مَعَهُمْ نُورُهُمْ وَلَوْ كَرِهَ
الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظَاهِرَهُ
عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾ يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَهْلَ أَذْكَرٍ
عَلَى بَحْرٍ فَرَجِحِكُمْ مِنَ عَذَابِ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُوْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَيُحِبُّونَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ذَلِكَ كِتَابٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾ كَتُمُونَ
بِقِعْرٍ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلُكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَسَيُكَلِّمُ
طَيْبَةً فِي جَنَّتٍ عَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ وَأُخْرَى يُحِبُّونَهَا نَصْرَ
مِنَ اللَّهِ وَقِتْعَ قَرِيبٍ وَبَشِيرِ الشُّرَيْكِينَ ﴿١٣﴾ يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُوفُوا
أَنْصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ
قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ فَتَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ
وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ ءَامَنُوا عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

kitabını gətirən Allah elçisiyəm. Tövrəni zidd olan heç nə gətirməmişəm. Əksinə, bu kitab da mənim gəlişimi müjdələyib. Elə isə nə üçün siz, məndən üz döndərir və müxalif olursunuz. ﴿məndən sonra gələcək Əhməd adlı bir peyğəmbərlə﴾ müjdə verərəmsə, mənim təkzib edilməyimə də əsas yoxdur. Əhməd bizim Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alicəlihi və səllim) adıdır. Bu sözün mənası xeyirli xüsusiyyətləri ilə başqalarından fərqləndiyi üçün digərlərindən çox təriflənən deməkdir. ﴿Sonra onlara açıq-aşkar möcüzələr gətirdikdə onlar: "Bu, açıq-aydın sehrdir!" – dedilər.﴾ İsa peyğəmbər onlara möcüzələr göstərdikdə onlar bunun açıq-aydın sehr olduğunu dedilər. Bəzi təfsirçilərə görə bu ayədə Peyğəmbərimiz (səlləllahu əleyhi və alicəlihi və səllim) nəzərdə tutulur. Yəni, o öz möcüzələrini göstərdikdə ona da sehrbaz dedilər.

﴿İslama dəvət olunduğu halda, Allaha qarşı yalan uydurandan daha zalım kim ola bilər?! Allah zalım qəvmü doğru yola yönəltməz!﴾ Dinlərin ən xeyirli və şərəfli bu dindir. Belə məziyyətlərə sahib olan başqasına qarşı yalan iftira atmırsa, Rəbbinə qarşı necə iftira ata bilər?! ﴿Allah zalım

qövmü doğru yola yönəltməz!) Haqqında danışılanlar da zalimlərdəndir.

9 ﴿Onlar Allahın nurunu öz ağızları ilə söndürmək istəyirlər. Allah isə - kafirlərin xoşuna gəlməyə də, öz nurunu tamamlayacaqdır.﴾ Onların yalan sözlər danışib İslamı boğmaq və insanları ondan yayındırmaq üçün etdikləri səylər, ətrafa işıq saçan əzəmətli nuru söndürməyə cəhd etmək kimidir. Amma bütün bunlara baxmayaraq, Allah İslam dinini dünyanın hər yanında yaymaqla Öz nurunu artıracaq, onu digərlərindən üstün edəcəkdir.

10 ﴿Müsriklərin xoşuna gəlməyə də, onu bütün dinlərdən üstün etmək üçün Öz Peyğəmbərini hidayət və haqq dinlə göndərən Odur!﴾ Onlar bunu istəməsələr də, mütləq Allah onu bütün dinlərə qalib, üstün edər.

11 ﴿Ey iman gətirənlər! Sizə elə bir ticarət göstərimmi ki, o sizi şiddətli əzabdan xilas etsin?﴾ Uca Allah bu ayədə əməlləri ticarətə bənzətmişdir. Ticarətdə qazanc məqsədi olduğu kimi burada da savab məqsədi vardır. Onların məqsədi cəhənnəmdən qurtulub, cənnətə daxil olmaqdır. Qarşıdakı iki ayədə bu ticarətin mahiyyəti açıqlanacaqdır. İki ayəyə görə iman gətirmək və cihad eyməyin Allah tərəfindən oları mükafatı cənnətdir. Bu, əsl uğurlu ticarətdir.

12 ﴿Allaha və Onun Peyğəmbərinə iman gətirəsiniz. Allah yolunda malınız və canınızla vuruşasınız. Bilsəniz, bu sizin üçün nə qədər xeyirlidir!﴾

13 ﴿O sizin günahlarınızı bağışlayar və sizi altından çaylar axan cənnətlərə və Ədn cənnətlərindəki gözəl saraylara daxil edər. Bu, böyük qurtuluşdur!﴾ Öncəki ayədə onların ticarət edəcəkləri vasitə, burada isə onlara vəd edilən mükafat qeyd edilir. Deyilir ki, əgər siz, iman gətirəsiniz, sizin günahlarınız bağışlanar, əbədi olaraq Ədn cənnətlərində yaşayarsınız. Siz oradan çıxmaz, orada ölüm dadmazsınız. Bu şəkildə bağışlanmaya qovuşmaq və cənnətə daxil olmaq böyük qurtuluşdur. Bundan böyük qurtuluş və zəfər ola bilməz.

14 ﴿Sevdiyiniz başqa bir nemət də - Allah dərgahından kömək və yaxın qələbə gözləyir. Möminlərə müjdə ver!﴾ Allah tərəfindən sizə müjdə vardır. Siz Qureys üzərində qələbə çalacaq və Məkkəni fəth edəcəksiniz. Əta ibn Əbu Rəbah deyir: "Ayədə fars və roma vilayətlərinin fəthi nəzərdə tutulur". Ey Muhəmməd ^(sallallahu əleyhi və səlləm), möminləri bu dünyada zəfərlə, axirətdə isə cənnətlə müjdələ.

14 ﴿Ey iman gətirənlər! Allahın köməkçiləri olun. Necə ki, Məryəm oğlu İsa həvarilərə: "Allah yolunda mənim köməkçilərim kimdir?" - demiş, həvarilər də: "Allahın köməkçiləri bizik!" - deyə cavab vermişdilər. Nəhayət, İsrail oğullarından bir tayfa iman gətirdi, bir tayfa isə kafir oldu. Biz də iman gətirənləri düşmənlərinə qarşı qüvvətləndirdik və onlar qələbə çaldılar.﴾ Ey möminlər! Bir zamanlar İsa həvarilərə "Allah yolunda mənim köməkçilərim kimdir?" - deyə müraciət edəndə həvarilər: "Allahın köməkçiləri bizik!" - demişdilər. Siz də onlar kimi Allahın dininə kömək etməkdə davam edin. Həvarilər Məsihin ən saf dostları, ona birinci iman gətirən və onun köməkçiləridir. Onlar on iki nəfər idilər. ﴿Nəhayət, İsrail oğullarından bir tayfa﴾ İsa Peyğəmbərə iman gətirdi, bir tayfa isə kafir oldu. Biz də iman gətirənləri düşmənlərinə qarşı qüvvətləndirdik...﴾ Haqq tərəfdarlarını gücləndirməklə batıl tərəfdarlarına qarşı kömək etdik **«və onlar qələbə çaldılar.»** Qatədə **«Ey iman gətirənlər! Allahın köməkçiləri olun»** - ayəsi haqqında deyir: Allaha şükürlər olsun! Bu hal baş vermişdir. Yetmiş nəfər Peyğəmbərin yanına gəlib Aqəbə adlı yerdə ona bəyət etdilər, Allahın dini ucalana qədər ona sığınacaq verib kömək etdilər. Peyğəmbər ^(sallallahu əleyhi və səlləm) Aqəbədə görüşdüyü nümayəndələrə demişdi: "Aranızdan on iki nəfər seçin ki, İsanın həvariləri İsa üçün zəmin durduqları kimi, onlar da öz tayfalarına görə zəmin dursunlar." Peyğəmbər ^(sallallahu əleyhi və səlləm) zəmin duranlara dedi: "Həvarilər İsaya zəmin durduqları kimi, siz də öz qövminizə zəminsiniz. Mən isə öz qövminizə zəminəm." Onlar: "Bəli" - deyib razılıq verdilər.

əl-Cümə surəsi 62

1 ﴿Göylərdə və yerdə olanların hamısı Hökmran, Müqəddəs, Qüdrətli, Müdrik Allahın şanına təriflər deyir.﴾ Ayədəki "əl-Quddus" Müqəddəs sözü bütün naqisliklərdən və eyblərdən pak olan deməkdir.

2 ﴿Ümmilərə özlərindən peyğəmbər göndərən Odur. Əvvəllər haqq yoldan açıq-aşkar azsalar da, onlara ayələrini oxuyar, onları təmizləyər, onlara Kitabı və hikməti öyrədən.﴾ Ümmilər, yazıb-oxumağı bilən və ya bilməyən ərəblərdir. Çünki onlar kitab əhli deyildilər. Ümmi sözü yazıb-oxumaq bilməyən deməkdir. O zaman ərəblərin əksəriyyəti də belə idi. Yazıb-oxumaq bilməyən, təlim keçməyən savadsız Peyğəmbər onlara Quran ayələrini oxuyar,

onları küfr, şirk və pis əxlaq çirkabından təmizləyirdi. İmanı öyrədir qəlblərini təmizləyirdi. Onlara Qurani və hədisləri öyrədirdi. Halbuki onlar, əvvəllər haqdan uzaq düşmüş və şirk içində idilər.

1) **«Ərəblərdən savayı, halə onlara qoşulmamış başqalarını da.»** paklığa çıxaracaq, təmizləyəcəkdir. Peyğəmbər Kitabı və hikməti səhabələrdən sonra qiyamətə qədər islami qəbul edəcək ərəb və qeyri-ərəb müsəlmanlara da öyrədir. Buxarinin Əbu Hureyrədən rəvayət etdiyi hədisdə deyilir: "Cümə surəsi nazil olanda Peyğəmbərin yanında oturmuşduq. O surəni oxuyub

2) **«Ərəblərdən savayı, halə onlara qoşulmamış başqalarını da.»** - ayəsinə çatanda bir nəfər dedi: Ey Allahın elçisi! Biza qoşulmayan bu insanlar kimlərdir? Peyğəmbər əlini Salman əl-Farisinin çiyinə qoyub dedi: "Canım əlində olan Allaha and olsun! Əgər iman Surəyyə ulduzu uzaqlığında olsa, bunun kimi insanlar onu əldə edərlər".
3) **«O, Qüdrətli və Müdrikdir!»** Onun qüdrəti və hikməti çox genişdir.

4) **«Tövrata əməl etməyə mükəlləf olduqdan sonra ona əməl etməyənlər belində çoxlu kitab daşıyan uluğa bənzərlər. Allahın ayələrini yalan sayanlar barədə çəkilən məsəl necə də pisdir! Allah zalım qövmü doğru yola yönəltməz!»** Uca Allah bu məsəli tövrata əməl etməyən yəhudilər üçün çəkmişdir. Onlar bu kitabdakı əmr və qadağalara əməl etməyə mükəlləf olundular. Belində kitab yükü daşıyan eşşək daşdığı yükün kitab və ya zibil olduğunu dərk etmədiyi kimi, bunlar da, o kitabdakı əmr və qadağalara əməl etmədilər. Bu şəriəti yalan hesab edənlər üçün çəkiləcək ən pis misaldır. Ey müsəlmanlar, siz də onlar kimi olmayın. Bu ayə Peyğəmbər (səlahətə əylən və salim) xütbə verərkən onu minbərdə tərək edib ticarət dalınca qaçan müsəlmanlara xəbərdarlıq olsun deyə nazil edilmişdi. Bu gün cümə xütbəsinə eşidib onu dinləməyənlər də, bu xəbərdarlıqla agah olsunlar. Bu haqda Peyğəmbərin (səlahətə əylən və salim) hədisində belə deyilir: "Cümə günü imam xütbə verərkən danışan insan belində yük daşıyan uluq kimidir. Kim yanındakına "sus" deyərsə, onun da cüməsi batildir".

5) **«De: "Ey yəhudilər! Əgər bütün insanlardan fərqli olaraq, özünüzün Allahın dostları olduğunuzu iddia edirsinizsə, doğru deyirsinizsə, onda ölüm diləyin!"** Bu ayədə yəhudilərdən danışmağın səbəbi onların özlərini insanlardan üstün hesab etmələridir. Onlar özlərinin insanlardan

سُورَةُ الْحَجَّةِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَسْجِدَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْكَافِرُونَ الْعَرَبُ الْحَكِيمُونَ ١ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمَمِينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ لَيْلٍ ضَلُّوا مُبِينًا ٢ وَآخِرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ٣ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ٤ مَثَلُ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ لَمْ يَجْمَعُواهَا كَمَا لَمْ يَجْمَعِ الْإِنْسَانُ أَشْفَارًا يَتَسَاءَلُونَ الْقَوْمَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ٥ قُلْ يَتَّبِعْنَا الَّذِينَ الَّذِينَ هَادُوا وَإِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ٦ وَلَا يَسْمَعُونَ أَصْوَابًا مَقَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ٧ قُلْ إِنْ أَلْمَزْتُمْ النَّاسَ فِي عَدْوَانِهِمْ فَاتَّخِذُوا إِلَيَّ مَوْتَ الَّذِينَ يَفْرُونَ مِنَ اللَّهِ إِنَّهُمْ كَانُوا مُتْرَكِينَ ٨ إِنْ يَدْعُونَ إِلَى الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيَسْتَعْذَبُونَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ٩

fərqli olaraq Allahın dostları, oğulları və sevimliləri olduqlarını iddia edirdilər. Onlar bu batil iddianı irəli sürdükdə uca Allah Peyğəmbərinə bunu deməyi əmr etdi. **«əgər doğru deyirsinizsə, onda ölüm diləyin!»** ki, iddia etdiyiniz kəramətə nail olasınız. Çünki cənnət əhlindən olduğunuzu bilən insan bu dünyadan qurtulmaq istəyər.

7) **«Halbuki onlar öz əlləri ilə etdikləri»** küfr, asilik, təhrif və yalançı **«əməllərə görə heç vaxt ölüm diləməzlər. Allah zalımları çox gözəl tanıyandır!»**

8) **«De: "qaçdığınız ölüm»** elə o istiqamətdə **«sizi mütləq yaxalayacaqdır. Sonra siz gizlini də, aşkari da biləniniz hüzuruna qaytarılacaqsınız. O da sizə nələr etdiyinizi xəbər verəcəkdir!»** Pis və çirkin əməllərinizə görə sizi cəzalandıracaqdır.

9) **«Ey iman gətirənlər! Cümə günü namaza çağırıldığınız zaman Allahı zikr etməyə tələsin və alış-verişi buraxın. Bilsəniz, bu sizin üçün nə qədər xeyirlidir!»** Namaza çağırılmaq anı cümə günü imanın minbərə qalxıb oturmaşdır. Çünki Peyğəmbərin vaxtında bundan başqa çağırış yox idi. Osman ibn Əffanın vaxtında Mədinə şəhəri böyüdü

يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَوَدَّى لِّلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١﴾ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢﴾ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ مَخْرَجًا فَأَنْفُسَهُمَا إِلَيْهَا وَرَبُّكُمُ أَعْلَمُ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهِوِ مِنَ النَّجْزَةِ وَاللَّهُ خَيْرٌ الرَّزَاقِينَ ﴿٣﴾

سُورَةُ الْمُنَافِقِينَ ﴿٦٣﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا أَنشَدْنَاكَ لِرَسُولِ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
 إِنَّكَ لِرَسُولِهِ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ ﴿١﴾
 اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا
 يَعْمَلُونَ ﴿٢﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطَمَعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ
 قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾ وَإِذَا رَأَوْهُمُ تَعَجَّبُوا فَسَاءَ مَا حَسَنُوا
 وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعُ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّكُمْ كُفْرًا فَسَاءَ مَسْتَدِرًّا يَحْسَبُونَ كُلَّ
 صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعُدُو فَاذْهَبْهُمْ فَنُلَاقَهُمُ اللَّهُ أَلَمْ يَقُولْ كُونَ ﴿٤﴾

üçün o cümə günü namazdan öncə iki dəfə azan oxumağı əmr etdi. Bu əməl səhəbələrini yaşadıkları bir dövrdə baş verirdi. **«Allahu zikr etməyə tələsin»** Buradakı zikir, qüsil və dəstəməz alıb mərkəzi məscidlərdə cümə xütbəsinin oxunması və cümə namazının qılınmasıdır. **«alış-verişi buraxın»** Eləcə də digər dünya işlərini tərk edin. Cümə günü müəzzin azan oxuduqdan sonra alış-veriş haram olur. **«Bilsəniz, bu»** alış-verişi tərk etmək və Allahu zikr etməyə tələsmək **«sizin üçün nə qədər xeyirlidir!»**

﴿١٥﴾ **«Namaz qılıb qurtardıqdan sonra yer üzünə dağılın»** ticarətinizi edin, işinizi baxın **«və Allahın rütündən ruzi diləyib axtarın!»** Və Allahu çox zikr edin ki, **«necə tapıb səadətə qovuşasınız!»** Siza dünya və axirət xeyirini bəxş edənə şükr olaraq Onu xatırlamağı unutmayın. "Əlhəmdülilləh", "Sübhənəlləh", "Allahu Əkbər", "Əstəğfirullah" kimi zikrləri oxuyub Ona yaxınlaşın. Belə olan təqdirdə həm dünyada, həm də axirətdə qurtuluşa nail olarsınız.

﴿١١﴾ **«Onlar bir alış-veriş, yaxud bir əyləncə gördükləri zaman səni ayaq üstə qoyub, ona tərəf cumdular. De: "Allah dərğahında**

olan savab əyləncədən də, ticarətdən də xeyirlidir. Allah ruzi verənlərin ən yaxşısıdır!» Ayanın nazil olma səbəbi belədir: Mədinə şəhərinin acliq yaşadığı günlərin birində Peyğəmbər minbərdə cümə namazı xütbəsi oxuyurdu. Bu zaman Şamdan ərzaqla yüklənmiş bir karvanın gəldiyi xəbər verildi. Bunu eşidən camaat məscidi tərk edərək karvanın qabağına qaçdı. Məsciddə cəmi on iki adam qalmışdı. Digər rəvayətə görə, yeddi nəfər qadın da qalmışdı. Bu məqamda uca Allah onlara etdiklərinin pis iş olduğunu çatdırıb dedi ki, Allah dərğahındakı cənnət sizin dalınca qaçdığınız dünya malından qat-qat xeyirlidir. **«Allah ruzi verənlərin ən yaxşısıdır!»**

əl-Münafiqun surəsi 63

(münafiqlər)

﴿١﴾ **«Münafiqlər sənin yanına gəldikləri zaman: "Biz sənin, doğrudan da, Allahın Peyğəmbəri olduğuna şəhadət veririk!" – deyirlər. Allah sənin Onun həqiqi Peyğəmbəri olduğunu bilir. Allah həm də münafiqlərin xalis yalançı olduqlarına şəhadət verir.»** Münafiqlər sənin məclisinə gəldikdə, sənin yanında olduqda sənə şəhadət verərlər. Onlar bunu səmimi qəlbədən dediklərini göstərməyə çalışırlar. Amma onların şəhadəti bilmək mənasında olduğu üçün uca Allah onların şəhadətinə qarşı **«Allah sənin Onun həqiqi Peyğəmbəri olduğunu bilir.»** – cavabını vermiş və bundan dərhal sonra **«Allah həm də münafiqlərin xalis yalançı olduqlarına şəhadət verir.»** – deməklə münafiqlərin dediklərinin öz-özlüyündə haqq olduğunu, amma Muhəmmədin ^(Səlləlləhu ələyh və ələlin) həqiqi peyğəmbər olduğuna dair iddia etdikləri şəhadətdə yalançı olduqlarını qeyd etmişdir.

﴿٢﴾ **«Onlar andlarını özlərinə sipər edib, Allah yolundan döndərirlər. Həqiqətən onların törətdikləri əməllər necə də pisdir!»** Onlar and içərək özlərini sizdən qoruyur, ölmək və əsir düşmək qarşısında sipər edirlər. Peyğəmbərliyə dair yaydıqları şübhələrlə insanları Allah yolundan çəkindirirlər. Onların bu ikiüzlü əməlləri necə də pisdir.

﴿٣﴾ **«Bunun səbəbi odur ki, onlar iman gətirdilər, sonra isə kafir oldular. Buna görə də onların ürəklərinə möhür vurulmuş, özləri isə anlamaz kimsələr olmuşlar.»** Onlar ikiüzlülük göstərüb, zahirən iman gətirib, daxilən isə kafir olublar. Bəzi alimlər deyirlər ki, bu ayə ilk əvvəl iman gətirib, sonra mürtəd olanlar haqqında nazil olmuşdur. Küfr etdikləri üçün qəlbləri

möhürlənmişdir. Bir daha belə qəlba iman giren deyil. Onlar özlərini islah edən və düz yolu göstərən əməllərdən bixəbərdirlər.

4 ﴿Sən onları gördükdə cüssələri xoşuna gəlir, danışanda sözlərinə qulaq asırsan. Onlar, sanki söykədilmiş dirəklərdir. Onlar hər bir qışqığın öz əleyhlərinə olduğunu zənn edirlər. Onlar düşməndirlər, sən onlardan həzər et! Allah onları öldürsün, necə də haqdan döndərilirlər!﴾ Onlara baxarkən ilk baxışdan boy-buxunları və yaraşıqları insanın xoşuna gəlir, adam onların fəhəhətli danışmalarını eşitdikdə haqq və doğru olduğunu hesab edir. Münafiqlərin başçısı sayılan Abdullah ibn Ubeyy ibn Səlul boy-buxunlu, fəhəhətli və yaraşıqlı idi. Münafiqlər Peyğəmbərin ^(Səlləlləhu əleyhi və əlhisə) məclisində oturduqda divara söykədilmiş anlamaz və bilməz dirək kimi onu dinləyərdilər. Çünki onlar da faydalı anlayışdan və elmdən məhrum idilər. Münafiqlər onların iç üzünü açıb, mallarını və qanlarını halal edəcək ayənin nazil olacağından qorxur və bu səbəblə hər dəfə hay-küy eşidəndə təlaşa düşürdülər. Uca Allah da öz Peyğəmbərinə onların düşmən olduqlarını xəbərlədi və öz sirlərini onlara bildirməməyi əmr edir. Çünki onlar kafirlərin daxili qulağı idilər. Onlar haqdan üz döndərərək küfrə yönəldikləri üçün uca Allah onları lanətləmişdir. Bu, möminlər üçün bir təlimdir.

5 ﴿Onlara: "Gəlin Allahın Peyğəmbəri sizin bağışlanmağınızı diləsin!" – deyildiyi zaman başlarını bulayar və sən onların təkabürlə üz çevirdiklərini görərsən.﴾ Onlara belə dedikdə istehza edər və bağışlanma diləməkdən üz çevirər, özlərini daha üstün sayıb, Peyğəmbərin ^(Səlləlləhu əleyhi və əlhisə) hüzuruna gəlməyə təkabürlük edər və özləri üçün bağışlanma diləməyi təhqir sayırdılar.

6 ﴿Sən onların bağışlanmasını diləsən də, diləməsən də, fərqi yoxdur. Onsuz da Allah onları bağışlamayacaqdır. Şübhəsiz ki, Allah fasiq qövümü doğru yola yönəltməz!﴾ Onlar münafiqlikdə davam edib, küfrdə qaldıqları müddətdə sənin onlar üçün bağışlanma diləməyin onlara fayda verməz, nə də Allah onları bağışlamaz. Allah tam şəkildə itaətdən çıxan fasiqləri hidayətə yönəltməz. Fasiqlər dəstəsinə ilk daxil olanlar münafiqlərdir.

7 ﴿Onlar: "Allahın Peyğəmbəri yanında olanlara bir şey verməyin ki, dağılıb getsinlər!" – deyənin kimsələrdir. Halbuki göylərin və yerin xəzinələri Allaha məxsusdur, lakin münafiqləri anlamazlar.﴾ Onlar bunu kasıb mühacirlərə qarşı deyirdilər. Amma göylərin və yerin xəzinəsi

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّازِهِ وَسَمًّا
وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾ سَوَاءَ عَلَيْهِمْ
أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ
اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾ هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ
لَا تُنْفِقُوا عَالِيَّ مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّىٰ يَنْفَضُوا وَيَلَّهَ
خَرَائِبَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ
﴿٧﴾ يَقُولُونَ لَيْنَ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَا الْأَعْرَابُ
مِنَهَا الْأَذَلَّ وَلَوْلَا الْعِزَّةُ لِلرَّسُولِ لَئِنْ لَمْ يَمُوتْ لَإِنَّا لَنَكْفُرُ
بِالْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا
أَمْوَالَكُم مَّا بَيْنَ يَدَيْكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ
ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩﴾ وَأَنْفِقُوا مِنْ مَّا رَزَقْنَاكُمْ
مِمَّنْ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي
إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقْتُ وَأَكُنُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠﴾ وَلَنْ
يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

سُورَةُ النَّعِيمِ

Allahın əlindədir və mühacirlərin ruzisini verən də odur. Lakin münafiqlər ruzinin Allahın əlində olmasını və möminlərə geniş ruzi verəcəyini dərk etməzlər.

8 ﴿Onlar: "Əgər biz Mədinəyə qayıtsaq, ən güclülər ən zəifləri əlbəttə, oradan çıxardacaqlar!" – deyirlər. Halbuki şərafətdə, yalnız Allaha, Onun Peyğəmbərinə və möminlərə məxsusdur, lakin münafiqlər bilməzlər!﴾ Bu sözləri münafiqlərin başçısı Abdullah ibn Ubeyy ibn Səlul döyüşlərin birindən qayıdanda demişdi. O özünü və ətrafındakıları ən güclü kimi vəsf edir, Peyğəmbəri ^(Səlləlləhu əleyhi və əlhisə) və onunla olanları isə, ən zəif kimi qələmə verirdi. Zeyd ibn Ərqam deyir: Mən, döyüşlərin birində Peyğəmbərlə ^(Səlləlləhu əleyhi və əlhisə) idim. Yolda Abdullah ibn Ubeyy dedi: "Əgər biz Mədinəyə qayıtsaq, ən güclülər ən zəifləri əlbəttə oradan çıxardacaqlar!" Mən Peyğəmbərin ^(Səlləlləhu əleyhi və əlhisə) yanına gəlib, onun dediklərini xəbər verdim. Amma Abdullah ibn Ubeyy and içdi ki, belə bir söhbət olmayıb. Zeyd deyir: Qəbiləm mənə qınayıb dedi: "Bununla nə əldə etmək istəyirdin?" Zeyd deyir: Mən kədər və sınıtı içində gəlib yatdım. Az keçməmiş

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَكَ الْمُلْكُ وَلَكَ الْخِطَابُ
 وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ
 وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللَّهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾
 يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ وَاللَّهُ
 عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤﴾ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبُؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ
 فَمَا آتَوْا بِأَلِّ امْرِئِهِمْ وَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ
 رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا آلُوا آبَتْهُنَّ وَنَا فَكَفَرُوا وَقَوْلُوا وَاسْتَعْتَقَى
 اللَّهُ وَاللَّهُ عَنِّي حَمِيدٌ ﴿٦﴾ زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي
 لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾ فَتَأْمُرُوا بِاللَّهِ
 وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا وَاللَّهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ حَبِيرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ
 يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَلِكَ يَوْمُ الْتَغَابِنِ وَمَنْ يُمُؤِنْ بِاللَّهِ وَعَمَلْ
 مَّالِحًا يَكْفُرْ هُنَّ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلُهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
 الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

Peyğəmbər (ﷺ) yanına adam göndərib dedi: "Allah sənün dediklərini təsdiq edən ayə nazil etdi". Otən ayələr nazil oldu.

﴿٩﴾ **«Ey iman gətirənlər! Nə mal-dövlətiniz, nə də oğul-uşağınız sizi Allahın zikrindən yayındırmasın! Hər kəs bunu etsə, belələri əsl ziyana uğrayanlardır.»** Uca Allah möminləri münafıqların mal və övladları ilə Allah zikrindən, islamın fərz əməllərindən və Quran oxumaqdan yayındıran pis əxlaqlarından çəkindirir. Kim dünyanı tutub dindən uzaqlaşarsa, həqiqətən də təməmən xəşarət içində olar.

﴿١٠﴾ **«Birinizin ölümü çatıb: "Ey Rəbbim! Mənə bir az möhlət versəydin, sədəqə verib sahlərdən olardım! – deməmişdən əvvəl sizə verdiyim ruzidən xərcləyin.»** Sizə verdiyim bəzi şeyləri xeyirxahlıq yolunda xərcləyin. Yaxud malınızın zəkatını verin. Hələ ki, ölüm səbəbləri və əlamətləri yoxdur, bunu edin. Bu fürsətdən istifadə etməyənlər bir gün belə deyəcəklər: "Ey Rəbbim! Ölümümü gecikdirib mənə möhlət versəydin, malımı sədəqə edər və əməlisahlərdən olardım".

﴿١١﴾ **«Və Allah əcəli çatan heç kəsə möhlət verməz. Allah sizin nə etdiklərinizdən xəbərdardır!»** Etdiyiniz heç bir əməl Ona

gizli qalan deyil və O sizin mükafatınızı verəcəkdir.

Təğabun surəsi 64

(Qarşılıqlı aldanma)

﴿١﴾ **«Göylərdə və yerdə nə varsa, Allahı təqdis edib şəninə təriflər deyər. Hökm Onundur, həmd-səna da Ona məxsusdur. O, hər şeyə qadirdir!»**

﴿٢﴾ **«Sizi yaradan Odur. Kiminiz kafirsiniz, kiminiz mömin. Allah nə etdiklərinizi görəndir!»** Uca Allah kafiri yaratmışdır. Etdiyi küfrü isə, onun öz əməli və qazancıdır. Mömini də Allah yaratmışdır. İmanı da onun əməli və qazancıdır. Kafir küfr edir və küfrü seçir. Mömin isə iman gətirir və imanı seçir. Bütün bunlar Allahın izni ilə baş verir. Uca Allah buyurur: "Aləmlərin Rəbbi olan Allah istəməsə, siz istəyə bilməzsiz!"

﴿٣﴾ **«O, göyləri və yeri haqq-ədalətlə xəlg etdi, sizə surət verdi, surətlərinizi də gözəl yaratdı. Axır dönüş də Onun hüzurundadır!»**

Uca Allah sizi ən gözəl simada və ən gözəl qəddi-qamətdə yaratmışdır. Adəm övladının gözəl yaradılışı göz önündədir. Bu nümunə ağıl sahiblərinə yaradanın qüdrətini, hikmətini və əzəmətini xatırladır. Üstəlik insanın nəfsi və əqlinin hüdudsuz bacarıqları daha böyük sübutdur. Uca Allah ayələrin birində buyurur: "Yerdə tam yəqinliklə inanılan üçün əlamətlər vardır. Sizin özünüzdə də əlamətlər vardır. Məgər görmürsünüz?" (ən-Zəziyat: 20,21).

﴿٤﴾ **«O, göylərdə və yerdə olanları da, sizin gizlində və aşkarda nə etdiyinizi də bilir. Allah ürəklərdə olanları biləndir!»**

﴿٥﴾ **«Məgər sizdən əvvəl kafir olanların xəbəri sizə gəlib çatmadımı? Onlar öz gördükləri işlərin cəzasını dünyada daddılar. Onları şiddətli bir əzab gözləyir!»**

Ayədə Nuh, Ad, Səməd kimi keçmiş ümmətlərin kafir toplumundan danışılır. Uca Allah buyurur ki, Quranda onlar haqqında məlumat verilmişdir. Belə ki, Peyğəmbərləri onları tövhid inancına iman gətirməyə və yalnız Allaha ibadət etməyə, Allahdan başqa tapındıqları havadarları isə tərk etməyə çağırmış, onları yalançı hesab edən tayfalar hələlə məruz qalmış, Peyğəmbərlər və onlara iman gətirənlər isə qurtuluşa nail olmuşlar. Kafir olanlar bu dünyada çətin və ağır həyatla, axirətdə isə cəhənnəm ataşı ilə cəzalandırılacaqlar.

﴿٦﴾ **«Çünki peyğəmbərləri onlara açıq-aşkar möcüzələr gətirir, onlar isə: "Məgər**

bizi doğru yola bir insanı salacaqdır?!" – deyərək inkar edir və üz döndərirlər. Allahın ehtiyacı yoxdur. Allah heç bir şeyə möhtac deyildir. O, şükürə layiqdir! Onların dünya və axirət əzabına düşər olmalarına səbəb göndərilən Peyğəmbərləri ayədə deyilən bəhanə ilə inkar etməkləri idi. Onlar Peyğəmbərlərə və onların şəritinə küfr edir, üz çevirir, dedikləri barədə düşünmürdülər. Allah da onları ibadətindən kənarlaşdırdı. Çünki Allah onların ibadətində möhtac deyildir. Onsuz da bəndələri dil və ya əməl ilə Ona şükr edirlər.

❶ **«Kafir olanlar əsla dirildilməyəcəklərini iddia edirlər. De: "Bəli, Rəbbimə and olsun ki, siz mütləq dirildiləcəksiniz. Sonra da etdiyiniz əməllər sizə xəbər veriləcəkdir. Bu, Allah üçün çox asandır!»** Uca Allah bu ayədə haqqında danışılan insanlara xəbərdarlıq etməyi əmr edir və bildirir ki, bir gün onları dirildib qəbirlərindən çıxardacaq və etdiklərini bir-bir onlara xatırladacaqdır. Bu diriltmə və haqq-hesab soruşma Allah üçün çox asan bir işdir.

❷ **«Elə isə Allaha, Onun Peyğəmbərinə və nazil etdiyimiz nura iman gətirin! Allah etdiyiniz əməllərdən agahdır!»** Allahın nazil etdiyi nur Qurandır. Çünki insan bu Quranla azgınlıq zülmətindən işığa çıxır.

❸ **«Allah sizi toplanma gününə cəm edəcək. O gün qarşılıqlı aldanma günüdür! Kim Allaha iman gətirib yaxşı əməllər etsə, onun günahlarının üstünü örtər və onu altından çaylar axan cənnətlərə daxil edər. Belələri orada əbədi qalacaqlar. Bu, böyük qurtuluşdur!»** Toplanma günü qiyamət günüdür. Uca Allah bu gündə haqq-hesab etmək üçün bütün məxluqatı: hər bir insanı öz əməli ilə birlikdə, hər peyğəmbəri öz ümməti ilə birlikdə məşhər meydanına toplayacaqdır. Bu gündə zalım ilə məzlum üz-üzə gələcəklər. Bu gündə insanlar bir-birini unudacaqdır. Haqq əhli batil əhlini alçaladacaqdır. Cənnət əhlinin cəhənnəm əhlini alçaltmasından böyük alçaltma yoxdur. Sanki cəhənnəm əhli xeyri şəra, yaxşını pisə, naz-neməti əzaba dəyişiblər. Cənnət əhli isə, tam əksini ediblər. Bu alış-veriş edərək sənin qazanıb qarşı tərəfin uduzması kimidir. Allaha iman gətirib, yaxşı əməllər görənlər isə, günahlarının bağışlanmasına nail olurlar.

❹ **«Kafir olub ayələrimizi yalan sayanlara gəldikdə isə, onlar cəhənnəmlidirlər. Onlar orada həmişəlik qalacaqlar. Ora necə də pis məskəndir!»**

❺ **«Allahın izni olmadıqca heç bir müsibət üz verməz. Kim Allaha iman**

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أَزَلْنَاكَ أَصْحَابَ
النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا وَمِنَ الْمُصِيبِ ❶ مَا أَصَابَ مِنْ
مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ اللَّهُ قَلْبَهُ، وَاللَّهُ بِكُلِّ
شَيْءٍ عَلِيمٌ ❷ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ❸ اللَّهُ لَا إِلَهَ
إِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ❹ بِنَآئِهَا
الَّذِينَ ءَامَنُوا آتَاكَ مِنْ آزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَذْوًا
لَكُمْ فَأَحْذَرُوهُمْ وَإِن تَعَفَّوْا وَتَصَفَّحُوا وَتَغْفِرُوا
فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ❺ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ
فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ❻ فَأَتُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ
وَأَسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِأَنْفُسِكُمْ وَمَنْ
يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ❼ إِن تَقْرُؤُوا
اللَّهَ قَرَضًا حَسَنًا يَضْعِفَهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ
حَلِيمٌ ❽ عَلَيْهِ الْعَقِيبُ وَالشَّهَادَةُ الْعَزِيمُ لَعَلَّكُمْ

شُكْرَةُ الطَّلَاقِ

gətirsə, onun qəlbini haqqa doğru yönəldər. Allah hər şeyi biləndir! Baş verənlərin hamısı Allahın qəza-qədri ilə olur. Ayənin nazil olma səbəbi kafirlərin "əgər müsəlmanların tutduqları yol doğru olsaydı, o zaman dünya əzabı onlara toxunmazdı" – demələridir. Halbuki kim başına gələn müsibətlərin Allahdan olmasını, başına gələcək işin ondan yan ötməyəcəyini, ondan yan keçən işin başına gəlməyəcəyini təsdiq edib, iman gətirər və qəza-qədrlə razılaşar, bələlərə səbr edər, nemətlərə şükr edərsə, müsibət anında qəlbi doğru yola yönəldilər. Bilmək lazımdır ki, etdiyimiz əməllərin, düşündüyümüz fikirlərin heç biri Allahdan gizli qalmır.

❶ **«Allaha itaət edin, Onun Peyğəmbərinə itaət edin; hər kəs üz döndərsə, bilsin ki, Peyğəmbərimizin öhdəsinə düşən yalnız açıq-aşkar təbliğdir!»** Allaha və Peyğəmbərinə itaət etməkdən boyun qaçıranlar özlərinə günah qazanırlar. Bunun Peyğəmbərə heç bir aidiyyəti yoxdur. Onun vəzifəsi deyilənləri təbliğ etməkdir.

❷ **«Allahdan başqa heç bir məbud yoxdur. Buna görə də möminlər, ancaq Allaha təvəkkül etsinlər!»**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا
الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تَخْرُجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ
وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ
اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ
اللَّهُ يَحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا ﴿١﴾ فَإِذَا بَلَغَ الْأَجَلُ مَا مَسَّكُوهُنَّ
بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَى عَدْلٍ مِمَّنْكُمْ
وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾ وَيَرْزُقْهُ
مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ
بَلِّغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾ وَاللَّتِي يَتَّسِقُ
مِنَ الْمُحْضِرِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبَتْهُ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ
وَالَّتِي لَمْ يَحْضَنْ وَأَوْلَتْ الْأَحْمَالَ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعَنَّ حَمْلَهُنَّ
وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ﴿٤﴾ ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ
إِلَيْكُمْ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ
وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ لَمَعَ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٥﴾

﴿١٤﴾ **«Ey iman gətirənlər! Şübhəsiz ki, zövcələrinizdən və övladınızdan sizə düşmən olanlar vardır. Onlardan özünüzlü gözləyin! Amma onları əfv etsəniz, günahlarından keçsəniz və bağışlasanız bilin ki, Allah bağışlayandır, rəhm edəndir! Onlar sizi yaxşı əməllərdən yayındırarlar. Ayənin nazil olma səbəbi belədir. Demək, bəzi insanlar islamı qəbul edib, Məkkədən Mədinəyə hicrət etmək istədikdə arvad və uşaqları onlara mane oldular. Mücahid adlı alim deyir: "Allaha and olsun! Onlara qarşı düşmənçilikləri yox idi. Onlar aralarında sevgi bağlılığına görə haram işə yol verdilər."** Uca Allah bu əməldən çəkindirib bildirir ki, ey möminlər arvad və uşaqlarınıza olan sevginizi Allaha itaətdən üstün tutmayın. Onlara göstərmək istədiyiniz yaxşılıqları üstün tutub digər tərəfdən Allaha asilik göstərməklə ruzi qazanmayın. Bu hala düşüb özünün gerilədiyini, hicrət edən qardaşlarının isə, dində irəli getdiklərini görənlər arvad və uşaqlarını cəzalandırmaq fikrinə düşdülər. Uca Allah isə, bu ayəni nazil etdi: **«Amma onları əfv etsəniz, günahlarından keçsəniz**

və bağışlasanız, bilin ki, Allah bağışlayandır, rəhm edəndir!»

﴿١٥﴾ **«Həqiqətən mal-dövlətiniz və oğul-uşağınız, ancaq bir imtahandır. Ən böyük mükafat isə, Allah dərgahındadır! Bu imtahan sizi haramlarla və Allahın haqqı ilə sınayır. Allaha itaəti mal-dövlət və övlad sevgisindən öndə tutaraq, bu imtahandan salamat keçənlər üçün böyük mükafat vardır.**

﴿١٦﴾ **«Allahdan bacardığınız qədər qorxun. Qulaq asın və itaət edin və xərcləyin. Bu, sizin özünüz üçün xeyirli olar. Nəfəsinin xəsisliyindən qorunub saxlanılan kimsələr - məhz onlar nicat tapıb, səadətə qovuşanlardır! Bacardığınız qədər müti olun, Allahın və Peyğəmbərinin əmrilərini eşidib itaət edin. Mal-dövlətinizdən Allah yolunda xərcləyin, paxıl olmayın. Allah kimi paxılıqdan qoruyar və həmin adam xeyirxah işlərdə mal-dövlətini xərcləyərsə, bütün xeyirləri əldə edər.**

﴿١٧﴾ **«Əgər Allaha gözəl bir bərc versəniz, sizin üçün onun əvəzini qat-qat artırar və sizi bağışlayar. Allah qədərbiləndir, həlimdir! Xalis niyyət və səmimi qəlblə mal-dövlətinizi Allah yolunda xərcləsəniz, bir savabın əvəzini on qatından yeddi yüz qata qədər artıraraq geri verər. Bu artırma ilə bərabər, sizin günahlarınızı da bağışlayar. Allah Ona itaət edənlərə qat-qat mükafat, asilik göstərənlərə isə, möhlət verəndir.**

﴿١٨﴾ **«Gizlini də, aşkarı da biləndir, yenilməz qüdrət sahibi, hikmət sahibidir!»**

Talaq surəsi 65

(Boşanma)

﴿١﴾ **«Ey Peyğəmbər! Övrətləri boşadığınız zaman onları gözləmə müddətlərində boşayın. Gözləmə müddətini sayın. Rəbbiniz olan Allahdan qorxun. Onları - açıq-aşkar bir pis iş etməyə qədər - yaşadıqları evlərdən çıxartmayın və onlar özləri də çıxmasınlar. Bu, Allahın hədləridir. Allahın müəyyən etdiyi hədləri aşan kimsə özünə zülm etmiş olar. Nə bilirsən, ola bilsin ki, Allah bundan sonra bir iş icad etsin.»** Uca Allah Peyğəmbərin ^(səlihinin əvəzi) hörmətini saxlayıb ilk olaraq ona, daha sonra ümmətinə müraciət edir və bildirir ki, əgər zövcələrinizi boşamaq istəsəniz, onları aybaşından təmizlənilib yaxınlıq etmədiyiniz təmizlikdə boşayın. Sonra gözləmə müddəti bitənə qədər yaxınlıq etməyin. Əgər belə boşasalar, onları gözləmə müddətində boşamış olurlar. İbn Omər **«yoldaşını aybaşı olarkən boşamışdı. Omər bunu Peyğəmbərə**

(Səlahət və ədəb) xəbər verdikdə o, çox qəzəbləndi və dedi: "Ona de yoldaşını geri qaytarın. Aybaşından təmizlənməyə qədər saxlasın. Sonra bir daha aybaşı olub təmizlənsin. Əgər bundan sonra boşamaq istəsə, cinsi yaxınlıq etmədiyi aybaşından təmizlik vaxtında onu boşasın. Bu Allahın qadınları boşamaq haqqında əmr etdiyi gözləmə müddətidir."

Uca Allah boşanma qərarının verdiyi vaxtdan sonra gözləmə müddətlərini saya almağı da əmr edir. Bu müddət üç dəfə aybaşından təmizlənməkdir. Həmçinin kişilərə bu işdə Allah qorxusunu göz önünə almaq əmr olunur ki, zülmə yol verməsinlər. Gözləmə müddətində onları yaşadıkları evlərindən çıxartmasınlar. Deyilən müddət ərzində qadınların bu evlərdə yaşamaq üçün tam hüquqları çatır. Elə buna görə uca Allah evləri qadınlara nisbət etmişdir. Həmçinin qadın da bu müddət ərzində evi tərk etməməlidir. Bu zəruri amildir. Əgər qadın zinakarlıq günahını edərsə, o zaman onu evdən çıxarmaq olar. Bəzi alimlər isə deyirlər ki, əgər qadın eyni evdə yaşadığı digər insanlara qarşı pis sözlərlə davranarsa, o zaman onu həmin evdən çıxartmaq olar. Bütün bu deyilənlər Allahın qoyduğu qanunlardır. Bəndələrin bu qanunları tapdalayıb, başqa yol tutmaları halal deyildir. Doğrudan da, kim Allahın hədlərini aşarsa, o öz nəfsinə zülm etmiş olar. Həmçinin bu qaydaların qoyulması ona görədir ki, boşanma prosesinin getdiyi bu uzun müddət ərzində Allah ərnlə arvadın qəlbini bir-birinə bağlayar.

1. **Bunların gözləmə müddəti başa çatdıqda onları yaxşıqla saxlayın, ya da xoşluqla yola salın. İçərinizdən iki ədalətli şahid tutun. Allah üçün şahidlik edin! Bununla Allaha və axirət gününə iman gətirənlərə öyüd-nəsihət verilir. Kim Allahdan qorxsa, Allah ona bir çıxış yolu əta edir.** Gözləmə müddəti başa çatdıqdan sonra istəsəniz, xoş rəftarla, heç bir zorakılığa yol vermədən saxlayın. Əgər istəməsəniz, o zaman gözləmə müddəti bitdikdə onların haqlarını kəsmədən xoşluqla ayrılın, onlara heç bir zərər vurmayın, haqlarından məhrum etməyin. Bu, sizə halal olmaz. İşdi əgər qaytarsanız və ya ayrılırsınız, problemləri önləmək üçün iki nəfər ədalətli insanı bu işdə şahid tutun. Şahidlər isə, haqqa şahidlik etməli və bunu Allaha edilən ibadət kimi qəbul etməlidirlər. Yalnız möminlər bu öyüd-nəsihətdən faydalandıqları üçün ayədə də onların adı keçmişdir. Beləliklə Allahdan qorxaraq, Onun hədləri qarşısında dayanıb itaət

edənlər üçün düşdükləri çətinliklərdən Allah tərəfindən çıxış yolu göstərilir.

2. **Və ona gözləmədiyi yerdən ruzi verər. Kim Allaha təvəkkül etsə, (Allah) ona kifayət edər. Allah Öz əmrini yerinə yetirəndir. Allah hər şey üçün bir ölçü təyin etmişdir.** Belələri üçün ağılına gəlmədiyi və güman etmədiyi yerdən ruzi yetirər. Yoldaşını boşayıb gözləmə müddəti başa çatdıqda, yaxud bərişdiqda şahid tutanlar üçün Allah tərəfindən çıxış yolu əta edilir. Sıxıntı, Allahın talaq və ya qaytarmaq xüsusunda qoyduğu qaydalara müxalif olanlar üçündür. Gördüyü işdə Allaha arxalanan insana Allah kömək edər və heç nə, heç kəs Onu aciz edə bilməz. Uca Allah çətinlik və rahatlığın sonu üçün bir vaxt təyin etmişdir. Suddi adlı alim deyir: "Ayədə deyilən ölçü aybaşı və gözləmə müddətidir".

3. **Heyzdən kəsilməmiş qadınlarınız barədə şübhə etsəniz, onların və həmçinin hələ heyz görməmiş olanların gözləmə müddəti üç aydır. Hamilə qadınların gözləmə müddəti isə, onlar bəri-həmlini yerə qoyduqda başa çatır. Kim Allahdan qorxsa, Allah onun işini asan edər.** Heyzdən kəsilməmiş qadınların gözləmə müddətini hesablamaqda şübhə etsəniz, o zaman onların gözləmə müddətini üç ay götürün. Həmçinin aybaşı olmamış azyaşlıların da gözləmə müddəti üç aydır. Hamilə qadınların gözləmə müddəti isə, hamiləliklərini bitirdikdə tamamlanır. Kim bu işdə Allah qorxusunu gözü önünə alsarsa, onun işi rahat olar. Dəhhak adlı alim deyir: "Kim Allahdan qorxaraq sünədə deyilən qaydada boşayarsa, qaytaranda onun işi rahat olar".

4. **Bu, Allahın sizə nazil etdiyi buyurucudur. Kim Allahdan qorxsa, Allah onun günahlarının üstünü örtər və mükafatını artırar.** Axirətdəki mükafatını cənnət edər.

5. **Onları imkanınız çatdığı qədər öz yaşadığınız yerdə sakin edin. Sıxışdırmaq məqsədilə onlara zərər verməyə cəhd göstərməyin. Əgər onlar hamiladırlarsa, bəri-həmləni yerə qoyana qədər xərclərini verin. Sizin üçün uşaq əmizdirirlərsə, onların haqqını verin. Öz aranızda yaxşıqla sazışə gəlin. Əgər çətinliyə düşsəniz, onu başqa bir qadın əmizdirə bilər.** Ayədə boşanmış qadınların evdə yaşamaq haqlarından danışıqlır. Demək, boşanmış qadın gözləmə müddətində ərinin imkanı daxilində onun evində yaşayır. Bu təkrar qaytarılması mümkün olan (rici) talaqla boşanmış qadınlara aiddir. Üçüncü

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وَجْهِكُمْ وَلَا تُضَارُوهُنَّ لِضَعْفِهِنَّ
 عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتٍ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَقَّ بَعْضِ حَمْلِهِنَّ
 فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأَنْتُمْ رَوَّاءٌ بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ
 تَعَارَفْتُمْ فَصَرِّضْ لَكُمْ الْآخَرَى ٦ لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ
 وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُفِيقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يَكْفِ اللَّهُ نَفْسًا
 إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ٧ وَكَانَ مِنْ قَرَابَةِ
 عَدَا بَأْتِكُمْ ٨ فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عِقَابُهُ أَمْرًا مُسْرًا ٩
 أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا
 قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ١٠ رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِ اللَّهِ وَمِيزَانَ
 لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
 وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
 الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ رِزْقًا ١١ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ
 سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ يَنْزِلُ الْأَمْثَرَ مِنْهُنَّ لِيُعْلَمَ أِنَّ
 اللَّهَ عَلِيمٌ كُلِّ شَيْءٍ وَقَدِيرٌ ١٢ وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ١٣

talaqla boşanmış qadının xərci və yaşayış yeri ilə təmin edilməsi kişiyyə aid deyil. Qadına gözləmə müddətində məskən verməmək, yaxud xərclərdən məhrum etmək üçün sıxışdırmaq və əziyyət vermək olmaz. Əgər hamilədirsə, hamiləliyin sonuna qədər onun xərcləri ödənilməlidir. Boşanmış, lakin hamilə olan qadının xərclərinin və yaşayış yeri ilə təmin edilməsinin kişiyyə vacib olunmasında heç bir fikir ayrılığı yoxdur. Hamiləlikdən sonra uşağa süd verərsə, süd haqqı da ödənilməlidir. Boşanmış kişi və qadınlara uşaq barədə bir-biriləri ilə xoş rəftar etmək, məşvərət və məsləhətli olmaq tövsiyə olunur. Əgər süd haqqının ödənilməsində kişi qadının tələb etdiyi məbləği ödəməyə və buna görə qadın uşağa süd verməkdən imtina edərsə, o zaman uşağa süd vermək üçün başqa bir qadın tutsun.

٦ **Varlı-karlı olan öz varına görə versin.** İmkani az olan isə, Allahın ona verdiyindən versin. Allah heç kəsi Özünün ona verdiyindən artıq xərcləməyə məcbur etməz. Allah hər bir çətinlikdən sonra asanlıq əta edir. İmkanlı kişilərdən süd verən qadınların haqlarını artıqlaması ilə vermək tələb olunur.

Kasıb olanlar isə, Allahın onlara verdiyindən imkan daxilində versinlər. Allah hər kəsi öz gücü çatan qədər yüklədiyi üçün varlı insandan tələb olunan xərc kasıb insandan tələb olunmur. Allah hər bir sıxıntıdan və çətinlikdən sonra rahatlıq verir.

٧ **Neçə-neçə məmləkət öz Rəbbinin və Onun peyğəmbərinin əmrindən çıxdı. Biz də onları çətin haqq-hesab edib müdhiş əzaba düşür eddik.** Bir çox insanlar Allahın və rəsullarının əmrinə asi olub onlardan üz çəyirdikləri üçün dünyada etdikləri əməllərə görə onları çətin haqq-hesaba cəlb edib bu dünyada aclıq və qıtlığa, axirətdə isə, misli görünməmiş şiddətli əzaba düşür eddik.

٨ **Onlar əməllərinin cəzasını aldılar və axırda işləri ziyanə uğramaq oldu.** Onlar mal-dövlətlərini, ailələrini və özlərini itirib ziyanə uğradılar.

٩ **Allah onlar üçün şiddətli əzab hazırladı. Ey iman gətirmiş ağıl sahibləri, Allahdan qorxun! Allah sizin üçün Quran nazil etmiş.**

١٠ **Və iman gətirib yaxşı işlər görənləri zülmətdən nura çıxartmaq üçün Allahın açıq-aşkar ayələrini sizə oxuyan bir peyğəmbər göndərmişdir. Kim Allaha iman gətirib yaxşı iş görsə, onu əbədi qalacaqları, altından çaylar axan cənnətlərə daxil edər. Həqiqətən Allah ona gözəl ruzi əta etmişdir!** Vəd olunan şiddətli əzab cəhənnəm əzabıdır. Daha sonra, uca Allah Muhəmməd (sallallahu əleyhi və əlhi və səllim) ümmətinə xitab edərək deyir: Allaha təslim olun və Muhəmmədə (sallallahu əleyhi və əlhi və səllim) itaət edin. İmanınızda sadıq olun. Asilik göstərən nəticədə çətin haqq-hesab və şiddətli əzabla cəzalandırılan əvvəlki ümmətlər kimi olmayın. Yoxsa, sizi də, eyni cəza gözləyər. İnsanların ehtiyac duyduqları hökmləri açıqlasın deyə, Allah sizə Quranı və onunla bərabər Peyğəmbər göndərmişdir. Allah bununla iman gətirənləri zəlalət zülmətindən hidayət nuruna, küfr zülmətindən iman aydınlığına çıxarar.

١١ **Yeddi göyü və bir o qədər də yeri yaradan Allahdır. Allahın hər şeyə qadir olduğunu, Allahın hər şeyi elmi ilə ehtiva etdiyini biləsiniz deyə, əmri onların arasında nazil olar.** Uca Allah yeri də yeddi qat yaratmışdır. Birbaşa Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və əlhi və səllim) ünvanlanan səhih hədisdə deyilir: "Kim başqasının bir qarış yerini alaraq ona zülm edərsə, yeddi qat yerin yükünü daşıyar". Allahın əmri yeddi qat göydən yeddi qat yerə nazil olar. Yağış yağdırıb bitkiləri yetişdirər, gecə və gündüzün, yay və qışın hərəsini öz növbəsində gətirər.

١٢ **Yeddi göyü və bir o qədər də yeri yaradan Allahdır. Allahın hər şeyə qadir olduğunu, Allahın hər şeyi elmi ilə ehtiva etdiyini biləsiniz deyə, əmri onların arasında nazil olar.** Uca Allah yeri də yeddi qat yaratmışdır. Birbaşa Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və əlhi və səllim) ünvanlanan səhih hədisdə deyilir: "Kim başqasının bir qarış yerini alaraq ona zülm edərsə, yeddi qat yerin yükünü daşıyar". Allahın əmri yeddi qat göydən yeddi qat yerə nazil olar. Yağış yağdırıb bitkiləri yetişdirər, gecə və gündüzün, yay və qışın hərəsini öz növbəsində gətirər.

Təhrim surəsi 66

(Qadağan)

﴿Ya Peyğəmbər! Zövcələrinin razı qabmasını diləyərək Allahın sənə halal etdiyi şeyi niyə özünə haram edirsən? Allah bağışlayandır, rəhm edəndir!﴾ Peyğəmbər ^(səlləllahu əleyhi və əlhisə) yoldaşı Zeynəbin yanında bal içirdi. Zeynəbi qışqanan Aişə və Hafsə sözləşdilər ki, Peyğəmbər ^(səlləllahu əleyhi və əlhisə) onların yanına gələndə "Səndən qərībā iy gəlir" – desinlər. Bundan sonra Peyğəmbər ^(səlləllahu əleyhi və əlhisə) balı özünə haram etdi. Uca Allah isə onun bu əməlinə irad tutaraq bildirdi ki, nə üçün Allahın halal etdiyini özünə haram edirsən? Məgər yoldaşlarının razı qalmalarını istəyirsən? Amma sənün bu əməlinə görə Allah səni bağışlayır.

﴿Həqiqətən Allah, andlarınızı geri götürməyi vacib etmişdir. Allah sizin ixtiyar sahibinizdir. O biləndir, hikmət sahibidir!﴾ Uca Allah andlarımızı pozmağın əvəzində kəffarə verməyi şərt qoymuşdur. Eyni hökm bu ayədə də verilmişdir: «lakin bila-bila içdiyiniz andlara görə sizi cəzalandırır. Belə bir andı pozmağın kəffarəsi ailənizə yedirdiyinizin orta hesabından on yoxsulu yedirdib doyurmaq, yaxud geyindirmək, yaxud da bir kölə azad etməkdir. Bunları etməyə imkanı olmayan şəxs üç gün oruc tutmalıdır...» Allahın halal etdiyini haram etməyə heç kəsin haqqı yoxdur. Əgər kimsə belə bir işə and içərsə, onun andı sayılır və buna görə kəffarə vermir. Nəyinsə halal və ya haram olmasını təyin etmək Allaha aiddir. Lakin əgər kimsə belə bir şeyə görə and içər və özünə hansısa geyimi, qidanı və ya Allahın halal etdiyi hər-hansı bir neməti haram edərsə, bəzi fiqh alimlərinə görə bu, and içmək sayılır. Əgər o özünə haram etdiyini yenidən istifadə edərsə, and içib andını pozanın kəffarəsi kimi kəffarə verməlidir. Əgər o kəffarə verərsə, özünə qoyduğu qadağanın hökmü ləğv edilir. Bu hər bir işə, hətta öz arvadını özünə haram etməyə də aiddir. Bəzi alimlərin fikrinə görə əgər arvadını özünə haram etməklə boşmağı niyyət edərsə, bu, boşmaq sayılır. Daha doğrusunu Allah bilir.

Allah sizin vələinizdir, sizə kömək edəndir. O sizin üçün keyirli olanları yaxşı bilən, Öz fəllərində və sözlərində hikmətli olanıdır.

﴿Bir zaman Peyğəmbər öz zövcələrindən birinə gizli bir söz demişdi. Bu sözü xəbər verdikdə və Allah bunu ona aşan etdikdə bununun bir qismini bildirmiş, bir qismini bildirməkdən isə, vaz keçmişdi. Əhvalatı

سُورَةُ التَّحْرِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
يَأْتِيهَا النَّبِيُّ لِرَحْمَتٍ مَّا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْلُغِي مَرْضَاتِ أَرْوَجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١﴾ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحْلَةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾ وَإِذَا أَسْرَأْتِنِي إِلَىٰ بَعْضِ أَرْوَجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا بَاتَ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَأَنِي الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ إِنْ نُبُوًّا إِلَىٰ اللَّهِ فَقَدْ صَعَتْ قُلُوبُكُمْ وَإِنْ تَنْظُرًا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَلَّىٰ الْمُرْسَلِينَ وَالْمَلَائِكَةَ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٤﴾ عَسَىٰ رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبَدِّلَهُ أَرْوَجًا خَيْرًا مِنْكَ مِمَّا كُنْتَ تَرْجُونَ فَمَنْ تَبَدَّلَتْ عَيْدَاتٍ سَبَّحْتَ شَيْئًا وَأَنْكَارًا ﴿٥﴾ يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا فَأَنْفُسُكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَفُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾ يَأْتِيهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْدِرُوا لِيَوْمٍ إِنَّمَا هِيَ كَأَنَّكُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

bildirdikdə o (Peyğəmbərdən): "Bunu sənə kim xəbər verdi?" – deyə soruşmuş, o da: "Bunu mənə bilən, aqah olan xəbər verdi!" – deyə cavab vermişdi.﴾ Sirri açan Hafsə, gizli danışq isə, bal haqqında olan söhbətdir. Hafsə ^(səlləllahu əleyhi və əlhisə) Peyğəmbərin ona sirr olaraq dediyi sözləri Aişəyə ^(səlləllahu əleyhi və əlhisə) çatdırdıqda Peyğəmbər bundan aqah oldu. Hafsə onun haradan xəbər tutduğunu soruşduqda Peyğəmbər ^(səlləllahu əleyhi və əlhisə) ona Allah tərəfindən xəbər verildiyini çatdırdı. Çünki heç bir şey Allahdan gizli qala bilməz.

﴿Əgər ikiniz də Allaha tövbə etsəniz. Çünki qəlbləriniz günaha meyl etmişdir. Əgər ona qarşı bir-birinizə kömək etsəniz, onun mövlası Allah, yardım göstərənləri isə Cəbrail, əməlisaleh müminlər və bundan sonra da mələklərdir.﴾ Bu Aişəyə və Hafsəyə ünvanlanan müracətdir. Əgər siz tövbə etsəniz, qəlbləriniz haqqa meyl edər. Yox əgər bir-birinizə dəstək verib qışqançq göstərərək onun sirrini açsanız, o zaman bilin ki, ona Allah, Cəbrail və Əbu Bəkr və Ömər kimi əməlisaleh mömin bəndələri kömək edirlər. O köməkçi sandan korluq çəkən deyil. Hələ bundan əlavə, mələklər də ona köməyə

يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا تُوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْمًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ
 اَنْ يُكْفِرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
 مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللّٰهُ النَّبِيَّ وَالَّذِيْنَ ءَامَنُوا
 مَعَهُ ۗ تُوْرُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَيَاْمَنُ بِهِمْ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا
 اَتَيْتُمْ لَنَا نُوْرًا وَّاعْفِرْ لَنَا اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٨﴾
 يَتَأْتِيهَا النَّبِيُّ جَهْدِ الْكُفَّارِ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلَظْ عَلَيْهِمْ
 وَاْمَا وَنُهُمْ جَهَنَّمَ وَاَيْسَ الْمَصِيْرُ ﴿٩﴾ ضَرْبَ اللّٰهِ مَثَلًا
 لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا اَمْرًآتٌ نُّوحٍ وَاَمْرًآتٌ لُّوطٍ كَاٰتَا نَحْتَ
 عٰدِيْنَ مِنْ عِبَادِ نَاصِلِيْحِيْنَ فَمَا نَاْتَاهُمَا فَلَمَّ رُغِيْنًا عَنْهُمَا
 مِنَ اللّٰهِ سَيِّئًا وَقَبِلَ اَدْخَالَ النَّارَ مَعَ الدّٰخِلِيْنَ ﴿١٠﴾
 وَضَرْبَ اللّٰهِ مَثَلًا لِلَّذِيْنَ ءَامَنُوا اَمْرًآتٌ فِرْعَوْنَ اِذْ
 قَالَتْ رَبِّ اٰتِنِيْ لِيْ عِنْدَكَ بَيْتًا فِى الْجَنَّةِ وَنَجِّنِيْ مِنْ فِرْعَوْنَ
 وَعَمَلِهٖ وَنَجِّنِيْ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١١﴾ وَمَرْيَمَ اِذْ
 عَمَّرْنَا لَهَا اَحْسَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيْهِ مِنْ رُّوْحِنَا
 وَصَدَقَتْ بِكَلِمٰتٍ رَبِّهَا وَكْتَبْنٰهٖ ۗ وَكَانَتْ مِنَ الْقٰنِنِيْنَ ﴿١٢﴾

gələrlər. Bunun üçün xüsusi mələklər də seçilər.

5) «Əgər o sizi boşasa, ola bilsin ki, Rəbbi sizin əvəzinizə ona sizdən daha yaxşı zövcələr – müsəlman, mömin, itaətkar, tövbəkar, ibadət edən, oruc tutan dul qadınlar və bakirə qızlar versin!» Uca Allah Peyğəmbərin (səlvətinə və əlminə) zövcələrinə xəbərdarlıq edib bildirir ki, əgər Peyğəmbər (səlvətinə və əlminə) sizi boşasa, mən ona sizdən daha xeyirli zövcələr qismət edəyəm.

6) «Ey iman gətirənlər! Özünüzdü və əhli-əyalınızı elə bir oddan qoruyun ki, onun yanacağı insanlar və daşlar, xidmətçiləri isə, Allahın onlara verdiyi əmrlərə asi olmayan, buyurduqlarını yerinə yetirən daş qəlblı və çox sərt təbiətli mələklərdir.» Allahın əmrlərini yerinə yetirib, qadağalarından çəkinməklə özünüzdü qoruyun. Ailənizə Allaha itaət etməyi və qadağalarından çəkinməyi əmr edin. Çünki Allahın əmr və qadağalarına məhəl qoymayanlar üçün insanlar və daşlardan alışdırılan bir od vardır. İbn Cərir deyir: Biz, övladlarımıza dinimizi, xeyirli işləri və hər kəsin bilməliyi vacib olan ədəb-əxlaq qaydalarını öyrətməliyik. Daha sonra uca Allah cəhənnəm zəbanilərini vəsf edərək işin nə qədər ciddi olduğunu

xatırladır. Cəhənnəmdə keşik çəkən bu mələklər Allahın əmrlərinə asi olmaz və onlara əmr olunanı icra edərlər.

7) «Ey kafir olanlar! Bu gün heç bir üzrxahlıq etməyin. Siz ancaq törətdiyiniz əməllərin cəzasını çəkəcəksiniz!» Kafirlər cəhənnəmə atıldıqları zaman onlara kədər vermək və ümidlərinin boş çıxacağını bildirmək üçün bu sözlər deyiləcəkdir. Belə ki, onlar bu dünyada etdiklərinin əvəzini alacaqlar.

8) «Ey iman gətirənlər! Allaha səmimi-qəlbədən tövbə edin. Ola bilsin ki, Rəbbiniz günahlarınızın üstünü örtün və sizi altından çaylar axan cənnətlərə daxil etsin. O gün Allah Öz Peyğəmbərini və onunla birlikdə iman gətirənləri xəcil etməz. Onların nuru önlərindən və sağ tərəflərindən axıb sölə saçırkən onlar belə deyəcəklər: «Ey Rəbbimiz! Bizim nurumuzu tamam-kamal elə və bizi bağışla. Həqiqətən Sən, hər şeyə qadirənsən!» Səmimi-qəlbədən edilən tövbə keçmiş günaha qəlbən peşman olmaq, dil ilə bağışlanma diləmək, əməldə günahdan əl çəkmək və bir daha bu günaha qayıtmamaqdır. Möminlər sirat körpüsü üzərindən keçərkən nurları onlar ilə birlikdə olacaqdır.

9) «Ya Peyğəmbər! Kafirlərə qarşı, münafıqlərə qarşı vuruş. Onlarla sərt rəftar et. Onların məskəni Cəhənnəmdir. Ora necə də pis sığınacaqdır!» Kafirlərə qarşı silahla, münafıqlərə qarşı isə, cəzaları tətbiq etməklə müharibə et. Münafıqlər hüduqları aşaraq, cəzaya layiq olan əməllər edərdilər. Bu səbəbdən uca Allah müsəlmanların izzətini və nüfuzunu qoruyub saxlamaq üçün hər iki dəstəyə qarşı sərt olmağı əmr etdi.

10) «Allah kafirlərə Nuhun övratı ilə Lutun övratını misal çəkdi. Onlar Bizim quqlarımızdan iki saleh bəndənin kəbini altında idilər. Onlar ərlərinə xəyanət etdilər və onları Allahdan heç vəchlə qurtara bilmədilər. Onlara: «girənlərdə birlikdə siz ikiniz də Cəhənnəmə girin!» – deyildi.» Hər iki arvad ərlərinə xəyanət edirdilər. Nuhun arvadı insanlara ərinin dəli olduğu deyir, Lutun arvadı isə, ərinin qonaqları haqqında camaata xəbər verirdi. Onların Nuh və Lut peyğəmbər kimi bəndələrin arvadları olmaları heç bir fayda vermədi. Küfr və asi insanlarla birlikdə cəhənnəmə girdilər.

11) «Allah, iman gətirənlərə isə, Fironun zövcəsini misal çəkdi. O zaman o: «Ey Rəbbim! Mənim üçün Öz dərgahında – Cənnətdə bir ev tik. Məni Fironun və onun əməlindən qurtar. Məni zalım qövmədən xilas et!» – demişdi.» Küfrün hakim olması Fironun arvadına ziyan vurmadağı kimi,

iman əhlinə də heç bir ziyan vurmaz. O kafirlər kafirinin arvadı idi, amma buna baxmayaraq nəim cənnətlərinə daxil oldu. O dua edib, uca Allahdan Onun dərgahında bir ev istəyir, Firon və onun şər əməllərindən, eləcə də kafir qibtələrdən yaxa qurtarmaq üçün dua edirdi.

«**Həmçinin namusunu möhkəm qoruyub saxlamış İmranın qızı Məryəmi də misal çəkdi. Biz libasının yaxasından ona Öz ruhumuzdan üfürdük. Məryəm Rəbbinin sözlərini, kitablarını təsdiq etdi və itaət edənlərdən oldu.**» Məryəmin asilik göstərən tayfanın içərisində yaşamasına baxmayaraq, uca Allah ona bu dünyada və axirətdə Öz lütfünü əta etmiş, onu dünya qadınlarından fərqləndirmişdir. O, öz iffətini və ismətinə qorunmuşdu. Mələk Cəbrail onun paltarının qolundan ruh üfürdü və o, İsayə hamilə qaldı. O, Rəbbinin göndərdiyi şəriəti təsdiqlədi və mələyin "rəbbi tərəfdən göndərilən elçi olması, İsanın dünyaya gələcəyi ilə müjdə verməsi və onun Peyğəmbər olacağı barədə" dediklərini qəbul etdi. O həmçinin əvvəl göndərilmiş kitabları qəbul edirdi. O, Rəbbinə itaətkar bəndələrdən idi. Onun ailəsi də əmalisaleh və itaətkar idi.

Mülk surəsi 67

«**Höküm əlində olan Allah nə qədər ucadır. O, hər şeyə qadirdir!**» Allahın xeyirləri çox və genişdir, dünyada və axirətdə gövlərinə və yerin hökmü Allahın əlindədir.

«**Hənsizinin əmalı daha gözəl olduğunu smamaq üçün ölümü və həyatı yaradan Odur. O, yenilməz qüvvət sahibidir, bağışlayandır.**» Ölüm ruhun bədəndən ayrılması, həyat isə, ruhun bədənə qovuşmasıdır. Həyat insanın yaradılıb ona ruh verilməsidir. Ölüm və həyat verməkdə məqsəd insanlara əmrlər verib, sonra onları imtahana çəkərək, qarşılığını verməkdir. İmtahandan əsas məqsəd ən yaxşılıqları və itaətkarları üzə çıxarmaqdır.

«**Yeddi göyü qat-qat yaradan da Odur. Sən Rəhmanın yaratdığına heç bir uğunsuzluq görməzsən. Bir gözünü qaldırıb bax, heç orada bir yanq görə bilərsənmi?!**» Bu yaradılış yaradanın qüdrətinin bir nümunəsidir.

«**Sonra gözünü qaldırıb iki dəfə bax. Göz orada zəif, yorgun düşərək yenə də sənə tərəf qayıdacaqdır!**» Allahın yaratdığı sənədə heç bir nöqsan tapa bilməyəcəkdir.

«**And olsun ki, Biz dünya səmasını qəndillərlə bəzədik, onları şeytanlara atılan mərmiyə etdik və onlar üçün**

سُورَةُ الْمُلْكِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝۱ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَسْأَلَكُمْ أَيْكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝۲ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَوتٍ فَأَرْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِن فُطُورٍ ۝۳ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ حَايِسًا وَهُوَ حَسِيرٌ ۝۴ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصْنُوعٍ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ ۝۵ وَالَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ جَهَنَّمَ وَيَسُومُونَ السَّعِيرَ ۝۶ إِذَا الْغُورَاتُ حُمُومًا مُّشَبَّهًا وَهِيَ غُورٌ ۝۷ تَكَادُ تَمَيَّرُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلْتَهُمْ خَزَنَتُهُ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ۝۸ قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنشَأْهُ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ۝۹ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ۝۱۰ فَأَعْرَضُوا بِذُنُوبِهِمْ فَحَقًّا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ ۝۱۱ إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ۝۱۲

yandırır-yaxan alovlu atəş əzabı hazırladıq.» Qatadə deyir ki, uca Allah ulduzları üç şey üçün – səmanı bəzətmək, şeytanları qovmaq, dənizdə və ya quruda istiqamətləri təyin edib hərəkət etmək üçün – yaratmışdır. Şeytanları bu dünyada atılan mərmi ulduzlarla, axirətdə isə, şiddətli atəşlə cəzalandıracaqdır.

«**Rəbbini inkar edənləri cəhənnəm əzabı gözləyir. Ora necə də pis məskəndir!**» «**Onlar qaynayan Cəhənnəmə atıldıqları zaman onun dəhşətli uğultusunu eşidəcəkləri!**»

«**O, qeyzindən az qala parça-parça olsun. Hər hansı bir tayfa ora atıldıqca onun gözətçiləri onlardan: "Məgər siza qorxudan bir peyğəmbər gəlməmişdimi?" - deyər soruşacaqlar.**»

«**Onlar deyəcəklər: "Bəli, bizə qorxudan peyğəmbər gəlmişdi. Amma biz onu yalançı sayıb demişdik: "Allah heç bir şey nazil etməmişdir. Siz sadəcə olaraq çox azmışınız!" Göndərilmiş Peyğəmbər bizi xəbərdar etmiş, Allahın əzabı ilə qorxutmuş və bu günü bizə xatırlatmışdı, biz isə, onu yalançı sayıb demişdik: "Allah sizin**

وَأَيُّرُوا قَوْلَكُمْ وَأَوَجَّهُرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا
 يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ
 الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ
 ﴿١٥﴾ أَمْ أَمِنْتُمْ مَن فِي السَّمَاءِ أَن يَخِفَّ بِكُمْ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ
 تَمُورُ ﴿١٦﴾ أَمْ أَمِنْتُمْ مَن فِي السَّمَاءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا
 فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ
 كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَفَعَتْ وَيَقْبِضُنَّ مَا
 يُمِسَّ كُنَّ لَهَا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾ أَمْ هَذَا الَّذِي
 هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِّن دُونِ الرَّحْمَنِ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ
 ﴿٢٠﴾ أَمْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَل لَّجُوفٌ عُنُقُ
 وَتَقُورِ ﴿٢١﴾ أَمْ نَبِيٌّ مِّمَّنْ آتَىٰ وَجْهَهُمْ أَهْدَىٰ أَمَّنْ يَبْشَىٰ سَوِيًّا
 عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾ قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ
 وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ
 فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَقُولُوا مَنَىٰ هَذَا الَّذِي كَفَرْتُمْ
 صَدِيقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾

dilinizlə qeybdən, axırdən və şəriat məsələlərindən heç bir şey nazil etməmişdir." Üstəlik biz onlara "Siz sadəcə olaraq çox azmısınız!" – deyirdik.

﴿١٥﴾ Onlar: "Əgər biz qulaq asıb aqlımızı başımıza yıqsaydıq, cəhənnəm əhli içində olmazdıq!" – deyəcəklər. Əgər biz aqil insanlar kimi onları dinləyib, sözlərinə əməl etsəydik, cəhənnəm əhlindən olmazdıq.

﴿١٦﴾ Və beləcə öz günahlarını etiraf edəcəklər. Rədd olsun Cəhənnəm əhli! Onlar cəhənnəm əzabına layiq görüldükləri günahları, küfrü və Peyğəmbərləri təkzib etdiklərini etiraf edəcəklər. Onlar öz günahlarını etiraf etdikdən sonra Allah da onları əzaba düşürəcəkdir. Çünki onlar öz günahlarını etiraf etməklə üzrxahlığa yer qoymayacaqlar.

﴿١٧﴾ Rəbbindən görmədən qorxanları isə bəqislanma və böyük bir mükafat gözləyir!

﴿١٨﴾ İstər sözünüzü gizli saxlayın, istər açıq deyin. (Allah) ürəklərdə olanları biləndir! heç nə Ondən gizli qalmaz.

﴿١٩﴾ Məgər yaradan bilməzmi?! O, incəliyinə qədər biləndir, xəbər dardır! Məgər yaradan öz yaratdığına ürayindən və ağılından keçənləri bilməzmi? Axı uca

Allah insanı Öz əli ilə yaradıb. Yaradılmış haqqında ən mükəmməl elmə onu yaradan sahib ola bilər. Ona görə də O ürayin dərinliyində olanları da bilir.

﴿٢٠﴾ Yeri sizə ram edən Odur. Onun qoynunda gəzin, ruzisindən yeyin. Axır dönüş də Onadır! O sizin üçün yer üzünü yaşaya biləcəyiniz qədər rahat etmişdir. Onu kor-kobud, keçilməz etməmişdir. Siz də bu rahat yer üzünün hər yanında gəzin dolaşın, orada olan ruzilərlə qidalanın. Bu uca Allahın xatırlatmasıdır. Belə nemətlərin müqabilində onlar da qayıdış gününü unutmamalıdırlar. Bilməlidirlər ki, bir gün qəbirlərindən çıxacaq və Onun hüzuruna gedəcəklər.

﴿٢١﴾ Göydə olanın yer hərəkətinə gəlib çalxalandığı zaman sizi onun dibinə batırmayacağına əminsinizmi?! Bir vaxtlar yeri aralayıb, yer üzündə rahat gəzib-dolaşan Qarunu yerin dibinə batırdığı kimi, sizi də belə etməyəcəyinə əminsinizmi? Əgər siz yerin altını görsəydiniz, oranın necə qaynayıb-qarıxdığına şahid olardınız.

﴿٢٢﴾ Yaxud göydə olanın sizin üstünüzdə daş yağdıran bir yel göndərməyəcəyinə əminsinizmi?! Onda Mənim qorxutmağımın necə olduğunu mütləq biləcəksiniz. Əvvəllər Lut tayfasının və fil döyüşünü edənlərin üstünə daş yağdırılmışdı. Əgər siz də belə bir əzabı görsəniz, xəbər dardığınızın nə olduğunu anlayarsınız. Təəssüf ki, o zaman bu elm fayda verən deyil.

﴿٢٣﴾ Onlardan əvvəlkilər də təkzib etmişdilər. Mənim onları cəzalandırmağım necə oldu. Onlara olan inkarımı verdiyim əzabla göstərdim.

﴿٢٤﴾ Məgər onlar başları üstündə qanad çalaraq uçan quşları görmürlərmi? Onları ancaq Rəhman saxlayır. Həqiqətən O, hər şeyi görəndir! Quşların çəkisini yüngül edib, onlara qanad verib və bu qanadları havada tərptəməklə müəyyən üsulla uçmağı öyrədən nöqsanlardan və eyiblərdən pak olan Allahdır. O hər şeyi biləndir.

﴿٢٥﴾ Yaxud bu əsgərləriniz kimdir ki, onlar sizi Rəhmanın əzabından qurtara bilsinlər?! Kafirlər, sadəcə olaraq, aldanmaqdadırlar! Sizi Allahın əzabından heç kəs qoruya bilməz. Əgər Allah rəhmət və dəstəyi ilə sizə kömək göstərməsə, kim sizə kömək edə bilər. Kafirlər şeytan tərəfindən çox böyük hiyləgərliklə aldadılırlar.

﴿٢٦﴾ Əgər Öz ruzisini kəssə, sizə kim ruzi verə bilər?! Xeyr onlar dikbaşlıqdan və nifrət etməkdən əl çəkmirlər. Əgər Allah sizə verdiyi ruzini yağışı və s. kəssə, Ondən başqa sizə kim ruzi verə bilər. Amma

kafirler yene də haqqa qarşı inadkardır. Onlar nə düşünər, nə də ibrət alırlar.

22) «Elə isə, üzüstə sürünən daha haqq yoldadır, yoxsa düz yolda düz gedən?!» Üzü üstə yeriyən Allaha asilik göstərərək, günahlara qarq olan kafirdir. Allah onları elə üzləri üstə həşr edəcəkdir. Düz yolda gedən isə mömindir. O, bu dünyada Allahın yolunu tutub, elm və bəsirətlə irəliləyər. Qiyamət günündə də Allah onu həşr edib, düz yol ilə cənnətə aparar.

23) «De: "Sizi yoxdan yaradan, sizə qulaq, göz və qəlb verən Ödür. Nə az şükür edirsiniz!"»

24) «De: "Sizi yer üzünə yayıb səpələyən Ödür. Onun hüzuruna toplanacaqsınız!"»

25) «Onlar deyirlər: "Əgər doğru danışarlarsınızsa, bir xəbər verin görək, bu vəd, nə vaxt yerinə yetəcəkdir?"»

26) «De: "Onu bilmək yalnız Allaha məxsusdur. Mən isə ancaq açıq-aşkar qorxudan bir peyğəmbərəm!"» Qiyamətin nə vaxt qopacağını bilmək yalnız Allaha məxsusdur. Mən sadəcə olaraq sizi xəbərdar edir, küfrünüzün aqibəti ilə sizi qorxuduram. Allahın mənə çatdırılmasını əmr etdiklərini çatdırıram. O, mənə qiyamətin nə vaxt qopacağını sizə bildirməyi əmr etməmişdir.

27) «Kafirler əzabın yaxınlaşdığını gördükləri zaman üzləri eybəcər kökə düşəcək və onlara: "Sizin istədiyiniz əzab budur!" – deyiləcəkdir.» Dünyada istehza edib Peyğəmbərdən tələb etdiyiniz əzab budur.

28) «De: "Bir deyin görək, istər Allah məni və mənimlə birlikdə olanları məhv etsin, istərsə də bizə bir mərhəmət ata etsin; siz kafirləri şiddətli əzabdan kim qurtara bilər?!" Hətta bu halda siz əzabdan qurtula bilməyəcəksiniz.

29) «De: "O bizim iman gətirdiyimiz və təvəkkül etdiyimiz Rəhmandır. Kimin açıq-aydın azmış olduğunu biləcəksiniz!"»

30) «De: "Bir söyləyin görək, əgər suyunuz çəkilib getsə, kim sizə axar su gətirə bilər?!" İçmək üçün sizə nemət kimi verilmiş qar, yağış, quyu və çay suyu tükənsə, axar suyu sizə yenidən kim verə bilər. Təbii ki, bunu Allahdan başqa heç kəs edə bilməz. O sizə yağış və ya çaylar vasitəsi ilə nemətini bəxş edər.

əl-Qələm surəsi 68

1) «Nun! And olsun qələmə və yazdıqlarına» "Nun" heca hərflərindən biridir. Həqiqi mənasını Allahdan başqa heç kəs bilmir. Uca Allah bu ayədə qələmə və qələmlə yazılan elmə and içir. Çünki qələm bir açıqlama vasitəsidir. Bu yazılan hər bir

قَلَمًا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّفَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهَذَا تَدْعُونَ ﴿٢٧﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْحَحَ مَا ذُكِّرْتُمْ بَلْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ ﴿٣٠﴾

سُورَةُ الْقَلَمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْحُونٍ ﴿٢﴾ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَى خَلْقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾ فَسْتَبِصِرْ وَتُبْصِرُونَ ﴿٥﴾ بِأَيِّكُمْ الْمَقْتُولُ ﴿٦﴾ إِنْ رَبُّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ صَلَّى عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾ فَلَا تَطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُوا لَوَدَّعْنَهُمْ فَيَدْهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تَطِعِ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَّازٌ مَشَّاءٌ بِتَعْسِيمٍ ﴿١١﴾ مَنَاعٌ لِلخَيْرِ مُعْتَدٍ ﴿١٢﴾ أُنْبِئِ ﴿١٣﴾ عُنْتَلٍ بَعْدَ ذَلِكَ رَنِيمٍ ﴿١٤﴾ أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٥﴾ إِذْ أَنْتَلَى عَلَيْهِ ءَايَاتُنَا قَالِ كَأْسَطِيرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾

qələmə şamildir.

1) «Sən Rəbbinin neməti sayəsində dəli deyilsən!» Ey Muhəmməd sən Rəbbinin sənə bəxş etdiyi Peyğəmbərlik və rəhbərlik neməti ilə dəlilikdən uzaqsan.

2) «Və həqiqətən, səni minnətsiz mükafat gözləyir!» Daşdığı ağır Peyğəmbərlik yükü və qarşılaşdığı məşəqqətlərə görə səni tükənməz və ya insanların minnət edə bilməyəcəkləri nemətlər gözləyir.

3) «Şübhəsiz ki, sən böyük bir əxlaq üzərindəsən!» Sən Allahın sənə Quranda əmr etdiyi əxlaq üzərindəsən. Səhih Buxaridə rəvayət olunur ki, Aişədən (Səhəbət) Peyğəmbərin (Səhəbət) əxlaqı haqqında soruşduqda belə cavab vermişdir: "Onun əxlaqı Quran idi".

4) «Sən də görəcəksən, onlar da görəcəklər.»

5) «Hansınızın divanə olduğunu!» Ey Muhəmməd örtük açılıb haqq üzə çıxdığı zaman, yəni qiyamət günündə sən də, kafirlər də, kimin məftun və dəli olduğunu görəcəksiniz. Bu ayə kafirlərin "Muhəmməd (Səhəbət) yolunu azmış məftundur" – sözüne cavabdır. Ona görə digər ayədə deyilir:

6) «Həqiqətən, sən Rəbbin öz yolundan çıxanları da, doğru yolda olanları da ən

سَمِعْتُمْ عَلَى الْخُرطومِ ﴿١٥﴾ إِنَّا بَلَوْتُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْبَيْتِ إِذْ أَسْمُوا
لَيْصِرُ مَتَابِعِصْبِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾ فَطَلَّفَ عَلَيْهِمَا طَائِفَةً مِّنْ رَبِّكَ
وَهُرْيَابِيُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ فَفَنَادُوا مُصِيبِينَ ﴿٢١﴾ أَنْ
أَعِدُوا عَلَيْنَا حَزَنًا كَمَا كُنْتُمْ صَدِّمِينَ ﴿٢٢﴾ فَأَطَّلَعُوا وَهُمْ يَخْتَفُونَ ﴿٢٣﴾
أَنْ لَا يَدْخُلْنَهَا أَلْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مَسْكِينٌ ﴿٢٤﴾ وَعَدَّوْا عَلَيَّ حَرًّا قَدِيرًا ﴿٢٥﴾ فَلَمَّا
رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَصَالُونَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلْزَأْفَلْ
لَكُمْ لَوْلَا آسَتِيحُونَ ﴿٢٨﴾ قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ
بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا نَوَيْلْنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٣١﴾ عَسَى
رَبِّنَا أَنْ يَسْتَوِي لَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَلِكَ الْعَذَابُ وَالْعَذَابُ
الْآخِرَةُ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٍ النَّعِيمِ
﴿٣٤﴾ فَتَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْحَرِيمِ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ
لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهَا لَآخِزِينَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ آيَاتُنَا
عَلَيَّا بَلَاغَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَتَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَاءَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ
بِذَلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَمْ تُشْرِكُوا قَلْبًا قَلْبًا بِشْرًا كَيْبَةً إِنْ كَانُوا أَصْدِقِينَ ﴿٤١﴾
يَوْمَ يَكْشَفُ عَن سَاقِي وَيَدْعُونَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾

gözlə tanıyandı! Uca Allah həqiqətdə kimin azmış olduğunu yaxşı bilir. Sən, yoxsa səni azğınlıqda ittiham edənlər?! Əlbəttə səni ittiham edənlər dünya və axirətdə özlərinə fayda verəcək şəriəti inkar edib, ziyanlı işlərlə məşğul olduqları üçün azğınlıq içərisindədirlər. Rəbbin vəd olunan saadət yolu ilə gedənləri yaxşı tanıyır.

﴿٨﴾ **«Elə isə yalan sayanlara itaət etmə!»**

﴿٩﴾ **«İstərdilər ki, sən onlara yumşaqlıq göstərsən, onlar da sənə yumşaqlıq göstərsinlər!»** Onlar istəyirlər ki, sən haqq-ədələt yolunu tərk edib onların yoluna meyl edəsən, onlar da sənə qarşı mülayim olsunlar.

﴿١٠﴾ **«İtaət etmə hər and içənə, alçağa!»** Yalandan boş-boşuna and içən alçaqlara inanma.

﴿١١﴾ **«Qeybət edəne, söz gəzdirənə!»** İnsanın üzünə durub şəh danışana, qeybət edəne və insanların münasibətini korlamaq üçün arada söz gəzdirənlərə itaət etmə.

﴿١٢﴾ **«Xeyrə mane olana, həddi aşana, günaha batana!»**

﴿١٣﴾ **«Daş ürəkliyə, əsl-i-nəsəbi bilinməyən haramzadaya → adəbsiz və kobud rəftarlı olduğu üçün tayfasından silinmişlərə, habelə**

﴿١٤﴾ **«O, mal-dövlət, oğul-uşaq sahibi olsa belə!»** buna görə onlara itaət etmə.

﴿١٥﴾ **«Ayələrimiz ona oxunduğu zaman o: «(bunlar) qədimlərin əfsanələridir!» – dedi.»**

﴿١٦﴾ **«Biz onun burnuna damğa basacağıq!»** Cəhənnəmə atılmadan öncə, hər kəs onu tanısın deyə, onun burnuna qara damğa vurulacaqdır. Bu onun üçün əbədi ar olacaqdır.

﴿١٧﴾ **«Biz, vaxtilə o bağ sahiblərini imtahana çəkdiyimiz kimi, bunları da imtahana çəkdik. O vaxt səhər açılarda mütləq dərəcələrinə and içmişdilər.»** Peyğəmbərin

(^{Asfalaha} ^{aləhi ru rillah}) duası ilə bu Məkkə müşriklərini də aqlıq və qıtlıq ilə imtahana çəkmişik. Bundan əvvəl isə, Yəmən vilayətində Səna şəhəri yaxınlığında bir kişinin bağı var idi. O daima bağının zəkətını çıxardı. Kişi öldükdən sonra bağın mülkiyyət hüququ övladlarına keçir. Övladları bağı ələ keçirdikdən sonra kasıbların haqqını kəsdi. Allahın təyin etdiyi haqqı ödəməyə xəsislik edib: **«Mal-dövlətimiz az, ailəmiz isə olduqca böyükdür. Biz atamız kimi edə bilmərik»** – deyib, kasıbların zəkat haqqını mənimşədilər. Onların aqibəti isə uca Allahın Öz kitabında bizə xəbər verdiyi kimi oldu. O vaxt onlar səhər açılarda mütləq meyvələri dərəcələrinə and içmişdilər.

﴿١٨﴾ **«Və heç bir istisna yeri də qoymamışdılar.»** İnşallah deməmişdilər, yaxud atalarının onlara verdiyi paydan kasıbların payını ayırmamışdılar.

﴿١٩﴾ **«Onlar yuxuda ikən sənin Rəbbindən o bəgə bir bələ gəldi.»** Onlar yuxuda ikən Allah oraya bir od göndərdi.

﴿٢٠﴾ **«Və o qarqara qaraldı.»** külə döndü. Sənkə bu bağda heç meyvə bitməmişdi.

﴿٢١﴾ **«Onlar səhər qalxıb bir-birini belə səslədilər.»**

﴿٢٢﴾ **«Əgər yığacaqsınızsa, bağınıza tez gedin!»** ki, kasıb-kusub gəlmədən orada olasınız.

﴿٢٣﴾ **«Nəhayət, yola düşdülər, bir-birinə xəlvətçə belə deyirdilər.»**

﴿٢٤﴾ **««bu gün orada yanınıza heç bir yoxsul söxulməsin!»** ki, birdən atamızın verdiyi haqqı yenidən istəyərlər.

﴿٢٥﴾ **«Onlar bu yolla bəgə buraxmamağa qədir olacaqlarını güman edərək erkən gətdilər.»**

﴿٢٦﴾ **«Bu vəziyyəti gördükdə dedilər: «Yəqin ki, azmışıq!»** Onlar gördüklərinə inanmayıb, yolu səhv saldıqlarını düşündülər. Amma sonradan bunun öz bağları olduğuna əmin oldular. Onlar bunun Allah tərəfindən göndərilmiş bir cəza olduğunu anlayıb dedilər:

﴿٢٧﴾ **«Xeyr, biz məhrum olmuşuq!»** biz, kasıbları öz haqlarından məhrum etmək istədiyimiz üçün Allah da bizi bağımızın

meyvəsindən məhrum edib.

28 «Onların ən ağıllısı dedi: "Məgər mən sizə həmd-səna ilə təqdis etməli olduğunuzu demədimmi?!" Məgər mən sizə kasıbların haqqını kəsməyin zülm olduğunu demədimmi?! Allahın zülmə qarşı amansız cəza verdiyini gördükdən sonra Onu təqdis edib itaətkar olun.

29 «Onlar: "Rəbbimiz pakdır, müqəddəsdir! Həqiqətən, biz zalım idik!" – dedilər.» Rəbbimiz bağınıza etdiklərində heç bir zülmə yol verməmişdir, bu, bizim kasıbları öz haqlarından məhrum edərkən əldə etdiyimiz "qazandır".

30 «Onlar bir-birini danlamağa başladılar.»

31 «Və dedilər: "Vay halımıza! Biz azımlıq edirdik.»

32 «Ola bilsin ki, Rəbbimiz onun əvəzinə, bizə daha yaxşısını versin. Biz, Rəbbimizdən diləyirik!"» Ondan xeyir və məğfirət diləyirik.

33 «Əzab belədir. Şübhəsiz ki, axirət əzabı daha şiddətlidir. Kaş biləydilər!» Kafirlərə də bu dünyada onlara verdiyimiz əzab kimi bir əzab verərik. Axirətin əzabı isə, bundan daha ağırdır. Amma onlar bunu dərk etmirlər.

34 «Həqiqətən, Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinənləri Rəbbi yanında Nəim cənnətləti gözləyir!»

35 «Məgər Biz müsəlmanları kafirlərlə eynimi tutacağıq?!" Qureys qəbiləsinin kafir ağaları belə deyərtilər: Əgər Muhəmmədin iddia etdikləri doğru olsaydı, o zaman bizimlə müsəlmanların halı dünyadakı kimi olar. Axirədə onlar üçün olduğu kimi bizim üçün də cənnət nemətləri olar. Amma uca Allah bildirir ki, Onun itaətində sədiq olanlarla, Ona asilik edib haram içində batanlar bir olmaz.

36 «Sizə nə olub, necə mühakimə yürüdürsünüz?» Bu, olduqca yersiz qərardir. Elə bil hökm vermək əmri sizə tapşırılıb?

37 «Yoxsa bir kitabınız vardır ki, orada oxuyursunuz?!" Bəlkə orada itaətkarların asilərlə bərabər olduğu yazılıb?!

38 «Yaxud orada bəyanib seçdiyiniz hər şeyin sizin olacağı yazılmışdır?!" Yoxsa axirədə ixtiyarınızın öz əlinizdə olacağı yazılmışdır?!

39 «Və ya hökm edib istədiklərinizin sizin olacağına dair Bizdən qiyamət gününədək davam edəcək əhd almısınız?!" sizi cənnətə salacağına dair və qiyamətə qədər dəyişdirilməmək şərti ilə Allahdan and almısınız?!

40 «Onlardan soruş ki, hansı biri buna zəmindir?» Aralarından kim buna zəmin dura bilər?

41 «Yoxsa onların şərikləri vardır?! Əgər doğru deyirlərsə, qoy şəriklərini gətirsinlər!» axirətdə onları müsəlmanlarla eyni edə biləcək şərikləri varmı? Əgər varsa, ortaya çıxarsınlar.

42 «Baldırın açılacağı və səcdəyə dəvət olunacaqları gün onlar qadir olmayacaqlar.» Uca Allahın Öz baldırını açması, o günün şiddətini bildirir. Buxari və qeyriləri Əbu Səiddən rəvayət edirlər ki, Peyğəmbər ^(Səlləllahu əleyhi və alicəm) demişdir: "Uca Rəbbimiz baldırını açacaq və hər bir mömin kişi və qadın ona səcdə edəcək. Bu dünyada riyakarlıq və öyünmək üçün səcdə edənlər də səcdəyə getmək istəyəndə belləri qatlanmayacaqdır." Onlar səcdə edə bilməyəcəklər. Bütün məxluqat Allaha bir səcdə edəcək. Kafirilər və münafıqlar səcdə etməyə cəhd edəcəklər, amma bacarmayacaqlar. Çünki onların beli quruyacaq və səcdə edə bilməyəcəklər. Çünki onlar bu dünyada olarkən Allaha iman gətirməmiş, Ona səcdə etməmişdilər.

43 «Gözləri zəllicəsinə yerə dikiləcək, özlərini də zillət bürüyəcəkdir. Halbuki onlar sağlam olduqları ikən səcdəyə dəvət olunurdular.» Onlar kor-peşman olacaq, xacalət çəkəcəklər. Halbuki dünyada sağlam olarkən səcdə etməyə çağırılıb, amma onlar buna məhəl qoymurdular. İbrahim ət-Teymi deyir: "Onlar azan və iqamə ilə naməzə çağrılısalar da, bundan imtina edirdilər".

44 «Artıq bu kalamı yalan sayanları Mənə tapşır. Biz onları özləri də bilmədən təcridlə əzaba giriftar edərək.» Sən Quranı yalan sayanları Mənim öhdəmə burax. Biz onları təcridlə əzaba düşürəcəyik. Heç onlar özləri də oraya necə düşdüklerini bilməyəcəklər. Onlar özlərini təcridlə əzaba aparan yolun nemət olduğunu zənn edəcək, yolun sonunda onları nə gözlədiyini dərk etməyəcəklər.

45 «Onlara möhlət verərəm. Həqiqətən Mənim əzabım dözülməz dərəcədə şiddətlidir.» Mən onlara əzablarını böyütmək üçün möhlət verərəm.

46 «Yoxsa sən, onlardan ücrət istəyirsən və onlar ağır bərc yükü altında qalıblar?!" Məgər sən, Allaha iman gətirməyə çağırarkən, onlardan pul-para istəyirsən ki, bu da onlara ağır yük olur? Məgər onlar bu səbəblə səndən üz döndərirlər?

47 «Yoxsa qeyb yanlarındadır və onlar yazırlar?!" Onlar gətirdikləri bu iddiaları qeybdənmi yazırlar?

48 «Sən öz Rəbbinin hökmünə səbr et və bəliq sahibi kimi olma. O zaman o, qəm-kədər içində boğularaq dua etmişdi.» Bəliq

خَشِيعَةً أَبْصَرْتُمْ رَهَقَهُمْ ذُلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى الشُّجُورِ وَهُمْ سَاسِمُونَ ﴿١٧﴾ فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَلِّبُ بِهَذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٩﴾ أَمْ تَسْتَأْذِنُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَفْرُوقٍ مُنْتَفِلُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ ﴿٢١﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٢٢﴾ تَوَلَّى أَنْ تَدْرِكُهُ نَفْثَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَبِيدًا بِالْعُرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٢٣﴾ فَاجْتَنِبْ رَبَّكَ نَجْمَةَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٤﴾ وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَرِهِمْ لَنْ يَسْمَعُوا أَلْذِكْرَ وَكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِمْ أَمْ أَنْتَ لَتَّالِيمٌ ﴿٢٥﴾ وَمَا هُمْ إِلَّا ذُكُرٌ لَهُمْ

سُورَةُ الْحَقِّ 69

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 أَلْعَاقَةُ ﴿١﴾ مَا الْهَاقَةُ ﴿٢﴾ وَمَا أَذْرَبِكُ مَا الْهَاقَةُ ﴿٣﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ﴿٤﴾ فَأَمَّا ثَمُودُ فَأَهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾ وَأَمَّا عَادٌ فَأَهْلِكُوا بِرِيحٍ صَوَّارٍ عَلْتٍ ﴿٦﴾ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَتَمَنِيَةً أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أُعْجَازٌ مُنْحَلٍ حَاوِيَةً ﴿٧﴾ هَلْ تَرَى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾

sahibi Yunusdur ﷺ. Sən də onun kimi qəzəbli və çılgın olma. Uca Allah Peyğəmbərinə ^(sahibinə) səbirli olmağı öyrədir və əmr edir. Ona balıq sahibi kimi tələsməməyi tapşırır. Bu haqda əl-Ənbiya, Yunus və əs-Saffat surələrində danışılır. O zaman Yunus ﷺ qəm-kədər içində Rəbbinə belə səslənərdi: "Həqiqətən Səndən başqa ibadətə layiq haqq məbud yoxdur. Ey nöqsanlardan pak olan (Rəbbim), həqiqətən mən zalımlardan olmuşam!"

﴿١٧﴾ «Əgər Rəbbindən ona bir mərhəmət yetişməsəydi, o, məzəmmət olunaraq quru yerə atılacaqdı.» Rəbbin onun tövbəsini qəbul etməsəydi, onu balığın qarından səhraya atar və etdiyi günaha görə qımaq yerini olub, Allahın rəhmətindən məhrum olardı.

﴿٢٥﴾ «Amma Rəbbi onu seçdi və salehlərdən etdi.» Rəbbi onu xilas etdi və onu seçilmiş peyğəmbərlərdən etdi. Kamil əməlisaleh bəndələrdən oldu. Bəzi təfsirçilər deyirlər ki, Allah təala onun peyğəmbərliyini özünə qaytardı. Onu sayı yüz mindən çox olan bir topluma peyğəmbər olaraq göndərdi. Onların hamısı ona iman gətirdilər.

﴿٢٥﴾ «Həqiqətən, kafirlər Quranı eşitdikləri

zaman az qala səni gözləri ilə yeyələr. Onlar: "O divanədir!" – deyirlər.» Sən Quran oxuyan zaman, sanki səni yerə yıxacaq qədər qəzəb və kin-küdurət baxışları ilə baxarlar. ﴿٢٥﴾ «Halbuki bu əzlərə ancaq bir öyüd-nəsihətdir!»

əl-Haqqə surəsi 69

(Haqq olan qiyamət)

﴿١﴾ «Haqq olan qiyamət!» Ərəb dilində "əl-Haqq" sözü ilə ifadə olunub "haqq olan" mənasını verən bu söz, qiyamət gününün vəsfidir. Çünki bu gündə həqiqətlər üzə çıxacaqdır.

﴿٢﴾ «Nədir qiyamət?!»

﴿٣﴾ «Nə bilirsən ki, nədir qiyamət?!»

﴿٤﴾ «Səhud da, Ad da o qiyaməti yalan saymışdılar!» Qiyamət günü baş verəcək hadisələr insanların qəlbini dəhşətə gətirdiyi üçün "əl-Qariə" adı ilə vəsf edilmişdir.

﴿٥﴾ «Səhud hədsiz dərəcədə dəhşətli səslə həlak edildi.» Səhud Saleh peyğəmbərin qövmi idi. Onlar yüksək səslə həlak edilmişdilər.

﴿٦﴾ «Ad isə uğultulu, çox siddətli bir küləklə tar-mar oldu.» Ad isə Hud peyğəmbərin qövmi idi. Onlar uzun müddət sürətlə əsən və hədsiz soyuqla müşayiət olunan küləklə həlak olmuşdular.

﴿٧﴾ «Allah o küləyi yeddi gecə, səkkiz gün ardı-arası kasılmadan onların üstünə əsirdi. Belə ki, sən onları orada yıxılıb ölmüş görərdin. Onlar, sanki içi bəmboş xurma kötükləri idilər.» Bu günlər ərzində külək durmadan əsir, səngimək bilmirdi. Külək insanları ətrafa cırparaq öldürür, məhv edirdi. O zaman onları görsəydin, yerə yıxılmış xurma kötükləri kimi idilər.

﴿٨﴾ «İndi sən onlardan heç bir əsər-əlamət görə bilərsənmi?!» Sən onların nəslini davam etdirən, aralarından sağ qalan bir kimsə görərsənmi?! Onlar hamılıqla məhv olmuşdular.

﴿٩﴾ «Firon da, ondan əvvəlkilər də, alt-üst olmuş Mötəfikə əhli də günah törətmişdilər.» Firon və ondan öncəki kafir qövmələr, eləcə də Lutun Mötəfikə qövmü də, şirk və digər günah işlər edirdilər.

﴿١٠﴾ «Onlar Rəbbinin peyğəmbərinə asi olmuş, O da onları şiddəti getdikcə artan bir əzabla yaxalamışdı.» Uca Allah onları daha şiddətli əzabla cəzalandırmış, yaşıdıqları yerin altını üstünə çevirmiş, göydən başlarına daş yağdırmışdı.

﴿١١﴾ «Həqiqətən, hər tərəfi su basdığı zaman sizi gəmiyə Biz daşdıq.» Siz atalarımızın belində olarkən, biz sizi gəmidə saxlayaraq, Nuhun ﷺ tufanından xilas etmişdik.

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٦﴾ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٧﴾ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ﴿٣٨﴾ فَلَا أَقِيمٌ يَمُوتُ ﴿٣٩﴾ وَلَا يَنْصُرُونَ ﴿٤٠﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٤١﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تَأْمِنُونَ ﴿٤٢﴾ وَلَا يَقُولُ كَاهِنٌ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾ نَزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾ وَلَوْ نَقُولُ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٥﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٦﴾ ثُمَّ لَقَطْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٧﴾ فَمَا يَنْكُرُونَ لَأَخَذْنَاهُ مِنْ حَازِجٍ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّهُ لَلَّذِكْرُ لِلْمُنْفِقِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥١﴾ وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥٢﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٣﴾

سُورَةُ الْمَعَارِجِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُمْ دَافِعٌ ﴿٢﴾ مِمَّا قَاتُوا فِي الْمَعَارِجِ ﴿٣﴾ تَمْرَحُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴿٤﴾ فَأَصْبَرَ صَبْرًا جَمِيلًا ﴿٥﴾ وَتَرَاهُمْ يَرْوُونَ، بَعِيدًا ﴿٦﴾ وَتَرَاهُمْ قَرِيبًا ﴿٧﴾ يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا يَنْتَلِ حِمِيمٌ جَمِيمًا ﴿١٠﴾

onun arxasından keçib, ağızından çıxacaqdır".

﴿٣٦﴾ «Çünki o, böyük olan Allaha iman gətirmirdi.»

﴿٣٧﴾ «O, yoxsulu yedirtməyə rəğbət oyatmırdı.»
﴿٣٨﴾ «Bu gün bax burda onun yaxın bir dostu yoxdur.» Qiyamət günü ona kömək edəcək heç bir yaxını, şafaətkçisi olmayacaqdır. Çünki o gündə yaxın qohumlar, sevgililər bir-birindən uzaq qaçacaqlar.

﴿٣٩﴾ «İrindən başqa, bir yeməyi də yoxdur.» Bədənlərindən süzülən irin onların qidası olacaqdır.

﴿٤٠﴾ «Onu ancaq günahkarlar yeyər!»

﴿٤١﴾ «And içirəm gördüklərinizə.»

﴿٤٢﴾ «Və görmədiklərinizə ki,» Uca Allah bizim gördüyümüz və hələ görmədiyimiz hər şeyə and içir ki,

﴿٤٣﴾ «Bu çox möhtərəm bir elçinin sözüdür!» Bu Quran möhtərəm peyğəmbərin, yəni Muhəmmədin (ﷺ) oxuduğu Qurandır, yaxud möhtərəm elçinin, yəni mələk Cəbrailin (ﷺ) çatdırdığı Qurandır.

﴿٤٤﴾ «O, şair sözü deyildir! Nə az iman edirsiniz!» Sizin iddia etdiyiniz kimi şair sözü də deyildir. Siz az iman gətirir, çox az təsdiq edirsiniz.

﴿٤٥﴾ «O, kahin sözü də deyildir! Nə az düşünürsünüz!» İddia etdiyiniz kimi kahin də deyildir. Çünki kahinliklə bunun böyük fərqi vardır. Amma siz çox az düşünürsünüz.

﴿٤٦﴾ «O, ələmlərin Rəbbi tərəfindən nazil edilmişdir.» Bu Quran uca Allahın Peyğəmbərinə çatdırdığı kəlamıdır.

﴿٤٧﴾ «Əgər o özündən bəzi sözlər uydurub, Biza isnad etsəydi,» İstər Muhəmməd (ﷺ), istərsə də Cəbrail mələk (ﷺ) dediyimizə nə isə əlavə edib, Allaha nisbət etsəydi,

﴿٤٨﴾ «Biz onun sağı əlini tutar!»

﴿٤٩﴾ «Sonra onun sağ damarını qopardardıq!»

﴿٥٠﴾ «Və heç biriniz də ondan dəf edə bilməzdiniz.» Bu halda heç biriniz onu bizdən qoruya bilməzdiniz. Belə olan təqdirdə, nə üçün o, sizə görə, Allahın adından yalan danışırdı?!
﴿٥١﴾ «Şübhəsiz ki, bu müttəqilərə bir öyüd-nəsihətdir.» Quran ondan faydalanan təqva əhli üçün öyüd-nəsihət kitabıdır.

﴿٥٢﴾ «İçərinizdə onu yalan hesab edənlər olduğunu da, əlbəttə, bilirik.» Bəzilərinin Quranı təkzib etdiyi Biza məlumdur və Biz ona əməlinə layiq cəza verəcəyik.

﴿٥٣﴾ «Şübhəsiz ki, bu kafirlər üçün bir peşmançılıqdır.» Qiyamət günü Quran kafirlər üçün peşmançılıq olacaqdır.

﴿٥٤﴾ «Doğrudan da, bu gerçək bir həqiqətdir.» Bu kitab Allah dərğahından nazil olduğu üçün onda heç bir şəkk-şübhəyə yer qalmamalıdır.

﴿٥٥﴾ «Elə isə sən, əzəmətli Rəbbinin adını təsbih et!»

əl-Məaric surəsi 70

(dərəcələr)

﴿١﴾ «Biri vəqə olacaq əzabı istədi.» Yəni bir nəfər özünə realıqda əzab olunmasını istədi. Rəvayətlərdə deyilir ki, bu adam an-Nadr ibn əl-Harisdir. O belə demişdi: «Bir zaman da: "Ya Allah! Əgər bu Sənin tərəfindən gəlmiş haqdırsa, onda başımıza göydən daş yağdır və ya biza şiddətli bir əzab göndər!" – demişdilər.» (Səfəh: 32).

﴿٢﴾ «O əzabı kafirlərdən dəf edə biləcək bir kimsə yoxdur!»

﴿٣﴾ «Dərəcələr sahibi olan Allahdandır!» Bu dərəcələr mələklərin qalxdıqları dərəcələrdir.

﴿٤﴾ «Mələklər və ruh Onun dərğahına müddəti əlli min il olan bir gündə qalxarlar.» Uca Allahın onlar üçün təyin etdiyi dərəcələrə yüksələrlər. Ruh isə Cəbraildir (ﷺ). Əlli min il olan gün qiyamət günüdür. Bu müddət bəndələrin haqq-hesab olunmaq üçün gözlədikləri müddətdir.

Bundan sonra, cənnətlilər cənnətə, cəhənnəmlilər isə, cəhənnəmə daxil olacaqlar.

9. **«Mətanətlə səbr et!»** Narahat olma və Allahdan başqa heç kəsə şikayətlənmə.

10. **«Şübhəsiz ki, onlar onu uzaq görürlər.»** Onun baş verəcəyini mümkünsüz hesab edirlər.

11. **«Biz isə onu yaxın görürük.»**

12. **«O gün göy əridilmiş metal kimi olacaq;»** Səma sanki əridilmiş mis, gümüş və ya qurquşun kimi olacaqdır.

13. **«Dağlar da rəngbərəng yun kimi olacaqdır.»**

14. **«Və dost dostu arayıb axtarmayacaqdır.»** Gördükləri qorxunc mənzərənin vahiməsindən heç kəs başqası ilə maraqlanmayacaq.

15. **«Onlar bir-birinə göstəriləcəklər. O günün əzabından qurtarmaq üçün günahkar işlərdi ki, fəda etsin öz oğullarını;»**

16. **«Övrətini və qardaşını;»** Hər kəs öz yaxınını, sevdiyi insanı görəcək və tanıyacaqdır. Heç biri digərindən gizlənmə bilməyəcəkdir. Bununla belə, onlar bir-biri ilə danışmayacaq, hal-əhval tutmayacaqdır. Çünki hərə öz hayında olacaqdır. Əzaba layiq görülən hər bir günahkar insan öz oğlunu, arvadını və ya qardaşını fəda edib, o günün əzabından qurtulmaq istəyəcəkdir. Bu insanlar ona ən yaxın və ən əziz olduqları halda, onun bu fidiyəsi qəbul olunsaydı, onların hamısını fəda edərdi və özünü əzabdan qurtarırdı.

17. **«Ona sığınacaq verən əşirətini;»** Onu müdafiə edən yaxın qohumlarını da fəda edərdi.

18. **«Ya yer üzündə olanların hamısını – tək özünü qurtarsın!»** Günahkar insan əzabdan qurtulmaq üçün yer üzündə mövcud olan bütün məxluqatı fəda etmək istəyər, tək o əzabdan xilas olsun.

19. **«Xeyr. Haqiqətən o, alovlu atasıdır.»**

20. **«Başın dərisini sıyırib çıxardır.»**

21. **«Çağırır çıxanı, üz döndərəni.»** Cəhənnəm dünyada haqqdan üz döndərən, onu qəbul etməyənləri çağıracaqdır.

22. **«Və yıgıb saxlayanı!»** Mal-dövləti topalayıb, ondan Allah yolunda xərcləməyənləri səsləyəcəkdir.

23. **«Haqiqətən insan, çox həris yaradılmışdır.»** İnsan çox həris və çox pis təlaşa düşəndir.

24. **«Ona bir pislik üz verdikdə fəryad qoparar.»**

25. **«Ona bir xeyir nəşib olduqda isə, xəsis olar.»** İnsan kəsiblik, möhtaclıq, xəstəlik və s. bu kimi hallarla üzləşdikdə çox təlaşa düşər, həyəcanlanır. Var-dövlət, bolluq, rahatlıq və s. bu kimi əldə etdikdə isə, daha çox xəsislik edər.

26. **«Namaz qılanlar istisnadır.»** Burada namaz qılanlar istisnadırlar. Onlar təlaşlanmaz, həris və xəsis olmazlar.

يَصْرُوهُمْ يُودُ الْمَجْرِمُ لَوْ يَقْتُلِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بَيْنِيهِ 11

وَصَحَابِيهِ وَأَخِيهِ 12 وَأَفْصِيَلِيهِ الَّتِي تُتَوَبُّ 13 وَمَنْ فِي الْأَرْضِ

جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ 14 كَلَّا إِنَّمَا لَطْفِي 15 نَزَاعَةٌ لِلنَّشُورِ 16 تَدْعُوا

مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى 17 وَجَمَعَ فَأَوْعَى 18 إِنَّ الْإِنْسَانَ خَلْقٌ هَلُوعًا

19 إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا 20 وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا 21 إِلَّا

الْمُصَلِّينَ 22 الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ 23 وَالَّذِينَ فِي

أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ 24 لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُورِ 25 وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ

بِيَوْمِ الدِّينِ 26 وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ 27 إِنَّ عَذَابَ

رَبِّهِمْ عَذَابٌ مُؤْتَمُونَ 28 وَالَّذِينَ هُمْ يُرْوِجُهُمْ كَحَفِظُونَ 29 إِلَّا عَلَاجٌ

أَرْزُقِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ 30 فَمَنْ أَتَىٰ ذُرِّيَّةَ

ذَكَرٍ فَأَوْلَاهُ 31 هُمُ الْعَادُونَ 32 وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِنَتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ

33 وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَتِهِمْ قَائِمُونَ 34 وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

35 أُولَئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ 36 فَالَّذِينَ كَفَرُوا قَدْ كَانُوا فِي سَلَطِينٍ

37 عَنِ النَّبِيِّ وَعَنِ الشَّمَالِ عَزِيزِينَ 38 أَنْ يَلْمَعُ كُفْلُ أَمْرِي مِنْهُمْ

39 أَنْ يَدْخُلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ 40 كَلَّا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ 41

42. **«O kəslər ki, daim namaz qırlarlar;»** Heç bir iş onları namazdan yayındırmaz. Fərz namazları vaxth-vaxtında qırlarlar.

43. **«O kəslər ki, onların mallarında müəyyən bir haqq vardır →»** Burada vacib zəkat nəzərdə tutulur. Bəzi təfsirçilərin fikrinə görə qohumluq əlaqələrini qorumaq nəzərdə tutulur.

44. **«Dilənən və məhrum olan kimsə üçün;»** Məhrum olan kimsə ehtiyacı ola-ola abur-haya edib dilənməyən kimsədir.

45. **«O kəslər ki, haqq-hesab gününü təsdiq edirlər;»** Haqq-hesab günü qiyamət günüdür. Onlar bu gün barədə şübhə və inkar etməzlər.

46. **«O kəslər ki, Rəbbinin əzabından qorxub tir-tir əsərlər;»** Saleh əməllər görsələr də, yenə Allahın əzabından qorxar, ehtiyat edirlər.

47. **«Çünki onların Rəbbinin əzabından arxayın olmaq olmaz;»** Hər kəs bu əzabdan qorxmalı, ehtiyat etməlidir.

48. **«O kəslər ki, ayıb yerlərini qoruyub saxlayarlar;»**

49. **«Övrətləri və cariyələri istisna olmaqla. Onları yaxınlıq etməyə görə əsla qınanmazlar;»**

فَلَا أَسِيبُ رَبِّيَ الْمَشْرِقِيُّ وَالْمَغْرِبِيُّ إِنَّا أَلْقَدِيدُونَ ﴿٣٠﴾ عَلَيْنَ أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْكُمْ
وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٣١﴾ فَذَرَهُمْ مَبْضُوحًا وَأَلْبِسُوا حَقِّقًا لِقَوْلِهِمْ أَيُّكُمْ الَّذِي
يُوعَدُونَ ﴿٣٢﴾ يَوْمَ نَخْرُجُ مِنْ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَى نُصُبٍ يُوفِضُونَ
خَشِيعَةً أَنْصُرُهُمْ رَبَّهُمْ ذَلَّةَ ذَلِكَ الْيَوْمِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٣٣﴾

سُورَةُ نُوْحٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢﴾ أِنِ اعْتَدُوا
اللَّهَ وَاتَّقَوْهُ وَأَطِيعُوا أَمْرًا يُغْفَرُ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخَّرَكُمْ
إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنِ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾
قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٤﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دَعْوَى إِلَّا
فِرَارًا ﴿٥﴾ وَإِنِّي كَلَّمَا دَعْوَتَهُمْ لِيَتُوبُوا فَكَلَّمَا جَعَلُوا أَعْيُنَهُمْ
فِي مَادَانِهِمْ وَأَسْتَعْشَرُوا نِيَابَهُمْ وَأَصْرُوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿٦﴾
ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٧﴾ ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَشْرَرْتُ
لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٨﴾ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿٩﴾

﴿30﴾ **Bundan artığını istəyənlər isə, həddi aşanlardır;** Möminlər tənəsül orqanlarını haramdan qoruyurlar. Onlar halal arvadları və sahib olduqları cariyələri ilə yaxınlıq edə bilirlər. Buna görə onlar qınanmazlar. Bundan başqa yolla şəhvət ehtiyacını ödəmək halal deyildir. Masturbasiya kimi əməllər də haramdır.

﴿32﴾ **O kəslər ki, amanətə xəyanət etməz, verdikləri sözü yerinə yetirirlər;** Onlara tapşırılan amanətə xəyanət etməz, əhdlərini pozmazlar.

﴿33﴾ **O kəslər ki, düzgün şahadət verirlər;** Yaxın, uzaq, kasıb, varlı olmasından asılı olmayaraq onlar hər bir insana qarşı eyni şəkildə, ədalətlə şahidlik edirlər.

﴿34﴾ **Və o kəslər ki, namazlarını hiifz edirlər;** Onlar heç bir halda namazdan yayınmaz, onu batil edən və ya savabını azaldan işlər görməzlər.

﴿35﴾ **Məhz onlar cənnətlərdə ehtiram olunacaq kimsələrdir;** Onlar orada daim qalacaq və cürbəcür nemətlərdən dadacaqlar.

﴿36﴾ **Kafirlərə nə olub ki, sənə tərəf tələsirlər?** Səni lağa qoyur, təkzib edirlər.

﴿37﴾ **Sağdan və soldan dəstə-dəstə**

gəlirlər? Peyğəmbərin ^(Səlləllahu əleyhi və əlihə və səlləm) sağından və solundan dəstə-dəstə yığılırlar.

﴿38﴾ **Məgər onların hər biri Nəim cənnətlərinəmi daxil olacağına ümid edir?**

﴿39﴾ **Keyr! Biz onları özlərinin bildiyi şeydən yaratdıq!** İnsan bir qətrə natəmiz nütfədən xalq edilmişdir. Onlara belə təkəbbürlülük etmək yaraşmaz. İmam Əhməd, İbn Macə və İbn Səəd rəvayət edirlər ki, "Peyğəmbər

^(Səlləllahu əleyhi və əlihə və səlləm) **Kafirlərə nə olub ki, sənə tərəf tələsirlər? Sağdan və soldan dəstə-dəstə gəlirlər? Məgər onların hər biri Nəim cənnətlərinəmi daxil olacağına ümid edir?**

Keyr! Biz onları özlərinin bildiyi şeydən yaratdıq! – ayələrini oxudu və sonra ovucuna tūpürüb barmağını da onun üzərinə qoyaraq dedi: "Uca Allah deyər ki, ey Adəm övladı! Mən səni belə bir şeydən yaratmışam axı sən Məni necə aciz edə bilərsən?!"

﴿40﴾ **Məşriqlərin və məğriblərin Rəbbinə əqd olsun ki, Biz, həqiqətən qadirik.**

﴿41﴾ **Onları özlərindən daha yaxşısı ilə əvəz etməyə. Və heç kəs Bizim qarşımıza keçə bilməz!** Onları məhv edib, yerlərinə Allaha müti olan başqa bir məxluq gətirməyə qadirik.

﴿42﴾ **Elə isə, qoy onlar vəd olunduqları günə qovuşanadək dalsınlar və oynayıb-əylənsinlər!** Qoy hələlik batil əməllərə dalsınlar, dünyada oynasınlar. Sən isə, sənə əmr olunanla məşğul ol. Onların əlində olan imkanlar sənə böyük görsənməsin. Sənin işin dini təbliğ etməkdir.

﴿43﴾ **O gün onlar bütələri yanına tələsirmişlər kimi qəbirlərdən tez-tələsik çıxacaqlar.**

﴿44﴾ **Onların gözləri zəlilcəsinə yerə döküləcək, özlərini də zillət bürüyəcəkdir. Bu onlara vəd olunmuş həmin qiyamət günüdür!** Onlar özlərini gözləyən əzabı təxmin edib gözlərini qaldırmayacaq, zəlil və alçaq şəkildə olacaqlar.

Nuh surəsi 71

﴿1﴾ **Həqiqətən Biz, Nuhu: "Qövmünə şiddətli bir əzab gəlməmişdən əvvəl onları qorxut!" – deyə öz tayfasına peyğəmbər göndərdik.**

﴿2﴾ **O dedi: "Ey qövmüm! Həqiqətən mən, sizi açıq-aşkar qorxudan bir peyğəmbərəm!"**

﴿3﴾ **Allaha ibadət edin, Ondan qorxun və mənə də itaət edin!** Nuh Allahın ilk göndərdiyi elçidir. O öz qövmünü doqquz yüz əlli il dəvət etmişdi. Uca Allah ona demişdi ki, Mənim əzabım gəlmədən öncə, öz qövmünü dəvət et. Uca Allah onlara şiddətli od və tufan əzabı vəd etmişdi.

﴿O sizin günahlarınızdan keçər, siza müəyyən vaxtadək möhlət verir. Allahın müəyyən etdiyi əcəl gəlib çatdıqda isə, o əsla təxirə salınmaz. Kaş biləydiniz!﴾ Əgər belə etsəniz, sizin əvvəllər etdiyiniz bəzi günahlarınızı bağışlayar və sizin əcalinizi uzadıb, daha çox yaşamağınız üçün möhlət verir. Təki siz itaətdə olasınız. Çünki Allahın müəyyən etdiyi əcəl gəldikdə siz küfr üzərində qalsanız, o zaman əcalınız gecikməz. Siz imana və itaətə gəlin ki, bundan xilas olasınız. Əgər siz, Allahın müəyyən etdiyi əcalın vaxtından gecikməyəcəyini anlasanız, bunu da başa düşərsiniz.

﴿O dedi: "Ey Rəbbim! Mən qövmümü gəcə-gündüz dəvət etdim!﴾

﴿Lakin dəvətim onların qaçmalarını daha da artırmaqdan başqa bir şeyə yaramadı.﴾ Nuh onları Allahın yoluna, imana və itaətə çağırdıqca onlar küfrdə və şirkdə ısrar edirdilər.

﴿Sənin onları bağışlamağın üçün mən nə zaman onları dəvət etdimə, onlar barmaqlarını qularlarına tıxadılar, libaslarına büründülər, ısrar edib durdular və təkəbbür göstərdilər.﴾ Mən hər dəfə onları iman gətirib bağışlanmağa nail olmağa dəvət etdimə, onlar məni eşitməmək üçün barmaqlarını qulaqlarına tıxayır, məni görməmək və eşitməmək üçün paltarlarını başlarına çəkir, olduqları küfr yolunda davam edir, haqqı qəbul etməkdə təkəbbürlülük göstərirdilər.

﴿Sonra mən onları uca səslə dəvət etdim.﴾ Mən onları gizlidə deyil, açıq-aşkar şəkildə dəvət etdim.

﴿Daha sonra onları gizli yolla dəfələrlə dəvət etdim.﴾ Nuh onları açıq-aşkar dəvət edib, dəvəti qəbul etmədiklərini gördükdə onları tək-tək dəvət etməyə başladı. O, dəvətini müxtəlif yollar və mövzular əsasında qururdu. Bəzi mənbələrə görə Nuh, insanların evlərinə qonaq kimi gedir və onları dəvət edirdi.

﴿Və dedim: "Rəbbinizdən bağışlanmağınızı diləyin. Çünki O, çox bağışlayandır!﴾

﴿O sizə göydən bol yağış göndərir.﴾ Ayə göstərir ki, bağışlanma diləmək yağışın və ruzinin bol olması üçün ən əsas səbəbdir.

﴿O sizə mal-dövlət, oğul-uşaq ata edər. O sizin üçün bağlar-bağçalar yaradır və çaylar axıdır!﴾

﴿Sizə nə olub ki, Allahın əzəmətindən çəkinirsiniz?﴾

﴿Halbuki O, sizi mərhələlərlə xəlv etdi.﴾ Əvvəl nütfə, sonra laxtalanmış qan, sonra bir parça et yaradıb, sonra insan

يُرْسِلُ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمِدُّكُمْ بِأَمْوَالٍ وَيَبِينُ وَيَجْعَلُ

لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلُ لَكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾ مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾

وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمْعَ سَمَوَاتٍ

طَبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا ﴿١٦﴾

وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ

إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِيَسْتَلْكُمْ أَمْنًا

سُبُلًا فَجَاجِبًا ﴿٢٠﴾ قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَأَسْتَعِينُكَ مِنْ لُزُومَةِ

مَالِهِ وَوَالِدِهِ الْأَخْسَارِ ﴿٢١﴾ وَمَكْرًا وَمَكْرًا كَبِيرًا ﴿٢٢﴾ وَقَالُوا

لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ

وَسُرًّا ﴿٢٣﴾ وَقَدْ أَضَلُّوا كَبِيرًا وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴿٢٤﴾

وَسَخَطِيتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأَذْنَلُوا فَأَرَادُوا فِتْنَةً وَأَهُمْ مِمَّنْ دُونِ

اللَّهِ أَنْصَارًا ﴿٢٥﴾ وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْنِي مِنَ الْكَافِرِينَ

دِيَارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ إِنْ تَذَرَهُمْ يُضِلُّوكَ عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا

كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ رَبِّ آغْفِرْ لِي وَلِوَالِدِي وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي

مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾

şəklinə salmışdır. Sonra siz çağalıq, uşaqlıq, gənclik, qocalıq dövrünü yaşayırsınız. Sizi bu bədahətlə yaradanın əzəmətliliyinə necə küfr edə bilərsiniz?!

﴿Məgər görmürsünüz ki, Allah yeddi göyü qat-qat necə yaratdı?!﴾

﴿Orada ayı bir nur, günəşi də bir çırağ etdi.﴾

﴿Və Allah sizi yerdən bir bitki kimi göyərtirdi.﴾ Yəni Adəmi torpaqdan yaratmış, yer üzündə bitən bitkiləri və yaşayan heyvanları isə onun övladları üçün qida mənbəyi etmişdir.

﴿Sonra sizi yenə ora qaytaracaq və çıxardacaqdır.﴾ Öldükdən sonra torpağa basdıracaq və təkrar torpağa döndərəcəkdir. Qiyamət günü isə, sizi bir daha dirildəcəkdir. Bu diriltmə birinci dəfədəki kimi mərhələ ilə deyil, bir dəfəyə baş verəcəkdir.

﴿Allah yeri sizin üçün xalq etdi ki,﴾

﴿Onun geniş yollarında gəzəsiniz!﴾ Dağların arasında sizin üçün geniş yollar saxlamışdır.

﴿Nuh dedi: "Ey Rəbbim! Onlar mənə qarşı çıxdılar və mal-dövləti, oğul-uşağı özlərinə ziyandan başqa bir şey artırmayan

سُورَةُ الْجِنِّ

٧٦

٧٧

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ أُوْحَىٰ إِلَىٰ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا
 مَّجِيدًا ﴿١﴾ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ. وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ﴿٢﴾
 وَأَنَّهُ تَعَلَّى جَدًّا رَبَّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ﴿٣﴾ وَأَنَّهُ كَانَ
 يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا ﴿٤﴾ وَأَنَا ظَنَنَّا أَن لَّنْ نَقُولَ الْإِنسَ
 وَالْجِنِّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ﴿٥﴾ وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالِ
 مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾ وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَن لَّنْ يَبْعَثَ
 اللَّهُ أَحَدًا ﴿٧﴾ وَأَنَا لَمَسَّا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلْتَثَمَتًا حَرَسًا
 شَدِيدًا وَشُهَبًا ﴿٨﴾ وَأَنَا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقْعِدًا لِّلسَّمْعِ فَمَن
 يَسْمِعُ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾ وَأَنَا لَا نَدْرِي أَشْرٌ أُرِيدُ
 يَسِّنُّ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِيَوْمٍ زَمْزَمًا ﴿١٠﴾ وَأَنَا مِمَّا الصَّلِيحُونَ
 وَمَتَادُونَ ذَلِكَ كَمَا طَرَاهِنٌ قَدَدًا ﴿١١﴾ وَأَنَا ظَنَنَّا أَن لَّنْ نَعْجِزَ
 اللَّهُ فِي الْأَرْضِ وَلَنْ نَعْجِزَهُ هَرَبًا ﴿١٢﴾ وَأَنَا لَمَّا سَوَّعْنَا لَهُ الْهُدَىٰ
 آمَنَّا بِهِ. فَمَنْ يُؤْمِن بِرَبِّهِ. فَلَا يَخَافُ بَحْسَ آلِهِ وَلَا رَهَقًا ﴿١٣﴾

kimsələrə tabe oldular. Sırası insanlar öz kafir başçılarına, varlı insanlara tabe oldular. Amma bol var-dövlət və övlad onları dünyada azgınlığa, axirətdə isə, daha çox əzaba məhkum etdi.

Çox böyük bir hiylə qurdular. Başçıları məni öldürmək üçün insanları bu işə təhrik edərək tələ qururdular.

Və dedilər: "Öz tanrılarınızı tərk etməyin, Vəddi, Suvai, Yağusu, Yəuqu və Nəsrini atmayın!" Başçıları sırası insanları Nuha qarşı qaldırmaq üçün onlara deyirdilər: "Öz tanrılarınıza ibadət etməyi tərk etməyin." Bu tanrılar bütələr və şəkillərdən ibarət idi. Daha sonra bu ilahlara ərəblər ibadət etdilər. Ayədə qeyd olunan adlar Adəm ilə Nuh arasında yaşayan əməlisaleh insanların adlarıdır. İnsanlar onların xatirəsini ucaltmaq üçün onların şəkillərini məbədlərə vurmuşdular. Bir neçə nəsil keçdikdən sonra İblis həmin insanlara: "sizdən əvvəlkilər bunlara ibadət edərmişdiniz siz də onlara ibadət edin" – dedi. Bütələr ibadət etmək də, o zamandan başladı. Sonradan bu bütələrin soracağı ərəb yarımadasına gəlib çatdı və bəzi qəbilələr də

onlara ibadət etməyə başladılar.

Onlar çoxlarını yoldan çıxartdılar. Sən də ancaq onların zəlalətini artır! Bu başçılar çox insanları haqq yoldan azdırdılar. Bəzi təfsircilərə görə insanları azdıran bütələr olmuşdur.

Onlar öz günahlarından dolayı suda boğdurulub Cəhənnəmə daxil edildilər və özlərinə onları Allahdan qurtaracaq köməkçilər də tapa bilmədilər! Günahları onların suda boğulub ölmələrinə, qəbir əzabına və cəhənnəm oduna düşər olmalarına səbəb oldu.

Nuh dedi: "Ey Rəbbim! Yer üzündə bir nəfər belə kafir qoyma!" Nuh onların iman gətirəcəklərinə ümidini kəsdi və qövmindən daha heç kəsin iman gətirməyəcəyi xəbəri vəhy ilə ona çatdırıldıqdan sonra, o, qövminə qarşı bəd dua etdi. Allah da onun duasını qəbul edib onları suya qarş etdi.

Cünkü sən, onları buraxsan, onlar Sənin bəndələrini yoldan çıxardacaq, ancaq peşqun və kafir doğub-türədəcəklər.

Ey Rəbbim! Məni, ata-anamı, mənim evimə mömin kimi daxil olan kimsəni və bütün mömin kişiləri və qadınları bağışla. Zalımların isə, ancaq və ancaq həlakını artır!" Nuhun bu duası qiyamətə qədər olan hər bir zalıma çatır.

AL-JINN 72

(cinlər)

De: "Mənə vəhy olundu ki, bir dəstə cin dedilər: "Biz çox qərībā bir Quran eşitdik." Ey Muhəmməd, ümmətinə çatdır ki, Allah mənə Cəbrail vasitəsi ilə bildirdi ki, bir dəstə cin mənim Quran oxumağımı eşidib demişlər: "biz fəsaət və bələğətlə dolu çox qərībā bir kəlam eşitdik". Onların eşitdikləri surə "əl-Aləq" surəsi idi. Ümumiyyətlə, uca Allah, cinlərə özlərindən peyğəmbər göndərməmişdir. Peyğəmbərlərin hamısı Adəm övladı olmuşdur.

O, haqq yolu göstərir. Biz ona iman gətirdik və biz bir daha heç kəsi Rəbbimizə şərik qoşmayacağıq.

Həqiqətən, Rəbbimizin calalı çox ucadır. O Özünə nə bir zövcə götürmüşdür, nə də bir uşağı!

Doğrusu, bizim səfəhimiz Allah bərəsində tamamilə yalan söyləyirmiş. İman gətirən cinlər digər müşrik və səfeh cinlərin Allah bərəsində söylədikləri zövcə və övlad iddialarına etiraz edir, onların bu sözlərlə kafir olduqlarını və haqq yoldan azdıqlarını söyləyirdilər.

3) «Biz elə güman edirdik ki, nə insan, nə də cin tayfası Allah bərəsində yalan danışmaz.» İnsanlar və cinlər Allahın ortağı, zövcəsi və övladı olduğunu dedikdə, biz elə düşünürdük ki, onlar Allahın adından yalan danışmazlar. Buna görə də biz, onların dediklərini təsdiq edirdik.

4) «Həqiqətən, bəzi insanlar bir para cinlərə pənah aparır, bununla da onların tüğyanını artırırdılar.» Rəvayətlərdə deyilir ki, cahiliyyət dövründə ərəblər bir vədidə gecələdikdə belə deyərdir: "Mən bu vadinin ağasının tayfasından olan səfəhlərin şərindən onun özünə sığınuram, pənah aparıram". Beləliklə cinlərə sığınub orada gecələyərdir. Belə olan halda cinlər daha çox təkabürlənir, insanlar da bir o qədər zəif və qorxaq görənirdilər.

5) «Onlar da sizin kimi elə güman edirdilər ki, Allah heç kəsi diriltməyəcəkdir.»

6) «Biz göyə qalxmaq istədik, amma onun güclü gözətçilər və yandırır-yaxan ulduzlarla dolu olduğunu gördük.» Adətimiz üzrə səmanın söhbətlərinə qulaq asmaq üçün oraya qalxmaq istəyəndə oranın mələklər tərəfindən güclü şəkildə qorunduğunu və axan mərmi kimi ulduzlarla dolu olduğunu gördük. Bu qorunma Muhəmməd peyğəmbərin ^(Səlləlləhu əleyhi və əlihə və səlləm) elçi göndərilməsindən sonra başlamışdır.

7) «Biz qulaq asmaq üçün göyün bəzi yerlərində otururuq. Lakin indi kim qulaq asmış olsa, yandırır-yaxan bir ulduzun onu gözlədiyini görür.» Onlarda səmada danışılan söhbətlərə qulaq asıb sonra onları kəhinlərə ötürmək üçün yuxarı qalxardılar. İndi isə bunu etmək istəyəni orada yandıran bir ulduzun gözlədiyini görür.

8) «Biz bilmirik ki, yerdə olanlara bir pislik etmək istənilmişdir, yoxsa Rəbbi onlara bir xeyir diləmişdir.» Onlar bu cür qorunmanı gördükdə bunun insanlar üçün xeyirli və ya zərərli olduğunu bilmirdilər. İbn Zeyd adlı alim deyir: İblis belə demişdi: Allah bu qorunmanı işə salmaqla yer əhalisinə əzab vermək, yoxsa onlara özlərindən peyğəmbər göndərmək istədiyini bilmirik.

9) «Sübhəsiz ki, aramızda əməlisəlah olanlar da var, olmayanlar da. Biz müxtəlif firqələrə ayrılmışıq.» Cinlər digərlerini Muhəmmədə ^(Səlləlləhu əleyhi və əlihə və səlləm) iman gətirməyə dəvət etdikdən sonra öz aralarında söhbət edərkən deyərdir: "biz Quranı eşitdikdən sonra aramızda mömin və ya kafir olanlar oldu. Biz əvvəllər müxtəlif firqələrə və təbəqələrə bölünmüşdük". Said deyir: "Onlar müsəlman, yahudi, nəsrani və atəspərəst firqələrə bölünmüşdülər".

وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَمِنَ الْقَيْسِيَّةِ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأَوْلِيكَ
تَعَرَّوْا رَشْدًا ۝ وَأَمَّا الْقَيْسِيَّةُ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ۝
وَأَلْوِ اسْتَقَمُوا عَلَى الطَّرِيقِ لَمْ يَلْسَنِيهِمْ مَاءٌ عِنْدًا ۝ لِيُقِنْتَهُمْ
فِيهِ وَمَنْ يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّي سَلْكُهُ عَذَابًا صَعْدًا ۝ وَأَنَّ
الْمَسْجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا ۝ وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ
يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِيَدًا ۝ قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ
بِهِ أَحَدًا ۝ قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ۝ قُلْ إِنِّي
لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِن دُونِهِ مُلْتَحَدًا ۝ إِلَّا بَلَاءًا
مِّنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ ۝ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ
خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۝ حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا بُوعَدُونَ فَيَسْجَعُونَ
مِنَ أضعف ناصرا وأقل عددًا ۝ قُلْ إِن أَدْرَيْتُمْ أَقْرَبُ
مَا تُوْعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا ۝ عَسَىٰ لَمُ الْغَيْبِ فَلَا
يُظْهَرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا ۝ إِلَّا مَن أَرَادَ مِن رَّسُولِهِ فَإِنَّهُ
يَسْأَلُكَ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِن خَلْفِهِ ۝ رَصَدًا ۝ لِيَعْلَمَ أَن قَدِ أَتَيْنَاهُ
رِسَالَتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَيْءٍ عِدْدًا ۝

12) «Biz anladıq ki, yerdə olsaq da, qaçsaq da, Allahdan canımızı qurtara bilmərik.» Biz dərk etdik ki, əgər Allah bizə bir şey etmək istəsə, heç yana qaçıb gizlənə bilmərik.

13) «Doğrusu, biz hidayət yolunu göstərənə dinlədiyimiz zaman ona iman gətirdik. Kim Rəbbinə iman gətirsə, nə əskilməkdən, nə də haqsızlığa məruz qalmaqdan qorxar.»

14) «Sübhəsiz ki, aramızda müsəlmanlar da var, haqq yoldan çıxanlar da. Müsəlman olanlar haqq yolu axtarıb tapanlardır.» Müsəlman olanlar haqq yolu axtarıb, sonda ona nail olanlardır. [Bu aya göstərir ki, insan haqq yolu axtarmalıdır. Evində oturub, dünyaya başı qarışıb sonra isə: "Allah istəsə, mənə haqq yola yönəldər" – deməməlidir].

15) «Haqq yoldan çıxanlar isə, Cəhənnəm üçün odun olacaqlar.»

16) «Əgər onlar o yolda doğru olsaydılar, Biz onlara bol yağış verərdik ki,»

17) «Onları bununla imtahana çəkək. Kim öz Rəbbini yad etməkdən üz çevirsə, onu məşəqqətli bir əzaba düşür edər.» Muhəmməd Peyğəmbərə ^(Səlləlləhu əleyhi və əlihə və səlləm) vəhy olunur ki, əgər cinlər və insanlar, yaxud

onlardan biri islam dininə tutunsalar, biz onlara bol-bol yağış verərik ki, onların bu nemətlərə qarşı nə qədər şükürlü olduqlarını görərik. Doğrudan da, kim, Qurandan, haqq sözdən üz çevirərsə, uca Allah onu məşəqqətli və çətin əzaba düşür edər.

18) «Sübhasız ki, məscidlər Allaha məxsusdur. Allahdan başqa heç kəsə ibadət etməyin!»** Məscidlər Allaha məxsusdur, bütlərə yox. Siz də Allahdan başqa, heç kəsin qadir olmadığı işlərdə kimliyindən asılı olmayaraq, heç kəsi köməyə çağırmayın, dua edib onlara yalvarmayın. Çünki dua etməyin özü bir növ ibadətdir.

19) «Allahın bəndəsi Ona ibadət etmək üçün qalxdıqda az qalmışdı ki, onun ətrafında keçə kimi bir-birinə keçsinslər.» Peyğəmbər (Səhəbələr) uca Allaha dua edib, ibadət etdikdə cənlər onun oxuduğu Qurani dinləmək üçün izdihamla onun ətrafına topladılar.

20) «De: "Mən ancaq öz Rəbbimə ibadət edirəm və heç kəsi Ona şəriq qoşmuram!"»

21) «De: "Mən sizə nə bir zərər, nə də bir xeyir vermək qüdrətinə malik deyiləm!"»

22) «De: "Məni Allahdan heç kəs qurtara bilməz və mən də Ondan başqa, heç bir sığınacaq tapa bilmərəm!"»

23) «Mənim Allah dərğahundan olanı və Onun göndərdiklərini təbliğ etməkdən başqa yolum yoxdur. Allah və Onun Peyğəmbərinə asi olanları cəhənnəm odu gözləyir. Onlar orada həmişəlik qalacaqlar!"» Əgər bu yola dəvət edib, özüm də əməl etsəm, o zaman Allahın əzbəndən qurtula bilərəm.

24) «Onlar təhdid olunduqlarını gördükləri zaman kimin köməkçisinin daha zəif və sayca daha az olduğunu biləcəklər.»

25) «De: "Mən sizin qorxudulduğunuz əzabın yaxın olduğunu, yaxud Rəbbimin onun üçün uzun bir müddət təyin edəcəyini bilmirəm!" Qiyamətin nə zaman qopacağını Allahdan başqa heç kəs bilmir.

26) «Qeybi bilən ancaq Odur və Öz qeybini heç kəsə əyan etməz.»

27) «Bayanib seçdiyi peyğəmbərdən başqa!» Uca Allah seçdiyi peyğəmbərlərə vəhy yolu ilə qeybindən xəbər verər və bunu onların peyğəmbərliklərini təsdiq edən açıq-aşkar möcüzə sübut edər. Qeybdən "xəbər verən" münəccim, falçı, fincana və ya karta baxan insanlar Allah tərəfindən bəyənilib seçilmişlər deyildir. Onlar Allaha küfr edib kafir olan, təxmin və ehtimalları ilə Ona böhtan atanlardır. **«Allah onların önündə və arxasında gözetçilər qoyar ki,»** şeytanlar Peyğəmbərə göndərilən

qeybdən heç nə oğurlaya bilməsinlər.

28) «Öz Rəbbinin göndərdiklərini təbliğ etdiyini bilsin. Onlarda olanların hamısını əhatə etmişdir. O, hər şeyi bir-bir sayıb hesaba almışdır!"» Peyğəmbərlərinin risaləti çatdırdıqlarını qeybən bilməkdən əlavə əyani olaraq bilmək üçün mələkləri gözetçi qoyar. Uca Allah Mələklərdə və Peyğəmbərlərdə olan xəbərlərin hamısını və onların nə iş gördüklərini öz elmi ilə əhatə etmişdir.

əl-Muzzəmmil surəsi 73

(bürünmüş)

1) «Ey örtünüb bürünən!» Bu Peyğəmbərə (Səhəbələr) edilən müraciətdir. Cəbrail (Səhəbələr) ona ilk dəfə vəhy gətirəndə qorxmış və qorxudan paltarına bürünmüş halda uzanırdı. O ilk dəfə mələyin səsinə eşidib onu görəndə qorxu onu bürümüş və ailəsinin yanına gəlib: "mənim üstümü örtün, libasa bürüyün" – demişdi. Bundan sonra, peyğəmbərlik haqqında ona məlumat verildi və Cəbraili özünə yaxın bildi.

2) «Gecəni – az bir hissəsi istisna olmaqla – qalxıb namaz qıl!»

3) «Gecənin yarısına qədər, yaxud bir qədər ondan az!»

4) «Və ya bir qədər ondan çox! Həm də aramla Quran oxu!» Sanki uca Allah ona, gecənin üçdə ikisini, yaxud yarısını və ya üçdə birini namaz qılmağı əmr edir. Əhməd və Müslim öz kitablarında Səd ibn Hişamdan rəvayət edirlər ki, o Aişədən (Səhəbələr) Peyğəmbərin gecə namazları haqqında soruşmuş, Aişə (Səhəbələr) isə cavabında belə demişdir: "Məgər "ey libasına bürünmüş" – surəsini oxumursan?" Mən dedim: Bəli oxuyuram. Aişə dedi: "Uca Allah bu surənin əvvəlində gecə namazlarını fərz etmişdi. Peyğəmbər (Səhəbələr) və əshabı bir il bu namazı qıldılar. Hətta ayaq üstə dayanmaqdan ayaqları şişirdi. On iki aydan sonra bu əməlin vacibliyi ləğv edildi. Bu surənin sonunda asanlaşdırıcı xəbər göndərildi. Bəcə namazları fərz olduğdan sonra müstəhəb hökmünə keçirildi". Həmçinin Peyğəmbərə (Səhəbələr) Qurani aramla, mənasını düşünərək oxumaq əmr olunur. Qurani aramla oxunması (arab, Tərtil) dedikdə sözün bütün hərflərini lazımı qaydada tam oxumaq anlaşılır.

5) «Haqiqətdən Biz, sənə ağır bir kəlam vəhy edəcəyik.» Biz sənə Qurani vəhy edəcəyik. Onun fəzrləri və qayda-qanunları, halah və haramı ağırdır. Yalnız müvəffəqiyyət verilmiş və tövhid inancı ilə bəzədilmiş qəlblər bu yükü daşıya bilirlər.

﴿Şübhəsiz ki, gecə qalxmaq olduqca çətin və oxumaq daha münasibdir!﴾ Gecə yatmaq üçün nəzərdə tutulduğu üçün bu vaxt qalxıb namaz qılmaq insan nəfsinə ağır gəlir. Gecə vaxtı həyat sakitləşdiyi üçün insanın oxuduğu onun qəlbinə daha xoş gəlir.

﴿Çünkü gündüz sənin uzun-uzadı davam edən işlərin vardır.﴾ Buna görə də gecələr ibadət et.

﴿Rəbbinin adını zikr et və Ona tərəf yönəl.﴾ Vaxtını Ona ibadət etməklə keçirt və Ona olanları dile.

﴿O, məşriqin və məğribin Rəbbidir. Ondən başqa heç bir tanrı yoxdur. Ancaq Onu vəkil et!﴾ Bütün işlərinə Ona bel bağla.

﴿Onların sənə deyəcəklərinə səbr et. Onlardan gözəl tərzdə ayrıl!﴾ Müşriklərin söyüşlərinə, istehza və təkziblərinə qarşı səbirli ol, bunlar səni özündən çıxarmasın. Sən onlara cavab verməklə vaxtını keçirmə. Bəzi təfsir alimləri deyirlər: "gözəl tərzdə ayrılmaq hökmü döyüş əmrlərindən öncə nəzil olmuşdur".

﴿Yalan sayan var-dövlət sahiblərini mənə tapşır və onlara bir az möhlət ver!﴾ Sənin onlarla işin olmasın. Mən Özüm onların cəzasını verəcəyəm, sənin intiqamını alacağam. Onlara acəlləri çatana və ya dünya əzabının gələcəyi vaxta qədər möhlət ver.

﴿Dərgahımızda qandallar və Cəhənnəm vardır.﴾

﴿Boğaza tıxanıb qalan yemək və şiddətli əzab vardır!﴾

﴿O gün yer və dağlar lərzəyə gəlib titrəyəcək, dağlar yumşaq qum təpəsinə dönəcəkdir.﴾

﴿Həqiqətən Biz, - Firona peyğəmbər göndərdiyimiz kimi - sizə də şahidlik edəcək peyğəmbər göndərdik.﴾ Necə ki, Musanı ﷺ Firona peyğəmbər olaraq göndərdik, sizə də bir peyğəmbər göndərdik ki, qiyamət günü asilik etdiyiniz işlərdə sizə qarşı şahidlik etsin.

﴿Firon, o peyğəmbərə asi oldu və Biz də onu şiddətli əzabla yaxaladıq.﴾ Musanın dediklərini inkar etdi, ona iman gətirmədi. Biz də Fironu suda boğub öldürməklə şiddətli əzaba düşər etdik.

﴿Elə isə, əgər küfr etmiş olsanız, uşaqları ağ saçlı qocalara döndərəcək gündən özünüzdə necə qoruyacaqsınız?!﴾ Əgər siz küfr etməkdə ısrarlı olsanız, o günün əzabından necə qorunacaqsınız?!

﴿O gün göy parçalanacaq. Allahın vədi yerinə yetəcəkdir.﴾ Qiyamətin şiddəti və mələklərin səmədan enişi səbəbi ilə göy parça-parça olacaqdır.

سُورَةُ الْمُرْسَلَاتِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَأْتِيهَا الْمُرْسَلَاتُ ﴿١﴾ قُرْآنًا لَّيْلًا لَا قَبِيلًا ﴿٢﴾ يَصْفَعُهُمْ أَوْانْقَضَ مِنْهُ قَبِيلًا ﴿٣﴾

أُورِدَ عَلَيْهِمْ رُوحُ الْقُرْآنِ أَنْ تَتَّبِعُوا ﴿٤﴾ إِنَّا سَأَلْنَا عَلَيْكَ فَأَوْلًا ﴿٥﴾

تَقِيلاً ﴿٥﴾ إِنَّ دَاشِيئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْأًا وَأَقْوَمُ قِيلاً ﴿٦﴾ إِنَّ لَكَ فِي

النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ﴿٧﴾ وَأَذْكَرَ أَسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلاً ﴿٨﴾

رَبِّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾ وَأَصْبِرْ

عَلَى مَا يَنْفَعُونَ وَأَهْجُرْهُمْ هَجْرَاجِمِيلًا ﴿١٠﴾ وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ

أُولَى الْعِمَّةِ وَمَهْلَهْرَ قَبِيلًا ﴿١١﴾ إِنَّ لَدَيْنَا أَنْكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾

وَطَعَامًا ذَا عِصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ

وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَيْبًا مَهْيَلًا ﴿١٤﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكَ رَسُولًا شَاهِدًا

عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَى فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ فَصَوَّى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ

فَأَخَذْنَاهُ أَخْدًا وَوَيْلًا ﴿١٦﴾ فَكَيْفَ تَنْفِقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ

الْوِلْدَانَ شِيبًا ﴿١٧﴾ السَّمَاءُ مُنْقَطِعَةٌ بِرُءُوسِهَا وَأَعْدَادُهُمْ مَفْعُولًا ﴿١٨﴾

إِنْ هَدِيَهُمْ تَذَكُّرًا فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذْ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿١٩﴾

﴿Həqiqətən bu, öyüd-nəsihətdir. Hər kəs istəsə, Rəbbinə tərəf bir yol tutar!﴾ Ötən ayələr möminlər üçün öyüd-nəsihətdir. İstəyən kimsə Allaha itaət, tövhid və digər saleh əməllərlə cənnətə aparan yolu tapıb gədə bilər.

﴿Həqiqətən, Rəbbin bilir ki, sən qalxıb bəzən gecənin təqribən üçdə ikisini, bəzən yarısını, bəzən də üçdə birini namaz qılırsan. Səninlə birlikdə olan bir zümrə də belədir. Gecəni də, gündüzü də ölçüb-biçən ancaq Allahdır. O sizin bunu ölçüb sayı bilməyəcəyinizi bildiyi üçün sizi əfv etdi. Qurandan sizə müyəssər olanı oxuyun. Allah bilir ki, içərinizdə xəstələr də olacaq, bəziləri Allahın lütfündən ruzi axtarmaq üçün yer üzünü gəzib dolaşacaq, digərləri isə, Allah yolunda vuruşacaqdır. Elə isə, ondan sizə müyəssər olanı oxuyun, namaz qılın, zəkat verin və Allah yolunda gözəl bir bərc verin. Özünüzdə üçün öncə nə yaxşı iş görənsiz, Allah dərgahında onun daha xeyirli və daha böyük mükafatı olduğunu görəcəksiniz. Allahdan bağışlanmağınızı diləyin. Həqiqətən Allah, bağışlayandır, rəhm edəndir!﴾ Uca Allah

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن مُّثَلِّي اللَّيْلِ وَقَصَمْتَ وَلَمْ تُؤَدِّهِ
مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يَقْدِرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عِلْمًا أَن لَّنْ نُّحْصُوهُ فَتَابَ
عَلَيْكَ فَاقْرَأْهُ وَمَا يَنْسُرِينَ الْقُرْآنَ عَلِيمٌ أَن سَيَكُونُ مِنْكَ مَرْفُوعًا
وَالْآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَنْتَعُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَالْآخَرُونَ
يَقْتُلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرَأْهُ وَمَا يَنْسُرِمَنَّهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا
الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِن خَيْرٍ نُّحَدِّثُ
عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا لِلَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠﴾

سُورَةُ الْمُنَادِثَرِ ﴿١٠﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بَيِّنَاتٍ الْمُنَادِثَرِ ﴿١﴾ قُرْآنٍ ذِكْرٍ ﴿٢﴾ وَرَبِّكَ ذِكْرٍ ﴿٣﴾ وَمِثَابِكَ فَطَهَّرَ ﴿٤﴾
وَالرَّحْمَةَ فَاهْجُرَ ﴿٥﴾ وَلَا تَسْتَنْتَنَنَّ تَسْتَكْبِرُ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ قَاصِرٌ ﴿٧﴾
فَإِذَا نَعَرَ فِي النَّافُورِ ﴿٨﴾ فَذَلِكَ يَوْمَ يَوْمٍ عَسِيرٍ ﴿٩﴾ عَلَى الْكَافِرِينَ
عَسِيرٌ لَّيْسَ ﴿١٠﴾ ذَرَى وَمَنْ خَلَقَتْ وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلَتْ لَهُ مَا لَا
مَعْدُودًا ﴿١٢﴾ أَوْ يَمِينٌ شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدَتْ لَهُ نَهْجِيًا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ
أَن يَأْتِيَهُ ﴿١٥﴾ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَمِيدًا ﴿١٦﴾ سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا ﴿١٧﴾

bilir ki, Peyğəmbəri ^(Səfiləhə) bəzi hallarda gecənin üçdə ikisindən az ibadət edir. Bəzən yarısını, bəzən də üçdə birini ibadət edir. Bu barədə əmr surənin əvvəlində qeyd olunmuşdu. Əshabələrindən də bu qədər namaz qılanlar vardır. Allah gecə və gündüzün hesabını daha dəqiq biləndir. O sizin nə qədər ibadət etdiyinizi də yaxşı bilir. Allah bilir ki, siz gecə və gündüzün vaxt hesabını dəqiq apara bilməyəcəksiniz. Yaxud gecə namazlarını qılmağa gücünüz yetməyəcəkdir. Elə bu səbəblə sizi əfv etdi və gecə namazlarını qılmamaq üçün sizə rüsxət verdi. Sizin aciz olduğunuzu görüb çətin hökmü rahatlaşdırdı. Elə isə siz də gecə ibadətləri üçün vaxt təyin etmədən Qurandan bir qədər oxuyun. Bu ayə gecə namazlarının vacibliyini ləğv edən ayədir. Uca Allah bilir ki, sizin aranızda gecə namazlarını qılmağa imkanı olmayan xəstələr olacaqdır. Bəziləri Allahın verdiyi ruzidən qazanmaq üçün ticarət səfərlərinə çıxacaq və gecə namazlarını qıla bilməyəcəklər. Bir qrup insanlar isə, Allah yolunda döyüşmək üçün cihada gedəcək və gecə namazlarını qıla bilməyəcəklər. [Bu ayə

Mədinədə cihadın vacib edilməsindən öncə nazil olmuşdur.] Uca Allah bu ayədə rüsxətə əsas verən üç amili qeyd etmiş və bu səbəblə gecə namazlarını qeyri vacib buyurmuşdur. Üvazində fərz namazları qılmağı, zəkat verməyi əmr etmişdir. Həmçinin Allah yolunda sədaqə verməklə, ailənin ehtiyacları üçün xərcləməklə, zəkat çıxarmaqla Allaha gözəl bir bərc verməyi əmr edir. Adı çəkilən və çəkilməyən hər hansı xeyirli işi görən kimsə bu əməllərinin Allah yanında daha xeyirli və daha çox savablı olduğunu görəcəkdir.

əl-Müddəssir surəsi 74

(örtülmüş)

Təfsir alimləri deyirlər ki, Peyğəmbərə ^(Səfiləhə) vəhy gəlməyə başlayanda Cəbrail ^(Səfiləhə) onun yanına gəldi və Peyğəmbər ^(Səfiləhə) onu göy ilə yerin arasında parlayan bir nur olduğunu gördükdə qorxub ürəyi getdi. Özünə gəldikdə qalxıb Xədicənin ^(Səfiləhə) yanına getdi və bir qab su istəyib üzərinə tökdü və sonra: "Mənim üstümü örtün, örtün" – dedi. Onu toxunma paltara bürüdülər.

1. **«Ey libasına bürünüb sarınan!»**

2. **«Qalx qorxut!»** Məkkə əhlinə xəbərdarlıq et. Əgər onlar islamı qəbul etməsələr, onları əzab gözləyir.

3. **«Öz Rəbbini uca tut!»** Səni yaradan və işlərini sahamana salan Rəbbini Ona şərikin qəsməkdən uca tut.

4. **«Libasını təmizlə!»** Paltarını murdar şeylərdən, nəfsini isə, günahlardan təmizlə.

5. **«Pis şeylərdən uzaqlaş!»** Bütləri tərk et, onlara ibadət etmə. Çünki onlara ibadət etmək insanların əzab çəkmələri üçün əsas səbəblərdəndir.

6. **«Yaxşılığı, daha çoxunu əldə etmək üçün etmə!»** Özgəsi səbəbi ilə çətinliyə düşüb, minnət edən insan kimi Peyğəmbərlik ^(Səfiləhə) yolunda qarşılaşdığı çətinlikləri rəbbinə minnət etmə. Yaxud kiməsə, nə isə versən, bunu Allah üçün et. Verdiyən şeyə görə insanlara minnət qoyma.

7. **«Rəbbinin yolunda səbr et!»** Sən böyük bir yükün altındasan. Bu yolda ərəblər və acəmlər sənə qarşı döyüşəcəklər. Sən isə, Allah üçün bu yolda səbirli ol.

8. **«Elə ki, Sur çalındı.»**

9. **«O gün çox ağır bir gün olacaqdır.»**

10. **«O gün kafirlər üçün asan olmayacaqdır!»** Onların əziyyətlərinə döz. Qarşıda onları etdiklərinin cəzasını verəcək ağır gün gözləyir.

11. **«Məni tənhalıqda yaratdığım kimsə ilə tək burax!»** Anasının bətnində tənha olarkən

yaratdığım insanla mənə tək burax. O zaman onun nə mal-dövləti, nə də oğul-uşağı var idi. Mən Özüm ondan intiqam alacağam. Təfsir alimləri bu adamın əl-Valid ibn əl-Muğirə olduğunu deyirlər.

12) «Mən ona bollu mal-dövlət ata etdim;»
13) «Yanımda hazır duran oğullar verdim;»
 Onunla Məkkədə qalan oğullar verdim. Atalarına bolluca mal-dövlət vermişəm. Onların kənara səfər edib, ruzi qazanmasına ehtiyac yoxdur.

14) «Ona artıqlaması ilə müyəssər etdim.»
 Onun yaşayışını rahat, ömrünü uzun edib, Qureyş qəbiləsində başçı təyin etdim.

15) «Sonra yenə də var-dövlətini artırmağımı istəyir.»

16) «Xeyr. Çünki o, ayələrimizə qarşı inadkar oldu.»

17) «Mən onu məşəqqətli bir əzaba düşür edəcəyəm!» Bu insanın dözə bilməyəcəyi şiddətli bir əzabdır.

18) «O fikirləşdi və tədbir aldı.» O Peyğəmbər (ﷺ) haqqında fikirləşdi və ona nə deyəcəyi haqqında qərara gəldi. Allah isə onu məzəmmət etdi.

19) «Ölüm olsun ona! Necə tədbir aldı?!»
 Ona lanət və əzab olsun.

20) «Yenə də ölüm olsun ona! Necə tədbir aldı?!»

21) «Sonra baxdı.» Görək Qurana nə ilə ləkə yaxa bilər. Ləkə yaxmağa bir əsas tapmadıqdan

22) «Sonra üz-gözünü tursutdu, qasqabağını tökdü.» üz-gözü dəyişdi.

23) «Sonra da üz çevirdi, təkəbbür göstərdi.»

24) «Və dedi: "Bu, öyrənilən sehrdən başqa bir şey deyildir!" Bu Quran Muhəmmədin (ﷺ) başqalarından öyrənib oxuduğu sehrdən başqa bir şey deyildir.

25) «Bu, yalnız bəşər sözüdür!" Allahın sözü deyildir.

26) «Biz onu Səqərə atacağıq.» Səqər cəhənnəmin adlarından biridir.

27) «Sən, nə bilirsen ki, nədir Səqər!»

28) «O heç kəsi sağ qoymaz və salamat buraxmaz!»

29) «İnsanı yandırıb-yaxar!»

30) «Onun üstündə on doqquz nəfər gözetçi vardır.» Cəhənnəmin on doqquz nəfər gözetçi mələyi vardır. Bəzi təfsirçilərin fikrinə görə gözetçilər on doqquz növ mələkdən ibarətdir.

31) «Biz, cəhənnəm gözetçilərini yalnız mələklərdən etdik. Biz, onların sayını ancaq kafirlərin imtahanına çəkilməsi, kitab verilənlərin yaqınlıq hasil etməsi, iman gətirənlərin imanının daha da artması, kitab əhlinin və möminlərin şübhəyə düşməməsi, həmçinin qəlblərində mərzə olanların və

İnə, فَمَكَرَ وَمَكَرَ ۝۱۸ فَعِيلٌ كَيْفَ مَكَرَ ۝۱۹ ثُمَّ قِيلَ كَيْفَ مَكَرَ ۝۲۰ ثُمَّ نَظَرَ ۝۲۱
 ثُمَّ حَسِبَ وَسِرَّ ۝۲۲ ثُمَّ أَدْبَرَ أَسْتَكْبَرَ ۝۲۳ فَقَالَ إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ
 يُؤْتَرُ ۝۲۴ إِنَّ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ۝۲۵ سَأَصْلِيو سَفَرًا ۝۲۶ وَمَا أَدْرَاكَ
 مَا سَفَرٌ ۝۲۷ لَا يَبْقَى وَلَا تَذَرُ ۝۲۸ لَوْ آتَى الْبَشَرَ ۝۲۹ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ
 ۝۳۰ وَمَا جَعَلْنَا أَحْسَبَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا الْفِئْتَنَةَ
 لِلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَزَادَ الَّذِينَ مَا سُوا إِيحَاتًا
 وَلَا يُزَالِبَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُتَّقُونَ وَيَقُولُ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ
 وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي
 مَن يَشَاءُ وَمَا يَعْلَمُ جُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْبَشَرِ ۝۳۱ كَلَّا
 وَالْقَمَرِ ۝۳۲ وَالْقِيلِ إِذْ أَدْبَرَ ۝۳۳ وَالشُّجْعِ إِذَا أَشْفَرَ ۝۳۴ إِنَّمَا لِإِحْدَى
 الْكُفْرِ ۝۳۵ نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ۝۳۶ لِمَن شَاءَ يَنْكُرُ أَنْ يَنْقُدَ أَوْ يَنْتَحِرَ ۝۳۷ كُلُّ
 نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ۝۳۸ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ۝۳۹ فِي جَنَّاتٍ يَسْقَوْنَ
 مِنْ عَيْنٍ مُّجْرِمِينَ ۝۴۰ مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ ۝۴۱ قَالُوا لَوْ نَدِينُ مِنَ
 الْمُصَلِّينَ ۝۴۲ وَلَوْ نَدُّكَ نَطَعِمُ الَّذِينَ ۝۴۳ وَكُنَّا نَحْوُ مَع
 الْحَاطِيَيْنِ ۝۴۴ وَكُنَّا نَكُذِّبُ يَوْمَ الدِّينِ ۝۴۵ حَتَّىٰ آتَيْنَا الْيَقِينَ ۝۴۶

kafirlərin: "Allah bu misalla nə demək istəyir?" – demələri üçün etdik. Allah istədiyi kimsəni belə sapdırır və istədiyini də doğru yola salır. Rəbbinin ordularını özündən başqası bilməz. Bu, insanlar üçün ancaq bir öyüd-nəsihətdir! Uca Allahın «Onun üstündə on doqquz nəfər gözetçi vardır.» ayəsi nazil olanda Əbu Cəhl dedi: "Muhəmmədin yalnız on doqquz nəfər köməkçisi var? Məgər sizdən yüz nəfər onlardan birini əzişdirib cəhənnəmdən çıxma bilməz?" Sonra bu ayə nazil oldu və bildirildi ki, biz cəhənnəm gözetçilərini yalnız mələklər etmişik. Mələklərə kimin gücü çatır, onlara kim qalib gələ bilər. Onlar Allahın haqqını qoruyatçı üçün var-gücünü sərf edən, bu işdə qətiyyətli olan varlıqlardır. Onların intiqamı şiddətli və kəsərlidir. Kafirləri sınağa çəkmək üçün cəhənnəm gözetçiləri olan mələklərin sayını on doqquz etmişik. Bu həmçinin kitab əhlinin də iman gətirməsi üçün bir əsasdır. Çünki onların kitablarında da eyni say göstərilmişdir. Qəlbində xəstəlik olan münafıqlar və Məkkə əhalisindən olan kafirlər bu ayəni eşidəndə təəcüblə "Allah bu məsələni çəkməklə nə demək istəyir?" – dedilər. Uca Allah isə onlara

فَأَنذَرْتَهُمْ شَفَعَةَ الشَّافِعِينَ ﴿٤٨﴾ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكَرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾
 كَانَهُمْ حَمْرٌ مُتَشَفِّرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَزَيَّنُوا مِنْ قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾ بَلْ يُرِيدُ
 كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنشَرَّةً ﴿٥٢﴾ كَلَّا بَلْ لَا يَخَافُونَ
 الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾ كَلَّا إِنَّهُ تَذَكَّرٌ ﴿٥٤﴾ فَصَنَّ شَاءَ ذَكْرَهُ ﴿٥٥﴾
 وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

سُورَةُ الْقِيَامَةِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 لَا أَقِيمُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴿١﴾ وَلَا أُقِيمُ بِالنَّفْسِ الْوَأَمَةِ ﴿٢﴾ اِيْحَسَبُ
 الْإِنْسَانُ أَنْ يَجْمَعَ عِظَامَهُ ﴿٣﴾ بَلْ قَدِيرٌ عَلَى أَنْ نَسُوءَ بِنَاءَهُ ﴿٤﴾ بَلْ
 يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ﴿٥﴾ يَسْتَلْ يَا أَيُّهَا الْقِيَامَةُ ﴿٦﴾ فَإِنَّا بِرَأْيِهِ
 وَحَسَفَ الْقَمَرُ ﴿٧﴾ وَجَمَعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرَ ﴿٨﴾ قَوْلَ الْإِنْسَانِ يَوْمَئِذٍ ﴿٩﴾
 إِنَّ الْمَعْرُوفَ ﴿١٠﴾ كَلَّا لَا وَزَرَ ﴿١١﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُنْتَقِرُ ﴿١٢﴾ يَبْنُو الْإِنْسَانَ
 يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴿١٣﴾ بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ﴿١٤﴾ وَلَوْ أَلْفَ
 مَعَادِيرَةٍ ﴿١٥﴾ لَا تَحْرِكُ لِيُؤَدِّعَ لِسَانَكَ لِتَتَّعَبَلِ بِهِ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ
 وَقِرَاءَتَهُ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأْتَهُ فَالْتَفِعْ قِرَاءَتَهُ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّا عَلَيْنَا بَيَانَهُ ﴿١٩﴾

bildirdi ki, Allahın ordusu çoxdur və onların sayını Özündən başqa heç kəs bilməz. Əgər cəhənnəmin gözətçiləri on doqquz nəfərdirsə, onların köməkçiləri saysız-hesabsızdır. Bütün bu deyilənlər ağıl sahibləri üçün öyüd-nəsihətdir. Onlar bilməlidirlər ki, Allahın qüdrəti genişdir. Onun heç bir köməkçiyə ehtiyacı yoxdur.

﴿٣٢﴾ **«Xeyr! And olsun aya!»**
 ﴿٣٣﴾ **«Dönüb-qayıdan gecəyə»**
 ﴿٣٤﴾ **«Və sökülərkən dan yerinə ki,»**
 ﴿٣٥﴾ **«Cəhənnəm böyük bələlərdən biridir!»**
 ﴿٣٦﴾ **«O, Allahın əzabı ilə qorxudur insanları -»**

﴿٣٧﴾ **«Sizdən irəli düşmək, yaxud geri qalmaq istəyənləri!»** İman gətirib irəli gedənləri, yaxud küfr edib arxada qalanları bu əzabla xəbərdar edir.

﴿٣٨﴾ **«Hər kəs öz əməlinin girovudur!»** Hər kəs etdiyi əməlinə uyğun olaraq mühakimə olunacaqdır.

﴿٣٩﴾ **«Sağ tərəf sahibləri istisna olmaqla!»** Yalnız möminlər öz günahlarının girovu olmayacaqlar. Onların yalnız yaxşı əməlləri göstəriləcəkdir.

﴿٤٠﴾ **«Onlar cənnətlərdədirlər; bir-birindən soruşacaqlar;»**

﴿٤١﴾ **«Günahkarlar barəsində:»** Cənnət əhli bir-biri ilə söhbət edib günahları üzündən cəhənnəmə düşənlər haqqında soruşacaqlar.

﴿٤٢﴾ **«"Sizi Səqərə salan nədir?"** Sizi cəhənnəmə salan nədir? "Səqər" cəhənnəmin adlarından biridir.

﴿٤٣﴾ **«Onlar deyəcəklər: "Biz, namaz qılanlardan deyildik;»**

﴿٤٤﴾ **«Yoxsulu da yedirtməzdik;»**

﴿٤٥﴾ **«Batılə dalanlarla birlikdə biz də dälərdiç;»** Batil inanclı insanların batil işlərində onlarla əlbir olardıç. Hər kim batil söz danışsaydı biz də onun yanında yer alardıç.

﴿٤٦﴾ **«Haqq-hesab gününü yalan sayardıç.»**

﴿٤٧﴾ **«Ölüm bizi haqlayana qədər.»** bu vəziyyətdə qaldıç.

﴿٤٨﴾ **«Şəfaət edənlərin şəfaəti onlara fayda verməzi!»**

﴿٤٩﴾ **«Onlara nə olub ki, öyüd-nəsihətdən üz çevirirlər.»** Onlar nə səbəblə böyük günü xatırladan və öyüd-nəsihət verən bir kitabdan Qurandan üz döndəririlər.

﴿٥٠﴾ **«Onlar sanki hürkən vəhşi eşşəklərdir.»**

﴿٥١﴾ **«O eşşəklər ki, aslandan hürküb qaçarlar!»**

﴿٥٢﴾ **«Xeyr, onların hər biri özünə nazil olmuş səhifələr verilməsini istəyər.»** Təfsirçilər deyirlər ki, Qüreyş kafirləri Muhəmmədə ^(Səhifələri) belə deyirdilər: "qoy bizim hər birimizin başı altında sənün peyğəmbər olduğunu isbat edən Allah tərəfindən göndərilmiş bir məktub peyda olsun".

﴿٥٣﴾ **«Xeyr, daha doğrusu, onlar axirətdən qorxmazlar!»**

﴿٥٤﴾ **«Xeyr, bu bir öyüd-nəsihətdir!»**

﴿٥٥﴾ **«İstəyənlər ondan öyüd alar.»**

﴿٥٦﴾ **«Bununla belə, Allah istəməsə, onlar əsla öyüd ala bilməzlər. Qorxub çəkinməyə də, bağışlamağa da layiq olan ancaq Odur!»** Allah onlar üçün hidayət yolunu istəməsə, hidayət tapmazlar. O, itaət olunmağa və möminlərin günahlarını bağışlamağa daha layiqdir.

əl-Qiyamət surəsi 75

﴿١﴾ **«And içirəm qiyamət gününə;»** Uca Allahın Qiyamətə and içməsi bu günün nə qədər əzəmətli gün olmasına işarədir. O, məxluqatından istədiyinə and içə bilər.

﴿٢﴾ **«And içirəm özünü qınayan nəfsə!»** Bu nəfs, etdiyi günahlara və qaçırdığı xeyir işlərə görə təəssüflənən mömin nəfsidir. Müqatil adlı alim deyir ki, ayədə dünyada olarkən günahlara batmış və Allahın haqqını verməmiş kafir nəfsindən danışılır. Demək olar ki, uca Allah hər ikisinə də and içir və

bildirir ki, O hər bir nəfsi mühakimə edəcək və əvazini verəcəkdir.

❶ **«Məgər insan elə güman edir ki, onun sümüklərini bir yere yığa bilməyəcəyik?!»** Belə bir düşüncə batildir. Biz, onların çürüyüb torpağa qarışmış sümüklərini yenidən dirildəcəyik.

❷ **«Bəli, Biz onun barmaqlarını da düzəltməyə qadirik!»** Biz, nəinki onun ümumi bədən quruluşunu, hətta barmaq sümükləri kimi xırda sümüklərini də dirildəcəyik. Bəzi alimlər deyirlər ki, bu ayədə uca Allah bildirir ki, hər bir insanın barmağının izi digər insanların barmağının izindən fərqlidir. Əgər O diriltməyin çətinliyini düşünsəydi, barmaq izlərini eyni edərdi.

❸ **«Lakin insan önündəkini danmaq istəyər.»** İnsan qarşısındakı günlərini günah işlərdə keçirmək, ölümü yada salmamaq istəyər. Günahı tez, tövbəni isə gec edər.

❹ **«Qiyamat günü nə vaxt olacaqdır?» – deyə soruşar.»** Onlar bu sualı istehza ilə verərlər.

❺ **«Göz bəraləcəyi;»** Ölüm ayığında can verərkən, yaxud öldükdən sonra dirilərkən gözlər bəralər.

❻ **«Ay tutulacağı;»** Bu gündə ay tutulacaq lakin bir daha dünyadakı kimi işıq saçmayacaqdır.

❼ **«Günəslə ay birləşəcəyi zaman –»** Hər ikisi öz parlaqlığını itirəcək və işıq saçmayacaqlar. Bir daha gecə gündüzü təqib etməyəcəkdir.

❽ **«Məhz o gün insan: “Qaçıb can qurtarmağa yer haradadır?” – deyəcəkdir.»** Allahdan, Onun haqq-hesabından və əzabından qaçmaq üçün yer varmı?

❾ **«Xeyr, heç bir sığınacaq olmayacaqdır!»** Sığınmaq üçün nə dağ, nə qala, nə də başqa sığınacaq yeri yoxdur.

❿ **«O gün duracaq yer ancaq Rəbbinin hüzurudur!»**

⓫ **«O gün insana öncə etdiyi və sonraya qoyduğu nə varsa, xəbər veriləcəkdir!»**

⓬ **«Doğrusu, insan özü-özünə şahiddir!»** O gün insan qazandığı imanı və ya küfrü, itaəti və ya asiliyi biləcəkdir. Bəzi təfsirçilər isə deyirlər ki, bu gündə insanın əzaları ona şahidlik edəcəklər.

⓭ **«O, hər cür üzrxahlıq etsə də, qəbul olunmaz!»** Əgər etdiklərinə qarşı üzürxahlıq edib, bəhanələr axtarsa, bunun heç bir faydası olan deyil.

⓮ **«Onu tələm-tələsik əzbərləmək üçün dilini tərpedmə!»** Peyğəmbərə ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) Quran ayəsi nazil olanda Cəbrail ayəni oxuyub qurtarmamış, o da əzbərləmək üçün dərhal dilini və dodaqlarını tərpedib ayəni oxuyardı. Ayə də bu səbəblə nazil oldu ki, sənə vəhy gəlirdi zaman onu unudacağından

كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْجُئْنَا بِهَذَا الْآيَاتِ الْآخِرَةِ ۚ لَأَكْفُرْنَا بِهَذَا الْآيَاتِ الْآخِرَةِ ۚ وَتَدْرُونَ الْآخِرَةَ ﴿١٧﴾ وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ نَاصِرَةٌ ﴿١٨﴾
إِنِّي سَمِعْتُ الْآيَاتِ ۚ وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ نَاصِرَةٌ ﴿١٩﴾ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ۚ إِنَّا كَفَرْنَا بِهَذَا الْآيَاتِ الْآخِرَةِ ۚ وَتَدْرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢٠﴾
كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ الْقُرَاقِ ۚ وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ ﴿٢١﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْقُرَاقِ ۚ وَالنَّفْسُ
النَّاسِقُ ۚ وَالنَّاسِقُ ۚ إِلَيْنَا يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٢٢﴾ فَلَا مَصَدَّقَ وَلَا مَصَلَّ ﴿٢٣﴾
وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ﴿٢٤﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَمْتَسِكُ ﴿٢٥﴾ أُولَٰئِكَ
فَأُولَٰئِكَ ۚ ثُمَّ أُولَٰئِكَ فَأُولَٰئِكَ ۚ يَتَخَسَّبُ لِإِنْسَانٍ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿٢٦﴾
أَلَمْ يَكُن لَكُمْ لُطْفَةٌ مِن مَّوَدِعِنَا ۚ ثُمَّ كَانَتْ عَلَقَةً فَمَلَقَ فَمَسْوَىٰ ﴿٢٧﴾ لِمَجْعَلِ رَبْنَاهُ
أَرْزُقِينَ الذِّكْرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٢٨﴾ أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَدِيرٍ عَلَيْنَا أَن نُبْحِثَ اللَّوْحِ

شُكْرُكَ الْإِنْسَانِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هَلْ أَتَىٰ عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا ﴿١﴾
إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِن تَطْفِئٍ أَمْشَاجٍ يَتَّبِعُهُ فَمَجَلَّةٌ سَبِيحًا ﴿٢﴾
بَصِيرًا ﴿٣﴾ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِنَّمَا شَاكَرًا وَإِنَّمَا كَفُورًا ﴿٤﴾
إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلِيلًا وَأَعْلَاقًا وَسَعِيرًا ﴿٥﴾ إِنَّ
الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِّنْ كَأْسٍ كَانَتْ مِرَاجِهَا كَافُورًا ﴿٦﴾

qorxaraq, tələm-tələsik oxuma.

⓯ **«Çünki onu cəm etmək, oxutmaq Bizə aiddir.»** Bu Quranı sənin sinəndə həkk etmək, dilində oxutmaq bizə aiddir.

⓰ **«Biz, onu oxutduğumuz zaman oxunmasını diqqətlə dinlə.»** Cəbrailin dili ilə Quran ayələrini sənə eşitdirdikdə diqqətlə dinlə.

⓱ **«Sonra onu bəyan etmək də Bizə aiddir!»** Orada olan halalı və ya haramı, müşkil məsələləri açıqlamaq da bizə aiddir. Bu tövsiyələrdən sonra Peyğəmbər ^ﷺ Cəbraili dinləyər, o getdikdən sonra Allahın vəd etdiyi kimi oxuyardı.

⓲ **«Xeyr, xeyr! Siz tez keçib gedəni sevirsiniz.»**

⓳ **«Axirəti isə tərək edirsiniz.»**

⓴ **«O gün neçə-neçə üzrlər sevinib güləcəkdir.»**

⓵ **«Öz Rəbbinə baxacaqdır!»** Qiyamət günü əməlisaleh insanların bədrələnmiş aya baxdıqları kimi öz Rəbbinə baxacaqları səhih hədislərlə mütvatir yolla isbat edilmişdir.

⓶ **«O gün neçə-neçə üzrlər tutulub qaralacaqdır.»**

⓷ **«Bel sümüklərinin qınlacağıni anlayacaqdır!»**

⓸ **«Xeyr, can boğaza gəlib yetişəcəyi.»**

⓹ **«onu kim xilas edə bilər?» – deyiləcəyi.»** zaman, kim gəlib ona kömək edəcək.

Çağırın həkimi görək sağalda biləcəkmi?

28 «**Ayrılıq dəminin gəlib çatdığını anlayacağı.**» Ruh boğaza dirəndikdə insan dünyadan, mal-dövlətdən, arvad-uşaqdan ayrıldığına əmin olar.

29 «**Və qıçı-qıçına dolaşacağı zaman.**» Ruhu bədənindən çıxmağa başlayarkən bir müddət öncə rahat gəzdirdiyi ayaqları və dizləri ölər. İnsanlar onun cəsədini hazırladıqları zaman, mələklər də onun ruhunu hazırlayırlar.

30 «**Aparılacağı yer Rəbbinin hüuru olacaqdır.**» Ruhlar cəsəddən çıxdıqdan sonra Rəbbinin hüuruna aparılır.

31 «**Beləliklə, o nə təsdiq etdi, nə də namaz qıldı.**» Nə peyğəmbərliyi, nə Quranı təsdiq etdi, nə də namaz qıldı. Qəlbi ilə iman gətirib əzaları ilə əməl etmədi.

32 «**Amma yalan saydı, üz döndərdi.**» Peyğəmbərliyi təkzib etdi, itaətdən və imandan boyun qaçırdı.

33 «**Sonra da özünü darta-darta ailəsinin yanına getdi.**» Etdiyi bu küfr əməllərlə gürrur hissi duyaraq yerini dəyişdi.

34 «**Vay sənin halına, vay!**»

35 «**Yenə də vay sənin halına, vay!**» Allah səni xoşuna gəlməyən bir cəza ilə cəzalandırın. Qoy bu cəza daim təkrar edilsin.

36 «**Məgər insan elə güman edir ki, o, başlı-başına buraxılacaq?!**» Etdiklərinə görə sorğu-sual olunmayacaq, cəza almayacaq?!

37 «**Məgər o tökülən bir qətrə nütfə deyildimi?!**» Məgər bu insan ana bətninə axıtılan bir damla sperma deyildimi?

38 «**Sonra laxtalanmış qan oldu və onu yaradıb surət verdi.**»

39 «**Sonra da ondan biri kişi, biri qadın olmaqla iki cift yaratdı.**»

40 «**Elə isə, O Allah ölümləri diriltməyə qadir deyildirmi?!**» Belə bir xaliq ölümləri dirildib dünyadakı hala salmağa qadir olmazmı? Axı olan bir şeyi düzəltmək yoxdan var etməkdən çox asandır.

İnsan surəsi 76

1 «**İnsanın elə bir dövrü olub keçmişdir ki, o həmin dövrdə xatırlanması bir şey olmasın?!**» Adəm ³ yaradılmadan qırx il öncə, onun barəsində heç bir məxluqun məlumatı yox idi. Sonra o, torpaqdan və sudan yoğrulub insan şəklinə salınmış, ona ruh verilmişdi.

2 «**Həqiqətən Biz, insanı qarışıq bir nütfədən yaratdıq. Biz onu imtahana çəkəcəyik. Biz onu eşidən, gören yaratdıq.**» Qarışıq nütfə kişi və qadının nütfəsidir. Uca Allah insanı xeyir, şər, əmr və qadağalarla

sınağa çəkmək üçün yaratmışdır. Bunun öhdəsindən gəlmək və imtahan edilmək üçün ona eşitmə və görmə hissiyatı vermişdir.

3 «**Biz ona haqq yolu göstərdik. İstər minnətdar olsun, istər nankor.**» Uca Allah insana hidayət və zalalət, xeyir və şər yolunu tanıtdirmişdir. İnsanın ağılı və təbiəti nəticəsində əldə edəcəyi xeyiri və ziyanı da açıqlamışdır. Nəticədə isə insan şükr və küfr etmiş olur.

4 «**Biz kafirlər üçün zəncirlər, qandallar və alovlu bir atəş hazırlamışıq.**» Bunlar əzab vermək üçün görülən tədarükdür.

5 «**Şübhəsiz ki, yaxşı əməl və itaət sahibləri kafur qatılmış qədəhdən içəcəklər.**» Qədəhin kafur ətirli olması onda içiləcək şərabın daha təmli olması üçün nəzərdə tutulur.

6 «**O elə bir çeşmədir ki, Allahın bəndələri ondan içəcək və onu asanlıqla axıdacaqlar.**» Onlar bu çeşmədən şərab içəcəklər. Digər ehtimal olunan mənaya görə onlar şərablarını bu çeşmənin suyuna qarışdırıb içəcəklər. Bu çeşmənin suyunu istədikləri istiqamətə yönəldəcəklər.

7 «**Onlar elə kimsələrdirlər ki, nəzirələrini yerinə yetirər və dəhşəti hər yeri bürüyəcək gündən qoxarlar.**» Cənnətə layiq görülən bu insanların şəriətin onlara vacib etmədiyi namaz, oruc, qurban, sədəqə və s. bu kimi bir işi özlərinə vacib edər, yəni nəzir edər və bunu yerinə yetirirlər. Onlar həmçinin qiyamət günündən və onun dəhşətindən qorxarlar. O günün dəhşəti yeri və göyləri bürüyəcəkdir. Göy parçalanacaq, ulduzlar əriyəcək, yer dümdüz olacaq, dağlar toza dönəcək.

8 «**Onlar öz istahaları çəkdiyi halda yeməyi yoxsula, yetimə və əsirə yedirirlər.**» Özlərinin qidası az olduğu və istahaları çəkdiyi halda onlar Allah sevgisinə əsaslanaraq deyilən bu üç qism insanları yedizdirirlər.

9 «**Biz sizi ancaq Allah rızasından ötrü yedirdirik. Biz sizdən nə bir mükafat, nə də bir təşəkkür istəyirik.**» Onlar bu yaxşılığın müqabilində insanların təşəkkürünü istəmirlər. Uca Allah bunu qəlbədən etdiklərini bildiyi üçün onları tərifləmişdir.

10 «**Həqiqətən biz, Rəbbimizdən, çox sərt və çətin gündən qorxuruq!**»

11 «**Allah da onları o günün şərindən qoruyacaq, onlara gözəllik və sevinc bəxş edəcəkdir.**» Kafirlərin üzü kədərli dolu olduğu halda, möminlərin üzü nurla dolacaqdır.

12 «**Və onları etdikləri səbr müqabilində Cənnətlə və ipəklə mükafatlandıracağıdır.**»

13 «**Onlar orada taxtlara söykənəcək, orada**

nə qızmar günəş, nə də sərt soyuq görəcəklər.﴾

Onların mükafatı cənnətdə taxt üzərində oturmaq olacaqdır. Nə günəşin qızmar istisini, nə də qışın kəskin soyuğunu görəcəklər.

14) «Ağacların kölgələri üstlərinə düşəcək, meyvələri də onların ixtiyarında olacaqdır.﴾

Cənnət ağaclarının meyvəsi onların ixtiyarında olacaqdır. Ayaq üstə olan, oturan və ya uzanan insan istədiyi zaman ağac öz meyvəsini onlara təqdim edəcəkdir.

15) «Xidmətçilər onların ətrafında gümüş qablar və büllur qədəhlərlə dolanacaqlar.﴾ İstədiklərini onlara təqdim edəcəklər.

16) «Gümüşdən olan elə billur qədəhlərlə ki, onların içmək istədikləri miqdarı təyin etmişlər.﴾ Dünyadakı qədəhlər torpaqdan düzəldilirsə, Uca Allah cənnətdəki qədəhləri gümüş tərkibli şəffaf yaratmışdır. Xidmətçilər nə az, nə çox, sahiblərinin içmək istədikləri miqdarda içki təqdim edəcəklər.

17) «Orada onlara zəncəfil qatılmış bədə da icirdiləcəkdir.﴾

18) «Orada bir çeşmə vardır ki, Səlsəbil adlanır.﴾ Suyu boğazdan çox rahat keçdiyi üçün bu adla adlanmışdır.

19) «Onların dövrəsində həmişəcavan xidmətçi oğlanlar olacaqdır. Onları gördükdə, sanki ətrafa səpilmiş inci olduqlarını zənn edərsən.﴾ Xidmətçilər həmişə cavan, gümrəh, dəyişməz olacaq və heç vaxt ölməyəcəklər. Onlar hədsiz gözəl, xoş rəngli və gülər üzlü olduqları üçün bir inciye, xidmətlərini tez yerinə yetirdikləri üçün səpilmiş inciye bənzədilmişlər.

20) «Orada hara baxsan, nemət və böyük bir mülk görərsən.﴾

21) «Öyinlərində nazik və qalın ipəkdən libaslar olacaq, onlara gümüşdən bilərziklər taxılacaqdır. Rəbbi onlara çox pak bir şərab icirdəcəkdir.﴾ Fatir surəsində isə deyilir ki,

«Onlara qızıldan bilərziklər taxılacaqdır.﴾ Hərə özünün istədiyini taxacaqdır. Əbu Qilabə və İbrahim an-Nəxai deyirlər: "yeməyin sonunda onlara şərab təqdim olunacaqdır. Şərabı içdikdən sonra qarınları az köpər və bədənlərindən müşk qoxulu tər çıxar".

22) «"Bu, sizin mükafatınızdır. Zəhmətiniz məqbuldur!" Uca Allah onların etdiklərindən razı qalmış, əməllərini qəbul etmişdir.﴾

23) «Həqiqətən Biz, Qurani sənə tədricə nazil etdik.﴾ Biz, bu Qurani bir dəfəyə nazil etməmişik, nə də müşriklərin iddia etdiyi kimi sən onu özündən uydurmamısan.

24) «Elə isə, Rəbbinin hökmünə səbr et və onlardan günahkar və küfr edənə (nankor olana) boyun əymə!﴾

25) «Səhər-axşam Rəbbinin adını zikr et!﴾

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادَ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿٦﴾ يُوفُونَ بِالْقَدْرِ عِوَجًا وَقَدْرًا ﴿٧﴾

يَوْمَ كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ﴿٨﴾ وَيُطْعَمُونَ فِيهَا بِطَعَامٍ حَلِيٍّ مِثْلَ شَيْءِ الْمَائِدَةِ وَمِثْمَالِ زَيْتُونٍ ﴿٩﴾

إِنَّمَا تُطْعَمُونَ فِيهَا بِمَا لَا أُكْرَهُ لِلَّهِ فِي الْأَشْيَاءِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا ﴿١٠﴾

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمَ يُنْفَخُ الْأَشْيَاءُ كَمَا نُفَخُهَا ﴿١١﴾ فَوَقَّحْنَاهُمُ اللَّهُ شَرًّا ذَلِكَ

الْيَوْمِ وَلَقَّحْنَاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿١٢﴾ وَجَزَّوْنَهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا ﴿١٣﴾

وَتَشْكُرِينَ فِيهَا عَلَى الْأَعْرَافِ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمهْرًا ﴿١٤﴾

وَدَائِرَةَ عَالِيَيْنَ يَلْتَقُونَ فِيهَا وَمَا يَبْطُلُونَ فِيهَا مِنَ الْعِلْمِ وَمَا يَخْتَصِمُونَ فِيهَا ﴿١٥﴾

فَوَابِرَ مِنْ فِيضِهِ فَإِذَا هُمْ فِيهَا مُنْقَلَبِينَ ﴿١٦﴾

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴿١٧﴾ عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَمْسِيًا ﴿١٨﴾

وَيَطُوفُ فِيهَا كَأْسًا وَلَدُنَّ حُلْدَانُ إِذَا نَارَتْهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنشُورًا ﴿١٩﴾

وَإِذَا رَأَيْتَ فِيهَا عِصْيَانًا مُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾ عَلَيْهِمْ فِيهَا ثِيَابٌ سُنْدُسٍ

خُضْرٌ وَأَمْتَرٌ حَلُوهَا أَسْوَدٌ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقْنُهُمْ فِيهَا شَرَابٌ مُسْكُورًا ﴿٢١﴾

إِنَّا نَزَّلْنَاكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا ﴿٢٢﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَطِعْ

مَنْ مِثْلَهُمْ إِنَّمَا أَوْفَّقُوا ﴿٢٣﴾ وَأَذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٢٤﴾

Günün əvvəlində və sonunda namaz qıl. Günün əvvəlində sübh, sonunda isə əsr namazıdır.

26) «Gecənin bir qisminə Ona səcdə et və gecə uzununu da Onu təqdim edib, şəninə təriflər de!﴾

27) «Həqiqətən bunlar, tez keçib gedəni sevar, ağır günə arxa çevirirlər.﴾ Müşriklər, kafirlər və nankorlar bu dünyanı sevar, ağır gündən üz çevirirlər. Ağır gün qiyamət günüdür. Bu günün ağır olması çətin və əzablı olmasına görədir. Onlar bu gün üçün hazırlaşmaz, heç buna əhəmiyyət də verməzlər.

28) «Onları yaradan da, güclü-qüvvətli edən də Bizik. Əgər istəsək, onları özləri kimilərlə əvəz edərik.﴾ Onların oynaqlarını damar və əzələlərlə bərkidib güclü edən bizik. Əgər biz istəsək, onları məhv edib, əvəzində Allaha itaət edən nəsil gətirərik.

29) «Həqiqətən bu, bir öyüd-nəsihətdir. Kim istəsə, Rəbbinə tərəf bir yol tutar.﴾

30) «Allah istəməsə, siz istəyə bilməzsiniz. Həqiqətən Allah, biləndir, hikmət sahibidir!﴾ Allah istəməsə, siz yol tutub, Ona tərəf gedə bilməzsiniz. Bu işin idarəçiliyi

وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿٦﴾ إِنَّ
هَؤُلَاءِ لَيُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذُرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا قَلِيلًا ﴿٧﴾ تَخَنُّ
خَلَقْنَهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا أَمْثَلَهُمْ تَبْدِيلًا
﴿٨﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَذِكْرٌ لَّكَ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذْ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٩﴾
وَمَا نَشَاءُ وَنَ لَا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠﴾
يَدْخُلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِنَا وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١١﴾

سُورَةُ الْمُرْسَلَاتِ ﴿٧٧﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا ﴿١﴾ فَأَلْمِصْنَتِ عَصْفًا ﴿٢﴾ وَالشَّارِبِ رَيْثًا ﴿٣﴾
فَالْفَرْقَتِ فَرًّا ﴿٤﴾ فَاَلْمُغْبِتِ ذِكْرًا ﴿٥﴾ عَذْرًا أَوْ تَنْذَرًا ﴿٦﴾ إِنَّمَا
تُوعَدُونَ لَوَفْعٍ ﴿٧﴾ فَإِذَا الشُّجُومُ طُمِسَتْ ﴿٨﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ﴿٩﴾
وَأِذَا الْمُبَالَأُ لُفِجَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا الرُّسُلُ أُنذِرَتْ ﴿١١﴾ لِأَيِّ يَوْمٍ أُخِّلَتْ ﴿١٢﴾
لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿١٣﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمَ الْفَصْلِ ﴿١٤﴾ وَلِيَوْمٍ يُمَيِّدُ ﴿١٥﴾
لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٦﴾ الَّذِينَ تَبَّكَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٧﴾ ثُمَّ تَتَّبِعُهُمُ الْآخَرُونَ ﴿١٨﴾
كَذَلِكَ نَفْعُ الْإِصْرِيِّينَ ﴿١٩﴾ وَلِيَوْمٍ يُمَيِّدُ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٠﴾

Allahın əlindədir, siz insanların əlində deyil. Xeyir də, şər də Onun əlindədir. Allahın istəyi olmadan, təkcə bəndənin istəyi nə bir xeyir, nə də bir zərər gətirə bilər.

﴿٣١﴾ **Allah istədiyi kimsəni Öz mərhəmətinə qovuşdurur. Zalımlara gəldikdə isə, onlar üçün şiddətli bir əzab hazırlamışdır!**

əl-Mursələt surəsi 77 (göndərilənlər)

﴿١﴾ **And olsun tapşırıqla göndərilənlərə!** Bu ayədə uca Allah mələklərə and içir.

﴿٢﴾ **And olsun şiddətlə əsənlərə!** Bu ayənin mənacə iki ehtimalı vardır. Burada mələklər, yaxud küləklər nəzərdə tutulur. Küləyin şiddətlə əsməsi aydındır, mələklərin isə şiddətlə əsməsi, onların Allahın əmrini icra etmək üçün şiddətlə əsən külək kimi dərhal cavab verəsidir.

﴿٣﴾ **And olsun yayanlara!** Bu ayə də mələklərə və ya küləyə işarədir. Mələklər Allahın əmrlərini yayır, külək isə, lazım olanları yer üzünə yayır.

﴿٤﴾ **And olsun ayıranlara!** Allahın haqqı

batıldən ayıran ayələrini nazil edən mələklərə and olsun.

﴿٥﴾ **And olsun vəhyi çatdıranlara!** Bu ən şərəfli işlə məşğul olan mələklərə aiddir.

﴿٦﴾ **Üzr diləmək və ya qorxutmaq üçün ki,** qarşıdan gələn gündə onlar üçün heç bir bəhanə yeri qalmasın.

﴿٧﴾ **Sizə vəd edilən mütləq vəqə olacaqdır!**

﴿٨﴾ **Ulduzlar sönəcəyi;**

﴿٩﴾ **Göy yanılacağı;**

﴿١٠﴾ **Dağlar parça-parça olub dağılacağı;**

﴿١١﴾ **Peyğəmbərlərə möhlət veriləcəyi zaman,** Qiyamət günü hər bir peyğəmbərə haqq-hesab olunması üçün vaxt veriləcəkdir.

﴿١٢﴾ **"Hansı günə qədər möhlət verilmişdir?"** Bu şiddətindən və əzab-əziyyətindən insanları dəhşətə gətirən qiyamət günüdür. Bu gün hər bir peyğəmbər haqqı təbliğ etdiyinə dair ümmətinə şahidlik edəcəkdir.

﴿١٣﴾ **"Ayırd ediləcəyi günə qədər!"** Cənnət əhlinin cəhənnəmi əhlindən ayırd ediləcəyi günə qədər.

﴿١٤﴾ **Nə bilirsən ki, nədir o ayırd etmə günü?!** Bu çox dəhşətli bir gündür. Bunu təsəvvürünə gətirə bilməzsən.

﴿١٥﴾ **O gün vəy halına yalan sayanların!**

﴿١٦﴾ **Məgər Biz, əvvəlkiləri məhv etmədikmi?!** Onlar peyğəmbərlərini yalançı hesab etdikdə biz onları bu dünyada ikən əzabla həlak etdik.

﴿١٧﴾ **Sonra axırda gələnləri də onlara qatacağıq.** Muhəmmədi (ﷺ) təkzib edən Məkkə müşriklərini də bu sıraya qatacağıq.

﴿١٨﴾ **Biz, günahkarlarla belə rəftar edirik.**

﴿١٩﴾ **O gün vəy halına yalan sayanların!**

﴿٢٠﴾ **Məgər sizi bir qətrə zəif sudan (yüzlükdən) yaratmadıqmı?!**

﴿٢١﴾ **Biz, onu möhkəm bir yerdə (ana bətnində) saxladığımız.**

﴿٢٢﴾ **Müəyyən bir vaxta qədər.** Bu doqquz aylıq hamiləlik vaxtıdır.

﴿٢٣﴾ **Biz, qadir olduq. Nə gözəl qadir olanlarıq Biz!** Biz onun əzalarını və zahiri görkəmini tam şəkildə müəyyən etdik. Onun hər bir halı Bizim istədiyimiz kimi olub.

﴿٢٤﴾ **O gün vəy halına yalan sayanların!**

﴿٢٥﴾ **Məgər Biz yeri məskən etmədikmi?**

﴿٢٦﴾ **Həm dirilərə, həm də ölümlərə?!** Sağ olarkən yerin üstündə, öldükdən sonra isə, yerin altında yaşayırınsız.

﴿٢٧﴾ **Biz orada möhkəm durmuş uca dağlar yaratdıq və sizə şirin su içirdik.** Bütün bunlar yenidən dirilməkdən daha böyük əməllərdir.

﴿٢٨﴾ **O gün vəy halına yalan sayanların!**

﴿٢٩﴾ **"Girin, yalan hesab etdiyiniz**

سُورَةُ النَّازِعَاتِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱ عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ ۲ عَنِ النَّبِيِّ الْعَظِيمِ ۳ الَّذِي هُوَ فِي مَخْلُوقٍ ۴
 ۵ كَلَّامٍ سَاعِمُونَ ۶ فَذُكُلًا سَاعِمُونَ ۷ أَلَمْ تَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهْدًا ۸
 ۹ وَالْجِبَالَ أَوْدَادًا ۱۰ وَخَلَقْتَ كُرُوزًا وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سِنَانًا ۱۱
 ۱۲ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَاسًا ۱۳ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ۱۴ وَبَنَيْنَا
 ۱۵ فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ۱۶ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَاجًا ۱۷ وَأَنْزَلْنَا
 ۱۸ مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً فَجَاجًا ۱۹ لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ۲۰ وَجَنَّاتٍ
 ۲۱ أُنْقَاطًا ۲۲ إِنَّ يَوْمَ الْفِضْلِ كَانَ مِيقَاتِنَا ۲۳ يَوْمَ يُفْعَفُ فِي الصُّورِ
 ۲۴ فَتَأْتُونَ أَقْوَابًا ۲۵ وَفِيحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ۲۶ وَشُرِّبَتْ
 ۲۷ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ۲۸ إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ۲۹ لِلطَّغْيِينِ
 ۳۰ مَتَابًا ۳۱ لَيْسَ فِيهَا أَحْقَابًا ۳۲ لَا يَدْخُونَ فِيهَا بُرْدًا وَلَا شَرَابًا ۳۳
 ۳۴ إِلَّا حَمِيمًا وَعَسَاقًا ۳۵ جَرَاءً وَقَفَاقًا ۳۶ إِنَّهُمْ كَانُوا
 ۳۷ لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ۳۸ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَابًا ۳۹ وَكُلَّ شَيْءٍ
 ۴۰ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ۴۱ فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ۴۲

۱۴ «Buludlardan sıril-sıril tökülən yağmur etdirdik ki,»

۱۵ «Onunla dən və bitki yetişdirək.» Yağış vasitəsi ilə sizin üçün buğda, arpa, çeltik və s. danlı bitkilər, heyvanlar üçün ot və digər bitkiləri yetişdiririk.

۱۶ «Eləcə də sarmaşan bağlar yetişdirək. Bu bağların ağacları o qədər sıxdır ki, budaqları bir-birinə dolaşmış haldadır.

۱۷ «Haqiqətən, ayırd etmə günü bir vaxtdır!» Qiyamət günü əməllərin əvəzi verilən, savab və cəza təyin olunan vədə günüdür. Bu günün ayırd etmə günü adlandırılması cənnət əhlinin cəhənnəm əhlindən ayırd edilməsinə görədir.

۱۸ «Sur çalınacağı gün dəstə-dəstə gələcəksiniz.» Sur İsrafilin çalacağı buynuza bənzər alətdir. Sura üfürdükdən sonra insanlar dəstə-dəstə məhşər meydanına gələcəklər.

۱۹ «Göy qapı-qapı açılacaqdır.» Mələklərin enməsi üçün səmada qapıya bənzər yarıqlar açılacaqdır.

۲۰ «Dağlar yerindən qopardılıb ilğıma dönəcəkdir.»

۲۱ «Haqiqətən Cəhənnəm, pusqudur!» Cəhənnəm gözetçiləri azab vermək üçün

kafirleri gözləyəcəklər.

۲۲ «O, azgınlığın məskənidir.»

۲۳ «Onlar orada sonsuz müddət qalacaqlar.»

۲۴ «Onlar orada nə bir sərinlik, nə də ictimayə bir şey tapacaqlar;»

۲۵ «Qaynar sudan və irdən başqa!» heç nə tapmayacaqlar.

۲۶ «Uyğun cəza olaraq.» Bu azab onların əməllərinə uyğundur. Allaha şəriq qoşmaqdan böyük günah, cəhənnəm atəşindən isə böyük azab yoxdur. Onların dünyada etdikləri əməlləri pis olduğu üçün Allah da onlara pis gün göstərmişdir.

۲۷ «Çünki onlar, haqq-hesab çəkiləcəyinə ümid başlamirdilər.» Onlar savab qazanmağa can atmaz, günahdan qorxmazdılar. Çünki onlar, öldükdən sonra, diləcəklərinə iman gətirmirdilər.

۲۸ «Ayələrimizi də elə hey təkzib edirdilər.»

۲۹ «Biz hər şeyi sayıb yazmışıq.» Hər şeyi Lovhi-Məhfuzda yazmışıq. Bəzi təfsircilərin fikrinə görə bu ayə mələklərin yazdıqları əməllərə işarədir.

۳۰ «İndi dadın əzabı. Biz, sizə əzabdan başqa, bir şey artırmayacağıq!»

۳۱ «Haqiqətən, müttəqilərin nicat yeri,» cəhənnəmə düşmədən cənnətə girməkdir.

۳۲ «Bağclar və üzüm bağları,»

۳۳ «Sinələri yenidən qabarmış həmyaşlı qızlar.» Gümrah və qədd-qaməti yerində olan gənc qızlar onların intizarındadır.

۳۴ «Dolu qədəhlər gözləyir!» Şərab ilə dolu qədəhlər öz sahiblərini gözləyir.

۳۵ «Onlar orada nə boş söz, nə də yalan eşidəcəklər.» Orada batil sözlər danışılmaz, bir-birlərini yalançı çıxarmazlar.

۳۶ «Rəbbindən olan mükafat, artıqlaması ilə verilən bəxşisdir -» Uca Allah onlara əmr etdiyi işlərin müqabilində mükafatlarını artıqlaması ilə verir. Hər bir yaxşı işə on, bəzilərinə yeddi yüzə qədər savab vəd etmişdir. Bəzi insanlara isə, sonsuz savab vəd etmişdir.

۳۷ «Göylərin, yerin və onların arasındakıların Rəhman olan Rəbbindən.» verilən mükafatdır. «Onlar Onun hüzurunda heç bir söz deməyə qadir olmazlar!» Onun izni olmadan heç kəs danışa və ya şəfaətçi ola bilməz.

۳۸ «Ruhun və mələklərin səf-səf duracağı gün Rəhmanın izin verdiyi kimsələrdən və haqq sözü dəyənlərdən başqa, heç kəs danışmayacaq.» Qiyamət günü mələklər cərgə-cərgə dayanacaqlar. Ayədə deyilən ruh mələklərdən biri, yaxud Cəbrail və ya

Allahın qeyri mələklərdən olan qoşunudur. Onlar yalnız Allahın icazə verdiyi halda danışar və Onun icazə verdiyi insanlara şəfaətçi olub kömək edə bilirlər. Həmin o insan dünyada ikən haqq tövhid etiqadına şahidlik edib onu yaşayan insan olacaqdır.

39 «**Bu, haqq olan gündür. İstəyən, Rəbbi yanında özünə sığınacaq edər!**» Onların bu halda dayanacaqları gün haqqdır, mütləq olacaqdır. Kim bu mərhəmətə qovuşmaq istəsə, saleh əməllər görməklə Rəbbi yanında özünə sığınacaq edər.

40 «**Həqiqətən Biz, sizi yaxın bir əzabla qorxutduq. O gün insan öz əlləri ilə etdiyi əməlləri görəcək, kafir işə: "Kaş torpaq olaydım!" – deyəcəkdir.**» İnsan bu dünyada etdiyi hər bir əməlinin şahidi olacaqdır. Kafirlər etdikləri əməllərinin cəzasının nə olacağını bildikdə torpağa dönmək arzusuna düşəcəklər.

ən-Nəziat surəsi 79

(ruhları çıxaranlar)

1 «**And olsun kafirlərin canını zorla alanlara;**» Uca Allah kafirlərin bədənindən ruhlarını dartılmış yay kimi çıxardan mələklərə and içir. Kafirlərin ruhları çox çətinliklə, yəni qoparılan tikan kimi çıxarılır.

2 «**And olsun möminlərin canını rahatlıqla alanlara;**» Möminlərin canından isə, çox asanlıqla çıxar.

3 «**And olsun sürətlə üzənlərə;**» Allahın əmrinə tələsən mələklər səmənən enərək yaxud səmaya qalxarkən sürətlə üzərək hərəkət edirlər.

4 «**And olsun bir-birini ötdükcə ötənlərə;**» Mələklər Allahın əmrini icra etmək və möminlərin ruhunu cənnətə çatdırmaq üçün bir-birini ötərlər.

5 «**And olsun işə əncam çəkənlərə.**» Mələklərin işlərə əncam çəkməsi halah və haramı insanlara çatdırmaq, yer əhalisini yağış, külək və s. ilə təmin etməkdir.

6 «**O gün sarsılan sarsılacaq.**» Birinci dəfə Sura üfürüldə bütün məxluqat öləcəkdir.

7 «**Onun ardınca bir sarsıntı da olacaqdır.**» Sur ikinci dəfə üfürüləcək və ölənlər diriləcəklər.

8 «**O gün ürəklər qorxub titrəyəcək.**» Oyamətin dəhşətini görənlər tələsə düşəcəklər.

9 «**Gözləri zəlilcəsinə yerə dikiləcəkdir.**» Bu dəhşətli mənzərələri görəndə kafirlərin gözlərində məyusluq görünəcəkdir.

10 «**Onlar deyirlər: "Doğrudanmı biz, əvvəlki vəziyyətimizə qaytarılacağıq?!"** Ölümündən sonra dirilməyi inkar edənlərə "bir gün siz diriləcəksiniz" dedikdə belə cavab

إِنَّ الْمُنْعِقِينَ مَفَارًا ﴿٣١﴾ سَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَزْرَابًا ﴿٣٣﴾ وَكَأَسَا
إِهَابًا ﴿٣٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِدًّا ﴿٣٥﴾ جَزَاءً مِمَّنْ رَبُّكَ عَطَاءً
حِسَابًا ﴿٣٦﴾ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَنُ لَا يَمْلِكُونَ
بِنْتِهِ حُطْبًا ﴿٣٧﴾ يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ
إِلَّا مَنْ أُوذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾ ذَلِكَ الْيَوْمَ الْحَقُّ فَمَنْ
شَاءَ اتَّخَذْ إِلَىٰ رَبِّهِ مَنَابًا ﴿٣٩﴾ إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ
يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَلَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا ﴿٤٠﴾

سُورَةُ النَّازِعَاتِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالنَّازِعَاتِ غَرْابًا ﴿١﴾ وَالنَّشِيطَاتِ تَتْخَفًا ﴿٢﴾ وَالسَّمِيعَاتِ سَوَابًا ﴿٣﴾
قَالَتِ سَبْعٌ مِّمَّنَّهَا ﴿٤﴾ قَالُمُدْرَاتٍ أَمْرًا ﴿٥﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِمَةُ ﴿٦﴾
تَتَّبِعُهَا الزَّادَةُ ﴿٧﴾ تَقْلُوبُ يَوْمَ يَمْضَىٰ أَوَّاهًا ﴿٨﴾ أَبْصَرُهَا
خَشِيعَةً ﴿٩﴾ يَقُولُونَ لَوْ كُنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَاوِرَةِ ﴿١٠﴾ أَوْ ذَا كُنَّا
عِظْمًا تَاجِرَةً ﴿١١﴾ قَالُوا إِنَّكَ إِذَا كُرَّ عَايِرَةٌ ﴿١٢﴾ فَلِنَأْتِيَنَّ رَجْرَجَةً
وَاجِدَةً ﴿١٣﴾ فَإِذَا هُمْ بِالنَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ ﴿١٥﴾

verərlər: Məgər biz əvvəlki halımıza qayıdacaq, öldükdən və qəbir çuxurunda çürüdükdən sonra diriləcəyik?!

11 «**Özü də çürümüş sümüklər olduqumuz zamanmı?!"**

12 «**Onlar deyirlər: "Elə isə bu, ziyanlı dönüşdür.**» Əgər öldükdən sonra dirilsək, o zaman Muhəmmədin dediklərinə qarşı çıxdığımız görə ziyan çəkmiş olarıq.

13 «**Doğrudan da, o, ancaq tək bir dəhşətli səsdir!**» İkinci dəfə Sur üfürüləcək və təkə bu səslə ölümlər diriləcəkdir. Ölümləri diriltmək üçün bu yetərlidir.

14 «**Onlar dərhal dümdüz bir yerdə olacaqlar!**» Qəbirlərindən yer üzünə çıxacaqlar.

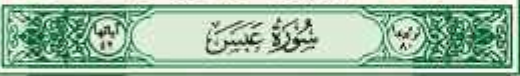
15 «**Musanın hekayəti sənə gəlib çatdı mı?**» Musa ilə Firon arasında baş verənlərdən bəhs edən hekayət sənə çatdırılmışdır.

16 «**O zaman ki, Rəbbi ona müqəddəs Tuva vadisində belə kitab etdi:**» (Tuva Sina dağında yerləşən vadinin adıdır. Burada Musaya vahy gəlmişdi.)

17 «**Fironun yanına get. Çünki o, çox azmışdır.**»

18 «**Və de: "Təmizlənmək istəyirsənmi?"** Sən onun yanına çatdıqda ona "Sən şirkdən,

إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٧﴾ أَذْهَبَ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ﴿١٨﴾ فَقَالَ هَلْ لَكَ إِلَهَ إِلَّا أَن تَزُكَّى ﴿١٩﴾ وَأَهْدِيكَ إِلَى رَبِّكَ فَتَخْشَى ﴿٢٠﴾ فَأَرَاهُ آيَةَ الْكُتُبِ ﴿٢١﴾ فَكَذَّبَ وَعَصَى ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَذْبَرَ سَعْيَهُ ﴿٢٣﴾ فَحَشَرَ فَنَادَى ﴿٢٤﴾ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى ﴿٢٥﴾ فَأَخَذَهُ اللَّهُ مَتَالًا لَّا يَخْرُؤُ وَالْأُولَى ﴿٢٦﴾ إِنِّي ذُو ذِكْرٍ لَّعِبْرَةٍ لِّمَن يَخْشَى ﴿٢٧﴾ مَا أَنْتُمْ أَشَدَّ حَقْلًا أَمِ اتَّعَابَهَا بَنَدَهَا ﴿٢٨﴾ رَفَعَ سَعْتَهَا فَسَوَّيَهَا ﴿٢٩﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٣٠﴾ وَالْأَرْضُ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا ﴿٣١﴾ أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا ﴿٣٢﴾ وَالْجِبَالُ أَوَّسَهَا ﴿٣٣﴾ مَتَاعًا لَّكُرْوَالْعَالَمِينَ ﴿٣٤﴾ إِذَا جَاءَ نِبَا الطَّائِفَةِ الْكُتُبِ ﴿٣٥﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ مَا سَعَى ﴿٣٦﴾ وَتُرْزِقُ الْجَبَابِثُ لِمَن يَرَى ﴿٣٧﴾ فَأَمَّا مَن طَغَى ﴿٣٨﴾ وَوَاتَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٣٩﴾ فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى ﴿٤٠﴾ وَأَمَّا مَن خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٤١﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى ﴿٤٢﴾ ائْتَلَوْا نَعْمَ السَّاعَةَ أَيَّانَ مُرُسَّهَا ﴿٤٣﴾ فِيمَ أَنْتَ مِن ذِكْرِهَا ﴿٤٤﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنْتَهَىٰ ﴿٤٥﴾ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ﴿٤٦﴾ مَن يَخْشَهَا ﴿٤٧﴾ كَانَتْهُمْ يَوْمَ يُبْرَأُونَ لِرَبِّهِمْ إِلَّا لَآعِشَةَ أَوْ مَخْشَهَا ﴿٤٨﴾

günahlardan təmizlənmək istəyirsənmi?" Çünki Musaya onunla mülayim danışmaq əmr olunmuşdu.

﴿19﴾ **«Səni Rəbbinə tərəf gətirimm ki, qorxasan?»** Rəbbinə ibadət etmək, Ona şərik qoşmamaq və əzabından qorxmaq üçün sənə yol göstərirəm.

﴿20﴾ **«və ona ən böyük möcüzəni göstərdi.»** Böyük möcüzə onun əsasının ilana dönməsi, yaxud əlinin bir anda ağappaq olmasıdır.

﴿21﴾ **«Lakin təkzib edib asi oldu.»**

﴿22﴾ **«Sonra geri dönüb tələsdə.»** İman gətirməkdən boyun qaçırdıb yer üzündə fəsad törətdi və Musanın dediklərinə qarşı mübarizəyə başladı.

﴿23﴾ **«Və toplayıb belə xitab etdi:»** Ordusunu döyüşə, səhrbazları mübahisəyə, insanları isə əyani şahid olmağa çağırırdı.

﴿24﴾ **«Həqiqətən mən, sizin ən uca Rəbbinizəm!»** Məndən yüksəkdə heç bir ilah yoxdur.

﴿25﴾ **«Allah da onu axirət və dünya əzabına gıftar etdi.»** Dünya əzabı suda boğulması, axirət əzabı isə şiddətli cəhənnəm atəsidir. Bu ona görə deyilir ki, eşidənlər ibrət alsınlar.

﴿26﴾ **«Şübhəsiz ki, bunda Allahdan qorxan**

kimsələr üçün ibrət dərsi vardır.» Fironun başına gələnlər qəlbində Allah qorxusu olanlar üçün bir ibrət dərsidir.

﴿27﴾ **«(Sizi yaratmaq çətindir, yoxsa göyü? Allah onu yaratdı;»** Siza görə sizi öldükdən sonra diriltmək daha çətindir, yoxsa göyü yaratmaq? Bu böyük yaradılış nümunəsi bir möcüzə və açıq-aşkar nümunədir.

﴿28﴾ **«Qübbəsini ucaldı, düzəldib nizama saldı;»** Uca Allah göyü yerin üzərində ucaldılmış bina kimi etmişdir. Bu yaradılışda heç bir nasazlıq, ayrılıq, yanq və ya dəlik yoxdur.

﴿29﴾ **«Gecəsini qaranlıq, gündüzünü işıqlı etdi?!»**

﴿30﴾ **«Bundan sonra da yeri döşəyib düzəltti.»** Göyü yaratdıqdan sonra yeri döşəyib düzəltti.

﴿31﴾ **«Ondan suyunu və otlığını çıxartdı.»** Bulaqları və çayları, canlıların qida mənbəyi olan otları yerdən çıxartdı.

﴿32﴾ **«Dağları yerləşdirdi.»** Orada yaşayanların üzərinə aşmasın deyə dağları yerə basdırılmış dirək kimi etdi.

﴿33﴾ **«Bunlar sizin və heyvanlarımızın istifadəsi üçündür.»**

﴿34﴾ **«O böyük bəla gələndə,»** Hər bir ləzzəti məhv edən qiyamət qopub ikinci dəfə Sur üfürüldükdə, cənnət əhli cənnətə, cəhənnəm əhli isə cəhənnəmə yollanacaq.

﴿35﴾ **«O gün insan nələr etdiyini yadına salacaqdır.»**

﴿36﴾ **«Cəhənnəm də hər görəne görsədiləcəkdir.»** Cəhənnəm odu heç kəsdən gizli qalan deyil.

﴿37﴾ **«Kim azgınlıq etmişsə,»** Küfr və asilikdə həddini aşmışdlsa,

﴿38﴾ **«Dünyanı üstün tutmuşsə,»** Bu həyatı axirət həyatından üstün sayaraq, ona heç bir hazırlıq görməmişdisə,

﴿39﴾ **«Şübhəsiz ki, onun məskəni Cəhənnəmdir!»** Onun başqa gedəcəyi yer yoxdur.

﴿40﴾ **«Amma kim Rəbbinin hüzurunda durmaqdan qorxmuş və nəfsinə istəyini qadağan etmişsə,»** Qiyamət günü Rəbbinin hüzurunda dayanacağından qorxaraq asiliklərdən və haram işlərdən əl çəkmişdirsə,

﴿41﴾ **«Həqiqətən onun yurdu Cənnətdir!»**

﴿42﴾ **«Səndən o saatın nə vaxt gələcəyi barəsində soruşarlar.»**

﴿43﴾ **«Sən onu nə bilirsən?!»**

﴿44﴾ **«Onu sonuna qədər bilmək ancaq sənin Rəbbinə məxsusdur.»** Onun nə zaman qopacağını Allahdan başqa heç kəs bilmir.

﴿45﴾ **«Sən ancaq ondan xəbərdar edib çəkindirənsən!»** Sən qiyamətin qopacağımdan qorxanları xəbərdar edənsən.

46 ﴿Onu gördükləri gün yalnız bir axşam, yaxud bir səhər qaldıqlarını sanacaqlar!﴾ Dünyada ikən qiyaməti görənlər, yaxud qəbirdən dirilib çıxanlar orada bir axşam, yaxud bir səhər qaldıqlarını düşünəcəklər.

Abəsə surəsi 80 (qaşqabağımı tökdü)

- 1 ﴿Qaşqabağımı töküüb üzünü çevirdi.﴾
 2 ﴿Yanına korun gəlməsindən dolayı.﴾
 Bir nəfər kor kişi Peyğəmbərin ^(səhəbətə) yanına gəlib söz soruşmaq istədikdə Peyğəmbər ^(səhəbətə) üz-gözünü turşudub, ondan üz döndərdi. Qureys qəbiləsindən bir dəstə əşraf Peyğəmbərin ^(səhəbətə) yanına gəlmişdi. Peyğəmbər ^(səhəbətə) onların islamı qəbul etmələrini arzu edirdi. Elə bu zaman dəyərlı səhəbələrədən olan Abdullah ibn Umm Məktum adlı bir nəfər kor kişi onun yanına gəldi. Kor kişi onun ^(səhəbətə) sözünü kəsməsin deyər üzünü ondan çevirdi.
 3 ﴿Nə bilirsən, bəlkə də, o təmizlənəcəkdir!﴾
 Ey Muhəmməd nə bilirsən, bəlkə də, o kor kişi sendən öyrənmək istədiyi yaxşı əməlləri ilə günahdan təmizlənəcəkdı.
 4 ﴿Yaxud öyüd dinləyəcək və bu öyüd ona fayda verəcəkdir!﴾ Sənin vəzini dinləyəcək və ibrət alacaqdı.
 5 ﴿Ehtiyac hiss etməyəne gəldikdə,﴾
 6 ﴿Sən üzünü ona tərəf çevirirsən.﴾ Sən onun sözünü dinləyirsən. O isə, sənə möhtəmə olmadığını və sənin təbliğ etdiyin dindən üz döndərdiyini biruzə verir.
 7 ﴿Onun təmizlənməsindən sənə nə?!﴾
 Onun hidayətə qovuşmamasından, islamı qəbul etməməsindən sənə nə?! Sənin vəzifən haqqı çatdırmaqdır. Bu halda olan kafirlərin işi səni maraqlandırməsın.
 8 ﴿Yüyürə-yüyürə sənin yanına gələn,﴾
 səndən öyüd-nəsihət istəyən,
 9 ﴿Və Allahdan qorxan kimsəyə gəldikdə isə,﴾
 10 ﴿Sən ondan üz çevirirsən!﴾
 11 ﴿Xeyr! Həqiqətən bu, bir öyüd-nəsihətdir.﴾
 Bu ayələr, yaxud bu surə bir xətrətlənmədir. Sən bu hadisədən ibrət dərəsi almalı, səhvini etiraf edib, müvafiq addım atmalısən.
 12 ﴿Kim istəsə, ondan öyüd alar.﴾
 13 ﴿Çox möhtərəm səhifələrdə -) Bu öyüd-nəsihətlər elm və hikmət ilə dolu möhtərəm kitabdadır. Çünki bu kitab Lövhü Məhfuzdan ermişdir.
 14 ﴿Yüksək, tərtəmiz səhifələrdədir.﴾
 Allah yanında bu kitabın çox böyük qədir-qiyəti vardır. Bu kitaba yalnız pak olanlar toxunurlar. Bu kitab şeytanlardan və kafirlərdən qorunan kitabdır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عَسَّ وَتَوَلَّى ۱ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى ۲ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّه بُرِّئَ ۳ أَوْ
 بِدَرٍّ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى ۴ أَمَا لِنَسْتَعْفَى ۵ فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى ۶
 وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَرْكَبَ ۷ وَأَمَّا نَسَاءُ يَسْعَى ۸ وَهُوَ يَحْشَى ۹ فَأَنْتَ
 عِنْدَ اللَّهِ ۱۰ كَلَّا إِنهَا لَأَنْذَرُكَ ۱۱ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ ۱۲ فِي صُحُفٍ مُكَرَّمَةٍ ۱۳
 تَرْفَعُوهُنَّ مَطْهَرَةٍ ۱۴ بَأَيْدِي سَفَرَةٍ ۱۵ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ۱۶ قِيلَ لِلْإِنْسَانِ
 مَا أَكْفَرَهُ ۱۷ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ۱۸ مِنْ نَطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَرَهُ ۱۹ ثُمَّ
 أَلَسَّيْلَ يَسْرَهُ ۲۰ ثُمَّ أَمَّانَهُ فَأَقْبَرَهُ ۲۱ ثُمَّ إِذَا نَسَا مَا أَنْشَرَهُ ۲۲ كَلَّا لَئِنَّا
 بِبَيْضِ مَا أَمْرُهُ ۲۳ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ ۲۴ أَنَّا صَبَّأْنَا الْمَاءَ صَبًّا ۲۵
 ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ۲۶ فَأَلْبَسْنَا فِيهَا حَبًّا ۲۷ وَعَبْنَا وَقُضْبًا ۲۸
 وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ۲۹ وَحَدَائِقَ غُلْبًا ۳۰ وَفَلْجًا وَآبًا ۳۱ مَسْعًا لَكُرًّا ۳۲
 وَلَا تَنْصَبُكَ ۳۳ فَإِذَا جَاءَ مِنَ الصَّلَاةِ ۳۴ يُؤْمِرُ الْمَرْءَ مِنْ أَخِيهِ ۳۵
 وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ۳۶ وَصَحْبِهِ وَوَيْبِهِ ۳۷ لِكُلِّ أَمْرٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ
 يُغْنِيهِ ۳۸ وَجُودُهُ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ۳۹ صَاحِبُكُمْ مُّسْتَبْشِرَةٌ ۴۰ وَوَجُودُهُ
 يُؤْمِنُ عَلَيْهَا عَبْرَةٌ ۴۱ تَرْفَعُهَا قَدْرَةٌ ۴۲ أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرَةُ الْفَجْرَةُ ۴۳

- 15 ﴿Elçi mələklərin əlləri ilə.﴾ bu kitab Allahdan Peyğəmbərlərinə çatdımlar.
 16 ﴿Çox möhtərəm, çox mütidirlər.﴾ Bu mələklərin Allah yanında hörmətləri vardır. Onlar Rəbbinə müti, əmrlərinə sadiqdirlər.
 17 ﴿Ölsün insan! O nə nankordur!﴾ Kafir insan necə də küfr edəndir!
 18 ﴿Onu hansı şeydən yaratdı?﴾ Bu kafir insanı nədən yaratdı?!
 19 ﴿Nütfədən yaratdı, ona biçim verdi.﴾ Onu dəyərsiz sudan yaratmışdır. İdrar yolundan ifraz olunan mayədən yaradıldığı halda nə üçün özünü belə təkəbbürlü hesab edir?! Üstəlik ona sağlam bədən, göz, quyaq, əl, ayaq və digər əzaları vermişdir.
 20 ﴿Sonra onun üçün yolunu aşanlaşdırdı.﴾ Yaxşı və ya pis iş görmək üçün yolunu açıq etdi.
 21 ﴿Sonra onu öldürüb qəbrə qoydu.﴾ Öldükdən sonra qurd-quşa yem olmamaq üçün ona qəbir nəsihət etmişdir.
 22 ﴿Sonra da istədiyi vaxt onu dirildəcəkdir.﴾ Öldükdən sonra onu istədiyi vaxtda dirildəcəkdir.
 23 ﴿Xeyr, ona buyurduğuna hələ yerinə yetirməmişdir.﴾ Bəziləri küfr, bəziləri isə asilik edərək, onlara buyurulanı yerinə

سُورَةُ التَّكْوِيْنِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝١ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ۝٢ وَإِذَا الْجِبَالُ
 سُيِّرَتْ ۝٣ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ۝٤ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ
 ۝٥ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ۝٦ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ۝٧ وَإِذَا
 الْمَوْتُودَةُ سُيِّتَتْ ۝٨ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ۝٩ وَإِذَا الصُّحُفُ نُفِثَتْ
 ۝١٠ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ۝١١ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ۝١٢ وَإِذَا الْجَنَّةُ
 أُزْلِفَتْ ۝١٣ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ۝١٤ فَلَا أُقِيمُ بِالْخَيْسِ ۝١٥
 الْجُورِ الْكُنِيِّ ۝١٦ وَالْأَيْلِ إِذَا عَسَسَ ۝١٧ وَالشَّيْبِ إِذَا نَفَسَ ۝١٨
 إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ۝١٩ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ۝٢٠
 ثُمَّ يَأْتِيهِمْ ۝٢١ وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ۝٢٢ وَقَدْ رَآهُ بِالْأَفْئِ
 تِ ۝٢٣ وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ۝٢٤ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ۝٢٥
 فَإِن تَدَّهَبُونَ ۝٢٦ إِن هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ۝٢٧ لَعَنَ شَاءَ مِنْكُمْ أَن
 يَسْتَقِيمَ ۝٢٨ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝٢٩

سُورَةُ الْأَنْعَامِ

yetirməyiblər. Allahın əmr etdiklərini çox az insan yerinə yetirmişdir.

26) **«İnsan hələ bir yeməyinə baxsın!»** Həyatda qalması üçün ən əsas amil olan qidanın Allah tərəfindən necə yaradıldığını düşünsün.

27) **«Haqiqətən Biz, yağışı bol yağdırdıq.»**

28) **«Sonra yeri çatdaq-çatdaq yarıdıq.»** Çücürən kiçik və zəif bitki yeri yanb üzə çıxar.

29) **«Orada dənli bitkilər göyərttik;»** Dənli bitkilər çücürüb, yenidən dən tökənə qədər orada bitirlər.

30) **«Üzüm və yonca;»**

31) **«Zeytun və xurma bağları;»**

32) **«Sarmaşan bağçalar;»** Sizin üçün bol məhsul verən nəhəng xurma ağacları yetişdirdik.

33) **«Meyvələr və ot yetişdirdik.»**

34) **«Bunlar sizin və heyvanlarınızın istifadəsi üçündür!»**

35) **«Nəhayət, qulaqları kar edən gələndə,»**

36) **«O gün insan qaçacaq öz qardaşından;»**

37) **«Anasından, atasından;»**

38) **«Zövcəsindən və oğullarından!»** Adı çəkilənlər insanın ən yaxın və əziz qohumlarıdır. Yalnız böyük və dəhşətli bir qorxunun qarşısında onlardan qaçmaq olar.

37) **«O gün onlardan hər birinin istənilən qədər işi olacaqdır!»** Onun diqqətini qohumlarından və digərlərindən yayındıracaq bir iş olacaqdır. Onların öz haqlarından nə işə istəyəcəyindən, pis halına şahid olacaqlarından qorxub qaçacaqdır.

38) **«O gün bir çox üzlər parlayacaq.»**

39) **«Güləcək, sevinəcəkdir.»**

40) **«O gün bir çox üzərə işə toz-torpaq qonacaq.»**

41) **«Onları zülmət bürüyəcəkdir.»**

42) **«Onlar kafirlər, pozğunlardır!»** Üzləri qara olanlar kafirlər, yalançı fasiqlər olacaqdır.

ət-Təkvir surəsi 81

(bükülmək)

1) **«Günəş sarımb büküləcəyi zaman;»** Top kimi bükülüb atılacaqdır.

2) **«Ulduzlar səpələnəcəyi zaman;»** Ulduzlar əriyəcək, yaxud nuru sönəcəkdir.

3) **«Dağlar yerlə-yeksan olacağı zaman;»** Dağlar havada toza dönüb yera töküləcəkdir.

4) **«Boğaz dəvələr başlı-başına buraxılacağı zaman;»** Məhz boğaz dəvənin qeyd olunmasına səbəb ərəblərin bu dəvələri daha çox əzizləməsidir. O gün görəcəkləri şiddət və dəhşət halında belə dəvərli mal-dövləti başsız qoyacaqlar.

5) **«Vəhşi heyvanlar bir yərə toplanacağı zaman;»** Heyvanlar bir-birlərindən qisas alacaqlar.

6) **«Dənizlər od tutub yanacağı zaman;»**

7) **«Nəfslər qovuşacağı zaman;»** Məminlərin nəfsi hurilərə, kafirlərin nəfsi şeytanlara qovuşacaqdır. Həsən əl-Bəstri deyir: "hər kəs öz tərəfdarına – yəhudi yəhudiyyə, nəsrani nəsraniyyə, atasparast atasparasta, münafiq münafiqə, möminlər isə möminlərə – qovuşacaqdır".

8) **«Dini-dini torpağa gömülən körpə qızdan;»**

9) **«"Axı o hansı günaha görə öldürüldü?"; soruşulacağı zaman;»** Cahiliyyət dövründə qız uşağı doğulan ərəb rüsvayçılıqdan və ya yoxsulluqdan qorxaraq, qız körpələri diri-diri basdırardılar. Bu əməli edənlərə etiraz olaraq "Axı o hansı günaha görə öldürüldü?" – deyə soruşacaqlar. Onlar heç bir günahları olmadan qətlə yetirilirdilər.

10) **«Əməl dəftərləri açılacağı zaman;»** Haqq-hesab vermək üçün əməl dəftərləri açılacaq.

11) **«Göy qopardılacağı zaman;»** Göy parça-parça olub qoparılacqdır.

12) **«Cəhənnəm alovlandırılacağı zaman;»** Cəhənnəmi Allahın qəzəbi və adəm oğullarının günahı alovlayacaqdır.

13) **«Və Cənnət yaxınlaşdırılacağı zaman;»** Müttəqilərə və möminlərə yaxın olacaqdır.

Deyilən bu on iki haldan altısı surənin əvvəlindən **«Dənizlər od tutub yanacağı zaman;»** ayəsinə qədər dünyada, digər altısı isə, **«Nəfslər qovuşacağı zaman;»** ayəsindən bu ayəyə qədər axirətdə baş verəcəkdir.

14 «Hər kəs nə hazır etdiyini biləcəkdir!» Hər kəs əməl dəftərində xeyirin və ya şər in çox olduğunu biləcəkdir.

15 «And içirəm yanib sənən ulduzlara;»

16 «Seyr edib gizlənen səyyarələrə;»

17 «Qaralmaqda olan gecəyə;»

18 «Və sökülməkdə olan dan yerinə ki;»

19 «Bu çox möhtərəm olan bir elçinin gətirdiyi kəlamdır.» Uca Allah bu məxluqlarına and içir ki, gördüyünüz Quran Cəbrailin Muhəmmədə **«Səhifələr»** vəhy etdiyi Allah kəlamıdır.

20 «Ela bir elçi ki, çox qüvvəlidir; arşın sahibi yanında çox hörmətlidir.»

21 «İttəat ediləndir, həm də etibarlı müvəkkildir.» Mələklər öz aralarında ona müraciət edər, onu dinləyərlər. O, vəhyi və başqa əmriləri qorumaq üçün etibarlıdır.

22 «Haqiqətən sizin dostunuz, divana deyildir!» Müşriklər onu ən aqıl və ən kamil insan olaraq tanıdıqları üçün o, "dost" olaraq qeyd edilmişdir.

23 «And olsun ki, onu açıq üfşükdə gördü.» Muhəmməd **«Səhifələr»** Cəbraili olduğu kimi, altı yüz qanadlı görmüşdü. Mücahid deyir: "Peyğəmbər **«Səhifələr»** onu görəndə o, məkkənin şərq tərəfini əhatə edən "Əcyad" adlı yeri bürümüşdü".

24 «O, qeyb barəsində xəsis deyildir.» Muhəmməd **«Səhifələr»** səmadan gələn xəbərləri sizə çatdırmaqda heç vaxt paxıllıq etməz, təbliğatda qüsura yol verməz. Əksinə, o, Allahın yaratdıqlarına dini və şəriəti öyrədir.

25 «O da məlun Şeytanın sözü deyildir.» Bu Quran öğurluqla səsa qulaq asıb, mərmi ulduzlarla atəşə tutulan şeytanların sözü deyildir.

26 «Ela isə hara gedirsiniz?» Sizə təklif olunan bu pak və nurlu yolu qoyub hara gedirsiniz?!

27 «O, aləmlər üçün ancaq bir öyüd-nəsihətdir.»

28 «Eləcə də sizdən doğru-düz olmaq istəyənlər üçün.» ümumiyyətlə, bütün məxluqat üçün öyüd-nəsihətdir.

29 «Aləmlərin Rəbbi olan Allah istəməsə, siz istəyə bilməzsiniz!» Allahın müvəffəqiyyəti və istəyi olmadan siz heç vaxt bu haqq yola düşə bilməzsiniz.

əl-İnfitar surəsi 82

(parçalanma)

1 «Göy parçalanacağı zaman;» Qiyamət günü mələklərin enişi üçün göy parçalanacaq.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ۝١ وَإِذَا الْكُورُوكُ انْفُجَّتْ ۝٢ وَإِذَا الْيَحَاۤءُ

فُجِرَتْ ۝٣ وَإِذَا الْغُبُورُ بُعِثِرَتْ ۝٤ عَلِمْتَ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ

وَأَخَّرَتْ ۝٥ يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّبَكَ بِرَبِّكَ الْكَبِيرِ ۝٦ الَّذِي

خَلَقَكَ فَسَوَّنَكَ فَعَدَّلَكَ ۝٧ فَمِنْ أَيِّ صُورَةٍ مَّا شَاءَ رَكَّبَكَ ۝٨

كَلَّا بَلْ تُكِيدُونَ بِالَّذِينَ ۝٩ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ۝١٠ كِرَامًا

كَنِينِينَ ۝١١ يَعْلَمُونَ مَا تَعْمَلُونَ ۝١٢ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝١٣ وَإِنَّ

الْفَجَّارَ لَفِي حِمِيمٍ ۝١٤ يَصَلُّونَهَا يَوْمَ الذِّكْرِ ۝١٥ وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ۝١٦

وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمَ الذِّكْرِ ۝١٧ ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمَ الذِّكْرِ ۝١٨

يَوْمَ لَا تَمَلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ سَعِيًّا وَلَا أَمْرٌ لَّيَوْمَئِذٍ لِلَّهِ ۝١٩

سُورَةُ الْمُطَفِّفِينَ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ۝١ الَّذِينَ إِذَا أَكَاوَأُ عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ۝٢

وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وُزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ۝٣ أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُمْ

مَبْعُوثُونَ ۝٤ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ۝٥ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝٦

1 «Ulduzlar dağılıb səpələnəcəyi zaman;» Ulduzlar əriyib ətrafa dağılacaq.

2 «Dənizlər qarışacağı zaman;» Dənizlər aşib-daşacaq, birləşib bir dəniz olacaqdır. Yaxud, vulkan kimi püskürəcəklər. Bu qiyamət qopmadan öncə olacaqdır.

3 «Qəbirlər çevriləcəyi zaman;» Qəbirlərin ağı üstünə çevrilib, ölümlər oradan çıxarılacaq.

4 «Hər kəs nə etdiyini və nə qoyub getdiyini biləcəkdir!» Əməl dəftəri açılanda etdiyi xeyir və ya şər, yaxud özündən sonra qoyub getdiyi yaxşı və ya pis əməllərini də biləcəkdir.

5 «Ey insan! Səni kərim olan Rəbbinə qarşı aldadan nədir?» Kərim olan Rəbbinə küfr etmək üçün səni aldadan nədir? Bəzi alimlər deyirlər: Onları aldadan Allahın onları və onlardan öncə eyni əməl sahiblərini dünyada cəzalandırmamasıdır.

6 «O Rəbbin ki, səni yaratdı, düzəldib qaydaya saldı.» Halbuki sən heç nə idin, amma O, səni yaratdı, eşidən, görən və bilən insan etdi. Sənə yaraşığı və qədd-qamət verdi.

7 «Sənə Özü istədiyi surətdə biçim verdi.» Öz oxşarlığını sən deyil, O seçmiş və istədiyi bəndəsinə oxşatmışdır.

﴿Xeyr, daha doğrusu, siz haqq-hesab gününü yalan sayırsınız!﴾ Bu ayə Allahın rəhməti ilə özlərini aldadanlar üçün bir xəbərdarlıqdır.

﴿Sizin üstünüzdə gözetçi mələklər –﴾

﴿Əməllərinizi yazan və çox hörmətli olan mələklər vardır.﴾

﴿Onlar sizin nə etdiklərinizi bilirlər.﴾

Siz qiyamət gününü inkar edirsiniz, amma mələklər sizdən əl çəkmir əməllərinizi və sözlərinizi yazırlar. Bütün bunlar haqq-hesab günü sizin qarşınıza fakt olaraq qoyulacaqdır.

﴿Həqiqətən yaxşı əməl və itaət sahibləri, Cənnətdə qərar tutacaqlar.﴾

﴿Pis əməl sahibləri isə Cəhənnəmdə olacaqlar.﴾

﴿Kafirələr ora haqq-hesab günü daxil olacaqlar.﴾ Onlar inkar etdikləri qiyamət günündə cəhənnəmə daxil olacaqlar.

﴿Onlar əsla oradan çıxan deyillər!﴾ Bir an belə oradan ayrılan deyillər.

﴿Sən nə bilirsən ki, haqq-hesab günü nədir?!﴾

﴿Bəli, sən nə bilirsən ki, haqq-hesab günü nədir?!﴾ Bu günün əhəmiyyətini və dəhşətini xatırlatmaq üçün iki dəfə təkrar edilmişdir.

﴿O gün heç kəs, heç kəsin kərimə gələ bilməz. O gün hökm ancaq Allahındır!﴾ Orada Allahdan başqa heç kəs, heç nə edə bilməyəcəkdir. O gün heç kəsə dünyadakı kimi mülkiyyət verilən deyildir. O günün sahibi yalnız Allah olacaqdır.

əl-Mutəffifin surəsi 83

(çəkiddə və ölçüdə aldadanlar)

İbn Abbas ⚭ deyir: "Peyğəmbər (Səlləlləhu əleyhi və əlihə və səlləm) Mədinəyə hicrət etdikdə Mədinə tacirləri çəkiddə və ölçüdə aldadırdılar. Sonra uca Allah bu ayələri nazil etdi: «Vay halına çəkiddə və ölçüdə aldadanların!» Bundan sonra onlar çəkiddə və ölçüdə ədalətli olmağa başladılar".

﴿Vay halına çəkiddə və ölçüdə aldadanların!﴾ Onlar çəkiddə az miqdarda aldadırdılar. Hətta bəziləri aldığı və satdığı mal üçün fərqli ölçüdə qablardan istifadə edirdilər.

﴿O kəslər ki, insanlardan bir şey aldığıda onu tam ölçüb alar.﴾

﴿Onlar üçün ölçüdə və ya çəkiddə isə onu əskildərlər.﴾

﴿Məgər onlar diriləcəklərini düşünmürlərmi?!﴾ Onlar düşünməzlər ki, bir gün onlar dirildiləcək və etdiklərinin hesabını verəcəklər. Məgər onlar bunu düşünüb belə pis əməldən çəkine bilməzlər?!

﴿Özü də dəhşətli bir gündə?!﴾

﴿O gün bütün insanlar əməllərinin Rəbbinin hüzurunda duracaqlar!﴾ Bütün məxluqat ayaq üstə qalxıb Əməllərin Rəbbinin hökmünü, əmrini, haqq-hesabını gözləyəcəkdir. Bütün bunlar çəkiddə və ölçüdə aldatmağın nə qədər böyük günah olmasından xəbər verir. Çünki bu işdə yalan, xəyanət, haqsızlıq vardır.

﴿Xeyr! Şübhəsiz ki, pis əməllərə uyanların əməl dəftəri Siccindədir!﴾

Günahkarların, o cümlədən çəkiddə və ölçüdə aldadanların adları cəhənnəmlilər siyahısındadır. Digər mənaya görə onlar sıxıntı içərisində olurlar.

﴿Sən nə bilirsən ki, Siccin nədir?!﴾

﴿O, yazılı bir kitabdır!﴾ Adları düşmüş bu kitab yazılmış bir kitabdır. Bəzi məlumatlara görə bu söz "qeydiyyət kitabçası" sözündən götürülmüşdür.

﴿O gün vay halına yalan sayanların!﴾

﴿O kəslər ki, haqq-hesab gününü yalan sayırlar.﴾

﴿Bunu isə, ancaq həddini aşan, günaha batan yalan sayar.﴾ günah işləmək üçün səbəblər axtarıb, günah edənlər bu günü yalan sayırlar.

﴿Ayələrimiz ona oxunduğu zaman: "Qədimlərin əfsanələridir!" – deyər.﴾ Muhəmməd (Səlləlləhu əleyhi və əlihə və səlləm) ona nazil etdiyimiz ayələri oxuduqda "Bunlar qədimlərin əfsanələridir, uydurmalarıdır!" – deyirlər.

﴿Xeyr. Əslində onların qəlblərini qazandıqları qaplamışdır.﴾ Onların günahları və asilikləri çox olduğu üçün qəlblərini bürümüşdür. Əbu Hureyrə ⚭ Peyğəmbərin (Səlləlləhu əleyhi və əlihə və səlləm) belə dediyini rəvayət edir: "Bəndə bir günah etdikdə qəlbində qara nöqtə iz salar. Tövbə edib, günahdan əl çəkər və bağışlanma diləyirsə, qəlbi təmizlənər. Əgər günahı davamlı edərsə, qara nöqtə çoxalıb qəlbini örtər. Bu, uca Allahın Quranda söylədiyi "qaplama" (ərəb. Ran) dır."

﴿Xeyr, o gün onlar Rəbbindən məhrum olacaqlar!﴾ Möminlərin Allahu gördükləri kimi görə bilməyəcəklər. Uca Allah bu dünyada onları tövhid inancından məhrum etdiyi kimi, axirətdə də onları Özünü görməkdən məhrum edəcəkdir.

﴿Sonra Cəhənnəmə varid qalacaqlar.﴾

﴿Sonra da onlara: "Bu sizin yalan saydığımızdır!" – deyiləcəkdir.﴾ Onlar cəhənnəmə daxil olub atəşi dadacaqlar.

﴿Xeyr! Şübhəsiz ki, yaxşı əməl və itaət sahibi olan möminlərin əməl dəftəri İlliyyindədir!﴾ Onlar İlliyyin, yəni cənnət camaatı ilə eyni siyahıdadırlar.

19) «Sən nə bilirsən ki, İlliyyun nədir?!» Bu sual İlliyyunu təzim və təşrif etmək xarakteri daşıyır.

20) «O, yazılı bir kitabdır.» Orada cənnət əhlinin adları yazılmışdır.

21) «Onu ancaq yaxın olan mələklər görə bilərlər!» Mələklər bu kitabı görür və qiyamət günü bu kitabda yazılanlara şahidlik edəcəklər.

22) «Həqiqətən yaxşı əməl və itaət sahibi olan möminlər, Nəim cənnətində olacaqlar.»

23) «Onlar taxtlar üstündə tamaşa edəcəklər.» Allahın onlar üçün hazırladığı nemətlərə və uca Allahın kərim üzünə baxacaqlar.

24) «Sən onların üzlərində cənnət sevinci görəcəksən!» Onlara baxdıqda üzlərindəki nuru, gözəlliyi və sevinci görsən, onların nemət verilmiş olduqlarını anlayarsan.

25) «Onlara möhürlü şərab (Rəhiq) içirdiləcəkdir.» Rəhiq düzgün üsulla düzəldilmiş təmiz şərab deməkdir. Bu şərabın möhürü itaətkar bəndələr üçün açılana qədər heç kəsin ona al vurmağa haqqı çatmır.

26) «Onun son dadı müşk ətirlidir. Qoy yarışanlar onun üçün yarışsınlar!» Bu şərabın son damlası müşk ətirlidir. Şərab içən sonuncu qurtumu içdikdən sonra şərabın iynin müşk ətirli olduğunu hiss edər. Bəzi təfsirlərdə şərab qablarının müşk ilə möhürlənməsi mənası deyilir. Yarışmaq istəyən insanlar yaxşı əməlləri ilə bunun üçün çalışsınlar.

27) «Ona təsnim şərabı qatılmışdır.» Əvvəldə deyilən müşk ətirli şərabı təsnim şərabı qatılır. Təsnim şərabı cənnətin yüksək mərtəbələrindən süzülən şərabdır. Bu içki cənnətin ən dəyərli içkilərindən hesab olunur.

28) «O ələ bir çeşmədir ki, ondan yalnız yaxın olanlar içər.»

29) «Həqiqətən kafirlər, iman gətirmiş kimsələrə gülürdülər.» Onlara istehza edir, lağa qoyurdular.

30) «Yanlarından keçərkən bir-birinə qaş-göz edirdilər.» İslamı yaşayan möminlərə gülür və bunu onlara ayıb edirdilər.

31) «Ailələrinin yanına qayıtdıqda isə, kəfləri kök qayırdılar.» Möminlərə verdikləri əziyyətdən qürur hissi duyar, həzz alardılar.

32) «Onları gördükdə: "Doğrusu, bunlar azanlardır!" - deyirdilər.»

33) «Halbuki kafirlər, möminlərə nəzarətçi göndərilməmişdir.»

34) «Bu gün isə, möminlər kafirlərə güləcəklər.» Dünyada olarkən kafirlər möminlərə gülürdülərsə, axirətdə möminlər alçaldılmış və udulmuş kafirlərə baxıb

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَارِ لَفِي سِجِّينٍ ﴿٧﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا سِجِّينٌ ﴿٨﴾ كِتَابٌ

مَرْثُومٌ ﴿٩﴾ وَإِلَّيْكُمْ يَرْجَعُ كُلُّ أَلْمَنِئٍ يَكْتُمُونَ يَوْمَ الَّذِينَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ يَوْمَ الَّذِينَ

وَمَا يَكْتُمُ بِهَذَا أَكْثَلُ مَعْتَدٍ أُنِيبٍ ﴿١١﴾ إِذَا نُنْتَلَى عَلَيْهِ إِن سَأَلَ اسْتَطِيرُ

الْأُولَىٰ ﴿١٢﴾ كَلَّا لَرَأَىٰ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٣﴾ كَلَّا إِنَّهُمْ

عَنِ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَجُودُونَ ﴿١٤﴾ ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ ﴿١٥﴾ ثُمَّ يُقَالُ

هَذَا الَّذِي كُتِمْتُمْ بِهِ كَذِبُونَ ﴿١٦﴾ كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَنْبَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٧﴾

﴿١٨﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَابٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾ يَشْهَدُ الْمُفْرَقُونَ ﴿٢١﴾

﴿٢٢﴾ إِنَّ الْأَنْبَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٣﴾ عَلَى الْأَرْبَابِ يَنْظُرُونَ ﴿٢٤﴾ تَعْرِفُ فِي

وَجْهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ﴿٢٥﴾ يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَّخْمُومٍ ﴿٢٦﴾

خِصْمَهُمْ، مَسْكٌ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٧﴾ وَمِرَاجُهُ

مِنْ تَسْنِيمٍ ﴿٢٨﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُفْرَقُونَ ﴿٢٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ

أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ

يَتَغَامَزُونَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣٢﴾

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ

حَافِظِينَ ﴿٣٤﴾ فَايَوْمَ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٥﴾

güləcəklər.

35) «Onlar taxtlar üstündə oyləşib baxacaqlar görək.» Möminlər nemət içərisində oturub azab çəkən Allah düşmənlərinə baxacaqlar.

36) «Kafirlər öz əməllərinin cəzasını aldılar mı?!» Əlbəttə onlar dünyada möminlərə gülüb, onları ələ saldıqları üçün axirətdə layiqli cəzalarını alacaqlar.

əl-İnşiqaq surəsi 84

(Yarılma)

1) «Göy yanılacağı» Göyün yarılması qiyamətin əlamətlərindəndir.

2) «Və Rəbbinin buyuruğunu haqq olaraq eşidib itaət edəcəyi zaman» O gün yer Rəbbinə itaət edəcək, əmrlərini dinləyəcəkdir. O, itaətə və eşitməyə layiq məxluqdur.

3) «Yer uzanıb dümdüz olacağı» Yer üzərindəki dağlar toza dönüb yerlə bir olacaq və nəticədə yer üzü genişlənəcəkdir.

4) «Qoynunda olanları bayıra atıb boşaldacağı» Özündə olan ölüləri üzə çıxaracaq, onları Allahın hüzuruna təqdim edib, onlardan imtina edəcəkdir.

عَلَى الْأَرْيَافِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٢٦﴾ هَلْ ثَوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٢٧﴾

سُورَةُ الْأَنْشَاقِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴿١﴾ وَأَذْنُ لَهَا وَحُفَّتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾
وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾ وَأَذْنُ لَهَا وَحُفَّتْ ﴿٥﴾ يَتَأْتِيهَا
الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ ﴿٦﴾ فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ
كِتَابَهُ بِعَمِيصَةٍ ﴿٧﴾ فَسَوْفَ يَحْسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴿٨﴾ وَنَقَلِبُ
إِلَى أَهْلِهِ مَمْرُورًا ﴿٩﴾ وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ﴿١٠﴾ فَسَوْفَ
يَدْعُوا ثُبُورًا ﴿١١﴾ وَيَصْلَى سَعِيرًا ﴿١٢﴾ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَعْرُورًا ﴿١٣﴾
إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ ﴿١٤﴾ بَلَى إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا ﴿١٥﴾ فَلَا أَقْسِمُ
بِالسَّمَاءِ ﴿١٦﴾ وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ ﴿١٨﴾
لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ ﴿١٩﴾ فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قُرِئَ
عَلَيْهِمْ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿٢١﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يَكْذِبُونَ ﴿٢٢﴾
وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

﴿١﴾ **«Və Rəbbinin buyurduğunu haqq olaraq eşidib itaət edəcəyi zaman!»**

﴿٢﴾ **«Ey insan! Sən Rəbbinə doğru çalışıb çabalayırsan. Sən Ona qovuşacaqsan!»** Ayədə insan cinsinə, həm möminə, həm də kafirə xitab edilir. İnsan etdiyi əməlləri ilə Allaha tərəf gedir. Bir gün o, öz əməlləri ilə Allahın hüzarında dayanacaqdır.

﴿٣﴾ **«Kimin əməl dəftəri sağ əlinə verilmişsə,»** Əməl dəftəri sağ əlinə verilmişlər möminlərdir.

﴿٤﴾ **«O yüngül sorğu-sual olunacaq.»** Pis əməlləri ona deyiləcək və sonra hesaba çəkilmədən Allah tərəfindən bağışlanacaqdır. Aişə (Sahibə) Peyğəmbərin (səhəbi və səhəbiyə) belə dediyini rəvayət edir: "Kim haqq-hesaba çəkilərsə əzab çəkmiş olar." Aişə (Sahibə) Peyğəmbərin (səhəbiyə və səhəbiyə) bu sözünü eşidəndə deyir: Məgər Allah təala «O yüngül sorğu-sual olunacaq,» - demirmi? Peyğəmbər (səhəbiyə və səhəbiyə) dedi: "Bu o haqq-hesabdan deyil. Bu əməllərin ərz olunmasıdır. Qiyamət günü haqq-hesaba çəkilən əzab görmüş kimidir."

﴿٥﴾ **«Və o, ailəsinin yanına sevinclə qayıdacaqdır!»** Sevincək halda cənnətdəki arvadlarının və hürələrinin yanına gələcəkdir.

﴿١٥﴾ **«Kimin əməl dəftəri arxa tərəfdən verilmişsə,»** Kafirlərin və asilərin sağ əli boğazlarına bağlanacaq, sol əli isə arxalarında olacaqdır.

﴿١٦﴾ **«O: "Ay öldüm!" - deyə şivən qopardacaq,»** Əməl dəftərini oxuduqda özünə bəd dua edərək həlak olmasını arzulayacaqdır.

﴿١٧﴾ **«Və Cəhənnəmə vasil olacaqdır!»**

﴿١٨﴾ **«O, öz ailəsi arasında sevinc içində idi.»** Dünyada olarkən nəfsinə və şəhvetinə uyub şər əməllər görmüş, axirəti isə unutmuş, inkar etmişdir.

﴿١٩﴾ **«Və elə zənn edirdi ki, qayıtmayacaqdır.»** O düşünürdü ki, sorğu-sual olunmaq üçün dirilməyəcəkdir.

﴿٢٠﴾ **«Xeyr! Həqiqətən Rəbbi, onu görürdü.»** Amma heç də o düşündüyü kimi deyil. O, Rəbbinin hüzarına qayıdacaqdır. Allah onun gizli və aşkarda nə etdiklərini görür.

﴿٢١﴾ **«And içirəm şafəqə,»** Uca Allah günəş batdıqdan sonra işə namazının vaxtı başlayana qədər üfüqdə yaranan qızırtıya and içir.

﴿٢٢﴾ **«Gecəyə və qoynuna aldıqlarına,»** Gündüz səpələnmiş və dağılmış hər şey gecə olanda öz yerinə qayıdır.

﴿٢٣﴾ **«Bədirlənməkdə olan aya,»** qəməri ayın ortasında bütövləşən aya.

﴿٢٤﴾ **«Siz haldan-hala düşəcəksiniz!»** Ey insanlar, siz qiyamət günü haldan-hala, varlıqdan kasıblığa, ölümdən diriliyə, cənnətə və ya cəhənnəmə düşəcəksiniz.

﴿٢٥﴾ **«Onlara nə olub ki, iman gətirmirlər?»** İman gətirmələri üçün hər bir əsas olduğu halda nə üçün bu Qurana iman gətirmirlər.

﴿٢٦﴾ **«Özlərinə Quran oxunduqda səcdə etmirlər?»** Quran oxuyanda başlarını aşağı salıb dirləməz, səcdə ayələri oxunduğu zaman tilavət səcdəsi etməzlər.

﴿٢٧﴾ **«Əksinə, kafir olanlar təkzib edirlər.»** Onlar tövhidi, ölümdən sonra dirilməyi və sorğu-sual gününü təsdiq edən kitabı inkar edirlər.

﴿٢٨﴾ **«Halbuki Allah onların gizlətdiklərini ən gözəl biləndir!»** Allah onların ürəklərində gizlətdikləri təkzibi bilir.

﴿٢٩﴾ **«Onlara şiddətli bir əzabla müjdə ver!»** Onları alçaltmaq üçün od ilə müjdə veriləcəkdir.

﴿٣٠﴾ **«İman gətirib, yaxşı əməllər edənlər istisnadır! Onları minnətsiz mükafat gözləyir!»** bu nemətlərə görə heç kəs, onlara minnət qoya bilməz.

əl-Buruc surəsi 85

(Bürclər)

1 **«And olsun bürcü göyə;»** Bürclər ulduzların mənzilləridir. On iki ulduzun on iki bürcü vardır.

2 **«And olsun vəd olunmuş günə;»** Vəd olunan gün qiyamət günüdür.

3 **«And olsun şahid olana və müşahidə edilənə ki,»** Uca Allah qiyamət günü şahid olan və şahidlik edənlərə qarşı cinayət işlədən günahkar bəndələrə şahidlik edənlərə and içir. Allah yolunda öldürülənləri buna misal çəkmək olar. Bunun canlı şahidi az sonra izah edəcəyimiz "Xəndək Sahibləri"nin hekayəsidir.

4 **«xəndək sahibləri qətl edildilər.»** Onlar lənətə məruz qaldılar. Xəndək sahibləri kafir bir toplumun rəhbərləri idilər. Onlar rəyyətdən bəzilərinin iman gətirdiyini gördükdə xəndək qazıtıdır orada tonqal yandırır, iman edənləri odda yandırmış və özləri də bu mənzərəni müşahidə etmişdilər.

5 **«O xəndəklər ki, çırpı ilə alovlandırılmışdı.»**

6 **«O zaman onlar xəndəklərin kənarında oturub,»**

7 **«möminlərin başlarına gətirdiklərinə tamaşa edirdilər.»** Bu əməllərinə görə onlara lənət olunmuşdu. Onlar bu işgəncənin şahidləri idilər. Qiyamət günü öz etdiklərinə şahidlik edəcək, daha sonra dilləri, əlləri və ayaqları da şahidlik edəcəkdir.

8 **«Onlardan yalnız yenilməz qüvvət sahibi, şükərə layiq olan Allaha iman gətirdiklərinə görə intiqam alırdılar.»**

Onlara işgəncə vermək üçün bundan başqa bəhanə tapa bilmirdilər.

9 **«O Allah ki, göylərin və yerin ixtiyarı Onun əlindədir. Allah hər şeyə şahiddir!»** Möminlərə verdikləri işgəncənin heç bir detalı Ona gizli deyil. Bu xəndək sahiblərinə əzabla, möminlərə isə, rəhmət ilə dolu bir müjdədir.

10 **«Şübhəsiz ki, mömin kişi və qadınları odla sınağa çəkən, sonra da tövbə etməyən kimsələri cəhənnəm əzabı və yandırıcıyan atəş əzabı gözləyir.»** Onlar möminləri haqq dindən döndərmək üçün bu yola əl atmış, qarşılıqda başqa seçim ixtiyarı qoymamışdılar.

11 **«İman gətirib, yaxşı əməllər edən kimsələri isə, altından çaylar axan cənnətlər gözləyir. Bu, böyük qurtuluşdur!»**

12 **«Həqiqətən, sənin Rəbbinin intiqamı çox şiddətlidir!»** Onun zalımlardan və qəddarlardan alacağı intiqam qat-qat güclüdür.

13 **«Həqiqətən, yoxdan var edən və təkrar dirildən Odur!»**

سُورَةُ الْبُرُوجِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَأَسْمَاءَ ذَاتِ الْبُرُوجِ ۝۱ وَالْيَوْمِ الْوَعُودِ ۝۲ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ۝۳ قِيلَ أَضَعَبُ الْأَخْدُودِ ۝۴ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ۝۵ إِذْ هُرِّعَتْهَا فُجُودٌ ۝۶ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۝۷ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝۸ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝۹ إِنَّ الَّذِينَ فَنَوُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ كَفَرُوا فَهُمْ عَذَابٌ جَهَنَّمَ وَهُمْ فِي عَذَابٍ مُّحْرَقِينَ ۝۱۰ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ۝۱۱ إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ۝۱۲ إِنَّهُ هُوَ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۝۱۳ وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ۝۱۴ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ۝۱۵ فَعَالٌ لَمَّا يُرِيدُ ۝۱۶ هَلْ أُنثِقَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ۝۱۷ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ۝۱۸ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ۝۱۹ وَاللَّهُ مِّنْ وَرَائِهِم مَّحِيطٌ ۝۲۰ بَلْ هُوَ قَرِيبٌ أَنْ تُحِيطَ ۝۲۱ فِي تَوَجُّعٍ مُّخْفُوفٍ ۝۲۲

سُورَةُ الطَّارِقِ

14 **«Bağışlayan, sevən Odur.»** Mömin bəndələrini çox bağışlayan və onları biabır etməyən, itaətkar övliyə bəndələrini çox sevən Odur.

15 **«Ərşin sahibi də, şanlı-şərəfli olan da Odur!»**

16 **«O, istədiyini edəndir.»**

17 **«Orduların xəbəri gəlib sənə çatdı mı?»**

18 **«Firon və Səməd ordularının?»** Ey Muhəmməd! Peyğəmbərlərini yalançı sayan bu orduların xəbəri artıq sənə gəlib çatmışdır.

19 **«Xeyr, kafir olanlar elə hey təkzib etməkdədirlər.»** Müşrik ərəblər daim səni və sənin təbliğ etdiyin şəriəti təkzib etməkdə davam edir, heç özlərindən əvvəl yaşayıb həlak olmuş kafirlərin acı aqibətindən nəticə çıxarmırlar.

20 **«Onların bütün ixtiyarı Allahın əlindədir!»** O, istədiyi vaxt əvvəlkilərə verdiyi əzabdan bunlara da daddır.

21 **«Xeyr, o şanlı-şərəfli Qurandır!»** Müşriklərin dediyi kimi, sehr, şer və ya cadu deyil.

22 **«O, lövhi-məhfuzdadır.»** Bu kitab ana kitab olan Lövhi Məhfuzda yazılmış, Allah dərğahında şeytanların çata bilməyəcəyi yerdə saxlanılan kitabdır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَأَسْمَاءَ وَالطَّارِقِ ① وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ② اتَّعَمَّ أَتَابُ ③ إِنَّ كُلَّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ④ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ رِمَهُ خَلْقٌ ⑤ خَلِقَ مِنْ مَلَأُو دَافِقِ ⑥ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ⑦ إِنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ⑧ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ⑨ قَالَهُ مِنْ فَوْقِ وَلَا نَاصِرٍ ⑩ وَأَسْمَاءُ ذَاتُ الْبُرْجِ ⑪ وَالْأَرْضِ ذَاتُ الصُّدُوعِ ⑫ إِنَّهُ لَعَوْلَ فَصْلٍ ⑬ وَمَا هُوَ بِأَهْرَاقٍ ⑭ إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ⑮ وَأَكِيدُ كَيْدًا ⑯ فَمَهْلُ الْكَافِرِينَ مِنْ مَهْلِهِمْ رَوْدًا ⑰

سُورَةُ الطَّارِقِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مَسِيحِ أَسْمَرَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ① الَّذِي خَلَقَ سَوَى ② وَالَّذِي قَدَرَ فَهَيْدَى ③ وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى ④ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَى ⑤ سَنَقِرُ فَاكٌ فَلَا تَنسَى ⑥ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى ⑦ وَيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَى ⑧ فَذَكَرْنَاكَ لِلدَّكْرِى ⑨ سَيِّدُكَ مَنْ يَخْشَى ⑩ وَيَلْجِئُهَا الْأَشْقَى ⑪ الَّذِي يَصِلُ النَّارَ الْكُرَى ⑫ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى ⑬ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَا ⑭ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى ⑮

ət-Tariq surəsi 86

(gecə çıxan ulduz)

① **«And olsun göyə və gecə çıxan ulduza!»** Uca Allah bu ayədə səmaya və gecə peyda olan ulduza and içir. Ərəb dilində buna "Tariq" deyilir. Mənası, gecə peyda olub gündüzlər yoxa çıxan deməkdir.

② **«Sən nə bilirsən ki, gecə çıxan ulduz nədir?!»**

③ **«O, parlaq ulduzdur!»** Gecənin zülmətində sanki yanmış kimi parlıdır.

④ **«Elə bir kimsə yoxdur ki, onun üstündə bir gözətçi olmasın!»** Bu cümlə andın cavabıdır. Ayədə deyilən gözətçilər bəndələrin yaxşı və pis əməllərini yazan mələklərdir.

⑤ **«Elə isə, insan nədən yaradıldığına bir baxsın!»**

⑥ **«O, axıb tökülən bir sudan yaradılmışdır.»** İnsan kişi və qadının qarışmış suyundan uşaqlığa axıdılan bir damladan yaradılmışdır. İnsanın bu iki sudan yaranmasına baxmayaraq, ayədə bir su qeyd olunur. Çünki qarışmış su bir hesab olunur.

⑦ **«Bel sümüyündən, köks sümüyündən çıxar!»** İnsanın yaradıldığı bu maye kişilərin

bel, qadınların isə köks sümüklərinin arasından çıxan sudur. Bəzi təfsircilərin açıqlamasına görə bu su insanın bütün bədənindən ifraz olunur.

⑧ **«Həqiqətən Allah, insanı yenidən diriltməyə qadirdir!»** → Öldükdən sonra diriltməyə qadirdir.

⑨ **«Bütün sirlərin aşkar olacağı o qiyamət günü!»** O gün, imtahan zamanı bütün sirlər açılacaqdır.

⑩ **«İnsanın nə bir qüvvəsi, nə də bir köməkçisi olar!»** O gün, insanın əzabdan qurtulması üçün nə qüvvəsi, nə də köməkçisi olacaqdır.

⑪ **«And olsun qayıdışlı göyə!»** Göyün qayıdışlı olması yağşın yağması və kəsilməsidir.

⑫ **«And olsun yanılan yerə ki,»** Bitkilərin və ağacların bitməsi yerin yarılmasıdır.

⑬ **«Bu ayırd edən kələmdür!»** Quran haqq ilə batili bir-birindən ayırd edən kitabdır.

⑭ **«O, oyun-oyuncaq deyildir!»**

⑮ **«Həqiqətən onlar, hiylə qurdular.»** Kafirlər Peyğəmbərin ^(Səlləlləhu ələyh və ələh və sələm) gətirdiyi haqq dini boğmaq üçün hiylə qururlar.

⑯ **«Mən də onlara hiylə qururam.»** Onları özlərinin də bilmədiyi halda təcridlə əzaba aparır, qurduqları hiylədən daha çətinini onlara qururam.

⑰ **«Elə isə, kafirlərə möhlət ver! Onlara azacıq möhlət verirəm!»** Mən, onlara yaxın və ya azacıq möhlət verir, sonra onları cəzalandırıram.

əl-Əla surəsi 87

(ən-Uca)

① **«On uca olan Rəbbinin adını pak tutub şəninə təriflər de!»** "Sübhanə rəbbiyəl ələ" – Uca Rəbbim nöqsanlardan pakdır deməklə Onu nalayiq vəsflərdən münəzzəh tut.

② **«O Rəbbin ki, xəlf etdi və nizama saldı.»** O, insana boy-buxun, dil-dodaq və s. əzalar verib onu lazımı şəkildə yaratmış və onu mükəlləflikə yararlı etmişdir.

③ **«O Rəbbin ki, əzəldən müəyyən etdi və yol göstərdi.»** O, hər şeyin keyfiyyətini, növünü, xüsusiyyətini, felini, sözünü, davam müddətini müəyyən etmiş və hər kəsi etmək istədiyi əmələ müvəffəq etmiş, bütün bunları qəza-qədəra yazmışdır.

④ **«O Rəbbin ki, otlar çıxartdı.»**

⑤ **«Sonra da onu qara çör-çöpə döndərdi.»** Yam-yaşıl otları qup-quru çöpə döndərdi.

⑥ **«Biz sənə oxudacağıq və sən unutmuyacaqsan.»** Cəbrail ^(Səlləlləhu ələyh və ələh və sələm) Peyğəmbərə vəhy gətirdikdə Cəbrail ayənin sonunu oxuyub bitirməmiş Peyğəmbər ^(Səlləlləhu ələyh və ələh və sələm) unudacağından qorxub ayənin əvvəlini təkrar oxuyardı. Sonra bu ayə nazil oldu ki,

"Ey Muhəmməd, sənə Qurani oxudacağıq və sən, onu unudan deyilsən". Beləliklə, uca Allah onu Qurani unutmayaacağı barədə arxayın etdi.

7) **«Yalnız Allahın dilədiyindən başqa! Şübhəsiz ki, O, aşkarı da, gizliyi də bilir!»** Yalnız Allahın istədiyi ayələri unudacaqsan.

8) **«Biz sənə ən asan olanı müyəssər edərək»** Cənnətə aparın yolu sənin üçün asan edərək.

9) **«Əgər nəsihət etmək fayda versə, öyüd-nəsihət ver!»** Ey Muhəmməd ﷺ, sənə vəhy etdiklərimizi insanlara çatdırmaqla öyüd-nəsihət ver, onları xeyirxahlıq yoluna çağır, şəriət hökmlərinə dəvət et. Dəvət və irşad fayda verdikcə bu işi et. Əgər bir insana həqiqət olduğu kimi açıq-aşkar şəkildə çatdırılır və bundan sonra o yenə də öz asiliyinə davam edərsə, beləsini bir daha təkrar dəvət etmə.

10) **«Qorxan kimsə mütləq öyüd-nəsihət qəbul edəcəkdir!»** Allahdan qorxan kimsə, bu öyüd-nəsihətdən təsirlənib, Allahdan daha çox qorxar, əməlisaleh olar.

11) **«Bədbəxt isə, ondan qaçar.»** Bədbəxt kafirlər öyüd-nəsihətdən üz döndərirlər.

12) **«O kəs ki, ən böyük oda girəcəkdir.»** Kiçik od dünyadakı, böyük od isə, cəhənnəmdəki oddur.

13) **«Orada nə öləcək, nə də yaşayacaqdır!»** Orada nə ölüb canını əzabdan qurtara biləcək, nə də faydalı bir həyat yaşaya biləcəkdir.

14) **«Təmizlənən kimsə isə, nicat tapacaqdır.»** Şirkdən təmizlənib Allaha iman gətirərək, yalnız Ona ibadət edib dinini yaşayan kimsələr qurtulacaqlar.

15) **«O kimsə ki, Rəbbinin adını zikr edib namaz qılsın!»** Dili ilə Allahı zikr edib, gündəlik bəş vaxt namazları qılsın nicat taparlar.

16) **«Lakin siz dünyanı üstün tutursunuz!»**

17) **«Halbuki axirət daha xeyirli və daha bəqidir.»**

18) **«Həqiqətən, bu deyilənlər əvvəlki kitablarda mövcuddur.»** Şirkdən təmizlənib nicat tapmaq və deyilən digər sözlər əvvəlki kitablarda da mövcud idi.

19) **«İbrahimin və Musanın kitablarında!»** Uca Allahın bütün kitabları axirətin dünyadan daha xeyirli və baqi olduğunu bildirir.

əl-Ğaşiyə surəsi 88

(Dəhşətlə büriyən)

1) **«Bürüyəcək qiyamətin xəbəri sənə gəlib çatdı mı?»** Ey Muhəmməd ^(Səadətə) qiyamət barəsində sənə xəbər verilmişdir. Qiyamət gününün "əl-Ğaşiyə" adlandırılması, o gündə insanları öz dəhşəti ilə bürüməsinə görədir.

2) **«O gün bir çox üzlər zalil görkəm alacaq!»** Qiyamət günü insanlar iki qrupda olacaqlar; Birinci: Üzləri zalil görkəmli.

بَلْ تُؤْمِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢١﴾ وَالْآخِرَةَ خَيْرٌ وَأَبْقَى ﴿٢٢﴾ إِنَّ
هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى ﴿٢٣﴾ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى ﴿٢٤﴾

سُورَةُ الْغَاشِيَةِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾ وَجُوهٌُ يُومِئُونَ خَشِيْعَةً ﴿٢﴾
عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ﴿٣﴾ تَصَلِّي نَارَ آحَابِمْ ﴿٤﴾ تَشَقَّى مِنْ عَيْنٍ ءَابِسَةٍ ﴿٥﴾
لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيْعٍ ﴿٦﴾ لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ ﴿٧﴾
وَجُوهٌُ يُومِئُونَ نَاعِمَةً ﴿٨﴾ لَسَعِبَهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾
لَا تَسْمَعُ فِيهَا لَغِيَةً ﴿١١﴾ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾
وَأَكْرَابٌ مَوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾ وَمَعَارِقٌ مَصْفُوعَةٌ ﴿١٥﴾ وَزُرَابٌ مَثْنُوتٌ ﴿١٦﴾
أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خَلَقَتْ ﴿١٧﴾ وَإِلَى السَّمَلِ كَيْفَ
رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ
سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾ فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَسْتَ عَلَيْهِمْ
بِمُصَيِّرٍ ﴿٢٢﴾ إِلَّا مَنْ تَوَلَّى وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيَعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ
الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ﴿٢٦﴾

1) **«Zəhmət çəkib yorulacaq!»** Onlar ibadət etməklə özlərini yoran, amma getdikləri küfr və zəlalət yoluna görə qarşılığında heç bir savab qazanmayan kimsələrdir.

2) **«Yanar oda girəcəkdir!»**

3) **«Və onları qaynar bulaqdan su içirdiləcəkdir.»**

4) **«Onların yeməyi dari dən başqa bir şey olmayacaqdır.»** Dari tikanlı bitki növüdür. Qureyş ləhcəsində bu bitkinin yaşuna "əş-Sabraq", qurusuna isə "ad-Dari" deyilir.

5) **«O yemək onlara nə qüvvət verir, nə də ağıldan qurtarar.»**

6) **«O gün bir çox üzlər sevinəcək!»** Bu üzlər ikinci qrupun üzleridir.

7) **«Onlar zəhmətindən razı qalacaq!»** Onlar dünyadakı əməllərinin layiqli qarşılığını aldıkları üçün etdiklərindən razı olacaqlar.

8) **«Yüksək Cənnətə olacaq.»**

9) **«Və orada heç bir boş söz eşitməyəcəkdir.»**

10) **«Orada axar bulaq.»**

11) **«Orada uca taxtlar.»**

12) **«Düzülmüş piyalələr.»**

13) **«Bir-birinin yanına düzülmüş balıqlar.»**

14) **«Və döşənmiş xalılar vardır!»**

15) **«Məgər dəvəyə baxmırlar ki, necə yaradılmışdır?»** Onlar dəvənin böyük

سُورَةُ الْفَجْرِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالْفَجْرِ ۝١
وَلَيْالٍ عَشْرِ ۝٢
وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ۝٣
وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ۝٤
هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حَمْرِ ۝٥
أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝٦
إِرمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ۝٧
الَّتِي لَمْ تَخْلَقْ مِثْلَهَا فِي آلِ عَادِ ۝٨
وَتَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ۝٩
وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ۝١٠
الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ۝١١
فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ۝١٢
فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ۝١٣
إِنَّ رَبَّكَ لِيَا لَمْرِصَادٍ ۝١٤
فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ۝١٥
وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهْنَنِ ۝١٦
كَلَّا بَلْ لَا تَشْكُرُونَ ۝١٧
وَلَا تَحْصُونَ عَلَى طَعَامِ
الْيُسْكِينِ ۝١٨
وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَصْلًا لَمًّا ۝١٩
وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ۝٢٠
كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا
دَكًّا ۝٢١
وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ۝٢٢
وَجِئْتَهُ يَوْمَئِذٍ
بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَنْذِكُرُ الْإِنْسَانَ وَآتَى لَهُ الذِّكْرَى ۝٢٣

cəsədli, qüvvətli və ecazkar yaradılışını görüb ibrət almırlarmı?!

18) **(Göyə baxırlar ki, necə ucaldılmışdır?)** Görmürlərmi ki, biz göyü heç bir ağılın və dərrakənin anlaya bilməyəcəyi qədər dirəksiz yaratmışıq.

19) **(Dağlara baxırlar ki, necə dikəldilmişdir?)** Nə sağa, nə də sola əyilmir, dimdik dururlar.

20) **(Və yerə baxırlar ki, necə döşədilmişdir?)**

21) **(Öyüd-nəsihət ver. Sən, ancaq öyüd-nəsihət verənsən!)** Ey Muhəmməd (səhihət və tərbiyə), sən, onlara öyüd-nəsihət ver, Allahın əzabı ilə qorxut. Çünki sənin işin bundan ibarətdir.

22) **(Sən onların üzərində hakim deyilsən!)** Onları iman gətirməyə məcbur etmək sənin səlahiyyətində deyil.

23) **(Lakin kim üz döndərib küfr etsə,)**

24) **(Allah onu ən böyük əzaba düşər edər!)**

25) **(Şübhəsiz ki, onların axır dönüşü Bizədir!)** Öldükdən sonra bizim hüzzurumuza gələcəklər.

26) **(Onlarla haqq-hesab çəkmək də Bizə aiddir!)** Dirliib Allahın hüzzuruna gəldikdən sonra Allah da onların əməllərinə qiymət verəcəkdir.

əl-Fəcr surəsi 89

(Sübh çağı)

1) **(And olsun dan yerinə;)** Uca Allah gecə qaranlığının gündüzdən ayrıldığı sübh çağına and içir. Mücahid deyir ki, bu ayədə qurban bayramı gününün sübhü nəzərdə tutulur.

2) **(And olsun on gecəyə;)** Zülhicca ayının birinci on gecəsinə.

3) **(And olsun cütə və təkə;)** Cüt və tək olan hər şeyə. Bəzi təfsirçilər deyirlər ki, cüt birinci və ikinci təşriq (zülhiccanın 11 və 12-ci) günləridir. Tək isə üçüncü təşriq (zülhiccanın 13-cü) günüdür.

4) **(And olsun keçib getməkdə olan gecəyə;)**

5) **(Məgər bunlarda ağıl sahibi üçün and yoxmudur?!)** Ağıl sahibi olan kimsə uca Allahın and içdiyi məxluqatın bu anda layiq olduğunu dərk edər.

6) **(Məgər görmədinmi ki, Rəbbin nələr eldi Adə?!)**

7) **(Sütunlar sahibi İrəmə?!)** İrəm Ad tayfasının digər adıdır. Bəzi məlumatlara görə İrəm onların babası olmuşdur. Bir başqaları isə deyirlər ki, İrəm onların yaşadıkları yerin adıdır. Bu, hündür dirəkli Dəməşq şəhəri və ya Əhqafda başqa şəhər adıdır.

8) **(Məmləkətlər arasında onun kimisi yaradılmamışdı.)** Bu elə bir şəhərdir ki, onun kimi çətin tikililəri olan ikinci bir şəhər yoxdur.

9) **(Vadidə qayaları yolan Səmədə?!)** Onlar dağları oyur və orada özlərinə evlər düzəldirdilər. Onların vadisi Mədinə ən-Nəbəviyyə və Şam yolunun üstündəki əl-Hicr və ya əl-Qura vadisi idi.

10) **(Eləcə də dirəklər sahibi Firona?!)** Burada fironların özləri üçün qəbir olaraq inşa etdirdikləri ehramlar nəzərdə tutulur. Bəzi təfsirçilər deyirlər ki, ayədə saysız-hesabsız çadır qurmaq üçün dirəklər basdıran qoşun nəzərdə tutulur.

11) **(O kəslər ki, məmləkətlərdə tügəyan edir,)** Ad, Səməd və Firon hərəsi öz məmləkətində tügəyan edirdilər.

12) **(Oralarda çoxlu fitnə-fəsad törədirlər.)** Allaha küfr və asilik, bəndələre isə zülm edirdilər.

13) **(Nəhayət, Rəbbin onlara əzab qamçısı endirdi.)** Onları əzaba düşər eldi.

14) **(Şübhəsiz ki, Rəbbin baxıb görür.)** Hər bir insanın əməlini görür və xeyirə xeyirlə, şərə şərə qarşılıq verir. Həsən əl-Bəsri deyir: İnsanların yolu Onun qarşısından keçir və heç kəs Onun nəzərindən yayına bilməz.

15) **(İnsana gəldikdə, nə zaman Rəbbi onu imtahnaya çəkib ehtiram etsə, ona bir nemət versə, o: "Rəbbim mənə ehtiram göstərdi!" - deyər.)** Allah insanın ruzisini genişləndirib,

bol mal-dövlət verərsə, əldə etdiyi bu neməti özünə hörmət kimi qəbul edər.

﴿16﴾ **«Amma nə zaman onu imtahana çəkib ruzisini əskiltə: "Rəbbim mənə alçaltdı!" – söyləyər.»** Bu kafir insanın xüsusyyətidir. Mömin üçün ehtiram Allahın onu itaətə və axirət əməlinə müvəffəq etməsidir. Mömin üçün hörmətsizlik itaətdən və cənnət əhlinin əməlindən məhrum edilməkdir.

﴿17﴾ **«Xeyr! Doğrusu, siz özünüz yetimə hörmət etmirsiniz.»** Əvvəl iki ayədəki ifadələri deyən insana xəbərdarlıq edilir ki, Allahın sizə verdiyi bol ruzinin qarşılığında heç bir yetimə əl tutmursunuz. Əgər sizə verilən mal-dövlətdən yetimlərə də yedirdirsəydiniz, bu, sizin üçün Allah yanında ehtiram olardı.

﴿18﴾ **«Bir-birinizi yoxsulu yedirtməyə rəğbətləndirmirsiniz.»** Özünüzü, yaxud bir-birinizi bu işə təşviq etmirsiniz. Aranızda olan yoxsullar köməksiz və tənha qalırlar.

﴿19﴾ **«Mirası acgözlüklə yeyirsiniz.»** Yetimlərin, qadınların və zəiflərin miras payını mənimsəyirsiniz.

﴿20﴾ **«Mal-dövləti isə, lap çox sevirsiniz.»**

﴿21﴾ **«Xeyr! Yer dağılıb parça-parça olacaq!»** Xeyr, bu sizə yaraşmayan əməldir. Bir gün yer sirkələnib, dağları yerlə bir olacaq. O zaman sizin işiniz necə olacaq?!

﴿22﴾ **«Rəbbinin əmri gəlib mələklər səf-səf duracaq!»** Rəbbin bəndələrini haqq-hesab etmək üçün gələcəyi gün əzəmətli və qüvvətli mələklər cərgə-cərgə duracaqlar.

﴿23﴾ **«Və Cəhənnəmin gətiriləcəyi gün – məhş o gün insan xatırlayacaqdır. Lakin bu xatırlamağın ona nə faydası?!»** Mələklər cilovlanmış cəhənnəmi məhşər meydanına gətirəcəklər.

﴿24﴾ **«O: "Kaş ki, mən əvvəlcədən axirət həyatım üçün yaxşı əməl edəydim!" – deyəcəkdir.»**

﴿25﴾ **«O gün Allahın etdiyi əzabı heç kəs edə bilməz!»**

﴿26﴾ **«Heç kəs Onun kimi zəncirləyə bilməz!»** Heç kəs uca Allahın kafirləri qandalladığı və zəncirlədiyi kimi edə bilməz.

﴿27﴾ **«Ey arxayın nəfs!»** Qəlbi Allaha iman və tövhidlə dolu, şəkk-şübhə etməyən bəndə.

﴿28﴾ **«Dön Rəbbinə, sən Ondan razı olaraq, O da səndən!»** Sənə bəxş etdiyi savab əməllərlə Rəbbindən razı halda Onun hüzuruna dön. Bil ki, O da səndən razıdır.

﴿29﴾ **«Bəndələrimin zümrəsinə daxil ol!»** Əməlisaleh bəndələrimin toplumuna daxil ol və sən də onlarla birlikdə qal.

﴿30﴾ **«Cənnətimə varid ol!»** Onlarla birlikdə cənnətimə daxil ol. Bu əvəzolunmaz ehtiramdır.

يَقُولُ يَلَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِيَابِقِي ﴿٢١﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾

وَلَا يُؤْتِيهِمْ وَتَأْتُهُمُ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾ يَتَأَيَّبَهَا النَّفْسُ الْمَطْمَئِنَةُ ﴿٢٧﴾ أَرْجِيهِ

إِلَى رَبِّكَ رَاضِيَةً مُرْتَبِنَةً ﴿٢٨﴾ قَادِحِي فِي عِبَادِي ﴿٢٩﴾ وَأَدْحِلِي جَنِّي ﴿٣٠﴾

سُورَةُ الْبَلَدِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَا أُقِيمُ هَذَا الْبَلَدِ ﴿١﴾ وَأَنْتَ حِلُّ هَذَا الْبَلَدِ ﴿٢﴾ وَوَالِدُ وَمَاوِلِدَ

﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ ﴿٤﴾ أَيْحَسِبُ أَنْ لَنْ يَفْعَرَ عَلَيْنَهُ

أَحَدٌ ﴿٥﴾ يَقُولُ أَهْلَكَتُ مَا لَأَبَدًا ﴿٦﴾ أَيْحَسِبُ أَنْ لَمْ يَرَوْهُ أَحَدٌ

﴿٧﴾ أَلَّا نَجْمَلَ لَدُنَّ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَشَفْهَتَيْنِ ﴿٩﴾ وَهَدَيْنَاهُ

النَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾ فَلَا أَقْنَمُ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾

فَاك رَقَبَةً ﴿١٣﴾ أَوْ إِطْعَمْتَهُ فِي يَوْمٍ مَرْدِيٍّ مَسْغُورٍ ﴿١٤﴾ يَتَسَاءَلُ مَا مَقْرَبَةٍ

﴿١٥﴾ أَوْ مَسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَتَوَاصَوْا

بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾ وَالَّذِينَ

كَفَرُوا أَصْحَابُ الْشِّمْعَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤَصَّدَةٌ ﴿٢٠﴾

سُورَةُ الْبَيْهَقِينِ

əl-Bələd surəsi 90

(Şəhər)

﴿1﴾ **«And içirəm bu şəhərə →** əl-Hərəm şəhərinə, yəni Məkkəyə and içirəm. Bu and Məkkənin Allah yanında olan qədir-qiyətini və şərəfini göstərir. Çünki bu şəhərdə Allahın əl-Hərəm evi vardır. Bu şəhər İsmailin və Muhəmmədin vətənidir. Bu şəhər həc mərasiminin keçirildiyi bir şəhərdir.

﴿2﴾ **«Sənin yaşadığın şəhərə;»** Səni şərəfləndirərək və hörmətini artıraraq yaşadığın bu şəhərə and içirəm. Çünki sənin mövcudluğun bu şəhəri şərəfləndirmişdir.

﴿3﴾ **«And içirəm ataya və onun övladına ki,»** Bu Adəm və onun nəslı, hər bir canlının ata və övladına şamildir. Bu and diqqəti uca Allahın nəsil artırmaq üçün qurduğu möcüzəvi üsula yönəldir. Bu, Allahın qüdrətinə, hikmətinə və elminə dəlalət edir.

﴿4﴾ **«Biz, insanı məşəqqətdə yaratdıq!»** O, öləncə qədər dünyanın əzab-əziyyətinə qatılacaqdır. Öldükdən sonra qəbirdə

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا ۝ وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَا ۝ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰهَا ۝
وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰهَا ۝ وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَىٰهَا ۝ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَهَا ۝
وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ۝ فَأَلَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ۝ قَدْ
أَفْلَحَ مَن رَّكَدَهَا ۝ وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّهَا ۝ كَذَّبَتْ ثَمُودُ
بِطَغْوَانِهَا ۝ إِذِ اتَّبَعَتْ أَشْقَاهَا ۝ فَقَالَ لَهُمُ رَسُولُ اللَّهِ
نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا ۝ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدمَمَ
عَلَيْهِمُ رَبُّهُم بِذُنُوبِهِمُ فَنسَوْنَهَا ۝ وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا ۝

سُورَةُ الشَّمْسِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ۝ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ۝ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۝
إِن سَعَىٰ لَشَقَىٰ ۝ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ۝ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ۝
فَسَنِّيئِهِمْ لِلْعُسْرَىٰ ۝ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ۝ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ۝
فَسَنِّيئِهِمْ لِلْعُسْرَىٰ ۝ وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ۝ إِنَّ عَلَيْنَا
لِلْهُدَىٰ ۝ وَإِن لَّنَا الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ۝ فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ۝

bərzəx dünyasının əziyyətinə, daha sonra isə, axirət əzab-əziyyətinə düşər olacaqdır.

6. «Məgər insan heç kəsin ona gücü çatmayacağını zənn edir?» Məgər elə hesab edir ki, nə qədər günah işlətsə, yenə də ondan heç kəs, hətta onun Rəbbi də intiqam ala bilməyəcək?!

7. «Mən xeyli mal-dövlət sərf etmişəm!» – deyir.

8. «Məgər o heç kəsin onu görmədiyini guman edir?!» Məgər o elə düşünür ki, uca Allah onu görmür, bir gün malını haradan qazandığını və hara xərclədiyini soruşmayacaq?!

9. «Məgər Biz, ona iki göz vermədikmi?!»

10. «Eləcə də, bir dil və qoşa dodaq vermədikmi?!»

11. «Biz ona, iki yol göstərmədikmi?!» Məgər Biz, ona xeyir və şər yollarını açıq-aşkar nişanələrlə göstərmədikmi?

12. «Lakin o, aşırımı keçə bilmədi.» Məgər o, bir az cəhd edib, Allaha itaət etməyə mane olan nəfsi istəklər, şeytan və s. bu kimi aşırımları aşı bilməzdimi?

13. «Sən nə bilirsən ki, aşırım nədir?!»

14. «O, bir kölə azad etməkdir;»

15. «Yaxud aclıq günü yemək verməkdir →»

16. «Qohumluq əlaqəsi çatan bir yetimə.» yemək vermək, onu dolandırmaqdır.

17. «Və ya torpağa sərilmiş bir miskinə!» Bu aşırım yoxsulluqdan torpağa yapışmış insanı doyurmaqdır. Mücahid deyir: "Ayada əyninə geyinməyə paltar tapa bilməyən yoxsul kimsə nəzərdə tutulur".

18. «Sonra da iman gətirən və bir-birinə səbr tövsiyə edən, mərhəmət tövsiyə edən kimsələrdən olmaqdır!» Sadalanan bu ibadətlər iman gətirdikdən sonra əməlini Allah üçün edənlərə fayda verir. O kəslər ki, Allaha itaətdə, asilik etməməkdə, başlarına gələn müsibətlərdə səbirli olurlar. Həmçinin Allahın bəndələrinə qarşı mərhəmətli olmağı bir-birinə tövsiyə edərlər.

19. «Onlar sağ tərəf sahibləridir!»

20. «Ayələrimizi inkar edənlər isə, sol tərəf sahibləridir!»

21. «Onları hər tərəfi qapalı Cəhənnəm gözləyir!» Həm qapalı, həm də təbəqəli cəhənnəm.

əş-Şəms surəsi 91

(Günəş)

1. «And olsun günəşə və onun saçdığı şöləyə;»
2. «And olsun ardınca çıxan aya;» Günəş batandan sonra çıxan aya.

3. «And olsun onu parlaq edən gündüzə;» Günün ortasında günəş daha çox parlaq və şöləli olar.

4. «And olsun onu örtən gecəyə;»

5. «And olsun göyə və onu yaradana;»

6. «And olsun yerə və onu döşəyənə;» Yeri hərtərəfli rahat edənə.

7. «And olsun nəfsə və onu yaradana;»

İnsarı yaradan, ona sağlam əza, ruh, böyük iradə və pak düşüncə (fitrət) verənə and olsun. Peyğəmbər (səltətə) deyir: "Doğulan hər bir uşaq fitrətli (sağlam, islami düşüncəli) doğulur. Sonradan ata anası onu yəhudi, nəsrani və ya atəşpərəst edir".

8. «Sonra da ona günahlarını və pis əməllərdən çəkinməsinə öyrədənə!» Yaxşı və ya pis cəhətlərini öyrədənə.

9. «Nəfsini təmizləyən mütləq nicat tapacaqdır!» Nəfsini iman və Allah qorxusu ilə yetişdirən, təmizləyən nicat tapacaqdır.

10. «Onu batıran isə, albəttə, ziyan uğrayacaqdır.» Nəfsini pis yola aparan, Allahdan uzaq salan, ibadət və yaxşı işlərdən məhrum edən kimsə xəsarət çəkir.

11. «Səhud azgınlığı üzündən təkzib etmişdi.» Günahlara hədsiz dərəcədə aludə olub, azgınlıq etmək onları təkzib etməyə vadar etdi.

12. «Onların ən rəzil qalxdığı zaman.» Səhud qəbiləsinin, yaxud məxləqatin ən

rəzil adamı Qədar ibn Salif qalxıb dəvəni öldürdüyi zaman.

13) **Allahın peyğəmbəri onlara belə demişdi:** "Allahın bu dişi dəvəsinə toxunmayın, onun su içməsinə mane olmayın." Saleh Peyğəmbər dəvəni sərbəst buraxmaq və su içdikdə ona mena olmamaq barədə onlara xəbərdarlıq etmişdi.

14) **Lakin onlar yalançı saydılar və onu tufub kəsdilər.** Rəbbi də bu günahlarına görə onların kökünü kəsib, yerlə yeksa etdi. Allah onları həlak etdi, yerin altına gömdü və onları əzaba layiq bildi.

15) **Allah bu işin aqibətindən qorxmaz!** Uca Allah onlara verdiyi bu əzabdan dolayı, heç kəsdən qorxmaz, çəkinməz.

əl-Leyl surəsi 92

(Gecə)

1) **And olsun bürüməkdə olan gecəyə;**
2) **And olsun işıqlanmaqda olan gündüza;**
3) **And olsun erkəyi və dişini yaradana ki;**
4) **Sizin zəhmətiniz cürbəcürdür!**

Bəziniz Cənnət üçün, bəziniz isə Cəhənnəm üçün çalışsınız. Kimisi nəfsini əsir edir, kimisi də nəfsini azadlığa doğru aparır.

5) **Kim xərcləsə və qorunsa,** Malını xeyirli işlərə sərf etsə və Allahın qadağan etdiyi haramlardan qorunsa,

6) **(Və ən gözəl olanı təsdiq etsə),** Malını xeyirli işlərə xərcləyərək əməli ilə Allahın ona v ətdiyi ən gözəl vədi təsdiqləyərsə,

7) **Biz ona ən asan olanı müyəssər edəcəyik!** Malını xeyirli işlərdə xərcləmək və Allaha itaət etmək üçün müvəffəq edəcəyik. Bu ayələr Əbu Bəkr ʿ haqqında nazil olmuşdur. O Məkkə müşriklərinin əlində olan və əzaba düşər qalan altı nəfər mömin köləni almış və azad etmişdi.

8) **Amma kim xəsislik etsə, möhtac olmadığını sansa,** Xəsislik edər və Allahın verəcəyi savaba möhtac olmadığını sanarsa,

9) **(Və ən gözəl olanı yalan saysa),** Allahın ona vəd etdiyi ən gözəl vədi inkar edərsə,

10) **Biz ona ən çətin olanı müyəssər edəcəyik!** Onu çətin işlərə hazırlayacaq və çətinliyə düşməsinə rahat edəcəyik ki, xeyirxahlıq qapılarından məhrum olsun, nəticədə cəhənnəmi qazansın.

11) **Cəhənnəmə düşəcəyi zaman mal-dövləti ona heç bir fayda verməz.** Paxilliq edib xərcləmədiyi mal-dövləti də onu bu əzabdan xilas edə bilməz.

12) **Bizim öhdəmizə düşən yalnız doğru yolu göstərməkdir!** Doğru yolu azğınliq yolundan fərqləndirmək bizim borcumuzdur.

لَا يَصْلِيْنَهَا إِلَّا الْأَنْفُسُ ۝ ١٥ ۝ الَّذِينَ كَذَبُوا تَوَلَّوْا ۝ ١٦ ۝ وَسَيَجْزِيْنَهَا ۝
الْأَنْفُسُ ۝ ١٧ ۝ الَّذِينَ يُؤْتَوْنَ مَالَهُ يَتَزَكَّوْا ۝ ١٨ ۝ وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ
تَعْمُوْرٍ يُجْزَىٰ ۝ ١٩ ۝ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ۝ ٢٠ ۝ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ۝ ٢١

سُوْرَةُ الضُّحَىٰ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وَالضُّحَىٰ ۝ ١ ۝ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ۝ ٢ ۝ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَاقَلَىٰ ۝ ٣ ۝
وَلِلْآخِرَةِ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ ۝ ٤ ۝ وَسَوْفَ يُعْطِيْكَ رَبُّكَ ۝
فَرَضَىٰ ۝ ٥ ۝ أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيْمًا فَآوَىٰ ۝ ٦ ۝ وَوَجَدَكَ ضَالًّا ۝
فَهَدَىٰ ۝ ٧ ۝ وَوَجَدَكَ عَابِلًا فَأَغْنَىٰ ۝ ٨ ۝ فَأَمَّا الْيَتِيْمَ فَلَا تُفْهَرُ ۝
٩ ۝ وَأَمَّا السَّابِلَ فَلَا تَنْهَرُ ۝ ١٠ ۝ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ۝ ١١

سُوْرَةُ الشُّرُوْحِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ۝ ١ ۝ وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ ۝ ٢ ۝ الَّذِي
أَنْقَضَ ظَهْرَكَ ۝ ٣ ۝ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ۝ ٤ ۝ فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝ ٥ ۝ إِنَّ
مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝ ٦ ۝ فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ ۝ ٧ ۝ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ ۝ ٨

əl-Fərra adlı alim deyir: "Kim hidayat yolunu tutarsa, Allaha doğru gedər. Kim Allahın yanına getmək istəyirsə Allah onu yolunda qarşılar. Kimi Onu istəyərsə, Ona tərəf yönələr".

13) **Axirət də Bizim, dünya da Bizimdir!** Axirətdə və dünyada nə varsa, hamısı bizə məxsusdur. Biz onları istədiyimiz kimi istifadə edirik.

14) **Mən sizi alovlanan bir atəşlə qorxutdum.**

15) **Ora ancaq azğın daxil olar.** Bu azğınlar kafirlərdir.

16) **O kimsə ki, yalan sayar, üz döndərər!** O kimsələr Peyğəmbərlərin təbliğ etdikləri haqqı yalan sayıb, itaətdən və imandan üz döndərənlərdir.

17) **Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinən isə, ondan uzaqlaşdırılır.** Küfrdən çəkinən kimsəni küfrə düşməkdən Allah qoruyar. əl-Vahidi adlı alim deyir: "Təfsir alimlərinin yekdil rəyinə əsasən ayədə deyilən "Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinən" kimsə Əbu Bəkrdir ʿ. Ayə Əbu Bəkr ʿ haqqında nazil olub, amma onun hökmü hər kəsə aid ola bilər. Daha doğrularını Allah bilir".

18) **O kimsə ki, malını verib təmizləyər,** Malını xeyir işlərə sərf edər və bu əməli ilə

günahlardan pak olmağa çalışar.

19 «O şəxsin boynunda heç kəsin bir minnəti yoxdur ki, onun əvəzi verilsin.» O, verdiyi sədəqə müqabilində heç kəsdən qarşılıq gözləməz.

20 «O ancaq ən uca olan Rəbbinin rızasını qazanmaq üçün belə edir.»

21 «And olsun ki, o, razı olacaqdır!» Təllah¹ o, ona verəcəyimiz mükafatdan razı qalacaqdır.

əd-Duha surəsi 93

(gündüz)

Bir dəfə Peyğəmbər (səlləlləhu əleyhi və əlihə) xəstələnmiş və iki, yaxud üç gecə idi ki, gecə namazına durmurdu. Bir qadın onun yanına gəlib dedi: "Ey Muhəmməd! Görürəm ki, şeytanın səni tənha qoyub. İki, üç gecədir sənə bir xəbər vermir." Sonra uca Allah bu surəni nazil etdi.

1 «And olsun gündüzə;»

2 «And olsun getdikcə zülməti artan gecəyə ki,» əl-Əsmai adlı alim deyir: "Bir insan paltarla örtüldüyü kimi, gecə də gündüzü örtür".

3 «Rəbbin səni nə tərk etdi, nə də sənə acığı tutdu.» Rəbbin sənə ilə vidalaşmayıb, vahyi kəsməyib, sənə qəzəbi tutmayıb.

4 «Sübhəsiz ki, axirət sənə üçün dünyadan daha xeyirlidir.» Sənə üçün cənnət bu dünyadan daha xeyirlidir. Peyğəmbərliklə şərəfləndirilmiş insan üçün cənnətin dünyadan daha xeyirli olması deyilsə, görəsən bizim üçün nə qədər xeyirli olar?!

5 «Həqiqətən, Rəbbin sənə bəxş edəcək və sən razı qalacaqsan!» Rəbbin sənə bu dünyada dini yayıb zəfər çalmağı, axirətdə isə savabını, hovuzu və ümmətin üçün şafaəti sənə bəxş edəcəkdir. Sən də bundan tam razı qalacaqsan.

6 «Məgər sən yetim ikən O sənə sığınacaq vermədimi?!» Sən, uşaq ikən atan yox idi. O, sənə sığınacaq verdi.

7 «Sən, şaşqın vəziyyətdə ikən sənə yol göstərmədimi?!» Sən, Quranın və ya şəriətin nə olduğunu bilmirdin. Allah səni bu yola yönəltdi.

8 «Sən, yoxsul ikən səni dövlətli etmədimi?!»

9 «Elə isə, yetimə zülm etmə!» Onun zəif olmasından istifadə edib ona zülm etmə. Öz yetimliyini yadına sal və onun haqqını özünə ver.

10 «Dilənçini də qovma!» Dilənçi səndən nə isə istədikdə onu qovma. Bir zamanlar

sən də yoxsul idin. İndi sən ona bir şey ver, ya da onu gözəl şəkildə yola ver.

11 «Və Rəbbinin sənə olan nemətindən söhbət aç!» Uca Allah Peyğəmbərinə ona verilən nemətləri dilə gətirməyi və biruzə verməyi əmr edir. Allahın verdiyi nemətlərdən danışmaq nemət şükrüdür. Bəzi alimlər deyirlər ki, ayədəki nemət Qurandır. O, Quranı oxumağı və onu danışmağı əmr edir.

əl-İnsirah surəsi 94

(Genişlənmə)

1 «Məgər Biz, sənə köksünü açıb genişlətmədikmi?!» Ey Muhəmməd, Biz sənə köksünü Peyğəmbərliyi qəbul etsin deyər genişlətdik. Elə buna görə o dəvətə başlayıb bütün çətinliklərə sənə gələrək dözdü və vahyi əzbarladı.

2 «Ağır yükünü səndən götürmədikmi?!» Cəhiliyyət dövründə etdiyən əməlləri bağışladıq.

3 «Sənə belini bükürdü.» Əgər bu yükü dəsiyası olsaydı, ağırlığından belin bükülərdi.

4 «Sənə ad-sanını ucaltmadıqmi?!» Bir çox amillərlə dünya və axirətdə sənə şərəfini artırdıq. "Əshədu əllə illəhə illəllah" deyən möminlərə "əshədu ənnə Muhəmmədən rəsulullah" – deməyi də vacib etdi. Azanda onun adını qeyd etdi, ona salavat və salam deməyi əmr etdi.

5 «Sübhəsiz ki, hər çətinlikdən sonra bir asanlıq gələcək!»

6 «Həqiqətən, hər çətinlikdən sonra bir asanlıq gələcək!» Əvvəldə deyilən çətinlikdən sonra bir asanlıq vardır. Bunların hər ikisi Allah tərəfindəndir.

7 «Elə ki, azad oldun, qalx!» Namazı, dəvəti, yaxud döyüşü bitirdikdən sonra çoxlu dua et və Allahdan ehtiyac duyduğun nə varsa, onu da istə. Qalx, ibadətini də et.

8 «Və ancaq Rəbbinə yalvar!» Cəhənnəmdən qorxaraq, cənnətə rəğbət bəsləyərək, rəbbinə müti ol.

ət-Tin surəsi 95

(Əncir)

1 «And olsun əncirə və zeytunə;» Uca Allah insanların yediyi əncirə, yağrı çəkdikləri zeytunə and içir. Bu iki meyvə Fələstin torpaqlarından kinayədir. Çünki bu torpaqlar əncir və zeytunun vətənidir.

2 «And olsun Tur dağına;» Bu dağ uca Allahın orada Musanı danışdırdığı "Turi Sina" dağıdır.

3 «And olsun bu təhlükəsiz şəhərə!» Yəni Məkkəyə. Bu şəhər əmin-amanlıq şəhəri olduğu üçün onu əmin adlandırmışdır. Uca

¹ Allaha and içmək üçün üç ifadə işlədilir: Vallahi, billəhi və təllahi.

Allah bu üç yerə and içir. Çünki bu yerlərdə Musaya, İsayə və Muhəmmədə vəhy və üç səmavi kitab nazil olmuş, bəşəriyyət də bu yerlərdən hidayət nuru ilə nurlanmışdır.

1. **«Biz, insanı ən gözəl biçimdə yaratdıq!»** Ona boy-buxun verdik və o, əlini uzadıb istədiyi qidanı qəbul edir. Ona elm, danışıq və düşüncə qabiliyyəti də verdik. Bu imkanlar insanın yer üzündə Allahın xəlifəsi olması üçün verilmişdir.

2. **«Sonra da onu qaytarıb, rəzillərin rəzili edərək!»** Biz onu cavanlıq və gümrahlıq dönməndən sonra ömrünün ən rəzil çağlarına, yaşa dolub əldən düşmüş çağlarına qaytararıq. Bəzi təfsircilər ayəni belə açıqlayırlar: Allahın ən gözəl biçimdə yaratdığı insan kafir kimi ölüb dirildikdən sonra heyvandan da pis halda olacaqdır. O, cəhənnəmin ən dərin qatında olacaqdır.

3. **«Yalnız iman gətirib yaxşı əməllər edənlərdən başqa! Onları minnətsiz mükafat gözləyir.»** Onlar rəziliyyə deyil, yüksək cənnətlərə düşəcəklər. Onların mükafatı əbədi olacaqdır.

4. **«Səni dini yalan saymağa vadar edən nədir?!»** Ey insan! Allahın səni ən gözəl biçimdə yaratdığını və kafir kimi öləcəyin təqdirdə, ən rəzil səviyyəyə düşəcəyini bildikdən sonra səni ölümdən sonrakı həyatı təkzib etməyə vadar edən nədir?!

5. **«Məgər Allah hakimlərin hakimi deyilmi?!»** Məgər O, hakimlərin ən ədalətli deyilmi?! O, insanı ən gözəl biçimdə yaradıb. Küfr edənə cəhənnəmə, iman gətirənə isə, yüksək məqamlara qovuşdurmuşdur.

əl-Ələq surəsi 96

(Laxtalanmış qan)

Bu, Qururun ən birinci vəhy olunan surəsidir.

1. **«Yoxdan yaradan Rəbbinin adı ilə oxu!»** Ey Muhəmməd! Rəbbinin adı ilə oxumağa başla! Yaxud rəbbinin adının köməkliliyi ilə oxu!

2. **«O, insanı laxtalanmış qandan yaratdı.»** O rəbbin ki, insanın yaradılışını nütfədən başlayıb, sonra onu laxtalanmış qana çevirir.

3. **«Oxu! Sənin Rəbbin ən böyük kərəm sahibidir!»** Sən yazıb-oxumaq bilməyən savadsızsan. Amma Rəbbin Öz kərəməti ilə sənə oxumağı ilham edəcəkdir.

4. **«O Rəbbin ki, qələmlə öyrətdi.»** Uca Rəbbin insana qələm ilə yazmağı öyrətdi. Uca Allah islam dəvətini yazıb-oxumağa çağırışla başlayır. Çünki oxumağın hədsiz faydası vardır.

5. **«İnsana bilmədiklərini öyrətdi.»** Uca rəbbin qələm, elm vasitəsi ilə insana bilmədiklərini öyrətdi.

سُورَةُ التِّينِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالْتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ۝۱ وَطُورِ سِينِينَ ۝۲ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ۝۳
لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۝۴ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۝۵
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝۶
فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدَ بِالذِّكْرِ ۝۷ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ ۝۸

سُورَةُ الْعَلَقِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝۱ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝۲ اقْرَأْ وَرَبُّكَ
الْأَكْرَمُ ۝۳ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝۴ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝۵ كَلَّا إِنَّ
الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَن لَطِفٌ ۝۶ أَنزَلْنَاهُ نَارِئًا مُتَسَلِّقًا ۝۷ وَإِنَّا لَنَرِيكَ الْوَجْهَ ۝۸
أَذْيَبًا ۝۹ عَيْدًا إِذَا صَلَّى ۝۱۰ أَنزَلْنَاهُ لَنَكُنَّ كَالْعَذِيقِ ۝۱۱ وَأَوَّامِرُ
بِالْقُرْآنِ ۝۱۲ أَنزَلْنَاهُ لَنَكُنَّ كَالْعَذِيقِ ۝۱۳ وَأَوَّامِرُ بِالْقُرْآنِ ۝۱۴
لَنَكُنَّ لِنَشْفَعَا بِالنَّاصِيَةِ ۝۱۵ نَاصِيَةٍ كَرِيمَةٍ خَاطِمَةٍ ۝۱۶ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ۝۱۷
سَدِّعَ الرَّبَابِيَةَ ۝۱۸ كَلَّا لَا تَطِعُهُمْ أَصْحَابُ الْعَذْرِ ۝۱۹

6. **«Xeyr, insan azgınlıq edər.»**

7. **«Özünün dövlətli olduğunu gördüyü üçün!»** Mal və gücü sayəsində özünün möhtac olmadığını düşündükdə azgınlığa tərəf gedər.

8. **«Axı sənın axır dönüşün Rəbbinadır!»**

9. **«Gördünmü o kimsəni ki, mane olur.»**

10. **«Bir bəndəyə namaz qıldığı vaxt?»**

Namaz qılmağa mane olan Əbu Cəhldir. Namaz qılan bəndə isə, Muhəmməd Peyğəmbərdir.

11. **«Bir de görək, əgər o doğru yoldadırsa.»**

Muhəmməd doğru yolda olub, başqalarına da bu haqq yola dəvət edirsə,

12. **«Yaxud xalqa Allahdan qorxmağı əmr edirsə?!»** İnsanlara ixlası, tövhidi, saleh əməlləri əmr edirsə, bunun nəyi pisdir?! Nə üçün sən onun namaz qılmasına mane olursan?!

13. **«Bir de görək, yalan sayır və üz döndərsə.»** Əgər Əbu Cəhl sənı gətirdiyin kitabı və şəriəti təkzib edir, imandan üz döndərsə,

14. **«Məgər bilmir ki, Allah görür?!»** Bir gün etdiklərinin cəzasını verəcəkdir.

15. **«Yox, yox Əgər əməllərinə son qoymasa, and olsun ki, Biz onun kökilindən yapışib sürükləyəcəyik -»** Bu bir

سُورَةُ الْقَدْرِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۝ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ۝ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ۝ نَزَّلَ الْمَلَكُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ۝ سَلَّمَ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ۝

سُورَةُ الْبَيِّنَاتِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَا يَكْفُرُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفِكِينَ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝ رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ۝ فِيهَا كُتِبَ قِيمَةٌ ۝ وَمَا فَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ الْأَيْمُنَ بَعْدَ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ وَدَيْنُ الْقِيمَةِ ۝ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أُولَٰئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ۝ إِنَّكَ أَنتَ الَّذِي أَمَرْتَهُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝

xəbərdarlıqdır. Əgər o, bu çirkin əməllərini tərk etməsə, biz onun kəkilindən tutub cəhənnamə sürükləyəcək və orada ona şiddətli azab daddıracağıq. Kəkil, başın ön tərəfində bitən tükləridir.

16) **«Özü də yalançı, günahkar kəkilindən!»** Bu kəkil sahibi günahkardır, haqqı təkzib edəndir.

17) **«Qoy o, özünün bütün tərəfdarlarını çağırınsın!»** Rəvayətə görə bir dəfə Əbu Cəhl Peyğəmbərə (səlləlləhu əleyhi və əlihə və səllim): Məkkədə mənim tərəfdarım çox olduğu halda sən məni təhdid edirsənmi? – demiş və sonra bu ayə nazil olmuşdu.

18) **«Biz də zəbaniləri çağıracağıq!»** Zəbanilər cəhənnamə nəzarət edən kobud rəftarlı və qəzəbli mələklərdir. Biz onları çağırmaq sən cəhənnamə atəşinə atmağı əmr edəcəyik.

19) **«Yox, yox! Sən ona uyma! Sən ancaq Rəbbinə səcdə et və Ona yaxınlaş!»** Onun namazı tərk etmək çağırışlarına uyma. Ümidini kəsmədən və ondan çəkinmədən Rəbbinə ibadət et. İtaət və ibadətlə Rəbbinə yaxın ol.

əl-Qədr surəsi 97

(Qədr gecəsi)

1) **«Həqiqətən Biz, onu Qədr gecəsi nazil etdik!»** Qədr gecəsində Qurani-Kərim Lövh-i-Məhfuzdan bütöv şəkildə dünya səmasına endirilmişdi. Sonra iyirmi üç il ərzində oradan müvafiq məqamlarda ayələr nazil olurdu. Qədr gecəsi Ramazan ayının son on günündə bir gecədir. Bu on günün içərisində qədr gecəsinin təyin edilməsi haqqında rəvayətlər müxtəlifdir.

2) **«Sən nə bilirsən ki, Qədr gecəsi nədir?!»** Bu gecənin qədr gecəsi adı ilə adlandırılmasına səbəb uca Allahın bu gündə bir ilin qədərini təyin etməsidir. Bəzi rəylərə görə bu gün öz şərəf və dəyərinə görə bu adla adlandırılmışdır.

3) **«Qədr gecəsi min aydan daha xeyirlidir!»** Bu bir gecədə edilən yaxşı əməl, min ayda edilən yaxşı əməldən daha çox savabdır.

4) **«O gecə mələklər və ruh Rəbbinin izni ilə hər bir işdən dolayı yərə enirlər.»** Onlar özlərinə verilən bütün əmrləri icra etmək üçün göylərdən yərə enirlər. Ruh, Cəbrildir.

5) **«O gecə dan yeri sökülənə kimi salamatlıqdır!»** Qədr gecəsi bütünlüklə xeyir-bərəkətdən ibarətdir, bu gecədə şər yoxdur. O gecə şeytan heç bir pis iş görə bilməz. Bu hal, mələklərin enməsi və xeyir-bərəkətin davamı səhər vaxtına qədər davam edir.

əl-Bəyyinə surəsi 98

(Açıq-aydın dəlil)

1) **«Kitab əhlindən kafir olanlar və müşriklər özlərinə açıq-aşkar bir dəlil gəlməyə qədər ayrılan deyildilər.»** Kitab əhli yəhudilər və xaçpərəstlərdir. Kitab əhli və müşrik ərəblər açıq-aşkar bir dəlil, yəni Muhəmmədi (səlləlləhu əleyhi və əlihə və səllim) və onun gətirdiyi şəriəti görməyə qədər küfrdən və bütllərə ibadətdən əl çəkən deyildilər. Peyğəmbər (səlləlləhu əleyhi və əlihə və səllim) onlara səhv yolda olduqlarını çətdirdi və onları imana dəvət etdi.

2) **«Pak səhifələri onlara oxuyan, Allah tərəfindən göndərilmiş peyğəmbərdir.»** Muhəmməd peyğəmbər (səlləlləhu əleyhi və əlihə və səllim) sizə təhrif və təbdildən qorunan bir kitabı, Qurani-Kərimi oxuyur. O, həqiqətən Allahın kəlamıdır.

3) **«O səhifələrdə doğru-dürüst hökmlər vardır.»** Bu kitabın hökmləri ədalət və haqq prinsipləri əsasında köklənmişdir. Orada olan bütün məlumatlar insanları islah edən, onlara doğru yolu göstərən hikmətli kəlamlardır. Uca Allah buyurur: «Kitabı Öz quluna nazil edən və onda heç bir nöqsana

yol verməyən Allaha həmd olsun! Allah, Öz tərəfindən gələcək şiddətli bir əzabla günahkarları qorxutmaq, yaxşı işlər görən möminləri gözəl mükafata nail olacaqları ilə müjdələmək üçün bu Kitabı dopdoğru şəkildə nazil etdi. Kim bu kitaba itaət edərsə, Allahın doğru yolunda olar.

❶ **«Kitab əhli yalnız özlərinə açıq-aydın dəlil gəldikdən sonra ayrılığa düşdülər.»** Onlar haqqın müştəbih olmasına görə yollarını azmamışdılar. Əksinə, haqq onlara gün kimi aydın olduqdan sonra özləri yollarını azdılar. Uca Allah Muhəmmədi peyğəmbər göndərdikdə bəziləri ona iman gətirdi, bəziləri isə inkar etdilər. Halbuki onlar, Allahın dinini və Peyğəmbərini təsdiq edən vahid yolu tutmalı idilər.

❷ **«Halbuki onlara əmr edilmişdi ki, Allaha – dini yalnız Ona məxsus edərək, batıldan haqqa dönərək – ibadət etsinlər, namaz qılıb zəkat versinlər. Doğru-düzgün din budur!»** Bu, Quranda və ondan əvvəlki kitablara deyilən əmrdir. Bütün səmavi kitablarda insanı vahid Allaha ibadət etməyə və Ona şəriq qoşmamağa, batil inancları tərk edib, İslam dininə¹ itaət etməyə çağırır.

❸ **«Həqiqətən, kitab əhlindən kafir olanların və müşriklərin yeri cəhənnəm odudur. Onlar orada əbədi qalacaqlar. Onlar yaradılmışların ən pisidirlər.»** Onlar haqqı həsəd və inadkarlıqla rədd etdikləri üçün yaradılmışların ən şəri hesab olunurlar. Elə bu səbəblə onların cəzası şəər, yəni cəhənnəm olacaqdır.

❹ **«İman gətirib yaxşı əməllər edənlər isə, yaradılmışların ən yaxşılarıdır.»**

❺ **«Onların öz Rəbbi yanındakı mükafatı altından çaylar axan ədn cənnətləridir. Onlar orada əbədi qalacaqlar. Allah onlardan razıdır, onlar da Allahdan. Bu mükafat Rəbbindən qorxanlar üçündür!»** Etdikləri saleh əməllərin və imanın mükafatı əbədi qalacaqlar nəim cənnətləridir.

əz-Zəlzələ surəsi 99

(Zəlzələ)

❶ **«Yer özünə məxsus bir şiddətlə lərzəyə gəlib titrəyəcəyi zaman;»** Yer böyük təkanla titrədikdə üzərində olanları darmadağın edər.

❷ **«Yer öz yükünü çıxardıb atacağı»**

جَزَاءُ لَهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ. ٨

سُورَةُ الزَّلْزَلَةِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ١ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ٢

وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ٣ يَوْمَئِذٍ تُخَدِّثُ أَخْبَارَهَا ٤

بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَى لَهَا ٥ يَوْمَئِذٍ يَصُدُّرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا

لِيُرَوْا أَعْمَلَهُمْ ٦ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا

يَرَهُ ٧ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ٨

سُورَةُ الْعَنَادِلِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَدِيدِ صَبْحًا ١ فَاَلْمُورِيَّتِ قَدْحًا ٢ فَاَلْمَغِيرِيَّتِ صَبْحًا

٣ فَاتَّرْنَ بِهِ نَقْعًا ٤ فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا ٥ إِنَّ الْإِنْسَانَ

لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ ٦ وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ٧ وَإِنَّهُ لِحَبِ

الْحَبْرِ لَشَدِيدٌ ٨ أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعِثَ رَمًا فِي الْقُبُورِ ٩

zaman;» İkinci dəfə Sura üfürüldükdə yer daxilində olan ölümləri çıxardacaqdır.

❶ **«İnsan: "Buna nə olub?" – deyəcəyi zaman –»** Yer bu davranışından təəccüblənən insan: "nə üçün yer titrəyib öz yükünü kamara atır?" – deyə sual verəcəkdir.

❷ **«Mahz o gün yer öz heyətini səyləyəcəkdir –»** O gün yer onun üzərində baş verən xeyir və şəər haqqında məlumat verəcəkdir. Uca Allah yeri dindirib bəndələrinə şahid edəcək.

❸ **«Çünki ona sənin Rəbbin vəhy etmişdir;»** ki, öz şahidliyini etsin, danışsın.

❹ **«O gün insanlar əməllərinin özlərinə göstərilməsi üçün dəstə-dəstə çıxacaqlar!»** Qəbirlərindən çıxıb dəstə-dəstə məhşər meydanına doğru gedəcəklər. Bəziləri sağ tərəfə, bəziləri isə, sol tərəfə yönələcəklər. Onlar öz əməllərinin şahidi olmaq üçün məhşər meydanına toplaşacaqlar.

❺ **«Kim zərər qədər yaxşı iş görmüşdürsə, onu görəcəkdir.»** Dünyada etdiyi bu yaxşı əməlini kitabında və ya əyani şəkildə gözü ilə görüb sevinəcəkdir.

❻ **«Kim də zərər qədər pis iş görmüşdürsə, onu görəcəkdir.»** Etdiyi pis əməlin müqabilini

¹ İslam sözünün mənası təslim olmaq deməkdir. Bütün səmavi kitablarda Allaha təslim olmağa çağırılmış və tövhidi təbliğ etmişdir. Bu baxımdan bütün səmavi dinləri təhrif olunmadan öncə islam adlandırmaq olar. (tərc.)

وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ﴿١٠﴾ إِنَّ رَبَّكُمْ بِمِيقَاتِ الْحِسْرِ ﴿١١﴾

سُورَةُ الْقَارِعَةِ ﴿١٠١﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْقَارِعَةُ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٣﴾
 يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ﴿٥﴾ فَأَمَّا
 مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ﴿٧﴾
 وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ﴿٨﴾ فَأُمَّهُ هَكَوِيَةٌ ﴿٩﴾
 وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَ ﴿١٠﴾ نَارُ حَامِيَةٍ ﴿١١﴾

سُورَةُ التَّكْوِيْنِ ﴿١٠٢﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْهَمْكُمُ التَّكْوِيْنُ ﴿١﴾ حَقِّقْ زُجُمَ الْمَقَابِرِ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ
 تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ
 عِلْمَ الْيَقِيْنِ ﴿٥﴾ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيْمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا
 عَيْنَ الْيَقِيْنِ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتَسْتَعْلَمُنَّ يَوْمَئِذٍ الْعَنِيمَ ﴿٨﴾

alacaqdır. Zərrə, qaranlıq yerdə günəş gülləri altında görsənən xırda dənəciklərdir.

əl-Adiyat surəsi 100

(Qaçan atlar)

﴿١﴾ **«And olsun tövsüyə-tövsüyə qaçan atlara!»** Bu atlar mücahidləri döyüş meydanında Allaha və rəsuluna qarşı müharibə edən düşmənin üzərinə aparan atlardır.

﴿٢﴾ **«And olsun qığılcım qoparan atlara!»** Sürətlə qaçan atın nalı daşlara dəydikdə qığılcım çıxardan atlara and olsun.

﴿٣﴾ **«And olsun səhə çağrı hücum edən atlara!»**

﴿٤﴾ **«And olsun o vaxt toz-duman qopardan atlara!»** Döyüş zamanı düşməni toza boğan atlara and olsun.

﴿٥﴾ **«Sonra da onunla dəstəyə təpənən atlara ki!»**

﴿٦﴾ **«İnsan öz Rəbbinə qarşı çox nankordur.»**

﴿٧﴾ **«Və o özü də buna şahiddir.»** İnsan özündə biruzə verən əlamətlərlə özünün nankorluğuna və küfrünə şahidlik edir.

﴿٨﴾ **«Həqiqətən insan, var-dövlətə çox hərisdir!»** Bu yolda özünü ölümə də atar.

﴿٩﴾ **«Məgər o bilmirmi ki, qəbirlərdə olanlar**

çıxardılacağı!»

﴿١٠﴾ **«Ürəklərdə olanlar aşkar ediləcəyi zaman.»** Ürəklərdə olan xeyir və şər aşkara çıxacaq.

﴿١١﴾ **«Həmin gün Rəbbi onları xəbərdar edəcəkdir!»** İnsan bilməlidir ki, onları dirildəcək Allah onların nə etdiklərindən xəbərdardır. Onların etdikləri əməllərin heç biri Ondən gizli qalan deyil və hər kəs öz əməlinin müqabilini alacaqdır. Onlar bunu dərk etdikdən sonra mal-dövlət sevgisi onları Rəbbinə şükür etməkdən, ibadətdən və yaxşı əməllərdən yayındırmamalıdır.

əl-Qariə surəsi 101

(Urəkləri dəhşətə salan qiyamət)

﴿١﴾ **«Ürəkləri dəhşətə salan qiyamət!»** Ürəkləri dəhşətə salan, yaxud Allahın düşmənlərini qorxudan mənasını verən "əl-Qariə" sözü qiyamətin adlarından biridir.

﴿٢﴾ **«Nədir qiyamət?!»**

﴿٣﴾ **«Sən nə bilirsen ki, nədir qiyamət?!»**

﴿٤﴾ **«O gün insanlar kəpənək kimi ətrafa səpələnəcək!»** O günün dəhşətindən hara getdiklərini bilməyib, həşərat kimi ətrafda dolacaq və sonra məhşər meydanına gələcəklər.

﴿٥﴾ **«Dağlar isə, didilmiş yun kimi olacaqdır!»**

﴿٦﴾ **«Tərəzisi ağır gələn kimsə.»** Uca Allah insanların sorğu-sualdan sonrakı vəziyyətini vəsf edir. O gün insanlar iki qrupa bölünəcəklər. Yaxşı əməlləri pis əməllərini üstələyib tərəzisi ağır gələn

﴿٧﴾ **«Xoş güzəran içində olacaq!»** Ona razı qalacağı həyat, cənnət veriləcəkdir.

﴿٨﴾ **«Tərəzisi yüngül gələn kimsənin isə.»**

﴿٩﴾ **«Məskəni (anası) Haviyə olacaqdır!»**

Onun məskəni cəhənnəm olacaqdır. Uca Allah bu ayədə cəhənnəmi ana olaraq vəsf etmişdir. Uşaq anasının yanına qayıtdığı kimi, o da cəhənnəmə qayıdacaqdır. Cəhənnəm dərin və qayıdış yeri olduğu üçün haviyə adlandırılmışdır.

﴿١٠﴾ **«Sən nə bilirsen ki, o Haviyə nədir?!»** Çünki bu qeyri adıdır.

﴿١١﴾ **«O çox qızmar bir atəşdir!»** Ondən qızmar atəş yoxdur.

ət-Təkəsür surəsi 102

(Çoxluqla öyünmə)

﴿١﴾ **«Çoxluq ilə öyünmək sizi o qədər şirikləndirdi ki,»** Mal-dövlət, oğul-uşaq artırmaq və bu çoxluqla öyünmək sizi Allaha itaətdən və axirət əməlinə yayındırdı.

﴿٢﴾ **«Hətta qəbirləri ziyarət etdiniz.»** Ölümlə sizi haqladı, siz isə, hələ də bu kökdəsiniz.

﴿٣﴾ **«Xeyr! Siz mütləq biləcəksiniz!»**

4 ﴿Xeyr, xeyr! Siz mütləq biləcəksiniz!﴾

Uca Allah belələrini mal-dövlət toplamaqdan çəkindirir və bildirir ki, onlar qiyamət günü bu əməllərinin aqibətini biləcəklər.

5 ﴿Xeyr, əgər tam yaqınlıqla bilsəydiniz!﴾

Əgər siz dünya malını yaqınlıqla topladıysınız kimi hara getdiyinizi də tam yaqınlıqla bilsəydiniz, mal-dövlət hərisliyindən və təkəbbürlükdən uzaq olardınız. Bunlar sizi Allaha ibadətdən yayındırmazdı.

6 ﴿Siz, o Cəhənnəmi mütləq görəcəksiniz!﴾

6 ﴿Bəli, siz onu mütləq öz gözünüzlə görəcəksiniz!﴾ Yaqınlıq hasil edən baxışla o cəhənnəmi görəcək, müşahidə edəcəksiniz.

7 ﴿Sonra da həmin gün nemətlər barəsində mütləq sorğu-sual olunacaqsınız!﴾

Sizi axirət üçün hazırlıq görməkdən yayındıran dünya nemətləri barəsində soruşulacaqsınız. O gün yaşadığınız əminamanlıq, səhhət, boş vaxt, dadlı qidalar, içkilər, susuzluq anında içdiyiniz sərin su, kölgəsində dincəldiyiniz kölgəliklər və başqa nemətlər barəsində soruşulacaqsınız.

əl-Əsr surəsi 103

(Zəmana)

1 ﴿And olsun əsrə!﴾ Uca Allah əsrə and içir. Əsr zəmanə deməkdir. Zəmanəyə and içməyin hikməti onu yaradanın qüdrətinin və tövhidə layiq olmasının əhəmiyyətinə görədir. Ötüb keçən gecə və gündüz, qaranlıq gecə və işıqlı gün, canlıların varlığı, sağ olanların işigücü və başqa bu kimi açıq-aşkar sübutlar buna dəlalət edir. Müqatil adlı alim isə deyir ki, ayədə əsr namazının vaxtına and içilir.

2 ﴿İnsan ziyan içindədir?﴾ İflasa uğrayır.

3 ﴿Yalnız iman gətirib yaxşı əməllər edən, bir-birinə haqqı tövsiyə edən və səbri tövsiyə edən kimsələrdən başqa!﴾

Onlar itaətə layiq olan haqqı bir-birinə tövsiyə edirlər. Bu haqq Allaha iman, tövhid etiqadı, Allahın əmr etdiklərinin icrası, qadağalarının tərki edilməsidir. Həmçinin onlar günahlara qarşı səbirli olmağı, fərz ibadətləri yerinə yetirməyi və Onun acılı qəza-qədərinə səbr etməyi bir-birinə tövsiyə edirlər.

əl-Huməzə surəsi 104

(Qeybatçı)

1 ﴿Üzə tənə vuran və qeybat edən hər kəsin vay halına!﴾

2 ﴿O kimsə ki, mal yığıb onu dönə-dönə sayar.﴾ Onun tənə və qeybat etməsinin səbəbi topladığı mal-dövlətlə öyünməsi, özünü üstün hesab edib başqalarını aşağıltmasıdır.

سُورَةُ الْعَصْرِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَصْرِ ۝١ إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُفٍ ۝٢ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَّصَوْا بِالصَّبْرِ ۝٣

سُورَةُ الْهُمَزَةِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَبَلَّ كَلِّ هَمَزَةٍ لَمْرَةٍ ۝١ الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ۝٢ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ۝٣ كَلَّا لَيُبَدِّلَنَ فِي الْخَطْمَةِ ۝٤ وَمَا أَذْرَكَ مَا الْخَطْمَةُ ۝٥ تَارَ اللَّهُ الْمُوقَدَةَ ۝٦ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْقَدَةِ ۝٧ إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّوَسَّدَةٌ ۝٨ فِي عَمْدٍ مُّمدَّدَةٍ ۝٩

سُورَةُ الْفَتَنِكَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الَّتِ تَرْكَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفَيْلِ ۝١ الَّتِ بِجَعَلٍ كِيدَمَزَ فِي تَضْلِيلِ ۝٢ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝٣ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ۝٤ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ۝٥

1 ﴿Və elə zənn edər ki, mal-dövləti onu əbədi yaşadacaqdır.﴾ Mal-dövlətə o qədər hərisdir ki, elə bil mal-dövləti ona əbədi həyat verəcəkdir. Heç ölümünün sonrasını fikirləşmir.

2 ﴿Xeyr! O mütləq Hütəməyə atılacaqdır!﴾ Amma heç də onun düşündüyü kimi deyil. O və topladığı mal-dövlət alovlu cəhənnəmə atılacaqdır.

3 ﴿Sən nə bilirsen Hütəmə nədir?!﴾

4 ﴿O, Allahın yanar odudur.﴾

5 ﴿Elə bir od ki, ürəkləri yandırır-yaxar.﴾

Onun istisi qəlbləri bürüyər, məhv edər. Çünki qəlb xəbis və məkirli niyyətlərin, təkəbbürlük, alçaqlıq kimi pis əxlaqın topladığı yerdir.

6 ﴿O, belələrinin üzünə qapanıb kilidlənəcəkdir.﴾ Onlar heç vaxt oradan çıxıb bilməyəcəklər.

7 ﴿Onlar hündür sütunlara bağlanmış olacaqlar!﴾ Müqatil deyir: "Cəhənnəmin qapıları üzlərinə bağlanacaq və dəmir məfillərlə bərkidiləcəkdir. Bu qapılar bir daha nə açılacaq, nə də onların yanına kimsə girəcək".

سُورَةُ قُرَيْشٍ

١٠٤

١٠٤

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَا يَلْتَمِسُ قَرْيَتَيْ ① لِإِلْقَائِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ
 ② فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ ③ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ
 مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ④

سُورَةُ الْمَاعُونِ

١٠٥

١٠٥

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالذِّنِّ ① فَذَلِكَ الَّذِي
 يَدْعُ الْيَتِيمَ ② وَلَا يَحْصُ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ ③
 فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ④ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ
 ⑤ الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُونَ ⑥ وَهُمْ يُنَادُونَ الْمَاعُونَ ⑦

سُورَةُ الْكَافِرُونَ

١٠٦

١٠٦

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ① فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ ②
 إِنَّكَ شَانِئُهُ ③ هُوَ الْأَبْتَرُ ④

əl-Fil surəsi 105

(Fil)

① «Məgər Rəbbinin fil sahiblərinə nələr etdiyini görmədinmi?!» Fil sahibləri həbəşi xaçpərəstlərdən ibarət bir tayfa idi. Onlar Yəmən torpaqlarına hakimlik edirdilər. Onlar Kəbəni yıxmaq fikrinə düşüb, Məkkəyə yollandılar. Məkkəyə yaxınlaşanda uca Allah surədə deyilən quşları göndərib onları məhv etdi. Bu bir möcüzə idi. Bu hadisə Peyğəmbərin (Səhəblərin) peyğəmbərliyindən qırx il öncə olmuşdu. Peyğəmbərlik veriləndə həmin hadisənin bəzi şahidləri hələ sağ idilər.

② «Məgər onların hiyləsini boş çıxartmadımı?!» Uca Allah onların Kəbəni dağıtmaq niyyətini özlərini həlaka aparan bir hiylə etdi.

③ «Onların üstünə qatar-qatar quşlar göndərdi.» Bu qara rəngli quşlar dəniz tərəfdən qatar-qatar gəlirdilər. Hər bir quş özü ilə üç ədəd daş; ikisini ayağında, birini isə dimdiyində - gətirirdi. Daş dəydiyi hər şeyi məhv edirdi.

④ «Onlara bişmiş gildən düzəlmiş daşlar atırdı.» Təfsirçilər deyirlər ki, bu cəhənnəm odunda bişmiş palçıq daşlar idi. Daşların üzərində qoşunda olanların adı yazılmışdı. Daş kimə dəysəydi, o adam çiçək xəstəliyinə tutulurdu. Daşlar mərciməkdən böyük, noxud kimi idi.

⑤ «Onları yeyilmiş əkin yarpağına döndərdi!» Heyvanların yeyib ayaq altına saldıqları, yaxud heyvanların yaxşısını yeyib, çör-çöpünü saxladıqları əkinə bənzəyirdilər.

əl-Qureyş surəsi 106

Bu surə əl-İylaf surəsi də adlanır.

① «Qüreyşin ülfəti xatirinə».

② «Onlara qış və yay səfərini müyəssər edilməsi xatirinə». Qüreyşlilər iki istiqamətdə ticarətə yola düşərdilər. Qışda isti ölkə olan Yəmənə, yayda isə, soyuq ölkə olan Şama gedərdilər. Qüreyşin dolanışıqı ticarətdən idi. Əgər bu iki ticarət yolu olmasaydı, onların işi çox çətin olardı. Həmçinin Kəbənin xidmətində durmaqla özlərinə himayə qazanmasaydılar, onların bu işləri idarə etməsi imkansız olardı. Ayənin mənası budur: bir halda ki, Allah təalə onların ticarət yollarını asanlaşdırıb, onda onlar da ibadətini yalnız Allaha sərf etsinlər.

③ «Bu evin Rəbbinə ibadət etsinlər!» Uca Allah bildirir ki, əl-Hərəm evinin sahibi Odur. Çünki onların ibadət etdikləri bütlər var idi. Uca Allah isə, Özünü bu bütlərdən pak tutub, onlara xitab etdi. Axı onlar Allahın bu evi ilə digər ərəblərdən daha şəərəfli idilər.

④ «O Allah ki, onları aclıqdan qurtarıb yemək verdi və onlara qorxudan sonra əmin-amanlıq bəxş etdi.» İki ticarət yolunu açmaqla onları məruz qaldıqları amansız aclıqdan xilas etdi. Onlar Allahın evi Kəbənin hörmətinə görə bir-birinə düşmən kəsilib, təcavüz edən ərəblərin təhlükəsindən kənar idilər. Vaxtilə Kəbəyə fillərlə hücum edən Həbəşilərin təhlükəsindən də onları qorumuşdu.

əl-Məun surəsi 107

(xırda-xuruş)

① «Dini yalan hesab edəni gördümmü?!» Haqq-hesab gününü yalan hesab edəni gördümmü?

② «O elə adamdır ki, yetimi itələyib qovur.» Əgər sən ona fikir versən, görərsən ki, o, amansızcasına yetimlərin haqqını

allərindən alar. Cahiliyyət dövrünün ərəbləri qadınlara və uşaqlara miras payı ayırmazdılar.

④ **«Və yoxsulu yedirtməyə rəğbətəndirməz.»** Paxıllığı üzündən nə özünü, nə ailəsini, nə də başqalarını yoxsulları yedizdirməyə rəğbətəndirməz.

⑤ **«Vay halına o namaz qılanların ki,»**

⑥ **«Onlar öz namazlarından qafildirlər;»**

Namazlarına diqqət yetirməz, qıldıqları namaza görə savab ummaz, onu tərk etdikdə cəzalanacaqlarından qorxmazlar. Namazın vaxtı çıxana qədər ondan qafil olurlar.

⑦ **«Onlar riyakarlıq edər,»** Qıldıqları namazla başqaları önündə riyakarlıq edirlər. Yaxud kənardan təriflənsinlər deyə, bütün yaxşı işləri ilə insanlar önündə riyakarlıq edirlər.

⑧ **«Və qadağan edilməsi gərəkəməyən şeyləri qadağan edirlər.»** Ərəb dilindəki "əl-Məun" sözü insanların gündəlik istifadə etdikləri qazan, vedrə, və s. kimi əşyalar, yaxud duz, su və s. bu kimi qida məhsullarının adıdır. Bəzi təfsirlərdə isə, bu sözün mənası zəkati qadağan edənlər mənasında açıqlanır.

əl-Kövsər surəsi 108

(bol xeyir)

① **«Həqiqətən, Biz sənə Kövsər bəxş etdik!»** Kövsər cənnətdə axan çayın adıdır. Bu çay uca Allahın Peyğəmbərinə və ümmətinə verdiyi nemətdir.

② **«Ona görə də Rəbbin üçün namaz qıl və qurban kəs!»** Qılınması əmr olunan namazlar fərz namazlardır. İnsanlar Allahdan başqası üçün namaz qılır, qurban kəsirdilər. Allah Peyğəmbərinə əmr edir ki, onun namazı və qurbanı sırf Allah üçün olmalıdır. Qatədə, Əta və İkrimə kimi təfsir alimləri deyirlər: "Ayədə bayram namazı və qurbanlıqda kəsilən qurbanlar nəzərdə tutulur".

③ **«Sənin düşməninin özü sonsuzdur!»** Sənə nifrət edən və düşmən kəsilən o kimsə öldükdən sonra, heç yerdə adı çəkilən deyil. Peyğəmbərin oğlan övladlarından biri vəfat etdikdə müşriklərdən kimsə "Muhəmməd sonsuzdur" – demişdi. Surə də bu səbəblə nazil olmuşdu.

əl-Kəfirun surəsi 109

(Kafirlər)

① **«De: Ey kafirlər!»** Bu surənin nazil olma səbəbi budur: Kafirlər Peyğəmbərə dedilər

ki, sən bir il bizim ilahlarımıza ibadət et. Biz də sənin ilahına bir il ibadət edək. Uca Allah isə, ona belə deməyi əmr etdi:

② **«Mən sizin ibadət etdiklərinizə ibadət etməmə!»** Yəni mən, sizin bütələrə ibadət etmək təklifinizi qəbul edə bilmərəm. Sizin ilahlarınıza ibadət etməmə.

③ **«Siz də mənim ibadət etdiyimə ibadət etməzsiniz!»** Siz də şirk və küfr içərisində batdığınız halda mənim ibadət etdiyim Allaha ibadət edən deyilsiniz.

④ **«Mən sizin ibadət etdiklərinizə ibadət edən deyiləm!»** Heç gələcək günlərdə də mən, sizin ibadət etdiklərinizə ibadət etməyəcəm.

⑤ **«Siz də mənim ibadət etdiyimə ibadət edən deyilsiniz!»** Nə vaxta qədər ki, küfr və şirk edir, bütələrə tapınırsınız, bundan sonra da mənim rəbbimə ibadət edə bilməyəcəksiniz. Çünki müşrikin və kafirin Allaha etdiyi ibadəti rədd olunur. Bəzi təfsircilər deyirlər ki, ayələrin təkrar edilməsi təkid xarakteri daşıyır. Bununla kafirlərin istəklərinin üzərindən xətt çəkilir ki, Peyğəmbər sizin bu təklifinizi qəbul edən deyil.

⑥ **«Sizin öz dininiz var, mənim də öz dinim!»** Əgər siz öz dininizdən razısınızsa, mən də öz dinimdən razıyam. Sizin şirk dolu dininiz özünüza qalsın, onun mənə dəxli yoxdur. Mənim tövhid prinsipli dinim isə mənə yetərlidir. Onun bir nöqsanı yoxdur ki, mən sizin dininizə üz tutum.

ən-Nəsr surəsi 110

(Zəfər)

Bu surə vidalaşma adı ilə də adlandırılır. İbn Abbas deyir ki, «Allahın köməyi və zəfər gəldiyi zaman;» ayəsi nazil olanda Peyğəmbər dedi: "Artıq ölüm xəbərim gəldi!"

① **«Allahın köməyi və zəfər gəldiyi zaman;»** Ey Muhəmməd, sənə düşmən olan Qureyşə qarşı Allahın köməyi gəldikdə və Məkkə şəhəri fəth edildikdə,

② **«İnsanların dəstə-dəstə Allahın dininə daxil olduqlarını gördüyün zaman;»** Bu hadisədən sonra qəbilələr bir-birinin ardınca islamı qəbul edirdilər. Peyğəmbər Məkkəni fəth etdikdə ərəblər belə deyirdilər: "Əgər Muhəmməd bir zamanlar Allahın dəstəyi ilə fillərdən qorunmuş əl-Hərəm əhalisinə qalib gəlibsə, demək o, haqq yoldadır. Bundan sonra siz ona qalib gələ bilməyəcəksiniz". Əgər əvvəl tək-tək islamı qəbul edirdilərsə, bundan sonra dəstə-dəstə islama daxil olurdular. Hətta bir qəbilə bütünlüklə islama daxil olurdu.

سُورَةُ الْكَافُرُونَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ❶ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ❷
 وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ❸ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ ❹
 وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ❺ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ❻

سُورَةُ النَّازِعَاتِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ❶ وَرَأَيْتَ النَّاسَ
 يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ❷ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ
 وَاسْتَغْفِرْ لَهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ❸

سُورَةُ الْمُنَافِقِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ❶ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا
 كَسَبَ ❷ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ❸ وَامْرَأَتُهُ
 حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ❹ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ❺

❶ «Rəbbini həmd-səna ilə təqdis et və Ondan bağışlanmağını dila. Həqiqətən O, tövbələri qəbul edəndir!» Allah səna ağına gəlməyən bir neməti verdikdə təəccübündən Allahı nöqsanlardan və eyiblərdən pak tut, səna verilən zəfər və dəstə-dəstə insanlara görə Allaha həmd et. Allaha təvazökarlıq göstərib, öz əməlini az görüb, bağışlanmağını dila. Allah isə, Ona tövbə edənləri bağışlayan, tövbələrini qəbul edəndir. Buxari və digər hədis alimləri İbn Abbasın bu surə haqqında belə dediyini rəvayət edirlər: "bu surə Peyğəmbərin əcalini bildirən surədir. Allah ona əcalinin çatmasını xəbər etmişdir". Əcalinin çatmasını bildirən ayə budur: «Allahın köməyi və zəfər gəldiyi zaman»; «Rəbbini həmd-səna ilə təqdis et və Ondan bağışlanmağını dila. Həqiqətən O, tövbələri qəbul edəndir!»

əl-Məsəd surəsi 111

(xurma lifi)

❶ «Əbu Ləhəbin əlləri qurusun, qurudu da!» Onun əlləri məhv olsun. Bu dua həyata keçdi və onun əlləri qurudu. Əbu Ləhəb Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və səllim) əmisi idi. Onun adı Əbdül Üzzə idi.

❷ «Ona nə mal-dövləti fayda verəcək, nə də qazandığı.» Yığıdığı mal-dövlət, qazandığı şan-şöhrət ona üz verən müsibəti və Allahın əzabını dəf edə bilmədi.

❸ «O, alovlu atəşə girəcəkdir.» O, odlu-alovlu cəhənnəmə düşəcək, dərisi yanacaqdır. Axı bu cəhənnəm odudur.

❹ «Onun odun daşıyan övrəti də həmçinin!» Arvadı da odlu-alovlu cəhənnəm atəşinə düşəcək. Arvadı Ummu Cəmil bint Hərb idi. O, Əbu Sufyanın bacısı idi. Bu qadın Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və səllim) əziyyət vermək üçün onun keçdiyi yola gecə vaxtı tikan səpərdi.

❺ «Onun boğazında xurma lifindən hörülmüş ip olacaqdır!» Onun lələ-cəvahirətdən boyunbağısı var idi. O deyirdi ki, Lat və Üzzəyə and olsun bunu Muhəmmədə qarşı mübarizə aparmağa xərcləyəcəm. Qiyamət günü boyunbağı əvəzinə boynuna ip taxılması onun layiqli cəzasıdır.

əl-İxlas surəsi 112

(Yalnız Allaha məxsus olan sifətlər)

❶ «De: O Allah birdir;» Müşriklər, "Ey Muhəmməd, rəbbinin nəsil-nəcəbətini söylə" – dedikdə bu surə nazil oldu. Surənin mənası budur: Əgər siz, Allahın nəsil-nəcəbətini bilmək istəyirsinizsə, O Allah birdir, təkdir, şəriki yoxdur.

❷ «Allah möhtac deyildir!» Ayədə deyilən "əs-Saməd" sifəti ehtiyaclar ünvanlanan mənasındadır. Yəni möhtacları ehtiyaclarını ödəməyə qadir olduğu üçün Ona üz tuturlar. İbn Abbas ☞ deyir: "əs-Saməd ağalığı kamil olan ağa, əzəmətində kamil olan sahib, mülayimlikdə kamil olan həlim, varlıqda kamil olan gəniyy, gücündə kamil olan cabbar, elmində kamil olan alim, hikmətində kamil olan həkimdir. Bu, Allaha xas olan sifətlərdir və heç kəsin bunda haqqı yoxdur."

❸ «O, nə doğmuş, nə də doğulmuşdur!» Onun övladı olmamış, nə də Özü kimdənsə

olmamışdır. Çünki ona bərabər olacaq heç nə yoxdur. Həmçinin Ona yoxluğu nisbət etmək mümkün deyil. Doğulan isə, doğulmadan öncə yox idi. Yəni Allahın atası yoxdur ki, ona da nisbət olunsun. Qatədə deyir: "Müşrik arəblər deyirdilər ki, mələklər Allahın qızlarıdır. Yəhudilər isə deyirdilər ki, Üzeyir Allahın oğludur. Xaçpərəstlər isə deyirdilər ki, İsa Məsih Allahın oğludur. Uca Allah **«O, nə doğmuş, nə də doğulmuşdur!»** ayəsi ilə bütün bu iddiaları yalanladı".

① «Onun heç bir tayı-bərabəri da yoxdur!» Heç kəs Ona bərabər və ya oxşar ola bilməz. Heç kəs onun kamillik sifətlərinə şərik çıxıbilməz.

əl-Fələq surəsi 113

(Sübh)

① «De: "Pənah aparırım sübhün Rəbbinə!» Ayanın məğzi budur ki, əgər Allah tələ bütüm dünyanı gecənin zülmət qaranlığından işığa qovuşdurmağa qadirdirsə, demək, ona pənah aparın və sığınan insanı qorxduğu şəh və fitnədən qorumaya da qadirdir.

② «Yaratdıqlarının şərinəndən;» Allahın yaratdığı hər bir məxluqun şərinəndən Ona sığınırım.

③ «Zülmətə bürünməkdə olan gecənin şərinəndən;» Gecə düşəndə yırtıcı heyvanlar və həşəratlar yuvasından çıxır. Şər məxluqatlar fəsad və şəh törətməyə tələsir.

④ «Düynələrə üfürən qadınların şərinəndən;» Şəhrbaz, cadugər qadınların şərinəndən Allaha sığınırım. Çünki adətən bu işlə qadınlar məşğul olur, cadu edərkən düyün bağlayıb ona üfürürlər.

⑤ «Və bir də, həsəd aparın zaman həsəd çəkənin şərinəndən!» Həsəd Allahın qarşı tərəfə verdiyi nemətin onun əlindən çıxmasını arzulamaqdır.

ən-Nas surəsi 114

(İnsanlar)

① «De: "Pənah aparırım insanların Rəbbinə;» İnsanların rəbbi, onları yaradan, işlərini idarə edən və yaşamlarını islah edəndir.

② «İnsanların ixtiyar sahibinə;» Kamil mülk və güclü hakimiyyət Ona məxsusdur.

③ «İnsanların tanrısına;» İlah məbuddur. Mülk sahibi ilah ola və ya olmaya bilər. Bu ayədə isə, uca Allah bildirir ki, əl-İlah adı Ona məxsusdur. Heç kəsin bu ada şərik olmağa haqqı yoxdur.

④ «Vəsvəsə verən, qaçıb gizlənen Şeytanın şərinəndən.» Allahın adı zikr

سُورَةُ الْاِخْلَاقِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ① اللّٰهُ الصَّمَدُ ② لَمْ يَكُنْ لَهٗ كُفُوًا اَحَدٌ ③ وَلَمْ يُولَدْ ④ وَلَمْ يَكُنْ لَهٗ كُفُوًا اَحَدٌ ⑤

سُورَةُ الْفَلَقِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ① مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ② وَمِنْ شَرِّ عَاسِیْ اِذَا وَقَبَ ③ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثِیْنَ فِي الْعُقَدِ ④ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ⑤

سُورَةُ النَّاسِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ ① مَلِکِ النَّاسِ ② اِلٰهِ النَّاسِ ③ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَفِیْسِ ④ الَّذِی یُوسِّسُ فِیْ صُدُوْرِ النَّاسِ ⑤ مِنْ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ⑥

olunanda şeytan qaçıb gizlənər, kiçilər. Allahın adı zikr olunmadıqda isə böyüyər, vəsvəsəsi artar.

⑤ «O Şeytan ki, insanların ürəklərinə vəsvəsə salır.» Vəsvəsə şeytanın özünə itaətə çağırdığı insanın qəlbinə ötürdüyü səsi eşidilməyən gizli dəvətidir. Sonra uca Allah vəsvəsə verənlərin iki qrupa ayırdıqlarını bildirir. Bir qrup insanlardan, digəri isə, cinlərdən ola bilər.

⑥ «Cinlərdən də olur, insanlardan da!» Cinlərdən olan şeytan insanların qəlbinə vəsvəsə verir. İnsanlardan olan şeytan da qəlbə vəsvəsə verir. Amma özünü nəsihətçi, canıyanan cildinə salır. Beləliklə o, nəsihət kimi göstərdiyi sözlərini şeytanın vəsvəsəsi kimi insanın ürəyinə salır. Bəzi təfsirlərdə isə deyilir ki, İblis insanların ürəklərinə vəsvəsə verir. İbn Abbas ☞ deyir: "Doğulan hər bir uşağın qəlbində vəsvəsə olar. Əgər o, Allahu zikr edərsə, vəsvəsə boğular, zikrdən qafil olarsa, vəsvəsə işə düşər." Şeytanın vəsvəsəsindən Allaha sığınırıq.

Müsəlmanın həyatında əhəmiyyət kəsb edən mühüm suallar

1 Müsəlman öz etiqadını haradan öyrənməlidir? Müsəlman öz etiqadını Allahın kitabından və boş-boşuna danışmayan Peyğəmbərinin (Sallallahu aleyhi və sallam) səhih hədislərindən öyrənməlidir. *«O, havadan danışmır.»* (Nəcm: 3) Bütün bunlar səhabələrin və saleh sələflərin anlayışına uyğun olmalıdır.

2 Aramızda ixtilaf baş verərsə, nəyə müraciət etməliyik? Bu halda pak şəriətə müraciət etməliyik. Məsələnin həlli Allahın kitabı və Peyğəmbərinin (Sallallahu aleyhi və sallam) sünnəsidir (hədislərədir). Uca Allah buyurur: *«Əgər bir iş barəsində mübahisə etsəniz, Allaha və qiyamət gününə inanırsınızsa, onu Allaha və Peyğəmbərə həvalə edin!»* an-Nisa: 59. Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) demişdir: *«Mən sizə iki şeyi: Allahın kitabını və Peyğəmbərinin sünnəsini – qoyub gedirəm. Siz onlardan tutunduqca yolunuzu azmazsınız.»* Əhməd.

3 Qiyamət günü nicat tapacaq firqə hansıdır? Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) demişdir: *«Ümmətim yetmiş üç firqəyə bölünəcəkdir. Birindən başqa, hamısı cəhənnəmə daxil olacaqdır»*. Orada olanlar: "Ey Allahın elçisi onlar kimlərdir?" – deyər soruşdular. Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) dedi: *«Onlar, mənim və səhabələrimin tutduqları yolu tutanlardır.»* Əhməd və Tirmizi. Haqq yol Peyğəmbərin (Sallallahu aleyhi və sallam) və səhabələrinin getdikləri yoldur. Əziz qardaşım, əgər nicat tapmaq və əməllərinin qəbul olmasını istəyirsənsə, sən də bu yola itaət edənlərdən ol. Dinə yenilik gətirənlərdən olma.

4 Saleh əməllərin qəbul olunması üçün hansı şərtlər vardır?

Şərtlər bunlardır: 1. Allaha iman gətirmək və Onu tək tutmaq. Belə ki, müşrikin əməli qəbul olunmur. 2. İhlas. Edilən əməldə Allahın rızasını güdmək. 3. Əməli Peyğəmbərin (Sallallahu aleyhi və sallam) dediyinə uyğun etmək. Allaha yalnız onun şəriəti ilə ibadət etmək. Əgər bu şərtlərdən biri olmazsa, əməl də rədd olunur. Uca Allah buyurur: *«Onların etdikləri hər hansı bir (yaxşı) əməli Biz qəsdən (havadan uçan) dağın qırıqlarına (toz dənələrinə) döndərərək!»* al-Furqan: 23.

5 İslam dininin neçə mərhələsi var? Dinin üç mərhələsi var: İslam, iman və ihsan.

6 İslam nədir və neçə əsası vardır? İslam, tövhid ilə Allaha təslim olmaq, itaət ilə Ona baş əymək, şirkdən və şirk edənlərdən uzaq olmaq. İslam özü beş əsas üzərində qurulmuşdur. Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) demişdir: *«İslam beş əsas üzərində qurulmuşdur: Lə iləhə illəllah və Muhəmmədən rəsuləllah kəlməsinə (Allahdan başqa ibadətə layiq haqq məbudun olmadığına və Muhəmmədin Allahın elçisi olduğuna) şahadət gətirmək, namaz qılmaq, zəkat vermək, həcc etmək və oruc tutmaq»* Buxari və Müslim.

7 İman nədir və neçə əsası var? İman, qəlbi ilə etiqad etmək, dil ilə tələffüz etmək, əzalar ilə yerinə yetirməkdir. İman itaətlə çoxalır, asiliklə azalır. Uca Allah buyurur: *«Möminlərin imanı üstünə iman artırmaq üçün onların ürəklərinə arxayınlıq göndərən Odur...»* (al-Fəth: 4). Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) demişdir: *«İman yetmiş və bir neçə dərəcədən ibarətdir. Ən üstün dərəcəsi "Lə iləhə illəllah" kəlməsinə deməkdir. Ən aşağı dərəcəsi isə, insanlara əziyyət verən bir şeyi yoldan götürməkdir. Həya isə, imanın dərəcələrindən biridir»*. Müslim. Xeyir mövsimlərində

itətinin çoxalmasını, günah etdikdə isə, ibadətinin zəifləməsini görəndə hər bir müsəlman buna şahiddir. Uca Allah buyurur: *«Həqiqətən yaxşı əməllər pis işləri yuyub aparar...»* (Hud: 114). İmanın altı əsası vardır: Peyğəmbər ^(Səlləllahu əleyhi və səlləm) hədisində deyir: *«İman Allaha, mələklərinə, kitablarına, peyğəmbərlərinə, axirət gününə və qədərən xeyir-şərinə iman gətirməkdir»*. ^{Buxari və Müslim.}

8 *«Lə iləha illəllah»* kəlməsinin mənası nədir? Bu kəlmənin mənası ibadətə Allahdan başqasına aid olmasını inkar etmək, ibadətə yalnız Allaha məxsus olmasını təsdiqləməkdir.

9 **Allah bizimlədirmi?** Bəli, uca və nöqsansız Allah Öz elmi, eşitməyi, görməyi, qorumağı, əhatəyə almağı, qüdrəti və istəyi ilə bizimlədir. Onun zəti isə, məxluqatın özlərinə qarışmur və heç bir məxluq da Onu əhatə etmir.

10 **Allahı göz ilə görmək mümkündürmü?** Qiblə əhli yekdil olaraq demişlər ki, Allahı dünyada heç kəs görəndə deyil. Möminlər isə, qiyamət günü Məhşər meydanında və Cənnətdə Allahı görəcəklər. Uca Allah buyurur: *«O gün neçə-neçə üzvlər sevinib gülləcək, Öz Rəbbinə baxacaqdır!»* (əl-Qiyamə: 22-23).

11 **Allahın ad və sifətlərini bilməyin nə faydası var?** Allahın Öz məxluqatına əmr etdiyi ilk vacib Onu tanımalarıdır. Əgər insanlar Onu tanısalarsa, Ona layiqincə ibadət edərlər. Uca Allah buyurur: *«Bil ki, Allahdan başqa ibadətə layiq heç bir tanrı yoxdur.»* (Mühəmməd: 19). Allahı geniş mərhəmət ilə xatırlamaq insana ümid verir. Onu şiddətli intiqam ilə yada salmaq adama qorxu hissi verir. Onun yeganə nemət verən olduğunu dərk etmək insanı şükr etməyə vadar edir. Allahın ad və sifətləri ilə Ona ibadət etməyin mənası, bu haqda dəqiq elmə yiyələnib mənasını bilmək və müvafiq əməl etməkdir. Allahın ad və sifətlərindən elələri vardır ki, onlarla vəsf olunan insan təqdir edilir. Məsələn elm, mərhəmət, ədalət və s. Elələri də vardır ki, onlarla vəsf olunan bəndə məzəmmət olunur. Məsələn ilahlıq, təkəbbürlülük və s. Həmçinin bəndəyə yaraşan və təqdir edilən elə sifətlər vardır ki, onların Allaha aid edilməsi qadağandır. Məsələn, qulluq, ehtiyac, təvazökarlıq, dua etmək və s. Allah üçün ən sevimli məxluq Onun sevdiyi sifətlərə yiyələnən kimsədir. Ən iyrənc məxluq isə, Onun sevmədiyi sifətlərə sahib olan kimsədir.

12 **Allahın gözəl adları hansılardır?** Uca Allah buyurur: *«Ən gözəl adlar (əsmayi-hüsna) Allahındır. Onu bu adlarla çağıraraq dua edin...»* (Oraf: 180). Səhih hədisdə Peyğəmbərin ^(Səlləllahu əleyhi və səlləm) belə dediyi rəvayət olunur: *«Allahın doxsan doqquz adı vardır. Kim onları sadalayarsa cənnətə daxil olar»*. Bu adları "sadalamaq" dedikdə, bunlar nəzərdə tutulur: **1.** Onları bir-bir oxumaq. **2.** Mənalərini anlamaq və buna iman gətirmək. Məsələn "əl-Həkim" (Hikmətli) adını deyən insan bütün işlərində Allaha təslim olmalıdır. Çünki nə baş verirsə hamısı Onun hikməti ilə olur. "əl-Quddus" dedikdə Allahın hər bir nöqsandan pak olmasını düşünmək lazımdır. **3.** Bu adlarla Allaha dua etmək.

Dua isə iki növ ola bilər: **A.** Tərif və ibadət duası. **B.** İstək və yalvarış duası.

Qurana və səhih hədislərə nəzər salan insan bu adları toplaya bilər.

Həmin adlar aşağıdakılardır:

Ad	Mənası
الله Allah	Bütün məxluqatına ilahlıq və ağılıq edən. O ibadət və itaət olunan İlahdır. Səcdə, rüku və bütün ibadətlər Ona aid edilir.
الرحمن Ər-Rəhman	Bütün məxluqatına şamil edilən sonsuz rəhmət sahibi. Bu ad Allaha məxsus adlardandır və onu başqasına aid etmək olmaz.
الرحيم Ər-Rəhim	Dünyada və axirətdə möminlərə rəhmət göstərən. Dünyada onları hidayət yoluna yönəlmiş, axirətdə isə cənnətini onlara bəxş edəcəkdir.
العفو Əl-Afuvv	Günahına görə cəzaya layiq görülmüş bəndənin günahını silib bağışlayan, cəzalandırmayan.
الغفور Əl-Gəfur	Günahkarın günahını örtüb bağışlayan və onu ifşa etməyən.
الغفار Əl-Gəffar	Günah edib tövbə edən bəndəsinə çox mərhəmət bəsləyən.
الرووف Ər-Rauf	Dünyadakı bütün məxluqata, axirətdə isə müəyyən məxluqata: mömin dostlarına – yazığı gələn.
العليم Əl-Həlim	Bəndələrini cəzalandırmaq qüdrətində ola-ola onların cəzasını gecikdirən. Onlar bağışlanma dilədikdə onları bağışlayan.
التواب Ət-Təvvab	Bəndələrindən istədiyini tövbə etməyə müvəffəq edib, tövbəsini qəbul edən.
الستير Əs-Sittir	Bəndələrinin eyiblərini gizli saxlayıb digər məxluqat arasında ifşa etməyən. Özünün və başqasının eyiblərini, öz ayıb yerlərini qoruyan bəndəsinə sevən.
الغني Əl-Gəniyy	Mütləq kamilliyə və kamil sifətlərə sahib olduğu üçün heç bir məxluqa ehtiyacı olmayan. Əksinə bütün bəndələr ona möhtacdır, onun qarşısında fağirdir. Çünki onlara nemət verən və kömək edən odur.
الكريم Əl-Kərim	Çox xeyir bəxş edən. Bəndə istəsə də, istəməsə də O, istədiyi şeyi istədiyi bəndəsinə bəxş edir. Günahları bağışlayıb eyibləri örtür.
الاکرم Əl-Əkrəm	Xeyir bəxş etməkdə misilsiz olan. Bütün xeyirləri O bəxş edir. Möminləri Öz lütfü ilə mükafatlandırır, inadkarlara isə Öz ədaləti ilə möhlət verib haqq hesaba çəkir.
الوهاب Əl-Vahhab	Qarşılıq gözləmədən nemət bəxş edir, istənilmədən nemət əta edir.
الجياد Əl-Cavad	Bəndələrinə çox nemətlər bəxş edən və lütfkar olan. Onun lütf və cəmərdliyindən möminlərin böyük payı vardır.
الودود Əl-Vadud	Dostlarını sevir və onlara mərhəmət etməklə mülayim davranır. Onlardan razı qalıb əməllərini qəbul edir. Onları dünyada da sevdilir.
المعطي Əl-Mu'ti	Öz xəzinəsindən istədiyi şeyi istədiyi bəndəsinə əta edir. Onun dostlarının bu işdə böyük payı vardır. Hər bir şeyin yaradanı və surət verəni Odur.
الواسع Əl-Vasi	Onun vəsfləri çoxdur və heç kəs Onu bütün sifətləri ilə tərifləyə bilməz. Onun mülkü və hakimliyi, lütfü və yaxşılığı hədsiz-hüduzsuzdur.
المحسن Əl-Muhsin	Zatında, adlarında, sifətlərində və əməllərində ən kamil gözəllik sahibi olan. Hər şeyi ən yaxşı biçimdə yaradan və məxluqatla xoş davranan.
الرازق Ər-Razıq	Bütün məxluqata ruzi verən və bəşəriyyəti yaratmadan öncə onların ruzisini qədərə yazıb vaxtı çatanda ruzilərini onlara verən.
الرازق Ər-Rəzzaq	Məxluqatına çox ruzi verdiyini bildirən addır. Məxluqat ruzi istəmədən öncə, hətta Ona qarşı asilik etsələr də onlara ruzi verir.

اللطيف Əl-Latif	Məxfi işlərdən xəbəri var və Ona heç nə gizli qalmır. Bəndələrinə gizli yollarla gözləmədikləri xeyiri və mənfəəti çatdırır.
الخبير Əl-Xabir	Elmi ilə aşkar işlərdən xəbəri olduğu kimi, gizli və məxfi işlərdən də aqah olan.
الفتاح Əl-Fəttah	Öz hikməti və elmi ilə mülkünün, rəhmətinin və ruzisinin xəzinəsindən istədiyinin üzünə qapı açar.
العليم Əl-Alim	Elmi ilə aşkarı və gizliyi, keçmişini və gələcəyi bilən. Heç nə Ondən gizli qalmaz.
البر Əl-Bərr	Məxluqatına etdiyi yaxşılıq sonsuzdur. Onun verdiyi nemətləri heç kəs sayıb qurtara bilməz. O, bəndəsini bağışlamaqla, qorumaqla və ona kömək etməklə Öz vədinə sadiq çıxandır. Bəndəsinin az əməlini qəbul edib çox əvəz verəndir.
الحكيم Əl-Həkim	Hər işi münasib yerinə qoyandır. Onun qərarlarında boşluq və ya rəzillik olmaz.
الحكم Əl-Həkəm	Məxluqatı arasında ədalətlə hökm edib, heç kəsə zülm etməyən. İnsanlar arasında hakim olmaq üçün kitab nazil edən də Odur.
الشاکر Əş-Şakir	Nemət verdiklərini tərifləyər. Əməl az da olanda onun mükafatını verər. Nemətlərə edilən şükrün əvəzini dünyada o nemətləri artırmaqla, axirətdə isə savabla verər.
الشکور Əş-Şəkur	Bəndələrin cüzi əməlləri Onun dərgahında çoxalar və mükafatlarını qat-qat artıq edər. Allahın bəndəyə şükrü, onun savabını artırmaq, ibadətini qəbul etməkdir.
الجميل Əl-Cəmil	Öz zatında, adlarında, sifətlərində və əməllərində mütləq gözəllik sahibidir. Məxluqatda olan gözəlliklərin hamısı Ondandır.
المجيد Əl-Məcidi	Göylərdə və yerdə fəxr, lütf, izzət və şərəf sahibi olmaq Ona məxsusdur.
الولي Əl-Valiyy	Məxluqatın əməllərinə nəzarət edən və mülkünü rəhm edən. Dostlarına kömək edən və onları üstün tutan.
الحميد Əl-Həmid	Adlarına, sifətlərinə və əməllərinə görə həmd olunan Odur. Xoş və kədərli, rahat və çətin anlarda həmd olunan Odur. Mütləq həmd-sənaya layiq olan Odur. Çünki bütün kamilliklərlə vəsf olunan Odur.
المولى Əl-Movlə	Dostlarına kömək edən və yardımçı olan Rəbb, Mülk sahibi, ağa və köməkçi odur.
النصير Ən-Nasiir	Köməyi ilə istədiyinə dayaq olan Odur. Onun kömək etdiyini məğlub, məğlub etdiyinə isə kömək edən olmaz.
السميع Əs-Səmi	Gizli və aşkar bütün danışıqları eşidəndir. Dua edənlərin duasını qəbul edəndir.
البصير Əl-Basir	Yaradılış baxımından kiçik və ya böyük olmasından asılı olmayaraq, görsənən və görsənməyən nə varsa hamısını görür.
الشهيد Əş-Şəhid	Məxluqatını izləyəndir. Özünün tək və ədalətli olmasına şahidlik etmişdir. Təkcə Ona ibadət edən möminlərin, peyğəmbərlərin və mələklərin sadiqliyinə şahidlik edəndir.
الرقيب Ər-Raqib	Məxluqatından aqah olan və onların əməllərini tam dəqiqliyi ilə hesaba alan. Nə bir göz qırpmı, nə də ürəyə gələn fikir Ondən gizli qalmaz.
الرفيق Ər-Rafiq	Əməllərində çox mülayimdir. Öz məxluqatına davranışda və əmr etməkdə mərhələli davranır. Bəndələrinə mülayim və xoş davranır. Bacarmadıqları işləri onlara əmr etmir. O mülayim xasiyyətli bəndələrini sevir.
القريب Əl-Qarib	Elmi və qüdrəti ilə hər məxluquna yaxındır. Lütf və köməyi ilə möminlərə yaxındır. Bununla yanaşı O Ərşinin üzərindədir və Onun

	zati məxluqatına qarışdır.
المجيب Əl-Mucib	Öz hikməti və elmi əsasında dua edənlərin duasını və istəyənlərin istəyini qəbul edəndir.
المقيت Əl-Muqit	Qidaları və ruziləri yaradan və onları məxluqata çatdıran Odur. O həm bu işləri, həm də məxluqatın əməllərini heç bir nöqsana yol vermədən nəzarətdə saxlayır.
الحسب Əl-Həsib	Din və dünya işlərinin hər birində bəndələrinə nə lazımdırsa onu əta edən Odur. Möminlərin bu köməkdə böyük payı vardır. Allah bəndələrin dünyada etdiklərini haqq hesab edəcəkdir.
المؤمن Əl-Mumin	Peyğəmbərlərin və onların davamçılarının sadıq olduqlarını təsdiq edən. Sadıqlıklarını isbat edən möcüzələr verən. Dünya və axirətdə əldə olunan hər bir əmin-amanlıq onun əvəzsiz bəxşidir. Ona iman gətirənlərə əzab verməyəcəyinə, zülm etməyəcəyinə və qiyamət günü onlara qorxu göstərməyəcəyinə dair aman verən.
المنان Əl-Mənnan	Çox əta edən, böyük nemət verən və məxluqatına qarşı hədsiz yaxşılıq edən.
الطيب Ət-Tayyib	Hər bir eyib və nöqsandan pak olan. Mütləq gözəllik və kamillik sahibi. Bəndələrinə çox xeyirxah davranan. Bəndələrinin yalnız xalis halal əməllərini və sədəqələrini qəbul edən.
الشافى Əş-Şəəfi	Qəlb və bədən xəstəliklərinə şəfa verən. Bəndələr yalnız onun müyəssər etdiyi dəva-dərmandan istifadə edirlər, şəfa vermək isə Ona məxsusdur.
الحفيظ Əl-Həfiz	Öz lütfü ilə mömin bəndələrini və onların əməllərini qoruyur, qüdrəti ilə bütün məxluqatı idarə və mühafizə edir.
الوكيل Əl-Vakil	Bəşəriyyəti yaradıb idarə etmək işlərinə hakim olan. Məxluqatı yaradıb yardım edən. İş görməyə başlamadan öncə işlərini Ona həvalə edən, ruzi qazananda Ona arxalanan möminlərin vəkilidir.
الخالق Əl-Xalləq	Allahın çox yaradan olmasını bildirir. Uca Allah daim yaradır və bu əzəmətli vəsflə daim vəsfl olunur.
الخالق Əl-Xaliq	Bəşəriyyəti yoxdan var edən.
البارئ Əl-Bəri`i	Qədərində olan məxluqatı yaradıb ərsəyə gətirən.
المصور Əl-Musavvir	Öz hikməti, elmi və rəhmətinə əsasən məxluqatına müəyyən surət verib yaradan.
الرب Ər-Rəbb	Nemətləri ilə bəndələrini yaşadan, addım-addım irəli aparan. Dostlarının qəlblərini islah edən işlərə onları müvəffəq edən.
العظيم Əl-Əzim	Zatında, adlarında və sifətlərində mütləq əzəmət sahibi olan. Məxluqatın Onu əzəmətli tutması, əmr və qadağalarına dəyər verməsi vacibdir.
القاهر Əl-Qahir	Bəndələrini zəlil və kölə edən, onlardan üstün olan. Bütün başlar Onun qarşısında boyun əyər.
القهار Əl-Qahhar	
المهيمن Əl- Muhəymin	Bir şeyi idarə edən, qoruyan, şahid olan və əhatə edən.
العزیز Əl-Əziz	İzzət mənasını əhatə edən mənaların hamısını ehtiva edir. Heç kəs Ona qalib gələ bilməz, çünki qüvvətində izzətlidir. O heç kəsə möhtac deyil, çünki möhtacsızlıqda izzətlidir. Heç bir şey Onun izni olmadan hərəkət edə bilməz. Çünki O, hər şeyə hakimdir.

الجبار Əl-Cəbbar	İstədiyini edər və bütün məxluqat Ona boyun əyər, əzəməti qarşısında diz çökər, hökmünə tabe olar. O zəifə kömək edər, kasıbı varlandırır, çətinini asanlaşdırır və xəstəyə şəfa verir.
المتكبر Əl-Mutəkəbbir	Bütün nöqsanlardan və pis işlərdən pak olar. Bəndələrinə zülm etməz, inadkar məxluqlara qarşı sərt olar. Təkəbbür sifəti Ona məxsusdur. Kim bu sifətdə Ona ortaqlıq istəyərsə əzaba düşər olar.
الكبير Əl-Kəbir	Zatında, sifətlərində və əməllərində əzəmətli olan. Ondən böyük yoxdur. Hər şey Onun izzət və cəlalı qarşısında kiçikdir.
الحيي Əl-Həyyiyy	Əzəmətli hökmünə, üzünə və cah-cəlalına xas olan həya sahibidir. Allahın həyası lütfkarlıq, yaxşılıq və izzət həyasıdır.
الحي Əl-Həyy	Daimi kamil həyat, əvvəli və sonu olmayan baqilik Ona məxsusdur. Həyatda nə varsa hamısı Ondandır.
القيوم Əl-Qəyyum	Özü-Özünə sahib olan, məxluqatına möhtacı olmayan. Göylərdə və yerdə olanların hamısını yaşadan Odur, hamı Ona möhtacdır.
الوارث Əl-Varis	Məxluqat həlak olduqdan sonra Baqi olan Odur. Sahibləri həlak olan nə varsa hamısı Ona qayıdar. Əlimizdə olanların hamısı bir əmanətdir və bir gün onlar öz sahibinə qayıdacaqdır.
الديان Əd-Dəyyan	Məxluqatın itaət etdiyi və baş əydiyi yaradan. Hər kəsə etdiyi əməllərinə görə mükafat və ya cəza verən. Xeyirli işlərin savabını artırır, şər işlərin cəzasını verir və ya bağışlayar.
المك Əl-Məlik	Qalibbiyyət, əmr və qadağa Ona məxsusdur. Öz əmr və işləri ilə məxluqatı idarə edir. Mülkünün və idarəçiliyinin heç bir məxluqdan asılacağı yoxdur.
المالك Əl-Malik	Mülk sahibliyi Onun əzəli haqqıdır. Bəşəriyyəti yaradanda mülk Ona məxsus idi, o zaman Özündən başqa heç kəs yox idi. Bəşəriyyət məhv olanda da mülk Ona qalacaqdır.
المليك Əl-Məliik	Mütləq mülk sahibi olmasına dəlalət edir. Əl-Məlik adından daha əhatəlidir.
السيوح Əs-Subbuh	Hər eyib və nöqsandan pak olan. Kamillik və gözəllik sifətləri ilə vəsf olunan Odur.
القدوس Əl-Quddus	Hər eyib və nöqsandan uzaqdır. Çünki mütləq kamil sifətlər Ona məxsusdur və Onun üçün məsəl çəkilməz.
السلام Əs-Səlam	Zatında, sifətlərində, adlarında və əməllərində bütün eyib və nöqsanlardan salamat olan. Dünya və axirətdə mövcud olan bütün salamatlıq Ondandır.
الحق Əl-Həqq	Özü, sifətləri, adları və ilahlığı barədə heç bir şübhə və tərəddüd olmayan. İbadət olunəsi haqq ilah Odur, Ondən başqa haqq ilah yoxdur.
المبين Əl-Mubin	Təklində, hikmətində və rəhmətində əmri aşkar olan. Bəndələri Ona itaət etsinlər deyər haqq yolu və özlərini qorusunlar deyər azgınlıq yollarını onlara göstərən Odur.
القوي Əl-Qaviyy	Mütləq qüdrət və kamil istək sahibi Odur.
المتين Əl-Mətin	Qüdrət və qüvvətində şiddətli olan. İşlərində heç bir çətinlik, ağırlıq və yorğunluq olmaz.
القادر Əl-Qadir	Hər şeyə qadir olan Odur. Nə yerdə, nə də göydə heç nə Onu aciz qoymaz. Hər şeyin qədərini yazan Odur.
القدير Əl-Qədiir	Bu Əl-Qadir adı mənasındadır amma bu Allahın mədhi üçün daha əhatəli mənada işlədilir.
المقتدر Əl-Muqtədir	Allah qədəri həyata keçirmək və əzəli elmində qədərə yazdıqlarını yaratmaq qüdrətindədir.

العلي Əl-Aliyy	Şəni, gücü və zəti yüksəkdir. Hər şey Onun səltənəti və hökmü altında alçaqdır. Heç vaxt Ondən böyüyü ola bilməz.
الأعلى Əl-Ə'lə	
المتعال Əl-Mutəal	Ucalığı qarşısında hər şey alçalar, Onun üzərində heç kəs ola bilməz. Hər şey ondan aşağıda, mülkü və səltənəti içərisindədir.
المقدم Əl-Muqəddim	Öz istəyi və hikməti ilə hər şeyi yerinə qoyan. Elmi və lütfü ilə bəndələrindən istədiyini bir-birindən üstün edən.
المؤخر Əl-Muəxxir	Hər şeyi öz dərəcəsinə endirən Odur. Öz istəyi və hikməti ilə hər şeyi önə, yaxud geriyyə çəkər. Bəndələri tövbə edib haqq yoluna qayıtsınlar deyə onların əzabını gecikdirər.
المسر Əl-Musəir	Hər şeyin qiymətini, məqamını və təsirini artırır və ya azaldır. Hər şey Onun elmi və hikməti ilə ucuz və dəyərlı olar.
القابض Əl-Qabid	Ruhları çıxaran, Öz hikməti və qüdrəti ilə istədiyinin ruzisini kəsən və onları imtahana çəkən Odur.
الباسط Əl-Basit	Öz rəhməti və lütfü ilə bəndələrinin ruzisini artıran odur. Öz hikmətinə görə onları sınaq. Pislik edənə tövbə edib qayıtması üçün iki əlini açar.
الأول Əl-Əvval	Ondan öncə heç nə olmayıb. Bütün məxluqat Onun yaratması ilə olmuşdur. Allahın var olmasının əvvəli yoxdur.
الأخر Əl-Axir	Ondan sonra heç nə yoxdur. Baqı Odur. Yer üzündə kim varsa hamısı fanidir və qayıdırları Onadır. Onun varlığının sonu yoxdur.
الظاهر Əz-Zahir	Hər şeydən uca, Ondən uca yoxdur. Hər şeyi əhatəyə alan və hər şeyə hakim olan Odur.
الباطن Əl-Batin	O, dünyada bəndələrinə görsənmədən onlara çox yaxındır.
الوتر Əl-Vitr	Şəriki olmayan vahiddir, oxşarı olmayan təkdir.
السيد Əs-Səyyid	Bəndələri üzərində mütləq ağalığa Ona məxsusdur, onların Rəbbi və sultanı Odur. Onlar isə onun xəlqi və qullarıdır.
الصيد Əs-Saməd	Ağalığı kamil olan. Bəndələr Ona o qədər möhtacdırlar ki, ehtiyacları üzündən Ona üz tuturlar.
الواحد Əl-Vahid	Bütün mütləq kamilliklərdə vahid olan Odur. Heç kəs bu işdə Ona şəriki deyil. Onun bənzəri yoxdur. Bu isə Onun ibadətdə tək tutulmasını, şəriki qoşulmamasını zəruri edir.
الأحد Əl-Əhəd	
الإله Əl-İlah	Haqq məbud Odur. İbadətə layiq haqq məbub yalnız Odur.

13. Allahın ad və sifətləri arasında nə fərq vardır? Allahın ad və sifətlərinə and içmək və sığınmaq olar. Bu baxımdan onlar müştərək sayılırlar. Lakin bunlar arasında fərqlər var və ən önəmli fərqlər aşağıdakılardır. **Birinci:** Allahın adları ilə dua etmək və bu adların əvvəlinə "Əbd" sözünü əlavə edib, insana ad qoymaq icazəlidir. Amma sifətlər ilə bunu etmək olmaz. Məsələn, "əl-Kərim" adından "Əbdül-Kərim" adı qoymaq olar, amma "əl-Kərəm" sifətindən "Əbdül-Kərəm" adı düzəltmək olmaz. Həmçinin "əl-Kərim" adını "Ey Kərim olan Allah" deyərək, dua etmək olar. Amma "əl-Kərəm" sifətini "Ey Allahın kərəmi" deyib, dua etmək olmaz. **İkinci:** Allahın adlarından sifət düzəltmək olar. Məsələn "ər-Rəhman" adından rəhmət sifəti düzəltmək olar. **Lakin Allahın sifətlərindən şəriətin**

demədiyi adları düzəltmək olmaz. Məsələn, istiva sifətindən “əl-Mustəvi” adı düzəltmək olmaz. **Üçüncü:** Allahın etdiklərindən şəriətin demədiyi adları düzəltmək olmaz. Allahın etdiklərindən biri qəzəblənmək felidir. Amma bu feldən “əl-Ğadib”, yəni qəzəblənən adı düzəltmək olmaz. Allahın sifətlərini isə, fellərindən düzəltmək olar. Qəzəblənmək sifətini Allaha nisbət edirik. Çünki qəzəblənmək Onun əməllərindən biridir.

14 Mələklərə iman gətirmək nə deməkdir? Mələklərə iman gətirmək onların mövcudluğunu, Allahın onları Özünə ibadət etmələri və əmrlərini icra etmələri üçün yaratdığını qəti olaraq təsdiq etmək. *«(Mələklər) möhtərəm qullardır. Ondan qabaq söz danışmaz, yalnız Onun əmri ilə iş görürlər»* al-Ənbıya: 26-27.

Mələklərə iman gətirmək bir neçə məsələyə şamil olunur. 1. Onların varlığına iman gətirmək. 2. Adlarını bildiyimiz mələklərə iman gətirmək. Məsələn, Cəbrail. 3. Bizə bəlli olan sifətlərinə iman gətirmək. Məsələn, onların əzəmətli yaradılışlarına. 4. Onlara xas olan bildiyimiz vəzifələrinə iman gətirmək. Məsələn, ölüm mələyi kimi.

15 Quran nədir? Quran oxunması ibadət sayılan Allah kəlamıdır. Bu kəlam ondan başlamış, Ona da qayıdacaqdır. O, bu kəlamı həqiqi olaraq hərflər və səsle danışmış, Cəbrail Ondən eşitmiş, sonra gəlib Peyğəmbərimiz Muhəmmədə ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) çatdırmışdır. Eləcə də səmavi kitabların hamısı Allahın kəlamıdır.

16 Təkcə Quranla kifayətlənib, Peyğəmbərin ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) hədislərinə ehtiyac duymamaq olarmı? Belə etmək olmaz. Uca Allah bu ayədə Peyğəmbərin ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) hədislərinə əməl etməyi əmr edərək buyurur: *«...Peyğəmbər sizə nə verirsa, onu götürün; nəyi qadağan edərsə, ondan əl çəkin...»* Hədislər Quranın mənasını açıqlamaq üçün nazil olmuşdur. Hədislərsiz dini tam təfsilatı ilə bilmək mümkün deyildir. Məsələn, namaz məsələləri kimi. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: *“Həqiqətən mənə Quran və onun misli (hədislər) verilmişdir. Yaxın zamanlarda qarnı tox kimsə mütəkkəyə dirsəklənib (hədisləri inkar edərək), belə deyəcəkdir: Siz, yalnız bu Quranla kifayətlənin. Yalnız orada deyilən halalı halal, haramı isə, haram kimi qəbul edin”* Əhməd və Əbu Davud.

17 Peyğəmbərlərə iman gətirmək nə deməkdir? Peyğəmbərlərə iman gətirmək Allah tərəfindən hər ümmətə yalnız Ona ibadət etməyə çağırən, Ondən başqa ibadət olunanlara küfr etməyə səsələyən Peyğəmbərlər göndərdiyinə iman gətirməkdir. Həmçinin onların sözlərində düz olan, təsdiqlənən, doğru yol tutan, hörmətli, günahsız, təqvalı, əmin-aman, düzgün, haqq yolun yolçusu olub, öz şəriətlərini tam olaraq təbliğ edən, məxluqatın ən üstünü və doğruluqları gündən ölənə qədər Allaha şəriq qoşmaqdan qorunan peyğəmbərlər olduqlarını qəti təsdiqləməkdir.

18 Qiyamət günü hansı növ şəfaət olacaqdır? Bunun bir neçə növü var və ən önəmlisi budur: 1. Böyük şəfaət: Qiyamət günü insanlar haqq-hesabın başlanmasını əlli min il gözlədikdən sonra Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) Rəbbinin hüzurunda insanların haqq-hesabının başlanmasına dair şəfaətçi olacaqdır. Bu, Peyğəmbərimiz Muhəmmədə ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) xas olan şəfaətdir. Bu, ona vəd edilən “həmd olunan məqam”dır (*Məqamul Məhmud*). 2. Cənnətin qapılarının açılması üçün şəfaətçi olmaq: Qapıların açılmasını tələb edən birinci insan Peyğəmbərimiz Muhəmməd ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm), oraya daxil olan birinci ümmət isə, onun ümməti

olacaqdır. **3.** Cəhənnəmə düşmələri hökm olunan bir qrup insanların oraya düşməməsi üçün şəfaətçi olmaq. **4.** Böyük günah edib, cəhənnəmə düşən tövhid əhlinin oradan çıxardılmaları üçün şəfaətçi olmaq. **5.** Cənnət əhlindən bəzi insanların dərəcələrinin yüksəldilməsi üçün şəfaətçi olmaq. Axırncı üç növ şəfaət Peyğəmbərimizə (Səlləllahu aleyhi və səlləm) xas deyil, amma bu işlərdə o, birinci olacaqdır. Ondən sonra digər peyğəmbərlər, mələklər, salehlər və şəhidlər olacaqlar. **6.** Bir dəstə insanın haqq-hesabsız cənnətə daxil olmaları üçün şəfaətçi olmaq. **7.** Bəzi kafirlərin əzabının yüngülləşdirilməsi üçün şəfaətçi olmaq. Bu, Peyğəmbərimizin (Səlləllahu aleyhi və səlləm) əmisi Əbu Talibin əzabının yüngülləşdirilməsi üçün etdiyi xüsusi şəfaətdir. Bu şəfaətlərdən əlavə, uca Allah öz rəhməti ilə heç kəsin şəfaəti olmadan tövhid etiqađı ilə ölmüş sayını yalnız Özünün bildiyi qədər insanları cəhənnəmdən çıxarıb, rəhməti ilə cənnətə salacaqdır.

19 Dirilərdən kömək diləmək və ya şəfaət istəmək olarmı? Bəli, olar. Şəriət başqalarına kömək etməyə rəğbətəndirmişdir. Uca Allah buyurur: **«Yaxşılıq etməkdə əlbir olun...»** Peyğəmbər (Səlləllahu aleyhi və səlləm) buyurur: **«Bir bəndə öz qardaşının köməyində olduqca Allah da onun köməyində olar.»** Müstəhm. Şəfaət etməyin isə böyük savabı var. Bu vasitəçi olmaq mənasına da gəlir. Uca Allah buyurur: **«Yaxşı işə vasitəçi olana (onun savabından), bir pay düşür...»** an-Nisə: 85. Peyğəmbər (Səlləllahu aleyhi və səlləm) demişdir: **«Şəfaətçi (vasitəçi) olub savab qazanır.»** Buxari. **Bütün bunlar aşağıdakı şərtlər əsasında olmalıdır:** **1.** Bu müraciət sağ adama ünvanlanmalıdır. Axı, ölü özüne fayda verə bilmədiyi halda, başqasına necə xeyir verə bilər! **2.** Kömək istənilən kimsə, danışılanı başa düşməlidir. **3.** Kömək istədiyi kimsə yanında olmalıdır. **4.** İstənilən kömək onun iqtidarında olmalıdır. **5.** İstək və kömək dünyəvi işlərdə olmalıdır. **6.** Bu, zərəri olmayan icazəli iş üçün olmalıdır.

20 Təvəssülün neçə növü var? Təvəssül iki növdür; **Birinci: İcazəli.** Bunun üç növü var: **1.** Allahın ad və sifətləri ilə Ona təvəssül etmək. **2.** Bəzi yaxşı əməllərlə Allaha təvəssül etmək. Mağaraya düşmüş üç nəfərin hadisəsi buna misaldır. **3.** Duasının qəbul olunması ehtimal olunan yanındakı əməlisaleh sağ müsəlmanın duası ilə təvəssül etmək. **İkinci: Haram.** Bunun da iki növü var: **1.** Peyğəmbərin (Səlləllahu aleyhi və səlləm) və ya övliyanın hörməti ilə Allahdan istəmək. Məsələn, Allahın Peyğəmbərinin, yaxud İmam Hüseyin xətrinə Səndən istəyirəm. Düzdür, Peyğəmbərin (Səlləllahu aleyhi və səlləm) və əməlisaleh bəndələrin Allah yanında xətirələri böyükdür. Amma xeyirli işlərə bizdən daha çox həris olan səhabələr quraqlıq baş verdikdə Peyğəmbərin (Səlləllahu aleyhi və səlləm) qəbri onlara yaxın olduğu halda, yenə də onun xətri ilə təvəssül etmədilər. Onlar Peyğəmbərin (Səlləllahu aleyhi və səlləm) əmisi Abbasın ☞ duası ilə təvəssül etdilər. **2.** Peyğəmbərə, yaxud övliyaya and içərək bəndənin Rəbbindən istəməsi. Məsələn, Allahım Sənin övliyan filankəsə, yaxud filan peyğəmbərinin haqqını Sənə and verərək, filan şeyi istəyirəm. Çünki məxluqu məxluqa and vermək qadağandır. Məxluqu Allaha and vermək isə, daha pisdır. Bəndə Allaha itaət etməklə Onun üzərində haqq qazanır.

21 Axirət gününə iman gətirmək nə deməkdir? Axirət gününə iman gətirmək bu günün mütləq baş verəcəyini qəti təsdiq etməkdir. Bu növ imana ölüm, ölümdən sonra gələn qəbr imtahanına, əzabına və rahatlığına iman gətirmək daxildir.

Həmçinin Sura üfürüləcəyinə, insanların Allahın hüzuruna qalxacaqlarına, əməl dəftərlərinin sərgilənəcəyinə, tərəzinin qoyulacağına, Sırat körpüsünün qurulacağına, hovuzla, şəfaətə, sonda isə, insanın cənnətə və ya cəhənnəmə düşəcəyinə iman gətirməkdir.

22 Qiyamətin böyük əlamətləri hansılardır? Peyğəmbər ^(Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: *"Qiyamətdən öncə on əlamət baş verməyincə, qiyamət qopmayacaqdır. Sonra Peyğəmbər ^(Səlləlləhu aleyhi və səlləm) bunları sadaladı: Tüstü, Dəccal, heyvan, günəşin qərbdən (baldağı yerdən) çıxması, Məryəm oğlu İsanın nazil olması, Yəcuc və Məcuc və üç dağıntı olacaqdır. Dağıntıların biri şərqdə, biri qərbdə, biri isə Ərəbistan yarımadasında olacaqdır. Ən son əlamət isə, Yəmən tərəfdən od püskürüb, insanları məhşər meydanına toplamasıdır."* Müslim.

23 İnsanların qarşılaşacaqları ən böyük fitnə nədir? Peyğəmbər ^(Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: *"Adəmin yaradılmasından qiyamətə qədər olan vaxtda Dəccalın fitnəsindən böyük fitnə yoxdur"* Müslim. Demək, Dəccal adəm övladından olub, axır zamanda gələcəkdir. Alnında hər bir möminin (kafir sözü kimi) oxuya biləcəyi (k f r) hərfləri yazılacaqdır. Onun sağ gözü kor olacaq və çürümüş üzüm dənəsinə bənzəyəcək. Zühur etdiyi ilk vaxtlarda islah etmək, sonra peyğəmbərlik, sonra isə ilahlıq iddiasında olacaqdır. O, bir tayfanın yanına gəlib, dəvət edəcək və dəvəti rədd olunub, yalançı adlandırılacaq. Üzünü çevirib oradan getdikdə onların maldövləti də onun ardınca gedəcək. Hətta iş o yerə gəlib çatacaq ki, əllərində bir şey qalmayacaq. Sonra bir tayfanın yanına gəlib, dəvət edəcək, onlar da (digər tayfanın gününə düşməkdən qorxub) onun dəvətini qəbul edib, təsdiqləyəcəklər. O da səmaya yağış yağdırmağı əmr edəcək, yağacaq, yerə isə, bitirməyi əmr edəcək, bitəcək. İnsanların qarşısına gəlib, özü ilə su və od gətirəcək. Əslində onun odu soyuq su, suyu isə, od olacaq. Ona görə hər bir mömin namazın sonunda onun fitnəsindən Allaha sığınmalıdır. Əgər həmin vaxtda yaşasa Kəhf surəsinin ilk ayələrini oxumalı, fitnəyə düşmək təhlükəsindən uzaq olmaq üçün onunla üz-üzə gəlməkdən çəkinməlidir. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: *"Kim Dəccal haqqında eşidərsə, ondan uzaq dursun. Allaha and olsun, özünü mömin hesab edən insan onun yanına gələcək və onun şübhələrinin qarşısında aciz qalıb, ona itaət edəcəkdir"* Əhməd və Əbu Davud. O, yer üzündə qırx gün qalacaqdır. Onun bir günü bir il, digəri bir ay, başqa günü bir həftə kimi, digər günləri isə, adi günlər kimi olacaqdır. Məkkə və Mədinə şəhərlərindən başqa, gəzib dolaşmadığı bir el-oba qalmayacaqdır. Sonra İsa ^(Ə) nazil olub onu öldürəcəkdir.

24 Cənnət və Cəhənnəm hal-hazırda mövcuddurmu? Bəli. Uca Allah onları insanlardan öncə yaratmışdır. Onlar heç vaxt yox olmurlar. Allah Öz lütfü ilə cənnət, ədaləti ilə cəhənnəm əhalisi yaratmışdır. Hər bir məxluq isə, yaradıldığı qayə üçün müyəssər edilmişdir.

25 Qədərə iman gətirmək nə deməkdir? Bu, baş verən xeyir və şər in Allahın qəza və qədəri ilə olduğunu qəti olaraq təsdiqləmək, Allahın istədiyini etdiyinə tam yəqin olmaqdır. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: *"Əgər Allah göylərinin və yerinin əhalisinə azab versə, onlara zülm etmiş sayılmaz. Əgər onlara rəhm etsə, Onun rəhməti onlar üçün öz əməllərindən daha xeyirli olar. Qədərə, başına gələcək*

işin səndən yan keçməyəcəyinə, yan keçən işin isə, başına gəlməyəcəyinə iman gətirmədikcə Allah yolunda Uhud dağı ağırlığında qızıl sədəqə etsən belə, səndən qəbul olunmaz. Bundan qeyri etiqad üzərində ölsən, cəhənnəmə daxil olacaqsan."

Əhməd və Əbu Davud. **Qədərə iman gətirmək dörd məsələni əhatə edir:** 1. Uca Allahın hər şeyi təfsilatlı və təfsilatsız **bildiyinə** iman gətirmək. 2. Uca Allahın bütün bunları "Lövhi-Məhfuzda" (qorunan kitabda) **yazdığına** iman gətirmək. Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və sallam) demişdir: **"Allah məxluqatı yaratmamışdan əlli min il öncə onların qədərini yazmışdır."** Müslim. 3. Allahın həyata keçən və heç bir şeyin mane ola bilmədiyi **istəyinə**, heç nəyin qarşısında aciz olmayan qüdrətinə iman gətirmək. O nə istəyirsə, olur, nəyi istəmirsə, o da olmur. 4. Allahın hər şeyin yaradarı olduğuna, Ondan başqa nə varsa, hamısının yaradılmış olduğuna iman gətirmək.

26 Yaradılmışların həqiqi qüdrəti, istəyi və iradəsi varmı? Bəli, insanın istəyi, iradəsi və seçimi vardır. Lakin bununla belə, Allahın istəyindən kənara çıxmır. Uca Allah buyurur: **«Allah istəməsə, siz istəyə bilməzsiniz!»** Təkvir: 29. Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və sallam) demişdir: **"Siz əməl edin. Hər kəs yaradıldığını etməyə müyəssər edilmişdir."** Buxari və Müslim. Allah bizə doğru ilə səhvi ayırd etmək üçün ağıl, eşitmə və görmə qabiliyyəti vermişdir. Heç ağıllı insan da oğurluq edib sonra: "bunu Allah mənim qədərimə yazıb" – deyərmi?! Əgər o belə desə, insanlar yenə də onu üzürlü hesab etməz, əksinə, cəzalandırılar və deyilər ki, elə bu cəzanı da Allah sənə qədərində yazmışdır. Qədəri dəlil götürmək, yaxud onunla üzrxahlıq etmək olmaz. Bu bir uydurmadır. Uca Allah buyurur: **«Müşriklər belə deyəcəldər: "Əgər Allah istəsəydi, nə biz, nə də atalarımız müşrik olar və nə də biz bir şeyi haram edə bilərdik. Onlardan əvvəlkilər də (öz peyğəmbərlərini) belə təkzib etmişdilər..."»** al-Ənəm: 148.

27 İhsan nədir? Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və sallam) bu haqda soruşan kimsəyə belə cavab vermişdir: **"İhsan, Allaha Onu görmüş kimi ibadət etməkdir. Sən Onu görməsən də, O səni görür."** Buxari və Müslim. Məna Müslimindir. İhsan, dinin üç mərhələsinin ən yüksəyidir.

28 Tövhidin neçə qismi var? Tövhidin üç qismi var: 1. **Rübubiyyə tövhidi;** Mənası, Allahı yaratmaq, ruzi vermək, diriltmək və sairə bu kimi fəlləri ilə tək tutmaq. Peyğəmbərimiz (Sallallahu əleyhi və sallam) göndərilmədən öncə kafirlər bu qism tövhidi qəbul edirdilər. 2. **Uluhiyyə tövhidi;** Mənası, Allahı namaz, nəzir, sədəqə və sairə bu kimi ibadətlərlə tək tutmaq deməkdir. Allahı ibadətdə tək tutmaqdan ötrü peyğəmbərlər göndərilmiş, kitablar nazil olmuşdur. 3. **Ad və sifətlər tövhidi;** Mənası, Allah və rəsulunun isbat etdikləri gözəl adları və uca sifətləri heç bir təhrifə, inkara, keyfiyyətə və oxşatmaya varmadan olduğu kimi Allaha aid etməkdir.

29 Övliya (dost) kimdir? Övliya, əməlisaleh və təqva sahibi olan mömin bəndədir. Uca Allah buyurur: **«Bilin ki, Allahın dostlarının heç bir qorxusu yoxdur və onlar qəm-qüssə görməzlər. O kəslər ki, iman gətirmiş və pis əməllərdən çəkinmişlər»** Yunus: 62 - 63. Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və sallam) demişdir: **"Həqiqətən mənim dostum Allah və əməlisaleh möminlərdir."** Buxari və Müslim.

30 Peyğəmbərin (Sallallahu əleyhi və sallam) səhabələrinə münasibətimiz necə olmalıdır? Biz, onları sevməli, onlar üçün Allahdan razılıq diləməli, onlara qarşı qəlbimizi və dilimizi salamat tutmalı, onların məziyyətlərini yaymalı, etdikləri mənfəi işlərə və aralarında baş verən söz-söhbətə qarışmamalıyıq. Onlar günahlardan

sığortalanmayıblar (*məsum deyillər*). Onlar ictimad ediblər. Düzgün qərar verənlər iki, səhv qərar verənlər isə, ictimadlarına görə bir savab qazanıblar. Onların etdikləri səhv bağışlanandır. Əgər onlar hər hansı pis iş görüblərsə, əldə etdikləri məziyyətlər bunu örtür, təmizləyir. Səhabələr dərəcə baxımından bir-birilərindən üstüdürlər. Ən üstün səhabələr cənnətlə müjdələnen on nəfərdir: Əbu Bəkr, Ömər, Osman, Əli, Talha, Zübeyr, AbdurRahmən ibn Ovf, Səd ibn Əbu Vaqqas, Səid ibn Zeyd və Əbu Ubeydə ibn əl-Cərrah. Sonra mühacirlərin çoxu, sonra Bədr döyüşündə iştirak edən mühacir və ənsarlar, sonra yerdə qalan ənsarlar, sonra isə digər səhabələr. Peyğəmbər ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) demişdir: *"Mənim səhabələrimi söyməyin. Nəfsim əlində olana and olsun, əgər sizlərdən biriniz Uhd dağı qədər qızıl sədəqə edərsə, bu, onların xərclədikləri bir və ya yarım ovuca çatmaz."* ^{Buxari və Müslim.}

Digər hədisdə Peyğəmbərin ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) belə dediyi rəvayət olunur: *"Kim mənim səhabələrimi söyersə, ona Allahın, mələklərin və bütün insanların lənəti olsun!"* ^{Təbəri rəvayət etmişdir. Allah bütün səhabələrdən razı olsun.}

31 Peyğəmbəri ﷺ Allahın bəxş etdiyi məqamdan uca tutaraq onu tərifləməkdə mübaliğə etmək olarmı? Heç şübhə yoxdur ki, Peyğəmbərimiz Muhəmməd ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) Allahın yaratdıqları arasında ən şərəfli və ən ləyaqətli olanıdır. Nəsrənilər Məryəm oğlu İsanı ﷺ tərifləməkdə ifrata vardığı kimi, biz də, onu tərifləməkdə ifrata varmamalıyıq. Çünki Peyğəmbərimiz ﷺ bunu qadağan edərək demişdir: *"Nəsrənilər Məryəm oğlunu mədh etdikləri kimi, məni mədh etməyin. Mən, sadəcə olaraq, Onun quluyam. Siz də mənə Allahın qulu və elçisi deyin."* ^{Buxari.}

32 Kitab əhli mömin sayırlarmı? Kim Muhəmməd Peyğəmbərin ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) gəlişindən sonra öz dinini tərk edib İslamı qəbul etməzsə **«(o din), heç vaxt ondan qəbul olunmaz və o şəxs axirətdə zərər çəkənlərdən olar!»** ^{Abi-İmran: 85.} Bununla razılaşmayan müsəlman Allahın və rəsulunun onların küfr etmələri barədə verdiyi hökmə xilaf çıxmış olur. Uca Allah buyurur: **«(Ya Rəsulum!) Quranı inkar edən zümrənin (bütün müşriklərin və kafirlərin) vəd olunduğu yer Cəhənnəmdir...»** ^{Hud: 17.} Peyğəmbər ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) demişdir: *"Nəfsim əlində olana and olsun, bu ümmətdən olan hər bir yəhudi və xaçpərəst mənim gəlişimi eşidib mənə iman gətirməzsə, mütləq cəhənnəmə daxil olar."* ^{Müslim.}

33 Kafirlərə zülm etmək olarmı? Uca Allahın bu sözüne görə zülm etmək haramdır. Qüdsi hədisdə uca Allah buyurur: *"Mən zülm etməyi Özümə haram etmişəm. Siza də zülm etməyi haram etmişəm. Bir-birinizə zülm etməyin!"* ^{Müslim.} Qiyamət günü hər bir məzlum ona zülm edən zalımdan qisasını alacaqdır. Peyğəmbər ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) demişdir: *"Heç bilirsiniz müflis kimdir? Camaat dedi: Biza görə müflis pulu və heç bir şeyi olmayan adamdır. Peyğəmbər ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) dedi: "Ümmətinin həqiqi müflisi qiyamət günü namaz, oruc, zəkat kimi əməllərlə gəlib, digər tərəfdən isə bunu söyüb, ona böhtan atıb, o birisinin malını mənimsəyib, bu birisinin qanını axıdıb və ya başqasını vurub. Belə adamın savablarından ona-buna veriləcək. Etdiklərinin əvəzi qurtarmamış savabları qurtararsa onların günahlarından götürülüb ona yüklənər, sonra isə cəhənnəmə atılar."* ^{Müslim.} Qiyamət günü hətta heyvanlar arasında da qisas olacaqdır.

34 Bidət nədir? İbn Rəcəb rah deyir: "Bidət, sonradan dinə əlavə olunmuş yeniliklərdir. Hansı ki, şəriətdə əsaslandırılması üçün ona işarə edən heç bir dəlil yoxdur. Əsaslandırılması üçün işarə olarsa, buna lüğəti mənada bidət deyilə, amma istilahi mənada bidət deyilməz".

35 Dində gözəl və pis bidət anlayışı varmı? Bir çox ayə və hədislər şəriət məfhumunda tanınan bidəti məzəmət etmişdir. Şəriət məfhumunda bidət, dində əsası olmayıb, dinə əlavə olunan yeniliklərdir. Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) demişdir: "Kim bizim əmrimiz olmayan bir işi edərsə, etdiyi rədd olunur." Buxari və Müslim. Digər hədisdə demişdir: "Həqiqətən hər bir yenilik bidətdir. Hər bidət isə zəlalətdir." Müslim. İmam Malik rah bidətin şəri mənası barədə demişdir: "Kim dində bir bidət (yenilik) edib onu gözəl bidət hesab edərsə, Muhəmmədin (Sallallahu aleyhi və sallam) peyğəmbərlik işinə xəyanət etdiyini iddia etmiş sayılır. Çünki uca Allah buyurur: **"Bu gün dininizi sizin üçün kamil etdim, sizə olan nemətimi tamamladım..."**".

Bəzi hədislərdə bidət kəlməsi lüğəti mənada mədh edilmişdir. Bu, şəriətdən olub, sonradan insanlar tərəfindən unudulan məsələlər barədə deyilmişdir. Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) unudulmuş sünnələri insanlara xatırlatmağa təşviq etmiş və demişdir: "Kim islamda gözəl sünnə edərsə, onun və ondan sonra ona əməl edənlərin savablarında heç bir naqislik olmadan onlar kimi savab qazanar." Müslim. Bu mənada Ömər rah təravih namazı haqqında dediyi bir sözü də var: "Bu nə gözəl bidətdir". Bu namaz şəriətdə buyrulmuş və Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) də ona təşviq etmişdi. Özü bu namazı üç gün camaat ilə qılmış sonra forz buyurulmasından ehtiyat edib tərk etmişdi. Ömər rah özü bu namazı qılıb, onun camaat ilə qılınmasını da əmr etmişdi.

36 İkiüzlülüğün (nifaqın) neçə növü var? İkiüzlülüğün iki növü var: **1. Etiqadda ikiüzlülük.** Bu, imanı izhar edib, küfrü gizlətməkdir və bu böyük ikiüzlülük sayılır. Belə ikiüzlülük insanı dindən çıxardır. Əgər insan bu etiqaqla ölərsə, kafir kimi ölmüş sayılır. Uca Allah buyurur: **"Əlbəttə, münafıqların yeri Cəhənnəmin ən aşağı təbəqəsindədir..."** an-Nisə: 145. Onların sifətlərindən bunları demək olar: Onlar Allaha və iman gətirənlərə xəyanət edər, möminləri ələ salar, müsəlmanlara qarşı kafirlərə kömək edər, savab əməllər görməklə dünyəvi məqsəd güdərər. **2. Əməldə olan ikiüzlülük.** Bu, kiçik ikiüzlülük sayılır. Belə ikiüzlülük insanı islamdan çıxarmır. Ancaq belə insan tövbə etməsə, bu əməlinin böyük ikiüzlülüyə yol açma təhlükəsi vardır. Belə insanların sifətlərindən bunları demək olar: Danışarkən yalan danışar, vəd verdikdə vədinə xilaf çıxar, mübahisə etdikdə (söyüş söyüb) günaha batar, əhd bağladıqda əhdini pozar və tapşırılan əmanətə xəyanət edər. Ey qardaşım, daima öz nəfsini mühakimə et və bu sifətlərdən uzaq ol. Hətta səhabələr rah da əməldə ikiüzlülük etməkdən daim ehtiyat edərdilər. İbn Əbu Məlikə rah deyir: "Mən Peyğəmbərin (Sallallahu aleyhi və sallam) otuzə yaxın səhabəsini görmüşəm. Hamısı özlərinin ikiüzlülüyə düşməsindən ehtiyat edirdilər". İbrahim ət-Teymi rah deyir: "Sözlərim ilə əməllərimi müqayisə etdikdə (sözüm ilə əməlimin bir-birinə düz gəlməsinə görə) özümün yalançı olduğumdan ehtiyat edirəm". Həsən əl-Bəsrī rah deyir: "Yalnız mömin ikiüzlülükdən qorxar, münafiq isə arxayın olar". Ömər rah Huzeyfəyə rah demişdir: "Səni Allaha and verdirirəm,

Peyğəmbər (Səlləlləhu əleyhi və səlləm) məni (mənim adımları) münafiqlərin arasında saymayıb ki?" Huzeyfə dedi: "Xeyr. Səndən başqa, heç kəsə zəmin duran deyiləm".

37 Allah qatında ən böyük günah nədir? Ən böyük günah Allaha şərikin qoşmağıdır. Uca Allah buyurur: **«Doğrudan da, Allaha şərikin qoşmağı böyük zülmüdür!»** Loğmanı: 13. Peyğəmbərdən (Səlləlləhu əleyhi və səlləm) hansı günahın daha böyük olması haqqında soruşduqda belə demişdir: "Allah səni yaratdığı halda başqasını Ona şərikin tutmaq." Buxari və Müslim.

38 Şirkin neçə növü var? Şirkin iki növü var: **1. Böyük şirik.** Bu növ şirik insanı islamdan çıxardır və Allah belə insanı bağışlamır. Uca Allah buyurur: **«Şübhə yoxdur ki, Allah Özünə şərikin qoşanları əf etməz, amma istədiyi şəxsin bundan başqa olan günahlarını bağışlar...»** Nisə: 48. Böyük şirik dörd qismdir: **A.** Dua və diləkdə şirik. **B.** Niyətdə şirik. **C.** İtaətdə şirik. Buraya Allahın halal etdiyini haram, haram etdiyini halal edən alimlərə itaət etmək daxildir. **D.** Sevgidə şirik. Yəni başqasını Allahu sevən kimi sevmək. **2. Kiçik şirik.** Belə şirik insanı islamdan çıxarmır. Bu iki növdür: **A. Aşkar bilinən.** Bu, Allahdan başqasına and içməkdə, yaxud Allah və sən istəsən ifadəsində, əgər Allah və filankən olmasaydı kimi sözlərdə ola bilər. Bu həmçinin əməllərdə də görsənə bilər. Misal olaraq müsibətlərin qarşısını almaq məqsədi ilə qola dəmir halqa və ya ip taxmağı, gözdən qorunmaq üçün amulet asmağı, yaxud quşun uçmasından, eşitdiyi sözlərdən və ya olduğu yerdən bədbinlik güdməyi qeyd etmək olar. **B. Gizlidə olan.** Bu niyyətdə, məqsəddə və ya istəkdə olan şirkidir. Misal olaraq cüzi riyakarlığı misal çəkmək olar.

39 Böyük və kiçik şirik arasında nə fərq vardır? Böyük şirik edən insanın bu dünyadakı hökmü islamdan çıxmaq, axirətdə isə, əbədi cəhənnəmə düşməkdir. Kiçik şirik edənə bu dünyada küfr hökmü verilmir, axirətdə də əbədi cəhənnəmdə qalmır. Böyük şirik bütün əməlləri puç edir, kiçik şirik isə, hansı əməldə olarsa, yalnız onu puç edir. Bu barədə yalnız bir məsələdə fikir ayrılığı mövcuddur. Kiçik şirkin bağışlanması üçün böyük şirkdəki kimi tövbə etmək lazımdır, yoxsa digər böyük günahlar kimi onun da bağışlanması Allahın istəyindən asılıdır? Hərçənd, hər iki hal təhlükəlidir.

40 Kiçik şirik baş verməsin deyə ondan qorunmaq olarmı? Əgər baş versə, kəffarəsi nədir? Riyakarlıqdan qorunmaq üçün əməli sırf Allah rızasına etmək lazımdır. Az riyakarlıqdan qorunmaq üçün dua etmək lazımdır. Peyğəmbər (Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: "Ey insanlar, bu şirkdən ehtiyat edin. Doğrudan da bu şirik qarışqanın addımlarından gizlidir". Orada olanlar dedilər: "Ey Allahın elçisi, bir halda ki, bu şirik qarışqanın addımlarından da gizlidir biz bundan necə qorunaq?" Peyğəmbər (Səlləlləhu əleyhi və səlləm) dedi: "O zaman belə deyin: Allahummə innə nəuzu bikə ən nuşrika bika şey ən nələmuhu və nəstəğfiruka limə lə nələmuhu. (Ey Allahım, biz bildiyimiz bir şeyi Sənə şərikin qoşmaqdan Sənə sığınır, bilməyib etdiyimizə görə Səndən bağışlanma diləyirik)" Əhmed. Allahdan başqasına and içməyin kəffarəsi haqqında Peyğəmbər (Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: "Kim Lat və Üzzaya and içərsə: Lə iləhə illəllah (Allahdan başqa ibadətə layiq haqq məbud yoxdur) – desin". Buxari və Müslim. Bədbinliyin kəffarəsi haqqında isə Peyğəmbər (Səlləlləhu əleyhi və səlləm) belə demişdir: "Kim bədbinliyə

qapanıb işindən qalarsa artıq şirk etmişdir". Orada olanlar dedilər: "Bəs bunun kəffarəsi nədir?" Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) dedi: "Kəffarəsi bunu deməkdir: *Allahumma lə xeyrə illə xeyrukə və lə tayrə illə tayrukə və lə iləhə geyrukə*" (Allahım Sənin bəxş etdiyin xeyirdən başqa xeyir, Sənin istəyindən başqa ümidim, Səndən başqa ilah yoxdur) Əhməd.

41 Küfrün neçə növü var? Küfrün iki növü var: **1. İnsanı İslamdan çıxardan böyük küfr.** Bu növ küfr beş qismə bölünür: **A.** Yalanlama küfrü. **B.** Haqqı etiraf edib, təkəbbürlülükdən qəbul etməmək. **C.** Şəkk etmək küfrü. **D.** Üz döndərmək küfrü. **E.** İkiüzlülük küfrü. **2. Kiçik küfr.** Buna nemətə küfr etmək də deyilir. Bu növ küfr asilik sayılır və insanı dindən çıxartmır. Məsələn, müsəlmanı haqsız yere öldürmək.

42 Nəzir etməyin hökmü nədir? Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) nəzir etməyi bəyənməyib demişdir: "Nəzir xeyir gətirmir." Müslim. Bu, sırf olaraq Allah üçün deyilən nəzərə aiddir. Əgər nəzir Allahdan başqası üçün məsələn, qəbir və ya övliyə üçün – deyilsə, bu haram sayılır. Belə nəziri yerinə yetirmək olmaz.

43 Sehrbazın və ya falçının yanına getməyin hökmü nədir? Bu, haramdır. Xeyir güdmək məqsədi ilə onların yanına gedib, dediklərini təsdiq etməzsə, belə insanın qırx günlük namazı qəbul olunmaz. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: "Kim falçının yanına gəlib, nə isə haqqında soruşarsa, onun qırx günlük namazı qəbul olunmaz." Müslim. Əgər falçının yanına gedib, qeybdən iddia etdiklərini təsdiqləyərsə, Muhəmmədin ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) dininə küfr etmiş olar. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: "Kim falçının və ya sehrbazın yanına gedib, dediklərini təsdiqləyərsə, Muhəmmədə nazil olana küfr etmiş olar." Əbu Davud.

44 Ulduzlardan yağış diləmək nə zaman böyük, nə zaman isə kiçik şirk olur? Allahın istəyi olmadan ulduzların birbaşa təsiri ilə yağışın yağmasını etiqad etmək və yağışı yaratmaq mənasında ulduzlara nisbət etmək böyük şirkdir. Amma kim ulduzların Allahın istəyi ilə yağışın yağmasına təsir etdiyini, Allah tərəfindən qoyulmuş bir səbəb olduğunu, hansısa ulduzun görsənməsi ilə yağışın yağmasını bir qayda etdiyini etiqad edərsə, bu haramdır, kiçik şirkdir. Çünki bu halda o, ulduzların təsirini heç bir şərii, hissi və ya əqli baxımdan məqbul dəlillə əsaslandırma bilmir. Amma ulduzları ilin fəsillərinin dəyişməsi və yağış yağma ehtimalı üçün dəlil gətirmək icazəlidir.

45 Müsəlman rəhbər qarşısında müsəlmanın boynuna düşən vacib nədir? Xoşladığın və xoşlamadığın işlərdə eşidib itaət etmək vacibdir. Zülm etsələr də, onlara qarşı üsyan qaldırmaq, bəd dua etmək, itaətsizlik göstərmək olmaz. Öksinə, onların islah olunması, sağlam və əzmkar olmaları üçün dua etmək lazımdır. Günah işlər xaric olmaqla onlara itaət etməyin Allaha itaət olduğunu etiqad edirik. Müsəlmana günah iş görmək əmr olunduqda günah işi etməməli, amma yaxşı işlərdə eşidib itaət etməlidir. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: "Rəhbəri eşit və ona itaət et. Əgər belinə vurulub, malın əlindən alınsa, eşit və itaət et" Müslim.

46 Əmr və qadağalarda olan ilahi hikmət barədə soruşmaq olarmı? Bəli, olar. Lakin bir şərtlə ki, imanını və ya əməlini hikməti bilib, qane olmaqdan asılı etməsin. Hikməti bilmək mömin üçün haqq üzərində sabitqədəm olmağa əlavə

kömək olmalıdır. Amma əmr və qadağalarda hikmət axtarmadan dərhal qane olub, soruşmadan əməl etmək kamil mütiliyi, Allaha və Onun hikmətinə imanı əks etdirir. Necə ki, səhabələr də belə edərildilər. Allah onlardan razı olsun!

47 Uca Allahın bu ayəsinin mənası nədir? «Sənə yetişən hər bir yaxşılıq Allahdandır, sənə üz verən hər bir pislik isə özündəndir...» Nisa: 75. Ayədə deyilən "yaxşılıq" nemət, "pislik" isə, bəla mənasındadır. Bütün bunlar Allah tərəfindən qədərli təyin olunmuşdur. Yaxşılığı Allah bəxş edir deyə, Ona da nisbət olunur. Pislili isə, müəyyən məqsəd (*hikmət*) üçün yaratmışdır. Baş verən pislik yaradılma məqsədi baxımından Allahın yaxşılığıdır. Çünki Allah, əsla pislik etməz, Onun etdiyinin hamısı yaxşıdır. Peyğəmbər (*Sallallahu aleyhi və səlləm*) demişdir: *"Bütün xeyir Sənin alindədir, şər isə Sənə nisbət deyil."* Müslim. Bəndələrin əməlləri Allahın yaratdıqlarından sayılırlar. Eyni zamanda, bu bəndələrin qazancı da hesab olunur. Uca Allah buyurur: *«Kim (mənim Allah yolunda) versə, (Allahdan) qorxsə, Və ən gözəl sözü (la ilahə illallah kəlməsini) təsdiq etsə, Biz ona ən asan olanı (Cənnəti) müyəssər edəcəyik! Amma kim (mənim Allah yolunda xərcəlməyə) xəsislik etsə, (məl-dövlətinə güvənib Allaha) möhtac olmadığını sansa, Və ən gözəl sözü (la ilahə illallah kəlməsini) yalan saysa, Biz ona ən çətin olanı (Cəhənnəmi) müyəssər edəcəyik (onu Cəhənnəmi üçün hazırlayacağıq!)»* Leyli 9-10.

48 Demək olarmı ki, "Filankəs şəhid olub"? Müəyyən bir insanın şəhid olmasını qətiyyətlə söyləmək onun cənnətlik olmasını hökm etməkdir. Əhli Sünnənin fikrinə əsasən, müəyyən bir müsəlmanın cənnətlik və ya cəhənnəmlik olmasını demək olmaz. Yalnız Peyğəmbər (*Sallallahu aleyhi və səlləm*) deyənlər haqqında belə hökm vermək olar. Çünki burada həqiqət, aşkar deyil və insanın necə ölməsi də bizə bəlli deyil. İnsan etdiyi son əməlinə görə qiymətləndiriləcəkdir. Niyyətləri isə, Allah bilir. Amma biz yaxşı insan üçün savab arzulayır, pis insan üçün əzabdan qorxuruq.

49 Müəyyən bir müsəlmana küfr hökmünü aid etmək olarmı? Buna dəlalət edən heç bir zahiri əmil yoxdursa və maneələr tam götürülməyibsə, müəyyən bir müsəlmana küfr, şirk və ya münafiqlik hökmü aid edə bilmərik. Biz, onun aqibətini Allaha həvalə edə bilərik.

50 Kəbədən başqa bir yeri təvaf etmək olarmı? Yer üzərində Kəbədən başqa təvaf olunası heç bir yer yoxdur. Digər yerlərin nə dərəcədə şərəfli olmasına baxmayaraq, onları Kəbəyə bənzətmək olmaz. Kim başqa yeri təzim etmək üçün orarı təvaf edərsə, Allaha qarşı günah işləmiş olar.

QƏLBİ ƏMƏLLƏR

Uca Allah qəlbə yaradıb və onu padşah, digər əzaları isə onun ordusu etmişdir. Əgər padşah rahat olarsa, ordusu da rahat olar. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: *"İnsanın bədənində bir at parçası vardır. O islah olunarsa bütünlükdə islah olunar. Əgər o korlanarsa bütünlükdə də korlanır. Həmin at parçası qəlbdir."* Buxari və Muslim.

Qəlb ya iman və təqva, ya da küfr, nifaq və şirk məkanı ola bilər. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) sinəsinə üç dəfə işarə edərək demişdir: *"Təqva buradadır?"* Muslim.

- **İman etiqad, söz və əməldən ibarətdir.** Qəlbə etiqad, dilin isə sözü olmalıdır. Qəlbə iman və əzaların əməli olmalıdır. Qəlb iman gətirir və təsdiq edir. Nəticədə dildə şəhadət kəlməsi hasil olur. Sonra qəlb özünə aid sevgi, qorxu və ümid kimi işləri görür. Dil isə zikir edir, Quran oxuyur. Əzalar səcdə və rüku etməklə hərəkət edir, Allaha yaxınlaşdıran başqa yaxşı işlər görür. Əzalar qəlbə tabedir. Qəlbə nə yer tutursa, o mütləq hər hansı vasitə ilə əzalarda görünür.

- **Qəlbə əməllər dedikdə,** yeri qəlb olan və ona bağlı qalan əməllər nəzərdə tutulur. Bu əməllərin ən möhtəşəmi yeri qəlb olan Allaha iman gətirməkdir. Təsdiqdən irəli gələn əməl də bura aiddir. Həmçinin bəndənin qəlbində Rəbbinə qarşı olan sevgi, qorxu, ümid, bağlılıq, təvəkkül, səbir, yəqinlik, mütləq və sair əməllər bura daxildir.

- **Qəlbə əməllərin əksini təşkil edən hər bir əməl qəlb xəstəliklərindən hesab olunur.** İxlasın (səmimiyyətin) əksi riya, yəqinliyin əksi şübhə, sevginin əksi isə nifrətdir. Bütün əməllər belədir. Əgər biz qəlbimizi islah etməyi unutsaq günahlar onu bürüyüb həlak edir. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: *"Bəndə bir günah etdikdə qəlbində qara nöqtə iz salar. Tövbə edib, günahdan əl çəkər və bağışlanma diləyərsə, qəlb təmizlənər. Əgər günahı davamlı edərsə, qara nöqtə çoxalır qəlbini örtər. Bu, uca Allahın Quranda söylədiyi "qaplama" (ərəb. Ran) dır."* Tirmizi.

Digər hədisdə Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) belə deyir: *"Fitnələr qəlblərə həsir toxumaları kimi dənə-dənə gələcəkdir. Bu fitnəni qəbul edən qəlbə bir qara nöqtə vurular. Kim qəbul etməzsə qəlbə bir ağ nöqtə vurular. Beləliklə iki qəlb hasil olar. Biri ağappaq hamar daş kimi olar. Göylər və yer durduqca ona heç bir fitnə zərər verə bilməz. Digəri isə qapqara, baş-ayaq dayanmış qab kimi olar. Nə yaxşını yaxşı kimi, nə də pisi pis kimi tanıyar. Nəfsi nəyi istəyərsə onu sevər."* Muslim.

- **Qəlbə ibadətə haqqında bilmək, əza ibadətini bilməkdən daha önəmli, daha vacibdir.** Çünki qəlbə əməllər əsas, əza əməlləri isə onun şaxəsi, tamamı və bəhrəsidir. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: *"Allah sizin simanıza və maldövlətinizə baxmaz, qəlbənizə və əməllərinizə baxar."* Muslim. Qəlb elm, düşüncə və dərrakə mənbəyidir. Ona görə insanlar Allah yanında qəblərində qərar tutan imana, yəqinliyə, ixlasa (səmimiyyətə) və sairə bu kimi əməllərə görə fərqlənirlər. Həsən əl-Bəsri rah. deyir: Allaha and olsun ki, Əbu Bəkr rah. namazı və orucu ilə onlardan üstün olmamışdı. O qəlbində qərar tutan imana görə üstün olmuşdu.

- **Qəlb əməlləri bir çox cəhətlərinə görə əza əməllərindən üstündür:** 1. Qəlbə ibadətə səhv olarsa əzaların ibadətini heç edir. Buna əza əməli ilə bərabər riyakarlıq etməyi misal çəkmək olar. 2. Qəlb əməlləri əsasdır. Qəlbə məqsədi

olmadan deyilən və ya edilən işə görə günah yazılmaz. **3.** Qəlb əməlləri cənnətin yüksək mərtəbələrini qazanmaq üçün səbəbdir. Buna zahidliyi¹ misal çəkmək olar. **4.** Qəlb əməlləri əzalarla edilən əməllərdən qat-qat çətindir. İbn əl-Munkədir **☞** deyir: Qırx il öz nəfsimlə mübarizə apardıqdan sonra mənə tabe oldu. **5.** Onun təəssüratları çox xoşdur. Məsələn Allahu sevmək kimi. **6.** Onun savabı daha çoxdur. Əbu Dərda **☞** deyir: Bir saat düşünmək gecəni namaz qılmaqdan daha xeyirlidir. **7.** O əzaları hərəkətə gətirir. **8.** O əzaların ibadətinin savabını ya çoxaldır, ya azaldır, ya da heç edir. Buna namazda xuşulu (*müti*) olmağı misal çəkmək olar. **9.** Bəzən əzaların əməlini də əvəz edir. Misal olaraq mal-dövləti olmadığı halda sədəqə vermək niyyətində olmaq. **10.** Qəlb əməllərinin savabına məhdudiyət yoxdur. Səbri misal çəkmək olar. **11.** Əzalar dayandıqda və ya aciz olduqda onun savabı davam edir. **12.** O əzaların əməllərindən öncə, yaxud onlarla eyni zamanda olur.

Əzalar bir əməli icra etmədən öncə qəlb bir neçə mərhələdən keçir. **1.** Mücərrəd fikir. **2.** Qəlbə özünə yer edən düşüncə. **3.** Öz-özünü danışmaq. Yəni bir işi edib-etməmək barədə öz qəlbində danışmaq. **4.** Əməli etməyə dair qərar vermək. **5.** Əzmkarlıq. Yəni niyyətini qətiləşdirmək və əməl etməyə qəti qərar vermək. Birinci üç halda nə yaxşı işlərə görə savab, nə də asiliklərə görə günah yoxdur. Dördüncüdə isə yaxşı işə görə bir savab yazılır, asiliyə görə isə günah yazılmaz. Əbu bu qərar əzmkarlığa çevrilərsə yaxşı işlərə görə savab, asiliklərə görə, icra etməsə belə günah qazanar. Çünki istək və bacarıq varsa işin həyata keçməsi mümkündür. Uca Allah buyurur: **﴿Möminlər arasında pis söz yaymaq istəyənləri dünyada və axirətdə şiddətli bir əzab gözləyir...﴾** (Nur surəsi). Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) deyir: "İki müsəlman quluqlarını çəkib üz-üzə gələrlərsə öldürən də, ölənin də cəhənnəmlik olar". Orada olanlar dedilər: "Ey Allahın elçisi! Öldürənin cəzası aydındır. Bəs ölənin nə təqsiri var?" Peyğəmbər **☞** dedi: "O da öz yoldaşını öldürmək istəyirdi." ^{Buxari.}

Günahı etməyə əzmkarlıq göstərdikdən sonra ondan əl çəkməyə qərar verən insanlar dörd qismdir: **1.** Günahı Allah qoxusundan tərək edən. Bu savab qazanır. **2.** Günahı insanlardan qorxub tərək edən. Belə insan günah qazanır. Günahı tərək etmək ibadət sayıldığı üçün onu sırf Allah üçün etmək lazımdır. **3.** Günaha aparən səbəbləri etmədən öncə acizlik səbəbi ilə ondan əl çəkmək. Belə insan da qəti niyyətinə görə günah qazanır. **4.** Günaha aparən səbəbləri etdikdən sonra acizlik səbəbi ilə ondan əl çəkmək, yəni istədiyinə nail ola bilməmək. Belə insan tam günah qazanır. Çünki qəti istəklə yanaşı əzaların da köməyinin olması, günahı tam icra etmək kimidir. Ötən hədis buna sübutdur. İstənilən əməl ilə yanaşı ondan öncə və ya sonra istək olarsa buna görə insan cəzalanır. Bir dəfə haram iş görüb imkanı olanda yenidən həmin işi görmək istəyində olan insan günah etməyə israr etmiş sayılır. O haram işi görməsə də niyyətinə görə günah qazanır.

¹ Burada zahidlik dedikdə çirkin geyinib, illarla çimməmək və s. bu kimi səhv düşüncələr nəzərdə tutulmur. Əsl zahidlik özündə olanla kifayətlənib başqalarına ümid etməmək, ağız açmamaqdır. (*tərc.*)

Qəlbi əməllərdən bunları qeyd etmək olar:

Niyyyət: Bu məqsəd və məram mənasındadır. Niyyyətsiz əməl doğru və məqbul sayılmaz. Peyğəmbər (ﷺ) demişdir: *"Əməllər niyyətlərə görədir. Hər kəs etdiyi niyyətin savabına nail olacaqdır..."* ^{Buxari və muallim.}

İbn əl-Mubarak [☞] deyir: Niyyyət balaca əməli çox, böyük əməli isə kiçik edə bilər. Fudayl ibn İyad [☞] deyir: Allah sənin niyyətini və məqsədini istəyir. Əgər əməlin Allah üçün olarsa, bu iklas adlanır. İklas, əməli sırf Allah üçün etmək və Ondən başqa heç kəsə pay ayırmamaqdır. Əgər əməl Allahdan başqası üçün edilərsə, riya və ya münafıqlıq (ikiüzlülük), ya da başqa bir şey olar.

Faydalı məlumat: Elmlilərdən başqa bütün insanlar fəlakət içindədirlər. Bildiyinə əməl edənlərdən başqa hər bir elmi insan təhlükədədir. Əməlini iklasla edənlərdən başqa bütün əməl edənlər fəlakətdədir. Allaha itaət etmək istəyən hər bir bəndənin birinci vəzifəsi niyyəti öyrənməkdir. Sadiqliyin və iklasın həqiqətini dərk edəndən sonra niyyətini öz əməlləri ilə düzəltməlidir. Niyyyətsiz əməl çətinlik, iklassız niyyət riyakarlıq, imansız iklas isə puçdur.

Əməllər üç qismə bölünür: 1. **Asiliklər:** Yaxşı niyyətlə edilən asilik, gözəl niyyətlə edilən itaətə çevrilir. Əgər asiliyə pis niyyət də əlavə olunarsa o zaman günahı da bir o qədər böyük olar. 2. **İcazəli əməllər:** Belə əməllərlə yanaşı niyyət də olarsa onu ibadətə çevirir. (Əgər ibadət etmək üçün taqat toplamağa görə yemək yeyirsə bu ibadətdən sayıla bilər. (tərc.)) 3. **İbadətlər:** Bu kimi əməllərin doğru olması və savabının çoxalması niyyətə bağlıdır.¹ Əgər o bu əməlləri edərkən riyakarlığa yol verərsə, bu asilik və kiçik şirk olar. Böyük şirk də ola bilər. Ümumiyyətlə ibadətlər üç hala düşə bilər: 1) **İbadəti əvvəlcədən özünü insanlara göstərmək məqsədi ilə etmək.** Bu şirkdir və ibadəti də batil edir. 2) **İbadəti əvvəlcədən Allah üçün edib sonradan riyakarlıq niyyətini qarışdırmaq.** Bu halda edilən əməlin axırı əvvəlinə bağlı deyilsə, o zaman onun əvvəli (riyasız hissəsi) doğru, axırı isə batildir. Sədaqəni misal çəkmək olar. Əgər əməlin əvvəli axırına bağlıdırsa, – məsələn

¹ Peyğəmbər (ﷺ) demişdir: *"Kim yaxşı bir iş görmək qərarına gəlir, amma onu etməsə, Allah təalə bunu onun üçün tam savab yazır. Əgər qərara gəlir yaxşı işini görərsə, Allah təalə onun üçün on savabdan yeddi yüz və daha artıq qədərdə savab yazır. Kim bir pis iş etmək qərarına gəlir, amma onu etməzsə, Allah təalə bunu onun üçün tam bir savab yazır. Əgər o, qərara gəlir pis işi görərsə, Allah təalə buna görə ona bir günah yazır."* ^{Buxari və muallim.}

Başqa hədisdə isə belə deyir: *"Bu ümmət dörd nəfərin təmsalindədir: Allah bir nəfərə elm və mal-dövlət verir. Bu adam da elminə əməl edib malını lazımı yerlərə xərcləyir. Başqa birinə isə elm verir amma mal-dövlət verməyib. Bu da deyir ki, əgər mənim də filankəs kimi mal-dövlətim olsaydı, onun kimi yaxşı işlər görürdüm. Peyğəmbər (ﷺ) dedi: Bunların savabı eynidir. Digər bir nəfərə isə mal-dövlət verir, amma elm verməyib. Bu da malını lazımsız yerlərə xərcləyir. Bir nəfərə isə nə mal-dövlət, nə də elm verir. Bu da deyir ki, əgər buna verilən mənə verilsəydi, mən də onun kimi edərdim. Peyğəmbər (ﷺ) dedi: Bunların günahı eynidir".* ^{Tirmidzi.} Hədisdə haqqında danışılan ikinci və dördüncü adam bacardığını, yəni arzu ilə bərabər niyyət də etmiş və bunu: *"əgər mənim də filankəs kimi mal-dövlətim olsaydı, onun kimi yaxşı işlər görürdüm."* – sözləri ilə ifadə etmişdir. Savab və günah baxımından hər biri öz oxşarına qovuşmuşdur. İbn Rəcəb [☞] deyir: Peyğəmbərin (ﷺ) hədisdə dediyi: *"Bunların savabı eynidir."* – sözü onların əməlin əsl savabında eyni olduqlarını bildirir. Əmələ görə savabın qat-qat çoxalması isə niyyət edib əməli etməyə deyil, məhz niyyət edib əməli edənə aiddir. Əgər onların hər ikisi savab qazanmaqda eyni olsaydılar, o zaman yaxşı iş görmək niyyətində olub əməl etməyə də on savab verildiyi. Bu isə bütün şərit dəlillərinə ziddir.

namaz kimi – bunun iki halı ola bilər: **A)** Riyakarlığı dəf edərsə əmələ təsiri olmaz. **B)** Riyakarlıqdan xoşlanarsa bütün əməl batil olar. **3)** Riyakarlıq əməldən sonra olarsa vəsvəsədir, nə əmələ, nə də əməli edənə heç bir mənfi təsiri yoxdur. Riyakarlığın gizli növləri vardır. Hər kəs bunları bilməli və özünü qorumalıdır. Əgər onun yaxşı əməl etməkdə məqsədi dünya mənfəəti əldə etməkdirsə, onun savabı və günahı niyyəti miqdarında olar. Bu da üç halda baş verə bilər: **1.** Yaxşı əməli sırf dünya mənfəəti üçün etmək. Maaş almaq məqsədi ilə insanlara namazda imamlıq edən misal çəkmək olar. Bu halda o günah qazanır. Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və səlləm) demişdir: "Kim Allah rızasına öyrənilən bir əməli sırf dünya məqsədləri üçün öyrənersə, qiyamət günü cənnətin iyini hiss edən deyil." Əbu Davud. **2.** Yaxşı əməlini həm Allah, həm də dünya mənfəəti üçün etmək. Belə insanın imarı və ixlası naqisdir. Həcci həm həcc, həm də ticarət məqsədi ilə etməyi misal çəkmək olar. Bu halda ixlası miqdarında savab qazanar. **3.** Əməlini sırf Allah üçün edib, işini davam etdirə bilmək üçün ehtiyacı olan miqdarda zəhmət haqqı götürmək. Beləsinin savabı tamdır və aldığı maaşa görə savabı azalmır. Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və səlləm) demişdir: "Allahın kitabına görə aldığınız zəhmət haqqı daha layiqlidir." Buxari.

Bil ki, əməllərini iqlasla edənlər dərəcələrə bölünürlər:

1. Aşağı dərəcə: İbadətini savab qazanmaq, yaxud cəzadan qorxmaq üçün etmək. **2. Orta dərəcə:** İbadətini Allaha şükr etmək və onun əmrinə cavab vermək məqsədi ilə etmək. **3. Yüksək dərəcə:** İbadətini Allahu sevrək, təzim edərək, yüksək tutaraq və Ondan qorxaraq etmək. Bu siddiqlərin dərəcəsidir.¹

Tövbə: Daimi olaraq tövbə etmək vacibdir. Çünki günah etmək insanın xasiyyətidir. Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və səlləm) demişdir: "Hər bir Adəm övladı günah edəndir. Günahkarların isə ən xeyirlisi tövbə edənlərdir." Tirmizi. Başqa hədisdə isə belə deyilir: "Əgər siz günah etməsəydiniz Allah sizi məhv edərdi və əvəzinizdə bir tayfa yaradardı. Onlar günah edib Allahdan bağışlanma diləyər, Allah da onları bağışlayardı." Müslim. Günahlarda israr etmək və tövbəni gecikdirmək səhvdir. Şeytan insanın qarşısına maneələr qoymaqla ona qalib gəlməyə çalışır. Bir maneəni qura bilmədikdə digərinə keçir. Həmin maneələri aşağıdakı kimi sıralamaq olar: Şirk və küfr maneəsi. Əgər bu maneəni qura bilməsə, etiqadda bidətə düşürməyə, Peyğəmbərin ə və səhabələrin yolundan azdırmağa çalışır. Bunu da bacarmadıqda böyük günahlara sövq edər. Bu da alınmadıqda kiçik günahları etməyə həvəsləndirər. Bunu da bacarmazsa, mübah işlərini artırmağa təşviq edər. Əgər bunda da aciz olsa, o zaman az savabı olan ibadətlərlə daha üstün və çox savabı olan ibadətlərdən yayındırmağa çalışır. Bütün bunları bacarmadıqda cinlərdən və insanlardan olan şeytanların hiyləsinə salmaqla təsir edər.

¹ Uca Allah buyurur: (Ey Rəbbim! Məndən razı qalasan deyə, hüzuruna tələsdim!) (Taha: 84). Musa ə. təkcə Allahın əmrinə görə yox, həm də Allah ondan razı qalsın deyə Allahın hüzuruna gəlməyə tələsdirdi. Valideynlərə qarşı yaxşı davranmaq da belədir. Bu əməlin aşağı dərəcəsi valideynlərin üzünə ağ olmaqdan qorxdığına və yaxşılığın savabına nail olmağa görə onlara yaxşı davranmaqdır. Orta dərəcəsi isə Allaha itaət etmək və onların uşaqlıqda sənə etdikləri yaxşılıqlarına, sənin dünyaya gəlməyinə səbəb olduqlarına gözəl qarşılıq vermək üçün onlara yaxşılıq etməkdir. Yüksək dərəcə isə Allahın valideynlərə yaxşılıq etmək əmrini təzim edərək və Allahu sevrək bu işi görməkdir.

Günahlar bir neçə qismdir: **1. Böyük günahlar:** Buraya dünyada cəzaya məhkum edilən və ya axirətdə əzab, qəzəb, lənət və ya imanın yoxluğu vəd olunan əməllər daxildir. **2. Kiçik günahlar:** Digər bütün günahlar bu qismə daxildir. Kiçik günahları böyük günaha çevirən səbəblər vardır və ən önəmli səbəblər bunlardır: Kiçik günahlarda ısrarlı olmaq, təkrarlamaq, yaxud əhəmiyyət verməmək, onları etməklə fəxr etmək və ya aşkar şəkildə etmək.

Hər bir günaha görə tövbə etmək keçərlidir. Günəş batdığı yerdən çıxana, yaxud ölüm ayağında ruh boğaza dirənənə qədər tövbə qapısı açıqdır. Tövbəsində sadıq olanın savabı, günahlarının, hətta çoxluğundan göyün üzünü bürüsə də bu günahlarının yaxşılıqla əvəz edilməsidir.

Tövbənin qəbul edilməsi üçün şərtlər vardır: **1.** Günahdan əl çəkmək. **2.** Etdiyinə peşiman olmaq. **3.** Gələcəkdə bir daha bu günahı etməyəcəyinə dair qəti qərarda olmaq. Günah məxluqatın haqqı ilə bağlıdırsa, haqqı tapdalananın haqqını geri vermək¹.

İnsanlar tövbə məsələsində dörd qrupa ayrılırlar: **1.** Ömrünün sonuna qədər tövbəsində sadıq olub, həmin günaha qayıtmaq fikrində olmayanlar. İnsanın ixtiyarı olmadan ağına gələn fikirləri istisna olunur. Tövbəsində sadıq olmaq budur. Yaxşı işlərdə başqalarını ötüb irəli keçən insan budur. "ən-Nəsuh" (səmimi-qəlbən, bir daha günaha qayıtmamaq şərti ilə edilən) tövbə budur. (Allahı iman gətirib zikr etməklə) arxayın olan nəfs budur. **2.** Əsas ibadətlərdə tövbəsinə sadıq olub, amma qarşılaşdığı günahlardan yan keçə bilməyən tövbəli insan. O bu günahları qəsdən etmir, qarşısında aciz qalır. Hər dəfə günah edəndə öz nəfsini qınayır, peşiman olur, bu günahlara aparan səbəblərdən uzaqlaşmağa çalışır. *Bu özünü qınayan nəfsdir.* **3.** Tövbə edib bir müddət tövbəsində sadıq olur, sonra şəhvəti onu üstələyib bəzi günahları edir. Bununla yanaşı ibadətlərini də yerinə yetirir. Günahları etmək imkan ola-ola və şəhvəti günah etmək istəyə-istəyə, o bir çox günahları etmir. Sadəcə olaraq onu bir-iki şəhvətli məsələ yoldan çıxarır. Hər dəfə bu günahları etdikdən sonra peşiman olur və bu günahdan tövbə edəcəyinə dair özünə söz verir. *Bu məsuliyyət daşıyan nəfsdir.* Tövbəsini gecikdirdiyi üçün nəticəsi təhlükəlidir. Çünki tövbə etməmiş ölə bilər. İnsan da sonuncu etdiyi əməllərinə görə tanınacaqdır. **4.** Tövbə edib bir müddət tövbəsində sadıq qaldıqdan sonra, tövbə etmək niyyəti olmadan günahlara qurşanan və etdiklərinə peşiman olmayan. *Pis işlər görməyi, şəhvətə uymağı əmr edən nəfs budur.* Belə insanın həyatının pis işlərlə bitmək təhlükəsi vardır.

► Sadıqlıq: Bu qəlb əməllərinin əsasını təşkil edən əməldir. Sadıqlıq sözü altı mənada işlədilir: **1.** Danışanda sadıq olmaq. **2.** İstək və məqsəddə sadıq olmaq

¹ Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və səllim) belə dediyi rəvayət olunur: "Allah dərgahında əməl dəftərinə yazılan əməllər üç cürdür: Allahın əhəmiyyət vermədiyi əməllər, müzakirəsiz buraxılmayan və Allahın bağışlamadığı əməllər. Allahın bağışlamadığı əməl Allaha şəriq qoşmaqdır. Uca Allah buyurur: (...Allaha şəriq qoşana Allah, şübhəsiz ki, Cənnəti haram edir. Onun düğəcəyi yer Cəhənnəmdir. ...) (əl-Maidə: 72). Allahın əhəmiyyət vermədiyi əməl bəndənin özü ilə Rəbbi arasında olan işlərdə özünə zülm etməsidir. Uca Allah istəsə belə əməlləri bağışlayacaqdır. Müzakirəsiz bağışlanmayan əməllər isə bəndələrin bir-birlərinə qarşı etdikləri haqsızlıqdır. Bu halda qisas qaçılmazdır." Əhəməd rəvayət etmişdir. Həddisə bir az zəiflik vardır.

(buna ixlas deyilir). 3. Əzmkarlıqda sadıq olmaq. 4. Əzmkarlığına vəfah çıxıb sadıq olmaq. 5. Əməldə sadıq olmaq. Yəni zahir ilə daxilin uyğun gəlməsi. Məsələn namazı müti şəkildə (xuşu ilə) qılmaq. 6. Dinin bütün məqamlarını həyata keçirməkdə sadıq olmaq. Ən yüksək, ən ali və ən şərəfli dərəcə elə budur. Qorxuda, ümiddə, təzimdə, zahidlikdə, razılıqda, təvəkküldə, sevgidə və digər qəlbi əməllərdə sadıq olmaq bu qismə aiddir. Kim deyilənlərin hamısında sadıq olarsa o siddiq hesab olunur. Çünki o sadıqlıy çox əhəmiyyət verir. Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm) demişdir: *"Sadıq olun. Sadıqlıq insanı yaxşılığa, yaxşılıq isə cənnətə aparar. Bir insan sadıqlıq edəndə yənə də sadıq olmağa çalışarsa, Allah yanında siddiqlərdən yazılar..."* Buxari və Muslim.

Sadıqlıyın əksi isə yalançılıqdır. Nəfsdən irəli gələn yalan ilk olaraq dilə sirayət edib onu korlayır. Sonra əzalara keçib onların əməllərini pozur. Dilin danışığını korladıqda, onun sözlərini, əməllərini və əhvalını yalan bürüyər, fitnə-fəsad ona hakim olar.

Sevgi: Allahu, Peyğəmbərini və möminləri sevməklə imanun şirinliyi əldə olunur. Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm) demişdir: *"Kimdə bu üç xüsusiyyət olarsa, onlarla imanun şirinliyini dada bilər: Allah və rəsulu ona hər kəsdən sevimli olarsa, bir insanı yalnız Allah üçün seversə və Allah onu küfrdən xilas etdikdən sonra ataşa düşmək istəmədiy kimi bir daha küfrə qayıtmamağı arzu edərsə."* Buxari və Muslim.

Əgər sevgi ağacı qəlbə əkilər, ixlas suyu və Peyğəmbərə (Sallallahu əleyhi və səlləm) itaət ilə suvarılarsa, Rəbbinin izni ilə cürbəcür meyvələr yetişdirər və hər fəsildə bəhrə verər. Sevgi dörd növdür: 1. **Allahu sevmək.** Bu imanun əsasıdır. 2. **Allah xətrinə sevmək və Allah xətrinə nifrət etmək¹.** Bu vacibdir. 3. **Allah ilə bərabər başqasını sevmək.** Vacib məhəbbətdə Allahdan başqasını ortaq tutmaq buna aiddir. Misal olaraq müşriklərin öz ilahlarını necə sevdiklərini göstərmək olar. Bu isə şirkin əsasıdır. 4. **Təbii sevgi.** Valideyn, övlad, yemək və sairə bu növə aiddir. Bu icazəlidir. Allahu sevdiiyə görə dünyaya qarşı zahid ol! Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm) demişdir: *"Dünyaya qarşı zahid olsan, Allah səni sevir."* İbn Məcə.

¹ Sevgi və nifrət (al-əla vəl bəra) baxımından insanlar üç qismə bölünürlər: **A. Heç bir nifrət olmadan sırf sevgiyə layiq görünlər.** Bu növ sevgiyə peyğəmbərlər, siddiqlər kimi xalis möminlər daxildir. Bu sevginin başında duranlar isə Peyğəmbərimiz Muhəmməd (Sallallahu əleyhi və səlləm), onun zövcələri, qızları və əshabəlidir. **B. Birmənalı olaraq nifrət edilənlər.** Bura kafirlər, müşriklər və münafıqlar daxildir. **C. Bir cəhətdən sevilən, digər cəhətdən nifrət olunanlar.** Asilik edən möminlər bu növə aiddir. Onlarda olan iman sevir, asiliklərə isə nifrət edir. Kafirləri sevmək və dost tutmaq iki növdür: 1) **İnsanı islamdan çıxaran və mürtəd edən sevgi.** Onların dinini sevmək bu növə aiddir. 2) **Haram olub insanı dindən çıxartmayan sevgi.** Onları dünya işlərinə görə sevmək. Mühəribə etməyən kafirlərlə xoş davranmaq məsələsi ilə onlara nifrət etmək mövzusunda bəzən səhvə yol verilir. Amma bu iki məsələni bir-birindən fərqləndirmək lazımdır. Onları daxilən sevmədən, onlarla ədalətli və xoş davranmaq mümkündür. Xoş rəftara misal olaraq onların zəiflərinə qarşı mülayim davranmaq, mərhəmət və gözəl davranış göstərmək üçün xoş sözlər demək icazəlidir. Uca Allah buyurur: **(Allah din yolunda sizinlə vuruşmayan və sizi yurduvuzdan çıxartmayan kimsələrə yaxşılıq etməyi və onlarla ədalətli rəftar etməyi sizə qadağan etmiz. Allah ədalətli olanları sevir!)** (əl-Mumtəhinə). Onlara nifrət etmək və düşmənçilik göstərmək isə tamamilə fərqlidir. Uca Allah əmr edərək buyurur: **(Ey iman gətirənlər! Nə mənim düşmənim, nə də özünüzdün düşməni dost (vəli) tutmayın! Onlar (kafir) sizə gələn haqqı inkar etdikləri halda, siz onlarla dostluq edirsiniz.)** (əl-Mumtəhinə). Onların dinini sevməklə yanaşı, onlarla ədalətli davranmaq mümkündür. Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm) Mədinə şəhərinin yəhudiləri ilə belə davranırdı.

Təvəkkül: Bu, istədiyini əldə etmək üçün qəlbini Allaha tapşırmaq və Ona arxayın olmaqdır. Həmçinin Allaha olan etimada əsaslanıb və icazəli səbəblər götürüb pis işlərdən uzaqlaşmaqdır. Qəlbə Allaha tapşırmaq təvəkkülün əsas qəbildir. Səbəbləri tərk etmək isə acizlik və ağılsızlıqdır. Təvəkkül əməldən öncə edilməlidir. O yaqinliyin səmərəsidir. **Onun üç növü vardır:** 1. **Vacib:** Allahdan başqasının qadir olmadığı işlərdə Ona təvəkkül etmək. Xəstələrin şəfa tapmasını misal çəkmək olar. 2. **Haram:** Bunun iki növü var: **A. Böyük şirk:** Bu bütünlüklə səbəblərə bağlanmaq, onların müstəqil şəkildə xeyir gətirdiyini və ya zərərin qarşısını aldığına etiqad etməkdir¹. **B. Kiçik şirk:** Ruzi qazanmaq üçün müəyyən insana, onun müstəqil şəkildə təsir göstərmədiyini düşünərək arxalanmaq. Onu sadəcə səbəb kimi deyil, bir qədər artıq qəbul etmək. **C. İcazəli:** Bir insanın başqasına bir iş tapşıraraq ona arxayın olmasıdır. Bu onun bacardığı işlərdə olmalıdır. Almaq, satmaq və s. Amma "mən birinci Allaha sonra isə sənə təvəkkül edirəm" – demək olmaz. Bu işi sənə tapşırıdım, vəkalət verdim demək olar.

Şükr: Bəndənin qəlbində iman, dilində həmd-səna, əzalarında isə ibadət ilə təzahür edən İlahi nemətlər şükrdür. Şükr bəndənin özünə lazımdır, səbr isə digər işlərə vəsilədir. Şükr qəlb, dil və əzalarla olur. Şükr, Allahın sənə verdiyi nemətləri Onun razı qaldığı işlərə sərf etməyindir.

Səbir: Başına gələn müsibətlərə görə Allahdan başqasına deyil, məhz Allaha şikayətlənməkdir. Uca Allah buyurur: **(Yalnız səbr edənlərə sayısız-hesabsız mükafat veriləcəkdir)** (sə-Zumar: 10). Peyğəmbər ^(səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: **"Kim çətinliklərə dözsə, Allah da ona səbir verir. Heç kəsə səbirdən xeyirli və geniş bir nemət bəxş edilməmişdir."** Buxari və Müslim. Ömər ^(rəz) deyir: **Başına gələn hər müsibətdə Allahın dörd neməti vardır: Müsibətin dinində olmaması, onun artmaması, onunla Allahın razılığından məhrum qalmamağım və onun əvəzində savab diləməyim.**

Səbir etməyin dərəcələri vardır. Aşağı dərəcə: Başına gələn müsibətdən narazı

¹ **Səbəblərdən istifadə etmək təvəkkülə ziddirmi? Bu məsələyə bir neçə üsul ilə yanaşmaq olar:** 1. **İtirilmiş mənfəəti əldə etmək;** Bunun üç növü vardır: **A. Real səbəb.** Məsələn uşağı olsun deyə evlənmək. Bu səbəbi tərk etmək dəlillikdir, təvəkkülə heç bir aidiyyəti yoxdur. **B. Adətən onlarsız məqsədə çatmaq mümkün olmayan qeyri real səbəblər.** Məsələn azuqəsiz halda səhraya yola düşmək. Belə etmək təvəkküldən sayılmır və bu halda azuqə götürmək əmr olunur. Peyğəmbər ^(səlləlləhu əleyhi və səlləm) səfərə çıxanda azuqəsini götürüb bir nəfər iztaniyanı da özü ilə aparmışdı. **C. Heç bir zahiri inam olmadan işin axarına buraxılan səbəblər.** Qazanc əldə etmək üçün çox dəqiq səbəblər axtarmağı misal çəkmək olar. Bu təvəkküldən kənara çıxır. Əksinə qazanc əldə etməyi tərk etmək təvəkküldən sayılmır. Ömər ^(rəz) deyir: **"Əsl təvəkkül edən kimsə, dənə torpağa sahib Allaha təvəkkül edən kimsədir"**. 2. **Mövcud olanı qorumaq;** Halal ruzisini saxlayıb çətin gün üçün tədarük görmək təvəkküldən kənara çıxır. Ələxüsus ailə üzvləri çoxdursa belə etmək olar. **"Peyğəmbər ^(səlləlləhu əleyhi və səlləm) Bənu Nəzir qəbiləsinin xurmalarını satarkən ailəsinin bir illik qidasını tədarük görürdü."** Buxari və Müslim. 3. **Mövcud olmayan zərərin qarşısını almaq;** Zərərin qarşısını alan səbəblərdən imtina etmək təvəkkülün doğru olması üçün şərt deyil. Zərəhli paltar geyinməyi və dəvəni bağlamağı misal çəkmək olar. Bütün bu kimi işlərdə səbəblərə deyil, Allaha təvəkkül etməli, Allahın onun üçün seçdiyi sonluqdan razı qalmalıdır. 4. **Mövcud zərəri aradan qaldırmaq;** Bu üç növdür: **A. Mütləq səbəblər:** Məsələn susuzluğu aparan suyun istifadəsi. Su içməkdən imtina etmək təvəkküldən deyil. **B. Ehtimal olunan səbəblər:** Qan aldırmağı misal çəkmək olar. Qan aldırmaq təvəkkülə zidd deyil. Peyğəmbər ^(səlləlləhu əleyhi və səlləm) müalicə olunmuş və müalicə almağı əmr etmişdir. **C. Əsasız səbəblər:** Sağlam olduğu halda xəstələnməsin deyə çildaq etməyi misal çəkmək olar. Bu, təvəkkülün kamilliyinə ziddir.

olub şikayətlənməmək. **Orta dərəcə:** Müsibətdən razı qalib şikayətlənməmək. **Yüksək dərəcə:** Müsibətə görə Allaha həmd-səna etmək. Kim özünə zülm edəne qarşı dua edərsə öz haqqını almış sayılır, amma səbir etmiş sayılır.

Səbir iki növdür: 1. Bədənin səbri. Biz bu haqda danışmırıq. 2. İnsan təbiətinin istədiyi və nəfsinin meyl etdiyi işlərdə səbir etmək¹.

Bəndənin dünyada qarşılaşdığı işlər iki növdən kənara çıxmır:

A. Nəfsi istəklərə uyğun gələn işlər. Belə işlərdə bəndə Allahın haqqını ödəmək: şükr etmək və bunu Allaha asilik olan işlərə sərf etməmək – üçün səbir etməlidir.

B. Nəfsi istəklərə zidd olan işlər. Bunun üç növü vardır: 1. **Allaha itaət etməkdə səbir etmək:** Bu səbrin **vacib** forması fərz əməlləri, **müstəhəb** (*qeyri vacib*) forması isə nafilə ibadətləri etməkdir. 2. **Allaha asi olmamaqda səbir etmək:** Bu növ səbrin **vacib** forması haramdan imtina etmək, **qeyri vacib** forması isə məkrüh (*bəyanilməyən*) işləri tərk etməkdir. 3. **Allahın qədərinə səbr etmək:** Bu növ səbrin **vacib** forması dili şikayətlənməkdən, qəlbi Allahın qədərindən narazı olmaqdan, əzaları isə Allahın razı qalmadığı işləri etməkdən qorumaqdır. Əzalar ilə edilən pis işə, meyit üçün vay-şivən qopartmaq, üst-başını cırmaq və baş-gözünü yolmaq kimi əməlləri misal çəkmək olar. Bu növ səbrin **müstəhəb** forması qəlbin Allahın qədərindən razı qalmasıdır.

Allaha şükr edən varlı üstündür, yoxsa səbirli kasıb? Əgər varlı insan malını Allaha itaət üçün sərf edir, yaxud bu məqsədlə mal-dövlət toplayırsa, o kasıbdan üstündür. Yox əgər malını adi icazəli işlərə sərf edərsə, kasıb ondan üstündür. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: *"Başqalarını yedizdirib şükr edən bəndə, oruc tutan və səbir edən bəndənin dərəcəsidir."* Əhməd.

■ Razılıq: Bu, bir şey ilə qane olub kifayətlənməkdir və əməldən sonra baş verir. Allahın qədərini razılıqla qarşılamaq ən yüksək məqamlardan biridir. Bu, sevgi və təvəkkülün səmərəsidir. Xoşlamadığın bir işin özündən uzaqlaşdırılması üçün dua etmək, qədr ilə razılaşmamaq anlamına gəlmir.

■ Xuşu: Bu, təzim və özünü aşağı tutmaqdır. Huzeyfə ^(r) "İkiüzlülük xuşusu etməkdən çəkinin!" – deyib ətrafındakılara müraciət etdi. Onlar: "İkiüzlülük xuşusu nədir?" – deyə soruşdular. Huzeyfə ^(r) "Bədənin xuşulu olub qəlbin xuşusuz olmasıdır. Dininizdə itirəcəyiniz ilk şey elə xuşu olacaqdır." – deyə cavab verdi.

Xuşu ilə edilməsi şərt qoyulan hər bir ibadətin savabı xuşunun dərəcəsinə asılıdır. Məsələn namaz kimi. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) namaz qılan insan haqqında demişdir: Elə namaz qılan vardır ki, namazının yarısını, dördtdə birini, beşdə birini ... onda birini əldə edir. Hətta namazından heç bir pay götürməyə bilər. Səbəb isə ümumiyyətlə xuşunun olmamasıdır.

■ Ümid: Bu, Allahın geniş mərhəmətinə bel bağlamaqdır. Bunun əksi ümitsizlikdir. Ümid ilə edilən əməl, qorxudan edilən əməldən üstündür. Çünki ümid ilə edilən

¹ Bu növ səbir yeməyə və ya şəhvetli işlərə aid edilərsə, iffət adlanır. Döyüşə aid edilərsə, şücaət adlanır. Əgər qəzəbi boğmağa aid edilərsə, mülayimlik adlanır. Əgər bir işi gizli saxlamağa aid edilərsə, sirr saxlamaq adlanır. Əgər dəbdəbəli yaşayışdan imtina etməyə aid edilərsə, zahidlik adlanır. Əgər dünya nemətlərindən az miqdarda istifadə etməyə aid edilərsə, məmnunluq adlanır.

əməl Allah haqqında yaxşı zəndə olmağa səbəb olur. Uca Allah qüdsi hədisdə buyurur: *"Bəndəm Mənim haqqında necə düşünürsə, Mən də onun üçün elə olaram."*

Muslim. **Bunun iki dərəcəsi vardır, Yüksək:** Yaxşı iş görüb Allahdan savab diləmək. Aişə Peyğəmbərdən ^{(Səlləllahu} *aleyhi və səlləm)* **« Rəbbinə qayudacaqlar deyə yerinə yetirməli olduqlarını qəlbi qorxa-qorxa yerinə yetirənlər »** (60-cı al-Muminun) – ayəsi haqqında soruşub dedi: Ey Allahın elçisi, Allahdan qorxa-qorxa oğurluq edən, zina edən və içki içən də buna aiddir? Peyğəmbər ^{(Səlləllahu} *aleyhi və səlləm)* dedi: **"Xeyr, ey siddiqin qızı! Bu, namaz qılıb, oruc tutub, sədəqə verib əməllərinin qəbul olunmayacağından qorxanlara aiddir. (Məhz onlar yaxşı işlər görməyə tələsərlər...)"** Tirmid.

Aşağı dərəcəsi: Günah etdikdən sonra tövbə edib Allahın mərhəmətinə ümid edən. Asilik etməkdə israr edib tövbə etməyən, eyni zamanda Allahın mərhəmətinə bel bağlayan insan təmənnə edir, ümid etmir. Təmənnə etmək pis, ümid etmək isə yaxşı işdir. Mömində həm yaxşılıq, həm də qorxu olar. Münafiqdə isə pislik və arxayınlıq olar.

Qorxu: Bu pis işlərin olacağına dair insanın ürəyinə gələn müəmmali fikirdir. Əgər pis işin olacağına dair yəqin fikir olarsa bu xuşu sayılır. Qorxunun əksi arxayınlıqdır. Qorxu ümidə zidd deyil. O çəkəndirmək, ümid isə təşviq yoludur. İnsanda həm sevgi, həm qorxu, həm də ümid olmalıdır. İbn əl-Qəyyim deyir: *Qəlb Allaha doğru getməkdə bur quşa bənzəyir; sevgi onun başı, qorxu və ümid qanadlarıdır. Əgər qorxu qəlbə məskunlaşarsa, qəlbəki şəhətləri yandırar, oradan dünyanı qovur.*

Vacib qorxu: İnsanı vacib işlərə aparıb, haram işlərdən çəkəndirəndir. **Müstəhəb qorxu:** İnsanı müstəhəb işlərə aparıb, bəyənilməyən işlərdən uzaqlaşdırandır. Qorxunun növlər var: **1. Sırr və ilahlıq qorxusu:** Bu növ qorxu yalnız Allaha olmalıdır. Belə qorxunu Allahdan başqasına aid etmək böyük şirkdir. Məsələn, müşriklərin ilahlarının xeyir və ya zərər verəcəyindən qorxmaq. **2. Haram qorxu:** Məsələn, insanlardan qorxub vacibi tərk etmək, yaxud haram iş görmək. **3. İcazəli qorxu:** Canavardan və sairə bu kimi şeylərdən təbii halda qorxmaq.

Zahidlik: Bu, insan meylinin bir şeydən çəkilib daha xeyirli işə yönəlməsidir. Dünyada zahid olmaq insanın bədəninə və qəlbini rahat edir. Dünyaya can atmaq isə insanın qəmini və kədərini çoxaldır. Hər səhvin başında dünyanı sevmək dayanır. Dünyanı sevməmək isə insanı ibadətə yönəldir. Dünyada zahid olmaq onu qəlbindən çıxartmaqdır. Qəlbini dünyaya bağlı ola-ola onu əlindən çıxartmaq əsl zahidlik sayılır. Bu cahillərin zahidliyidir. Peyğəmbər ^{(Səlləllahu} *aleyhi və səlləm)* demişdir: *"Əməlisəlah insanın əldə etdiyi halal mal-dövlət necə də gözəldir."* Əhməd.

Kasıb insanın mal-dövlətə beş cür münasibəti ola bilər: **1.** Mal-dövlətə nifrət etdiyinə görə və onun şərrindən uzaq olmaq üçün onu götürməkdən imtina edən. *Bu insan zahid adlanır.* **2.** Mal-dövlətin hasil olmasına görə nə sevinir, nə də ondan nifrət edir. *Bu halda o razi sayılır.* **3.** Mal-dövlətin olmasını, olmamağından üstün hesab edir. Çünki ona ehtiyac duyur. Amma bu istəklə yanaşı ona hərsilik etmir. Əgər qismətində olarsa onu götürər və sevinər. Amma onu qazanmaq üçün əziyyət çəkmək lazım olarsa, bunu etməz. *Bu hal sahibi məmnun hesab olunur.* **4.** Əslində istəyir, amma aciz olduğu üçün mal-dövlətdən imtina edir. Əgər onu əldə etmək üçün çətin səbəblərin olduğunu bilərsə, bu çətinliyə qatılar. *Belə insan nual-dövlətə həris adlanır.* **5.** Qarşısındakı mal-dövlətə möhtac olan. Məsələn ac, əynində paltar olmayan insan kimi. *Bu növ insan məcbur hesab olunur.*

İbrətli dialoq

Abdullah (*Allahın qulu*) adlı bir kişi **Əbdünnəbi** (*Peyğəmbərin qulu*) adlı bir nəfərlə qarşılaşdı. Abdullah öz-özlüyündə bu addan təəccübləndi və fikirləşdi: "Bir insan Allahdan başqasının qulu necə ola bilər?" Sonra üzünü Əbdünnəbiyə tutub təəccüblə dedi: "Sən, Allahdan başqasını ibadət edirsən?!"

Əbdünnəbi: Xeyr, mən Allahdan başqasına ibadət etmirəm. Mən müsəlmanam və tək Allaha ibadət edirəm.

Abdullah: Bəs bu ad nədir? Axı bu ad xaçpərəstlərin Abdulməsih (*İsa Məsihin qulu*) adına bənzəyir. Onlar İsayə ibadət etdikləri üçün bu, heç də qəribə sayılmır. Sənin bu adını eşidən insan həmin anda sənin də Peyğəmbərə ^{(Sallallahu} ^{alayhi və sallam)} ibadət etdiyini düşünür. Amma bu heç də müsəlmanın Peyğəmbər ^{(Sallallahu} ^{alayhi və sallam)} barəsindəki etiqadı deyildir. Müsəlmanın doğru etiqadı Peyğəmbəri ^{(Sallallahu} ^{alayhi və sallam)} Allahın qulu və elçisi olaraq qəbul etməsidir.

Əbdünnəbi: Muhəmməd Peyğəmbər ^{(Sallallahu} ^{alayhi və sallam)} bəşəriyyətin ən xeyirli, elçilərin ağasıdır. Biz də özümüzü bu ad ilə adlandırırıq, Peyğəmbərin ^{(Sallallahu} ^{alayhi və sallam)} hörməti və məqamı ilə Allahdan bərəkət umur, Ona yaxınlaşırıq. Bu işdə onu özümüzlə himayəçi tuturuq. Amma sən, heç də təəccüblənmə, qardaşımın adı da Əbdülhüseynindir (*Hüseynin quludur*). Atamın da adı Əbdürrəsul idi. Bu adlarla adlandırma insanların köhnə adətidir və çox geniş yayılıb. Biz, ata-babamızın belə etdiklərini görmüşük. Məsələyə radikal yanaşmağa dəymir. Çünki, məsələ yüngül, din isə asanlıqdır.

Abdullah: Allahdan başqa heç kəsin qadir olmadığı bir şeyi qeyrisindən istəmək, belə ad qoymaqdan daha böyük qəbahətdir. Allahdan başqa kömək istədiyim kimsə istər Peyğəmbərin ^{(Sallallahu} ^{alayhi və sallam)} özü, istərsə Hüseyn kimi digər əməlisaleh bəndə olsun, fərq etmər. Bütün bunlar bizə əmr olunan tövhid inancına və "Lə ilaha illallah" kəlməsinin mənasına ziddir.

Məsələnin nə qədər təhlükəli olmasını, özünü bu və oxşar adlarla adlandırmayın acı aqibətini çatdırmaq üçün sənə bir neçə sual verəcəyəm. Mənim məqsədim yalnız haqqı tanıyıb itaət etmək, batili aşkar edib, ondan uzaq durmaq, yaxşı işləri əmr edib, pis işlərdən çəkindirməkdir. Kömək yalnız Allahdandır. Biz yalnız Ona bel bağlayırıq (*təvəkkül edirik*). Güc və əzmkarlıq yalnız uca və əzəmətli Allahdandır. Lakin ilk öncə uca Allahın bu ayəsini sənə xatırladıram: "Aralarında hökm vermək üçün Allahın (*Allahın kitabını*) və Peyğəmbərinin yanına çağırıldıqları zaman möminlərin sözü ancaq: "Eşitdik və itaət etdik!" – deməkdən ibarətdir." (Nur: 51). Xatırlatmaq istədiyim digər ayədə isə belə buyrulur: "Əgər bir iş barəsində mübahisə etsəniz, Allaha və qiyamət gününə inanırsınızsa, onu Allaha və Peyğəmbərə həvalə edin!..." Nisə: 59.

Abdullah: Sən tövhid etiqadlı olduğunu (*vahid Allaha ibadət etdiyini*) və "Lə ilaha illallah" kəlməsinə şəhadət verdiyini deyirsən. Bu kəlmənin mənasını açıqlaya bilərsinizmi?

Əbdünnəbi: Vahid Allaha ibadət (tövhid) Allahın varlığına, göyləri və yeri yaratdığına, dirildib öldürənün O olduğuna, kainatı idarə etdiyinə, ruzi verən, bilən və qadir olan olduğuna iman gətirməkdir.

Abdullah: Əgər tövhid etiqadı təkə bundan ibarət olsaydı, o zaman Firon və tayfası, Əbu Cəhl və onun kimiləri tövhid etiqadlı olardılar. Çünki onlar da, əksər

müşriklər kimi bu məsələdə qafil deyildilər. Rəbb olduğunu iddia edən Firon öz-özünü Allahın varlığına və kainatı idarə etdiyinə tam yaqinliklə inanırdı. Buna dəlil uca Allahın bu ayəsidir: *"(Möcüzələrimizin) haqiqiliyinə daxilən möhkəm əmin olduqları halda, haqsız yerə və təkəbbür üzündən onları inkar etdilər."* Fironun bu etirafı suda boğulduğu anda daha aşkar görsəndi.

Lakin səbəbi ilə peyğəmbərlər göndərilən, kitablar nazil olan, ondan ötrü Qureys qəbiləsi ilə döyüş edilən haqiqi tövhid etiqađı, ibadətdə Allahı tək tutmaqđır. İbadət, Allahın sevib razı qaldığı, hər bir zahiri və batini söz və əməlləri özündə ehtiva edən isimdir. *"La iləhə illəllah"* kəlməsindəki "ilah" sözünün mənası, Özündən başqa ibadətə layiq olmayan məbud deməkdir.

Abdullah: Heç bilirsən, başda Nuh ﷺ olmaqla peyğəmbərlər yer üzünə nə üçün göndəriliblər?

Əbdünnəbi: Müşrikləri tək Allahın ibadətinə dəvət edib, Ona ortaq edilən bütün ilahları tərək etmək üçün göndəriliblər.

Abdullah: Nuhun tayfasının şirk etmələrinə səbəb nə idi?

Əbdünnəbi: Bilmirəm...

Abdullah: Nuhun qövmü Vədd, Suva, Yəğus, Yəuq və Nəsr adlı əməlisaleh insanlar bərəsində ifrata vardıqda Allah Nuhu peyğəmbər olaraq göndərdi.

Əbdünnəbi: Demək istəyirsən ki, Vədd, Suva və digərləri həddini aşmış kafirlərin deyil, əməlisaleh insanların adlarıdır?

Abdullah: Bəli, bunlar əməlisaleh insanların adlarıdır. Nuhun tayfası onları ilahlaşdırmış, ərəblər də onları təqlid etmişdir. Bu bərədə sübut İbn Abbasın ﷺ sözüdür: *"Nuh qövmində olan bütlər sonradan ərəblərə keçdi. Vədd adlı büt Dovmət əl-Cəndəldə yaşayan əl-Kəlb qəbiləsinin, Suva Huzeyl qəbiləsinin, Yəğus birinci dəfə Murad qəbiləsinin sonra isə Səbanın yaqınlığında əl-Covfdə yaşayan Bənu Gütəyf qəbiləsinin, Yəuq Həmdan qəbiləsinin, Nəsr isə Himyər qəbiləsinin Zül-Kila ailəsinin bütü idi. Adı çəkilən bütlər Nuh tayfasından olan əməlisaleh insanların adlarıdır. Onlar vəfat etdikdə şeytan qəbilə adamlarına onların oturduqları yerlərdə xatirə heykəlləri qurmağı və onları eyni adlar ilə adlandırmağı təlqin etdi. İnsanlar da bu deyiləni etdilər. Amma həmin anda bütlərə ibadət olunmadı. Heykəlləri qoyan nəsil öldükdə və elmsizlik baş qaldırdıqda həmin bütlərə ibadət olundu"* (Naxari).

Əbdünnəbi: Sərin danışıqların çox qərībədir.

Abdullah: Sənə bundan da təəcüblü olanını deyimmə? Bil ki, uca Allah peyğəmbərlərin sonuncusu Muhəmmədi (Sallallahu əleyhi və salləm) bağışlanma diləyən, ibadət edən, *(kəbə ətrafında)* təvaf, *(səfa-mərvə dağları arasında)* səy, həcc edib sədəqə verən bir qövmə peyğəmbər olaraq göndərmişdi. Amma onlar mələkləri, İsa peyğəmbəri və digər əməlisaleh məxluqları özləri ilə Allah arasında vasitəçi tutur və deyirdilər: *"biz, onlarla Allaha yaqınlaşmaq istəyirik, Allah yanında bizim üçün hamilik (şəfaət) etmələrini istəyirik"*. Allah da Muhəmməd Peyğəmbəri (Sallallahu əleyhi və salləm) göndərdi ki, onlar üçün ataları İbrahimin dinini yeniləsin. Onlara çatdırsın ki, bu yaqınlıq və etiqađ yalnız Allaha məxsusdur. Bu haqqı Ondan başqasına sərf etmək olmaz. O, şəriki olmayan vahid yaradandır. Ondan başqa ruzi verən yoxdur. Yeddi qat göy və orada olanlar,

yeddi qat yer və orada olanlar hamısı Allahın hökmü altında olan qullarıdır. Hətta ibadət etdikləri ilahların da Allahın hökmü altında olduğunu bilməlidirlər.

Əbdünnəbi: Bu, çox təhlükəli və qəribə söhbətdir. Bunu sübut edən əsas varmı?

Abdullah: Əsaslar çoxdur. Məsələn, uca Allah buyurur: **“De: “Sizə göydən və yerdən kim ruzi verir? Qulaqlara və gözlərə sahib olan kimdir? Ölüdən diri, diridən ölü çıxardan kimdir? Hər işi düzüb qoşan kimdir? Onlar: “Allahdır!” – deyəcəklər. De: “Bəs onda Allahdan qorxmursunuz?”** (Yunus: 31). **“(Ya Rəsulum! Bu müşriklərə) de: “Əgər bilirsinizsə, (bir deyın görək) bu yer və yer üzündə olanlar (bütün məxluqat) kimindir?” Onlar mütləq: “Allahındır!” – deyə cavab verəcəklər. Sən də de: “Bəs elə isə (məxluqatı yaratmağa qadir olan kəsin öləndən sonra onları yenidən dirildə biləcəyini) düşünmürsünüz?” De: “Yeddi (qat) göyün Rəbbi, o (böyük) əzəmətli ərşin Rəbbi kimdir?” (Müşriklər) mütləq: “(Bunlar) Allahındır!” – deyə cavab verəcəklər. Onda sən də de: “Bəs elə isə (Allahın əzabından) qorxmursunuz?” De: “Əgər bilirsinizsə, (bir deyın görək) hər şeyin hökmü əlində olan, (istədiyini) himayə edən, amma Özünün himayəyə ehtiyacı olmayan kimdir?” Onlar mütləq: “(Bu qüdrət, bu vəsfər yalnız) Allahındır!” – deyə cavab verəcəklər. Sən də de: “Bəs elə isə (Şeytanı aldanıb haqqı boyun qayınaqdan, Allahın ayələrinə inanmaqdan və yalnız Ona ibadət etməkdən) nə cür (aldanılıb) döndərilirsiniz?”** (əl-Muminun: 84-89). Müşriklər həcc zamanı dua edər və deyərdir: **“Ey Allah, mən Sənin hüzurundayam. Sənin hüzurundayam, Sənin heç bir şərikin yoxdur. Yalnız Özünün seçdiyin şərikin var. Onun və onun mülkündə olan hər şeyin sahibi də Sənsən”**. Qureyşli müşriklərin Allahın kainatı idarə etdiyini, necə deyərlər rübubiyyə tövhidini etiraf etmələri onları müsəlman etmədi. Onlar mələklərə, peyğəmbərlərə və ya övliyalara dua edib, onlardan Allah yanında hamilik (*şafaət*) və yaxınlıq istədikləri üçün qanları və malları halal olmuşdu. Ona görə duanı, nəzirini, qurbanını, imdadını və bütün növ ibadətlerini Allaha etməlisən.

Əbdünnəbi: Əgər tövhid təkəcə Allahın varlığına və kainatı idarə etdiyinə inanmaq deyilsə bəs nədir?

Abdullah: Səbəbi ilə peyğəmbərlər göndərilən və müşriklərin inkar etdikləri tövhid, **ibadətdə Allahu tək tutmaqdır**. Tövhid inancına görə heç bir ibadəti: duanı, nəziri, qurbanı, kömək diləməyi və digər ibadətləri Allahdan başqasına etmək olmaz. Bu tövhid sənin dediyin **“Lə iləhə illəllah”** kəlməsinin mənasıdır. Qureyş müşriklərinə görə ilah, yuxanda deyilən ibadətlərin yönəldiyi kimsədir. Bu mələk, peyğəmbər, övliya, ağac, qəbir, cin və s. ola bilər. Onların düşüncəsinə görə ilah kəlməsi yaradan, ruzi verən, kainatı idarə edən mənasını vermirdi. Onlar bilirdilər ki, bunlar yalnız Allaha məxsusdur. Peyğəmbər (*Sallallahu əleyhi və səlləm*) də onları tövhid kəlməsinə, **“Lə iləhə illəllah”**a dəvət edirdi. O, bu kəlməni yalnız dildə deməyə deyil, əməldə də göstərməyə çağırırdı.

Əbdünnəbi: Sanki demək istəyirsən ki, Qureyşli müşriklər **“lə iləhə illəlah”**ın mənasını bu günkü müsəlmanlardan daha yaxşı bilirdilər.

Abdullah: Bəli. Bu acı reallıqdır. Cahil kafirlər bilirlər ki, Peyğəmbərin (*Sallallahu əleyhi və səlləm*) bu kəlməni deməkdə məqsədi Allahu ibadətdə tək tutmaq, Allahdan başqa ibadət olunanlara küfr edib onlardan uzaq durmaqdır. Peyğəmbər (*Sallallahu əleyhi və səlləm*) onlara:

“Lə iləhə illəllah” kəlməsini deyin – dedikdə, belə cavab verdilər: **«Əcaba, o, (Allahdan başqa heç bir haqq tanrı yoxdur deməklə) tanrıların hamısını bir tanrını edir? Bu, doğrudan da, çox təəccüblü bir şeydir.»** (Sad: 5). Bununla yanaşı, onlar Allahın kainatı idarə etdiyini də etiraf edirdilər. Əgər cahil kafirlər bunu bilirlərsə, müsəlman olduğunu iddia edib, bu kəlmənin mənasını kafirlərin bildikləri qədər bilmirsə, bu doğrudan da təəccüblü haldır. Elələri vardır ki, onlara görə bu kəlmənin heç bir mənasını qəlbən etiraf etmədən yalnız dil ilə tələffüz etmək də yetərli sayılır. Bir qədər ağıllılar isə elə düşünürlər ki, bu kəlmənin mənası Allahdan başqa yaradan, ruzi verən və kainatı idarə edən yoxdur anlamına gəlir. Qureysin cahil kafirləri “Lə iləhə illəllah” kəlməsinin mənasını özlərini müsəlman adlandıranlardan daha yaxşı bildikcə belə insanlardan xeyir gəlməz.

Əbdünnəbi: Amma mən, Allaha şəriki qoşmuram. Mən, şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa yaradan, ruzi verən yoxdur, xeyir də ziyan da Onun əlindədir, O, təkdir və heç bir şəriki yoxdur. Həmçinin şəhadət verirəm ki, Muhəmməd ^{(Sallallahu} *(aleyhi və səlləm)* özünə heç bir fayda və ya zərər verə bilməz. O ki qaldı Əli, Hüseyin, Əbdülqadir və başqaları. Mən günahkar bəndəyəm, əməlisaleh insanların isə, Allah yanında hörmətləri var. Mən də onlardan istəyirəm ki, Allah yanında olan hörmətləri ilə mənim üçün havadar olsunlar.

Abdullah: Mən, ötən sözlərlə sənə cavab verirəm. Peyğəmbərin ^{(Sallallahu} *(aleyhi və səlləm)* döyüşdüyü insanlar da sənə dediyin kimi deyir və öz bütlərinin heç bir şeyə qadir olmadıqlarını etiraf edirdilərmi? Onlar bu bütlərin hörmətinə üz tutur və onların havadarlığını istəyirdilər. Elə deyilmi? Biz, bu haqda Qurandan sübutlar da gətirmişdik.

Əbdünnəbi: Lakin bu ayələr bütlərə ibadət edənlər bərasində nazil olub. Peyğəmbərləri və əməlisaleh insanları bütlərlə necə bərabər tuta bilərsiniz?

Abdullah: Biz, axı razılaşmışdıq ki, bu bütlərin bəziləri – Nuhun ^(ə) vaxtındakı kimi əməlisaleh insanların adları ilə adlandırılmışdı. Kafirlər də bu bütlərdən öz hörmətləri xatirinə Allah yanında onlar üçün havadar olmalarını istəyirdilər. Uca Allah buyurur: **«Allahı qoyub (bütləri) özlərinə dost tutanlar: “Biz onlara yalnız bizi Allaha yaxınlaşdırmaq üçün ibadət edirik!” (deyirlər)...»** (az-Zümər: 3). Sənin, “Peyğəmbərləri və əməlisaleh insanları bütlərlə necə bərabər tuta bilərsiniz?” – sözüne gəlincə, deyə bilərəm ki, Peyğəmbərin ^{(Sallallahu} *(aleyhi və səlləm)* göndərdiyi kafirlərdən bəziləri övliyalara dua edirdi. Uca Allah onlar haqqında belə buyurur: **«Onların tapındıqları tanrıların özlərindən hər hansı biri (Allah dərgahına) daha yaxın olsun deyə, Rəbbinə vəsilə axtarı, Onun rəhmətini umur, əzabından qorxur. Həqiqətən, Rəbbinin əzabı qorxuludur!»** (əl-İsrə: 57). Elə kafirlər də var idi ki, onlar İsayə ^(ə) və anasına dua edirdilər. Bu haqda isə uca Allah belə deyir: **«Allah belə buyuracaq: “Ya Məryəm oğlu İsa! Sənmi insanlara: “Allahla yanaşı, məni və anamı da özünüze tanrı bilin!” – demişdin?»** (əl-Maidə: 116). Elələri də vardır ki, onlar Mələklərə ibadət edirdilər. Uca Allah deyir: **«O gün (qiyamət günü Allah) onları (müşrikləri, kafirləri) bir yerə yığacaq, sonra da mələklərə belə deyəcək: “Bunlar sizəmi ibadət edirdilər?”»** (Səba: 46). Bu ayələrə fikir verdikdə görürsən ki, uca Allah bütlərə, peyğəmbərlərə, mələklərə və övliyalara dua edənləri aralarında heç bir fərq qoymadan kafir hesab edir. Peyğəmbər ^{(Sallallahu} *(aleyhi və səlləm)* də belə müşriklərə qarşı döyüşmüş və onların Allahdan başqa kimə ibadət etdiklərində fərq görməmişdir.

Əbdünnəbi: Fərq ondadır ki, kafirlər onlardan xeyir istəyir, mən isə şəhadət verirəm ki, xeyir bəxş edən, zərəri yetirən, kainatı idarə edən də Allahdır. Mən, yalnız Ona dua edirəm. Əməlisaleh insanların isə bu işdə heç bir payları olmadığını etiqad edirəm. Mən sadəcə olaraq üzümü onlara tutub Allah yanında mənim üçün hamilik (*şafaət*) etmələrinə ümid edirəm.

Abdullah: Sənin bu sözün kafirlərin sözü ilə eynidir. Uca Allah buyurur: **«Onlar Allahı qoyub özlərinə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilən bütlərə ibadət edir və: "Bunlar Allah yanında bizdən ötrü şəfaət edənlərdir!" – deyirlər...»** (Yunus: 18).

Əbdünnəbi: Lakin mən yalnız Allaha ibadət edirəm. Əməlisalehlərə üz tutmaq və dua etmək ibadət sayılmır!

Abdullah: Sənə bir sual verəcəm: Sən inanırsan ki, Allah ibadəti yalnız ona məxsus etməyi əmr edib və bu Allahın sənin üzərindəki haqqıdır? Necə ki, bu ayədə deyilir: **«Halbuki onlara əmr edilmişdir ki, "Allaha – dini yalnız Ona məxsus edərək, batıldan haqqa (*islama*) dönrək – ibadət etsinlər"»** (əl-Bəyyinə: 5).

Əbdünnəbi: Bəli, Allah bunu mənə vacib etmişdir.

Abdullah: Mən istəyirəm ki, Allahın sənə vacib etdiyi bu əmri, yəni ibadəti yalnız Allaha məxsus etmək məsələsini açıqlayasan.

Əbdünnəbi: Bu sualınla nəyi nəzərdə tutduğunu anlamadım. Zəhmət olmazsa sualı açığa.

Abdullah: Məni dinlə ki, sənin üçün açıqlama verim. Uca Allah buyurur: **«Rəbbinizə yalvara-yalvara, həm də gizlicə dua edin. Şübhəsiz ki, O, həddi aşanları sevməz!»** (əl-Əraf: 55) Dua, Allah üçün edilən ibadətdir, yoxsa yox?

Əbdünnəbi: Bəli. Hədisdə deyildiyi kimi bu ibadətin əsasıdır. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və əlhisəlləm) demişdir: **«Dua ibadətdir»**. (Əhməd və Əbu Davud).

Abdullah: Madam ki, duanın ibadət olduğunu etiraf edir, sonra hər hansı iş üçün gecə gündüz, yalvara-yalvara, gizlicə Allaha dua edir, sonra eyni iş üçün peyğəmbərə, yaxud mələyə və ya əməlisaleh bəndəyə dua edirsənsə, bu ibadətində şərik qoşmuş olursanmı?

Əbdünnəbi: Bəli, şərik qoşmuş oluram. Bu, doğru və aydın söhbətdir.

Abdullah: İndi isə başqa bir misala nəzər salmaq. Əgər sən, uca Allahın **«Rəbbin üçün namaz qıl və qurban kəs!»** ayəsini oxuyub Allahın bu əmrinə itaət edərək Onun üçün qurban kəssən sənin bu əməlin Allaha ibadət etmək sayılmı?

Əbdünnəbi: Bəli, ibadət sayılır.

Abdullah: Əgər sən, Allahla yanaşı, istənilən məxluq üçün, məsələn peyğəmbər, cin və ya başqası üçün qurban kəssən, sən, bu ibadətində Allahdan başqasına ibadət etmiş olursanmı?

Əbdünnəbi: Bəli, heç şübhəsiz ki, bu şirkdir.

Abdullah: Mən, sənin üçün dua və qurbanı misal çəkdim. Çünki dua söz ilə, qurban isə fel ilə edilən ən qərarlı ibadətlərdir. Amma ibadət bu iki növü deyil, daha çox növləri əhatə edir. Buraya nəzir etmək, and içmək, sığınmaq, kömək diləmək və s. daxildir. Bəzələrində Quran ayələri nazil olan müşriklər mələklərə, əməlisaleh bəndələrə, yaxud Lat adlı bütə və başqalarına ibadət edirdilərm?

Əbdünnəbi: Bəli, onlara ibadət edirdilər.

Abdullah: Onların ibadətləri də dua etmək, qurban kəsmək, sığınmaq, kömək diləmək və üz tutmaq idi. Onlar da özlərini Allahın qulları hesab edir, Onun hökmü altında olduqlarını düşünür, kainatın Allah tərəfindən idarə olunduğunu bilirdilər. Amma onlar şəfaət əldə etmək üçün bütələrə dua edir, onlara üz tuturdular. Bu, açıq-əşkar görsənən bir məsələdir.

Əbdünnəbi: Ey Abdullah, sən Peyğəmbərin (Sallallahu əleyhi və səlləm) şəfaətini inkar edir və danırsanmı?

Abdullah: Xeyr, mən şəfaəti inkar etmir və danmıram. Peyğəmbərin (Sallallahu əleyhi və səlləm) şəfaət edən olduğunu düşünürəm. Mən, onun şəfaətini arzulayıram. Amma bütün şəfaətlər Allaha məxsusdur. Uca Allah buyurur: **«De: "Bütün şəfaət yalnız Allaha məxsusdur..."»** (az-Zümr: 44). Şəfaət verənlərin şəfaəti Allahın icazəsindən sonra olacaqdır. Uca Allah buyurur: **«Allahın izni olmadan (qiyamətdə) Onun yanında (hižurunda) kim şəfaət (bu və ya digər şəxsin günahlarının bağışlanmasını xahiş) edə bilər?»** (əl-Bəqərə: 255). Uca Allahın izni olmadan heç kəs üçün şəfaət oluna bilməz. Uca Allah buyurur: **«Onlar yalnız (Allahın) razı olduğu (izin verdiyi) kəslərdən ötrü şəfaət edə bilərlər...»** (əl-Ənbəya: 28). Allah isə, tövhiddən başqa, heç nədən razı qalmaz. Ayədə deyilir: **«Kim islamdan başqa bir din ardınca gedərsə, (o din) heç vaxt ondan qəbul olunmaz və o şəxs axirətdə zərər çəkənlərdən olar!»** (Ali İmran: 85). Əgər bütün şəfaət Allaha məxsusdursa və bu iş Allahın izni olmadan baş verməyəcəksə, o zaman nə Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm), nə də digəri Allahın izni olmadan heç kəsə şəfaətçi ola bilməyəcəkdir. Allah yalnız tövhid əhlinə şəfaət etmək üçün izn verəcəkdir. Bir halda ki, bütün şəfaət Allaha məxsusdur, mən də ondan istəyib bu və buna bənzər məzmununda dua edirəm: *"Ey Allahım, mənə Peyğəmbərin (Sallallahu əleyhi və səlləm) şəfaətindən məhrum etmə. Ey Allahım, onu mənim üçün şəfaətçi et".*

Əbdünnəbi: Biz razılaşmışdıq ki, heç kəsdən sahib olmadığı bir şeyi istəmək olmaz. Amma uca Allah Peyğəmbərə (S) şəfaəti vermiş və o da verilən şeyin sahibi olmuşdur. Ona görə mən, onun sahib olduğunu ondan istəyə bilərəm və bu heç də şirk deyil.

Abdullah: Bəli, əgər Allah bunu qadağan etməsəydi, dediyin düzgün fikir kimi qəbul olunardı. Uca Allah buyurur: **«Allahdan başqa heç kəsə dua etməyin!»** (əl-Cinn: 18). Şəfaət istəmək də dua etməkdir. Peyğəmbərə (S) şəfaəti bəxş edən Allahdır. O da istədiyini kimsənin kimliyindən asılı olmayaraq, bunu başqasından istəməyini qadağan edib. Həmçinin Peyğəmbərdən (S) başqasına da şəfaət verilib. Doğru görüşə görə mələklər, həddi büluğa çatmadan ölənlər uşaqlar və övlialar da şəfaətçi olacaqlar. O zaman elə çıxır ki, əgər Allah bunlara da şəfaət etmək ixtiyarı veribsə, demək, onlardan da şəfaət istəmək olar? Əgər cavab "bəli" olarsa, o zaman əməlisalehlərə ibadət etməli olacaqsan. Halbuki bu, Quranda qadağan olunmuşdur. Əgər cavab "xeyr" olarsa, o zaman sən "Allah ona şəfaəti verib, mən də ondan istəyirəm" sözün heç olur.

Əbdünnəbi: Lakin mən, Allaha heç bir şirik qoşmuram. Əməlisaleh bəndələrə üz tutmaq şirk deyil.

Abdullah: Sən etiraf edir və inanırsanmı ki, Allah şirki zinadan daha qətiyyətlə qadağan etmiş və onu bağışlamayacağını vəd etmişdir?

Əbdünnəbi: Bəli, bunu etiraf edirəm. Bu, Allahın kəlamında açıq-aşkar deyilmişdir.

Abdullah: Sən, özünün Allahın haram etdiyi şirkdən uzaq olduğunu qeyd etdin. Səni Allaha and verdirirəm mənim üçün açıqla görək, sənin etmədiyin və özünü ondan uzaq tutduğun şirk hansıdır?

Əbdünnəbi: Şirk, bütlərə ibadət etmək, onlara üz tutmaq, dua etmək və onlardan qorxmaqdır.

Abdullah: Bütlərə ibadət etmək nə deməkdir? Sən elə zənn edirsən ki, Qureyş kafirləri etiqad edirdilər ki, həmin ağaclar, daşlar onlara dua edənləri yaratmağa, ruzi verməyə və işlərini səhməna salmağa malikdirlər?! Az öncə dediyim kimi, onlar bunu etiqad etmirdilər.

Əbdünnəbi: Mən də bunu etiqad etmirəm. Fikrimcə, kim ağaca, daşa, qəbir üzərində tikilmiş qübbəyə və ya bu kimi digər nəyəyə üz tutar, dua edib qurban kəsərək: "bu bizi Allaha yaxınlaşdırır", "bunun bərəkəti ilə Allah bizi qoruyur" – deyərsə, bütlərə ibadət etmiş olar. Mənim demək istədiyim budur.

Abdullah: Doğrudur. Lakin bu, sizin ağaclar, qübbələr, qəbirlər qarşısında etdiyiniz əməl budur. Həmçinin sən deyirsən ki, şirk bütlərə ibadət etməkdir. Sən bununla demək istəyirsən ki, şirk yalnız bütə ibadət edənlərə aiddir? Əməlisaleh insanlara üz tutmaq və dua etmək şirk məfhumuna daxil deyil?

Əbdünnəbi: Bəli, belə demək istəyirəm.

Abdullah: Əgər bu doğrudan da belədirsə, bəs uca Allahın peyğəmbərlərə, əməlisalehlərə, mələklərə və digərlərinə bağlanmağın haramlığına və bunu edənlərin kafir adlandırılmasına nə deyirsən? Mən bunu əvvəldə qeyd edib dəlillərini də göstərmişdim.

Əbdünnəbi: Lakin mələklərə və peyğəmbərlərə dua edənlər bu səbəblə kafir olmayıblar. Onlar "mələklər Allahın qızlarıdır", "İsa Allahın oğludur" – dediklərinə görə kafir olublar. Biz demirik ki, Əbdülqadir Allahın oğlu, yaxud Zeynəb Allahın qızıdır.

Abdullah: Allaha övlad nisbət etməyin özü ayrı bir növ küfrdür. Uca Allah buyurur: **(Ya Peyğəmbər! Allahın zəti və sifətləri haqqında səndən soruşan müşriklərə) de: "Mənim Rəbbim olan O Allah birdir (heç bir şəriki yoxdur); Allah (heç kəsə, heç nəyə) möhtac deyildir! (Hənu Ona möhtacdır; O, əzəlidir, əbədidir!) O, nə doğmuş, nə də doğulmuşdur! (Allah Özünə heç bir övlad götürməmişdir!)** (əl-İslam 1-3). Kim bunu inkar edərsə, surənin sonuncu ayəsini inkar etməsə də kafir olar. Uca Allah buyurur: **(Allah heç bir övlad götürməmişdir. Onunla yanaşı, ibadətə layiq olan heç bir haqq tanı yoxdur. Əgər belə olsaydı, onda hər bir tanı əlahiddə öz yaratdıqları ilə gedər, (öz məxluqatını ayırır aparar) və onların bir qismi (dünyadakı padşahlar kimi) digərinə üstün olmağa çalışardı...)** (əl-Muminun: 91). Bu ayədə uca Allah iki növü bir-birindən fərqləndirir. Digər sübut isə odur ki, Lat adlı bütə dua etməklə kafir olanlar Latı Allahın oğlu kimi deyil, əməlisaleh insan kimi qəbul edirdilər. Həmçinin cinlərə ibadət edənlər də belə düşünürdülər. Dörd məzhəb alimləri "Mürtədlərin hökmü" fəslində qeyd edirlər ki, kim Allahın övladı olduğunu deyərsə, mürtəd olar. Eləcə də kim Allaha şəriq qoşarsa, mürtəd olar. Beləliklə, bütün elm adamları bu iki növü bir-birindən fərqləndirirlər.

Əbdünnəbi: Axı uca Allah belə buyurur: **«Bilin ki, Allahın dostlarının heç bir qorxusu yoxdur və onlar qəm-qüssa görməzlər.»** (Yunus: 62).

Abdullah: Biz, bunun həqiqət olduğuna iman gətirir və eyni fikri deyirik. Amma onlara ibadət etmək olmaz. Biz yalnız onların Allah ilə bərabər ibadət olunmalarını, Ona şərikin edilmələrini inkar edirik. Digər hallarda isə biz, onları sevməli, onların yolunu getməli, onların kəramətlərini təsdiqləməliyik. Övliaların kəramətini yalnız bidət əhli inkar edə bilər. Allahın haqq dini iki tərəf arasında orta mövqe seçmək, iki zülmət arasında işıqlı hidayət yolu getmək və iki batil inanc arasında haqqı tutmaqdır.

Əbdünnəbi: Barələrində Quran nazil olan müşriklər **“Lə iləhə illəllah”** kəlməsinə şəhadət gətirmir, Peyğəmbəri ^(Sallallahu aleyhi və səlləm) yalançı hesab edir, öldükdən sonra dirilməyi inkar edir, Quranı yalan sayır və onu sehr adlandırırdılar. Biz isə **“Lə iləhə illəllah Muhəmmədən rəsulullah”** kəlməsinə şəhadət verir, Quranı təsdiqləyir, öldükdən sonra dirilməyə inanır, namaz qılır və oruc tuturuq. Necə olur ki, bizi onlarla eyni tutursunuz?

Abdullah: Alimlərin yekdil rəyinə əsasən, əgər bir insan bəzi məsələlər barəsində Peyğəmbəri ^(Sallallahu aleyhi və səlləm) təsdiq edib, digərlərində təkzib edərsə, belə insan hələ İslama daxil olmuş sayılır. Həmçinin Quranın bəzi hissəsinə inanıb, digərini inkar etmək də belədir. Məsələn tövhidi təsdiq edib, namazı inkar etmək və ya tövhidi və namazı qəsdicləyib, zəkətin vacibliyini inkar etmək. Yaxud bütün bunları təsdiqləyib, orucun və həccin vacibliyini inkar etmək. Peyğəmbərin ^(Sallallahu aleyhi və səlləm) vaxtında bir qrup insan həcc etmək əmrindən boyun qaçırdıqda uca Allah onlar haqqında bu ayəni nazil etdi. **«Onun yoluna gücü çatan hər bir kəsin həccə gedib, o evi ziyarət etməsi insanların Allah qarşısında borcudur. Kim bunu (bu borcu) inkar edərsə, bilsin ki, Allah ələmlərə (heç kəsə) möhtac deyildir!»** (Ali İmran: 97). Alimlərin yekdil rəyinə əsasən əgər bir insan öldükdən sonra dirilməyi inkar edərsə, artıq kafir olur. Elə buna görə uca Allah, Öz kitabında açıq şəkildə bildirir ki, kim kitabın bəzisinə iman gətirib, qalanını inkar edərsə, o, əsl kafirdir. Allah, İslamı bütöv şəkildə qəbul etməyi əmr edir. Kim bəzisini götürüb, bəzisini də inkar edərsə, küfr edər. Sən də bunu təsdiqləyirsənmi?

Əbdünnəbi: Bəli, təsdiq edirəm. Bu, Quranı Kərimdə açıq-aşkar deyilən bir hökmdür.

Abdullah: Bəzi işlərdə Peyğəmbəri ^(Sallallahu aleyhi və səlləm) təsdiqləyib, amma namazın vacibliyini, yaxud öldükdən sonra dirilməyi inkar edən kimsənin kafir olub, bütün məzhəblərə görə qanunun və malının halal olmasını təsdiq edərsənsə, onu da bil ki, tövhid Peyğəmbərin ^(Sallallahu aleyhi və səlləm) gətirdiyi ən əzəmətli vacibdir. Tövhid namazdan, zəkətdən və həccdən daha önəmlidir. Belə olan təqdirdə necə ola bilər ki, Peyğəmbərin ^(Sallallahu aleyhi və səlləm) bütün dediklərinə inanıb, sadəcə bu əmrlərdən birini inkar edən insan kafir olur. Amma bütün peyğəmbərlərin dini olan tövhidi inkar etdikdə kafir olmur. Ey Allahım, bu nə qəribə cəhəldir!

Həmçinin Peyğəmbərin ^(Sallallahu aleyhi və səlləm) səhabələrinə diqqət yetirsən, görərsən ki, onlar Yəməmədə **“Lə iləhə illəllah Muhəmmədən rəsulullah”** kəlməsinə şəhadət verib, namaz qılan və azan verən Bənu Hənifə qəbiləsinə qarşı döyüşmüşdülər.

Əbdünnəbi: Axı onlar Museyləmə adlı bir nəfərin peyğəmbər olduğunu qəbul edirdilər. Biz isə Muhəmməddən ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) sonra peyğəmbər olmadığına şahidlik edirik.

Abdullah: Nə olsun, siz də Əli [☪], Əbdülqadir əl-Ceylani və ya hər hansı Peyğəmbər və ya mələk barəsində ifrata varıb, onları göylərin və yerin sahibi Allahun səviyyəsinə yüksəldirsiniz. Əgər kimsə bir insanı Peyğəmbərin ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) səviyyəsinə qaldırmaqla kafir olur, malı və qanı halal sayılır, nə şəhadət kəlməsi, nə də namaz ona fayda vermir, bir insanı Allah səviyyəsinə qaldıran kimsə bu hökmə daha layiqdir. Elə vaxtilə Əlinin ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) odda yandırdığı insanların hamısı müsəlman olduqlarını iddia edirdilər. Halbuki onlar Əlinin ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) ətrafında olan yoldaşları idilər və səhabələrdən də elm almışdılar. Siz Əbdülqadir Ceylani və başqaları barəsində necə etiqad edirsinizsə, onlar da Əli ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) barəsində eyni etiqadı edirdilər. Əgər bununla insan kafir olmurdusa, hansı əsasla səhabələr onların kafir olmaları və onlara qarşı döyüşmək üçün yekdil qərara gəlmişdilər? Sən elə düşünürsən ki, səhabələr müsəlmanlara kafir hökmü verirdilər?! Yaxud elə düşünürsən ki, Əbdülqadir Ceylani və başqaları barəsində belə düşünmək insana zərər verməz və Əli [☪] barəsində bu cür düşünmək insanı kafir etməz?

Həmçinin uca Allah Ona təslim olub, elm və yaxşı əməl sahibi olan İsrail övladları haqqında deyir ki, bir vaxtlar onlar Musaya [☪] belə demişdilər: **«Ya Musa! Bizə onların sitayiş etdikləri bütlər kimi bir büt düzəlt!...»** (əl-Əraf: 138). Bir dəfə Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) öz əshabı ilə sitayiş olunan bir ağacın yanından keçərkən səhabələr ona dedilər: **«Bizim üçün də Zətu Ənvat düzəlt»**. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) and içib dedi: **«And olsun ki, sizin bu sözlünüz İsrail oğullarının bu sözüə bənzəyir: «Ya Musa! Bizə onların sitayiş etdikləri bütlər kimi bir büt düzəlt!...»**».

Əbdünnəbi: Amma buna baxmayaraq, İsrail oğulları və Peyğəmbərdən ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) Zətu Ənvat düzəltməsinə tələb edən səhabələr bununla kafir olmadılar.

Abdullah: İsrail oğulları və Peyğəmbərdən ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) bunu istəyən səhabələr bu əməli etmədilər. Əgər buna əməl etsəydilər, o zaman kafir olardılar. Həmçinin Peyğəmbərdən ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) zətu ənvat düzəltməyi istəyənlər onun qadağasına məhəl qoymayıb, itaətsizlik göstərərək, zətu ənvatı ibadət yeri götürsəydilər, o zaman kafir olardılar.

Əbdünnəbi: Mənim üçün qaranlıq qalan bir məqam var. Bu, Usamə ibn Zeydin [☪] hadisəsi ilə bağlıdır. O, döyüş zamanı **«Lə iləhə illəllah»** kəlməsini deyən adamı öldürmüş və Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) onun bu hərəkətinə irad tutmuş və demişdi: **«Ey Usamə, o, «Lə iləhə illəllah» kəlməsini dedikdən sonra onu öldürdünmü?»**! Həmçinin Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: **«İnsanlar «Lə iləhə illəllah» kəlməsini deyənə qədər onlarla döyüşmək mənə əmr olunmuşdur»**. Sənin dediyin sözlərlə bu iki hədisi necə uyğunlaşdırmaq? Allah köməyin olsun, bu məsələdə açıqlama ver.

Abdullah: Bildiyimiz kimi Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) **«Lə iləhə illəllah»** kəlməsini deyən yəhudilərə qarşı döyüşmüş və əsir götürmüşdü. Həmçinin səhabələri də **«Lə iləhə illəllah Muhəmmədən rəsuləllah»** kəlməsinə şəhadət verən və namaz qılan

Bənu Hənifə qəbiləsinə qarşı döyüşmüşdülər. Əli ☪ də bir qrup insanları yandırmaqla cəzalandırmışdı. Sən özün də etiqad edirsən ki, əgər bir insan **“Lə iləhə illəllah Muhəmmədan rəsuləllah”** kəlməsini deyib, sonra öldükdən sonra dirilməyi inkar edərsə, kafir olar və onun qətli də halal sayılır. Həmçinin şəhadət kəlməsini deyib sonra islamın əsaslarından birini inkar edərsə kafir olar və öldürülər. Əgər islamın ikinci dərəcəli əməllərini inkar edən insana şəhadət kəlməsi fayda vermirsə, bəs Peyğəmbərlərin gətirdikləri dinin əsası və canı olan tövhidi inkar edən insana bu kəlmə necə fayda verə bilər? Yəqin ki, sən bu hədislərin mənasını anlamamusan.

Usamənin ☪ hədisinə gəlincə, o müsəlman olduğunu iddia edən insanı öldürmüşdü. Çünki o elə düşünürdü ki, həmin adam şəhadət kəlməsini ölməkdən və malını itirməkdən qorxub deyirdi. Zahirə şəkildə müsəlman olduğunu bildirən insan, əslən müsəlmanlıqdan uzaq olması bilinənə qədər toxunulmaz qalmalıdır. Uca Allah buyurur: **«Ey iman gətirənlər! Allah yolunda (cihad etmək üçün) səfərə çıxdığınız zaman diqqətli olun!...»** (Nisai: 94). Diqqətli olmaq, kimə qarşı döyüşdüyünü dəqiqləşdirmək mənasındadır. Ayəyə görə, döyüş zamanında kimliyi bilinməyən insan tanınana qədər toxunulmaz qalmalıdır. Əgər qeyri müsəlman olduğu təyin olunarsa, ona qarşı döyüşmək olar. Bu, ayədəki “diqqətli olun” sözünün mənasıdır. Əgər şəhadət kəlməsini deməklə öldürülməyəcəkdir, o zaman dəqiqləşdirmək əmrinin faydası olmazdı.

Digər hədis də deyilən mənadadır. Zahirən müsəlman olduğunu bildirən insanın, qeyri müsəlman olması tam əminliklə bilinənə qədər toxunulmaz qalmalıdır. **“Ey Usamə, o, “Lə iləhə illəllah” kəlməsini dedikdən sonra onu öldürdünmü”?! –** sözlərini deyən Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) digər hədisində isə belə demişdir: **“İnsanlar “Lə iləhə illəllah” kəlməsini deyənə qədər onlarla döyüşmək mənə əmr olunmuşdur”.** Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) başqa bir hədisdə xəvariclər haqqında belə demişdir: **“Onlarla harada rastlaşsanız, onları öldürün”.** Xəvariclər çox ibadət və zikr edən bir toplum idi. Səhabələr öz ibadətlerini onların ibadəti yanında kiçik görürdülər. Onlar elmi də səhabələrdən öyrənmişdilər. Bütün bunlara baxmayaraq, şəriətə zidd hərəkət edən xəvariclərə **“lə iləhə illəllah”** kəlməsi, ibadətin çoxluğu və ya müsəlman olmaq iddiası heç bir kömək etmədi.

Əbdünnəbi: Bəs Peyğəmbərin (Sallallahu aleyhi və sallam) qiyamət günü insanların Adəmdən, Nuhdan, İbrahimdən, Musadan və İsadan kömək istəyib, üzrxahlıq etdiklərini gördükdə isə Muhəmmədin (Sallallahu aleyhi və sallam) yanına gələcəkləri haqqında olan səhih hədisinə nə deyirsən? Bu hədis göstərir ki, Allahdan başqasından kömək istəmək şirk deyil.

Abdullah: Məsələnin həqiqəti barədə səhv düşüncənə görə, belə deyirsən. Biz sağ və yanında olduğun kimsədən onun iqtidarında olan iş barəsində kömək istəməyi inkar etmirik. Bir insan döyüş meydanında və ya hər hansı məqamda öz yoldaşlarından onların iqtidarında olan köməyi istədiyi kimi kömək istəmək olar. Uca Allah buyurur: **«(Musanın) adamlarından olan kəs düşməninə qarşı ondan imdad istədi...»** (əl-Qəssas: 15). Bizim məqbul hesab etmədiyimiz imdad, övliyalardan qəbirləri önündə və ya yanınızda olmadıqları halda onlardan Allahdan başqa heç kəsin qadir olmadığı işlərdə istədiyiniz köməyə aiddir. Qiyamət günü cənnət əhli

məhşər meydanında dayanmaq üzüntüsündən qurtulmaq üçün peyğəmbərlərdən xahiş edəcəklər ki, haqq-hesabın başladılması üçün Allaha dua etsinlər. Sənin oturub-durduğun və səsinə eşitdiyin əməlisaleh bir adama özün üçün dua etməsini istəməyin həm bu dünyada, həm də axirətdə icazəlidir. Necə ki, Peyğəmbərin ^{(Səlləlləhu} ^{alayhi və səlləm)} səhəbələri də onun sağlığında ondan belə xahiş edərdilər. Amma o öləndən sonra əsla belə etmədilər. Hətta qəbrinin yanında olduqları halda, yenə də ondan istəmədilər. Sələflərimiz isə qəbirin yanında dayanıb, Allaha dua etməyi pisləmişlər.

Əbdünnəbi: Bəs İbrahim peyğəmbərin ﷺ hadisəsi haqqında nə deyirsən? Onu oda atan zaman Cəbrail ﷺ havada onun yanına gəlir və hansı köməyə ehtiyacı olduğunu soruşur. İbrahim ﷺ isə deyir: "Sənin köməyinə ehtiyacım yoxdur". Əgər Cəbraildən ﷺ kömək istəmək şirk olsaydı, o zaman o, İbrahima ﷺ belə təklif etməzdi.

Abdullah: Bu şübhə də əvvəlki şübhə ilə həmcinsdir. Bu haqda olan rəvayət mötəbər deyil. Hətta rəvayətin mötəbər olduğunu fərz etsək, yenə də burada Cəbrail ﷺ ona özünün qadir olduğu köməyi təklif etmişdi. Cəbrail ﷺ uca Allahın bu ayəsində vəsf olunduğu kimi güclü idi. **(Onu çox qüvvətli olan öyrətdi.)** Əgər uca Allah ona İbrahimin ﷺ atıldığı odu, ətrafındakı torpağı və dağları götürüb şərqa və ya qərbə tullamağı əmr etsəydi, Cəbrail ﷺ bu işdə aciz qalmazdı. Bu, varlı insanın kasıba ehtiyaclarını ödəməsi üçün borc təklif etməsi, kasıbın isə bundan imtina edib, səbr nümayiş etdirərək, heç kəsin minnəti olmadan Allah tərəfindən göndəriləcək ruzisini gözləməsi kimidir. Deyilən bu məsələ hara, günümüzdə ibadət olaraq istənilən kömək və şirk hara?!

Ey qardaşım, bil ki, Peyğəmbərimiz Muhəmməd ﷺ göndərilən insanların şirki, bizim vaxtımızda yaşayan insanların etdikləri şirkdən üç əsasa görə daha yüngül idi.

Birincisi: Əvvəlki insanlar yalnız rahathq anlarında Allaha şəriq qoşur, çətinlikdə isə yalnız Allaha ibadət edirdilər. Uca Allah buyurur: **(Müşriklər) gəmiyə mindikləri zaman (dəryada balacaqlarından qorxub) dini (ibadəti) yalnız Ona məxsus edərək, (ixlasla) Allaha dua edirlər. Allah onları sağ-salamat quruya çıxaran kimi, yenə də (Ona) şəriq qoşurlar** (əl-Ənkəbüt: 65). **(Kafirləri) ətrafına kölgə salan uca dağlar (yaxud qara buludlar) kimi dalgalar bürüdüyü zaman onlar dini (ibadəti) Allaha məxsus edərək yalnız Ona dua edirlər. Allah onları sağ-salamat quruya çıxartdıqda içərilərindən bəziləri (küfrlə iman arasında) orta mövqe tutar. (Bəziləri isə öz küfründə qalar). Bizim ayələrimizi yalnız çox xain, nankor olanlar danarlar!** (Loğman: 32). Peyğəmbərin ^{(Səlləlləhu} ^{alayhi və səlləm)} mübarizə apardığı müşriklər rahat günlərində Allaha və Onunla yanaşı, digərlərinə dua edər, çətin günlərində isə, Allahdan başqasına dua etməz, ağalarını unudurdular. Günümüzün müşrikləri isə, çətin və rahat günlərində Allaha və başqalarına dua edirlər. Biri çətinliyə düşdükdə "Ya rəsuləllah", "Ya Hüseyin" və s. bu kimi sözlərlə dua edirlər. Di gəl bunu başa düşən hanı?

İkincisi: Əvvəlkilər Allahla yanaşı, Ona yaxın olanlara: ya peyğəmbərə, ya övliyaya, ya mələyə, yaxud ən pis halda Allahın əmrinə boyun əyib, asilik etməyən daşa və ağaca dua edərdilər. Günümüzdəki insanlar isə, Allahla yanaşı,

ən günahkar (*fasiq*) insanlara dua edirlər. Əməlisalehlərə, yaxud asilik etməyən ağaca və daşa ibadət edənlər, günahkarlığı aşkar görsənənlərə ibadət edənlərdən bir qədər üstüdürlər.

Üçüncüsü: Peyğəmbərin (*Sallallahu əleyhi və səlləm*) vaxtında yaşayan müşriklərin əksəriyyəti yaradılış (*rübubiyyə*) tövhidində deyil, ibadət (*uluhiyyə*) tövhidində Allaha şərikləşdirdilər. İndiki vaxtda isə ibadətdə edilən şirklə yanaşı, rübubiyyətdə də çox şirk olunur. Məsələn, indikilər kainatın idarəçiliyini, yaratmağı, öldürməyi və s. təbiətə aid edirlər.

Söhbəti çox önəmli bir məsələ ilə yekunlaşdırmaq istəyirəm. Bu məsələ deyilənləri insana dərk elətdirir. **Tövhid qəlb ilə etiqad etmək, dil ilə demək və səbəblər götürüb əzalarla əməl etməkdir.** Bu barədə heç bir fikir ayrılığı yoxdur. Əgər bunların biri olmazsa, insan müsəlman hesab olunmur. Əgər bir insan tövhidi bilib ona əməl etmirsə, o, Firon və İblis kimi inadkar kafir sayılır.

Əksər insanlar bu məsələdə səhvə yol verərək deyir: *"Deyilənlər doğrudur, amma biz bunu edə bilmirik. Camaat arasında, yaxud tayfamız yanında bunu edə bilmərik. Biz onlardan qorxaraq, onlara müvafiq hərəkət etməli, üzlərinə gülməliyik"*. Amma bunu deyən fəqir bilmir ki, küfr başçıların əksəriyyəti haqqı bilirdilər, lakin müəyyən üzürlərə görə onu tərki etmişdilər. Necə ki, uca Allah buyurur: **«Onlar Allahın ayələrini ucuz qiymətə satdılar, sonra da (insanları) Onun yolundan döndərdilər. Haqiqətən, onların gördükləri iş necə də pisdir!»** (Tövbə: 9). Kim tövhidi başa düşmədən və qəlbən etiqad etmədən zahirdə ona əməl edərsə, münafiq olar. Beləsi xalis kafirdən də pisdir. Uca Allah buyurur: **«(Ya Rəsulum!) Əlbəttə, münafiqlərin yeri Cəhənnəmin ən aşağı təbəqəsindədir. Sən heç vaxt onlara yardım edən tapmazsan!»** (ən-Nisə: 145). Əgər insanların danışmalarına fikir versən, bu məsələ sənə üçün daha da aydın olar. Görürsən ki, biri Qarun kimi dünya mənfəətinin azalacağından ehtiyat edərək, yaxud Haman kimi ad-sanının itəcəyindən qorxaraq və ya Firon kimi mal-mülkünün əlindən çıxacağından çəkinərək, haqqı bilib, ona əməl etməyi tərki edir.

Bəzən də görürsən ki, bir qrup insan münafiqlər kimi batinən deyil, zahirən tövhidə əməl edirlər. Sən, ondan qəlbə ilə nəyi etiqad etdiyini soruşduqda onun heç nə bilmədiyini aşkar edirsən.

Lakin sən Qurandan olan iki ayəni başa düşsən, kifayət edər.

Birinci ayə: **«(Əbəs yerə) üzr istəməyin. Siz iman gətirdikdən sonra artıq kafir oldunuz...»** (Tövbə: 66). Peyğəmbərlə (*Sallallahu əleyhi və səlləm*) birlikdə Rumlulara qarşı döyüşə gedən bəzi insanlar zarafatla dedikləri sözlərə görə kafir olublarsa, mal-dövlətinin azalacağından və ya şan-şöhrətinin itəcəyindən qorxaraq, yaxud kiminsə xətrini qorumaq üçün küfr sözlər danışmaq zarafatla deyilən küfr sözdən daha da pisdir. Ona görə ki, adətən zarafat edən insan ətrafdakıları güldürmək məqsədi daşdığı üçün dili ilə dediyinə qəlbən etiqad etmir. Məxluq qarşısında qorxub və ya tamahkarlıq məqsədi güdüb küfr sözlər danışan isə, şeytanın vədini təsdiqləmiş olur. **«Şeytan sizi yoxsulluqla qorxudaraq alçaq işlərə sövq edər...»** (əl-Baqərə: 266). Həmçinin şeytanın əzabından qorxar. **«Sizi yalnız o Şeytan öz dostlarından qorxudub çəkindirir...»** (Al-İmran: 178). Rəhman olan Allahın **«Allah isə sizə**

bağışlanmaq və bərəkət vədəsi verir...) (əl-Baqərə: 266) – sözləri ilə dediyi vədəsini isə təsdiqləməz. Güc və qüvvət sahibi Allahın əzab vədindən qorxmaz. **«Amma siz onlardan qorxmayın! Məndən qorxun!»** (Ali İmran: 175). Hal-vəziyyəti belə olan insan Allahın dostu olmağa layiqdir, yoxsa şeytanın?!

İkinci ayə: Uca Allah buyurur: **«Qəlbi imanla sabit olduğu halda (küfr sözünü deməyə) məcbur edilən (dil ilə deyib ürəyində onu təsdiq etməyən) şəxs istisna olmaqla, hər kəs iman gətirdikdən sonra küfr etsə (onu ağır təhlükə gözləyir). Lakin qəlbən küfrə razı olanlara (qəlbində könüllü surətdə küfrə yer verənlərə) Allahın qəzəbi tutar və onlar şiddətli bir əzaba düçar olurlar!»** (ən-Nahl: 106).

Uca Allah bu məqamda yalnız qəlbi imanla sabit olub küfr olan sözü deməyə məcbur edilənləri istisna etmişdir. Bundan başqası isə istər qorxudan, istər tamahkarlıqdan, istər kiminsə xətrini qorumaqdan, istər vətəninin, ailəsinin və ya malının sevgisinə görə, istərsə də zarafatla küfr sözlər işlətsə, üzürlü sayılır. Yalnız məcbur edilən kimsələr üzürlü hesab oluna bilərlər. Ayə isə onu göstərir ki, insan söz və əməldə məcbur ola bilər. Qəlbə isə onu heç kəs məcbur edə bilməz. Uca Allah buyurur: **«Bu ona görədir ki, onlar dünyanı (fani dünya malını) axirətdən (axirət nemətlərindən) üstün tuturlar. Allah kafirləri doğru yola salmaz!»** (ən-Nahl: 107). Bu ayədə açıq-aşkar bildirilir ki, burada əzab etiqada, cahilliyə, dinə nifrətə və ya küfrü sevməyə görə deyil, dünya mənfəətini qazanıb, onu dindən üstün tutmağa görədir. Daha doğrusunu Allah bilir.

Allah səni doğru yola yönəltsin, bütün bu deyilənlərdən sonra sənin Rəbbinə tövbə etmək, Ona qayıtmaq və etdiklərindən əl çəkmək vaxtın çatmayıbmı. Eşitdiyin kimi məsələ bir tərəfdən çox təhlükəli, digər tərəfdən isə ciddi və önəmlidir.

Əbdünnəbi: Mən Allahdan bağışlanma diləyir və tövbə edirəm. Şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa ibadətə layiq haqq məbud yoxdur, Muhəmməd isə Onun elçisidir. Mən Allahdan başqa ibadət etdiklərimin hamısını inkar edirəm. Allahdan istəyirəm ki, keçmiş günahlarıma görə məni üzürlü saysın, bağışlasın. Mənə qarşı Öz lütfkarlığı, mərhəməti və bağışlaması ilə davransın. Onunla görüşənə qədər məni tövhid və doğru əqidədə sabitqədəm etsin. Qardaşım Abdullah, belə gözəl öyüd-nəsihətə və "Əbdünnəbi" adıma etiraz etdiyinə görə Allah sənə də gözəl mükafat bəxş etsin. Doğrudan da din nəsihəti tələb edir. Onu da deyim ki, mən artıq adıma dəyişib "Əbdürrəhman" adını götürdüm. Eləcə də mənim daxili pisliklərimi, batil etiqadımı mənə bildirdiyin üçün sənə təşəkkür edirəm. Halbuki əgər mən belə etiqadla Allahın hüzuruna gəlsəydim, heç vaxt nicat tapmazdım. Səndən sonuncu bir xahişim də var. İstərdim ki, çox vaxt insanların bilmədən etdikləri münkər işləri mənim üçün sadalayasan.

Abdullah: Buyur, diqqətlə məni dinlə;

- Quran və sünnədə fikir ayrılığı ilə müşahidə etdiyiniz məsələlərdə fitnə-fəsad salmaq və istədiyiniz kimi mənə vermək məqsədilə ixtilafli məsələni seçməyi özünə şüar etmə. Çünki, belə məsələlərin doğru yozumunu yalnız Allah bilir. Qoy sənin şüarın elmdə püxtələşmiş insanların şüarı olsun. Onlar Quranın çətin anlaşılan və dəqiq mənası bilinməyən (mütəşabih) ayələri haqqında: "Biz onlara iman gətirdik, onların hamısı Rəbbimizin dərgahındadır" – deyirlər. Peyğəmbər

(*Sallallahu aleyhi və sallam*) isə ixtilafı məsələlər barəsində belə bir qayda qoymuşdur: "Səni şübhələndirən məsələni tərk et və arxayın olduğun məsələni götür." Əhməd və Tirmizi. Digər hədisdə isə Peyğəmbər (*Sallallahu aleyhi və sallam*) belə deyir: "Kim şübhələrdən qorunarsa dinini və namusunu qorumuş olar. Şübhəli məsələlərə baş vuran isə harama düşər." Buxari və Müslim. Həmçinin deyilmişdir: "Qəlbinə gəlib insanların onu bilmələrini istəmədiyin hər bir iş günah qisminə daxildir." Müslim. Başqa bir hədisdə isə belə deyilir: "Üç dəfə öz qəlbindən də soruş, nəfsindən də. Yaxşı iş qəlbə xoş gələn, günah isə nəfsə gəlib qəlbə tərəddüd edən işdir. Sənə bu işdə edib-etməməyin barədə fətva versələr də bu belədir" Dzirimi və Əhməd.

• **Öz nəfsinin istəklərinə uyma.** («Ya Peyğəmbər!) Nəfsini özünə tanı edəni gördünmü?» (al-Caşiya: 23).

• **Kiməsə və ya kiminsə fikrinə, yaxud dədə-baba yoluna kor-korənə bağlanmaqdan çəkin.** Çünki belə etmək, insanı haqdan yayındırır. Mömin üçün haqq, itmiş ov kimidir. Harada tapsa, onundur. Uca Allah buyurur: «Onlara: "Allahın göndərdiyinə (*Qurana*) tabe olun!" – deyildi zaman, onlar: "Biz, ancaq atalarımızın getdiyi yolla gedəcəyik!" – deyirlər. Bəs ataları bir şey anlamayıb doğru yolda deyildilərsə necə?» (al-Əqara: 170).

• **Heç vaxt özünü kafirlərə oxşatma.** Doğrudan da bu hər bir bələnin başıdır. Peyğəmbər (*Sallallahu aleyhi və sallam*) demişdir: "Kim özünü bir tayfaya oxşadarsa, o da onlardandır." Əbu Davud.

• **Allahdan başqasına təvəkkül etmə.** Uca Allah buyurur: «Kim Allaha təvəkkül etsə, (*Allah*) ona kifayət edər...» (ət-Talaq: 3).

• **Allaha asi olan işlərdə heç bir məxluqa itaət etmə.** Peyğəmbər (*Sallallahu aleyhi və sallam*) demişdir: "Yaradana asilik olan heç bir işdə məxluqa itaət yoxdur".

• **Allaha qarşı pis zənn etməkdən uzaq ol.** Uca Allah qüdsi hədisdə deyir: "Bəndəm Mənim haqqımda necə zənn edirsə, Mən də onun üçün elə olaram". Buxari və Müslim.

• **Müsibət baş vermədən və ya baş verəndən sonra onu özündən uzaqlaşdırmaq üçün nə bədə qoluna dəmir halqa taxasan və ya ip bağlayasan.**

• **Gözdəymədən qorunmaq üçün gözmuncuğu və ya oxşar şeylər taxma.** Bu doğrudan da şirkdir. Peyğəmbər (*Sallallahu aleyhi və sallam*) deyir: "Kim üzərinə (*gözmuncuğu və ya ona oxşar*) bir şey taxarsa, ona da həvalə olunar." Əhməd və Tirmizi.

• **Daşlara, ağaclara, qədimi əşyalara və ya məbədlərə əl sürtüb bərəkət istəmə.** Bu doğrudan da şirkdir.

• **Qarşına çıxan quşdan və ya hər hansı şeydən bədbinlik gələcəyini gözləmə.** Bu da şirkdir. Peyğəmbər (*Sallallahu aleyhi və sallam*) üç dəfə: "Bədbinlik (*tətəyyür*) şirkdir..." – deyib, sözünü təkrarlamışdır." Əhməd və Əbu Davud.

• **Qeybi bildiklərini iddia edən sehrbazlara və falçılara, qəzetlərdə ulduz fallarını yayan, insanların xoşbəxtliyindən və bədbəxtliyindən xəbər verdiklərini iddia edən münəccimlərə heç vaxt inanma.** Onlara inanmaq şirkdir. Çünki qeybi Allahdan başqa heç kəs bilə bilməz.

• **Yağış yağmasını ulduzlara və ya fəsillərə nisbət etmə.** Bu da şirkdir. Yağışın yağmasını yalnız Allaha nisbət etmək lazımdır.

- And içilən kim olursa olsun, sən Allahdan başqasına and içmə. Bu, Allaha şəriq qoşmaqdır. Hədəsdə deyilir ki, **"kim Allahdan başqasına and içərsə, ya küfr, ya da şirk etmiş olar."** Əhməd və Əbu Davud. Bu məsələyə, peyğəmbərə, amanətə, namus-qeyrətə, özünə və ya həyatına and içməyi misal çəkmək olar.
- Heç vaxt zəmanəni, küləyi, günəşi, soyuğu və ya istini söymə. Çünki onları söymək, onları yaradan Allahu söymək kimidir.
- Başına gələn pis işdən sonra "əgər" kəlməsini işlətməkdən (*əgər belə etsəydim, bu baş verməzdi və s. deməkdən*) çəkin. Belə demək şeytan əməlinə yol açır və bunu deyən insan Allahın qəza-qədərinə etiraz etmiş olur. Bu sözün əvəzində belə demək lazımdır: Bu Allahın qədəridir və O, istədiyini etmişdir.
- Qəbirləri məscid etmə. İçərisində qəbir olan məsciddə namaz qılmaq olmaz. Buxari və Müslimin səhih kitablarında rəvayət olunur ki, Aişə ☺ deyir ki, Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) ölüm ayağında olarkən belə deyirdi: "Öz peyğəmbərlərinin qəbirlərini məscid etdikləri üçün Allah yəhudi və xaçpərəstlərə lənət etsin. Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) öz ümmətini onların etdiklərindən çəkindirirdi". Aişə ☺ deyir ki, əgər bu qadağa olmasaydı, onun da qəbrini ucaldardılar. Buxari və Müslim. Həmçinin Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) demişdir: "Sizdən əvvəlki ümmətlər öz peyğəmbərlərinin və əməlisaleh insanların qəbirlərini məscid edərdilər. Siz isə qəbirləri məscid etməyin. Mən bunu sizə qadağan edirəm." Əbu Əvəns.
- Peyğəmbərin (Sallallahu aleyhi və sallam) özü ilə və ya əməlisaleh insanlarla təvəssül etməyin icazəli olması haqqında yalançıların uydurduqları hədislərə inanma. Bu hədislər onun adından uydurulub. Belə uydurmaldan; "mənim xətrimlə təvəssül edin. Çünki Allah yanında mənim xətrim ucadır.", "İşləriniz çətinə düşəndə qəbir sahiblərinə üz tutun.", "Allah hər bir övləyanın qəbri üzərində bir mələk qoyub ki, insanların istəklərini həyata keçirsin.", "Əgər biriniz duş barədə yaxşı zənn edərsə, ona fayda verir." Buna oxşar uydurma rəvayətlər çoxdur.
- Dini bayramlar adı altında keçirilən mövlud, İsrə və Mərac, şaban ayının orta gecəsi və s. bu kimi tədbirlərə qatılma. Bütün bunlar şəriətdə əsası olmayan yeniliklərdir. Nə Peyğəmbərdən (Sallallahu aleyhi və sallam), nə də onu bizdən çox sevən səhabələrdən bu barədə heç bir əsas yoxdur. Səhabələr xeyirxah işlərdə bizdən daha fəal idilər. Əgər bu xeyirli bir iş olsaydı, onlar bunu bizdən öncə edərdilər.

Lə iləhə illəllah – şəhadət kəlməsi

Bu kəlmə iki əsasə söykənir: **Birinci:** Allahdan başqasının haqq ilahlığını inkar edən *"Lə iləhə"* – kəlməsi. **İkinci:** Təkcə Allahın haqq ilahlığını isbat edən *"İlləllah"* – kəlməsi. Uca Allah buyurur: **﴿Yadına sal ki, bir zaman İbrahim atasına və qövmünə demişdi: "Mən sizin ibadət etdiklərinizdən (bütlərdən) tamamilə uzağam; - Yalnız mənə yoxdan yaradan (Allahdan) başqa! Şübhəsiz ki, O mənə doğru yola müvəffəq edəcəkdir!">﴾** (az-Zucruf surəsi). Allaha ibadət etmək kifayət deyil, bununla yanaşı ibadət təkcə Onun üçün olmalıdır. Tovhid etiqadı ilə tək Allaha ibadət etmədikcə, şirkdən və şirk edənlərdən imtina etmədikcə Tovhid etiqadı doğru sayılmaz.

Rəvayətdə deyilir ki, "cənnətin açarı lə iləhə illəllah kəlməsidir. Amma bu kəlməni deyən hər kəsin üzünə cənnətin qapıları açılacaqmı?"

Vahb ibn Münəbbihə deyirlər ki, məgər *"Lə iləhə illəllah"* cənnətin açarı deyilmə? O isə cavabında deyir: *"Bəli, amma hər bir açarın dişləri olmalıdır. Əgər dişləri olan açar gətirsən, qapı sənə üçün açılar, əks təqdirdə isə açılmaz".*

Peyğəmbərimizdən ^(Səlləllahu əleyhi və səlləm) bu açarın dişlərini təyin edən bir çox hədislər rəvayət olunmuşdur. Məsələn, "kim *"lə iləhə illəllah"* kəlməsini xalis niyyətlə deyərsə...", "qəlbi ilə təsdiqləyərək deyərsə...", "qəlbində onun haqq olmasını bilərək deyərsə..." və sairə bu kimi hədislər vardır. Bu kəlməni deyib, cənnətə daxil olmağı təsdiqləyən hədislər, eyni zamanda onun mənasını bilməyi, ölənə qədər onu deməkdə sabit olmağı, dəlalət etdiyi mənaya itaət etməyi və sairə bu kimi şərtləri də təyin etmişdir.

Lə iləhə illəllah kəlməsinin cənnətin açarı olması və öz sahibinə fayda verməsi üçün alimlər bir çox dəlilləri əsas götürüb, bu kəlmə üçün şərtlər qoyub, maneələri göstərirlər. Aşağıda qeyd olunacaq şərtlər açarın dişləridir. Həmin şərtlər bunlardır:

① Bilmək: Hər sözün mənası olduğu kimi *"Lə iləhə illəllah"* kəlməsinin də cəhaləti dəf edən mənası var. Bu mənə, Allahdan başqasında ilahlığın olmasını inkar etmək və haqq ilahlığı Allaha aid etməkdir. Başqa sözlə desək, Allahdan başqa haqq məbudun olmadığını bilmək. Uca Allah buyurur: **﴿Ancaq mənasını bilərək haqq şəhadət verənlər müstəsnaadır.﴾** (az-Zucruf: 86). Peyğəmbər ^(Səlləllahu əleyhi və səlləm) demişdir: *"Kim ölərkən Allahdan başqa haqq məbudun olmadığını bilib ölərsə, cənnətə daxil olar."* ^{Müslim.}

② Yəqin olmaq: Bu kəlmənin dəlalət etdiyi mənaya tam yəqinliklə inanmaq. Çünki bu kəlmə şübhəni, zənni, tərəddüdü və ehtimalı qəbul etmir. Əksinə, tam yəqinliyi sevir. Uca Allah möminləri vəsf edərək deyir: **﴿Möminlər yalnız Allaha və Peyğəmbərinə iman gətirən, (iman gətirdikdən) sonra heç bir şək-k-şübhəyə**

düşməyən, Allah yolunda malları və canları ilə vuruşanlardır! Məhz belələri (imanlarında) sadıq olanlardır! (əl-Hucurat: 15). Bu kəlməni yalnız dildə demək kifayət deyil. Bununla yanaşı, qəlbə yəqinlik olmalıdır. Qəlbə yəqinlik olmazsa, sırf münafıqlıq olar. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və əlləhi) demişdir: *"Şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa haqq məbud yoxdur və mən Onun elçisiyəm. Həqiqətən qəlbində bu iki kəlmə barəsində şəkk-şübhə olmadan onlar ilə Allah dərgahına gələn insan cənnətə daxil olar"*. Müslim.

3 Qəbul etmək: Bildikdən və yəqin olduqdan sonra mütləq bu yəqin elmin əsər-əlaməti olmalıdır. Bu isə həmin kəlmənin daşdığı mənanı qəlb və dil ilə qəbul etməkdir. Kim tövhid dəvətini rədd edib, onu qəbul etməzsə, kafir olar. Bu rəddetmə təkəbbürlük, inadkarlıq və ya həsəd səbəbi ilə olsa da, fərq etmir. Uca Allah bu kəlməni təkəbbürlüləklə rədd edənlər barəsində belə deyir: *«Onlara: "Allahdan başqa heç bir haqq məbud yoxdur!" – deyildiği zaman təkəbbür göstərirdilər.»* (əə-Səffat: 35).

4 İtaətkarlıq: Tövhidə tam itaətkarlıq olmalıdır. Sırf həqiqət və imanın əməldə təzahürü budur. Bu itaətkarlıq Allahın buyurduqlarına əməl edib qadağan etdiklərindən çəkinməklə olur. Uca Allah buyurur: *«Kim yaxşı əməl sahibi olub özünü Allaha təslim edərsə, o artıq ən möhkəm ipdən yapışmış olur. Bütün işlərin axırı Allaha gəlib çıxacaqdır!»* (Loğman: 22). Bu, itaətkarlıq göstərməyin kamil məqamıdır.

5 Sadıq olmaq: Bu kəlməni deyərkən yalançılığın əksi olan sadıqlığı nümayiş etdirmək. Kim bu kəlməni yalnız dili ilə deyər qəlbi isə onu yalanlayarsa, o münafıqdır. Uca Allah münafıqları məzəmmət edərək buyurur: *«Onlar ürəklərində olmayamı dilləri ilə deyirlər...»* (əl-Fəthi: 11).

6 Məhəbbət: Mömin bu kəlməni, ona əməl etməyi və ona əməl edənləri sevməlidir. Bəndənin rəbbinə olan sevgisinin əlaməti, nəfsinin istəyini tərk edib, Allahın istədiklərini üstün tutmaq, Allahı və rəsulunu dost tutanları dost tutmaq, düşmən olanlara düşmən olmaq, Peyğəmbərinə ^(Səlləlləhu əleyhi və əlləhi) itaət etmək, onun yolunu tutmaq və şəriətini qəbul etmək.

7 İxlaslı olmaq: Bu kəlməni deməkdə məqsədi yalnız Allahın rızasını qazanmaq olmalıdır. Uca Allah buyurur: *«Halbuki onlara əmr edilmişdir ki, Allaha – dini yalnız Ona məxsus edərək ibadət etsinlər...»* (əl-Bəyyinə: 5). Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və əlləhi) demişdir: *"Həqiqətən Allah Onun rızasını qazanmaq məqsədi ilə lə iləha illəllah kəlməsini deyənləri cəhənnəm atəşinə haram etmişdir"*. Buxari.

Muhəmmədən rəsuləllah

Muhəmmədin Allahın elçisi olduğuna şahadət vermək.

Ölən insan qəbrində imtahan olunub üç sual ilə sorğu-sual olunur. Suallara cavab verən nicat tapır, cavab vermədikdə isə həlak olur. Həmin suallardan biri də **"Peyğəmbərin kimdir?"** – sualıdır. Dünyada olarkən bu kəlmənin şərtlərinə əməl edən kimsə Allah tərəfindən müvəffəqiyyət qazanaraq, qəbirdə isə Allahdan ilham alaraq suala cavab verə biləcəkdir. Bu kəlmə ona mal-dövlət və övlad köməyi fayda verməyən axirət günündə də ona xeyir verəcəkdir. Bu şərtlər aşağıdakılardır:

1 Muhəmməd Peyğəmbərin ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) **əmr etdiyi işlərdə ona itaət etmək:** Uca Allah ona itaət etməyi bizə əmr edərək deyir: **«Peyğəmbərə itaət edən kimsə, şübhəsiz ki, Allaha itaət etmiş olur...»** (Nisa: 80). **«(Ya Rəsulum!) De: "Əgər siz Allahu sevirsinizsə, mənim ardınca gəlin ki, Allah da sizi sevsin..."»** (Ali İmran: 31). Cənnətə mütləq şəkildə daxil olmaq ona mütləq itaətdən asılıdır. Peyğəmbər demişdir: **"Yalnız imtina edənlərdən başqa immətəmin hamısı cənnətə daxil olacaq."** Orada olanlar: Ey Allahın elçisi, bundan kim imtina edər? – dedilər. Peyğəmbər ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) dedi: **"Kim mənə itaət edərsə, cənnətə daxil olar, asilik edən isə, imtina etmiş olar."** Buxari. Kim Peyğəmbəri ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) sevirsə, ona itaət etməlidir. Çünki itaət etmək sevməyin səmərəsidir. Kim Peyğəmbərə ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) itaət etməyib, onun yolunu tutmayıb, onu sevdiyini iddia edərsə, o, öz iddiasında yalançıdır.

2 Dediklərini təsdiqləmək: Kim şəhvətində və nəfsinə uyaraq Peyğəmbərin ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) dediyi dəqiq məlumatı yalan hesab edərsə, Allahu və rəsulunu yalançı saymış olar. Çünki Peyğəmbər ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) səhv etməkdən və yalan danışmaqdan qorunmuşdur. **«O, kefi istəyəni (havadan) danışmır.»** (ən-Nacm: 3).

3 Onun qadağan etdiklərindən əl çəkmək: İlk olaraq ən böyük günah olan şirkdən, sonra digər böyük və kiçik günahlardan, bəyənilməyən *(məkruh)* əməllərdən əl çəkmək lazımdır. Müsəlmanın imanı Peyğəmbərinə ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) olan sevgisi qədərində artar. İmanı artdıqca, Allah da ona yaxşı işləri sevirər, küfrə, fasiqliyə və asiliyə isə nifrətini artırar.

4 Allaha Peyğəmbərinin ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) **dili ilə deyilən şəriətlə ibadət etmək:** İbadət əsasən, qadağa üzərində qurulmuşdur. Allaha yalnız Peyğəmbərin ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) gətirdiyi şəriət ilə ibadət etmək lazımdır. Peyğəmbər ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) demişdir: **"Kim bizim demədiyimiz bir işi görərsə, etdiyi rədd olunar."** (Müslim).

Faydalı məlumat: Peyğəmbəri ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) və onun gətirdiyi şəriəti sevmək hər bir müsəlman üçün vacibdir. Peyğəmbərin ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) şəriətindən nəyəse nifrət etmək küfrdür; Şəriət əhkamına nifrət edə-edə əməl etsə də hökmü yenə küfrdür. Peyğəmbərə ^(Səlləllahu aleyhi və səlləm) mücərrəd sevgi bəsləmək kifayət deyil. O, sənin

üçün hər şeydən – hətta özündən sevimli olmalıdır. İnsan sevdiyini üstün tutur və ona uyğun davranar. Öz sevgisində Peyğəmbərə ^{(Sallallahu} _{aleyhi və sallam)} sadıq olan insan, əməllərində özünü ona oxşadan, söz və əməl ilə sünnesinə riayət edən, əmrlərinə bağlanıb qadağalarından çəkinəndir. Həmçinin çətin və xoş anlarında onun əxlaqı ilə davranan insan ona sadıqdır. İtaət etmək sevginin bəhrəsidir. İtaətsiz sevgi sədaqətli olmaz.

Peyğəmbəri ^{(Sallallahu} _{aleyhi və sallam)} sevməyin əlamətləri çoxdur. Onlardan aşağıdakıları demək olar:

✿ Onun adını çox çəkmək və çoxlu salavat demək. İnsan sevdiyinin adını çox çəkar.

✿ Onunla Qiyamət günündə görüşmək arzusunda olmaq. Sevən insan sevdiyini görməyə can atar.

✿ Onun adı çəkildə hörmət göstərmək. İshaq adlı alim deyir: "Peyğəmbərin ^{(Sallallahu} _{aleyhi və sallam)} vəfat edəndən sonra əshabələri onun adını çəkəndə onu hörmətlə anır, təsirlənir və kədərlənirdilər".

✿ Ona nifrət edənə nifrət etmək, düşmənçilik edənə düşmənçilik etmək. Sünnesinə müxalif olanlardan və dininə yeniliklər *(bidətlər)* əlavə edən bidətçi və ikiüzlülərdən uzaq olmaq.

✿ Peyğəmbərin ^{(Sallallahu} _{aleyhi və sallam)} sevdiyi insanları – həyat yoldaşları da daxil olmaqla əhli-beytini, mühasir və ənsarlardan olan əshabələrini sevmək. Onun düşmən kimi qəbul etdiklərini düşmən kimi qəbul etmək, nifrət etdiklərinə nifrət etmək. Peyğəmbərin ^{(Sallallahu} _{aleyhi və sallam)} nümunəvi əxlaqına əməl etmək də bu qəbildəndir. O, insanlar arasında ən nümunəvi əxlaq sahibi idi. Aişə ^(r.a.) deyir: "Peyğəmbərin ^{(Sallallahu} _{aleyhi və sallam)} əxlaqı Qurani-Kərim idi". Yəni o, Quranın ona əmr etdiklərinə əməl etməyi özünə borc bilirdi.

Peyğəmbərin ^{(Sallallahu} _{aleyhi və sallam)} vəsfi haqqında bunları demək olar: O, cəngavər və qızgın döyüş meydanında çox şücaətli idi. O, çox səxavətli və cömərd idi, ələlxüsus ramazan ayında. O, insanlar üçün xeyir sevən və mülayim idi. Heç vaxt, heç kəsdən özünə görə qisas almamışdır. Allahın əmrlərini qorumaqda hər kəsdən məsuliyyətli idi. Fəxr etmək məqamı gələndə hər kəsdən təvazökar olardı. O, pərdə arxasından çıxmamış bakirə qızdan da çox həya sahibi idi. O, ailəsi üçün ən xeyirxah, məxluqat üçün mərhəmətli idi. Onun bu kimi vəsfləri çoxdur.

ŞƏRİİ PAKLIQ (Təharət)

Namaz İslamın ikinci əsasıdır. Onun düzgün olması üçün şəritin tələb etdiyi qaydada təmizlənmək lazımdır. Bu təmizlik su və ya torpaq ilə olur.

Suyun növləri: 1. Özü təmiz olub başqasını da təmizləyən **təmiz su**. 2. Az miqdarda olduqda natəmiz şeylərlə çirklənmiş, çox miqdarda olduqda isə natəmizliklə dadı, rəngi və ya iyi dəyişmiş **murdar su**.

Diqqət! Çirkab qatılmış su çox miqdarda olduqda onun rəngi, dadı və ya iyi dəyişmədikcə murdar olmaz. Az miqdarda olan su çirkabın toxunması ilə murdar olur. Su iki qüllədən, yəni 210 lrdən artıq olduqda çox sayılır.

Qablar: Qızıl və gümüş qablardan başqa, hər bir qabı istifadə etmək olar. Qızıl və gümüş qabda təmizlənən pak olur, amma bu qablardan istifadə etdiyinə görə günah qazanır. Həmçinin kafirlərin qab-qacaqlarını və paltarlarını istifadə etmək icazəlidir. Yalnız bunların murdarlığı isbat olunduqda qadağan olunur.

Ölmüş heyvanın dərisi: Bu birmənalı olaraq murdar sayılır. Ölmüş heyvan iki növ ola bilər: 1. Əslən əti yeyilməyən. 2. Kəsilmədən ölmüş, əti yeyilən heyvan. Bu növ heyvanın dərisi aşılanarsa, oru sulu işlərdə deyil, quru işlərdə istifadə etmək olar.

Subaşından təmizlənmək (əl-İstinca): Ön və arxa ifrazat orqanlarından xaric olan natəmizliyin təmizlənməsi su ilə olduqda istinca, daş və ya kağız ilə olduqda isticmar adlanır. İsticmar etmək üçün istifadə olunan vasitə pak, icazəli və təmizləyici olmalı, yeyinti məhsulu olmamalıdır. Bu təmizlikdə üç və daha artıq daş istifadə olunmalıdır. İfrazat çıxışlarından xaric olan hər ifrazata görə istinca və ya isticmar etmək vacibdir.

Subaşında ehtiyacını ödəyərkən aldığı vəziyyətdə lazımı qədərdən artıq qalmaq haramdır. Həmçinin su mənbələrinə, istifadə olunan yola, insanların dincəldikləri kölgəliklərə, meyvəli ağacın altına və açıq sahədə üzünü qibləyə tərəf tutub, subaşına çıxmaq da haramdır.

Subaşına gedən insanın üzərində Allahın adı olan əşyanı özü ilə aparması və ya bu zaman danışması bəyənilmir (*məkrühdür*). Həmçinin çala yerlərə yüngül subaşı etmək, sağ əl ilə övrət yerinə toxunmaq və bağlı yerdə qibləyə tərəf dönmək bəyənilmir (*məkrühdür*). Bunları yalnız zərurət halında etmək olar.

Ehtiyacını ödəyən insanın təmizlənərkən yumaq və ya silmək saylarını tək sayda etməsi, eyni anda həm sudan, həm də daş (*kağız və s.*) istifadə etməsi müstəhəbdir.

Misvaklanmaq: Əl-Ərak ağacının çubuqları kimi yumuşaq çubuqlardan misvak kimi istifadə etmək sünnədir. Namazdan, Quran oxumadan və dəstəmazda ağzını yaxalamadan öncə, yaxud yuxudan oyanandan sonra, həmçinin məscidə və ya evə daxil olduqda, ağız boşluğunun qoxusu dəyişdikdə və s. hallarda misvakdan istifadə etmək daha gərəklidir. Misvaklanmaq və dəstəmaz almaq kimi işləri sağ tərəfdən başlamaq, natəmizlikləri isə sol əl ilə təmizləmək **sünnədir**.

Dəstəmaz: Dəstəmazın əsas əməlləri bunlardır: 1. Üzü bir dəfə yumaq. Bura ağız və burun yuyulması da daxildir. 2. Əllərin dirsəklərə qədər bir dəfə yuyulması. 3. Başın hər tərəfinə bir dəfə məsh etmək. Qulaqlara məsh etmək də buraya daxildir. 4. Ayaqları topuqlara qədər yumaq. 5. Tərtib. 6. Ardıcılıq.

Dəstəmazın müstəhəb əməlləri isə bunlardır: misvaklanmaq, əvvəldə əlləri yumaq, ağız və burununu üzdən öncə yaxalamaq və oruc olmadıqda bu əzalari dəridən təmizləmək, yaş barmaqları qalın saqqalın aralarına çəkmək, barmaqların aralarını

sürtmək, sağ əzalardan başlamaq, əzaları iki və ya üç dəfə yumaq, sağ əl ilə buruna su alıb, sol əl ilə təmizləmək, əl ilə əzaları sürtmək, dəstəməzi tam rahat şəkildə almaq və sonra bəlli duanı oxumaq.

Dəstəməzin vacib əməlləri: Əvvəldə "Bismillah"¹ demək. Gecə yuxusundan oyanan insanın əlini su qabına salmadan öncə əllərini üç dəfə yaxalaması.

Dəstəməzin bəyənilməyən (makruhi) əməlləri: Çox soyuq və ya isti su ilə dəstəməz almaq. Bir əzanı üçdən artıq sayda yumaq. Əzalarda qalan suyu çırpmaq. Gözün içərisini yumaq. **Dəstəməzdan sonra əzaları qurulamaq isə icazəlidir.**

Diqqət! Ağız yaxalayarkən suyu ağızda çalxalamaq lazımdır. Burunu yaxalayarkən suyu təkə əl ilə deyil, həm də nəfəs ilə buruna çəkmək və elə də geri çıxartmaq lazımdır. Ağız və burunun təmizlənməsi yalnız bu qaydada doğru sayılır.

Dəstəməzin təsviri: Dəstəməz almaq istəyən qəlbi ilə niyyət etməli, sonra bismilləh deyib əllərini üç dəfə yuyur, ağızını və burnunu yaxalayır, sonra üzünü (baş tüklərinin bitən yerindən alt çənəyə qədər uzununa, bir qulaqdan digər qulağa qədər eninə) yuyur, sonra bilək də daxil olmaqla əllərini dirsəklərlə birlikdə yuyur, sonra üz tərəfdən başlayıb, başın arxa tərəfinə qədər qulaq arxası dəri də daxil olmaqla məsh edir, sonra şəhadət barmaqlarını qulaq boşluqlarına daxil edib, baş barmaqlarla qulağın arxasına məsh edir, sonda isə ayaqlarını topuqlarla birlikdə yuyur.

Diqqət! Saqqal qalın deyilsə, üz dərisi yuyulmalı, qalındırsa, saqqalın üst tərəfi yuyulmalıdır.

Xofların üzərinə məsh etmək: Xoff dəridən və ya oxşar şeylərdən tikilən ayaq geyimidir. Yun və oxşar mallardan hazırlanıqda corab adlanır. Xofların üzərinə yalnız dəstəməz aldıqda məsh etmək olar və bunun üçün aşağıdakı şərtlər tamamlanmalıdır: **1.** Xufları tam dəstəməz alıb, ikinci ayağını yuduqdan sonra geyinmək. **2.** Təmizliyi su ilə etmək. **3.** Ayağa geyinilən geyim yuyulması vacib olan yerləri örtməlidir. **4.** Geyim geyinilməsi icazəli olan geyimlərdən olmalıdır (yəni oğurluq, yaxud ipəkdən hazırlanmış olmamalıdır). **5.** Geyim pak olmalıdır.

Əmmamənin də üzərinə məsh etmək olar, amma bunun üçün aşağıdakı şərtlər tamamlanmalıdır: **1.** Əmmamə kişi geyimi kimi nəzərdə tutulmalıdır. **2.** Adətən əmmamə başın hansı hissələrini örtürsə, o yerləri örtməlidir. **3.** Məsh etmək qüslün deyil, dəstəməzin pozulmasına görə olmalıdır. **4.** Təmizlik su ilə aparılmalıdır.

Qadın hicabının üzərinə də məsh etmək olar və bunun üçün də müəyyən şərtlər tamamlanmalıdır: **1.** Baş örtüyü qadınlara xas olmalıdır. **2.** Baş örtüyü boğazdan örtülməlidir. **3.** Məsh etmək qüslün deyil, dəstəməzin pozulmasına görə olmalıdır. **4.** Təmizlik su ilə aparılmalıdır. **5.** Adətən hicab başın hansı hissələrini örtürsə, o yerləri örtməlidir.

Məshin müddəti: Daimi yaşadığı yerdə olan insan bir, səfərdə olub namazları qısaltmaq güzəştinə sahib olan insan isə üç sutka müddətində məsh edə bilər.

Daimi yaşadığı yerdə yaşayan insan üçün məsh müddətinin başlama anı, geyimi geyindikdən sonra dəstəməzi pozulduqda etdiyi ilk məshin vaxtından başlayıb ertəsi gün həmin vaxta qədər (24 saat) davam edir.

¹ Dəstəməzin əvvəlində "bismillah" deməyin hökmü barədə alimlərin fikir ayrılığı mövcuddur. Bəziləri bunu vacib, bəziləri isə müstəhəb hesab edirlər. (fərc.)

Faydalı məlumat: Kim səfərdə olarkən məsh çəkib sonra daimi yaşadığı yərə gələr, yaxud yaşadığı yerdə olarkən məsh çəkib sonra səfərə çıxar, yaxud məshin başlama vaxtını xatırlamazsa yaşadığı yerdə yaşayan adam kimi (24 saat) məsh çəkməlidir.

Gibs və sarğının üzərinə məsh etmək olar, amma bunun üçün müəyyən şərtlər tamamlanmalıdır: **1.** Sarğı ehtiyac üzündən daşınmalıdır. **2.** Sarğı ehtiyac yerindən artıq yeri tutmamalıdır. **3.** Dəstəməzin digər əzalarından sonra dərhal məsh etmək lazımdır. Əgər sarğı ehtiyac olan yerdən artıq yeri tutarsa, sarğını bu yerlərdən açmaq lazımdır. Əgər sarğının bu yerlərini açıb zərər görməkdən ehtiyat edərsə, sarğının üzərinə məsh edə bilər.

Xoffun məsh çəkilən hissəsi, ən çox halda ayaq barmaqlardan başlayıb topuqların üst hissəsinə qədərdir. Məsh edərkən əl barmaqlarını da aralı tutub, məsh etmək lazımdır.

Faydalı məlumatlar: ❀ Birinci sağ ayağa deyil, hər ikisinə eyni anda məsh etmək daha yaxşıdır. ❀ Xoffun altına və ya arxasına məsh etmək sünnədən deyil. Əgər xoffun yalnız bu hissələrinə məsh etməklə kifayətlənərsə, məshi düzgün sayılmaz. ❀ Xufflara məsh etmək əvəzinə, onları yumaq və ya məshi təkrarlamaq məkrühdür. ❀ Əmmamə və hicabın əksər hissəsinə məsh etmək vacibdir.

Dəstəməzi pozan amillər: **1.** Ön və arxa ifrazat yerlərindən xaric olan yel və ya sperma kimi təmiz, yaxud sidik və ya məzi kimi nəcisin çıxması. **2.** Yatmaqla və ya ürəyi getməklə ağına hakim olmamaq. Oturaq halda və ya ayaq üstə mürgüləmək müstəsnadır. **3.** Kiçik və ya böyük subaşının adət olunmayan yerdən çıxması. **4.** Kiçik və ya böyük subaşından başqa, bədəndən hər hansı murdar şeyin, qan və s. – çox miqdarda xaric olması. **5.** Dəvə ətinin yeyilməsi. **6.** Əl ilə övrat yerinə toxunmaq. **7.** Arada heç bir maneə olmadan kişinin qadına və ya qadının kişiye şəhvətlə toxunması. **8.** Dindən çıxmaq.

Kim dəstəməzli olduğunu yəqin bilib, onun pozulmasını ehtimal edər və ya dəstəməzin pozulmasını yəqin bilib pozulmadığını ehtimal edərsə, yəqin olduğu fikərə qərar verməlidir.

Qüsl: Qüslü vacib edən hallar bunlardır: **1.** Spermanın ləzzət ilə çıxması. Yaxud yatmış insandan ləzzətlə və ya ləzzətsiz çıxması. **2.** Orqanın baş hissəsinin qadının orqanında itməsi. Hətta boşalma olmasa belə. **3.** Kafirin və ya mürtədin islamı qəbul etməsi. **4.** Aybaşı qanının ifrazı. **5.** Nifas qanının çıxması. **6.** Müsəlmanın ölməsi. **Qüslün fərz əməlləri:** Qüsl alarkən bədənin hər hissəsinə, eləcə də ağız və buruna su vurmaq kifayətdir. **Qüslün kamil şəkildə alınması doqquz əməllə tamamlanır:** **1.** Niyyyət. **2.** Bismilləh demək. **3.** Əllərini qaba salmadan öncə onları üç dəfə yumaq. **4.** Ayıb yerlərini və ətrafını yumaq. **5.** Dəstəməz almaq. **6.** Başına üç dəfə su tökmək. **7.** Bədəninə su vurmaq. **8.** Yaş əl ilə bədəninə sürtmək. **9.** Sağ tərəfdən başlamaq.

Dəstəməzi olmayan insanın bunları etməsi haramdır: **1.** Qurana əl vurmaq. **2.** Namaz qılmaq. **3.** Kəbəni təvaf etmək. Qüslsüz adama isə bunlarla yanaşı, aşağıdakılar da qadağan olunur: **4.** Quran oxumaq. **5.** Məsciddə dayanmaq. Boynunda qüsl olan insanın dəstəməz almamış yatması və təmizləyərkən suyu israf etməsi məkrühdür.

Təyəmmüm almaq üçün aşağıdakı şərtlər olmalıdır: 1. Su tapmadıqda. 2. Təyəmmümü pak, mübah, tozlu, yanmamış torpaq ilə almaq. **Təyəmmümün əsas əməlləri** üzə və əllərin bilək hissəsinə qədər tam məsh etmək, ardıclığı və tərtibi qorumaqdır. **Təyəmmümü pozan amillər:** 1. Dəstəməzi pozan amillər. 2. Su olmadığı üçün təyəmmüm edən su tapdıqda. 3. Təyəmmüm etməyə imkan verən amil, xəstəlik və s. – aradan qalxdıqda. **Təyəmmümün sünne əməlləri:** 1. Ardıclığa və tərtibə riayət etmək. 2. Təyəmmümü namazın son vaxtına qədər saxlamaq. 3. Təyəmmümdən sonra dəstəməzdən sonra oxunan duanı oxumaq.

Təyəmmüm etməyin qaydası: Təyəmmüm etməyə niyyət edərək, bismilləh deyib, əllərinin iç hissəsini bir dəfə torpağa vuraraq üzünə və saqqalına, sonra sol əlinin içi ilə sağ əlinin, sağ əlinin içi ilə də sol əlinin üzərinə məsh edir.

Murdar şeyləri təmizləməyin qaydası; Canlılar: Canlılar murdar və paklıq baxımından iki qismə bölünürlər: 1. **Murdar (nəcis) olanlar:** Məsələn, it, donuz və əsası bunlardan olan hər şey, eləcə də əti yeyilməyən quşlar və yaradılış baxımından pişikdən böyük olan heyvanlar. Bu növ heyvanların sidiiyi, peyini, təri, ağız suyu, sperması, südü və qusuntusu murdar (nəcis) sayılır. 2. **Pak olanlar:** Buraya isə üç qism daxildir: **A.** İnsan. İnsanın sperması, təri, ağız suyu, südü, burun ifrazatı, bəlgəmi, qadın cinsiyyət orqanındakı nəmlik və digər bütün ifrazatları pakdır. Yalnız sidik, nəcis, məzi, vədi və qan murdar sayılır. **B.** Əti yeyilən heyvanlar və onların sidiiyi, peyini, sperması, südü, təri, ağız suyu, burun ifrazatı, qusuntusu, məzisi və vadisi təmiz hesab olunur. **C.** O heyvanlar ki, özünü onlardan qorumaq çətindir. Məsələn eşşək, pişik, siçan və s. Bu kimi heyvanların yalnız ağız suyu və təri pak hesab olunur.

Meyitlər: İnsan, balıq, çəyirtkə, eləcə də əqrəb, qarışqa və ağcaqanad kimi bədənində axar qan olmayan canlıların ölüsündən başqa, bütün ölümlər murdar sayılır.

Cansızlar: Yuxarıda deyilən murdar şeylərin cansızları istisna olmaqla yer, ağac və s. bu kimi cansızlar pak sayılır.

Faydalı məlumatlar: ● Qan, qusuntu və irin murdardır. Pak heyvanın az miqdarda olan bu ifrazatları namaz və digər hallarda bağışlanandır. ● İki növ qan pakdır. 1. balıq qanı. 2. kəsilməmiş heyvanın ətində və damarlarında qalan qan. ● Əti yeyilən heyvan sağ ola-ola ondan qoparılan parça, qan laxtası və rüşeym murdar sayılır. ● Murdar şeyləri təmizləmək üçün niyyət etmək lazım deyil. Məsələn əgər murdarlıq yağışın yağması ilə gedərsə, pak sayılır. ● Murdar şeyə əl ilə toxunmaq, yaxud ayaq ilə tapdalamaq dəstəməzi pozmur. Sadəcə olaraq, bədənə və paltarın harasına dəyibsə, oranı da təmizləmək lazımdır. ● Murdar şeylər aşağıdakı şərtlərlə təmizlənir. 1. Təmiz su ilə yumaq. 2. Əgər sıxılan şeydirsə, onu suyun xaricində sıxmaq. 3. Yumaqla təmiz olursa, batan yeri qaşımaq. 4. İtin murdarladığı şeyi təmizləmək üçün yeddi dəfə su ilə, səkkizincidə isə torpaq və ya sabun¹ ilə yumaq lazımdır.

¹ Müəllif bu murdarlığın sabun ilə təmizlənməsini qeyd etmişdir. Lakin daha əsaslı görüşə görə, bu təmizlik tam olaraq yalnız torpaqla həyata keçirilə bilər.

Qeydlər: ● Yerə düşən murdar şey sidik kimi maye halındadırsa, onun üzərinə su töküüb murdarlığı, iyini və rəngini itirmək kifayətdir. Yox, əgər murdar şey peyin kimi cisimlidir, murdar şeyin özünü və izini itirmək lazımdır. ● Murdarlıq sudan başqa, bir şeylə təmizlənmirsə, onu su ilə təmizləmək lazımdır. ● Əgər murdar olan yer dəqiq bilinmirsə, onun yuyulduğuna əmin olmaq üçün həmin yer tam yuyulmalıdır. ● Nafilə namazı qılmaq üçün dəstəmaz alan insan həmin dəstəmazla fərz namazı qıla bilər. ● Yatan və ya yel çıxan insan ifrazat orqanlarını yumamalıdır. Çünki yel pakdır. Belə halda namaz qılmaq və ya başqa iş üçün dəstəmaz almaq kifayətdir.

Qadınlardan təbii yolla ifraz olunan aybaşı¹ və istihazə² qanı ilə bağlı əhkamlar.

Sual	Şəriət qaydası
Qadının aybaşı olduğu az və çox yaş həddi nədir?	Aybaşı olmaq üçün ən az yaş həddi doqquzdur. Əgər bu yaşdan əvvəl qan ifraz olunarsa, bu istihazədir. Çoxu üçün isə yaş həddi yoxdur.
Aybaşı ən azı neçə gün davam edə bilər?	Ən azı bir sutka. Əgər az olarsa, bu istihazə sayılır.
Aybaşı ən çox neçə gün davam edə bilər?	Ən çox on beş gün davam edə bilər. Sonrakı günlərdə gələn qan istihazə qarudır.
İki aybaşı arasında neçə gün təmizlik müddəti ola bilər?	Bu müddət on üç gün olmalıdır. Bu günlər tamamlanmadan öncə qan gələrsə, istihazə sayılır.
Adətən qadınlar ayın neçə günü aybaşı olurlar?	Bu altı və ya yeddi gün olur.
Adətən qadınlar ayın neçə günü aybaşıdan pak olurlar?	Adətən ayın iyirmi üç və ya iyirmi dörd günü pak olurlar.
Hamiləlik dövründə ifraz olunan qan aybaşı qanıdır mı?	Hamiləlik dövründə ifraz olunan qan, sarı və məxməri rəngli ifrazat istihazə sayılır.
Aybaşı qadın təmizləndiyini nə ilə bilir?	1. Ola bilər bəzi qadınlarda ağ rəngli ifrazat çıxsın. 2. Əgər ağ rəngli ifrazat çıxmırsa, o zaman orqandan qanın, sarı və məxməri ifrazatın kəsilməsi ilə aybaşının bitməsinə bilmək mümkündür.
Təmizlik müddətində orqandan ifraz olunan maye.	Əgər maye şəffaf, yaxud ağ və yapışqandırsa, təmiz sayılır. Əgər qan, sarı və ya məxməri mayedirsə, murdar hesab olunur. Bütün bunlar dəstəmazı pozur. İfrazat davamlı olarsa, istihazədir.
Orqandan ifraz olunan sarı və məxməri maye	Əgər bu maye aybaşıdan əvvəl və ya sonra ona birləşik çıxarsa, aybaşıdan sayılır. Yox əgər ayrı çıxarsa, istihazədir.
Hər ay müəyyən günlərdə aybaşı olub bazən bu müddətdən öncə təmizlənərsə?	Adət etdiyi aybaşı günləri bitməmiş qan tez kəsilər və təmizlik əlamətlərini görərsə, təmiz sayılır.
Aybaşının adət	Aybaşı qanının vəsfina uyğun gələn qan hər halda aybaşı qanı hesab

¹ **Aybaşı**, heç bir xəstəlik olmadan qadınlardan vaxtaşırı ifraz olunan qandır.

² **İstihazə**: Bu, xəstəlik səbəbi ilə ana bətninin aşağı hissəsindəki damarlardan axan qandır. Aybaşı ilə istihazə arasındakı fərq bunlardan ibarətdir: 1. Aybaşı qanı qırmızı, qara rəngə meyilli olub, tünd rəngli olur. İstihazə qanı isə burundan axan qan kimi açıq qırmızı rəngli olur. 2. Aybaşı qanı qatı və parça-parça qanlarla müşahidə olunur. İstihazə qanı isə, kəsilməmiş yarıdan axan qan kimi duru olur. 3. Aybaşı qanı adətən kəskin və xoşagəlməz iyli olur. İstihazə qanı isə adi qan iyi verir. **İbadətlərə təsiri**: Böyük natəmizlik halında olan insana etməsi qadağan olunan: namaz qılmaq, məsciddə oturmaq, Quran oxumaq, oruc tutmaq və s. bu kimi – əməllər, o cümlədən cinsi yaxınlıq etmək aybaşı qadına da qadağandır.

olunan vaxtdan öncə və ya sonra başlaması?	olunur. Bir şərtlə ki, iki aybaşı arasından (<i>təmizliyin ən az müddəti olan</i>) on üç gündən çox vaxt keçsin. Əks halda, bu istihazə sayılır.
Əgər aybaşı adət olunan müddətdən az və ya çox davam edərsə?	Bu müddət aybaşı sayılır. Lakin bir şərtlə ki, bu müddət aybaşının çox həddi sayılan on beş gündən çox olmasın.
Əgər qadınlardan bir ay və ya daha uzun müddətdə qan ifraz olunarsa?	Bunun üç həlli vardır: 1. Hər ay nə vaxt və neçə gün aybaşı olduğunu bilirə, aybaşı qanını başqa qandan fərqləndirə bilsə də, belə halda qanın necəliyinə deyil, nə vaxt və neçə gün aybaşı olduğuna uyğun əməl etməlidir. 2. Nə vaxt aybaşı olduğunu bilib, lakin aybaşının keçmiş adəti üzrə neçə gün davam etdiyini bilməyən qadın, bildiyi gündən başlayaraq, altı və ya yeddi gün aybaşı müddəti saxlayır. Bu, əksər qadınlarda adət etdikləri aybaşı günləridir. 3. Neçə gün aybaşı olduğunu bilib, amma ayın hansı günündə başladığını bilməyən qadın hər hicri ayın əvvəlindən başlayaraq, bəlli günləri aybaşı olaraq adət etməlidir.

Qadınlardan təbii yolla ifraz olunan nifas qanı (doğuşdan sonrakı qanaxma) ilə bağlı əhkamlar.

Sual	Şəriət qaydası
Doğuşdan sonra qan gəlməzsə,	Bu halda nifas sayılmaz və qüsl almaq da vacib olmur. Əgər orucdursa, orucu da pozulmur.
Doğuş əlamətlərini görərsə,	Doğuşdan öncə ağrı hissləri ilə ifraz olunan qan və suyun ifrazı nifasa daxil deyil. Bu istihazə sayılır.
Doğuş zamanı ifraz olunan qan	Uşaq tam və qismən çıxmasa da, bu qan nifas qanıdır. Bu zaman qılınmayan namazların qəzası qılınmur.
Nifas günləri hansı andan hesablanır?	Uşaq tam olaraq ana bətnindən çıxdıqdan sonra.
Nifas ən azı neçə gün davam edə bilər?	Nifasın azı üçün vaxt məhdudiyyəti yoxdur. Doğuşdan dərhal sonra qan kəsilərsə qüsl almalı və namazlarını qılmalıdır. Qırx günün bitməsinə gözləmək lazım deyil.
Nifas ən çox neçə gün davam edə bilər?	On çox qırx gün davam edə bilər. Bu vaxtdan sonra ifrazat davam edərsə, nifas sayılmaz. Belə halda qadının qüsl alıb namazlarını qılması vacib olur. Əgər bu müddət hamiləlikdən əvvəl adət etdiyi aybaşı günləri ilə üst-üstə düşürsə, bunu aybaşı kimi qəbul etməlidir.
Əkiz və ya daha çox uşağı olan qadının nifası nə zamandan başlayır?	Birinci uşaq olandan sonra nifas vaxtı başlayır.
Yarımcıq düşmüş uşaqdan sonra ifraz olunan qan	Əgər düşmüş uşaq səksən günlük və ya azdırsa, istihazə olur. Əgər doxsan günlük və daha artıqdırsa, bu nifas sayılır. Əgər səksən və doxsan gün arasındadırsa, bu uşağın yaradılış mərhələsindən asılıdır. Əgər rüşeym insan şəklinə düşübsə, bundan sonra ifraz olunan qan nifas, əks halda, istihazə qanıdır.
Qadın qırx gün ərzində təmizlənilib və deyilan vaxt bitməmiş bir daha qan ifraz olunub	Qadın qırx gün ərzində təmizlik müşahidə etdiyi hallarda çimib təmizlənir və namazlarını qılır. Əgər qırx gün ərzində yenidən qan ifrazatı başlarsa, nifasa aid olur. Qırx gün bitənə qədər bu qaydaya əməl olunmalıdır.

Qeydlər: ● Boynunda qüsl olan insana etməsi haram olan əməllər aybaşı və nifaslı qadınlara da haramdır. ● İstihazəli qadının namaz qılması vacibdir. Anıma hər

namazdan öncə dəstəmaz almalıdır. ❀ Əgər qadın günəş batmadan öncə aybaşından və ya nifasdan təmizlənersə, həmin günün zöhr və əsr namazlarını qılmalıdır. Əgər sübh namazının vaxtı girməmiş təmizlənersə, o zaman həmin gecənin məğrib və işa namazlarını qılmalıdır. ❀ Namazın vaxtı daxil olduqdan sonra namazı qılmadan öncə aybaşı və ya nifas olan qadın həmin namazın qəzasını qılmalıdır. ❀ Aybaşından və nifasdan qüsl alarkən hörüklerini açmalıdır. Cənabət qüslü aldıqda isə bunu etmək vacib deyil. ❀ Aybaşı və nifaslı qadınlarla oynamaq və həzz almaq olar, amma cinsi əlaqəyə girmək haramdır. ❀ İstihazəli qadınla cinsi əlaqəyə girmək məkruhdur. Ərin buna ehtiyacı olduğu halda icazəlidir. ❀ İstihazəli qadının hər namaz üçün qüsl alması müstəhəbdir. Əgər buna imkanı olmazsa, zöhr ilə əsri bir qüsl ilə, Məğrib və İşarı bir, sübh namazını da bir qüsl ilə qılsın. Beləliklə, gün ərzində üç dəfə qüsl almış olar. Əgər buna da imkanı yoxdursa, gün ərzində bir dəfə çimib sonra hər namaz üçün dəstəmaz ala bilər. Əgər buna da imkanı yoxdursa, o zaman aybaşı qüslünü aldıqdan sonra hər namaz üçün dəstəmaz alsın. ❀ Həcc və ya ümrə ziyarətlərini yerinə yetirmək, yaxud ramazan orucunu tamamlamaq üçün aybaşının qarşısını müvəqqəti alan dərmanlardan istifadə edə bilər. Bunu dərmanın ona zərər verməyəcəyinə əmin olduqdan sonra etməlidir.

İSLAMDA QADIN: Allah qatında savab və dərəcə, iman və əməl etibarı ilə qadın və kişi eynidir. Peyğəmbər ^{(Sallallahu} _(alayhi və sallam) demişdir: *"Qadınlar da kişilər kimidirlər."* Əbu Davud. Qadının öz hüqunu tələb etmək, yaxud zülmə qarşı şikayət etmək haqqı vardır. İslam şəriətinin müraciəti həm kişiye, həm də qadına aiddir. Yalnız adı çəkilib fərq qoyulan məsələlər istisnadır. Dinin digər əhkamları ilə müqayisədə belə əhkamlar çox azdır. Şəriət kişi və qadının yaradılış və bacarıq xüsusiyyətlərini nəzərə alır. Uca Allah buyurur: **(Məgər yaradan bilməzmi?! O, (hər şeyi) incəliyinə qədər biləndir, (hər şeydən) xəbərdardır!)** (al-Mulk surəsi).

Qadının özünə, kişinin də özünə məxsus vəzifələri vardır. Hər hansı biri digərinin işinə qarışarsa həyatın müvazinəti itər. Hətta qadın evində otura-otura kişinin qazandığı qədər savab qazanır. Əsma bint Yəzid deyir ki, mən Peyğəmbərin ^{(Sallallahu} _(alayhi və sallam) yanına gəldim. O əshabələri ilə birlikdə oturmuşdu. Mən dedim: Atam anam sənə fəda olsun! Mən qadınların sənənin yanına gələn nümayəndəsiyəm. Bilirəm ki, yer üzünün şərqində və ya qərbində yaşayan hər bir qadın mənə buraya gəlişimi bilər və dediklərimi eşidərsə onlar da eyni fikirdə olurlar. Allah səni haqq din ilə həm kişilərə, həm də qadınlara elçi göndərmişdir. Biz sənə və səni göndərən İlahına iman gətirmişik. Biz qadınlar məhdudiyyət və naqislik içərisindəyik. Evlərinizdə oturur, səhvətlərinizi qarşılıyır və övladlarınızı dünyaya gətiririk. Siz kişilər cümə və camaat namazları, xəstə ziyarəti, cənazə müşayiəti, dəfələrlə həcc ziyarəti və ən üstün əməl ilə, cihadla bizdən öndəsiniz. Siz kişilərdən hər hansınız həccə, ümrəyə və ya cəbhəyə getdikdə biz sizin məd-dövlətinizi qoruyur, paltarınızı təmizləyir, övladlarınızı tərbiyə edirik. İndi ey Allahın elçisi! Biz sizin savablarınıza nə qədər ortaqlıq olmuş sayılıyıq? Peyğəmbər ^{(Sallallahu} _(alayhi və sallam) üzünü tam şəkildə əshabələrinə tərəf çevirib dedi: *"Heç dini haqqında bu qadınlardan daha yaxşı sual edən başqa qadın görmüsünüzmü?!"* Əshabələr dedilər: Ey Allahın elçisi! Biz hansısa qadının belə düşüncəyini güman etmirdik.

Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) qadına tərəf çevrilib dedi: "Ey qadın gədə bilərsən. Digər qadınlara da çatdır ki, sizin ərinizi qarşı gözəl davranmışız, onu razı salmışız və istəklərinə uyğun davranmışız bütün bunlara bərabərdir." Qadın bu sözləri eşidib sevincindən təhlil (lə iləhə illəllah) və təkbir (Allahu əkbər) deyə-deyə getdi. *Beyhaqi rəvayət edib.* Qadınlar Peyğəmbərin ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) yanına gəlib dedilər: "Ey Allahın elçisi! **Kişilər Allah yolunda cihad etməklə yüksək dərəcəyə qalxdılar, bəs bizim Allah yolunda cihad edənlərin əməlinə çatmışımız üçün bir əməl varmı?**" Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) dedi: "Sizin evinizin qayğısına qalmışımız Allah yolunda cihad edənlərin əməlinə çatır." *Beyhaqi rəvayət edib.* Yaxın qohumlardan olan qadınlara yaxşılıq etməyin də böyük savabı vardır. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: "Kim iki qadına, yaxud iki bacıya, ya da öz qohumlarından iki qadına təmənnasız maddi yardım edər və Allah onları onun köməyinə ehtiyac duymayacaqları qədər varlandırarsa o qadınlar onun üçün cəhənnəm atəşinə maneə olurlar." *Əhməd və*

Təbərani.

Qadınlara aid bəzi əhkamlar:

❖ Bir qadının məhrəmi¹ olmadan yad kişi ilə tənhalıqda qalması haramdır. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: "Heç bir kişi məhrəmsiz qadınla tənha qalmasın." *Buxari və Muslim.*

❖ Qadının məsciddə namaz qılması icazəlidir. Əgər fitnə-fəsad təhlükəsi olarsa məkruhdur (*bəyənilmir*). Aişə ^(Rəz) deyir: "Əgər Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) qadınların etdikləri yeni işləri görsəydi, İsrail oğullarının qadınlara məscidlərə getmək qadağan edildiyi kimi, onlara da məscidlərə getməyi qadağan edərdi." *Buxari və Muslim.* Kişinin məsciddə qıldığı namazın savabı necə qat-qat artırılırsa, qadının da evində qıldığı namaz o qədər artırılır. "Bir nəfər qadın Peyğəmbərin ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) yanına gəlib dedi: Ey Allahın elçisi, mən səninlə birlikdə namaz qılmağı çox istəyirəm. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) dedi: "Mən bilirəm ki, sən mənimlə namaz qılmağı çox istəyirsən. Amma sənin otağında qıldığıın namaz evində qıldığıın namazdan daha xeyirlidir. Evində namaz qılmağın isə həyatında namaz qılmağından daha xeyirlidir. Həyatında namaz qılmağın məhəllə məscidində namaz qılmağından daha xeyirlidir. Məhəllə məscidində namaz qılmağın mənim məscidimdə namaz qılmağından daha xeyirlidir." *Əhməd rəvayət etmişdir.* Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: "Qadınların ən xeyirli məscidləri onların evləridir." *Əhməd.*

❖ Qadının həcc və ya ümrəsi vacib deyil. Yalnız əgər məhrəmi ilə getmək imkanı olarsa vacib olar. Qadının məhrəmsiz səfərə çıxması icazəli deyil. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: "Heç bir qadının üç gündən artıq məsafəyə məhrəmsiz səfərə çıxması halal olmaz." *Buxari və Muslim.*

❖ Qadının qəbirləri ziyarət və cənazəni müşayiət etməsi haramdır. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: "Allah qəbirləri ziyarət edən qadınları lənətləmişdir." *Ummu Atiyyə deyir: Bizə cənazələri müşayiət etmək qadağan olundu. Bu, bizə vacib olunmadı.* *Muslim.*

¹ Qadının məhrəmi, onunla evlənməsi əbədi olaraq haram edilən kişilərdir. Onlar bu qohumlardır: ata, baba, babanın atası və s. oğul, oğulun oğulu və s. qardaş və oğlanları, bacının oğlanları, əmi, dayı, ərinin atası, babası və s. ərin oğlan uşaqları, nəvələri, süd qohumluğu olan ata, oğul, qardaş, qızının əri və anasının əri.

❁ Qadın saçını istədiyi rəngə boyaya bilər. Yalnız qara rəngə boyamaq məkrühdür. Ərə getmək məqsədi ilə saçını qaraya boyayıb qarşı tərəfi aldadarsa haram sayılır.

❁ Allahın qadın üçün təyin etdiyi miras payını ona vermək vacib, onu mirasdan məhrum etmək isə haramdır. Peyğəmbərin ^{(Sallallahu} _(aleyhi və səlləm) belə dediyi rəvayət olunur: *"Kim varisinin mirasını kəsərsə, Allah təalə də qiyamət günü onun cənnət mirasından kəsər."* İbn Məcə.

❁ Ərin arvadının xərclərini qarşılamaı vacibdir. Xərclik dedikdə yemək, içmək, geyim və mənzil nəzərdə tutulur. Uca Allah buyurur: **﴿7 - Varlı-karlı olan öz varına görə (süüd haqqı) versin. İmkani az olan isə Allahın ona verdiyindən versin...﴾** (Talaq). Əgər qadının əri yoxdursa atasının, ya qardaşının, yaxud övladının onun xərcliklərini qarşılamaı vacibdir. Əgər qadının yaxın qohumları yoxdursa, hər bir insanın onun xərcliklərini qarşılamaı müstəhəb (yaxşı) olar. Peyğəmbər ^{(Sallallahu} _(aleyhi və səlləm) demişdir: *"Dul qadınlara və kasıb-kusuba əl tutan Allah yolunda cihad edən, yaxud gecələri namaz qılıb günlərləri oruc tutan kimidir."*

Buxari və Muslim.

❁ Qadın ərə getmədikcə onun körpə uşağını öz yanında saxlamaq haqqı daha çoxdur. Uşaq anasının yanında qaldığı müddətdə uşağın atasının onun xərclərini anasına ödəməsi vacibdir.

❁ Qadının, ələxüsus gənc qızın, yaxud fitnə təhlükəsi olarsa birinci salam verməsi yaxşı deyil.

❁ Hər cümə günü ayıb yerlərin qırılması, qoltuqaltı tüklərin yolunması və dırmaqların tutulması müstəhəbdir. Bunu qırx gündən gec etmək isə məkrühdür.

❁ Qaşların alınması haramdır. Peyğəmbər ^{(Sallallahu} _(aleyhi və səlləm) demişdir: *"Qaş alan və qaşını aldırana Allah lənət etmişdir."* Əbu Davud.

❁ **Matəm:** Qadının ərindən başqası üçün üç gündən artıq yas saxlaması haramdır. Peyğəmbər ^{(Sallallahu} _(aleyhi və səlləm) demişdir: *"Allaha və axirət gününə iman gətirən qadının öz ərindən başqası üçün üç gündən artıq yas saxlaması halal deyil..."* Muslim. Qadının ərinə görə dörd ay on gün yas saxlaması vacibdir. Bu yas dövründə qadının bəzək-düzətdən, ətirdən, zinət əşyalarından, rəngli paltarlardan, xına qoymaqdan, makiyaj etməkdən, qara sürmədən, ətirli mayelərdən və s. imtina etməsi vacibdir. Dırmaqların tutulması, tüklərin təmizlənməsi və çimmək kimi işlər icazəlidir. Həmçinin yas dövründə müəyyən rəngli paltar qara və s. geyinmək şərt deyil. Qadın yasını əri ilə yaşadığı evdə keçirməlidir. Yas dövründə zərurət olmadan evini tərk etməsi haramdır. Gündüz vaxtı zəruri ehtiyac olmadan evindən çıxmamalı deyil.

❁ Zəruri ehtiyac olmadan qadının saçını qırması haramdır. Kişilərə oxşamamaq şərti ilə saçını qısalda bilər. Hədisdə deyilir: *"Peyğəmbər ^{(Sallallahu} _(aleyhi və səlləm) özünü kişilərə oxşadan qadınları lənətləmişdir."* Tirmizi. Özünü qeyri müsəlmanlara oxşatmaq da bura daxildir. Hədisdə deyilir: *"Kim özünü bir tayfaya oxşadarsa o da onlardandır."* Əbu Davud.

❁ Qadın evindən çıxarkən bu şərtlərə əsasən bədənini örtməlidir: 1. Paltar bütün bədəni örtməlidir. 2. Paltar dəbdəbəli olmamalıdır. 3. Şəffaf olmamalıdır.

4. Geniş olmalıdır. 5. Ətirli olmamalıdır. 6. Kişi geyiminə oxşamamalıdır. 7. Kafirlərin geyiminə oxşamamalıdır. 8. Şan-şöhrət paltarını olmamalıdır. Üzərində insan və ya heyvan şəkili olan paltarını geyinmək, divardan asmaq, ondan pərdə kimi istifadə etmək və satmaq olmaz. Qadının öz övratını qoruması üçün üç hal vardır: 1. Əri onun bədənini istədiyi kimi görə bilər. 2. Qadınlar və məhrəm kişilər adətə açıq olan bədən hissələrini görə bilərlər. Məsələn üzünü, saçını, boynunu, əlini, qolunu, pəncəsini və sairə. 3. Digər kişilərin qadının deyilən bədən hissələrini görməməlidirlər. Yalnız qadınla evlənmək istəyən kişi, yaxud müalicə edən həkim bəzi hissələri görə bilər.

Gözləmə vaxtları: Bunun bir neçə növü vardır; 1. **Hamilə:** Boşanma və ya vəfat halında gözləmə müddəti hamiləlik bitdikdən sonra başa çatır. 2. **Əri ölmüş qadın:** Əri ölmüş qadının gözləmə müddəti dörd ay on gündür. 3. **Aybaşı halında talaq verilmiş:** Gözləmə müddəti üç dəfə aybaşı olmaqdır. Üçüncü aybaşından təmizlənməklə gözləmə müddəti başa çatır. 4. **Aybaşı olmayan qadın:** Onun gözləmə müddəti üç aydır. Rici, yəni qaytarılması mümkün olan talaqla boşanmış qadının gözləmə müddəti ərzində əri ilə bir evdə qalması, ərinin onu istədiyi şəkildə görməsi, tənhalıqda qalması icazəlidir. Bu hal gözləmə müddəti bitənə qədər davam edə bilər. Bəlkə Allah, onları münasibətlərini yenidən düzəltməyə müvəffəq edər. Boşanmış qadının geri qaytarılması ərin "*mən səni geri qaytardım*" sözü ilə, yaxud cinsi yaxınlıqla hasil olur. Qadının geri qaytarılmasında, yəni rici (*yəni qaytarılması mümkün olan*) talaqın pozulmasında qadının razılığı olmasa da, olar.

❀ Qadın öz-özünü ərə verə bilməz. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: "*Vəlisinin icazəsi olmadan ərə gedən qadının kəbini batıldır.*" Əbu Davud.

❀ Qadının parik qoyması və ya tatuirovka etməsi haramdır. Bu iki əməl böyük günahlardan hesab olunur. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: "*Allah parik qoyanı və qoyduranı, tatuirovka edəni və etdirəni lənətləmişdir.*" Buxari və Muslim.

❀ Qadının heç bir səbəb olmadan ərindən boşanma tələb etməsi haramdır. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: "*Hər hansı qadın heç bir səbəb olmadan ərindən boşanmağı tələb edərsə, cənnətin iyi ona haram olar.*" Əbu Davud.

❀ Qadının yaxşı işlərdə ərinə itaət etməsi vacibdir. Ələlxüsus onu yatağına dəvət edərsə. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: "*Bir kişi arvadını yatağına çağırır qadın isə gəlməkdən imtina edərsə, səhərə qədər mələklər ona lənət edirlər.*" Buxari və Muslim.

❀ Əgər qadın yad kişilərin yanından keçəcəyini bilirsə onun ətir vurmaması haramdır. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: "*Əgər bir qadın kişilərin onun qoxusunu hiss etsinlər deyə ətir vurarsa, zina etmək kimi günah qazanır.*" Əbu Davud.

Namaz

Yerli kişiler üçün **azan və iqamənin** oxunması fərzul kifayədir. Müsafir və təklikdə olanlar üçün müstəhəb, qadınlar üçün isə məkruhdur. Azan və iqamə vaxtından əvvəl olduqda məqbul sayılır. Yalnız sübh namazının birinci azanı gecənin yarısından sonra verilsə, məqbul sayılır.

Namazın şərtləri: 1. İslam. 2. Əql. 3. Seçmək bacarığı. 4. İmkan daxilində təmiz olmaq. 5. Namaz vaxtının daxil olması. **Zöhr** namazının vaxtı günəşin zenit xəttini keçməsindən sonra hər şeyin kölgəsinin özü mislində olduğu vaxta qədərdir. Bundan sonra **əsr** namazının vaxtı başlayır. Bu namazın ixtiyari¹ vaxtı hər şeyin kölgəsi iki özü mislində olana qədər davam edir. Sonra isə günəş batana qədər zəruri² vaxtıdır. Günəş batdıqdan sonra **məğrib** namazının vaxtı başlayır və qırmızı üfük itənə qədər davam edir. Sonra **işa** namazının vaxtı başlayır və ixtiyari vaxtı gecənin yarısına qədər davam edir. Sübh girənə qədər zəruri vaxtı sayılır. Sonra isə günəş çıxana qədər **sübh** namazının vaxtı davam edir. 6. İmkan daxilində dərinə bildirməyən bir şeylə övrət yerini³ örtmək. On yaşına çatmış oğlan uşağının övrəti göbəkdan dizə qədərdir. Həddi bülüğa çatmış qız uşağının üzündən başqa bütün bədəni övrətdir. 7. İmkan daxilində bədəni, paltarını və namaz qıldığı yerdə murdarlıqdan uzaq olmaq. 8. İmkan daxilində qibləyə tərəf yönəlmək. 9. Niyət etmək.

Namazın doğru olması üçün zəruri amillər (rükunlar): Namazın on dörd rüknu vardır. 1. İmkan daxilində fərz namazını ayaq üstə qılmaq. 2. Namaza başlayarkən edilən birinci təkbir (*Təkbirətul ehram*). 3. Fatihə surəsini oxumaq. 4. Hər rükətdə rüku etmək. 5. Rükudan qalxmaq. 6. Qalxdıqdan sonra düz dayanmaq. 7. Yeddi əza üzərində səcdə etmək. 8. İki səcdə arasında oturmaq. 9. Sonuncu təşəhhüd. 10. Bu təşəhhüd üçün oturmaq. 11. Sonuncu təşəhhüddə Peyğəmbərə (Sallallahu əleyhi və səlləm) salavat demək. 12. Birinci salam. 13. Fəli rükunları yerinə yetirərkən tələsməmək. 14. Bu rükunları ardıcılıqla emtək.

Namaz bu rükunlarsız doğru sayılmır. Bunlardan birini qəsdən və ya səhvən tərk etməklə həmin rükət batil olur.

Namazın vacib əməlləri: Bunlar səkkizdir. 1. Birinci təkbirdən (*təkbirətul ehramdan*) başqa, digər bütün təkbirlər. 2. İmam və təklikdə namaz qılanın "*Səmiəllahu limən həmidəh*" sözlərini deməsi. 3. Rükudan qalxarkən "*Rabbənə və ləkəl həmd*" sözlərini demək. 4. "*Sübhənə rabbiyələ azim*" sözlərini rükuda bir dəfə demək. 5. "*Sübhənə rabbiyələ ala*" sözlərini səcdədə bir dəfə demək. 6. İki səcdə arasında "*Rəbbiğfirli*" demək. 7. Birinci təşəhhüd. 8. Bu təşəhhüd üçün oturmaq. Deyilən vacibləri qəsdən tərk etdikdə namaz batil olur. Əgər səhv edib tərk edərsə, bunun üçün səhv səcdəsi etmək kifayətdir.

¹ İxtiyari: Yəni bu vaxt ərzində namazı qılmaq ixtiyaridir.

² Zəruri: Bu müddət ərzində namazı qılmaq zəruridir.

³ **Övrət:** Övrət insanın gizli saxladığı və başqalarına göstərməyə həya etdiyi bədən hissələridir. Yeddi yaşına çatmış oğlan uşağının övrəti yalnız ön və arxa orqanlardır. On yaşına çatmış qadının əli və üzü istisna olmaqla bütün bədəni övrətdir. Əgər bir qadın məsələn qolu açıq halda namaz qılar, təvaf edərsə, onun ibadəti batildir, məqbul deyildir. On və arxa qəliz övrət yerlərini qeyri-namaz vaxtlarında da örtmək vacibdir. Təklikdə və ya qaranlıqda olarkən ehtiyac olmadan bu övrət yerini açmaq məkruhdur.

Namazın deyilən və edilən sünնə əməlləri: Bu əməlləri qəsdən tərk etdikdə namaz batil olmur. **Deyilən sünնələr:** **İstiftah¹ duasını oxumaq.** **İstiazəni²** və **bəsmələni³** demək. Səslı namazda səslə, səssiz namazda isə səssiz **amin** demək. Fatihədən sonra **Qurandan istədiyi qədər oxumaq.** **İmamın səslə oxuması.** İmamın arxasında dayananlara belə etmək qadağandır. Təklıkdə namaz qılana isə seçım ixtiyarı verilir. "Rabbəne və ləkəl həmd" sözlərini dedıkdən sonra **"Həmdən kəsırən tayyibən..."** duasını oxumaq. Rukuda, səcdədə və iki səcdə arasında edilən **zikrləri birdən artıq etmək.** Salamdan öncə **dua etmək.** **Feli sünնələr:** Təkbirətül ihramı deyərkən, rükuya gedərkən, rükudan qalxarkən və birinci təşəhhüdü dedıkdən sonra qiyama qalxarkən **əlləri qaldırmaq.** Ayaq üstə dayanarkən **sağ əli sol əlin üzərinə sinənin altına qoymaq.** Səcdə yerinə **baxmaq.** Ayaq üstə olarkən **ayaqları aralı tutmaq.** Səcdəyə **gedərkən** birinci dizlərini, sonra əllərini, alınını və burnunu yerə qoymaq. Səcdə zamanı dirsəklərini böyürlərindən, qarnını baldırlarından, baldırlarını isə dabanlarından aralı tutmaq. Eləcə də dizləri aralı saxlamaq və ayaq pəncələrinı dik tutub ayaq barmaqlarını alt hissəsini yerə qoymaq. **Əl barmaqlarını birləşdirib** əllərini isə açıq şəkildə çiyinlər bərabərliyində saxlamaq. Səcdədən qalxarkən **ayaq pəncələrinə yüklənib əlləri ilə dizlərinə** dayaq verib qalxmaq. İki səcdə arasında və birinci təşəhhüddə oturarkən **iftiraş⁴** oturuşu oturmaq. İkinci təşəhhüddə isə, **təvərrük⁵** oturuşu oturmaq. İki səcdə arasında və həmçinin təşəhhüddə **əl barmaqları birləşdirilib, əllər baldırların üzərinə qoyulur.** Təşəhhüd zamanı sağ əlin çeçələ barmağı ilə yanındakı barmaq yumulur, orta barmaq ilə baş barmaq bir-birinə halqa formasında birləşdirilir, Allahın adı çəkiləndə və dua edəndə Allahın təkliyinə işarə olaraq **şəhadət barmağı tərpedilir.** Salam verərkən sağ və sol tərəfə dönmək. Salam verərkən **birinci sağ tərəfə dönmək.**

Səhv səcdəsi: Namaz əsnasında hər hansı sözü səhvən başqa yerdə deyərsə, məsələn səcdədə Quran oxuyarsa, bu halda səhv səcdəsi etmək **sünnedir.** Sünnedən sayılan əməlləri tərk etdikdə isə istəsə, **səhv səcdəsi edə bilər.** Namaza ruku, səcdə, rükət və oturuş əlavə etsə, namazı bitirmədən öncə salam versə, oxunuşda mənanı dəyişən səhv etsə, namazın hər hansı vacib əməlini unutsa, əməli edən zaman artıq etdiyi barədə şübhə etsə, səhv səcdəsi vacibdir. Vacib buyurulan səhv səcdəsini qəsdən tərk etmək namazı batil edir. Səhv səcdəsini salamdan öncə və ya sonra edə bilər. Səhv səcdəsi unudulub üzərindən uzun müddət keçərsə, bu bağışlanandır.

Namazın vəsfi: Namaz qılmaq istəyən kimsə ayaq üstə dayanıb, qıbləyə yönələrkən "Allahu Əkbər" deyir. İmam arxada dayananlara işarə vermək üçün bu və digər təkbirləri səslə deyir. İmamın arxasındakılar isə namazı səssiz qılırlar.

¹ Birinci təkbirdən sonra oxunan dua istiftah (açılış) duası adlanır.

² İstiazə: Əuzu billəhi minəş şeytanir rəcim.

³ Bəsmələ: Bismilləhür Rahmənür Rahim.

⁴ İftiraş oturuş qaydasıdır. Sol ayağı yerə yatırıb onun üzərində oturmaq, sağ ayağı isə dik tutub ayaq barmaqlarını qıbləyə tərəf istiqamətləndirmək.

⁵ Təvərrük də oturuş qaydasıdır. Bu oturuşda sol ayaq sağ pəncənin önünə yerləşdirilir və sol baldır yerə qoyulur.

Birinci təkbiri deyən zaman əllərini çiyinləri bərabərliyinə qaldırır, sonra sağ əlini sol əlinin üstünə, sinəsinin altına qoyur. Gözünü isə səcdə yerinə dikir. Sonra sünnədə deyilən dualardan biri ilə başlayır. Məsələn, bu duanı oxuya bilər. «*Sübhənəkə Allahumma və bihəmdikə və təbarəkə ismukə və təalə cəddukə və lə ilahə ğayruka*»¹. Sonra "*Əuzu billəhi minəş şeytanir rəcini. Bismillahir Rəhmanir Rəhim*" – deyir. Bunların heç birini səslə oxumur. Sonra "əl-Fatihə" surəsini oxuyur. Əgər namaz səslidirsə, imamın arxasında namaz qılan kimsə imam susan vaxtda fatihəni səssiz oxuması müstəhəbdir. Səssiz namazlarda imamın arxasında namaz qılan üçün fatihəni oxumaq vacibdir. Fatihədən sonra "*Amin*" deyilir. Bundan sonra Qurandan istədiyi surəni oxuyur. Sübh namazında "Qaf" surəsi ilə "Nəbə" surəsi arasında olan surələrdən, məğrib namazında "Duha" surəsindən sonuncu surəyə qədər olan surələrdən, digər namazlarda isə "Nəbə" surəsindən "Duha" surəsinə qədər olan surələrdən oxumaq müstəhəbdir. İmam dayanan kimsə sübh namazının hər iki rükətində, məğrib və işa namazlarının ilk iki rükətlərində səslə oxuyur. Digər rükətlərdə və namazlarda isə səssiz oxuyur. Sonra birinci təkbirdə olduğu kimi əllərini qaldırıb təkbir edir və rükuya gedir. Rükü zamanı ovuclarını dizlərinə qoyur, əl barmaqlarını aralayıb, onları diz qapaqlarına bərkidir və belini düz saxlayıb, başını da o səviyyədə tutur və üç dəfə "*Sübhənə rəbbiyəl azim*" – deyir. Sonra "*Səmiəllahu limən həmidəh*" deyərək qamətini rükudan qaldırır. Bu zaman birinci təkbirdə olduğu kimi əllərini də qaldırır. Qamətini tam düzəltmədən sonra "*Rəbbənə və ləkəl həmdü həmdən kəsiran tayyibən mubərəkən fihi mil'əs-səməvati və mil'əl-ardi və milə mə şi'tə min şey'in bə'd*" – deyir. Sonra təkbir edib səcdəyə gedir. Səcdə zamanı dirsəklərini böyürlərindən, qarnını baldırlarından, baldırlarını isə dabanlarından aralı tutaraq, ayaq pəncələrini dik tutub, ayaq barmaqlarının alt hissəsini yerə qoyur, əl və ayaq barmaqlarını qibləyə tərəf yönəldir və bundan sonra üç dəfə "*Sübhənə rəbbiyəl əl*" deyir. Bu məqamda hədislərdə deyilən bəzi duaları, yaxud özünün istədiyi duanı edə bilər. Sonra təkbir edib, səcdədən qalxır və sol ayağını yerə yatırıb, üzərində oturur, sağ ayağını isə dik tutub, barmaqlarını qibləyə tərəf yönəlmiş halda oturur. Yaxud hər iki ayağını dik tutub, ayaq barmaqlarını qibləyə tərəf yönəldərək, dabanları üzərində oturur və iki dəfə "*Rəbbiğfiri*" deyir. İstəsə bunu da əlavə edə bilər: "*...vərhamni, vəcburni, vərfani, vərzuqni, vənsurni, vəhdini, vəafini, vəfu anni*". Sonra birinci səcdə kimi ikinci səcdəni edir və təkbir edib səcdədən qalxır. Ayaqlarına dirənib ayağa qalxır və ikinci rükəti də birinci kimi qılır. İkinci səcdəsini bitirdikdən sonra təşəhhüdü oxumaq üçün sol ayağını yerə yatırıb, üzərində oturur, sağ ayağını isə dik tutub, barmaqlarını qibləyə tərəf yönəlmiş halda oturur. Sol əlini sol, sağ əlini isə sağ baldırının üzərinə qoyur. Təşəhhüd zamanı sağ əlin çeçələ barmağı ilə yanındakı barmaq yumulur, orta barmaq ilə baş barmaq bir-birinə halqa formasında birləşdirilir, Allahın adı çəkiləndə və dua edəndə Allahın təklyinə işarə olaraq şəhadət barmağını tərpedir

¹ Tərcümə: «Ey Allahım, Sən naqisliklərdən paksan. Sənə həmd edirik. Sənin adın müqəddəs, cəddin ucadır. Səndən başqa haqq ilah yoxdur».

və bu duanı oxuyur: «*Əttəhiyyatu lillahi vəs səlavatu vət tayyibatu, əssəlamu alən nəbiyyi və rəhmətullahi və bərəkətuluu, əssəlamu aleyna və ələ ibadillahis salihin. Əşhadu ələ iləhə illəllah və əşhadu ənnə Muhəmmədən əbdulu və rəsuluu*»¹.

Sonra üç və dörd rükətli namazı tamamlamaq üçün təkbir edib ayağa qalxır və əllərini də qaldırır. Namazın üçüncü və dördüncü rükətləri bu qayda ilə qılınır. Bu rükətlər səssiz oxunur və yalnız fatihə surəsinin oxunması kifayət edir. Sonra sonuncu təşəhhüdü oxumaq üçün sol ayağını yerə yayıb, dik tutduğu sağ pəncəsinin ön tərəfinə keçirir və oturacağını yerə qoyub oturur (*bu oturuş iki təşəhhüdüli namazların ikinci təşəhhüdündə edilir*). Bu zaman birinci təşəhhüddə oxuduqlarını oxuyur və əlavə olaraq bunları da oxuyurur: «*Allahummə salli ələ Muhəmmədin və ələ ali Muhəmməd, kəmə salləytə ələ İbrahimə və ələ ali İbrahimə innəkə həmidud məcid. Allahummə barik ələ Muhəmmədin və ələ ali Muhəmməd, kəmə barəktə ələ İbrahimə və ələ ali İbrahimə innəkə həmidud məcid*».

Sonra bu və digər bu kimi duaları demək sünnədir: “*Əuzu billəhi min azəbin nar və azəbil qabr və fitnətil məhyə vəl məmat və fitnətil məsihid dəccal*”

Sonra əvvəlcə sağ, ardınca sol tərəfə “*Əssəlamu aleykum və rəhmətullah*” deyib salam verilir. Bununla namaz tamamlanır. Bundan sonra hədislərdə deyilən duaları oxumaq sünnədir².

Xəstə adamın namazı: Əgər namazı ayaq üstə qılmaq xəstəliyini artırır, yaxud ayaq üstə qıla bilmirsə, o zaman namazı oturub qılmalıdır. Əgər belə vəziyyətdə qıla bilməsə, yan üstə uzanıb qılmalı, bunu da bacarmasa, arxası üstə uzanıb qılmalıdır. Ruku və səcdə etmək bacarığında olmazsa, azacıq əyilib etmək kifayətdir. Həmçinin qılmadığı namazları da qəza etməlidir. Əgər namazları vaxtında qılmaq çətin olsa, o zaman zöhr ilə əstri, məğrib ilə işamı ikisindən birinin vaxtında bir vaxtda qıla bilər.

Müsafirin namazı: Qət edilən məsafə təxminən 85 km-dən artıqdırsa, və şəriətin icazə verdiyi səfədirsə, o zaman dörd rükətli namazları qısaldıb iki rükət qılmaq olar. Əgər səfər etdiyi yerdə dörd gündən artıq (*iyirmi namaz müddəti*) qılmaq

¹ Duanın tərcüməsi isə belədir: «*Ən gözəl salamlar, namazlar və yaxşı işlər Allahə məxsusdur. Ey Allahın Peyğəmbəri, sənə Allahın salamu, rəhməti və bərəkəti olsun. Bizə və Allahın əməlisəlah bəndələrinə Allahın salamu olsun. Mən şahadəət verirəm ki, Allahdan başqa ibadətə layiq olan haqq məbud yoxdur. Şahadəət verirəm ki, Muhəmməd Allahın qulu və elçisidir.*»

² Həmin dualar bunlardır: Üç dəfə “*Əstəğfirullah*”. “*Allahummə əntəs salam və minkəs salam təbarəktə ya zəlçəlali vəl ikrəm. Lə iləhə illəllahu vəhdəhu lə şərika ləhu ləhul mulku və ləhul həmdü və huwə ələ kulli şeyin qadir. Lə hovlə vələ quvvətə illə büləh. Lə iləhə illəllahu vələ nəbudu illə iyyəh. Ləhüm nimətu və ləhul fədlü və ləhüs sənsul həsən. Lə iləhə illəllahu muxlisinə ləhul dīnu və ləv kəfiləh kəfirun. Allahummə lə ma'nis limə atəytə vələ mu'tis limə mənə'tə vələ yənfəu zəl cəddi minkəl cədd*”. Bunlarla yanaşı sübh və məğrib namazlarından sonra on dəfə bu duanı demək lazımdır: “*Lə iləhə illəllahu vəhdəhu lə şərika ləhu ləhul mulku və ləhul həmdü yəhyi və yəmītu vəhuwə ələ kulli şeyin qadir*”. Sonra hərəsi otuz üç dəfə olmaqla “*sühbənallah*”, “*əlhəmdulillah*” və “*Allahu əkbər*” – sözləri deyilir. Bunlar doxsən doqquz edir və yüzü tamamlamaq üçün bir dəfə də bu dua deyilir: “*Lə iləhə illəllahu vəhdəhu lə şərika ləhu ləhul mulku və ləhul həmdü vəhuwə ələ kulli şeyin qadir*”. Sonra hərəsi bir dəfə olmaqla kürsü ayəsi (*ayətəl kürsü*), iqlas (*Qul huvəllahu əhad*), fələq (*Qul əuzu birəbbil fələq*) və nəs (*Qul əuzu birəbbin nəs*) surələri oxunur. Sübh və məğrib namazlarından sonra iqlas, fələq və nəs surələri üç dəfə oxunur.

niyyətinədirsə, çatdığı andan namazları tam qılmalıdır¹. Müsafir yerli adamın arxasında namaz qılarsa, yaxud səfərə çıxmamış hər hansı namazı unudub səfərdə xatırlayarsa, yaxud bunun əksi baş verərsə, bütün bu hallarda namazları tam qaydada qılmaq lazımdır. Müsafir namazı tam qıla bilər, amma qısaltmaq daha üstün sayılır.

Cümə namazı: Bu namaz zöhr namazından daha üstündür. Bu qısaldılmış zöhr namazı deyil, özü müstəqil namaz sayılır. Bu namazı dörd rükətli, yaxud zöhr niyyəti ilə qılmaq olmaz. Hətta səbəb olsa belə, bu namazı əsr ilə birlikdə qılmaq olmaz.

Vitr namazı: Bu namaz sünnə namazlarından hesab olunur. Qılınma vaxtı işa namazından sübh namazına qədərdir. Rükətlərinin sayı azı bir, çoxu isə on bir rükətdir. Hər iki rükətdən bir salam vermək daha yaxşıdır. Mükəmməl az rükət sayı iki salam verməklə üç rükət qılmaqdır. Birinci rükətdə "əl-Əla", ikincidə "əl-Kəfirun", üçüncüdə isə "əl-İklas" surəsini oxumaq sünnədir. Rükudan sonra əlləri qaldırıb səslə qunut duası etmək müstəhəbdir.

Cənazə namazı: Müsəlmanın meyitini yumaq, kəfənləmək, cənazə namazı qılmaq, qəbiristanlığa daşımaq və dəfn etmək işlərinin bir qrup insan tərəfindən həyata keçirilməsi kifayətdir. Döyüş meydanında şəhid olanlar yuyulmaz və kəfənlənməzlər. Onlar üçün cənazə namazı qılmaq isə icazəlidir. Onlar öldükləri qaydada da dəfn olunurlar. Kəfənləməyin necəliyinə gəldikdə, kişi üçün üç qat ağ parça kifayətdir. Qadın üçün isə bir qurşaq, bir baş yaylığı, bir köynək və iki qat ağ örtük olmaqla, ümumilikdə beş parça lazımdır. Cənazə namazını qılarkən imamın kişi meyitinin sinəsi, qadın meyitinin qurşağı tərəfində dayanması sünnəyəndir. **Cənazə namazı** dörd təkbirdən (*Allahu əkbər – sözlərindən*) ibarətdir. Dörd dəfə "*Allahu əkbər*" deyilir və hər dəfə əllər qaldırılır. Birinci təkbirdən sonra "*Əuzu billəhi minəş şeytanir rəcim. Bismilləhir rahmənir rahim*" – sözləri deyilib, fatihə surəsi səssiz oxunur. Sonra ikinci təkbir edilib, Peyğəmbərə ﷺ salavat deyilir. Sonra üçüncü təkbir deyilib, ölənin üçün dua edilir. Sonra dördüncü təkbir deyilib, bir az fasilə verilir və salam deyilir. **Qəbri** bir qarışdan artıq qaldırmaq, üzərini tikmək, öpmək, ətiləmək, üzərində yazı yazmaq, oturmaq və ya onu tapdalamaq haramdır. Qəbirləri işıqlandırmaq, ətrafında dövrə vurmaq, üstündə məscid tikmək və ya öləni məsciddə dəfn etmək haramdır. Qəbirlərin üzərində tikilmiş məbədlərin dağıdılması vacibdir.

• **Təziyə sözlərində məhdudiyət yoxdur.** Məsələn olaraq təziyədə başsağlığı verərkən belə demək olar: "*Ə`zəməllahu əcrakə və əhsənə azəkə və ğafərə li meyyitikə*"². Ölmüş kafirə görə müsəlmana başsağlığı vermək üçün belə demək olar: "*Ə`zəməllahu əcrakə və əhsənə azəkə*". Ölmüş insan müsəlman olsa da, kafirə başsağlığı vermək haramdır.

¹ Səfərdə namazların neçə gündən sonra qısaldılması məsələsi ətrafında fikir ayrılığı vardır. Tədqiqatçı alimlərin daha doğru hesab etdikləri rəyə görə, insan özünü müsafir kimi hiss etdiyi müddətdə səfərdə sayılır və namazlarını da bu hala uyğun qılır. (*tərc.*)

² Duanın tərcüməsi: "Allah savabını artırsın, kədrini aparsın, ölünə rəhmət etsin".

- Ölüm ayağında olan insan ailəsinin onun üçün ağı deyib, ağlaşma quracaqlarını ehtimal edərsə, onlara bu əməli etməsələr deyə xəbərdarlıq etməlidir. Əks halda, onların ağı deyib, ağlaşma qurmalarına görə qəbirdə ona əzab veriləcəkdir.
- İmam Şafii deyir: "Təziyə etmək üçün oturmaq məkrühdür". Yəni ölənin yaxınlarının onlara başsağlığı etmək istəyənləri qəbul etmək üçün bir evdə toplaşmaları məkrühdür. Əslində hər kəs, istər kişi, istərsə qadın – öz işinin ardınca getməlidir.
- Ölənin ailəsi üçün yemək hazırlamaq sünnədir. Onların yeməyindən yemək, yaxud təziyəyə gələnlər üçün yemək hazırlamaq məkrühdür.
- Müsəlmanın qəbrini ziyarət etmək sünnədir. Amma bunun üçün səfər etmək olmaz. Kafirin qəbrini ziyarət etmək də icazəlidir. Kafirin müsəlman qəbrini ziyarət etməsi qadağan deyil.
- Qəbiristanlığa daxil olanın belə deməsi sünnədir: «*Əs-səlamu aleykum dərrə qəvmin muminin. Va innə inşa-l-lahu bikum lələhiqun. Yərhamu-l-lahu-l-mustəqdiminə minnə va-l-mustəxirin. Nəsəlu-l-lahə lənə va ləkumu-l-afiyətə. Allahummə la təhrimə əcrəhüm va la təftimə bədəhüm. Vəğfir lənə və ləhüm*».¹

İki bayram namazı: Bu namaz bir qrup müsəlman tərəfindən qılınarsa, digərlərinin bu namazı qılmaması onlar üçün günah sayılmaz. **Bu namazın vaxtı** duha namazı kimi günəş tam çıxıb istisi yayıldıqdan sonra zöhr namazına qədər olan vaxtda qılır. Zöhr namazının vaxtı dirdikdən sonra həmin günün bayram günü olduğunu bildikdə bayram namazı ertəsi gün qəza olaraq qılır. Xütbədən başqa, digər bütün şərtləri cümə namazının şərtləri kimidir. Əgər bu namaz qeyri məsciddə qılınarsa, namazdan öncə və sonra nafilə namazı qılmaq məkrühdür. **Bu namazın qılınma qaydası belədir:** Namaz iki rükətdən ibarətdir. Birinci rükətdə təkbirətül ehramdan sonra altı dəfə, ikinci rükətə başlayıb, fatihəni oxumadan öncə beş dəfə təkbir edilir. Hər təkbir edərkən əllər qaldırılır. Sonra "Əuzu billəhi minəş şeytanir racim" deyib, uca səslə fatihə surəsi oxunur. Birinci rükətdə fatihədən sonra "əl-Alə" surəsi, ikinci rükətdə isə "əl-Ğəşiyə" surəsi oxunur. Namazı bitirdikdən sonra imam cümə namazında olduğu kimi iki xütbə ilə çıxış edir. Lakin yaxşı olar ki, bu xütbədə təkbir çox etsin. Əgər imam bayram namazını adi iki rükətli namaz kimi qıldırırsa, namazı məqbuldur. Çünki artıq sayda edilən təkbirlər və onların arasında zikrləri oxumaq sünnədir.

Ay və günəş tutulması üçün qılınan "Küsun" namazı: Bu namazı qılmaq sünnədir. Bu namazın vaxtı günəşin və ya ayın tutulmasından başlayıb, tutulma bitənə qədər davam edir. Bu namazın qəzası yoxdur. **Bu namazın qılınma qaydası belədir:** Namaz iki rükətdən ibarətdir. Birinci rükətdə səslə fatihə və digər uzun surə oxunur. Sonra uzun müddətli ruku edilir. Sonra rükudan qalxarkən deyilən adi zikrlər deyilir, amma səcdəyə gedilmir. Yenidən fatihə və

¹ «Sizə salam olsun, ey möminlər diyarının əhli! Allah qoysa, biz də sizə qoşulacağıq. Bizdən qabaq və sonra olanlara Allahın mərhəməti olsun. Allahdan özümüza və sizə salamatlıq diləyirik. Ey Allahım, bizi onların savabından məhrum etmə və bizi onlardan sonra fitnəyə düşür etmə. Həm bizi, həm də onları bağışla».

digər uzun surə oxunur və uzun müddətli rüku edilir. Rükudan qalxıb uzun müddətli iki səcdə edilir. Sonra ikinci rükət də eyni qayda ilə qılınır, təşəhhüd oxunur və salam verilir. İmamla namaz qılmağa gələn kəs birinci rükudan sonra namaza qoşularsa, onun birinci rükəti sayılır.

Yağış yağması üçün qılınan "İstisqa" namazı: Quraqlıq artdıqda və yağış azaldıqda bu namazı qılmaq sünnədir. Bu namazın qılınma vaxtı, qaydası, əhkamları bayram namazı kimidir. Fərq yalnız ondadır ki, bu namazdan sonra iki xütbə deyil, bir xütbə oxunur. Yağış yağması üçün dua edərkən vəziyyətin dəyişməsi üçün paltarın ətəyini alt-üst çevirmək sünnədir.

Nafilə namazlar: Mötəbər mənbələrin məlumatına görə Peyğəmbər ﷺ gündəlik fərz namazlardan başqa, on iki rükət əlavə sünnə namazları qılardı. Həmin namazlar bunlardır: sübh namazından öncə iki, zöhrdən öncə dörd sonra iki, məğribdən sonra iki və işadan sonra iki rükət. Peyğəmbərin ﷺ bundan başqa nafilə namazları qıldığı isbat olunmuşdur. (Məsələn əsrdən öncə dörd rükət, məğrib azanından və vitrdən sonra iki rükət. Tərc.)

Qadağan olunmuş vaxtlar: Namaz qılmaq qadağan olunan vaxtlarda nafilə namazların qılınması haramdır. Qadağan olunmuş vaxtlar bunlardır: **1.** Sübhdən günəş çıxıb üfüqdən bir nizə hündürlüyündə qalxana qədər. **2.** Günəş zenitdə olanda. **3.** Əsr namazından sonra günəş batana qədər. Bu vaxtlarda səbəbli namazları qılmaq icazəlidir. Məsələn olaraq məscidə girərkən qılınan salam namazını, təvafdan sonra qılınan iki rükət, sübhün sünnətini, cənazə namazını, dəstəmaz üçün qılınan iki rükət, şükr və tilavət səcdələrini misal çəkmək olar.

Məscidlər: Ehtiyac olan qədər məscid inşa etdirmək vacibdir. Allaha ən sevimli yer məscidlərdir. Məscidlərdə əl çalmaq, mahnı oxumaq, musiqi alətlərini ifa etmək, haram olunan şer söyləmək, kişi və qadınların bir-birinə qarışması, cinsi yaxınlıq, alqı-satqı kimi əməllər **haramdır**. İtmiş əşya, heyvan və s. haqqında məsciddə car çəkən insana: "Allah ticarətinə bərəkət verməsin!", "Allah itmiş malını sənə qaytarmasın!" kimi sözlər demək **sünnədir**. Məscidə ziyan verməyən uşaqlara orada təhsil vermək, nikah bağlamaq, hökm kəsmək, icazəli şer oxumaq, etikaf və qeyri hallarda yatmaq, xəstə və zəif insanın orada yatması və ya uzanması **məqbuldur**. Məscidlərdə lağlağı və mübahisə etmək, çox danışmaq, xoşagəlməz uca səsle danışmaq, ehtiyac olmadan oradan keçid kimi istifadə etmək və dünya işlərini müzakirə etmək **məkrühdür**. Məscidin xalçalarını, çiraqlarını və ya elektrik xətlərini yas və ya toy üçün istifadə etmək olmaz.

Zəkat

Zəkatın vacib olması üçün şərtlər beşdir: 1. Müsəlman olmaq. 2. Azad olmaq. 3. Malın müəyyən miqdara (*nisaba*¹) yetişməsi. 4. Tam mülkiyyət hüququnun olması. 5. Əldə olunan malın üzərindən bir il müddətin keçməsi. Əkin məhsulları istisnadır.

Ev heyvanlarının zəkata düşən üç növü: Dəvə, inək və qoyun. Bu növ heyvanların zəkati üçün iki şərt olmalıdır. 1. İl boyu və ya ilin çox vaxtı otarılmalıdır. 2. Ev heyvanı işlətmək üçün deyil, artırmaq və xeyir götürmək üçün olmalıdır. Əgər saxlanılan heyvan ticarət üçün olarsa, bu halda ticarət dövriyyəsində olan mala aid olar.

Dəvənin zəkati:

Sayı	1 - 4	5 - 9	10 - 14	15 - 19	20 - 24	25 - 35	36 - 45	46 - 60	61 - 75	76 - 90	91 - 120
Zəkati	Zəkat düşmür	Bir qoyun	İki qoyun	Üç qoyun	Dörd qoyun	Bir yaşlı dəvə	İki yaşlı dəvə	Üç yaşlı dəvə	Dörd yaşlı dəvə	İki ədəd iki yaşlı dəvə	İki ədəd üç yaşlı dəvə

Əgər dəvələrin sayı 120-dən artıq olarsa, hər 50 dəvə üçün üç yaşlı, hər qırx dəvə üçün iki yaşlı dəvə zəkat verilməlidir.

Inəyin zəkati:

Sayı	1-29	30 - 39	40 - 59
Zəkati	Zəkat düşmür	Bir yaşlı dana	İki yaşlı dana

Inəklərin sayı 60 – dan artıq olarsa, hər 30 inək üçün bir yaşlı, hər qırx inək üçün iki yaşlı dana zəkat çıxarılmalıdır.

Qoyunun zəkati:

Sayı	1 - 39	40 - 120	121 - 200	201 - 399
Zəkati	Zəkat düşmür	Bir qoyun	İki qoyun	Üç qoyun

Qoyunların sayı 400-dən artıq olarsa, hər 100 qoyun üçün bir qoyun zəkat verilir. Qoyunun zəkətini keçi, əldən düşmüş və ya kor heyvan vermək olmaz. Bala bəsləyən, boğaz və ən gözəl heyvanı da zəkat çıxarmaq olmaz. Zəkat çıxarılan qoyun ən azı altı aylıq olmalıdır.

Əkin məhsullarının zəkati: Əkilib becərilən dənli və meyvəli məhsulların zəkətini çıxarmaq vacibdir. Amma bunun üçün üç şərt tamamlanmalıdır: 1. Məhsul mikyal² tərəzi ilə ölçülən və saxlanması mümkün olan məhsullardan olmalıdır. Dənli məhsullara buğda və arpanı, meyvələrə isə üzüm və xurmanı misal çəkmək olar. Mikyal ilə ölçülməyən və saxlanması mümkün olmayan məhsullara görə zəkat çıxarılmır. Misal olaraq tərəvəzləri, göy-göyerti və yaş paxlaya oxşar məhsulları qeyd etmək olar. 2. Məhsulun müəyyən miqdara (*nisaba*) yetişməsi. 653 kq və çox olması. 3. Zəkat vacib olan vaxtda məhsul insanın tam mülkiyyətində olmalıdır. Məhsul

¹ Zəkat bölümündə «Nisab» sözü çox işlədildiyi üçün onun mənasını bilmək lazımdır. «Nisab», mal-dövlətin növündən asılı olmayaraq, zəkatin vacib olması üçün toplanan və tələb olunan həddə çatan mal-dövlətdir. (*tərc.*)

² Mikyal vedrayə bənzər xüsusi ölçülü qabdır və qədimdə ölçü vasitəsi kimi istifadə olunurdu. (*tərc.*)

dəydikdə zəkat vacib olur. Meyvələrin dəyməsi onların qızarması və ya saralması, dənli bitkilərin yetişməsi dənlərin dolması və quruması ilə bilinir.

Yağış və çay suyu ilə rahat suvarılmış məhsulun 10 %-i, quyulardan su çıxarmaqla və s. bu kimi çətinliklərlə suvarılmış məhsulun 5 %-i zəkat çıxarılır. Əgər məhsul ilin bəzi günlərində məşəqqətlə, bəzi günlərində isə rahatlıqla suvarılarsa, bu hansı halın daha çox olmasından asılıdır. Hesablama məşəqqətli və rahat suvarılma günlərinə görə aparılır¹.

Qiymətli əşyaların zəkati: Qiymətli əşyalar iki növdür: **1. Qızıl** 85 qr olmadıqca ona görə zəkat vacib sayılmır. **2. Gümüş** 595 qr olmadıqca ona görə zəkat düşmür. Kağız pullar qızıl və ya gümüşün ən az zəkat miqdarı dəyərində olmadıqca pula zəkat düşmür². Qiymətli əşyaların ümumi məbləğinin 2,5 %-i zəkat çıxarılır.

İstifadəsinə icazə verilən və istifadə olunan zinət əşyalarına görə zəkat düşmür. Saxlanılan və ya icarəyə verilən zinət əşyalarına görə zəkat vermək vacibdir.

Adəti üzrə qadınların taxdıqları qızıl və gümüş zinət əşyalarının istifadəsi icazəlidir. Eləcə də az miqdarda gümüş ilə qab-qacağı bəzəmək olar. Həmçinin kişilər üz miqdarda gümüşdən düzəldilmiş üzük, eynək və s. istifadə edə bilərlər. Qızılı isə qab-qacağı bəzəmək isə haramdır. Kişilər nəyinsə üzərində az miqdarda qızıldan istifadə edə bilərlər. Misal olaraq, köynəyin düyməsini, diş düzəltməsini qeyd etmək olar. Amma bu, qadınlara oxşamadan edilməlidir.

Artıb-azalan mal sahibi əlində olan hər məbləğə görə ayrıca zəkat verməkdə çətinlik çəkirse, o zaman ilin müəyyən bir gününü təyin edib, o gündə zəkatını versin. Həmin gün mülkündə olan mal-dövləti hesablayıb, 2,5 %-ni zəkat çıxarsın. Belə halda, sahib olduğu malın bir ili tamam olmasa da, zəkatını çıxarmış olur. Həmçinin gəliri maaş, yaxud digər vasitə ilə olan insan qazandığı malı xərcləyirsə, ona zəkat düşmür. Əgər qazandığı malı toplayırsa, o zaman malı qazandığı ilk gündən bir il keçdikdən sonra topladığı malın 2,5 %-ni zəkat verməlidir.

Borcun zəkati: Varlı insanda borcda olan, yaxud batmadığı ehtimal olunan mal sahibinin əlinə keçən kimi zəkati çıxarılmalıdır. Əgər borcun qayıtması mümkünsüz olarsa, buna görə zəkat düşmür. Çünki bu halda mal sahibi öz malına sahibliyini itirmiş sayılır.

Ticarət dövriyyəsində olan malın zəkati dörd şərtlə vacib olur: **1.** Mala sahib olmaq. **2.** Əlində olan mal-dövləti ticarət məqsədi ilə işlətmək. **3.** Mal-dövlətin qızıl və ya gümüşün dəyəri ilə ən az məbləğlə zəkati vacib edən miqdara (*nisaba*) yetişməsi³. **4.** Bir ilin tamamlanması. Deyilən şərtlər varsa, mal-dövlətin qiymətindən zəkat çıxarılır. Mal-dövlətin zəkati vacib edən miqdara (*nisaba*) çatdırılması üçün əlində olan nəğd pul, qızıl və ya gümüşü də buna əlavə edib, zəkatını çıxarmalıdır. Ticarət

¹ Bu hal yarı-yarı olduqda məhsulun 7,5 %-i zəkat çıxarılır.

² Bunu dəqiq hesablamaq üçün günümüzdə qızıl və gümüşün qiymətinə baxırıq. Hansının dəyəri ilə pul daha tez zəkat məbləğinə uyğun gəlirsə həmin məbləğ və artığı üçün zəkat çıxarırıq. (*tərc.*)

³ Ticarət dövriyyəsində olan malın zəkata düşən miqdarı 85 qr qızılın, yaxud 595 qr gümüşün dəyəridir. Deyilənlərdən hər hansının dəyəri az olub, malı zəkata daxil edirsə, onunla da zəkati hesablamaq olar.

dövriyyəsiində olan paltar, ev, maşın və s. bu kimi mal-dövlət növləri işlətmək üçün nəzərdə tutulubsa, buna görə zəkat düşmür. İşlətmək üçün nəzərdə tutulan mal-dövləti ticarət malına çevirərsə, o zaman onun zəkat vaxtını da yeni tarixdən hesablamalıdır.

Fitrə zəkatı: Bu zəkat, bayram günü özünün və ailəsinin bir sutkalıq qida ehtiyatından artıq mala sahib olan hər bir müsəlmana vacibdir. Bu növ zəkatın kişi və ya qadın olmasından asılı olmayaraq, hər adama vacib olan miqdarı 2,25 kq yerli qida məhsuludur. Üzərinə fitrə zəkatı vacib olan insan imkanı daxilində bayram gecəsi himayəsində olanların əvəzinə fitrə zəkatı çıxarmalıdır. Bu zəkatı bayram günü bayram namazından öncə çıxarmaq müstəhəb, namazdan sonraya saxlamaq isə qadağandır. Həmçinin bu növ zəkatı bayram günündən bir-iki gün öncə vermək olar. Bir dəstə insanın zəkatını bir adama, yaxud bir nəfərin zəkatını bir neçə adama vermək olar.

Zəkatın çıxarılması: Zəkatı vaxtında çıxarmaq lazımdır. Azyaşlı və ya dəli insanın zəkatını onun qəyyumu çıxarır. Yaxşı olar ki, bu kimi insanların zəkatı ayrı hesabla çıxarılsın. Həmçinin zəkatı zəkat niyəti ilə çıxarmaq şərtdir. Malı sədəqə niyəti ilə çıxarsa, bu zəkat hesab olunmaz. Hətta bütün malını bu niyətlə sədəqə etsə, yenə də zəkat sayılmaz. Çıxarılan zəkatın hamısını yaşadığı yerin kasıblarına paylamaq daha yaxşıdır. Lazım gələrsə, zəkatı digər ölkəyə də göndərmək olar. Zəkatı vacib edən miqdar hasil olubsa, öncədən iki ilin zəkatını çıxarmaq olar.

Zəkat verilən insanlar səkkiz qrupa bölünürlər: 1. Yoxsullar. 2. Miskinlər. 3. Zəkart işində işləyənlər. 4. Qəlbləri müsəlmanlığa isinişib bağlanmaqda olanlar. 5. Azad ediləcək kölələr. 6. Borclular. 7. Allah yolunda döyüşənlər. 8. Xərçi qurtarıb, yolda qalan müsafirlər.

Yuxarıda adı keçən insanlara ehtiyacları miqdarında zəkat verilir. Zəkat işində işləyənlərə isə gördükləri işin müqabilə verilməlidir. Bu işdə varlı kimsələr də işləyə bilirlər. Ölkəni işğal yolu ilə ələ keçirən xəvaric və zalım hakimiyət zəkatı tələb edərsə, zəkatı onlara vermək icazəlidir. Həmçinin rəhbər tərəfindən zorla və ya xoşluqla götürülən zəkat da məqbuldur.

Kafirə, köləyə, varlıya, himayəsində olanlara və Bənu Həşimə zəkat vermək məqbul sayılmır. Əgər kimsə bilməməzliyi ucbatından zəkatı qeyri əhlinə verər, sonra bunu dərk edərsə, zəkatı məqbul sayılmır. Amma kimisə kasıb bilib, zəkatı ona verər və sonradan onun varlı olduğunu görərsə, zəkatı məqbul sayılır.

Könüllü sədəqə: Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) demişdir: *“Möminin ölümündən sonra ona yetişən yaxşı əməllərindən – öyrətdiyi və yaydığı elm, özündən sonra qoyub getdiyi əməlisaleh övlad, miras qoyduğu Quran, tikdiyi məscid, yolda qalan müsafirlər üçün inşa etdiyi ev, çəkdirdiyi su, sağlam və sağ olanda öz malından veridiyi könüllü sədəqə. Bu əməllər ölümündən sonra ona yetişəcəkdir.”* (İbn Məcə).

Oruc

Ramazan orucu müsəlman, aqıl, oruc tutmaq iqtidarında olan və yetginlik yaşına çatmış **hər bir müsəlmana vacibdir**. Yalnız aybaşı və nifaslı qadınlar istisnadır. Azyaşlı uşaqlar oruca vərdiş etsinlər deyə, gücləri çatan qədər onlardan da oruc tutmaq tələb oluna bilər.

Ramazanın başlamasını iki əlamətlə təyin etmək olar: 1. Ramazan ayının başlamasını bildiren təzə doğmuş (*Hilal*) ayın görülməsi. Bu barədə ən azı bir nəfər yetginlik yaşına çatmış ədalətli müsəlman kişi və ya qadının şahidliyi gərəkdir. 2. Şaban ayını otuz gün hesablamaq.

Oruc tutmağı vacib edən vaxt səhər namazının vaxtı daxil olandan günəş batana qədərdir. **Vacib oruc üçün səhər namazının vaxtından öncə niyyət etmək lazımdır.**

Orucu pozan amillər: 1. **Tam əlaqəli cinsi yaxınlıq etmək:** Orucu olarkən belə bir iş görən insan, həmin günün qəzasını oruc tutmalı və kəffarə verməlidir. Bu kəffarə bir kölə azad etməkdir. Azad etməyə kölə tapmayan insan iki ay ardıcıl oruc tutmalıdır. Əgər bunu bacarmasa, o zaman altmış nəfər kasıbı yedizdirməlidir. Buna da imkanı çatmazsa, onun boynunda bir şey qalmır. 2. **Sperma ifraz etmək:** Bu öpmək, toxunmaq və ya masturbasiya yolu ilə olarsa, orucu batil edir. Amma yuxuda olduqda oruca zərər gətirmir. 3. **Bilərəkdən yemək və içmək:** Əgər kimsə unudaraq yeyər və ya içərsə, orucu düzgündür. 4. **Qanaldırma (Ehticam) və ya qanvermə yolu ilə qan çıxarmaq:**¹ Müayinə üçün götürülən, yaxud yaradan və ya burundan istəmədən ifraz olunan cüzi miqdarda qan orucu pozmur. 5. **Qəsdən qusmaq.**

Əgər boğaza toz düşərsə, yaxud dəstəməzdə ağızını və burnunu yaxalayarkən boğazına su gedərsə, eləcə də fikirdən və ya yuxuda olduğundan sperma ifraz edərsə, həmçinin iradəsindən asılı olmayaraq qusar və ya qan ifraz edərsə onun **orucu pozulmur**.

Kim vaxtın gecə olduğunu zənn edib yeyər, sonra gündüz olduğunu görərsə, bir gün qəza tutmalıdır. Səhər namazının vaxtının daxil olmasında şübhə edib yeyərsə, onun orucu pozulmur. Kim gündüz vaxtı günəşin batmasında şübhə edib yeyərsə, qəza etməlidir.

Oruc tutmayanlarla bağlı hökmlər: Ramazan ayında oruc tutulan vaxt üzürsüz iftar etmək haramdır. Aybaşı və nifaslı qadın, həmçinin həyatı təhlükə altında olan bir insanı xilas etmək üçün iftar etmək **vacibdir**. Namazı qısaltıb qılmağa icazə verilən səfərdə məşəqqətlə üzləşən insanın və ya zərər çəkəcəyindən ehtiyat edən xəstənin orucunu açması **sünnədir**. Gündüz vaxtı səfərə çıxan yerli adamın, yaxud özünə və ya övladına zərər toxunacağından ehtiyat edən hamilə və ya südverən qadının orucunu açması **icazəlidir**. Adı keçənlərin hamısı daha sonra **orucu qəza edirlər**. Övladına zərər toxunmasından ehtiyat edən hamilə və ya südverən qadın qəza etməklə yanaşı, hər günün əvəzində bir kasıbı yedizdirməlidirlər.

Yaşlı və ya sağalmayan xəstəliyi olan insan orucunu qəza etmir, sadəcə hər günün əvəzində bir nəfər kasıbı yedizdirir. **Üzürlü səbəbə görə** orucun qəzasını

¹ Əksər alimlərin qənaətinə görə hər iki halda oruc pozulmur. Fikrimcə bu rəy daha üstündür. Çünki bu mənaya dəlalət edən bir çox hədislər mövcuddur. Belə ki, Peyğəmbər ﷺ orucu olduğu halda qan aldırması və orucuna davam etmişdir... (tərc.)

digər ramazana qədər gecikdirən insan yalnız orucu qəza edir. Əgər bunu **üzürsüz olaraq edibsə**, qəza etməklə yanaşı, hər günün əvəzində bir nəfər kasıbı yedizdirməlidir. Qəzaya saxladığı orucunu **üzürlü səbəbə** görə tutmayan insan ölərsə, boynunda borcu yoxdur. Əgər **üzürsüz olaraq** bunu edibsə, o zaman onun əvəzində, hər günün yerinə bir kasıbı yedizdirmək lazımdır. Həmçinin səhlənkarlıq edib, oruc tutmadığı günlərin, yaxud nəzir dediyi orucun əvəzində, onun yaxınlarının oruc tutması və ya vəd etdiyi itaət nəzirlərinin onun əvəzindən icra olunması sünndir. Kim gündüz vaxtı üzürlü səbəblə orucunu açar, sonra həmin səbəb götürülsə, yaxud oruc tutulan gündə kafir islamı qəbul edərsə, aybaşı pak olarsa, xəstə sağalarsa, müsafir səfərdən gələrsə, aşıyaşlı uşaq yetkinliyə çatarsa və ya dəli ağillanarsa, bu zaman onlar həmin günün qəzasını tutmalıdırlar. Əgər onlar yuxarıda baş verən hallardan sonra oruc tutsalar belə, yenə də əlavə bir gün qəza etməlidirlər. Ramazan ayında orucunu açmasına icazə verilən insanın həmin gündə başqa oruc tutması düzgün deyil.

Könüllü oruc: Könüllü tutulan **ən yaxşı oruc** bir gündən bir tutulan, sonra isə birinci və dördüncü günlər tutulan orucdur. Daha sonra qəməri ayların üç gününün orucudur. Bunun isə ən yaxşısı ayın ağ günlərində 13, 14 və 15-ci günlərində tutulandır. Muhərrəm və Şaban aylarının əksər günlərini, aşura, ərafa və şavvalın altı gününü oruc tutmaq isə **sünndir**. Rəcəb ayını, cümə və şənbə günlərini oruc ilə məxsus etmək **məkrühdür**. Həmçinin şakk edilən gündə oruc tutmaq. Bu, şaban ayının səmanın aydın olduğu otuzuncu günüdür. Fitrə və Qurban bayramlarında, həmçinin həcdə olarkən təşriq (*zülhiccənin 11, 12 və 13-cü*) günlərində oruc tutmaq **haramdır**. Boynunda təməttü və ya qıran həccinin qurbanı olub heyvan kəsməyə imkanı olmayanlar boyunlarına düşən orucu tuta bilirlər.

Qeydlər:

- Boynunda cənabət, aybaşı, nifas kimi **böyük təmizlik** olanlar sübh namazından öncə təmizlənsələr, çimməyi sübh azarından sonraya saxlayıb, azandan öncə sühur yeməyini yeyə bilirlər. Bu halda oruc düzgün sayılır.
- Ramazan ayında müsəlmanlarla birgə ibadət etmək məqsədini güdən qadın sağlamlığına zərər verməyəcəyi halda, aybaşını gecikdirmək üçün dərman qəbul edə bilər.
- Oruc tutarkən daxilə olan tüpürçəyi və ya bəlgəmi udmaq olar.
- Peyğəmbər (Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: *"Ümmətim iftarı tezləşdirib sühuru gecikdirdikcə xeyir içərisində olarlar"*. Əhmad¹ rəvayət etmişdir. Peyğəmbər (Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: *"İnsanlar iftarı tezləşdirdikcə din əzmətli qalacaqdır. Çünki yəhudi və xaçpərəstlər iftarı gecikdirirlər"*. Əbu Davud² rəvayət etmişdir.
- İftar açarkən dua etmək müstəhəbdir. Peyğəmbər (Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: *"Oruc tutanın iftar zamanı rədd olunmayan dua fürsəti vardır"*. İbn Macə³ rəvayət etmişdir. İftar açarkən edilən dualardan bunu qeyd etmək olar. Peyğəmbər (Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: *«ذَقَّ الطَّيِّبُ وَأَتَيْتَ الْمَرْوُوقَ وَوَسَّيْتَ الْأَجْرَ إِذْ حَاءَ الْأَمَةُ»* "Zəhəbə-z-zəmau

¹ Cild 5, səh. 172. Hədis №21893.

² Oruc kitabı, İftarı tezləşdirməyin müstəhəb olması fəslü. Hədis №2355.

³ Oruc kitabı, Oruc tutanın duasının rədd olunmaması haqqında fəsil. Hədis №1825.

vəbtəllətil uruq və səbətəl əcru inşaAllahı". "Susuzluq getdi, damarlar islandı və Allahın istəyi ilə savab tamamlandı". Əbu Davud¹ rəvayət etmişdir.

- Sünnəyə görə, iftari tər xurma ilə açmaq yaxşıdır. Əgər tər xurma tapa bilməsə, adi xurma ilə iftar edir. Bunu da tapa bilməsə, su ilə iftar edir.
- Orucdu insan sürmə çəkməkdən, göz və ya qulaq damcısından ehtiyat etməlidir. Çünki bununla o, ixtilafli məsələdən qaçmış olur. Əgər o, bu şeyləri qəbul etməyə möhtac olarsa, istifadə edə bilər. Hətta boğazında onların tamamı hiss etsə də, onun orucu düzgündür.
- Daha doğru rəyə görə, orucdu olarkən hər zaman misvakdan istifadə etmək olar və burada heç bir bəyənilməyən hal yoxdur.
- Orucdu insan qeybətdən, sözgəzdirənlikdən, yalançılıqdan və s. əl çəkməlidir. Əgər kimsə onu söysə və ya təhqir etsə, *"məni orucam"* – desin. Orucdu insan dilini və digər əzalarını günahlardan qorumaqla orucunu mühafizə etmiş sayılır. Peyğəmbərin ^(Səlləllahu əleyhi və səlləm) belə dediyi rəvayət olunur: *"Kim yalan danışmağı və ona əməl etməyi tərk etməzsə, Allahın onun yeməkdən və içməkdən imtina etməsinə ehtiyacı yoxdur"*. Əhməd rəvayət etmişdir.
- Sünnəyə görə, orucdu olarkən yeməyə dəvət olunan insan həmin adam üçün dua etməli, əgər orucdu deyilsə, yeməkdən dadmalıdır.
- Qədr gecəsi ilin ən üstün gecəsidir. Bu gecə Ramazan ayının son on günündən birinə təsadüf edir. Bu gecənin ən çox ehtimal olunan günü iyirmi yeddinci gündür. Bu gecədə görülən saleh əməl min ayda edilən saleh əməldən daha xeyirlidir. Bu gecənin də öz əlamətləri var və onlardan aşağıdakıları qeyd etmək olar: Həmin gecənin səhəri günəşin ağ rəngdə az şüa ilə çıxması, havanın normal olması. Müsəlman özünün də xəbəri olmadan bu gecəni yaşaya bilər. Bu əsasla tələb olunan odur ki, insan Ramazan ayında, ələlxüsus son on gündə ibadətlə məşğul olsun. Müsəlman çalışmalıdır ki, bu ayın heç bir gününü gecə namazı qılmadan keçirməsin. Əgər təravih namazını camaat ilə qılırsa, *"bütün gecəni ibadət etmək"* savabına nail olmaq üçün imam namazı tam bitirənə qədər ondan ayrılmasın.
- Qeyri vacib oruc tutan kimsənin orucunu tamamlaması sünnədir, vacib deyil. Belə bir orucu qəsdən pozan üçün heç bir sızıntı yoxdur və onun boynuna qəza düşür.
- Etikaf: Bu aqıl müsəlmanın ibadət məqsədi ilə məsciddə qalmasıdır. Etikaf edən insanın cənabətdən pak olması şərtidir. Etikaf edən insan yalnız zərurət hallarda məsciddən çıxa bilər. Buna yemək, ayaqyoluna getmək, qüsl almaq kimi zəruri əməlləri qeyd etmək olar. Zəruri ehtiyacı olmadan məsciddən çıxanın və cinsi yaxınlıq edənin etikafı pozulmuş sayılır. Sünnəyə görə, bu əməli hər zaman etmək olar, amma Ramazan ayında, ələlxüsus son on gündə bu daha önəmli sayılır. Etikaf üçün ən az müddət bir saatdır. Amma yaxşı olar ki, bir sutkadan az olmasın. Qadın isə ərinin icazəsi olmadan etikafa girə bilməz. Sünnəyə əsasən, etikaf edən insan ibadət və itaət işləri ilə məşğul olmalı, digər icazəli əməlləri və özünə aid olmayan işləri tərk etməlidir.

¹ Oruc kitabı, İftar açarkən edilən dua fəslı. Hədis №2359.

Həcc və ümrə

Ömürdə bir dəfə həcc və ümrə etmək vacibdir. Bu əməlin vacib olması üçün aşağıdakı şərtlər olmalıdır: **1. Müsəlman. 2. Aqıl. 3. Yetginlik. 4. Azad. 5. İmkan.** İmkan dedikdə yola çıxmaq üçün azuqə və minikə sahib olmaq nəzərdə tutulur. **Qadın üçün altıncı şərt**, yəni məhrəminin olması şərti əlavə olunur. Məhrəm dedikdə ömürlük onunla evlənməsi haram edilən yaxın qohum nəzərdə tutulur. Məhrəmsiz edilən həcc doğru sayılır, amma buna görə qadın günah qazanır. Kim ölənə qədər səhlənkarlıq edib, həcc və ümrə etməzsə, onun malından götürüb, əvəzinə həcc və ümrəyə adam göndərmək lazımdır. Kafirin və dəlinin həcci məqbul sayılmır. Uşaq və kələnin həcci isə məqbuldur. Amma bu onlar üçün İslam həccini əvəz etmir. İmkanı olmayan kasıb insan borc edib həccə gedərsə, həcci məqbuldur.

Kim özü üçün İslam həccini etməyib, başqasının əvəzinə həcc edərsə, bu **həcc onun özü üçün sayılır.**

Ehram: Ehrama girmək istəyən insanın qüsl alması, təmizlənməsi, ətirlənməsi müstəhəbdir. Ehrama girən insan tikili paltarını çıxarmalı, alt və üst hissədən ibarət ağ paltar geyinməlidir. Bundan sonra **"Ləbbeykə Allahummə umratən"**, yaxud **"həccən"** və ya **"Həccən və umratən"** sözlərini deyib yola düşməlidir. Hər hansı səbəbdən yolda qalıb həccə çatmayacağını düşünən insan bu şərti kəsə bilər: **"Fə in həbəseni habisun fəməhilli heysu həbəstəni"**. (*Əgər yolda hansısa maneə məni saxlasa, məni saxladığın yerdə də ehramdan çıxacam*).

Həccə gedən onun üç növündən birini edə bilər. Təməttü, ifrad və qiran həcci. Bu növlərin ən yaxşısı **təməttü** həccidir. Bu, həcc aylarında ümrə edib sonra ehramdan çıxmaq və həmin ilin həcc günü həccə getməkdir. **Ifrad** həcci təkə həccə niyyət etməkdir. **Qiran** həcci isə ümrə və həccə eyni anda, yaxud ümrə niyyəti ilə Məkkəyə gəlib təvafa başlamadan öncə, həccə də niyyət etməkdir.

Həccə niyyət edən insan miniyinin üzərinə minib yolda düşdükdə bu duanı deyir: **"Ləbbeykə Allahummə ləbbeyk. Ləbbeykə lə şərikə ləkə ləbbeyk. İnnəl həmdə və n nımətə ləkə və l mülk, lə şərikə lək"**. Bu duanı çox və qeyri qadınlar üçün uca səslə oxumaq müstəhəbdir.

Ehramda qadağan olunan əməllər doqquzdur: **1. Saçı qırmaq. 2. Dırmaqları tutmaq. 3. Kişilər üçün tikili paltar geyinmək.** Əgər alt üst paltar tamazsa o zaman şalvar, ayaqqabı tapa bilməyən isə xuff geyinə bilər. Buna görə onlara kəffarə də düşür. **4. Kişilərin başlarını örtməsi. 5. Bədəninə və paltarına ətir vurmaq. 6. Ov ovlamaq.** Ov dedikdə yeyilməsi halal olan hər bir vəhşi heyvan nəzərdə tutulur. **7. Nikah bağlamaq.** Bu, haramdır və kəffarəsi də yoxdur. **8. Qadınla tam yaxınlıq etmək deyil, şəhvət hissi ilə oynaşmaq.** Bunun kəffarəsi bir qoyun kəsmək, yaxud üç gün oruc tutmaq və ya altı nəfər kasıbı yedizdirməkdir. **9. Qadınla tam cinsi əlaqədə olmaq.** Əgər bu yaxınlıq ehramdan çıxmanın birinci mərhələsindən (*təhəllüldən*) öncə olarsa, onun həcci batil olur. Bu halda, o, həcci tamamlayır və gələn il isə həcci qəza edib, bir dəvə kəsərək Məkkə fəğirlərinə paylamalıdır. Əgər bu yaxınlıq birinci mərhələdən (*təhəllüldən*) sonra olubsa, onun həcci düzgündür. Amma bir dəvə qurban kəsməlidir. Əgər bu yaxınlıq ümrə ehramında olarkən baş verərsə, ümrəsi batil olar. O, bir qoyun kəsib, yenidən ümrə etməlidir. Həcc və ya ümrə cinsi yaxınlıqdan başqa, heç bir əməllə pozulmur. Qadın da kişi ilə eyni hökmdədir. Sadəcə olaraq, qadın tikili paltar geyinə bilər. Yalnız əlcək və niqab geyinməməli və üzünü örtməməlidir.

Kəffarə (fidyə) iki növdür: 1. Seçənəkli kəffarə: Bu, ehrama girdikdən sonra saç qırmaq, ətilənmək, dırnaqları tutmaq, kişilər üçün baş örtmək və tikili paltar geyinmək kimi qadağaları edənlərə aiddir. Belə qadağaları edən üç gün oruc tutmalı, yaxud altı nəfər kasıbı hərəsini yarım saa yəni, 1,5 kq qida ilə yedizdirməli, yaxud qoyun kəsməlidir. Əgər ov ovlayıbsa, ovladığı ovun misində bir heyvan kəsməlidir. Ovlanmış heyvanın oxşarı yoxdursa, o zaman heyvanın qiymətini ödəməlidir. 2. Ardıcılıqla ödənilən kəffarə: Təməttü və Qiran həcci edənlərin kəffarəsi bir qoyun, cinsi yaxınlıq edənin isə bir dəvə kəsməkdir. Təməttü və Qiran həccini edənin imkanı yoxdursa, üç gün həcdə yeddi gün isə evinə qayıtdıqdan sonra oruc tutmalıdır. Qurban kəsmək və ya yemək yedizdirmək ancaq Məkkə kasıblarına şamil olunmalıdır.

Məkkəyə daxil olmaq: Hacı "Məscidül Hərəmə" daxil olduqda məscidə daxil olduqda oxunan duanı oxuyur. Sonra təməttü həcci edən ümrəyə, ifrad və qiran həcci edənlər isə qüdümlü təvafına başlayırlar. Təvaf zamanı üst paltarın bir hissəsini sağ qolun altına keçirib uclarını sol çiyinin üzərinə atmaqla sağ çiyin açıq qalır. Qara daşa əl vurub, yaxud öpüb və ya işarə edib "*Bismilləh Allahu əkbər*" deyərək onun bərabərliyindən təvafə başlayır. Bu hal hər təvafda təkar olunur. Təvaf zamanı Kəbə evi sol tərəfdə olmaqla yeddi dəfə təvaf olunur. İmkan daxilində ilk üç təvafda daha iti yerişlərlə yerimək lazımdır. Digər dörd təvafda isə adi yerişlə yerimək yetərlidir. Hər dəfə "Rüknu'l Yəməniiyə"¹ çatdıqda imkan daxilində əlini ora sürtür və qara daşın tininə çatana qədər bu duanı oxuyur: "**Rəbbənə ətinə fid dünyə həsənətən və fil axirəti həsənətən və qinə azəbən nar**". Təvafın qalan hissəsində ürəyindən keçən dua ilə dua edilir. Yeddi təvaf başa çatdıqdan sonra imkan daxilində İbrahim məqamının arxasında iki rükət namaz qılır. İki rükətdə "Kəfirun" və "İxlas" surələrini oxuyur. Sonra çoxlu miqdarda zəm-zəm suyu içir və imkan olarsa, yenidən qayıdıb qara daşa əl vurur və daş ilə qapı arasında dua edir. Sonra "Səfa" dağına tərəf yönəlir və dağın üzərinə çıxıb "**Allah nə ilə başlayıbsa, mən də onunla başlayıram**" deyir və bu ayəni oxuyur: "**İnnə-s-afə vəl mərvəyə min şəairilləh. Fəmən həccəl beytə ov i'tamərə fələ cunahə aleyhi ən yəttovvafə bihimə. Va mən tətavvəə xayran fə innəllahə şə-kirun alim**". "(Ey möminlər!) Həqiqətən, Səfa və Mərvə Allahın əlamətlərindəndir (ibadət nişanələrindəndir). Evi (Kəbəni) həcc və ya ümrə yolu ilə (qaydası ilə) ziyarət edən şəxsin bunları təvaf etməsində (ətrafına dolanmasında) heç bir günah yoxdur. Hər kəs (vacibdən əlavə) könüllü olaraq yaxşı bir iş görərsə, Allah (onun etdiyi yaxşı işdən) razı qalandır (əvəzini verəndir), (onu) biləndir." (əl-Bəqərə: 158).

Sonra uca Allaha təkbir gətirib, şəninə tərif söyləyir və üzünü Kəbəyə dayanıb, əllərini açaraq dua edir. Sonra dağdan enib, yaşıl rəngli işarəyə tərəf gedir və oradan növbəti yaşıl işarəyə qədər qaçır. Sonra adi yerişlə Mərvəyə tərəf yollanır. Burada da Səfanın üzərində etdiklərini edir. Sonra dağdan enib birinci dəfə etdiklərini təkrarlayır və beləliklə, yeddi dövrə edir. Səfadan Mərvəyə bir dövrə, Mərvədən Səfaya da bir dövrə hesablanır. Sonra saçını qısaldır və ya qırır. Saçı qırmaq daha yaxşıdır. Yalnız təməttü həccin ümrəsində saç qısaltmaq yaxşıdır. Çünki bundan sonra həcc üçün saçını qırxdırmalı olacaq. Qiran və ifrad həcci

¹ Bu, qara daşın tinindən öncəki tindir.

edənlər qüdümlə təvafından sonra bayram günü "cəməratul aqəbə"yə daş atmayınca saçlarını qırxmırlar. Bu ayınların icrasında qadın ilə kişi arasında fərq yoxdur. Sadəcə olaraq, qadınlar təvafda və ya Səfa-Mərvə arasında qaçmırlar.

Həccin vəsfi: Zülhiccə ayının səkkizinci (*tərviyə*) günü ehramda olmayanlar Məkkədə qaldıqları yerdən ehrama niyyət edir və doqquzuncu günün gecəsini minada qalmaq üçün oraya gedirlər. Doqquzuncu gün səhər günəş çıxıb qızdıqdan sonra Ərəfata yola düşürlər. Günəş zenit xəttini keçdikdə Ərəfatda zöhr və əsr namazlarını birləşdirib qısa şəkildə (4 rükətli namazı 2 rükət) qılırlar. Urəna vadisindən başqa Ərəfatın hər yerində oturmaq olar. Burada oturarkən "*Lə iləhə illəllah vəhdəhu lə şəriəkə ləhu, ləhul mulku və ləhul həmdü və hüvə ələ kulli şeyin qadir*" duasını çox oxumaq yaxşıdır. Ümumiyyətlə, bu gündə çoxdu dua və tövbə etmək, Allahdan bağışlanma diləmək lazımdır. Günəş batdıqdan sonra sakit və rahat şəkildə "*təlbiiyə*"¹ zikrini oxuya-oxuya Muzdəlifəyə gedir. Muzdəlifəyə çatdıqda məğrib və işa namazını birləşdirib qısaldılmış qılır. Gecəni Muzdəlifədə qalır və sübh namazının vaxtı girən kimi namazı qılır və hava işıqlaşana qədər dua edir. Günəş çıxmadan öncə Minaya tərəf yola düşür. Muhəssir vadisinə çatdıqda bu yeri bacardığı qədər sürətlə keçir. Minaya gəlib "*cəməratul aqəbə*"yə noxud böyüklükdə yeddi ədəd çınqıl daş atır. Əlini qaldıraraq hər daşı atanda təkbir (*Allahu əkbər*) deyir. Atılan daşın dirəyə dəyməsi elə də önəmli deyil. Əsas odur ki, daş hövzəyə düşsün. Daşı atmağa başlayanda "*təlbiiyə*"ni dayandırmaq lazımdır. Sonra gedib qurbanını kəsir, saçını qırxır və ya qısaldır. Amma qırxmaq daha yaxşıdır. Daşı atdıqdan sonra qadınla cinsi yaxınlıq etməkdən başqa digər qadağalar götürülür. Buna "*birinci təhəllül*" deyilir. Daha sonra Məkkəyə gedib "ifadə təvafı"nı yerinə yetirir. Bu təvaf həcci tamamlayan təvafdır. Sonra təməttü həcci edənlər, yaxud qüdümlə təvafından sonra Səfa və Mərvanı dövrə etməyən İfrad və Qiran həcci edənlər Səfa və Mərvə dağları arasında gedib-gəlirlər. Bunu etdikdən sonra həciyə hər şey, hətta qadına yaxınlıq etmək də halal olur. Buna "*ikinci təhəllül*" deyillər. Sonra Minaya qayıdır və gecələri orada qalır. Bu vacibdir. Bu günlərdə günəş zeniti keçdikdən sonra daş atılan yerə gedib, orada olan üç nişanəyə hərəsinə yeddi ədəd daş atır. İlk olaraq birinci nişanəyə yeddi ədəd daş atır və bir qədər irəli gedib dayanır və Allaha dua edir. Sonra orta nişanəyə eyni qayda ilə daş atır və dua edir. Sonda isə axırıncı nişanəyə daş atır və bundan sonra dayanmır. İkinci gündə də eyni əməlləri təkrarlayır. Əgər Minanı tez tərk etmək istəyirsə, o zaman ikinci gün günəş batmadan öncə oranı tərk etməlidir. Əgər Zülhiccənin on ikinci günündə günəş batmadan öncə oranı tərk edə bilməsə, həmin gecəni Minada qalmalı və ertəsi gün yenidən daş atmalıdır. Əgər Minadan çıxmaq əzmində olub izdiham səbəbi ilə günəş batana qədər bunu edə bilməyibsə, günəş batandan sonra yoluna davam edib oradan çıxa bilər. Qiran həcci edənlər də ifrad həcci edənlər kimidir. Sadəcə olaraq, Qiran həcci edən Təməttü həcci edənlər kimi qurban kəsməlidirlər. Məkkədən yola düşmək istədikdə isə sonuncu əməli Kəbə ilə vidalaşmaq olsun deyər Kəbəni təvaf etməlidir. Aybaşı və nifaslı qadınlar vida təvafını etmirlər. Əgər vida təvafından

¹ "Ləbbeykə Allahummə Ləbbeyk, Ləbbeykə lə şəriəkə ləkə ləbbeyk. İnnə lə həmdü və nənə nimətə ləkə və lə mulk. Lə şəriəkə lək."

sonra ticarət edərsə, yenidən təvaf etməlidir. Kim vida təvafını etmədən öncə, yola düşərsə, yaxındadırsa, qayıdıb təvaf etməli, uzaqdadırsa, qurban kəsməlidir.

Həccin dörd əsas əməli (rükni) vardır: 1. Ehrama girmək: Ehram, ibadətə başlamağı niyyət etməkdir. 2. Ərəfatda dayanmaq. 3. Həcc təvafı. 4. Səfa və Mərva dağları arasında gedib-gəlmək (*Sə'y etmək*).

Həccin yeddi vacib əməli vardır: 1. Miqatdan ehrama girmək. 2. Ərəfatda gecəyə qədər dayanmaq. 3. Muzdəlifədə gecənin yarısından bir qədər ötənədək gecələmək. 4. Təşriq günlərinin gecələrini Minada qalmaq. 5. Cəməratda daş atmaq. 6. Saçı qırmaq və ya qısaltmaq. 7. Vida təvafı.

Ümrənin üç əsas əməli (rükni) vardır: 1. Ehrama girmək. 2. Ümrə təvafını etmək. 3. Ümrə səyini etmək.

Ümrənin iki vacib əməli vardır: 1. Miqatdan ehrama girmək. 2. Saçı qırmaq və ya qısaltmaq.

* **Əsas əməl (Rükni) yerinə yetirilmədikdə** ibadət məqbul sayılmır. Bu halda mütləq həmin əməl yenidən icra olunmalıdır.

* **Vacib əməli etmədikdə**, bunun əvəzində qurban kəsmək kifayət edir.

* **Sünnə əməli tərkdə**, əvəzində heç bir kəffarə lazım deyil.

Kəbəni təvaf etməyin məqbul sayılması üçün on üç şərt lazımdır: 1. Müsəlman olmaq. 2. Ağıl. 3. Niyyət. 4. Təvaf vaxtının başlaması. 5. İmkanı olan adamın övrət yerlərini bağlaması. 6. Dəstəmazlı olmaq. Uşaqlar istisnadır. 7. Yeddi dövrənin tamamlanması. 8. Kəbə sol çiyin tərəfdə olmaqla təvaf etmək. Bu işdə səhv edən yenidən təvaf etməklə səhvlərini düzəltməlidir. 9. Gəzərək geri qayıtmamaq. 10. Gücü çatan adamın ibadətini gəzərək icra etməsi. 11. Dövrələr arasında ardıcılığın olması. 12. Məscidul Həram daxilində etmək. 13. Təvafın başlanğıcı qara daşdan olmalıdır.

Təvafın sünnələri: Qara daşa əl vurmaq, yaxud öpmək və ya onun qarşısından keçəndə təkbir (*Allahu əkbər*) demək. "Rüknul Yəməni"yə əl vurmaq. İlk üç dövrədə sağ çiyini açmaq və iti yerişlərlə yerimək, digər dövrlərdə isə adi yerişlə yerimək. Təvaf zamanı dua oxuyub zikr etmək. Kəbəyə yaxın olmaq. Təvafdən sonra "İbrahim Məqamu" arxasında iki rükət namaz qılmaq.

Səfa və Mərva arasında səy etməyin (gedib-gəlməyin) doqquz şərti vardır: 1. Müsəlman olmaq. 2. Ağıl. 3. Niyyət. 4. Ardıcılıq. 5. Gücü çatanın yeriyərək gəzməsi. 6. Yeddi dövrəni tamamlamaq. 7. Səfa və Mərva arasındakı məsafəni başa qədər getmək. 8. Məqbul təvafdən sonra səy etmək. 9. Tək sayları Səfadan cüt sayları isə Mərvadan başlamaq.

Səyin sünnələri: Natəmizlikdən pak olmaq, dəstəmazlı olmaq. Övrət yerlərini örtmək. Bu əsnada zikr və dua etmək. Lazımlı yerlərdə qaçmaq və ya adi yerişlə getmək. Dağların üstünə çıxmaq. Səyi təvadan dərhal sonra etmək.

Diqqət! Daşların atılması lazımi gündə edilməlidir. Bir günün daşını ertəsi günə, yaxud bütün daşları sonuncu təşriq gününə saxlaya bilər, bu icazəlidir¹.

¹ Düzdür, bu icazəlidir, amma sünnəyə müxalif bir əməldir. Əgər kimsə belə bir hal ilə qarşılaşarsa, o zaman hər gün üçün ayrıca daş atmalıdır. Yəni bir günün daşını kiçik, orta və böyük cəmərata atıb qayıtmalı və digər günün daşını yenidən atmalıdır və s. (*tərc.*)

Qurban: Bu əməl təkidlə buyurulmuş sünnələrdəndir. Zülhiccə ayı başladıqda qurban kəsmək istəyən insanın qurbanını kəsənə qədər saçından, dırnağından və ya dərisindən tutması haramdır.

Əqiq qurbanı: Bu oğlan uşağı olduqda iki, qız uşağı olduqda isə bir qoyun kəsməkdir. Bu əməl sünnədir. Bunu körpənin yeddinci günü etmək daha yaxşıdır. Bununla yanaşı, həmin günü uşağın saçını qırmaq və saçı ağırlığında gümüş sədəqə vermək sünnədir.

Peyğəmbərin ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) **məscidinə daxil olan insan** ilk olaraq, iki rükət namaz qılır. Sonra Peyğəmbərin ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) qəbrinə yaxınlaşıb, arxası qibləyə üzü qəbrə tərəf dayanaraq, sakit, rahat və ehtiram hissi ilə "Ey Allahın elçisi, sənə Allahın salamu olsun" – deyir. Sonra sağ tərəfə bir addım gedib "Ey Əbu Bəkr əs-Siddiq, sənə Allahın salamu olsun, Ey Ömər əl-Fəruq, sənə Allahın salamu olsun" – deyir. Allahum Peyğəmbərin ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) və ümmətinin adından onlara xeyir bəxş et. Sonra ev sol tərəfində olan halda üzünü qibləyə tutaraq dua edir.

Aşağıdakı cədvəldə həcc əməlləri tərtiblə qeyd olunmuşdur:

Yola düşərkən	Vida tavafi. Aybaşı və nifəsi qadınlar bu tavafi etmirlər.	
Ayn 11, 12 və 13-cü günləri	Günəş zeniti keçdikdən sonra Kiçik, orta və böyük Nişanələrə daş atmaq	Həcc səyi
10-cu gün qurban kəsilən günü sübhdən sonra günəş çıxmada öncə	Saçı qırmaq və ya qısaltmaq, ifadə tavafini etmək. Bu üç əməldən ikisini etdikdə birinci təhəllül olur. Hamısrı etdikdə ikinci təhəllül olur.	Qurban kəsmək
Günəş batdıqdan sonra	Minaya getmək və sonuncu nişanaya daş atmaq.	
9-cu gün günəş çıxdıqdan sonra	Muzdəlifəyə gedib çatan kimi Məğrib və İsha namazlarını qısaltıb qılmaq, gecənin yarısına və ya sübhə qədər orada yatmaq.	
8-ci gün zöhrdən öncə	Ərafata getmək. Zöhr və əsr namazları ilk vaxtda birləşdirilib qısa qılır. Günəş batana qədər dua edilir.	Minaya getmək
Sonra	Məkkədən həcc ehtiramına girmək və Minaya getmək	Ehramda qahr
Sonra	Saç qısaltmaq (tam təhəllül).	Həcc səyi
Sonra	Ümrə tavafi	Qüdümlə tavafi
Başlama: Ehram və təlbiyə	Allahum sənəni çağırışına səss verib Ümrəyə niyyət ediram.	Allahum sənəni çağırışına səss verib həccə niyyət ediram
Həcc	Təməttü	Qıran
		İfrad

Faydalı məlumatlar

✳ **Günahlar bu işlərlə təmizlənin:** Səmimi tövbə etmək. "Əstəğfirullah" deyib bağışlanma diləmək. Yaxşı işlər görmək. Müsibətlərə düçar olmaq. Sədəqə vermək. Başqasının etdiyi dua. Əgər insanın Allah tərəfindən bağışlanmayan hər hansı günahı qalarsa, günahı təmizlənməyə qədər qəbirdə, yaxud Qiyamət günündə və ya cəhənnəm odunda əzab görəcəkdir. Əgər bu insan tövhid etiqađı ilə ölübsə, günahı təmizləndəndən sonra cənnətə daxil olacaqdır. Əgər küfr, şirk və ya münafıqlıqla ölərsə, cəhənnəm odunda əbədi qalacaqdır.

✳ **Asiliklərin və günahların insana çoxlu təsiri vardır:** Qəlbə təsiri; onda qorxunun, zülmətin, zəlliliyin və xəstəliyin artması, Allahdan məhrum etməsidir. Dinə təsiri; qəlbə etdiyi təsirdən əlavə, insanı itaətdən, Peyğəmbərin ^{(Səlləllahu} _(əleyhi və səlləm), mələklərin və möminlərin duasından məhrum etməsidir. İnsanın ruzisinə təsiri; onu ruzidən məhrum etməsi, naz-nemətlərin əldən çıxması və mal-dövlətin bərəkətinin kəsədləşməsidir. Fərdlərə təsiri; ömrün bərəkətini azaldır, güzəranı daraldır və işləri çətinə salır. Əməllərə təsiri: insanın əməllərinin qəbul olunmasına mane olur. Cəmiyyətə təsiri; Əminəmənləşməni məhv edir, bahalaşmaya səbəb olur, rəhbərlərin və düşmənlərin zülmünə məruz qoyur, yağışın yağmasına mane olur və s.

✳ **Qəlbə rahatlığı və fərəhini əldə etmək, kədərini yox etmək hər kəsin qayəsidir.** Çünki bunun nəticəsində xoşbəxt həyat əldə olunur. Bunun baş verməsi üçün dini, təbii və əməli səbəblər vardır. Bunların hamısı yalnız möminlər üçün hasil ola bilər. **1.** Allaha iman. **2.** Əmrləri yerinə yetirib qadağalardan çəkinmək. **3.** Söz, əməl və digər yaxşı işlərlə insanlara qarşı xoş rəftar göstərmək. **4.** Dünyəvi və ya dini faydalı iş və ya elmə məşğul olmaq. **5.** Gələcək və ya keçmiş əməllərin fikrini çəkməmək. Yalnız günlük işləri ilə məşğul olmaq. **6.** Allahı çoxlu zikr etmək. **7.** Allahın görsənən və görsənməyən nemətlərini dilə gətirmək. **8.** Dünya işlərində özündən üstün nemət verilənlərə baxmamaq. Özündən aşağıda olana baxmaq. **9.** Qəm-qüssəyə səbəb olan amilləri dəf etməyə və sevinc gətirən səbəbləri əldə etməyə səy göstərmək. **10.** Peyğəmbərin ^{(Səlləllahu} _(əleyhi və səlləm) kədərini dəf etmək üçün Allaha pənah apardığı dualarla dua etmək.

✳ **İbrahim əl-Xəvass ~~de~~ demişdir:** Qəlbə dərmanı beş şeydədir; Qurani düşünərək oxumaq. Qarının boş olması. Gecə namazı. Səhər açılarda dua etmək. Əməlisəlah bəndələrlə oturmaq.

✳ **Zina etmək təhlükəsi olmayan insanın evlənməsi sünndir.** Ümumiyyətlə, ehtiras hissi olmayan insanın evlənməsi isə icazəlidir. Lakin zina etmək təhlükəsi olan insanın evlənməsi isə vacibdir. Bu, hətta vacib həddən də önəmlidir. Yədi qadına baxmaq isə haramdır. Yaşlı qadına, mavilərə, yaxud ehtirasını oyadan heyvanlara şəhvət hissi ilə baxmaq haramdır.

✳ **Oğlanın ailəsi onu istəmədiyi insanla evlənməyə məcbur edə bilməz.** Oğlan da bu işdə onlara itaət etməsi vacib deyil və bu halda o, valideynlərinin üzünə ağ olmur.

✳ **Bir kişinin qadınla evlənməsi üçün aşağıdakı şərtlər tamamlanmalıdır:** **1.** Ər və arvadın dəqiq bilinməsi. Yəni bir neçə qızı olan insan, evlənmək istəyəndə "qızlarımdan birini sənənlə evləndirdim" – deyə bilməz. **2.** Mükəlləf və aqıl kişinin, həmçinin azad və aqıl qadının razılığı. **3.** Vəlinin olması. Qadının öz-özünü

evləndirməsi doğru deyildir. Qadını onun vəlisindən başqası ərə verə bilməz. Əgər vəli haqsız olaraq, evliliyə mane olarsa, o zaman birinci vəlini əvəz edən digər vəli müdaxilə etməlidir. Vəliliyə daha haqlı olan ata, sonra baba, sonra oğul, oğulun oğlu, doğma qardaş, atabir qardaş, qardaş oğlu və i. a. **4. Şahidlik:** Evliliyə iki nəfər aqıl və ədalətli kişinin şahid durması şərtidir. **5. Evlənmək istəyən qız və oğlunun evliliyə mane olan:** süd qohumluğu, nəşəb, kürəkənlik kimi – amillərdən xali olmaları.

* **Evlənməsi haram olanlar: Birinci;** əbədi haram olanlar və bunlar bir neçə qismə ayrılırlar: **1. Nəsil:** Buraya ana, nənə və yuxarıya doğru kim varsa daxildir. Həmçinin qız, qız nəvə və aşağıya doğru kim varsa, eləcə də bacı, bacı qızı, bacı oğlunun və ya bacı qızının qızı, qardaş qızı, onların qızları, övladlarının qızları və aşağıya doğru. Bibi, xala və yuxarıya doğru. **2. Süd qohumluğu:** Nəsil səbəbi ilə evlənməsi haram olanlar süd qohumluğu ilə də haram hesab olunurlar. Hətta kürəkənlikdə də belədir. **3. Kürəkənlik:** Onlar arvadının anası, nənəsi, arvadının nəşəb təməli sayılanların arvadları, arvadının qızları və aşağıya doğru.

İkinci: Müvəqqəti haram olunanlar: **1.** İki bacı ilə eyni zamanda evli olmaq. **2.** Müvəqqəti səbəbə görə. Məsələn, başqasının arvadı kimi. (yəni, bir qadının öz ərinədən boşanmadıqca başqasına ərə getməsi haramdır. Tərc.)

* **Talaq (boşanma):** Aybaşı və nifas adətində, həmçinin yaxınlıq etdiyi təmizlik müddətində qadını boşamaq **haramdır**. Amma əgər boşayarsa, talaq hesaba keçir. Səbəbsiz yerə talaq vermək **məkrüh**, ehtiyac olduqda isə **icazəlidir**. Evlilikdən əziyyət çəkənin boşaması isə **sünnədir**. Talaq məsələsində ata anaya itaət etmək **vacib deyildir**. Arvadını boşamaq istəyən insanın bir dəfədən artıq boşaması haramdır. Həmçinin boşamanı aybaşıdan təmizləndikdən sonra yaxınlıq etmədiyi təmizlik müddətində etməlidir. Bir dəfə talaq deyib, gözləmə müddətinin başa çatmasını gözləməlidir. Rici, yəni qaytarılması mümkün olan talaqla boşanmış qadının ərinin evini tərk etməsi, yaxud müddət başa çatmamış ərinin onu zorla evdən çıxarması haramdır. Talaq dil ilə deyildikdə keçərlidir. Talaqa niyyət etmək talaq sayılır.

* **Gözləmə vaxtları:** Bunun bir neçə növü vardır; **1. Hamilə:** Boşanma və ya vəfat halında gözləmə müddəti hamiləlik bitdikdən sonra başa çatır. **2. Əri ölmüş qadın:** Əri ölmüş qadının gözləmə müddəti dörd ay on gündür. **3. Aybaşı halında talaq verilmiş:** Gözləmə müddəti üç dəfə aybaşı olmaqdır. Üçüncü aybaşıdan təmizlənməklə gözləmə müddəti başa çatır. **4. Aybaşı olmayan qadın:** Onun gözləmə müddəti üç aydır. Rici, yəni qaytarılması mümkün olan talaqla boşanmış qadının gözləmə müddəti ərzində əri ilə bir evdə qalması, ərinin onu istədiyi şəkildə görməsi, tənhalıqda qalması icazəlidir. Bu hal gözləmə müddəti bitənə qədər davam edə bilər. Bəlkə Allah, onları münasibətlərini yenidən düzəltməyə müvəffəq edər. Boşanmış qadının geri qaytarılması ərin "mən səni geri qaytardım" sözü ilə, yaxud cinsi yaxınlıqla hasil olur. Qadının geri qaytarılmasında, yəni talaqın pozulmasında qadının razılığı olmasa da, olar.

* **Andlar:** Andiçmədə kəffarənin vacib olması üçün dörd şərt olmalıdır: **1. And içməyi qəsd etmək:** Əgər andını məqsədsiz şəkildə sadəcə dili ilə deyərsə, bu and bilmədən deyilən and hesab olunur. Məsələn, danışıq əsnasında "yox vallahi", "bəli vallahi" kimi ifadələri qeyd etmək olar. **2. Gələcəkdə baş verməsi mümkün**

olan bir şey üçün and içmək: Bilməyərəkədən keçmişdə baş vermiş bir işə and içmək, yaxud özünün düz dediyini zənn edib, and içmək, yaxud yalandan and içmək, özünün düz olduğunu zənn edib, gələcək bir işə and içmək kimi hallarda bu şərt pozulmuş hesab olunur. – Yalandan and içmək böyük günahlardan hesab olunur. **3. Andını heç bir məcburiyyət olmadan etmək:** **4. Andını pozmaq:** Bir işi görməyəcəyinə and içib onu gördükdə, yaxud görəcəyinə and içib görmədikdə. And içərkən istisna edənin boynuna iki şərtlə kəffarə düşür. **1. İstisnanın andla birlikdə deyilməsi.** **2. Andını istisna ilə bağlamağı qəsd etməlidir.** Misal olaraq "Vallahi inşəllah filan işi edəcəyəm" və s. bu kimi ifadələri demək olar. **Sünnəyə görə kim bir işə and içib, başqa işin daha xeyirli olduğunu görərsə,** andının kəffarəsini verib daha xeyirli hesab etdiyi işi görsün. **Andın kəffarəsi:** Andın kəffarəsi hər biri yarım saa (1,25 kq) qida məhsulu olmaqla on nəfər yoxsulu yedizdirmək, yaxud geyindirmək və ya bir kölə azad etməkdir. Buna imkanı çatmayan üz gün ardıcıl oruc tutmalıdır. Yedizdirməyə və ya geyindirməyə imkanı ola-ola oruc tutanın kəffarəsi keçərli deyildir. Kəffarəni andını pozmadan öncə və ya sonra ödəmək olar. Kim bir iş üçün bir dəfədən artıq and içib, bir kəffarə verməsi yetərlidir. Əgər and içdiyi məsələlər müxtəlifdirsə, kəffarə də bir o qədər olmalıdır.

★ **Namazda və qeyri vaxtlarda oxunan zikrlər** özü eşidən tərzdə, başqalarını narahat etməmək şərti ilə tələffüz edilməlidir. Əks halda, zikrlərin oxunuşu keçərli deyildir.

★ **Nəzir:** Nəzirin bir neçə növü vardır: **1. Mütləq nəzir:** Misal olaraq, "xəstəlikdən sağalacağım təqdirdə Allah üçün nəzir deyirəm" – deyib, hər hansı nəzir növünü təyin etmədikdə istədiyi həyata keçdikdən sonra and içmək kəffarəsini verməlidir. **2. Mübahisə və ya qəzəb halında nəzir etmək:** Bu, nəyisə özüne vacib və ya qadağan etmək üçün deyilən nəzirdir. Misal olaraq, "əgər mən səninlə danışsam bir il oruc tutacağam". Belə nəzir edən insan həmin adamla danışarsa, ya qoyduğu şərtə əməl edib bir il oruc tutmalı, yaxud and pozmağın kəffarəsini verməlidir. **3. İcazəli nəzir:** Misal, "Paltarımı geyinəcəyimə dair Allaha nəzir edirəm". Bu insan ya dediyi paltarını geyinməli, yaxud and pozmağın kəffarəsini verməlidir. **4. Məkrüh (bəyənilməyən) nəzir:** Misal, "arvadımı boşamağı Allaha nəzir edirəm". Belə halda and pozmağın kəffarəsini verməyi sünnədir. Belə nəziri həyata keçirmək olmaz, lakin həyata keçirərsə kəffarə verən deyil. **5. Günah nəzir:** Misal, "oğurluq etməyi Allaha nəzir edirəm". Belə nəziri icra etmək haramdır. Bu halda and pozmaq kəffarəsi verir. Əgər etdiyi nəziri həyata keçirərsə, günah qazanar və boynuna nəzir kəffarəsi düşməz. **6. Savablı nəzir:** Misal, Allaha yaxınlaşmaq məqsədi ilə "Bu qədər namaz qılmağı Allaha nəzir edirəm" – demək. Nəziri deyərəkən (*xəstənin sağalması və s.*) hər hansı işin həyata keçməsinə şərt qoyubsa, dediyi hasil olduqdan sonra nəzirini etməlidir. Əgər nəzirini hər hansı şərtlə bağlamayıbsa, o zaman nəzirini birbaşa icra etməlidir.

★ **Süd qohumluğu:** Nəsil qohumluğu ilə haram olunanlar süd qohumluğu ilə də haramdır. Bunun üçün üç şərt tamamlanmalıdır: **1. Süd anası tərəfindən verilən süd doğuşdan qaynaqlanan süd olmalıdır.** **2. Süd əmizdirmə iki yaş ərzində olmalıdır.** **3. Uşağı tam doqıqlıqlı ilə on azı beş dəfə süd ilə doyuzdurmalıdır.** Süd əmizdirmək

dedikdə uşağın döşü sorub buraxması bir hesab olunmaqla bunu beş dəfə təkrarlaması nəzərdə tutulur. Süd qohumluğu ilə himayədarlıq və ya varislik keçmir.

✱ **Vəsiyyət:** İnsan öldükdən sonra onun başqasına çatacaq haqqını çətdürmək vacibdir. İnsan ölümündən öncə bu barədə öz yaxınına bildirməlidir. Özündən sonra çoxlu mal-dövlət qoyub gedən insanın malının beşdə bir hissəsini qohum olmayan və varisliyə düşməyən yaxın kasıblara sədəqə verməyi sünnədir. Yaxud istənilən miskinə, alimə və ya əməlisaleh insana sədəqə edə bilər. Varisi olan kasıb insanın belə sədəqə etməyi məkrühdür (*bəyənilmir*). Əgər varisləri varlı olsalar, o zaman kasıbın öz malının deyilən miqdarını sədəqə etməsi mübahdır (*icazəlidir*). Həmçinin qeyri varislərə malının üçdə birindən çox vəsiyyət etməsi haramdır. Varisə isə az miqdarda olsa da, mal-dövlət vermək barədə əlavə vəsiyyət etmək haramdır. Ölümündən sonra varisləri buna icazə versələr, o zaman halaldır. Vəsiyyət sahibinin vəsiyyəti: "Vəsiyyətimi geri götürürəm", "Vəsiyyətimi pozuram", "Vəsiyyətimi dəyişirəm" və s. bu kimi sözləri ilə mahiyyətini itirir. Vəsiyyət sahibinin vəsiyyətin əvvəlində bu sözləri yazması müstəhəbdir. Rəhman və Rəhim Allahın adı ilə. Bu Allahdan başqa ibadətə layiq olan haqq məbudun olmadığına, Onun təklisinə və heç bir şəriki olmadığına, eləcə də Muhəmmədin qulu və Allahın elçisi, cənnət və cəhənnəmin haqq, gözlənilən qiyamətin baş verəcəyinə, Allahın qəbirdə olanları dirildəcəyinə dair şahidlik edən filankəs oğlu filankəsin vəsiyyətidir. Mən, qoyub-getdiyim əhl-əyalıma Allahdan qorxmağı, öz aralarında islahedici olmağı, mömin olub, Allaha və rəsuluna itaətkarlıq göstərməyi, İbrahim عليه السلام və Yaqub عليه السلام peyğəmbərin öz oğlanlarına etdikləri vəsiyyəti edirəm. "Ey övladlarım! Allah sizin üçün bir din seçmişdir. Siz də yalnız müsəlman olaraq ölməlisiniz." (*əl-Bəqərə: 132*).

✱ **Peyğəmbərə** ^(Sallallahu) *aleyhi və salləm* salavat deyərəkən salat və salam (yəni, *sallallahu aleyhi və salləm*) ^(Sallallahu) *aleyhi və salləm* demək müstəhəbdir. Təkcə salat deyib salam deməmək yaxşı deyil. Peyğəmbərdən ^(Sallallahu) *aleyhi və salləm* qeyrisinə ibtidəən salavat demək olmaz. Məsələn, Əbu Bəkr (*sallallahu aleyhi və salləm*), yaxud Əli (*aleyhissəlam*) demək məkrüh hesab olunur (*bəyənilmir*). Alimlərin yekdil rəyinə əsasən, Peyğəmbərə ^(Sallallahu) *aleyhi və salləm* salavatdan sonra qeyrisinin adını çəkmək olar. Məsələn, (*Allahummə sallilə ələ Muhəmmədin və ələ ali Muhəmmədin və əshabihi və əzvəcilihi və zurriyyətihi*.) Allahın Muhəmmədə, onun ailəsinə, əshabına, yoldaşlarına və nəsil-nəcəbətina salavat olsun.

Səhabələrin, tabiinlərin və onlardan sonra yaşayan alimlərin, zahidlərin və digər xeyirxah müsəlmanların adı çəkiləndə (Allahı ondan razı olsun!), yaxud (Allah ona rəhmət etsin!) demək müstəhəbdir. Məsələn, Əbu Hənifə, Malik, Şafii və Əhməd (*Allahı onlardan razı olsun!*), yaxud (*Allahı onlara rəhmət etsin*).

✱ **Heyvanın kəsilməsi:** Quruda yaşayıb, sahibinin mülkiyyəti sayılan əti yeyilən hər bir heyvanın yeyilməsi üçün ilk öncə onun kəsilməsi vacibdir. Heyvanın kəsilməsi üçün dörd şərt mütləqdir: **1.** Heyvanı kəsən insan aqil olmalıdır. **2.** Kəsici alət diş və dirnaqdan başqa istənilən alət ola bilər. Çünki, diş və dirnaqla heyvan kəsmək olmaz. **3.** Hülqumu, qırtlaqı, şah damarlarının ikisini, yaxud birini kəsmək. **4.** Əlini tərpedib, kəsməyə başladıqda "*Bismilləh*" demək. Bunu qeyri ərəb dilində demək keçərlidir. "*Bismilləh*" sözü ilə bərabər "*Allahu əkbər*" demək

isə müstəhəbdir. Səhvən deməmək keçərlidir, cəhalətə görə deməmək, keçərli deyil.

★ **Ov ovlamaq:** Ov, təbiətə vəhşi və əlçatmaz heyvanı ələ keçirməkdir. Ehtiyac ucbatından ov etmək icazəli, əyləncə üçün ov etmək isə məkrühdür. Ovu qovub insanların əkin sahələrinə və yaşayış yerlərinə ziyan vurmaq haramdır. **Dörd şərt əsasında ov etmək halaldır:** 1. Ov, kəndiyinin yeyilməsinə icazə verilən insan tərəfindən icra olunmalıdır. 2. Kəsici alət şəriətin icazə verdiyi alətlərdən olmalıdır. Bu nizə, ox və s. bu kimi iti alətlərlə olmalıdır. Əgər ov şahin quşu, yaxud ov iti ilə edilirsə, bu zaman ov edən heyvanın öyrədilmiş olması şərtidir. 3. Ov etməyi nəzərdə tutmaq. Yəni atəş edərkən məqsəd ov etmək olmalıdır. Əgər məqsədsiz şəkildə ovlayar və canlıyı öldürərsə, onun yeyilməsi halal deyil. (*Əgər heyvanın can vermədiyini görür və onu kəsərsə, halal olar. Tərc.*) 4. Atəş açarkən "Bismilləh" demək. Ov edərkən səhvən və ya cəhalət səbəbi ilə "Bismilləh" deməmək keçərli deyil. Yəni vurulmuş heyvanı yemək haramdır.

★ **Qidalar:** İçiləcək və yeyiləcək nə varsa, qidadır. Qidalar əslən halal hesab olunurlar. Hər bir qidayı bu üç şərtlə yemək halaldır: 1. Qida pak olmalıdır. 2. Qida orqanizm üçün təhlükəli olmamalıdır. 3. Qida iyrənc olmamalıdır. Qan və leş kimi natəmiz, zəhər kimi təhlükəli, peyin, idrar, bit və birə kimi **iyrənc qidalar haramdır.**

Quruda yaşayan heyvanlardan ev eşşəkləri, aslan, bəbir, canavar, it, donuz, meymun, pişik, tülkü, sincab kimi **köpək dişləri ilə ov edən heyvanların yeyilməsi haramdır.** Quzğun, qartal, şahin, çalağan, bayquş kimi **caynağı ilə ov edən quşların yeyilməsi haramdır.** Kərkəs və hacileyək kimi **leş yeyən quşları yemək haramdır.** Yarasa, siçan, eşşək arısı, bal arısı, milçək, kəpənək, şanapipik, kirpi kimi **nəfs çəkməyən canlıları yemək haramdır.** Qurd, böcək, kərtənkələ kimi **həşəratları da yemək haramdır.** Şəriətin öldürməsinə əmr etdiyi əqrəb, yaxud **öldürməsinə qadağan etdiyi** qarışqa kimiləri yemək haramdır. Əti yeyilən və yeyilməyən iki heyvandan törənmiş canlıları yemək haramdır. Yeyilməsi icazə verilən iki heyvandan törənmiş canlıyı da yemək halaldır. Məsələn olaraq, çöl eşşəyindən və atdan törənmiş qatırı demək olar. Ev heyvanları, at, eləcə də zürafə, dovşan, ərəbdovşanı, varan, antilop kimi çöl heyvanları, dəvəquşu, toyuq, tövuzquşu, tutuquşu, göyərçin, sərçə, ördək, qaz kimi quşlar və suda üzən digər quşlar halaldır. Suda quruda yaşayanlardan qurbağa, ilan və timsah istisna olmaqla, digərləri halaldır. Nəcəsətlə suvarılan və ya gübrələnən bitkiləri və meyvələri yemək olar. Əgər məhsulda nəcəsətin qoxusu və ya dadı hiss olunarsa, haramdır. Kömür, torpaq və palçıq yemək məkrühdür. Soğan və sarımsağı isə bişirməmiş yemək məkrühdür. Acıyıb, çıxılmaz vəziyyətə düşdükdə, haram edilmiş qidalardan ehtiyacıru ödəyən miqdarda yemək vacibdir.

★ **Kafirləri bayramlarına görə təbrik etmək, bu bayramlarda iştirak etmək və ya onlara birinci salam vermək haramdır.** Əgər birinci onlar salam versələr, onlara "va aleykum" sözü ilə cavab verməliyik. Kafirlər və bidətçilər üçün ayağa qalxmaq da haramdır. Onlarla əl ilə görüşmək isə məkrühdür. Onlara başsağlığı vermək, xəstələndikdə ziyarət etmək də haramdır. Yalnız şəri məsləhət olarsa, o zaman bunu etmək olar.

Şərii ovsunlar

Uca Allahın yaratdığı həyata nəzər saldıqda görürük ki, imtahan olunmaq yaradılış qanunlarından biridir. Uca Allah buyurur: **«Olbəttə, Biz sizi bir az qorxu, bir az aclıq, bir az da mal, can və məhsul qıtlığı ilə imtahan edərək. Səbr edən şəxslərə müjdə ver!»** (əl-Baqərə: 155). Əməlisaleh insanların imtahandan xilas olduğunu zənn edənlər səhv edirlər. Əksinə, imtahan olunmaq imanun əlamətlərindəndir. Peyğəmbərdən ^(Səlləlləhu aleyhi və səlləm) "ən şiddətli imtahan olunan kimlərdir?" – deyə soruşduqda belə demişdi: "Peyğəmbərlər, əməlisalehlər, sonra dərəcəsinə görə onlara yaxın olan insanlar. İnsan dininə görə imtahan olunur. O, dinində möhkəm olduqca imtahanı da çoxalar. Dinində zəif olarsa, imtahanı da zəif olar." Devilən imtahan Allahın bəndəsinə olan məhəbbətindən irəli gəlir. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: "Allah bir toplumu sevərsə, onları imtahan edər". (Əhməd və Tirmizli). Allahın bəndəsi üçün xeyir istəməsinin əlamətlərindən biri budur. Demək, Peyğəmbər ^(Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: "Allah bəndəsi üçün xeyir istədikdə onun cəzasını dünyada tezlaşdirər. Bir bəndəsi üçün şər istədikdə onun günahının cəzasını gecikdirib qiyamət gününə saxlayar" (Tirmizli). İmtahan az olsa, yəni də günahların bağışlanması deməkdir. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: "Ağac yarpaqlarını tökdüyü kimi, hər müsəlmanın bədəninə batmış bir tikan və ya bundan artığı da onun günahlarını tökər" (Buxari və Müslim). Elə buna görə, demək olar ki, imtahana çəkilmiş müsəlman əməlisalehdirsə, imtahanı onun keçmiş günahlarının bağışlanması, yaxud dərəcəsinin yüksəlməsidir. Əgər imtahan olunan insan günahkardırsa, imtahanı onun günahının bağışlanması və günahların təhlükəsi barədə xəbərdarlıqdır. Uca Allah buyurur: **«İnsanların öz əlləri ilə etdikləri üzündən quruda və suda fəsad əmələ gələr ki, Allah onlara etdiklərinin bir qismini daddırsın və bəlkə, onlar qayıtsınlar.»** (ər-Rum: 41).

İmtahanlar müxtəlifdir: Xeyirli imtahan; buna mal-dövlətin çoxalmasını misal çəkmək olar. Şərli imtahan; buna isə qorxunu, aclığı və müflisliyi misal çəkmək olar. Uca Allah buyurur: **«Biz sizi şər və xeyirli imtahana çəkərik...»** (əl-Ənbilyə: 35). Şər imtahana digər misal olaraq xəstəlik və ölümü göstərmək olar. Bunların baş verməsinə ən çox gözdəymə və həsəddən irəli gələn sehrdir. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu aleyhi və səlləm) demişdir: "Ümmətimin əksəriyyəti Allahın qəza və qədarından savayı gözdəymə ilə öləcəkdir" (ət-Təyafisi).

Qorunma yolları: Biz gözdəymə və sehr olunmadan öncə onlardan qorunmağın yollarını bilməli və əməl etməliyik. Çünki qorunmaq müalicədən daha yaxşıdır. Qorunma bir çox şeylərlə ola bilər: * Nəfsini (özünüidarəetməni) tövhid inancı ilə gücləndirmək. Kainatı idarə edən tək Allah olduğuna iman gətirmək, yaxşı əməlləri çoxaltmaq. * Allaha qarşı yaxşı zəndə olmaq və Ona təvəkkül etmək. Hər hansı səbəbdə xəstəlik və ya gözdəymə olduğunu zənn etməsin. Çünki belə zəndə olmağın özü bir xəstəlikdir¹. * Əgər bir insanın gözünün iti, yaxud sehrbaz olduğu deyilsə, qorxudan deyil, səbəblərdən istifadə etmək baxımından ondan çəkinmək lazımdır. * Başqasında xoşuna gələn bir şeyi gördükdə Allahu zikr

¹ Həkimlər deyirlər ki, azalarda baş verən xəstəliklərin üçdə ikisindən çoxu əslində xəstəliyin olmadığı halda xəstələndiyini güman etməkdən irəli gəlir.

etmək və bərəkət diləmək lazımdır. Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səllam) demişdir: "Biriniz özündə, mal-dövlətində, yaxud qardaşında sevdiyi bir şeyi görərsə, onun üçün bərəkət diləsin. Haqiqətən gözdəymə haqdır" (Əhməd və Həkim). Bərəkət diləmək "Allah bərəkət versin!" – ifadəsini deməkdir. * Sehrdən qorunmağın yollarından biri səhər-səhər yeddi ədəd Mədinə şəhərində yetişən "əvca" xurmasından yemək. * Allaha pənah aparmaq, təvəkkül etmək, Onun haqqında yaxşı zəndə olmaq, göz və sehrdən Ona sığınmaq, səhər və axşam oxunan zikrləri daim etmək.¹ Allahın izni ilə bu zikrlərin az və ya çox təsiri olur.

Bunun isə iki səbəbi vardır: 1. Zikrlərin haqq və doğru, Allahın izni ilə faydalı olduğuna iman gətirmək. 2. Dili ilə onları tələffüz etməli, qulaq və qəlbi ilə dinləməlidir. Çünki bunun özü bir duadır. Qafil və məşğul qəlbədən edilən dua qəbul olunmaz. Bu haqda Peyğəmbərdən (Sallallahu əleyhi və səllam) səhih hədislər rəvayət olunmuşdur.

Zikrlərin vaxtı: Səhər zikrləri sübh, axşam zikrləri isə əsr namazından sonra oxunur. Əgər müsəlman bu zikrləri unudarsa, yadına düşən kimi oxumalıdır.

Göz və ya başqa təsirlərə məruz qalmağın əlamətləri: Şərii ovsunlarla təbət arasında heç bir ziddiyyət yoxdur. Qıranda orqanik və ruhi xəstəliklər üçün müalicə vardır. Əgər insan orqanizm baxımından sağlamdırsa, bu əlamətlər özünü aşağıdakı xəstəliklərlə biruzə verir: daimi başağrısı, üzdə sarılıq, çoxlu tərləmə və kiçik subaşına çıxma, iştahanın zəifliyi, ətraflarda gicilti, istilik və ya soyuqluğun olması, ürəyin sıxılması, belin və kürəklərin aşağı nahiyəsində gəzən ağrıları, köksündə kədər və sıxıntının olması, gecələr yuxusuzluq, qeyri-təbii qorxu və əsəb hissiyatları, çoxlu gəyirmə, iç çəkmə, tənhalığı sevmək, tənbellik və halsızlıq, çox yatmağa meyillilik və təbətə müalicəsi olmayan digər xəstəliklər. Xəstəliyin güclü və ya zəif olmasından asılı olaraq, bu əlamətlərin hamısı və ya bəzisi ola bilər.

Müsəlman güclü iman və güclü qəlbə sahib olmalıdır. Onun qəlbinə vəsvəələr daxil olmamalıdır. Yuxarıda sadalanan əlamətlərdən birini hiss edən kimi özünün xəstələndiyini zənn etməməlidir. Çünki belə bədbin zənn etməyin müalicəsi çox çətinidir. Yuxarıda deyilən əlamətlər tamamilən sağlam olan insanlarda ola bilər. Həmçinin bunun səbəbi orqanik xəstəliklər də ola bilər. Yaxud köksün sıxılmasına, kədərə və halsızlığa iman zəifliyi də səbəb ola bilər. Bu halda bəndə, Allah ilə olan əlaqəsinə yenidən nəzər salmalıdır.

Xəstəlik gözdəyməyə² görərsə, Allahın izni ilə bunun müalicəsi iki şeydən biri ilə olur: 1- Əgər gözü dəyən adamın şəxsiyyəti məlumdursa, ondan

¹ Kitabın "Səhər və axşam zikrləri" adlı bölümünə bax.

² Gözdəymə Allahın izni ilə gözdəyməyə məruz qalan adama cinlər tərəfindən verilən əziyyətdir. Səbəb isə gözü dəyən adamın gözdəyməyə məruz qalana heyran olması və bu zaman şeytanların gəlib (namaz, zikir və bu kimi başqa) heç bir maneəyə rastlamamasıdır. Buna Buxarinin rəvayət etdiyi "Gözdəymə haqdır" hədisi şahidlik edir. Digər rəvayətdə isə deyilir: "Bu zaman şeytan və adəm oğlunun həsədi bir arata gəlir". (Əhməd rəvayət etmişdir. Heysəmi hədisin səhih olduğunu demişdir.) Gözdəymənin bu adla adlandırılmasına səbəb gözün vəsfedici vasitə olmasına görədir. Bu heç də gözün öz-özlüyündə təsir etməsi anlamına gəlməməlidir. Çünki bəzi hallarda kor insanın da başqasına gözü dəyir. Halbuki o, gözü ilə həmin adamı görmür.

çimməsini tələb edirsən. Sonra onun çimdidiyi suyu, yaxud bir hissəsini götürüb onunla çimirsən. 2- Əgər gözü dəyən insanın şəxsiyyəti məlum deyilsə, o zaman müalicə şəriətin dediyi ovsun (*ruqya*), dua və qan aldırma (*ehticam*) ilə olur.

Əgər xəstəlik sehr¹ görürsə, o zaman müalicə Allahın izni ilə aşağıdakı vasitələrlə olur:

1. Sehrin olduğu yeri bilmək: Əgər sehirin qoyulduğu yeri bilərsə, "Fələq" və "Nas" surələrini oxuya-oxuya sehiri açmalı və yandırmalıdır.

2. Şərii ovsunlar: Ovsunlar Quran ayələrindən, ələxüsus "Fələq", "Nas", "Bəqərə" surələri və aşağıda qeyd edəcəyimiz dualarla olur.

3. Sehri açmaq: Bu iki yolla ola bilər: **A. Haram yolla.** Bu, sehiri sehrilə açmaq, bunu açmaq üçün sehrbazların yanına getmək. **B. İcazəli yolla:** Bunu sidr ağacının yeddi ədəd yarpağını götürüb döyüb əzir, sonra onun üzərinə üç dəfə "əl-Kəfirun", "əl-İxlas", "əl-Fələq" və "ən-Nas" surələrini oxuyur və onu suya tökür. Bundan sonra həmin sudan içir və su ilə çimir. Bunu Allahın istəyi ilə sağalana qədər davam etdirir. (*Əbdürrəzzaq "əl-Müsənnəf" kitabında rəvayət etmişdir*).

4. Sehri çıxartmaq: Əgər sehir bətdədirsə, qusaraq, qandadırsa, qan aldırmaqla² (*hicamə ilə*) çıxartmaq olar.

Ovsun etmək: Şərtləri: **1.** Ovsun Allahın ad və sifətləri ilə olmalıdır. **2.** Ovsun ərəb və ya başa düşdüyü dildə olmalıdır. **3.** Ovsunun öz-özlüyündə şəfa vermədiyini, şafanı Allahın verdiyini etiqad etmək lazımdır.

Ovsun edən adamda bu şərtlər tamamlanmalıdır: **1.** Müsəlman və əməlisaleh müttəqi olması müstəhəbdir. Ovsun edən nə qədər çox təqvalı olarsa, bir o qədər təsiri güclü olar. **2.** Ovsun edən zaman sidq ürəklə Allaha yönəlməlidir. Yəni qəlbi və dili ilə bağlanmalıdır. İnsanın öz-özünü ovsun etməsi daha yaxşıdır. Çünki əksər hallarda kənar adamın ürəyi başqa şeylərə bağlanır. Nə qədər olsa, yenə də heç kəs bu ağırları və möhtaclığı onun özü kimi dərk edə bilməz. Uca Allah da möhtaclara yardım etməyi vəd etmişdir.

Ovsun olunan adamda bu şərtlər tamamlanmalıdır: **1.** Mömin və əməlisaleh olması müstəhəbdir. İnsanın imanı nə qədər çox olarsa, ovsunun da bir o qədər təsiri çox olar. Uca Allah buyurur: **«Biz Qurandan möminlər üçün şəfa və mərhəmət olan ayələr nazil edirik. O, zalımların ancaq ziyanını artırır.»** (əl-İsra: 82). **2.** Allahın ona şəfa verəcəyinə sidq ürəklə ümid bəsləmək. **3.** Ovsundan sonra şəfa tapmaq üçün tələsməmək. Çünki ovsun etməyin özü bir duadır. Əgər tez qəbul olmağı üçün tələsərsə, duası əsla qəbul olmaya bilər. Peyğəmbər (*Sallallahu əleyhi və əllem*) demişdir: **"Kim "dua etdim amma duam qəbul olunmadı" deməyə, onun duası məqbul olar."** (Baxzari və Müslim).

¹ Sehr: Düyünlərdən, oxunan ovsun və sözlərdən, yaxud sehir olunan insanın birbaşa bədəninə, qəlbinə və ya ağına təsir edən əməldir. Sehrin haqiqi təsiri mövcuddur. Sehr insanı öldürə və ya xəstələndirə bilər. Bəzi hallarda sehir insanı öz yoldaşına cinsi yaxınlıqdan məhrum edir. Bəzən isə onları ayırır. Sehr şirk, küfr və ya böyük günah dərəcəsinə olur.

² Peyğəmbər (*Sallallahu əleyhi və əllem*) demişdir: "Sizin üçün ən yaxşı müalicə üsulu qan aldırmaqdır." Uca Allah bu müalicə üsulu ilə əksər orqanik xəstəliklərə, xərçəng xəstəliyi kimi, göz və sehir xəstəliklərinə şəfa vermişdir. Bunlar hamısı reallıqdır.

Ovsun etməyin bir çox yolları var: 1. Ovsunu yüngül nəfəs üfürərək, yəni azacıq tüpürçək çıxan kimi oxumaq. **2.** Ovsunu adi qaydada, nəfəs üfürmədən oxumaq. **3.** Ağız suyunu barmağı ilə götürüb, torpaq ilə qatmaq, sonra ağrıyan yerə çəkmək. **4.** Ağrıyan yerə əl sürtə-sürtə ovsun oxumaq.

Xəstəni ovsun etmək üçün oxunan ayə və hədislər:

Ayələr: "Əl-Fatihə", "Kəfirun", "İxlas", "Fələq" və "Nas" surələrini oxumaqla yanaşı aşağıdakı ayələri də oxumaq olar:

Kürsü (əl-Bəqərə 255) ayəsi:

﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾¹

əl-Bəqərə surəsinin son iki ayəsi və bu ayələr:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقْوَاهُ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَكِيهِ وَكَلِمِهِ وَرُسُلِهِ لَا تَقْرَبُوا بَيْنَ أَعْدَائِكُمْ رُسُلَهُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾ وَلَا تَقْرَبُوا أَمْوَالَكُم مِّن بَيْنِ يَدَيْهَا فَزَيَّلَهَا لَكُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهَا وَأَن تَصُدَّ عَنْكُمْ فَمَالٌ كَذِبٌ أُولَىٰ ﴿٢٥٧﴾﴾²

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٧٠﴾ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقَعُودًا وَعَلَىٰ جُوهِهِمْ وَتَقَرُّوْنَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَطْلًا تُشِيعْتَنَا فَبِنَا عَدَابِ النَّارِ ﴿١٧١﴾﴾³

﴿تَسْبِخُكَ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٧٢﴾﴾⁴

﴿يَقُومُوا لِحُجَّتِهِمْ دَاعِيَ اللَّهِ وَإِمَانًا بِهِ وَيَعْفَرُونَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجْزِيكُمْ مِنْ عَذَابِ الْعَذَابِ ﴿١٧٣﴾﴾⁵

﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ إِذْآ مِنْ تَلْفُفٍ مَّا يَأْتِيكُمُ ﴿١٧٤﴾ قَوْمٌ لَّخِنٌ يُطَلَّوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧٥﴾﴾⁶

¹ «Allah, Ondən başqa ibadətə layiq olan məbud yoxdur, əbədi Yaşayandır, bütün yaratdıqlarının Qayyumudur. Onu nə mürgü, nə də yuxu tutar. Göylərdə və yerdə nə varsa, Ona məxsusdur. Onun izni olmadan Onun yanında kim havadarlıq edə bilər? O, məxluqatın gələcəyini və keçmişini bilir. Onlar Onun elmindən, Onun istədiyindən başqa heç bir şey qavraya bilməzlər. Onun Kürsüsü göyləri və yeri əhatə edir. Bunları qoruyub saxlamaq Ona ağır gəlmir. O, Ucadır, Uludur.»

² «285. Peyğəmbər öz Rəbbindən ona nazil edilənə iman gətirdi, möminlər də iman gətirdilər. Hamısı Allaha, Onun mələklərinə, kitablarına və elçilərinə iman gətirdilər. Onlar dedilər: "Biz Onun elçiləri arasında fərq qoymuruq!" Onlar dedilər: "Eşitdik və itaət etdik! Ey Rəbbimiz! Səndən bağışlanma diləyirik, dönüş də yalnız Sənədir!"

³ «286. Allah hər kəsi yalnız onun qüvvəsi çatdığı qədər mükəlləf edir. Hər kəsin qazandığı xeyir yalnız onun özünə, qazandığı şəər də yalnız öz əleyhinədir. "Ey Rəbbimiz, unutsaq və ya xəta etsək bizi cəzalandırma! Ey Rəbbimiz, bizdən əvvəlkilərə yüklədiyən kimi, bizi də ağır yük yükləmə! Ey Rəbbimiz, gücümüz çatmayan şeyi daşımağa bizi vadar etmə! Bizi əfv et, bizi bağışla və bizə rəhm et! Sən bizim Himayədarımızsan! Kafirləri məğlub etməkdə bizə yardım et!" (əl-Bəqərə: 285-286)

⁴ «Həqiqətən, göylərin və yerin yaradılmasında, gecə ilə gündüzün bir-birini əvəz etməsində ağıl sahibləri üçün dəlillər vardır. O kəslər ki, ayaq üstə olanda da, oturanda da, uzananda da Allahu xatırlar, göylərin və yerin yaradılması haqqında düşünər və deyirlər: "Ey Rəbbimiz! Sən bunları boş yerə yaratmamısan! Sən pak və müqəddəssən! Bizi cəhənnəm ədabından qoru!" (Ali İmran: 190-191).

⁵ «Allah sənə kifayət edir. O, Eşidəndir, Biləndir!» (əl-Bəqərə: 137)

⁶ «Ey qövmümüz! Allahın təbliğatçısını qəbul edin və ona iman gətirin ki, Allah günahlarınızı bağışlasın və sizi ağırılı-acılı əzabdan qurtarsın!» (əl-Əhqaf: 31).

⁷ «Biz də Musaya: "Əsən tull!" – deyər vəhy etdik. Elə bu an əsa onların uydurub düzəltmələri

- ﴿ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴾² ﴿ أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ﴾¹
 ﴿ قُلْ هُوَ الَّذِي آتَاكُمْ مِنْهُ وَمَنْ يَشَاءُ يَكُفِّرْ بَعْدَهُ ﴾³ ﴿ وَيُشْفِي صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴾⁴
 ﴿ قَالُوا يَا مُوسَى إِمَانًا أَنْ تَلْقَىٰ رَبَّنَا أَنْ تَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ ﴾⁵ ﴿ قَالَ بَلْ أَلْقُوا فَإِذَا حِجَابُهُمْ وَعَصِيَّهُمْ يُجْعِلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنهَآ
 نَعْنِ ﴾⁶ ﴿ فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَىٰ ﴾⁷ ﴿ فَلَمَّا لَا تَخَفْ بِأَنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَىٰ ﴾⁸ ﴿ وَالْقَىٰ مَا فِي بَيْمِينِكَ تَلْقَفَ مَا صَعَّرُوا
 إِنَّمَا صَعَّرُوا كَيْدَ سِحْرٍ وَلَا يَفْلَحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَقْبَىٰ ﴾⁹
 ﴿ وَنَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَرْيَدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴾¹⁰
 ﴿ لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ﴾¹¹
 ﴿ وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيَرْفَعُونَكَ بِأَبْصَرِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ﴾¹²
 ﴿ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَىٰ الْمُؤْمِنِينَ ﴾¹³ ﴿ فَأَرْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِنْ فُطُورٍ ﴾¹⁴
 ﴿ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَىٰ الْمُؤْمِنِينَ وَالرَّامِتْهُمُ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ ﴾¹⁵
 ﴿ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا ﴾¹⁶
 ﴿ لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَبَهُمْ فَتَحًا بِرِيسًا ﴾¹⁷
 ﴿ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزَادُوا إِيمَانًا مَّعَ إِيمَانِهِمْ ﴾¹⁸

bütün şeyləri udur. Artıq haqq zahir, onların uydurub düzəlttikləri yalanlar isə batil oldu. Onlar orada məğlub edildilər və xar olaraq geri döndülər.﴾ (Əraf: 117-119).

¹ ﴿Yoxsa onlar Allahın öz nemətindən bəxş etdiyi şeylərə görə insanlara həsəd aparırlar?﴾ (Nisa: 54).

² ﴿Xəstələndiyim zaman mənə yalnız O, şəfa verir.﴾ (Şuara: 80)

³ ﴿O, iman gətirənlərə hidayətdir və şafadır.﴾ (Fussilat: 44).

⁴ ﴿möminlərin ürəklərini fərəhləndirir.﴾ (Tövba: 14).

⁵ ﴿Onlar dedilər: "Ya Musa! Ya sən tulla, ya da biz birinci tullayaq! O dedi: "Xeyr, əvvəlcə siz tullayın!" Onların sehri üzündən birdən elə gəldi ki, onların ipləri və dəyənəkləri hərəkətə gəlib sürünür. Musanın canına qorxu düşdü. Biz ona belə buyurduq: "Qorxma, üstün gələcək mütləq sənsən! Sağ əlindəki əsanı yerə tulla, onların düziüb qoşduqlarını udsun. Onların düzəlttikləri sehrbaz hiyləsindən başqa bir şey deyildir. Sehrbaz isə, hara gedirsə getsin, mətləbinə çatmaz!"﴾ (Taha: 65-69).

⁶ ﴿Biz Qurandan möminlər üçün şəfa və mərhəmət olan ayələr nazil edirik. O, zalımların ancaq ziyanını artırır.﴾ (əl-İsra: 82).

⁷ ﴿Əgər Biz bu Qurani bir dağa nazil etsəydik, sən onun Allahın qorxusundan parça-parça olduğunu görərdin. Biz bu misalları insanlar üçün çəkirik ki, bəlkə, düşünelər.﴾ (əl-Haşr: 21)

⁸ ﴿Həqiqətən, kafirlər Qurani eşitdikləri zaman az qala səni gözləri ilə yeyələr. Onlar: "O, divanədir!" – deyirlər.﴾ (Nun: 51)

⁹ ﴿Bir gözünü qaldırıb bax, heç orada bir yanq görə bilərsənmi?!﴾ (əl-Mülk: 3).

¹⁰ ﴿Sonra da Allah Öz Peyğəmbərinə və möminlərə arxayınlıq nazil etdi,﴾ (ət-Tövba: 26).

¹¹ ﴿Allah Öz Elçisinə və möminlərə mənəvi rahatlıq nazil etdi və onlara təqva sözünü vacib buyurdu.﴾ (əl-Fəth: 26).

¹² ﴿Allah ona arxayınlıq nazil etdi, sizin görmədiyiniz döyüşçülərlə ona yardım göstərdi...﴾ (Tövba: 40).

¹³ ﴿And olsun ki, ağac altında sənə beyət etdikləri zaman Allah möminlərdən razı oldu. Onların ürəklərində olanı bildi, onlara arxayınlıq göndərdi və onları yaxın gələcəkdə qazanılacaq bir qələbə ilə mükafatlandırdı.﴾

¹⁴ ﴿Möminlərin imanı üstünə iman artırmaq üçün onların ürəklərinə arxayınlıq göndərən Odur.﴾ (əl-Fəth: 4)

Hədislər:

☉ **Yeddi dəfə:** «*Əsəlu-l-lahə-l-azım rabbə-l-arşı-l-azım ən yəşfiyəka*»¹

☉ **İki dəfə:** «*Uizuka bikəliməti-l-lahi-t-təmməti min kulli şeytanin va həmmətin va min kulli ayinin lənnə*»²

☉ **Üç dəfə:** *Allahumma Rabbən nəş əzhibil bəsa, isfi əntə-ş-şəfi, la şifəə illə şifauka, şifəun la yuğəduru saqəmən.*³

☉ **Bir dəfə:** "Allahummə əzhib anhu hərrahə və bardəhə və vasbəhə".⁴

☉ **Yeddi dəfə:** «*Hasbiyə-l-lahu la iləhə illə huva, aleyhi təvəkkəltu va huva rabbu-l-arşı-l-azım*»⁵

☉ **Üç dəfə:** *Bismilləhi urqika min kulli şərri kulli nəfsin ov ayinin həsidin. Allahu yəşfikə bismilləhi urqika*.⁶

☉ Əlini ağrıyan yerin üstünə qoyub, **üç dəfə** "Bismilləh", yeddi dəfə isə bunu deyirsən: «*أَعُوذُ بِرَبِّكَ مِنَ الشَّرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَاذِرُ*» *Əuzu biizzətilləhi və qudrətihini min şərri mə əcidu və uhaziru*.⁷

Qeydlər: ① Gözü dəyən adamın idrarını içmək, yaxud öldükdə gözünün təsirinin itdiyinə və s. bu kimi xurafatlara inanmaq olmaz.

② Gözdəymədən qorunmaq üçün dəri və ya kağız üzərinə yazılmış dua, boyunbağı və qolbaq taxmaq olmaz. Bunlar qadağan olunmuş "təməmə"dir. Peyğəmbər (Səlləlləhu əleyhi və səllim) demişdir: "Kim gözdən qorunmaq üçün bir şey taxarsa, taxdığına bağlanar" Tirmizi. Əgər bu kimi dualar Quran ayələrindən olarsa, bunun taxılmasında ixtilaf vardır. Hər halda bu kimi şeyləri taxmamaq daha yaxşıdır.

③ Maşallah, təbarəkəllah yazılarını yazmaq, qılınc, bıçaq və ya göz şəkli çəkmək, maşında Quran saxlamaq, evlərdə bəzi ayələri divardan asmaq kimi şeylərin heç bir gözdəymədən qorumur. Bu, bəzi hallarda haram olunmuş təməmə ola bilər.

④ Xəstə insan etdiyi duaların qəbul olunacağına yəqin olmalı, tez şəfa tapmaq üçün narazılıq etməməlidir. Əgər ona, bu xəstəliyə görə həyatın boyu dərman qəbul etməlisən – deyilsə, narazılıq etməz, amma ovsun uzun müddət oxunarsa, narazılıq edər. Halbuki oxuduğu hər bir hərfə görə savab qazanır. Hər savab isə

¹ (Əzəmətli arşin Rəbbi, Əzəmətli Allaha yalvarıram ki, sənə şəfa versin).

² (Sizin hər bir şeytan və həşəratın şərindən, hər bir pis gözədən qorunmanızı Allahın tam kəlamlarını ilə Ona pənah aparıram).

³ İnsanların rəbbi Allahum! Xəstəliyən şiddətini apar. Şəfa verən Sənsən bu xəstəyə də şəfa ver, həqiqətən bizə Səndən başqa şəfa verən yoxdur. Sənin verdiyin şafadan sonra heç bir xəstəlik qalmaz".

⁴ "Allahum ondan xəstəliyən hərarətini, soyuqluğunu və ağrısını apar".

⁵ (Allahı mənim üçün kifayətdir. Ondan başqa ibadətə və itaətə layiq haqq məbud yoxdur. Ona arxalandım. O, uca arşin Rəbbidir).

⁶ "Allahın adı ilə səni, sənə əziyyət verən hər şeydən, nəfslərin və ya həsəd aparən hər gözün şərindən ovsun edirəm. Allah sənə şəfa versin. Allahın adı ilə səni ovsun edirəm".

⁷ "Allahın izzət və qudrəti ilə çəkdiyim və çəkəcəyim xəstəliklərin şərindən Allaha sığınırım".

on mislində artırılır. Xəstə insan dua etməli, bağışlanma diləməli, çoxlu sədəqə verməlidir. Şəfa tapmaq üçün sədəqə gözəl vasitədir.

5 Toplum şəkilində qiraət etmək sünnəyə müxalifdir. Təsiri də zəifdir. Həmçinin maqnitofonla dinləmək də düzgün deyil. Çünki bu halda oxuyanın niyyətini dəyişmək olmur. Halbuki ovsun edəninin ovsuna niyyət etməsi şərtdir. Maqnitofonda dinləmək yaxşı təsir edə bilər. Şəfa tapana qədər ovsunu təkrar etmək sünnədir. Əgər yorulursa, həvəsdən düşməmək üçün az-az oxuya bilər. Hər hansı ayəni və ya duanı şəriətdə deyildəndən başqa müəyyən sayda təkrarlamaq düzgün deyil.

6 Ovsun oxuyanın Quranla deyil, sehr-cadu ilə ovsun etməsini aşkarlayan bir sıra əlamətlər vardır. Onun özünü dindar kimi göstərməsi, sözünü Quran ayələri ilə başlaması səni aldatmasın. Çünki bundan dərhal sonra sehlə müalicəyə keçəcəkdir. Onlar insanları aldatmaq üçün məscidlərdə ibadət edər, sənin yanında Allahu çox zikr edə bilər. Amma bunlar səni aldatmamalıdır. Diqqətli ol!!!

Sehrbaz və cadugərlərin əlamətlərindən bunları demək olar: * Xəstənin adını, atasının və ya anasının adını soruşmaq. Çünki əslində adı bilib-bilməmək müalicəyə təsir etmir. * Xəstənin öz paltarlarından gətirməsini tələb etmək. * Cinlər üçün kəsməkdən ötrü xəstədən müəyyən vəsflə heyvan gətirməyi tələb etmək, yaxud onun qanından xəstəyə sürtmək. * Başa düşülməyən və ya mənası olmayan tilsimlər yazmaq. * Xəstəyə içərisində kvadrat, hərfilər, rəqəmlər yazılan vərəq vermək. * Xəstəyə müəyyən müddət insanlardan uzaq olmağı, qaranlıq otaqda tənha qalmağı tövsiyə etmək. * Xəstəyə müəyyən müddətdə sudan istifadə etməməyi demək. * Xəstəyə torpağa basdırmaq, yandırıb tüstüsündə dayanmaq üçün nə isə vermək. * Xəstəyə heç kəsin bilmədiyi xüsusiyyətləri barədə xəbər vermək. Yaxud xəstə danışımadan öncə onun adını, yaşadığı yeri, xəstəliyini söyləmək. * Xəstə yanına daxil olan kimi, yaxud telefonda danışıqda və ya poçt vasitəsi ilə ona diaqnoz qoymaq.

7 Əhli sünnə məzhəbinə görə, cin insana toxuna bilər. Uca Allah buyurur: *"Səlam yeyənlər qəbirlərindən ancaq Şeytan toxunmuş kimi qalxarlar."* (əl-Bəqərə: 275). Təfsir alimlərinin yekdil rəyinə görə, ayədəki toxunma cinin insana toxunması nəticəsində ortaya çıxan şeytani dəlillikdir.

Sehr mövcuddur. Qurani-Kərim və səhih hədislər onun təsir etdiyini isbat edir. Sehr ilə məşğul olmaq haram və böyük günahdır. Peyğəmbər (Səlləllahu əleyhi və səlləm) demişdir: *"İnsanı həlakə aparan yeddi günahdan çəkinin!"* Əshabələr: *Ey Allahın Rəsulu onlar hansılardır? – deyə soruşdular Peyğəmbər (Səlləllahu əleyhi və səlləm) dedi: "Allaha şəriq qoşmaq, sehr etmək..."* Buxari və Muslim. Uca Allah buyurur: **(Həqiqətən, onlar belə şeyləri satın alanların axirətdə payı olmadığını yaxşı bilirlər...)** (əl-Bəqərə: 102).

Sehr iki növdür: 1. Düyün və ovsunlar. Sehrbaz sehr etdiyi adama şeytanlar vasitəsi ilə təsir etmək üçün bunu onlara təqdim edir. 2. Sehr olunan adamın bədəninə, ağına, iradəsinə və istəyinə təsir edən dəva-dərmanlar. Bu "sərf və atf" adlanır. Bu növ sehr, sehr olunana qarşısındakı bir şeyin tərpəndiyini, çevrildiyini, gəzdiyini və sairə bu kimi xəyallar göstərir. Birinci növ sehr şirkdir. Çünki sehrbaz Allaha küfr etmədikcə şeytanlar ona xidmət etmirlər. İkinci növ sehr isə böyük günahdır. Əslində onların insanlara göstərdiklərinin hamısı Allahın qədəri ilə olur.

Dua

Bütün məxluqat Allaha möhtacdır. Allahın isə onlara ehtiyacı yoxdur. Uca Allah dua etməyi bəndələrinə vacib buyuraraq demişdir: **﴿Mənə dua edin Mən də sizin duanızı qəbul edirəm. Mənə ibadət etməyi təkəbbürlərinə sığışdırmayanlar alçaldılnuş halda cəhənnəmə daxil olacaqlar.﴾** (Gafir (Mumin): 50). Dua etməyi öz təkəbbürünə sığışdırmayanların cəzası budur. Peyğəmbər ^(Sallallahu əleyhi və səlləm) demişdir: **"Kim Allahdan istəməzsə, Allahın ona qəzəbi tutar"**. Uca Allah Ondan istəməkdən əlavə bəndəsinin duasına sevinir. Dua edib yalvaranları daha çox sevir və onlara daha yaxın olur.

Peyğəmbərin ^(Sallallahu əleyhi və səlləm) səhabələri bunu hiss edib, ən kiçik bir şeyi Allahdan istəməyə utanmazdılar. Onlar Allaha o qədər bağlanmışdılar ki, hətta başqa insanlardan da heç nə istəməzdilər. Bu, onların Allaha, Allahın da onlara olan yaxınlığının nəticəsi idi. Örnək isə uca Allahın bu ayəsidir: **﴿Bəndələrim səndən Mənim bərimdə soruşsalar de ki, Mən yaxınam.﴾** (əl-Bəqərə: 186). Duanın Allah yanında çox yüksək məqamı vardır. Dua Allahın ən çox dəyər verdiyi ibadətdir. Dua qəza-qədəri də dəyişə bilər. Müsəlmanın duası məqbuldur. Təbii ki, səbəblərdən düzgün istifadə olunduqda və maneələr götürüldükdə dua məqbul olur. Peyğəmbərin ^(Sallallahu əleyhi və səlləm) dediyinə görə, dua edən insana bunlar verilir: **"Bir müsəlman günah və qohumluq əlaqələrinin kəsilməsi olmayan bir dua edərsə, Allah bu duası ilə ona üç şeydən birini bəxş edir: Ya duası tez qəbul olunur, ya axirətə savab kimi saxlanılır, ya da duasının mislində bir pisliyi ondan uzaq edir."** Səhabələr dedilər: **"Əgər belədirsə, biz daha çox dua edək?"** Peyğəmbər ﷺ dedi: **"Allah da sizə daha çoxunu verir!"** (Əhməd və Tirmizi).

Duanın növləri: Dua iki növdür; **1.** İbadət olan dua: Məsələn, namaz, oruc və s. **2.** İstəmək və tələb etmək duası:

Əməllərin bir-birindən üstünlüyü: Quran oxumaq daha üstündür, yoxsa zikr və ya dua? Quran oxumaq mütləq mənada əməllərin ən üstünüdür. Sonra zikr və tərif, sonra isə dua və tələb. Bu ümumi baxımdan deyilən sözdür. Amma bəzən üstünlüyü az olan əməl kənar səbəblərə görə, digər əməldən daha üstün ola bilər. Məsələn, ərəfa günü dua etmək Quran oxumaqdan daha üstündür. Fərz namaz qurtarıqda namazdan sonra oxunan zikrləri oxumaq Quran oxumaqdan daha üstündür.

Duanın qəbul olunması üçün səbəblər: Duanın qəbul olunması üçün zahiri və batini səbəblər vardır:

1. Zahiri səbəblər: Dua etmədən öncə sədəqə, dəstəmaz, namaz, qibləyə tərəf yönəlmək, əlləri qaldırmaq, Allaha Ona layiq olan tərzdə tərif demək, dua edib, istədiyinə uyğun olaraq, Allahın ad və sifətləri ilə istəmək kimi saleh əməllər etmək lazımdır. Əgər duada cənnət istənilirsə, bu zaman Allahın lütf və rəhmətini dilinə gətirəcək. Əgər zalıma qarşı dua edirsə, duasında ər-Rəhman, əl-Kərim adlarını deyil, əl-Cəbbar, əl-Qahhar adlarını çəkməlidir. Digər saleh əməl duanın əvvəlində, ortasında və sonunda Peyğəmbərə ^(Sallallahu əleyhi və səlləm) salavat demək, öz günahlarını etiraf etmək, Allahın nemətlərinə şükr etmək, şəriət dəlillərində duaların qəbul olunma ehtimalı qeyd olunan fəzilətli vaxtlarda dua etmək.

Belə vaxtlar çoxdur; * Gün ərzində: Allahın dünya səmasına endiyi gecənin son üçdə birində, azan və iqamə arasında, dəstəmazdan sonra, səcdədə, namazda salamdan öncə, namazlardan dərhal sonra, Qurani xətm etdikdə, xoruz

banlayanda, səfərdə, məzlumun duası, möhtacın duası, valideynin övladı üçün etdiyi dua, müsəlmanın digər müsəlman qardaşı üçün qeybən etdiyi dua, döyüş zamanı düşmənə üz-üzə gəldikdə edilən dua. * **Həftədə:** Cümə günü, ələlxusus cümə gününün son saatında. * **Ayda:** Ramazan ayında iftar və suhur zamanı. Qədr gecəsi. Ərəfa günü. * **Müqəddəs məkanlarda:** Bütün məscidlərdə, Kəbənin önündə, İbrahim Məqamında, Səfa və Mərva dağları üzərində, Ərəfatda, Müzdəlifədə, həcc günlərində Minada, zəməm suyu içəndə və s.

2. Batini səbəblər: Duadan öncə sadiq tövbə etmək, haqqını tapdaladığı adamın haqqını qaytarmaq, yemək, içmək, geyim və məskən işlərində paklığı və halallığı qorumaq, itaəti çoxaltmaq, haramlardan çəkinmək, şübhə və şəhvətlərdən uzaq olmaq, duanı ürəkdən etmək, Allaha tam inanmaq, güclü ümid və Allaha bağlılıq sahibi olmaq, təvazökarlıq, duanı təkrarlamaq, duanın qəbul olunub-olunmamaq ixtiyarını tam şəkildə Allahın öhdəliyinə buraxmaq, Ondan başqasına ümidli olmamaq.

Duanın qəbul olunmasına mane olan amillər: Ola bilər insan dua etsin amma duası qəbul olunmasın, yaxud gec qəbul olunsun. Bunun bir çox səbəbləri ola bilər məsələn: **Allah ilə yanaşı, başqasından istəmək. Duada təfsilata varmaq.** Məsələn, cəhənnəmin istisindən, sıxıntısından, qərarlılığından sığırmaq. Halbuki bu təfsilata ehtiyac yoxdur, təkcə cəhənnəmdən sığınmaq yetərlidir. **Müsəlmanın özünə və ya başqasına qarşı etdiyi haqsız dua. Günah iş və ya qohumluq əlaqələrinin kəsilməsi üçün edilən dua. Duanı Allahın istəyi ilə bağlamaq.** Məsələn, dua edərkən "Allahum istəyirsənsə, məni bağışla" – demək. **Duanın qəbul olunması üçün tələsmək.** Məsələn, "dua etdim anıma duam qəbul olunmadı" – demək. **Yorulub və ya həvəsdən düşüb duanı tərk etmək. Qeyri-ciddi və qafil qəlblə dua etmək. Allahın qarşısında ədəb-ərkana əməl etməmək.** Peyğəmbər (Səlləlləhu əleyhi və səlləm) bir kişinin namazda ona salavat demədən dua etdiyini eşitdi və dedi: "bu insan tələsdi". Sonra onu yanına çağırıb, həm ona həm də digərlərinə dedi: "biziniz dua edəndə ilk olaraq Allaha həmd-səna ilə başlasın, sonra Peyğəmbərə (Səlləlləhu əleyhi və səlləm) salavat desin, sonra isə istədiyi duanı etsin." (Əbu Davud, Tirmizi). **Hökmü verilmiş bir iş üçün dua etmək.** Məsələn, dünyada əbədi yaşamaq üçün dua etmək. **Həmçinin duanın sözlərini çətin və məşəqqətli (hecaların bir-birinə uyğunluğunu tamamlayan) ifadələrlə edib, özünü çətinliyə salmaq.** Uca Allah buyurur: ﴿Rəbbinizə yalvara-yalvara, həm də gizlicə dua edin. Şübhəsiz ki, O, həddi aşanları sevməz!﴾ (əl-Qəf: 95). İbn Abbas (r) deyir: "Məşəqqətli (hecaların bir-birinə uyğunluğunu tamamlayan) ifadələrlə edilən duadan uzaq olun. Çünki mən Peyğəmbərin (Səlləlləhu əleyhi və səlləm) və səhabələrinin belə etdiklərini görmüşəm. Yəni onlar, belə duadan yalnız uzaq durardılar." (Buxari). **Həmçinin duanı çox yüksək səslə etmək.** Uca Allah buyurur: ﴿Namaz qılarkən səsinə nə çox qaldır, nə də çox alçalt. Bunun arasında orta bir yol tut!﴾ (əl-İsra: 110) Aişə (r) deyir: "Bu ayə dua haqqında nazil edilmişdir".

Dua edənin duasını bu tərtibatla qurması müstəhəbdir: Birinci: Həmd-səna ilə başlamaq. **İkinci:** Peyğəmbərə (Səlləlləhu əleyhi və səlləm) salavat demək. **Üçüncü:** Tövbə edib günahını etiraf etmək. **Dördüncü:** Allahın nemətlərinə şükr etmək. **Beşinci:** Duaya başlamaq. Duanı ümumi sözlərlə, xüsusən də Peyğəmbərdən (Səlləlləhu əleyhi və səlləm) və ya sələfdən rəvayət olunan sözlərlə etmək. **Altıncı:** Duanı Peyğəmbərə (Səlləlləhu əleyhi və səlləm) salavatla bitirmək.

Əzbərlənməsi gərəkən dualar:

Oxunma səbəbi	Dua: Peyğəmbər <small>(Səlləlləhu aleyhi və səllam)</small> demişdir:
Yuxudan öncə və sonar	« <i>Bismika-l-lahumma amutu və ahyə</i> » ¹ الحمد لله الذي أحيانا بعدما أماتنا وإليه النشور « <i>Əlhəmdü li-l-ləhi-l-ləzi ahyənə bədə mə əmətənə və ileyhi-n-nuşur</i> » « <i>أعوذ بكلمات الله التامة من غضبه وعقابه، ومن شر عباده، ومن همزات الشياطين. وأن يحضرون</i> » « <i>Əuzu bikaliməti-l-ləhi-t-təmməti min gədəbahi və iqəbihi, və şərri ibədihə və min həməzəti-ş-şəyatini və ən yəhduruni</i> »
Yuxuda qorxarkən	"Biriniz yuxusunda sevdiyi rəyanı görərsə, bu Allahdandır. Buna görə Allaha həmd-səna etsin və yuxusunu insanlara danışsın. Əgər xoşuna gəlməyən yuxu görərsə, bilsin ki, bu şeytandır. Belə yuxunun şəridən Allaha sığınmış və onu heç kəsə danışmasın. Bu halda ona ziyan verə bilməz". اللهم اني أعوذ بك أن أضل أو أضل، أو أزل أو أزل، أو أظلم أو أظلم، أو أجهل أو يجهل علي « <i>Allahumma inni əuzu bika ən ədillə, əvə udall, əvə əzillə, əvə uzəll, əvə əzlim, əvə uzlam, əvə əchəl, əvə yuchəl aleyyə</i> » ²
Mənzildən çıxarkən	"Bismiləh təvəkkəltü alə-l-lah və lə həvələ və illə quvvətə illə billəh" ³ بسم الله توكلت على الله لا حول ولا قوة إلا بالله
Məscidə girərkən	Məscidə sağ ayaq ilə daxil olub bu duanı deyirsən: بسم الله والسلام على رسول الله اللهم اغفر لي ذنوبي وافتح لي أبواب رحمتك « <i>Bismi-l-ləh, və-s-salətu və-s-saləmu alə rasulil-l-ləh Allahumma-ğfir li zunubi və-ftəh li əbvabə rəhmətikə</i> » ⁴
Məsciddən çıxarkən	Məsciddən sol ayaqla çıxıb bu duanı demək lazımdır: بسم الله والسلام على رسول الله اللهم اغفر لي ذنوبي وافتح لي أبواب فضلك « <i>Bismi-l-ləh, və-s-salətu və-s-saləmu alə rasulil-l-ləh, Allahumma-ğfir li zunubi və-ftəh li əbvabə fədlükə</i> » ⁵
Yeni evlənməyə	« <i>Bərəkə-l-lahu ləkə və bərəkə aleykə və cəməə beynəkumə fi xeyrin</i> » ⁶ ببارك الله لك، وبارك عليك، وجمع بينكما في خير
Xoruz banını və ya uzunqulaq anqırtısını eşitdikdə	"Uzunqulağın anqırtısını eşitdikdə lənətlənmiş şeytandan Allaha sığınub "Əuzu billəhi minə-ş-şeytani-r-rəcim" – deyin". Çünki bu zaman o şeytanı görür. Əgər xoruzun banladığını eşitsəniz Allahın səxavətindən istəyin. Çünki bu zaman o mələk görür". "Gecə vaxtı itlərin ulaşmasını və uzunqulağın anqırtısını eşitdikdə Allaha sığınub, "Əuzu billəhi minə-ş-şeytani-r-rəcim" – deyin".

¹ "Allahum! Sənin adınla ölüərəm və dirilirəm".

² "Həmd – bizi öldürdükdən sonra dirildən Allaha məxsusdur, və biz Ona qayıdacağıq".

³ "Qəzəbindən və cəzasından, qullarının şəridən, şeytanın vəsvəşələrindən və onların mənə hazırladıqlarından Allahın kamil kəlmələrinə sığınuram".

⁴ "Allahım, Sənin yolundan azmaqdan, azdırılmaqdan, insanlar qarşısında alçalmaqdan və alçaldılmaqdan, zülm etməkdən, zülm edilməkdən, başqasına qarşı cahillik etməkdən və mənə qarşı cahillik edilməsindən Sənə sığınuram".

⁵ "Allahın adı ilə Allaha təvəkkül etdim. Allahdan başqa kömək və dəyər ümidim yoxdur".

⁶ "Allahın adı ilə, salavat və salam Allahın Rəsuluna olsun. Allahım! Mənim günahlarımı bağışla və mənə rəhmətinin qapılarını aç".

⁷ "Allahın adı ilə, xeyir dua və salam Allahın elçisinə! Allahum! Mənim günahlarımı bağışla və mənə səxavətinin qapılarını aç".

⁸ "Allah mübarək etsin və bərəkət versin, Allah hər ikinizi xeyirlə birləşdirsin".

Səni	Ənəs deyir ki, bir kişi Peyğəmbərin ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) yanında dayanmışdı. Başqa
Allah	bir nəfər də oradan keçərkən Peyğəmbərə ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) dedi: Ey Allahın
üçün	elçisi, mən bu adamı sevirəm. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) dedi: "Bunu ona
sevdiyini	bildirmisənmi?" O dedi: Xeyr. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və səlləm) dedi: "Bunu ona
deyənsə	bildir!" Kişi özünü o adama yetişdirib dedi: "Mən səni Allah üçün sevirəm!"
cavab	O adam isə dedi: Məni kimə görə sevmisənsə O, da səni sevsin.

Asqırdıqda "Biriniz asqırdıqda "əlhəmdülilləh" desin. Dostu və ya yoldaşı da ona "Yərhəməkəlləh" (Allah sənə rəhm etsin) desin. Əgər ona yərhəməkəlləh deyilsə, belə cavab versin: "Yəhdiyəkumullahu və yusliħ baləkum". Əgər kafir asqırub Allaha həmd edərsə, sən ona: Yəhdiyəkumullahu de, yərhəməkəlləhu demə.

Qəm-kəder duası * لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيمُ الْعَلِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ. ¹
 "Lə iləhə illə-l-lahu-l-azim-u-l-həlim. Lə iləhə illə-l-lahu rabbu-l-arşi-l-azim. Lə iləhə illə-l-lahu rabbu-s-səməvəti və rabbu-l-ardi və rabbu-l-arşi-l-kərim"
 * اللَّهُ إِلَهُ رَبِّي، لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا. ²
 "Allahu, Allahu rabbi. Lə uşriku bihi şey ən"
 * يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيْثُ ³
 "Ya həyyu ya qəyyumu birahmətikə əstəğisu"
 * سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ ⁴
 "Subhənəlləhi-l-azim"

Düşməne qarşı اللَّهُمَّ مُزَلَّ الْكِتَابِ وَمُجْرِي السَّحَابِ سَرِيعِ الْحِسَابِ اهْزِمِ الْأَحْزَابَ اللَّهُمَّ اهْزِمِهِمْ وَزَلِّزْلِهِمْ. ⁵
 "Allahummə mucriyə-s-səhab, münzila-l-kiTAB, səriə-l-hisab ihzimi-l-əhzab. Allahumməhziñhum və zəlzilhum"

Gecə yuxusundan oyandıqda "Kim gecə yuxudan oyanar və aşağıdakı duanı oxuyub Allahım məni bağışla deyərsə, yaxud dua edərsə, ya da dəstəməz alıb namaz qılarsa namazı qəbula keçər. لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسُبْحَانَ اللَّهِ. وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. ⁶
 "Lə iləhə illə-l-lahu vəhdəhu lə şərike ləhu, ləhu-l-mulku, və ləhu-l-həmdü və huva ələ kulli şeyin qədər. Əlhəmdülilləh, Subhənəlləh, və lə iləhə illə-l-lah, vəlləhu əkbər, və lə həulə və lə qüvvətə illə bi-l-lah."

Çətinliyə düşdükdə اللَّهُمَّ لَا سَهْلَ إِلَّا مَا جَعَلْتَهُ سَهْلًا وَأَنْتَ تَجْعَلُ الْحَزْنَ إِذَا شِئْتَ سَهْلًا ⁷
 "Allahummə lə səhlə illə mə cəəltəhu səhlən və əntə təcəlu-l-huznə izə şitə səhlən"

Borcu qaytarmaq üçün dua اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ، وَضَعْفِ الدِّينِ، وَغَلْبَةِ الرِّجَالِ ⁸
 «Allahummə inni əuzu bika minə-l-həmmi və-l-həzani, və-l-kəsəli, və-l-buxli və-l-cübni, və dələi-d-deyni və gələbətə-r-riçəb»

¹ "Əzəmətli və mərhəmətli Allahdan başqa ibadətə layiq haqq məbud yoxdur. Əzəmətli ərzin rəbbi Allahdan başqa ibadətə layiq haqq məbud yoxdur. Göylərin, yerin və hörmətli arşın rəbbi Allahdan başqa ibadətə layiq haqq məbud yoxdur."

² "Allah, Allahdır mənim Rəbbim. Mən Ona heç nəyi şəriək qoşmuram."

³ "Ey həmişə diri və həmişə oyaq olan, Sənin rəhmətinlə kömək diləyirəm."

⁴ "Əzəmətli Allah nöqsanlardan pakdır."

⁵ "Buludları hərəkət etdirən, kitab endirən, haqq-hesabı tez edən Allahım düşmənləri məhv et. Allahım onları məğlub et, onları itilafa sal."

⁶ (Allahdan başqa ibadətə və itaətə layiq haqq məbud yoxdur. Təkdir və şəriki yoxdur. Mülk və həmd-səna təkcə Ona layiqdir. O hər şeyə qədirdir. Allaha həmd olsun. O nöqsanlardan pakdır. Allahdan başqa ibadətə və itaətə layiq haqq məbud yoxdur. Allah böyükdür.)

⁷ "Allahım Sənin asanlaşdırdığın işdən başqa asan iş ola bilməz və Sən istəsən kədəri də təhət edərsən."

⁸ "Allahım! Həqiqətən, narahətçılıqdan və kədərdən, acizlikdən, tənbellikdən, xəsislikdən və qorxaqlıqdan (casaratsızlıq), borc yükü altında qalmaqdan və insanların çərənciliyindən (boşboğazlığından) Sənə sığınırım."

Ayaqyolu və hamama girib-çıxarkən Ayaqyoluna girəndə: «*Allahumma inni əuzu bika minə-l-xubsi və-l-xabəisi*»¹
 «Çıxanda: «*غُفْرَانَكَا*» «*Gufranəka*» "Allahum, məni bağışla".

Namazda vəsvəsə gələrsə "Namazda insana vəsvəsə verən şeytanın adı xinzəbdir. Əgər sənə vəsvəsə verdiyini hiss etsən, ondan Allaha sığın və sol tərəfinə üç dəfə tüpür".

«*Allahumma-ğfirli zənbi kullahu, diqqahu və cillahu, və avvalahu və axirahu və aləniyətəhu və sirrahu*».²

* «*Subhanəka rabbi və bihəmdikə-l-lahumma-ğ-firli*»³

* «*Allahumma inni əuzu biridəkə min səxətikə və bimuaqətikə min uqubətikə və əuzu bika minka, lə uhsı sənəən aleykə əntə kəmə əsneytə alə nəfsikə*»⁴

Tilavət səcdəsində «*Allahumma ləka səcədtu və bika əməntu, və ləka əsləmtu, əntə rabbi, səcədə vəchiyə lilləzi şəqqə səmahu və basarahu, təbərəkə-l-İlahu əhsənu-l-xaliqin*».⁵

Namazın sonunda «*Allahumma inni zaləmtu nəfsi zulmən kəsiran, və lə yəğfiru-z-zumubə illə ənt, fəğfirli məğfiratən min indikə varhamni, innəkə əntə-l-ğafuru-r-rahim*»

Namazdan sonra «*Allahumma əinni ələ zikrik, və şukrik, və husni ibadətik*»⁷

* «*Allahumma inni əuzu bika minə-l-kufi və-l-fəqri və əzəbi-l-qabr*»⁸

Yaxşılıq edənə Bir adama yaxşılıq edilər və o da yaxşılıq edənə "Cəzakəllahu xeyran" "Allah səni xeyirlə mükafatlandırsın!" – deyərsə, yetərinçə tərifləmiş olar. Qarşı tərəf isə cavabında: "və cəzakə", yaxud "və iyyəkə" "Sənə də!" – desin.

Yağış yağdıqda İki və ya üç dəfə: * «*Allahumma sayyibən nəfian*»⁹
 * «*Mutimə bifadli-l-ləhi və rahmətihi*»¹⁰

¹ "Allahum, pislikdən və mürdarlıqdan Sənə sığınuram!"

² "Allahum! Günahlarımın hamısını – kiçiyini və böyüyünü, ilkini və sonuncunu, gizlini və aşkarını bağışla".

³ "Ey Rəbbim, sən nöqsanlardan və eyiblərdən paksan. Sənə həmd olsun. Allahum məni bağışla."

⁴ "Allahum! Məndən razı qalmaq üçün Sənin qəzəbindən, bağışlanmaq üçün Sənin cəzandan və Səndən Sənə sığınuram, Sənə olan həmd-sənələrin sonu yoxdur, Sən özünü həmd-sənə edən kimisən"

⁵ «Allahum, Sənə səcdə etdim, Sənə iman gətirdim və Sənə təslim oldum. Üzüm onu yaradana, surət verənə, ona eşitmə və görmə qabiliyyəti verənə səcdə edir. Ən gözəl yaradan Allah, pakdır, müqəddəsdir»

⁶ "Allahum! Mən nəfsimə çox zülm etdim. Günahları bağışlayan ancaq Sənsən. Bağışla və rəhm et. Şübhəsiz, Sən Bağışlayan və Mərhəmətlisən".

⁷ "Allahum! Sənə zikr etməkdə, Sənə şükr etməkdə və Sənə gözəl ibadət etməkdə mənə yardım et."

⁸ "Allahum mən küfrdən, kasıbçılıqdan və qəbr əzabından Sənə sığınuram."

⁹ "Allahum, bu yağışdan bizə fayda ver".

¹⁰ "Bizim üçün Allahın fəziləti və mərhəməti ilə yağış yağdı". Bundan sonra istədiyi duanı edir. Bu zaman edilən dualar qəbul olunur.

Külək «اللهم انى اسألك خَيْرَهَا وخير ما فيها وخير ما أرسلت به . وأعوذ بك من شرها وشر ما فيها وشر ما أرسلت به»
asdikdə «*Allahumma inni əsəluka xeyraha, va xeyra mə ursilat bihi va əuzu bika min şərriha va şərri ma fiha, va şərri ma ursilat bihi*»

Təza «اللهم أهله علينا بالإيمان والسلامة والإسلام. هلال خير ورشد، ربي وربك الله»
doğmuş ayı «*Allahu əkbər, Allahumma əhülləhu aleyna bi-l-əmmi va iməni va-s-sələməti*
gördükdə *va-l-isləm. Va hilalu xeyrin və ruşdin. Rəbbunə va rabbuka-l-lah*»²

Müsafirlə «أستودع الله دينك وأمانتك وخواتيم عملك»
vidalaşarkən «*Əstavdiu-l-lahə dinakə va*
əmənatəkə va xavətimə a məlikə»³

Müsaafir isə belə cavab verir:

«أستودعكم الله الذي لا تضيع ودائعه»
 «*Əstavdiukumu-l-lahu əlləzi lə tədiu vadaiuhu*»⁴

Xoşladığın Peyğəmbər (ﷺ) **xoşladığı** bir şey görəndə belə deyərdi:

və «الحمد لله الذي بعمته تتم الصالحات» *"Neməti ilə yaxşı işlər həyata keçən*

xoşlamadığın *Allaha həmd olsun!"*

n bir şey Xoşlamadığın bir şeyi görəndə isə belə deyərdi: «الحمد لله على كل حال»

gördükdə «*Əlhəmdulilləhi ələ kulli həəl.*» "Hər bir halda Allaha həmd olsun!"

اللهم اكبر، الله اكبر، الله اكبر (سبحان الذي سقر لنا هذا وما كنا له مقرنين * وانا الي رينا لمنقلبون) اللهم انى نسألك فى سفرنا هذا البر والتقوى، ومن العمل ما ترضى، اللهم هون علينا سفرنا هذا واملو عنا بعده، اللهم أنت الصاحب فى السفر والخليفة فى الأهل، اللهم انى أعوذ بك من وعشاء السفر وكتابة المنظر وسوء المنقلب فى المال والأهل.

Səfər duası «*Allahu əkbər, Allahu əkbər, Allahu əkbər! (Subhənə-l-ləzi səxxara ləna həzə va mə kunnə ləhu muqrnin va innə ilə rabbinə ləmunqalibun)* Allahumma innə nəsalukə fi səfərinə həzə-l-birra va-t-təqva va minə-l-aməli mə tərdə, Allahumma həvvin aleyna səfəranə həzə vatvi annə budəhu, allahumma əntə-s-sahibu fi-s-səfəri va-l-xəlifatu fi-l-əhli, Allahumma inni əuzu bika min vasəi-s-səfəri, va kaəbati-l-manzəri va sui-l-munqaləbi fi-l-məli va-l-əhli»⁵

Und wenn man zurückkehrt ist, sagt man dies und fügt noch hinzu:

«أيون تائبون عابدون لربنا حامدون» *(Əyibunə, təibunə, əbidunə, lirəbbinə həmidunə)*⁶

¹ "Allahım, Səndən onun xeyrini, onda olanın xeyrini, onunla göndərilmiş hər şeyin xeyrini diləyirəm. Onun şərindən, onda olanın şərindən, onunla göndərilmiş hər şeyin şərindən Sənə sığınuram."

² "Allah hər şeydən böyükdür. Allahım bizə təhlükəsizlik, iman, salamatlıq və islam bəxş et. Xeyir və düzgünlüklə dolu hilal, bizim də Rəbbimiz Allahdır, sənin də".

³ "Sənin dinini, əmanətini və işinin nəticələrini Allaha əmanət edirəm".

⁴ "Sizi əmanətləri itməyən Allaha əmanət edirəm."

⁵ "Allah hər şeydən böyükdür. Allah hər şeydən böyükdür. Allah hər şeydən böyükdür. (Bunları bizə ram edən Pak və Nöqsansız Allahdır. Bizim onlara gücümüz çatmazdı. Həqiqətən, biz Rəbbimizin yanına qayıdacağıq). Allahım, bu səfərimizə Səndən möminlik və Allah qorxusu, Sənin razı qaldığın işləri görməyimizi diləyirik. Bu səfərimizi bizim üçün rahat et, onun uzaqlığını bizə bildirmə. Allahım, səfərdəki adamın özünə yoldaş, ailəsinə hamı Sənsən. Allahım, yol yorğunluğundan, kədərli mənzərədən, mal və ailədə pis hadisədən Sənə sığınuram"

⁶ "Evimizə qayıdırıq, tövbə, ibadət və öz Rəbbimizə həmd edənlərdənlik."

Sizdən biriniz bir işi görməmişdən qabaq iki rükət namaz qılsın və sonra bu duanı desin:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ، وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَامُ الْغُيُوبِ، اللَّهُمَّ فَإِن كُنْتَ تَعْلَمُ هَذَا الْأَمْرَ ثُمَّ تَسْمِيهِ بَعِيْنَهُ (خَيْرًا لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي. أَوْ قَالَ: عَاجِلُ أَمْرِي وَأَجَلُهُ. فَاقْدِرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ وَإِن كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي. أَوْ قَالَ فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَأَجَلُهُ. فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْهُ عَنِّي وَالْقُدْرَ لِي الْخَيْرِ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضْنِي بِهِ

«Allahummə inni əstaxirukə bilmlik, və əstaqdirukə biqudratik, və əsəlukə min fadlikə-l-azim, fə-innəkə taqdiru və lə əqdir, və tələmu və lə ələm, və əntə alləmu-l-ğuyub. Allahummə in kuntə tələmu əmmə həzə-l-əmra (Burada ehtiyacını söylə) – xeyrun li fi dini, və məaşi, və aqibəti əmri. Acilihu və əcilihu - fəqdurhu li, və yəssirhu li summa bərik li fihi. Va in kuntə tələmu əmmə həzə əl-əmra şərrun li fi dini, və məaşi, və aqibəti əmri, acilihu və əcilihu – fəsrifhu ənni, vəsrifni ənnu, vəqdur li əl-xeyra heysu kəna, summa ərdni bihi»

«اللَّهُمَّ اشْفُرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَعَافِهِ وَعَافِ عَنَّهُ وَأَكْرِمْ تَرْثَهُ وَوَسِّعْ مَدْخَلَهُ وَأَغْسِلْهُ بِالمَاءِ وَالتَّلَجِ وَالبُرْدِ وَتَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا تَقِّيتُ التُّوبَةَ الْاِيْتِيشَ مِنَ النَّفْسِ وَأَبْدَانِهِ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ وَأَعِدْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ»

«Allahumməğfir ləhu vərhəmkə və əfili vəfu ənnu və əkrim nuzuləhu və vassi mudxaləhu vəğsilhu bilməi vəs səlci vəl bərəd. Və nəqqihi minəl xətəyə kəmə nəqqaytə əs-sovbəl əbyadə minəd dənəs. Və əbdilhu dərən xeyran min darihi və əhlən xeyrun min əhlihi və zovcən xeyrun min zovcihi və ədxillhu l cənnətə və sizhu min əzəbil qabr və min əzəbin nar».²

«اللَّهُمَّ إِنِّي عَيْدِكَ وَإِبْنِ عَيْدِكَ وَإِبْنِ أُمَّتِكَ نَاصِيَتِي يَبْدِك مَاضٍ فِي حِكْمِكَ عَدَلٌ فِي قَضَائِكَ أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمِيَتْ بِهِ نَفْسِكَ أَوْ عَلِمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ أَوْ اسْتَأْثَرْتُ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ مِنْكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رِييحَ قَلْبِي وَنُورَ صَدْرِي وَجَلَاءَ حَزْنِي وَذَهَابَ هَمِّي»

"Allahummə inni əbdukə, ibnu əbdikə, ibnu əmətikə, nəsiyətə biyədikə, mədın fiyyə hukmukə, ədlun fiyyə qadaukə, əsəlukə bikulli ismin huva ləkə, səmmeytə bihi nəfsəkə, əvv ənzəltəhu fi kitəbikə, əvv alləmtəhu əhədən min xəlqikə, əvv istəsərtə bihi fi ilmi-l-ğeybi indəkə, ən təcələ-l-quranə rabia qəlbi, və nura sadri, və cələə luzni və zəhəbə həmmi».³

¹ "Allahım! Elminin xeyrini və Sənin qüdrətinə güvənərək güc istəyirəm. Səndən xeyir-dua diləyirəm. Sən Qadirsən, mən isə qadir deyiləm, Sən Bilənsən, mən isə bilmirəm. Təkcə Sən qeybi bilənsən. Allahım! Bu iş (burada ehtiyacını söylə) – mənim üçün dinimdə, yaşayışmda və işimin sonunda xeyirdisə, onu mənim üçün müəyyən et, asanlaşdır və bərəkətli et. Bu iş mənim üçün dinimdə, yaşayışmda və işimin sonunda ziyandrsə, onu məndən uzaqlaşdır. Və mənim üçün harada olursa olsun xeyri yaxınlaşdır. Sonra məni ondan razı sal".

² «Allahım, onu bağışla, ona rəhm et, onun əhvalını yaxşı et, onu əfv et, onun yerini yumşaq et, girdiyi yerini (qəbrini) geniş et, onu su, qar və dolu ilə yu. Xətəlarından ağ paltarları çirkədən təmizlədiyin kimi təmizlə və onun evinin əvəzinə, daha yaxşı ev, ailəsinin əvəzinə, daha yaxşı ailə, həyat yoldaşının əvəzinə, daha yaxşı həyat yoldaşı ver! Onu Cənnətə göndər. Onu qəbr və Cəhənnəm əzabından qoru». Müslim fəvayət etmişdir

³ (Allahım! Mən Sənin qulunam, Sənin qulunun oğluyam, Sənin kənzinin oğluyam! İxtiyarım Səndədir. Mənim bərəmdə verdiyin hökm keçərlidir, bəxş etdiyin tale ədalətlidir. Sənə özüm verdiyin, yaxud öz Kitabında nazil etdiyin, məxluqlarından birinə öyrətdiyin, yaxud öz yanında saxladığın qeyb elmində malik olduğun bütün adlarla yalvarıram ki, Qurani qəlbimin baharı, köksümün nuru et, qəməmdən və narahatlığmdan xilas olmağa səbəb et!

Uğurlu ticarət

Uca Allah insanı digər məxluqatlardan üstün etmiş, ona danışıq qabiliyyəti vermişdir. Danışıq alətini isə dil etmişdir. Bu əzanı xeyir və şər üçün istifadə etmək mümkündür. Kim dilini xeyir üçün işlədərsə, dünyanın xoşbəxtliyinə, axirətin isə yüksək məqamlı cənnətinə nail olar. Kim dilini şərə sərf edərsə, həm dünyada, həm də axirətdə həlaka düçar olar. Quran oxumaqdan başqa dilin qazanacağı ən gözəl savab əməl Allahı zikr etməkdir.

Allahu zikr etməyin fəziləti: Bu barədə çoxlu hədislər rəvayət olunmuşdur.

Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) demişdir: *"Sizə edəcəyiniz ən xeyirli, Rəbbiniz yanında ən pak, dəvəcələrinizi yüksəldən, qızıl və gümüş sədaqəsindən, düşmənlə üz-üzə gəlib onlar sizin, siz də onların boynunu vurmaqdan daha xeyirli əməl haqqında xəbər verimmi?"* Orada olanlar dedilər: Bəli, ey Allahın elçisi, söylə. Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) dedi: *"Bu, Allahı zikr etməkdir."* (Tirmizi). Peyğəmbərin (Sallallahu aleyhi və sallam) digər hədisində deyilir: *"Rəbbini zikr edən bəndə ilə zikr etməyən bəndənin timsalı ölü ilə diri timsalındadır."* (Buxari). Həmçinin uca Allah qüdsi hədisdə deyir: *"Bəndəm Məni xatırladıqda onun yanında olaram. O Məni zikr etdikdə onunla olaram. Əgər o Məni nəfəsində zikr edərsə, mən də onu nəfəsində xatırlayaram, Məni bir toplum arasında zikr edərsə, Mən də onu daha xeyirli toplumda xatırlayaram, o Mənə bir qarış yaxınlaşarsa, Mən ona bir dirsək yaxınlaşaram."* (Buxari). Başqa hədisdə Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) demişdir: *"Mufərridlər önə keçdilər."* Orada olanlar: Mufərridlər kimdir, ya rəsulləllah (Sallallahu aleyhi və sallam)? – deyə soruşdular. O dedi: *"Onlar, Allahı çox zikr edən kişi və qadınlardır."* (Müslim). Peyğəmbər (Sallallahu aleyhi və sallam) səhabelərdən birinə tövsiyə edir və deyir: *"Çalış dilin daima Allah zikri ilə islah qalsın."* (Tirmizi). Bu məzmunlu hədislər çoxdur.

Savabların çoxalması: Quran oxumağın savabı çoxaldığı kimi saleh əməllərin savabı da çoxalır. Bu çoxalma aşağıda deyilən səbəblərdən asılıdır: **1.** Qəlbə olan iman, ixlas, Allah sevgisi və bunlardan qaynaqlanan keyfiyyətlərin olması. **2.** Dil ilə mücərrəd oxumaq deyil, qəlbi ilə oxunan zikr barəsində fikirləşmək, ona bağlanmaq.

Əgər bu deyilən keyfiyyətlər öldə olunarsa, Allah insanın bütün pis əməllərini silər, tam savab verər. Bu keyfiyyətdə olan nöqsana görə isə oxuduğunun savabı az olar.

Zikrin faydaları:

- Zikr şeytani qovar, alçaldar və peşman edər. Ər-Rəhman olan Allahı isə razı salar.
- Zikr Allah sevgisini, yaxınlığını, müşahidəsini, qorxusunu, tövbəni və itaətkarlığı hasil edər.
- Zikr qəlbə olan kədəri, qəmi, qüssəni aparar və fərəhi hasil edər. Qəlbə həyat, güc və paklıq gətirər.

- Qəlbin elə boşluqları var ki, onları Allahın zikrindən başqa, heç nə doldura bilmir. Qəlbin elə sərtliyi var ki, onu Allahın zikrindən başqa, heç nə yumuşalta və əridə bilməz.
- Zikr qəlbin dərmanı, müalicəsi, gücü və əvəzolunmaz ləzzət mənbəyidir. Qəflət isə qəlbin xəstəliyidir.
- Zikrin az oxunması nifaqın, çox oxunması isə iman gücünün və Allah məhəbbətinin sadıqlığının əlamətidir. Çünki kim birini seversə, onu çox xatırlayar.
- Əgər bəndə rahatlıq vaxtlarında zikr ilə Allahu yad edərsə, Allah da çətin günlərində onu yad edər. Ələlxüsus ölümdən qabaq can verən vaxtlarda.
- Zikr Allahın əzabından qurtarmaq, rahatlığın və rəhmətin qazanılması, mələklərin bağışlanma diləməsinə səbəbdir.
- Zikr edən dil qeybətdən, boşboğazlıqdan, nəmmamlıqdan, yalandan və digər bu kimi məkrüh və haram əməllərdən uzaq olar.
- Zikr ibadətlərin ən yüngülü, həmçinin ən ali və ən üstünüdür. Zikr cənnətin bağbanıdır.
- Zikr edən heybət, şirinlik və üzündə nur əldə edər. Bu dünyada, qəbirdə və axirətdə nurdur.
- Zikr, onu edənə Allahın və mələklərinin salavatını qazandırır. Uca Allah zikr edənlər ilə mələkləri önündə öyünər.
- Əməl edənlərin ən yaxşısı Allahu daha çox zikr edənlərdir. Oruc tutanların ən yaxşısı orucly ola-ola Allahu zikr edənlərdir.
- Zikr çətinini asanlaşdırır, əlçatmazı yaxınlaşdırır, çətinlikləri yüngülləşdirir, ruzini cəlb edir, bədəni möhkəmlədir.

Faydalı məlumat: Şeyxul İslam İbn Teymiyyə rahiməllah deyir: "Su balıq üçün nə qədər əhəmiyyətlidirsə, zikr də qəlb üçün bir o qədər əhəmiyyətlidir. Balıq sudan ayrıldıqda nə kökə düşər?"

Səhər və axşam oxunan gündəlik zikrlər:

N	Gündəlik zikr...	Sayı və vaxtı	Təsiri və savabı
1	Kürsü ayəsi ¹	Səhər, axşam və fərz namazlardan sonra <i>bir dəfə</i>	Şeytan ona yaxın durmaz və cənnətə girmək üçün səbəbdir
2	əl-Bəqərə surəsinin son iki ayəsi ²	Gecə və ya yatmadan öncə <i>bir dəfə</i>	Hər şeyin şərindən qoruyur
3	əl-İxlas, əl-Fələq və ən-Nas surələri	Səhər və axşam <i>üç dəfə</i>	Hər şeydən qoruyar
4	بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ. « <i>Bismi-l-ləhi-l-ləzi lə yədurrü mə ismihi şeyun fi-l-ərdi və lə fi-s-səməi və huva-s-səmiu-l-əlim</i> » ³	Səhər və axşam <i>üç dəfə</i>	Ani bəla tutmaz və heç bir şey zərər verməz
5	أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ « <i>Əuzu bikəlimati-l-ləhi-t-təmmati min şərri mə xələq</i> » ⁴	Axşam düşdükdə və ya hər hansı yerdə məskən saldıqda <i>üç dəfə</i>	Qaldığı yerdə bütün zərərdən qoruyar
6	« <i>Bismi-l-ləh, təvakkəltü ələ-l-ləh, və lə haulə və lə quvvətə illə bi-l-ləh</i> » ⁵	Evdən çıxarkən	Həmin gün qorunur və şeytandan uzaq olar
7	« <i>Hasbiyə-l-ləhu lə iləhə illə huva, əleyhi təvakkəltü və huva rabbu-l-ərşi-l-azim</i> » ⁶	Səhər və axşam <i>yeddi dəfə</i>	Dünya və axirət işlərində Allah ona kömək olar
8	« <i>Raditu bi-l-ləhi rabbən, və bi-l-isləmi dinən, və binuhəmmədin (Səleləhu) nəbiyyə</i> » ⁷	Səhər və axşam <i>üç dəfə</i>	Onu razı salmaq Allahın üzərində haqq olar
9	اللّٰهُمَّ بِكَ اَصْبَحْنَا وَبِكَ اَمْسَيْنَا ، وَبِكَ نَحْيَا ، وَبِكَ نَمُوتُ ، وَابْرِكَ الْقَبُورُ. « <i>Allahumma bikə əsbahnə, və bikə əmseynə, və bikə nəhyə, və bikə nəmutu və ileykə-n-nuşur</i> » ⁸ Axşam: « <i>Allahumma bikə əsbahnə, və bikə nəhyə, və bikə nəmutu və ileykə-l-masir</i> » ¹	Səhər: Səhər və axşam <i>bir dəfə</i>	Təşviq edilmişdir

¹Kürsü ayəsi əl-Bəqərə 255.

اللّٰهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

² əl-Bəqərə 285-286.

مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ رُسُلِهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلَكَيْتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا تَرَوُنَّ رَبَّكَ مُخْلِطِينَ عِلْمَ رَبِّكَ بِشَيْءٍ مِنَ الشَّيْءِ وَأَنْتَ بِنُورِ رَبِّكَ فَاصْبِرْ
وَإِنَّكَ الصَّبِيرُ ﴿٢٨٦﴾ لَا يَأْكُفُّ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وَرَعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْلَقْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا أَوْرَاسَنَا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحِيزْنَا آلَ الْفِرْعَوْنَ وَأَنْتَ غَافِلٌ عَنْهُمْ رَبَّنَا وَأَنْتَ كَرِيمٌ ﴿٢٨٧﴾

³ "Adı dilə götürülərkən yerdə və səmalarda heç bir şeyin zərər verə bilməyəcəyi Allahın adı ilə! O, Eşidən və Biləndir."

⁴ "Yaratdıqlarının şərindən Allahın kamil kəlmələrinə sığınırım."

⁵ "Allahın adı ilə, Allaha arxalanırıq. Güc və qüvvət Allaha məxsusdur."

⁶ "Allahu mənim üçün kifayətdir. Ondən başqa ibadətə və itaətə layiq haqq məbud yoxdur. Ona arxalandım. O, uca ərşin Rəbbidir."

⁷ "Rəbb olaraq Allahdan, din olaraq islamdan, peyğəmbər olaraq Məhəmməddən ﷺ razı qaldım."

⁸ "Allahum Sənin sayəndə səhərə çıxırıq və Sənin sayəndə axşama çıxırıq. Sənin sayəndə dirilir və Sənin sayəndə ölüürük və tale Sənin alindədir."

10	<p>أَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ وَعَلَى كَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ وَعَلَى دِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى مِلَّةِ أَبِينَا إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا مَسْلَمًا وَمَا كُنَّا مِنَ الْمُشْرِكِينَ</p> <p>«<i>Asbahu ala fitrati-l-islam va ala kalimati-l-ixlas, va ala dini nabiyyina muhammadin (Sallallahu alayhi va sallim), ala millati abina ibrahimi, hanifan musliman va ma kana mina-l-mušrikin</i>»²</p>	Səhər bir dəfə	Peyğəmbər (Sallallahu alayhi va sallim) bunurla dua edərdi
11	<p>اللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ (مَا أَصْبَحَ) لِي مِنْ نِعْمَةٍ أَوْ بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فَمَنْكَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ . فَكُنْ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ</p> <p>«<i>Allahumma ma asbaha (ma əmsə) bi min nimatin av bi əhadin min xalqika fəminka vahdəka la şərika ləka, fələkal-həndu və ləka-ş-şukr</i>»³</p>	Səhər və axşam bir dəfə	Həmin sutkanın şükrünü vermiş olar
12	<p>اللَّهُمَّ إِنِّي أَصْبَحْتُ (أَصْبَحْتُ) أَشْهَدُكَ وَأَقْبُدُ حِمْلَةَ عَرْشِكَ ، وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ ، أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ ، وَأَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ</p> <p>«<i>Allahumma inni asbahu (axşam: əmsəyü) uşhiduka va uşhidu hamələta arşika va mələikətikə va cəmia xalqika, ənnəkə əntə-l-lahu lə iləhə illə ənt vahdəka lə şərika lək, va ənnə Muhammədən abduka va rasulukə</i>»⁴</p>	Səhər və axşam dörd dəfə	Bunu dörd dəfə deyən Allah cəhənnəmətəşindən xilas edər
13	<p>اللَّهُمَّ فَامْلِكِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ رَبِّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِكِ السُّجُودِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّكَ وَأَنْ أَقْتَرِفَ عَلَى نَفْسِي سُوءًا أَوْ أُجْرَدَ إِلَى سُلْمٍ</p> <p>«<i>Allahumma fatira-s-səmāvati va-l-ardi, alimə-l-ğeybi va-ş-şəhadəti, rabbə kulli şeyin va mələikəhu, əşhadu ən lə iləhə illə ənt, əuzu bika min şərri nəfsi, va min şərri-ş-şeytani va şirkiləhi, va ən əqtərifə ələ nəfsi suan, au acurahu ilə muslimin</i>»⁵</p>	Gecə yatmadan öncə və səhər bir dəfə	Şeytanın vəsvəslərindən qoruyar
14	<p>اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ وَالْبُخْلِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ غَلْبَةِ الدِّينِ وَقَهْرِ الرِّجَالِ</p> <p>«<i>Allahumma inni əuzu bika minə-l- həmmi va-l-həzəni, va əuzu bika minə-l-əzzi və-l-kəsəli, va əuzu bika minə-l-cubni və-l-buxli, va əuzu bika min ğələbəti-d-deyni və qəhri-r-riçal</i>»⁶</p>	Səhər və axşam bir dəfə	Qəm-kədərini aparar və borcu ödəyər

¹ "Allahım! Sənin sayəndə axşama çıxırıq və sənin sayəndə səhərə çıxırıq. Sənin sayəndə ölürük və Qiyamət günü insanlar Sənin hüzuruna gəlmək üçün diriləcəklər."

² "İslam təbiəti, İxlas kəlməsi və Peyğəmbərimizin (Sallallahu alayhi va sallim) dini ilə müşriklərdən olmayan, müsəlman və hənif olan ulu atamız İbrahimin milləti olaraq səhərə çıxdıq."

³ "Allahım! Mən və ya məxluqlarından biri nemətlərinlə səhərə (axşama) çıxdıq. O nemətlər ki, təkcə Sənə məxsusdur. Təksən və Şəriksizsən. Həmd və şükr Sənə məxsusdur."

⁴ "Səhərə (axşama) çıxırıq Allahım! Səni və arşını daşıyanları, mələkləri və bütün yaratdıqlarını şahid gətirirəm ki, Sən Allahsan, Səndən başqa ibadətə və itaətə layiq haqq məbud yoxdur, Təksən və Şəriksizsən, və Məhəmməd qulundur və rəsulundur."

⁵ "Səmaları və yeri Yaradan, gizlini və aşkarı Bilən, Allahım! Hər şeyin Rəbbi və Sahibil Səndən başqa ibadətə və itaətə layiq haqq məbud olmadığına şahadət edirəm. Nəfsimin şərindən Sənə sığınuram. Şeytandan və onun şirk-şərindən, nəfsimə və ya bir müsəlmana pislik etməkdən Sənə sığınuram."

⁶ "Allahım! Həqiqətdən, narahatçılıqdan və kədərdən, acizlikdən, tənbellikdən, xəsislikdən və qorxaqlıqdan, borc yükü altında qalmaqdan və insanların istilasından Sənə sığınuram."

15	<p>اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ بِوَعْدِكَ مَا اسْتَعْلَمْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا سَخَعَتْ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَأَبُوءُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ «Allahummə əntə rabbi la iləha illə əntə, xələqtəni və ənə əbdükə, və ənə ələ əhdikə və vədikə məstətətə, əuzu bikə min şərri mə sənatu, əbuu ləkə binimətikə aleyyə, və əbuu bizənbi fa-ğfiri fəiməhu lə yəğfirəz-zunubə illə ənt»¹</p>	Bağışlanma diləməğın seyididir. Səhər və axşam <i>bir dəfə</i>	Kim bunu iman gətirərək deyər və həmin gün və ya həmin axşam ölərsə cənnət əhlindən olar.
16	<p>يَا حَيُّ، يَا قَيُّوْمُ، بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيْثُ، أَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، وَلَا تَكُنْ لِي نَفْسِي مَرْقُوعَةً عَيْنٍ «Ya həyyu, ya qayyum, birahmətikə əstəğisü əslih li şəni kulləhu və lə təkilni ilə nəfsi tərəfətə əyün»²</p>	Səhər və axşam <i>bir dəfə</i>	Peyğəmbər (Səlləlləhu əleyhi və əllem) Fatiməyə tövsiyə etmişdi.
17	<p>اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدْنِي اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ، وَالْفَقْرِ، وَالنُّقْرِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ « Allahummə əfini fi bədni Allahummə əfini fi səmi, Allahummə əfini fi basari, Allahummə inni əuzu bikə minə-l-kufri, və-l-faqri, Allahummə inni əuzu bikə min əzabi-l-qabri, lə iləha illə ənt»³</p>	Səhər və axşam <i>üç dəfə</i>	Peyğəmbər in (Səlləlləhu əleyhi və əllem) belə dua etdiyi deyilmişdi.
18	<p>لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ «Lə iləhə illə-l-lah vəhdəhu lə şəriki ləhu, ləhu-l-mulk, və ləhu-l-həmd, və huva ələ kulli şeyin qadir»⁴</p>	Səhər və axşam <i>bir və ya on dəfə</i>	Bunu demək bir kölə azad etməkdir. Həmçinin on savab qazandırır, on günah silir, on dərəcə qaldırır, şeytandan qoruyur.
19	<p>سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدُ خَلْقِهِ، وَرِضَا نَفْسِهِ، وَوَزْنُ عَرْشِهِ، وَعَدَدُ كَلِمَاتِهِ «Subhənə-l-lahi və bihəmdihə ədədə xəlqihi, və rida nəfsihə, və zinətə arşihə və midədə kəlimətihi»⁵</p>	Səhər <i>üç dəfə</i>	Bunu demək sübhdən günortaya qədər Allahı zikr etməkdən daha xeyirlidir.

¹ "Allahım! Sən mənim Rəbbimsən. Səndən başqa ibadətə və itaətə layiq haqq məbud yoxdur. Məni Sən yaratdın və mən Sənin qulunam. Sənə verdiyim vədi və əhdi bacardıqca yerinə yetirəcəyəm. Sənin yaratdıqlarının şərindən Sənə sığınuram. Mənə verilən neməti Sənə qaytarıram və öz günahlarımı etiraf edirəm. Məni bağışla. Səndən başqa günahları bağışlayan yoxdur."

² "Ey Daimi və Əbədi olan, ey hər şeyin Hamisi! Rəhmətinlə yardım diləyirəm. Bütün işlərimi səhmənə sal bir göz qırpımı belə məni öz ixtiyarına buraxma."

³ "Allahım! Qulaqlarıma və gözlərimə sağlamlıq ver. Allahım! Küfrdən və yoxsulluqdan Sənə sığınuram. Qəbrin əzabından Sənə sığınuram. Səndən başqa ibadətə və itaətə layiq haqq məbud yoxdur."

⁴ "Allahdan başqa ibadətə və itaətə layiq haqq məbud yoxdur. Təkdir və şəriki yoxdur, mülk və həmd Onundur və O, hər şeyə qadirdir."

⁵ "Nöqsansız, pak Olan Allahdır və həmd Ona məxsusdur: yaratdıqlarının sayı, hər kəs razı olacağı, Ərşinin köləlikləri, kəlmələri çoxluğu qədər."

Böyük savablar və olunan söz və əməllər

№	Fəzilətli söz və ya əməl	Sünnədə deyilən savabı. Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və əlihə) demişdir:
1.	"Lə iləhə illəllahu vahdəhu lə şərika ləhu ləhu-l-mulku və ləhu-l-həmdü və huva ələ kulli şeyin qadır."	"Kim gün ərzində yüz dəfə "Allahdan başqa ibadətə layiq haqq məbud yoxdur və O təkdir, heç bir şəriki yoxdur. Mülk və həmd-səna Ona məxsusdur və O hər şeyə qadirdir." – deyərsə, on nəfər qul azad etmiş kimi savab qazanar. Əməl dəftərinə yüz savab yazılar, yüz günahı isə silinər. Həmin günü axşama qədər şeytandan qorunar. Daha çox çalışanlardan başqa, heç kəs bundan daha əfzəlini etmiş olmaz".
2.	"Sübhənə-l-lahil azim və bihəmdüli"	Kim "Əzəmətli Allah nöqsanlardan pakdır. Onun həmdü ilə Ona həmd-səna edirəm." – deyərsə, cənnətdə bir xurma ağacı əkilər.
3.	"sübhənellahi və bihəmdühi, sübhənə-l-lahil azim"	"Kim səhər və axşam yüz dəfə "Allah nöqsanlardan pakdır. Onun həmdü ilə həmd-səna edirəm." - deyərsə, günahları bağışlanar, hətta dənizdəki köpüklər qədər olsa da bağışlanar. Qiyamət günü heç kəs bundan daha yaxşı əməl ilə gələ bilməz. Yalnız onun dediyini deyib əlavə edəndən başqa.". "Dildə yüngül, tərəzidə ağır, <i>ər-Rəhməna sevimli</i> olan iki ifadə vardır: "Allah nöqsanlardan pakdır. Onun həmdü ilə həmd-səna edirəm. Əzəmətli Allah nöqsanlardan pakdır."
4.	"Lə hovlə valə qüvvətə illə billəh."	Sənə cənnətin xəzinəsinin yerini bildirimmi? Əlbəttə bildir! Peyğəmbər ^(Səlləlləhu əleyhi və əlihə) dedi: "Allahdan başqa kömək və qüvvət dayağı yoxdur." – sözləri xəzinədir.
5.	Cənnəti istəyib cəhənnəmdən Allaha sığınmaq	"Kim üç dəfə cənnəti istəyərsə, cənnət: <i>Ey Allahım! Onu cənnətə daxil et!</i> – deyər. Kim üç dəfə cəhənnəmdən Allaha sığınarsa, cəhənnəm: <i>Ey Allahım! Onu cəhənnəmdən qoru!</i> – deyər".
6.	Məclisin kəffarəsi olan dua	Kim bir məclisdə oturur və çox danışarsa, məclisdən durmadan öncə "Subhanəkə Allaahummə və bihəmdüki. Əshədu əllə iləhə illə əntə, əstəğfirükə və ətubu iləyke." "Nöqsansız və həmd sahibi Allahım! Şəhadət verirəm ki, Səndən başqa ibadətə və itaətə layiq haqq məbud yoxdur. Səndən bağışlanma diləyir və Sənə tövbə edirəm" – deyərsə, məclisdə etdiyi günahları bağışlanar.
7.	Peyğəmbərə ^(Səlləlləhu əleyhi və əlihə) salavat	"Kim mənə bir dəfə salavat oxuyarsa, Allah ona on dəfə salavat oxuyar, on günahını bağışlayar, dərəcəsinə on dərəcə qaldırır". Başqa rəvayətdə deyilir: "Onun üçün on savab yazılar."
8.	Qurani kərimdən bir neçə ayə oxumağın savabı	Kim gün ərzində əlli ayə oxuyarsa, qəfillər siyahısına yazılmaz. Kim yüz ayə oxuyarsa, itaətkarlardan yazılar. Kim iki yüz ayə oxuyarsa, qiyamət günü Quran onun üzünə durmaz. Kim beş yüz ayə oxuyarsa, ona bir qintar (çox böyük) savab verilir. "Qul huvəllahu əhad" Quranın üçdə birinə bərabərdir."
9.	Kəhf surəsindən bəzi ayələri əzbərləmək	"Kim Kəhf surəsinin əvvəlindən on ayə əzbərləyərsə, Dəcəldən qorunar."
10.	Müəzzinlərin savabı	"Müəzzinin səsinə eşidən insan, cin və hər şey qiyamət günü ona şahidlik edəcəklər." "Qiyamət günü müəzzinlər insanlar arasında ən uzun boğazlı olacaqlar."
11.	Müəzzinlə bərabər azanı təkrarlamak	"Kim azanı eşidərkən bu duanı deyərsə, qiyamət günü şəfaətimə layiq olar. «Allaahummə rabbə hərəiki-d-dəvəti-t-təmmə, və-s-saləti-l-qaimə əti Muhəmmədən əl-vasiləte və-l-fadiləte,

	və sonra dua etmək	<i>vab`ashu maqamən məhmudan əlləzi vaadtəhu» "Ey bu kamil dəvətin və qılınacaq namazın Rəbbi olan Allahım! Muhəmmədə vəsila dərəcəsinə və fəziləti bəxş et və onu vəd etdiyən tərifləyici məqama yüksəlt."</i>
12.	Dəstəməzi tam şəkildə almaq	"Kim gözəl şəkildə dəstəməz alarsa, günahları bədəninədən, hətta dırnaqlarının altından çıxar."
13.	Dəstəməzdan sonra dua oxumaq	"Kim kamil şəkildə dəstəməz alar və sonra: "Əşhədu əllə iləhə illəllah və ənnə Muhəmmədən abduallahə və rəsuluhu" – deyərsə, cənnətin səkkiz qapısı onun üzünə açılar və istədiyi qapıdan daxil olar."
14.	Dəstəməzdan sonra iki rükət namaz qılmaq	"Bir müsəlman dəstəməz alar və bunu gözəl şəkildə yerinə yetirər, sonra isə qəbub səmimi qəlbədən, fikirini cəmləşdirərək iki rükət namaz qılarsa cənnət ona vacib olar."
15.	Məscidə gedərkən addımları çoxaltmaq	"Kim camaat namazı qılmaq üçün məscidə gedərsə, gedib qayıdarkən attığı bir addıma görə günahı silinər, digərinə görə isə savab yazılar."
16.	Cümə namazına hazırlaşmaq və namaza erkən getmək	"Kim cümə günü çimər, erkən çıxıb məscidə piyada gedər, sonra imama yaxın yerdə əyləşər, xütbədə danuşmayıb imamı dinləyərsə, attığı hər addımla orucu və namazlı bir ilin savabını qazanar." "Kim cümə günü çimər, bacardığı qədər təmizlənər, yağlanar, yaxud ətirlənər, sonra məscidə gedər, oturan iki nəfərin başı üstündən keçməz, sonra istədiyi qədər namaz qılar, imam danuşanda sakit durarsa, bu cümədən digər cüməyə qədər olan günahları bağışlanar."
17.	Təkbirətül ehrama yetişmək	"Kim Allah üçün qırx gün birinci təkbirə çatıb camaatla namaz qılarsa, iki şeydən: Cəhənnəmdən və münafıqlıkdən – bəraət qazanar."
18.	Fərz namazları camaatla qılmaq	"Camaat namazı təklidə qılınan namazdan iyirmi yeddi dərəcə üstündür."
19.	İşa və sübh namazlarını camaatla qılmaq	"İşa namazını camaatla qılan gecənin yarısını, sübh namazını camaatla qılan isə bütün gecəni namaz qılmış sayılır."
20.	Birinci səfə namaz qılmaq	"Əgər insanlar camaat namazının və birinci səfədə dayanmağın nə qədər çox savab olduğunu bilsəydilər, buna nail olmaq üçün püşk atmaqdan başqa çarələri qalmasaydı, püşk atardılar."
21.	Ratibə sünnələri daim qılan	"Kim gün ərzində on iki rükət: zöhrədən öncə dörd, sonra iki, məğribdən və işadan sonra iki, sübhədən öncə isə iki rükət namaz qılarsa, onun üçün cənnətdə ev tikilər."
22.	Nafilə namazları çoxaltmaq və onları xəlvtədə qılmağa çalışmaq	"Allaha çoxlu səcdə et. Çünki sənin Allaha etdiyən hər bir səcdə ilə Allah sənə dərəcəni bir pillə yüksəldər, onunla bir günahını silər." "Bir adamın insanların onu görmədikləri yerdə könüllü namaz qılması, insanların gözü önündə qıldığı namazdan iyirmi beş dəfə üstündür."
23.	Sübh namazından öncə ratibə sünnəni və sübhün fərzini qılmaq	"Sübhün iki rükəti dünya və onun içindəkilərdən daha xeyirlidir." "Kim sübh namazını qılarsa, Allahın öhdəliyində olar."
24.	Duha	"Hər bir oynağınıza gündəlik sədəqə düşür. Hər bir "Təsbih"

	namazı	(<i>sübhənəllahı</i>), "Təhmüd" (<i>əlhəmdulillah</i>), "Təhlil" (<i>Lə iləhə illəllah</i>), "Təkbir" (<i>Allahu əkbər</i>) demək sədəqədir. Yaxşı işləri əmr etmək, pis işlərdən çəkəndirmək sədəqədir. Amma duha vaxtı iki rükət namaz qılmaq bütün bunları əvəz edir»
25.	Namaz qıldığı yerdə oturub Allahı zikr edən	"Bir insan namaz qıldığı yerdə oturub Allahı zikr etdikcə, mələklər onun üçün dua edər, "Allahım onu bağışla, ona rəhm et!" - deyirlər. Dəstəməzi pozulana qədər bu hal davam edər."
26.	Camaat ilə sübh namazını qıldıqdan sonra gün çıxana qədər Allahı zikr etmək sonra isə iki rükət namaz qılmaq	"Kim sübh namazını camaat ilə qılar sonra günəş çıxana qədər oturub Allahı zikr edər, sonra isə iki rükət namaz qılarsa, bu onun üçün kamil həcc və ümrə savabına bərabər olar."
27.	Gecə qalxıb özü namaz qılan və arvadını da namaza oyadan	"Kim gecə qalxıb arvadını da oyadar və birlikdə iki rükət namaz qılarsa onlar Allahı çox zikr edən kişi və qadınlar siyahısına düşürlər."
28.	Gecə namazı qılmağa niyyət edib, yuxuya gedən	"Gecə qalxıb namaz qılacağına niyyət edib, amma yuxudan oyana bilməyən kimsəyə Allah təalə həmin namazın savabını yazar və yatıb qaldığı yuxusunu sədəqə edər."
29.	Bazara daxil olarkən oxunan dua	" <i>Lə iləhə illə-l-lah vəhdəhu lə şərikeyə ləhu, ləhu-l-mülk və ləhu-l-həmd, yuhyi və yümüt və huva həyyun lə yəmutu biyədihil-l-xeyru və huva alə kulli şeyin qadir.</i> " (<i>Allahdan başqa ibadətə və itaətə layiq haqq məbud yoxdur. O, tək və şeriksizdir, mülk və həmd Onundur, O, həyat Verəndir və Alandır, O, diridir, ölmür. Xeyir Onun əlindədir, O, hər şeyə qadirdir.</i> Kim bu duanı deyərsə milyon savab qazanar, milyon günahı silinər, milyon dərəcə ucalar.
30.	Fərz namazlardan sonra 33 dəfə sübhənəllah, 33 dəfə əlhəmdulillah, 33 dəfə Allahu əkbər demək və Lə iləhə illəllah... kəlməsi ilə tamamlamaq	"Kim hər namazdan sonra otuz üç dəfə təsbih edər (<i>Sübhənəllah</i>), otuz üç dəfə Allahı həmd edər (<i>Əlhəmdulillah</i>) və otuz üç dəfə təkbir (<i>Allahu əkbər</i>) - deyərsə, bu, doxsan doqquz edər. Yüzü tamamlamaq üçün isə "Lə iləhə illəllah vəhdəhu lə şərikeyə ləhu ləhul mülku və ləhul həmdü vəhuva alə kulli şeyin qadir", (<i>Allahdan başqa ibadətə layiq haqq olan məbud yoxdur. O təkdir, heç bir şeriki yoxdur. Malikanə və həmd-sənə Ona məxsusdur. O, hər şeyə qadirdir</i>) - deyərsə onun günahları hətta dənizin köpükləri kimi olsa belə, yenə də bağışlanar."
31.	Fərz namazdan sonra kürsü ayəsini oxumaq	"Kim hər fərz namazdan sonra Kürsü ayəsini oxuyarsa, onun cənnətə girməsinə ölümdən başqa maneə olmaz."
32.	Xəstəni ziyarət etmək	"Bir müsəlman digər xəstə müsəlmanı günorta vaxtı ziyarət edərsə, yetmiş min mələk onun üçün axşama qədər dua edər. Əgər işə vaxtı ziyarət edərsə, yetmiş min mələk onun üçün səhərə qədər dua edər. Bundan əlavə onun üçün cənnətdə bir bağça hazırlanar."
33.	Xəstəni görərkən edilən dua	" <i>Əlhəmdü lilləhi-l-ləzi afəni mimmə-b-tələkə bihi və fəddaləni alə kəsirin mimmən xələqa təfdilən.</i> " (<i>Səni tutan azara məni salmamış və xələq etdiyi bəndələrin çoxundan üstün tutmuş Allahı həmd olsun</i>). Kim bu duanı deyərsə xəstəlik ona keçməz.
34.	Başına müsibət	"Başına müsibət gəlmiş adama başsağlığı verən kimsə qarşı

	gəlmiş adama başsağlığı vermək	tərəf kimi savab qazanar." "Müsbətə görə, qardaşına başsağlığı verən mömini Allah təalə lütfkarlıq libasına bürüyər."
35.	Cənazəyə namaz qılıb dəfn olunana qədər onu müşayiət etmək	"Kim cənazə üçün namaz qılıb onu müşayiət etməzsə, bir qirat, müşayiət edərsə, iki qirat savab qazanar. Orada olanlar: İki qirat nə qədərdir? – deyə soruşdular. Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm) dedi: "Ən kiçiyi Uhud dağı böyüklükdədir." İbn Ömər dedi: "Biz çox qiratları əldən buraxmışıq."
36.	Allah üçün məscid tikən və ya bu işdə kömək edən	"Kim quş yuvası qədər də olsa, Allah üçün məscid tikərsə, Allah da onun üçün cənnətdə ev tikər."
37.	Məlini Allah yolunda xərcləmək	"Hər gün insanlar səhərə çıxdıqda iki mələk nazil olar. Onlardan biri deyər ki, Allahım sədəqə verənə bunun əvəzini ver. Digəri isə deyər ki, Allahım xəsislik edib sədəqə verməyə xəsarət ver."
38.	Sədəqə	"Sədəqə mali azaltmaz və Allah, bağışlayan bəndəni yalnız izzətləndirər. Allaha görə təvazökarlıq edənə Allah ucaldar." "Bir dirhəm yüz mini keçdi. Orada olanlar dedilər: Ey Allahın elçisi bu necə olur? O dedi: bir adamın iki dirhəmi olur və o birini sədəqə edir. Digərinin isə çoxlu var-dövləti var. O da malının az bir hissəsindən yüz min sədəqə edir." "Əgər müsəlman bir ağac basdırarsa, yaxud tarla əkərsə, ondan yeyən hər bir quşa, insana və ya heyvana görə onun üçün sədəqə yazılır."
39.	Mənfəət güdmədən verilən borc	"Əgər bir müsəlman digər müsəlmana mənfəət güdmədən iki dəfə borc verərsə, sanki onu bir dəfə sədəqə etmiş kimidir."
40.	Borcu qaytarmağa çətinlik çəkənə qarşı səbirli olmaq	"Kim borcunu qaytarmaqda çətinlik çəkənə möhlət verərsə, borcu qaytarana qədər hər günün əvəzində ona sədəqə yazılır. Borcun vaxtı qurtardıqdan sonra möhlət verərsə gecikən hər günün əvəzində onun üçün iki sədəqə yazılır."
41.	Allah yolunda bir gün oruc tutmaq	"Kim Allah yolunda bir gün oruc tutarsa, Allah da onun üzünü yetmiş il cəhənnəmdən uzaqlaşdırar."
42.	Hər ayın üç gününü, ərəfa və aşura günlərini oruc tutmaq	"Hər ayın üç gününü və Ramazan ayını oruc tutmaq bir il oruc tutmaq kimidir." Peyğəmbərdən (S) ərəfa orucu haqqında soruşduqda demişdi: "bu günü oruc tutmaq keçən ili və bu ilin qalanını bağışlayır." Peyğəmbərdən (S) aşura orucu haqqında soruşduqda demişdi: "Keçən ilin günahlarını bağışlayır."
43.	Şəvvalın altı gününü oruc tutmaq	"Kim Ramazan ayını oruc tutar, ardınca şəvvalın altı gününü də oruc tutarsa, bir il oruc tutmuş kimi olar."
44.	İmamla tərəvih namazını axıra qədər qılmaq	"Əgər bir insan imam namazı bitirənə qədər onunla bərabər namaz qılarsa, bu onun üçün gecə namazı kimi hesab olunar."
45.	Məqbul həcc	"Kim nalayiq danışmadan və bəlli vaxtlarda qadınla yaxınlıq etmədən uca Allahın rızasını qazanmaq üçün həcc edərsə, həccdən sonra anadan doğulduğu kimi (günahsız) olar." "Həqiqətən günah işləmədən yerinə yetirilən həccin cənnətdən başqa savabı yoxdur."
46.	Ramazan	"Ramazan ayında edilən ümrə həccə bərabərdir, yaxud

	ayında ümrə etmək	mənimdə edilən həccə bərabərdir." "Kim Kəbəni yeddi dəfə təvaf edər və iki rükət namaz qılarsa bir kölə azad etmiş kimi savabı olar."
47.	Zülhiccə ayının ilk on günündə saleh əməllər görmək	"Bu günlərdə edilən saleh əməllər digər günlərə nisbətən Allaha daha əzizdir." Yəni zülhiccənin ilk on günündə edilən əməllər. Səhabələr dedilər: Ey Allahın rəsulu, hətta cihad etmək? Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm) dedi: "Hətta Allah yolunda cihad etmək. Yalnız nəfsi və malı ilə cihada gedib heç biri ilə geri qayıtmayıandan başqa."
48.	Qurbanlıq	Peyğəmbərin (Sallallahu əleyhi və səlləm) səhabələri dedilər: Ey Allahın rəsulu, bu qurbanlar nə üçündür? Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm) dedi: "Bu babanız İbrahimin ə sünnesidir." Səhabələr dedilər: Ey Allahın rəsulu, bu işdə bizim savabımız nədir? Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm) dedi: "Hər tükə görə on savab qazanırsınız." Səhabələr dedilər: Ey Allahın rəsulu, bəs yuna görə? Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm) dedi: "Hər bir yuna görə, on savab vardır".
49.	Alimin savabı və fəziləti	"Alimin abiddən üstünlüyü mənim sizin ən sadənizdən olan fərqi kimidir." Sonra Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm) dedi: "Allah, mələkləri, göylərin və yerlərin əhalisi, hətta yuvasında olan qarışqa, suda olan balına da insanlara xeyri öyrədən müəllimə dua edirlər."
50.	Sidq ürəkdən şəhidlik arzulamaq	"Kim sidq ürəkdən şəhidlik arzulayarsa, yatağında ölsə də, Allah təalə onu şəhidlər məqamına yüksəldər."
51.	Allah qorxusundan ağlamaq və Onun yolunda keşik çəkmək	"İki gözə: Allah qorxusundan ağlayan və gecəni oyaq qalıb, Allah yolunda keşik çəkən gözə - cəhənnəm odu toxunmaz."
52.	Allaha təvəkkül edib çıldaqdan, ovsun oxutdurmaqdan və bədbinlikdən uzaq olmaq	"Peyğəmbərə (Sallallahu əleyhi və səlləm), yuxuda ikən əvvəlki ümmətlər göstərildi. Onların arasında öz ümmətini də gördü. Onların yetmiş min nəfəri haqq-hesab olunmadan və əzab çəkmədən cənnətə daxil olanlardır. Onlar, çıldaq etdirməyən, ovsun oxutdurmayan və bədbinlikdən uzaq olub, Allaha təvəkkül edənlərdir."
53.	Övladları kiçik ikən dünyasını dəyişənlər	"Üç nəfər həddi buluğa çatmamış uşağı olan müsəlman ölsə, Allah təalə onu cənnətə daxil edər."
54.	Gözü kor olub səbr edən	"Allah təalə buyurur: Bəndəmi qoşa əzizlərlə, yəni gözləri ilə imtahana çəksəm, səbr edərsə əvəzində ona cənnət verərəm."
55.	Bir şeydən Allah rizası üçün imtina edən	"Sən Allah qorxusuna görə nədənsə imtina etsən, Allah təalə onun əvəzində sənə daha xeyirlisini verər."
56.	Ayıb yerini və dilini qorumaq	"Kim çənə sümüklərinin və ayaqlarının arasındakılara zəmin durarsa, mən də cənnətə girəcəyinə dair ona zəmin duraram." Yəni dilini və ayıb yerini qoruyarsa.
57.	Evə daxil olarkən və yeməyə başlayarkən "Bismilləh" demək	"Bir insan evinə daxil olarkən və yeməyə başlayarkən "Bismilləh" deyərsə, şeytan öz köməkçilərinə deyər: Burada sizin üçün nə gələməyə yer, nə də yemək var. Evə daxil olub "Bismilləh" deməsə, şeytan deyər: Siz burada gələməyə bilərsiniz. Yeməyə başlayanda da "Bismilləh" deməsə şeytan belə deyər: "Sizin gələməyə yeriniz və yeməyə yeməyiniz var."
58.	Yeməkdən və təzə paltar geyindikdən	Kim yemək yedikdən sonra bu duanı deyərsə, keçmiş günahları bağışlanar. "Əl-həmdü lilləhi-l-ləzi ataməni həzə və razaqanəhi min şeyri haulin minni və lə quvvatin." "Özümü heç bir qüdrət və

	sonra Allaha həmd etmək	güc sərf etmədən mənə bu <u>təamı</u> qismət edən və ruzini verən Allaha həmd edirəm." Təzə paltar geyindikdən sonra əvvəlki duanı bu sözlərlə əvəz edir: təzə paltar geyindikdən sonra isə "Əl-həmdü lilləhi-l-ləzi kəsəni..." (...mənə bu geyimi qismət edən...).
59.	Məşəqqətinin azalmasını istəyənin duası	Fatimə <small>(sallallahu əleyhi və səlləm)</small> Peyğəmbərdən <small>(sallallahu əleyhi və səlləm)</small> xadim istədikdə Peyğəmbər <small>(sallallahu əleyhi və səlləm)</small> ona və Əliyə <small>(sallallahu əleyhi və səlləm)</small> dedi: "Sizə bu istədiyinizdən daha xeyirlisini söyləyimmə? Yatağınıza daxil olduqda otuz dörd dəfə təkbir edin (Allahu əkbər deyin), otuz üç dəfə təsbih edin (sübhənəllah deyin) və otuz üç dəfə Allaha həmd edin (əlhəmdülilləh deyin)." Bu sizin üçün xidmətçidən daha xeyirlidir.
60.	Cinsi yaxınlıqdan öncə dua oxumaq	"Bismi-l-ləh, Allahummə cənnibnə-ş-şeytanə və cənnibi-ş-şeytanə mə razəqtənə." "Allahın adı ilə! Allahım, şeytanı bizdən və bizə verdiyini ruzidən uzaq et." – Əgər bu yaxınlıqda onlara uşaq bəxş edilərsə, şeytan o uşağa heç bir zərər toxundura bilməz.
61.	Arvadın ərinə razı salması	"Bir qadın beş vaxt namazını qılar, Ramazan ayını oruc tutar, iffətini qoruyar və ərinə itaət edərsə, ona: cənnətin hansı qapısından istəyirsənsə, oradan da cənnətə daxil ol! – deyilər." "Əri ondan razı olan bir qadın ölərsə, cənnətə daxil olar."
62.	Valideynlərə yaxşılıq etmək və qohumluq əlaqələrini saxlamaq	"Allahın razılığı valideynlərin razılığındadır." "Kim ruzisinin çoxalmasını və ömrünün uzanmasını istəyirsə, qohumluq əlaqələrini bərkitsin."
63.	Yetimə himayədarlıq etmək	"Yetimə himayədarlıq edən, mənimlə cənnətdə belə olacaqdır" – deyərək, şəhadət və orta barmığını bir yerdə göstərdi."
64.	Gözəl əxlaq	"Mömin öz gözəl əxlaqı ilə davamlı namaz qılıb oruc tutanların dərəcəsinə yüksələr." "Əxlaqı gözəl olana cənnətin ən yüksək mərtəbəsində ev vəd edirəm."
65.	Məxluqata qarşı mərhəmətli və şəfqətli olmaq	"Allah mərhəmətli bəndələrini bağışlayar. Siz yer üzərində olanlara mərhəmət edin ki, səmada olan da sizə rəhm etsin."
66.	Müsəlmanlar üçün xeyir istəmək	"Heç kəs özünə istədiyini qardaşı üçün istəməyincə iman gətirməz."
67.	Həya	"Həya yalnız xeyir gətirər." "Həya imandandır." "Dörd şey peyğəmbərlərin sünnəsidir: Həya etmək, ətirlənmək, misvaklanmaq və evlənmək."
68.	Birinci salam vermək	"Bir kişi Peyğəmbərin <small>(sallallahu əleyhi və səlləm)</small> yanına gəlib "əssəlamu elyukum" – dedi. Peyğəmbər <small>(sallallahu əleyhi və səlləm)</small> dedi: bu on savab qazandı. Sonra başqa biri gəldi və "əssələmu aleykum və rəhmətullah" – dedi. Peyğəmbər <small>(sallallahu əleyhi və səlləm)</small> dedi: bu isə iyirmi savab qazandı. Daha sonra isə başqası gəldi və "əssələmu aleykum və rəhmətullahi və bərəkətuhu" – dedi. Peyğəmbər <small>(sallallahu əleyhi və səlləm)</small> dedi: bu isə otuz savab qazandı."
69.	Görüşkən əl ilə görüşmək	"İki müsəlman qarşılaşdıqda əl ilə görüşsələr, bir-birindən ayrılmadan günahları da bağışlanar."
70.	Müsəlman qardaşının namusunu müdafiə etmək	"Kim müsəlman qardaşının namusunu qoruyarsa, Allah təalə də qiyamət günü onu oddan qoruyar."
71.	Əməlisəleh insanları sevmək və onlarla durub-oturmaq	"Sən sevdiyin adamlarla birsən." Ənəs <small>(sallallahu əleyhi və səlləm)</small> deyir: "Səhabələr bu hədisə görə sevindikləri kimi, heç bir hədisə belə sevinməmişdilər."
72.	Bir-birini Allah	İzzət və cəlal sahibi Allah deyir: "Mənim cəlalıma görə bir-

	üçün sevnələr	birini sevnələr üçün nurdan minbərlər vardır. Peyğəmbərlər və şəhidlər onların bu məqamına qiblə edirlər."
73.	Müsəlman qardaşı üçün dua edən	"Kim qardaşının arxasınca onun üçün dua edərsə, ona həvalə olunmuş mələk "Amin! Sənin üçün də eynisi olsun!" – deyə dua edər."
74.	Mömin kişi və qadınlar üçün bağışlanma diləmək	"Kim mömin kişi və qadınlar üçün bağışlanma diləyərsə, Allah taala hər mömin kişi və qadına görə ona bir savab verir."
75.	Əziyyət verən maneəni yoldan götürmək	"Mən bir nəfərin cənnətdə gəzindiyini gördüm. Həmin adam yolda insanlara əziyyət verən ağacı kəşib yoldan kənarlaşdırmışdı." ¹
76.	Mübahisə və yalançılıqdan çəkinmək	"Haqlı olduğu halda mübahisəni tərk edənə cənnətin ortasında ev vəd edirəm. Zarafət etdikdə və ya qeyri halda yalanı tərk edənə cənnətin ortasında ev vəd edirəm."
77.	Əsəbinə hakim olan	"Kim əməldə edə biləcəyi əsəbinə hakim olarsa, qiyamət günü Allah taala onu məxluqatın önündə çağırar və istədiyi hurini seçməyə ixtiyar verir."
78.	Xeyirlə yad edilən kimsə	"Siz kimi xeyirlə yad edərsinizsə, cənnət də ona vacib olar. Kimi ki, pis işlərlə yad edərsiniz, ona da cəhənnəm vacib olar. Siz, Allahın yer üzündəki şahidlərisiniz..."
79.	Müsəlmanın sıxıntısını unutturən, işini asanlaşdırən, eyibini örtən və ona kömək olan	"Kim bir möminin dünya sıxıntılarında birini azaldarsa, Allah taala qiyamət günü onun sıxıntılarında birini azaldar. Kim çətinliyə düşənin işini asanlaşdırarsa, Allah taala da onun işini dünyada və axirətdə asanlaşdırar. Kim müsəlmanın eyibini örtərsə, Allah taala həm dünyada, həm də axirətdə onun eyibini örtər. Allah, öz qardaşına kömək edən bəndənin köməyində olar."
80.	Axirəti düşünən	"Kimin fikri-zikri axirət olarsa, Allah taala onun qənaətini qəlbində edər, işlərini bir edər, dünya da zəlil şəkildə onun ayağına gələr."
81.	Rəhbərin ədalətli, cavanın əməlisaleh olması, məscidlərə bağlanmaq və Allah üçün sevmək	"Qiyamət günü heç bir kölgənin olmadığı halda, yeddi qisim insanlar Allah taalanın kölgəsi altında kölgələnəcəklər. Ədalətli rəhbər, Rəbbinə ibadət edə-edə böyüyən gənc, qəlbə məscidlərə bağlı olan, bir-birini Allah üçün sevir birləşən və bunun üçün də ayrılan iki nəfər, gözəl və nəsil-nəcəbətli qadının zina çağırışına qarşı: mən Allahdan qorxuram – cavabını verən, sol əlinin sağ əlinin nə verdiyindən bixəbər olduğu halda sədəqə verən və tənhalıqda Allahı zikr edib, gözləri yaş ilə dolan."
82.	İstiğfar (bağışlanma diləmək)	"Kim (astəğfirullah – sözünü deyib) bağışlanma diləyərsə, Allah onun hər sıxıntısından bir çıxış yolu açar, kədərdən xilas edər və onu gözləmədiyi yerdən ruziləndirər."

¹ Bir halda ki, şəriət yolda insanlara əziyyət verən ağacı kəsməyə görə mükafat verirsə, onda başqa maneələri qaldırmaq daha vacibdir.

Edilməsi qad ağan olunan əməllər

№	Qadağan olunmuş əməl	Peyğəmbərdən <small>(Səlləlləhu əleyhi və səlləm)</small> səhih hədislə rəvayət olunan sübut
1.	Əməlini insanlar üçün etmək	"Uca Allah buyurur: Mən ortaqlığa ehtiyacı olan şəriklərdən deyiləm. Kim bir əməl edib başqasını Mənə ortaq tutarsa, onu və şirkini öz başlarına buraxaram."
2.	İnsanın zahirinin əməlisəlah görsənib daxilinin fəsadlı olması	"Mən, Qiyamət Günü Təhamə dağları böyüklükdə savab əməllərlə gələcək qövmlər tanıyıram. Allah onların savablarını toza döndərüb yox edəcəkdir." Sovban <small>☪</small> dedi: Ey Allahın elçisi! Onların kimlər olduğunu bizə bildir ki, biz də bilmədən onlardan olmayaq. Peyğəmbər <small>(Səlləlləhu əleyhi və səlləm)</small> dedi: "Onlar sizin qardaşlarınız, sizin nəslinizdən olan və sizin kimi gecə namazları qılanlardır. Amma onlar Allahın haram buyurduğu işlərlə təklidə qaldıqda haram edirlər."
3.	Təkəbbürlük	"Qəlbində misqal qədər təkəbbürlülük olan cənnətə daxil olan deyil. Təkəbbürlülük haqqı inkar etmək və insanları özümdən alçaq görməkdir."
4.	Paltarın uzadılması	"Paltarın uzadılması izara (şalvara), köynəyə və əmmaməyə aiddir. Kim bu libaslarını təkəbbürlük üçün uzun edərsə Qiyamət günü Allah onun üzünə baxan deyil."
5.	Həsəd	"Həsəd etməkdən çəkinin. Həqiqətən od odunu yandırıb kül etdiyi kimi, həsəd etmək də savabları elə məhv edir."
6.	Sələm	"Peyğəmbər <small>(Səlləlləhu əleyhi və səlləm)</small> sələm yeyəri və yedirdəni lənətləmişdir." "Bir insanın sələmdən əldə olunan bir dirhəmi bilərəkdən yeməsi otuz altı dəfə zina etməkdən pisdır."
7.	İçkiyə qurşanan	"Beş xislətli insan cənnətə girməz: İçkiyə qurşanan, sehrə inanan, qohumluq əlaqələrini kəsən, cadugər və söz gəzdirən (nəmmam)."
8.	Yalan	"İnsanları güldürmək üçün yalan danuşanın vay halına, vay halına, vay halına."
9.	Cəsusluq	"Kənar adamların eşitməsini istəməyən və ya gizlinə çəkilib söhbət etmək istəyənlərin söhbətinə qulaq asanın qulağına qiyamət günü əridilmiş qurğuşun töküləcəkdir."
10.	Rəsm çəkmək	"Qiyamət günü ən şiddətli əzab görən insanlar rəsm çəkənlərdir." "İçərisində surət və ya it olan evə mələklər daxil olmazlar."
11.	Nəmmamlıq	"Nəmmam cənnətə girən deyil." Nəmmamlıq, fitnə-fəsad törətmək üçün insanlar arasında söz gəzdirməkdir.
12.	Qeybat	"Bilsiniz qeybat nədir? Səhabələr <small>☪</small> dedilər: Allah və Rəsulu daha yaxşı bilər! Peyğəmbər <small>(Səlləlləhu əleyhi və səlləm)</small> dedi: Qeybat, qardaşını haqqında xoşlamadığı şeyi danışmaqdır. Səhabələr <small>☪</small> dedilər: Əgər mənim dediyim həqiqətən də qardaşında varsa necə? Peyğəmbər <small>(Səlləlləhu əleyhi və səlləm)</small> dedi: Əgər sən dediyin onda varsa, qeybat edirsən, dediyin onda yoxdursa, böhtan atırsan."
13.	Lənətləmək	"Mömini lənətləmək onu öldürmək kimidir." "Küləyə lənət oxuma! Çünki o əmr icraçısıdır. Kim lənətə layiq olmayan birini lənətləyarsə, lənəti özünə qayıdar."
14.	Sirri ifşa etmək	"Qiyamət günü Allah yanında ən şər təbəqəli insanlar, ər və arvad bir-biri ilə yaxınlıq edib, sonra arvadının sirrini insanlara yayandır."
15.	Tərbiyəsizlik	"Qiyamət günü Allah yanında ən şər təbəqə insanlar, başqalarının onu tərbiyəsizliyindən çəkinib, tərk etdiyi kimsədir." "Adəm övladının günahlarının çoxu dilindən edilir."

16.	Müsəlmanı kafirlikdə ittiham etmək	"Əgər bir insan öz qardaşına: Ey Kafir! – deyərsə, bu söz ikisindən birinə çatar. Əgər dediyi kimdirsə, heç, əks halda, sözü özünə qaydır."
17.	Özünü atasından başqasına nisbət edən	"Kim bilərəkdən özünü qeyri atasında (onun oğlu olduğunu) nisbət edərsə cənnət ona haram olar." "Kim öz atasından imtina edərsə küfr edər."
18.	Müsəlmanı qorxutmaq	"Bir müsəlmanın digər müsəlmanı qorxutması ona halal deyil." "Kim qardaşına tərəf dəmir parçası uzadarsa, onu geri çəkədə qədər mələklər ona lənət oxuyarlar."
19.	Allah dostlarına düşmənçilik etmək	"Uca Allah buyurur: Kim mənim dostlarıma düşmən kəsilərsə ona qarşı müharibə elan edəram."
20.	İslam ölkələrində aman verilmiş (müstəməni) kafirləri öldürmək	"Əhd bağlamış insanı haqsız yerə qətlə yetirən kimsə cənnətin iyini hiss edən deyil. Halbuki onun iyi yüz illik məsafədən gəlir."
21.	Münafiq və fasiqə seyid və ya ağa demək	"Münafiqə seyid (ağa, cənab) deməyin. Əgər o seyid olsa, onda siz Rəbbinizi qəzəbləndirmiş olarsınız."
22.	Rəiyyəti aldatmaq	"Allah taalanın rəiyyət üzərində hakim etdiyi bir bəndə öz hakimiyyəti zamanı onları aldadarsa, Allah taala ona cənnəti haram edər."
23.	Elmsiz fitva vermək	"Elmsiz fitva verilənin günahı ona fitva verənin üzərinə düşür."
24.	Cümə və əsr namazlarını tərk etmək	"Kim cüməyə səhlənkər yanaşsın, onu üç dəfə tərk edərsə, Allah onun qəlbinə xətm vurur." Bu, cüməni üzürsüz tərk edəne aiddir." "Kim əsr namazını tərk edərsə əməli batil olar."
25.	Namazla laqeyd yanaşmaq	"Bizimlə onlar arasında olan əhd namazdır. Kim onu tərk edərsə, küfr etmişdir." "Bir insanla şirk arasında namazı tərk etmək durur."
26.	Namaz qılanın önündən keçmək	"Namaz qılanın önündən keçən bunun günahını bilsəydi, orada qırx gün dayanmağı keçməyindən daha xeyirli olardı."
27.	Namaz qılanlara əziyyət vermək	"Kim soğan, sarımsaq və kəvər yeyərsə, məscidimizə yaxınlaşmasın. Adəm oğluna əziyyət verən şeylər mələklərə də əziyyət verir."
28.	Torpağı qəsb etmək	"Kim zülm ilə bir qarış torpağı qəsb edərsə, Qiyamət günü Allah təalə ona yeddi qat yeri yükləyər."
29.	Allahu qəzəbləndirən bir söz danışmaq	"İnsan nə danışdığına əhəmiyyət vermədən Allahu qəzəbləndirən bir söz danışmaqla yetmiş il cəhənnəm əzabına məhkum edilir."
30.	Çox danışsın Allahu zikr etməmək	"Çox danışmayın, Allahu çox zikr edin. Çünki Allahu zikr etməkdən başqa digər sözləri çox danışmaq qəlbi sərtləşdirir."
31.	Boşboğazlıq etmək	"Mənim nifrət etdiyim və qiyamət günü məndən uzaq olan kimsələr – boşboğazlıq edən, insanları lağa qoyan və ağızını əyə-əyə çətin ifadələr tapıb danışanlardır."
32.	Allahu zikr etməkdən qafil olmaq	"Bir qrup insan məclisdə oturub Allahu zikr etmədən, Peyğəmbərinə (sallallahu əleyhi və səllim) salavat demədən məclisi başa vurarlarsa onlar üçün peşmançılıq olar. Allah istəsə onlara ya cəza verir, ya da bağışlayar."
33.	Müsəlmanı söymək	"Din qardaşını söymə. Allah onu bağışlayıb səni cəzalandırar." "Kim günah (edib sonra tövbə) etmiş qardaşına eyib edərsə özü də o günahı etməmiş ölməz."
34.	Müsəlmanların küsülü qalmaları	"Bir möminin öz qardaşı ilə üç gündən artıq küsülü qalması halal olmaz. Kim qardaşı ilə üç gündən artıq küsülü qalıb ölərsə, cəhənnəmə düşər."

35.	Günahları aşkarda etmək	"Ümmətimin hər kəsi bağışlanar, yalnız günahlarını aşkarda edənlərdən başqa."
36.	Pis əxlaq	"Sirkə balı korladığı kimi, pis əxlaq da müsəlmanı elə korlayar."
37.	Hədiyyəsini geri götürən	"Hədiyyəsini geri götürən, qusduğunu yalayan it təmsalındadır." "Bir insanın hədiyyə verib, sonra onu geri götürməsi halal deyil."
38.	Qonşuya zülm etmək	"Bir insanın qonşusunun qadını ilə zina etməyindənsə, başqa on qadınla zina etməsi az günahdır. Bir insanın öz qonşusunun evindən oğurluq etməyindənsə, başqa on evdəni oğurluq etməsi az günahdır."
39.	Yad qadınlara baxmaq	"Adəm övladının zinadan olan payı artıq yazılmışdır. O, mütləq bununla qarşılaşacaqdı. Gözün zinası baxmaq, qulağın zinası dinləmək, dilin zinası danuşmaq, əlin zinası işə toxunmaqdır... ürək işə arzulayır, meyillənir. Cinsiyyət orqanı işə bunu təsdiq və ya təkzib edir."
40.	Kişinin naməhrəm qadına toxunması	"Bir kişinin başına dəmir nizənin batması, onun halal olmayan qadına əl vurmasından daha yaxşıdır." "Məru qadınlarla əl ilə görüşmürəm."
41.	Şiğar nikahı	"Peyğəmbər ^(Sallallahu əleyhi və səllim) şiğar nikahını qadağan etmişdir." Şiğar nikahı, bir kimsənin öz qızını arada mehr olmadan qarşı tərəfə əvə verərək, əvəzində onun qızını istəməsidir.
42.	Ölünün arxasınca vay-şivən qoparmaq	"Arxasınca vay-şivən qoparılan adam qiyamət günü buna görə əzab çəker." "Peyğəmbər ^(Sallallahu əleyhi və səllim) vay-şivən qoparanı və onu dinləyəni lənətləmişdir."
43.	Allahdan başqasına and içmək	"Kim Allahdan başqasına and içərsə, küfr və ya şirk edər." "Kim and içmək istəyirsə, Allaha and içsin, əks halda, sussun." "Kim əmanətə and içərsə bizdən deyildir."
44.	Yalan and	"Kim yalandan and içər və bununla müsəlmanın malını haqsız mənimsəyərsə, Allahla qarşılaşarkən Allah ona qəzəbli olar."
45.	Alış-veriş edərkən and içmək	"Alqı-satqı zamanı çox and içməyin. Bununla malın eyibi örtülür, bərəkəti itir." "And içmək malın eyibini örtər, bərəkətini də aparar."
46.	Özünü kafirlərə oxşadan	"Kim özünü bir topluma oxşadarsa, o da onlardandır." "Özünü bizdən başqasına oxşadan bizdən deyil."
47.	Qəbirin üzərində tikili tikmək	"Peyğəmbər ^(Sallallahu əleyhi və səllim) qəbirlərin ucaldılmasını, onların üzərində oturulmasını və üstündə tikili tikilməsini qadağan etmişdir."
48.	Xəyanət etmək	"Qiyamət günü Allah təalə bütün insanları topladıqda xəyanət edən hər kəs üçün bir bayraq qaldırılacaq və deyiləcəkdir: Bu filankəs oğlu filankəsin xəyanətinin əlamətidir."
49.	Qəbirin üstündə oturmaq	"Közün üstündə oturub paltarını, sonra da dərisini yandırmaq qəbirin üstündə oturmaqdan daha xeyirlidir."
50.	İçəri daxil olanda onun üçün ayağa qalxmasını istəyən	"Kim insanların onun üçün ayağa durmasını sevərsə, oturacağını cəhənnəmdə hazır bilsin."
51.	Dilənçilik qapısını açan	"Əgər bir bəndə dilənçilik qapısını açarsa, Allah təalə də onun üzünə kasıblıq qapısını açar." "Kim varlanmaq üçün dilənçilik edərsə, göz dilənmiş kimidir. Bundan sonra ya işindən əl çəksin, əks halda közdən çox götürsün."

52.	Malın qiymətini qaldırmaq üçün əlbir olmaq	"Peyğəmbər (ﷺ) şəhərlinin kəndliyə satmasını, malın qiymətini qaldırmaq üçün əlbir olmağı və başqa müsəlmanın satışına qarışmağı qadağan etmişdir."
53.	İtirdiyini tapmaq üçün məsciddə elan vermək	"Bir insanın itirdiyini məsciddə elan etdiyini görən belə desin: Allah onu sənə qaytarmasın. Məscidlər bunun üçün inşa edilməyib."
54.	Şeytani söymək	"Şeytani söyməyin, onun şərindən Allaha sığının." "Səhəbələrdən biri deyir: Mən Peyğəmbərlə (ﷺ) bir miniyin üzərində idim. Birdən miniyi büdrədi və mən: şeytani görüm həlak olsun! – dedim. Peyğəmbər (ﷺ) dedi: şeytani görüm həlak olsun! – demə. Sən belə deyəndə şeytan qürurlanıb ev böyüklükdə olur və: mənə gücüm budur – deyir. Belə halda "bismilləh" de. Sən bu kəlməni deyəndə şeytan kiçilib milçək kimi olar."
55.	Qızdırma xəstəliyini söymək	"Qızdırma xəstəliyini söyməyin. Od dəmirin pasını təmizlədiyi kimi, o da Adəm övladının günahlarını elə təmizləyir."
56.	İnsanları pis yola çağırmaq	"Kim insanları pis yola çağırırsa, o da həmin işləri görənələr kimi günah qazanar və onların günahından heç nə azalmaz."
57.	İçməyə aid qadağalar	"Peyğəmbər (ﷺ) tuluğun və ya bardağın ağzından su içməyi qadağan etmişdir." "Peyğəmbər (ﷺ) ayaq üstə su içməyi qadağan etmişdir."
58.	Qızıl və gümüş qablarında su içmək	"Qızıl və gümüş qablarında su içməyin. İpək və dibac geyinməyin. Bunlar dünyada onlar üçün, axirətdə isə sizin üçündür."
59.	Sol əl ilə içmək	"Heç kəs sol əli ilə yeyib içməsin. Çünki sol əl ilə şeytan yeyib içər."
60.	Qohumluq əlaqələrini kəsmək	"Qohumluq əlaqələrini kəsən cənnətə girməz."
61.	Peyğəmbərə (ﷺ) salavat deməyi tərk etmək	"Mənə adım çəkildə mənə salavat oxumayanın burnu yerlə sürünsün." "Paxıl insan, yanında adım çəkildikdə mənə salavat deməyən insandır."
62.	İt saxlamaq	"Kim ov və ya qoyun itindən başqa, it saxlayarsa, hər gün savabından iki qirat azalar."
63.	Canlılara əzab vermək	"Pişiyi ölənə qədər həbsdə saxlayan qadın buna görə cəhənnəmə daxil olmuşdur." "Ruhu olan canlıları hədəf etməyin."
64.	Heyvanların boynuna zınqırov asmaq	"İt və zınqırov olan dəstəni mələklər müşayiət etməzlər." "Zınqırov şeytanın çalğı alətidir."
65.	Naz-nemət verilən asi insan	"Bir insanın günahları müqabilində Allahın ona dünya neməti verdiyini görsən bil ki, bu onu azdırmaq üçündür. Sonra Peyğəmbər (ﷺ) bu ayəni oxudu: ((Kafirlərə) edilmiş xəbərdarlığı unutduqları zaman (küfrlərini daha da artırmaq məqsədilə) hər şeyin (bütün nemətlərin) qapılarını onların üzünə açdıq. (Kafirlər) özlərinə verilən nemətlərə sevindikləri vaxt onları qəflətən yaxaladıq və onlar (hər şeydən) məhrum oldular.) (əl-Ənam: 44)."
66.	Dünyanı düşünən	"Kimin fikri-zikri dünya olarsa, Allah təalə kasıbçılığı onun gözü önünə qoyar, işlərini qarşdırar, dünyadan isə qədərinə yazılanı əldə edər."

Əbədiyyət yolçuluğu

Sənin yolun ya **cənnətə**, ya da **cəhənnəmədir**

Qəbir: Axirətin ilk mənzili qəbirdir. Kafir və münafiq üçün odlu xəndək, mömin üçün bir bağçadır. Qəbirdə bir neçə günaha görə əzab veriləcəyi deyilmişdir. Bunlar aşağıdakılardır: Sidik və nəcisdən təmizlənməmək, qənimətdən oğurluq etmək, yalan danışmaq, namaza yatıb qalmaq, Quranı tərk etmək, zina, homoseksualizm, sələm, borcu qaytarmamaq və s. Bu əməllərlə isə insan bu əzabdan qurtula bilər: Sırf Allah xatirinə edilən saleh əməllər, qəbir əzabından Allaha sığınmaq, Mülk surəsini oxumaq və s. Şəhidlər, Allah yolunda gözətçilik edənlər, cümə günü ölənlər, qarın ağrısından vəfat edənlər və b.

Sura üfürmək: Sur İsrafilin saxladığı buyruza bənzər böyük ələtdir. O üfürmə əmrini gözləyir. Birinci qorxutma üfürməsinə üfürəcəkdir. Uca Allah buyurur: "*Sur çalınacağı gün Allahın istədiklərindən başqa, göylərdə və yerdə olanlar dəhşətli bir qorxuğa düşər...*" (an-Naml: 87). Bundan sonra bütün kainat dağılacaq. Qırx gün keçdikdən sonra diriltmək üçün ikinci dəfə üfürüləcək. Uca Allah buyurur: "*Sonra bir daha çalınan kimi onlar qalxıb müntəzir olacaqlar!*" (az-Zümr: 66).

Dirilmək: Sonra uca Allah yağış yağdıracaq və bütün məxluqatın cəsədi büzdüm sümüyündən cücərəcəkdir. Onlar ölməz yeni bir məxluqa dönəcəklər. Çılpaq, ayaqyalın və sünnət olunmamış olacaqlar. Cinləri və mələkləri də görəcəklər. Onlar dünyada etdikləri sonuncu əməl ilə diriləcəklər. Ehramda olan təbiyə duasını deyəcək, şəhid qarın axa-axa gələcək, qafil insan isə boş əyləncə ilə gələcəkdir. Peyğəmbər ^(Sallallahu əleyhi və səlləm) demişdir: "*Hər bir bəndə öldüyü vəziyyətdə diriləcəkdir.*" (Müslim).

Toplanma: Sonra uca Allah məxluqatı haqq-hesaba çəkmək üçün onları bir yerə toplayacaqdır. Bir günü əlli min il olan bu gündə onlar qorxu içində, sərxoş kimi olacaqlar. Onların dünyada yaşadıkları ömür bir saat kimi görəcəkdir. Çünəş onların başı üzərində bir mil məsafədə olacaq və onlar əməllərinə görə tərlərində boğulacaqlar. Orada zəiflər və təkəbbürlülər boğuşacaq, kafir öz dostu, şeytanı və əzaları ilə mübahisə edəcəkdir. Onlar bir-birini lənətləyəcək, zalım barmaqlarını çeynəyəcəyə: "*Vay halıma! Kaş filankəsi özümə dost etməyəydin;*" – deyəcəkdir. Cəhənnəm yetmiş min tutacaqla gətiriləcək və hər bir tutacağı yetmiş min mələk çəkəcəkdir. Kafir bu halı gördükdə nəfsini fəda etməyi və ya torpağa dönməyini arzu edəcəkdir. Zəkat verməkdən imtina edən günahkarların mal-dövləti oda dönüb onu bürüyəcək, təkəbbürlülər qarışqa kimi olacaq, xəyanətkar, qənimət oğrusu və qəsbkar biabır ediləcək, oğru oğurladığı ilə gələcək, həqiqətlər və gizli qalan işlər aşkara çıxacaqdır. Amma bu gün müttəqilərə heç bir qorxu gətirən deyil. Onlar üçün bu müddət zöhr namazının vaxtı qədər qısa olacaqdır. "*Onları ən böyük qorxu məhzun etməyəcəkdir...*" (əl-Ənbiya: 103).

Şəfaət: Böyük şəfaət Peyğəmbərimizə ^(Sallallahu əleyhi və səlləm) məxsusdur. Məhşər günündə Peyğəmbərimiz ^(Sallallahu əleyhi və səlləm) məxluqatın qarşılaşdığı kədər, qorxunun qurtarması və haqq-hesabın başlaması üçün şəfaət edəcəkdir. Məhşər günündən sonra edilən digər şəfaətlər isə həm peyğəmbərlərə, həm də digərlərinə aiddir. Misal olaraq cəhənnəmə düşən möminlərin oradan çıxarılmasını, yaxud dərəcələrin yüksəldilməsi üçün şəfaəti göstərmək olar.

Haqq-hesab: İnsanlar cərgə-cərgə Allaha ərz olunacaq və O da onlara əməllərini göstərəcək, sorğu-sual edəcəkdir. Suallar ömrünü, gəncliyini və malını nəyə sərf etdiyindən, elmindən, əhdindən, nemətlərdən, eşitmə və görmə qabiliyyətindən, qəlbindən olacaqdır. Kafirlər və münafıqlar məxluqatın önündə sorğu-sual olunacaqlar. Əməllərinin nə qədər çirkin olduğunu və qarşılıqları qaçılmaz dəlil-sübutun qoyulduğunu onlara bildirmək üçün belə ediləcəkdir. İnsanlar, yer, günlər, gecələr, mal-dövlət, mələklər və öz əzaları onlara qarşı şahidlik edəcəklər. Onların günahı sübut olunacaq və özləri də bunu təsdiqləyəcəklər. Allah təalə mömini təklidə sorğu-sual edəcək və günahlarını ona etiraf etdirəcək. Onun həlak olduğunu gördükdə ona deyəcəkdir: "Bu günahlarını dünyada gizli saxlamışdım, bu gün isə onları bağışlayıram." Muhəmmədin ^{(Sallallahu} _(aleihi və salləm) ünvanı ilk sorğu-sual olunacaqdır. Onlardan soruşulan ilk əməl namaz, ilk hökm isə qan haqqında olacaqdır.

Əməl dəftərlərinin ucması: Sonra əməl dəftərləri ucaacaq və "heç bir kiçik və böyük günahı gözədən qaçırmadan sayıb yazmış!" kitabı götürəcəkdir. Mömin kitabını sağ tərəfi ilə, kafir və münafiq isə kitabını sol və arxa tərəfindən götürəcəkdir.

Tərəzi: Sonra mükafatların verilməsi üçün bəndələrin əməlləri tərəziyə qoyulacaqdır. Bu iki gözlü həqiqi tərəzidir. Allah üçün ixlasla edilmiş şəriətə müvafiq əməllər tərəzidə ağır gələcək. Tərəzidə ağır gələn əməllərə misal olaraq "Lə iləhə illəllah...", gözəl əxlaq, "əlhəmdulilləh", "Sübhanəllah və bihəmdihə sübhəlləhi-l-azim" zikrləri demək olar. İnsanların yaxşı və pis əməlləri tərəzidə ölçüləcək və müvafiq hökm veriləcəkdir.

Hovuz: Sonra möminlər hovuz başına gələcəklər. Bu hovuzun suyundan bir dəfə içən bir daha susayan deyil. Hər bir peyğəmbərin öz hovuzu olacaqdır. Ən böyük hovuz isə Peyğəmbərimiz Muhəmmədin ^{(Sallallahu} _(aleihi və salləm) hovuzu olacaqdır. Onun suyu süddən ağ, baldan dadlı, müşki-ənbərdən daha ətirlidir. Hovuzun qızıldan və gümüşdən olan qədəhləri ulduzların sayı qədərdir. Uzunluğu isə İordaniyanın Əylə şəhərindən Yəmənin Ədən şəhərinə qədər olan məsafədən də çoxdur. Onun suyu "Kövsər" çayından qaynaqlanır.

Möminlərin imtahanı: Məhsər gününün sonunda kafirlər ibadət etdikləri ilahların ardınca gedəcək və onları qoyun sürüsü kimi ayaq üstə və ya üzü üstə cəhənnəm oduna aparacaqlar. Meydanda yalnız möminlər və münafıqlar qalacaqlar. Uca Allah onlara deyəcək: "Nə gözləyirsiniz?" Onlar: "Biz Rəbbimizi gözləyirik" – deyər cavab verəcəklər. O öz baldırını açıqda hər kəs Onu tanıyacaq və münafıqlardan başqa, hər kəs Ona səcdə edəcəkdir. Uca Allah buyurur: "**Baldır açılacağı zaman səcdəyə dəvət olunacaqları gün onlar buna qadir olmayacaqlar.**" (ət-Qələm: 42). Sonra onlar, Onun ardınca gedəcək, Sirat körpüsü qoyulacaq və hər kəsə nur verəcəkdir. Münafıqların nuru isə sönəcəkdir.

Sirat körpüsü: Bu möminlərin cənnətə daxil olmaları üçün cəhənnəm üzərində qoyulmuş körpüdür. Peyğəmbər ^{(Sallallahu} _(aleihi və salləm) onu bu sözləri ilə vəsf etmişdir: "**O sirişkəndir. Üzərində qarmaqlar və tükdən nazik, qılcıqdan iti dəmir şişlər vardır.**" (Müslim). Hədisdə deyilir ki, möminlərə əməllərinə görə nur

veriləcəkdir. Ən yüksəkdə olanlara dağlar böyüklükdə, ən aşağıda olanlara isə ayağının çöçələ barmağı qədər nur veriləcəkdir. Nur işıq saçdıqda onlar da öz əməlləri qədər irəli gedəcəklər. Möminlərin bazisi bir göz qırpmında, bəziləri isə ildırım, külək, quş, cıdır və minik atı sürətində keçəcəklər. *"Körpünü keçən qurtular, şişə keçən də oradan keçər, qarına keçən isə cəhənnəmə gedər."* (Buxari və Müslim). Münafıqların nuru olmadığından geri qayıdacaqlar. Möminlərlə onlar arasında divar çəkiləcək. Onlar körpünü keçmək istəyəndə cəhənnəmə düşəcəklər.

Cəhənnəm: Cəhənnəmə kafirlər, bəzi günahkar möminlər və münafıqlar düşəcəklər. Onun yeddi qapısı vardır. Atəşi isə dünya atəşindən yetmiş dəfə güclüdür. Kafirin bədəni orada böyüyəcəkdir ki, əzabı daha çox hiss etsin. Onun iki çiyinin arası üç günlük yol məsafəsi, dişi Uhud dağı qədər böyük olacaqdır. Dərisi də codlaşacaqdır. Onların içəcəkləri mədələrini deşəcək qaynar su, yeməkləri isə zəqqum, irin və qarlı su olacaqdır. Orada ən yüngül əzab çəkənin ayağının altına köz qoyduqda beyni qaynayacaqdır. Dərinliyi isə çox dərinidir. Əgər təzə doğulmuş uşaq oraya atılsa, dibinə çatmamış yetmiş yaşı tamamlanar. Onun yanacağı kafirlər və daşlardır. Havası qaynar, kölgəsi qara tüstüdür. O, heç kəsi sağ qoymaz və salamat buraxmaz. Dərini yandırıb sümüyə keçər, ürəkləri yandırır-yaxar. O qəzəblənər, nəre çəkər, hər min nəfərdən doqquz yüz doxsan doqquzunu qapar. Libası isə oddur.

Qəntərə: Peyğəmbər ^{(Sallallahu} *(alayhi və salləm)* demişdir: *"Möminlər oddan qurtulduqdan sonra cənnət ilə cəhənnəm arasında qəntərədə saxlanırlar. Bir-birindən dünyada ikən aralarında olan zülmün qisəsi alınar. Onlar təmizlənilib paklığa çıxdıqda cənnətə daxil olmalarına icazə verilir. Mühəmmədin nəfsi əlində olana and olsun, onlar cənnətdəki evlərinin yerini dünyadakı evlərindən daha yaxşı tanıyacaqlar."*

(Buxari).

Cənnət: Ora möminlərin qayıdış yeridir. Onun hörgüsü gümüş və qızıl, boyağı müşki-ənbərdən, çınqıl daşları yaqut və ləl-cəvahiratdan, torpağı isə zəfərəndandır. Onun səkkiz qapısı vardır. Hər qapının eni üç günlük yol uzunluğundadır. Amma yenə də bu qapının önündə izdiham yaşanacaqdır. Oranın yüz dərəcəsi var. Bir dərəcə ilə digəri arasında göy ilə yer arasındakı qədər məsafə vardır. Firdovs cənnəti ən yüksək mərtəbədir. Cənnətin çayları da oradan qaynaqlanır. Tavanı isə ər-Rəhmanın ərşidir. Onun çayları xəndəksiz axır və mömin oradan istədiyi kimi keçə bilir. Çayların mayesi bal, süd, içki və sudur. Qidaları daimidir və iştahası çəkən adama özü yaxınlaşır. Orada ləl-cəvahiratdan düzəlmiş bir çadır var. Eni altmış mildir. Onun hər küncündə bir dəstə adam oturur. Oranın əhalisi həmişə gəncdir. Saçları ağarmaz və paltarları köhnəlməz. Orada nə kiçik, nə də böyük subaşı vardır. Heç orada natəmizlik də yoxdur. Daraqları qızıl, ətirləri müşki-ənbər, qadınları gözəl, bakirə və gəncdir. Oraya ilk daxil olan Mühəmməd ^{(Sallallahu} *(alayhi və salləm)* və digər peyğəmbərlər olacaqlar. Ən az nemət arzu edənin istədiyinə on qatı veriləcəkdir. Xidmətçiləri isə səpələnmiş mərcan dənələri kimi əbədi yaşayan gənc oğlanlardır. Oranın ən böyük neməti isə Allahu görmək, Onun rizası və daimi həyatdır.

DƏSTƏMAZ

Dəstəmazsız namaz məqbul sayılmır. Dəstəmaz mütləq təmiz, yəni orijinallığını itirməmiş su ilə alınmalıdır. Məsələn olaraq dəniz, quyu, çay və bulaq sularını qeyd etmək olar.

Diqqət! Az miqdarda su murdar şeylərin qarışması ilə dərhal murdar olur. Çox miqdarda, yəni 210 litrdən çox olan su isə dərhal murdar olmur. Əgər suyun rəngi, dadı və ya iyi dəyişərsə o zaman murdar sayılır.

Dəstəmaz "*bismillah*" kəlməsi ilə başlanır. Hər dəfə dəstəmaz alarkən əvvəlcə əlləri biləklərə qədər yumaq yaxşıdır. Səhər yuxudan durduqda isə əlləri mütləq yumaq lazımdır.

Diqqət! Dəstəmaz alarkən hər əzanın üç dəfədən çox yuyulması bəyənilmişdir.

Ağızı bir dəfə yaxalamaq vacibdir. Üç dəfə yaxalamaq isə daha yaxşıdır. **Diqqət!** 1. Ağızın yaxalanması üçün suyu sadəcə ağıza almaq kifayət deyil. Suyu ağızda mütləq dövr etdirmək lazımdır. 2. Ağızı yaxalayarkən misvakdan istifadə etmək yaxşıdır.

Buruna bir dəfə su almaq vacib, üç dəfə isə yaxşıdır. **Diqqət!** Burunu təmizləmək üçün sadəcə su vurmaq kifayət deyil. Suyu mütləq nəfəsi ilə buruna idxal etməlidir. Sonra suyu əl ilə deyil, nəfəsi ilə xəri qaytarmalıdır.

Üzü bir dəfə yumaq vacib, üç dəfə yumaq isə yaxşıdır. Üzün yuyulması dedikdə, bir qulaqdan digər qulağa, çənə sümüyünün aşağı hissəsindən baş tükələrinin bitdiyi hüdudə qədər yumaq nəzərdə tutulur. Bu vacibdir. **Diqqət!** Seyrək bitmiş saqqala su yeritmək vacib, sıx bitmiş saqqala su yeritmək isə müstəhəbdir (*yaxşıdır*).

Qollar barmaqların ucundan dirsəklərə qədər bir dəfə yuyulur. Bir dəfə yumaq vacib, üç dəfə isə yaxşıdır. **Diqqət!** Birinci sağ, sonra sol əlini yumaq müstəhəbdir (*yaxşıdır*).

Sonra başın hər tərəfinə məsh çəkilir. Məsh çəkərkən şahadət barmağı qulaq boşluğuna daxil edilir və baş barmaqla qulağın arxasına sürtülür. Bunu yalnız bir dəfə etmək lazımdır.

Diqqət! 1. Başın məsh çəkilən vacib hissəsi alından ənsəyə qədərdir. 2. Saçın uzanan hissəsinə məsh etmək vacib deyildir. 3. Əgər başda tük yoxdursa baş dərisinə məsh çəkilir.

Sonra hər iki ayaq topuqlarla birlikdə bir dəfə yuyulur. Bir dəfə yumaq vacib, üç dəfə isə yaxşıdır.

Onəmli məlumatlar:

1. Dəstəmazda yuyulan əzalar dördədir: **A.** Ağız ilə burunun yaxalanması və üzün yuyulması. **B.** İki əlin yuyulması. **C.** Başa və qulaqlara məsh etmək. **D.** Ayaqları topuqlarla birlikdə yumaq. Dəstəmaz əsnasında əzaları deyilən ardıcılıqla yumaq vacibdir. Bu ardıcılığın pozulması dəstəmazı batil edir.
2. Əzaların yuyulması zamanı uzun fasilə vermək olmaz. Əzaları yuyarkən, özündən əvvəlki əza quruyana qədər fasilə vermək dəstəmazı pozur.
3. Dəstəmazdan sonra bu duanı demək sünnədir: "*Əshədu əllə ilahə illəllah vəhəduhu lə şəriku ləhu və əshədu ənnə Muhəmmədən abduhu və rasulu*". Şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa ibadətə haqqı olan heç bir məbud yoxdur. O təkdir, şəriki yoxdur. Şəhadət verirəm ki, Muhəmməd Onun qulu və elçisidir.

NAMAZ TƏLİMİ

Namaz qılmaq istədikdə **ayaq üstə dayanıb "Allahu əkbər" deyirsən**. Camaata imamlıq edən kimsə, bu və digər təkbirləri səsle deyir ki, arxada namaz qılanlar da eşitsinlər. İmamdan qeyrisi təkbirləri səssiz deyirlər. Təkbir edərkən əl barmaqları bitişik halda iki əlini çiyinlər bərabərinə qaldırır. İmama tabe olanlar imamdan sonra təkbir edirlər.

Diqqət! Rükun və ya vacib hesab olunan sözlər, insanın özü eşidən səsle oxunmalıdır. Bu, səssiz qılınan namazlara da aiddir. Səsli oxumağın ən az həddi oxuduğunu başqasına eşitdirməkdir. Səssiz oxumağın ən az həddi oxuduğunu özünə eşitdirməkdir.

Sağ əli ilə sol əlini və ya biləyini tutur və onları sinəsinin altına yerləşdirir. Gözlər isə səcdə yerinə baxır. Hədəslərdə deyilən bəzi dualar ilə namazını açır. Məsələn, «Sübhanəke Allahummə və bihəmdikə və təvarəkə ismukə və təalə cəddukə və lə iləhə gəyrukə». «Ey Allahım, Sən naqisliklərdən paksan. Sənə həmd edirik. Sənin adın müqəddəs, cəddin ucadır. Səndən başqa haqq ilah yoxdur». Sonra "Əuzu billəli minə-ş-şeytanir-r-əcim", "Bismilləhi-r-Rəhməni-r-Rəhim" deyir. Bu deyilənlərin heç birini aşkar səsle oxumur. Sonra **Fatihə surəsini oxuyur**. İmamın arxasında dayanan adamın

aşkar səsle qılınan rükətlərdə Quran oxuması vacib deyildir. İmam oxunuşda fasilə verdiyi anlarda, yaxud səssiz olduğu hallarda arxadakıların fatihəni oxuması müstəhəbdir (*yaxşıdır*). Fatihədən sonra Qurandan istədiyi surəni, ayəni oxuyur. İmam Sübh namazını, İşa və Məğrib namazlarının ilk iki rükətlərini aşkar səsle oxuyur. Digər namazları isə gizli səsle oxuyur.

Diqqət! Yaxşı olar ki, surələr Quranda yazılan ardıcılıqla oxunsun. Bunun əksi bəyənilmir. Quranın sözlərinin ardıcılığını dəyişib, yaxud eyni surənin ayələrini dal-qabaq oxumaq haramdır.

Sonra əllərini qaldırıb təkbir edir və **rükuya gedir**, diz qapaqlarını ovucalaymış kimi əllərini diz qapaqlarına qoyur və barmaqlarını aralı tutur. Belirini düz, başını isə dik tutur. Rükuda üç dəfə "Sübhanə rəbbiyəl azim" (*Əzəmətli Rəbbim nöqsanlardan və eyiblərdən pakdır*) – deyir. Namazda rükuya qoşulmaqla həmin rükəti qılmış sayılırsan.

Diqqət! "Təkbir" və "Səmiəllahu limən həmidəh" sözlərini nə hərəkətdən öncə, nə də sonra deyil, hərəkət əsnasında demək lazımdır. Bu, namazın bütün təkbirlərinə aiddir. Əgər bunu qəsdən gec deyərsə, namazı batil olar.

Sonra "Səmiəllahu limən həmidəh" (Allah ona həmd edənin duasını qəbul edər) – deyərək, **rükudan qalxır** və əllərini qaldırır. **Ayaq üstə tam düz dayandıqdan sonra deyir: "Rəbbənə və ləkəl həmd. Həmdən kəsirən, tayyibən, mubərəkən fihi. Milə-s-səməvəti və mil-ələrdi və milə mə şitə min şeyin bədu.** (Rəbbimiz Sənə həmd olsun! Allahım Sənə göylər və yer dolusu, onların arasında və Sənin istədiyin qədər Sənə həmd olsun!)

Diqqət! "Rəbbənə və ləkəl həmd." sözlərini rükudan qalxarkən deyil, rükudan tam qalxdıqdan sonra demək lazımdır.

Sonra təkbir edib **səcdəyə gedir**. Qollarını böyürlərindən, qarnını isə baldırlarından aralı tutur. Əllərini isə çiyinləri bərabərliyində saxlayır. Əl barmaqlarını və ayaq barmaqlarının ucunu qibləyə tərəf yönəldir, ayaqlarını isə dik tutur və üç dəfə bu sözləri deyir: "sübhanə rəbbiyəl əl" (*uca Rəbbim nöqsanlardan pakdır*).

Diqqət! Səcdə yeddi əza üzərində edilməlidir. Ayaqların ucu, iki diz, iki əl və burunla alın. Üzrsüz, yaxud qəsdən yeddi əzadan birini yerə qoymayanın namazı batil olur.

Sonra təkbir edib **səcdədən qalxır və oturur**. İki səcdə arasında oturmaq üçün iki doğru oturuş növü vardır. **1.** Sol ayağını yayıb üzərində oturmaq. Sağ ayağını isə dik tutub, barmaqlarının ucunu qibləyə yönəltmək. **2.** Hər iki ayağını dik tutub, barmaqlarını qibləyə yönəldib dabanları üzərində oturmaq. Bu oturuş zamaru üç dəfə "Rəbbiğfiri" (*Rəbbim məni bağışla*) – deyilir. İstəyərsə "vərhammi, vəcburni, vərfəni, vəhdini, vəafini, vərzuqni" (*məna rəhim et, Öz xəzinəndən məndən aldığıqlarının xəzini ver, məni ucalt, məni hidayət yoluna yönəlt, məna rahatlıq bəxş et və ruziləndir*) – sözlərini də əlavə edə bilər.

Sonra ikinci səcdəni də birinci səcdə kimi edir. Təkbir edib səcdədən durur və ikinci rükəti qılmaq üçün ayağa qalxır. İkinci rükəti də eynilə birinci kimi qılır.

Diqqət! Fatihəni ayaq üstə olarkən oxumaq lazımdır. Ayağa qalxarkən qamətini tam düzəltməmiş fatihəni oxumağa başlayarsa, tam düzələndən sonra fatihəni yenidən oxumağa başlamalıdır. Əks halda namazı batil olar.

İkinci rükəti bitirdikdən sonra sağ ayağını dik tutub barmaqlarının ucunu qibləyə yönəldir və sol ayağını yayıb birinci təşəhhüdü oxumaq üçün oturur. Sağ əlini sağ baldırının, sol əlini isə sol baldırının üzərinə qoyur. Çəçələ barmağı ilə adsız barmağını bükür, baş barmağı ilə orta barmağını halqa şəklində birləşdirir, şəhadət barmağı ilə işarə edir və deyir: "**Əttəhiyyatu lillahi vəs səlavatu vət tayyibatu, əssəlamu aleykə əyyuhün nəbiyyu və rəhmətullahi və bərəkətuhu, əssəlamu aleyinə və ələ ibadillahis salihin. Əşhədu əllə iləhə illəllah və əşhədu ənnə Muhəmmədən əbduhu və rəsuluhu.**" (Ən gözəl salamlar, namazlar və yaxşı işlər Allahə məxsusdur. Ey Allahın Peyğəmbəri, sənə Allahın salamu, rəhməti və bərəkəti olsun. Biza və Allahın əməlisəlah bəndələrinə Allahın salamu olsun. Mən şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa ibadətə layiq olan haqq məbud yoxdur. Şəhadət verirəm ki, Muhəmməd Allahın qulu və elçisidir). **Üçrükətli və dördrükətli namazı qılmaq üçün təkbir edib əllərini qaldıraraq ayağa qalxır. Qalan rükətləri də eynilə qılır. Amma bu rükətləri aşkar səslə qılmaz. Yalnız fatihə surəsini oxuyur.**

Sonra sonuncu təşəhhüdü oxumaq üçün oturur. Əgər namaz üçrükətli və ya dördrükətlidirsə təvərrük oturuşu oturur. Bu oturuşun bir neçə növü var və hamısı doğrudur: **1.** Sol ayağını yerə yatırır, sağ ayaq pəncəsinin qarşısından, baldırının altından keçirir, sağ ayağını dik tutur, oturacağını da yerə qoyur. **2.** Sol ayağını yerə yatırır, sağ ayaq pəncəsinin qarşısından, baldırının altından keçirir, sağ ayağını yerə yatırır, oturacağını da yerə qoyur. **3.** Sol ayağını yerə yatırır, sağ ayağını baldırının və budunun arasına keçirir, oturacağını isə yerə qoyur. Bu oturuşu iki təşəhhüdü namazların sonuncu rükətində oturur. Oturuş zamanı birinci təşəhhüdü oxuyur və sonra

bunları əlavə edir: "**Allahummə sallı ələ Muhəmmədin və ələ əli Muhəmməd, kəmə salləytə ələ əli İbrahimə innəkə həmidun məcid. Allahummə barik ələ Muhəmmədin və ələ əli Muhəmməd, kəmə barəktə ələ əli İbrahimə innəkə həmidun məcid**". Bundan sonra bəzi duaları da oxumaq yaxşıdır. Məsələn, "Allahummə inni əuzu bikə min azəbi cəhənnəm, və min azəbi-l-qabr, və min fitnəti-l-məhya və-l-məmat, və min şərri məsihi-d-dəccal".

Sonra "**Əssəlamu aleykum və rəhmətullah**" – deyib, birinci sağ tərəfə, sonra sol tərəfə **salam** verir.

Salam verdikdən sonra oturan yerdə namazdan sonra oxunan dua və zikrləri oxuyur.

Bilmək əməli etməyi tələb edir.

Əməlsiz elm, uca Allah, peyğəmbəri (ﷺ) və möminlər tərəfindən məzəmmət olunur. Uca Allah buyurur: "Ey iman gətirənlər! Etməyəcəyiniz bir şeyi niyə deyirsiniz? Etməyəcəyiniz bir şeyi demək Allah yanında böyük qəzəbə səbəb olar". (ən-Saff: 2,3).

Əbu Hureyrə (رضي الله عنه) deyir: "Əməl olunmayan elm, Allah yolunda xərclənməyən xəzinə kimidir".

Fudeyl (رضي الله عنه) deyir: "Alim bildiyinə əməl etmədikcə o bərədə cahil olaraq qalar".

Malik ibn Dinar (رضي الله عنه) demişdir: "İnsan var ki, danışanda dili heç vaxt topuq vurmur. Amma əməllərinə baxdıqda başdan-ayağa topuq vurur".

Müsəlman qardaşım, müsəlman bacım:

Uca Allah bu faydalı kitabı oxumağı sənə nəsis etdi. Oxuduğunun səmərəsi qalib, o da, **oxuduğuna əməl etməkdir**.

* **Kitabda Qurani Kərimin bəzi surələrini və onların təfsirini oxudun.** Oxuduğun ayələrdən çıxardığın mənalara əməl etməyə çalış. Peyğəmbərin (ﷺ) əshabələri "ondan on ayə öyrənər, ayələrin elmi məzmununu və hansı əməli tələb etdiyini öyrənməmiş digər ayələrə keçməzdilər". Onlar deyərdilər: "Biz elmi və əməl etməyi öyrənirdik". Belə ki, şəriətimiz bu işə təşviq etmişdir. İbn Abbas (رضي الله عنه) uca Allahın bu ayəsi haqqında deyir: "Verdiyimiz kitabı layiqincə oxuyanlar həmin kitaba iman gətirənlərdir..." (əl-Bəqərə: 121). Yəni "onlar bu kitaba layiqincə riayət edərdilər". Fudeyl (رضي الله عنه) deyir: "Quran əməl olunmaq üçün nazil edilmişdir. İnsanlar isə onu oxumağı əməl kimi qəbul edirlər".

* **Kitabda Peyğəmbərin (ﷺ) sünnəsindən bəzi hədislərlə qarşılaşmışsan.** Bu hədislərə anında cavab ver və əməl et. İslam ümmətinin ən xeyirli zümrəsi öyrəndiklərinə əməl edər, insanları da bu xeyrə çağırardılar. Onların örnəyi Peyğəmbərin (ﷺ) bu hədisidir: "Mən sizə bir işi əmr etdikdə bacardığımız qədər əməl edin. Qadağan etdiklərimdən isə əl çəkin." (Buxari, Müslim). Onlar həmçinin uca Allahın vəd etdiyi şiddətli əzabdan ehtiyat edərdilər. (...Peyğəmbərin əmrinə qarşı çıxanlar başlarına gələcək bir bələdan, yaxud düçar olacaqları şiddətli bir əzabdan həzər etsinlər!) (ən-Nur: 63).

Nümunə olaraq bunları qeyd etmək olar:

- Möminlərin anası Ummu Həbibə (رضي الله عنها) belə hədis rəvayət edir: "Kim sutka ərzində on iki rükət namaz qılarsa bununla onun üçün cənnətdə ev tikilər". (Müslim). Ummu Həbibə (رضي الله عنها) deyir: "Bu sözləri Peyğəmbərdən (ﷺ) eşidəndən sonra heç vaxt bu namazları tərk etməmişəm".
- İbn Ömər (رضي الله عنه) belə bir hədis rəvayət edir: "Nə isə vəsiyyəət etmək istəyən müsəlmanın iki gün keçməmiş vəsiyyəətinin yazılıb hazır olmaması ona yaraşmaz" (Müslim). İbn Ömər (رضي الله عنه) hədisi rəvayət etdikdən sonra dedi:

"Peyğəmbərin (Sallallahu əleyhi və səlləm) bu sözləri dediyini eşitdikdən sonra hər gecə vəsiyyətim başımın altında olub".

- İmam Əhməd رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ deyir: "Yazdığım hər bir hədisə əməl etmişəm. Hətta bir dəfə belə bir hədis oxudum ki, Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm) qan aldırıb və Əbu Taybə adlı adama bir dinar verib. Mən də qan aldırıb qan alan adama bir dinar verdim".
- İmam əl-Buxari رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ deyir: "Qeybətin haram olmasını eşitdikdən sonra heç kəsin qeybətini etməmişəm. Mən dua edirəm ki, Allahın hüzurunda haqq-hesab verəcəyim zaman mənə kiminsə qeybətini etdiyimə görə sorğu-sual etməsin".
- Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm) demişdir: "Kim hər namazdan sonra Kürsü (əl-Bəqərə 255) ayəsini oxuyarsa cənnətə daxil olmasına yalnız ölüm mane olar". (Nəsai). İbn əl-Qeyyim رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ deyir: "Şeyxul İslamın belə dediyini eşitmişəm: Mən bunu namazdan sonra yalnız unudaraq tərk edə bilərdim".
- Elm və əməldən sonrakı məsuliyyət, uca Allahın sənə bəxş etdiyi xeyri təbliğ etməkdir. Nə özünü savabdan, nə də başqasını xeyirdən məhrum etmə. Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm) demişdir: "Kim bir insanı xeyrə yönəldərsə o da onu edən kimi savab qazanar". (Müslim). Digər hədisdə Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm) demişdir: "Sizin ən xeyirliniz Qurani öyrənən və öyrədəndir". (Buxari). Bir hədisdə isə belə demişdir: "Heç olmazsa mənədən bir ayə çatdırın". (Buxari, Müslim). Sən xeyirli işləri çox təbliğ etdikcə savabın da bir o qədər çox olar. Həm sağlığında, həm də ölümündən sonra savabın olar. Peyğəmbər (Sallallahu əleyhi və səlləm) demişdir: "İnsan öldükdə üç əməlindən başqa bütün əməlləri dayanar. Daimi sədəqə, faydalı elm və ya onun üçün dua edəcək əməlisaleh övlad". (Müslim).

Nəzər nöqtəsi: Biz hər gün əl-Fatihə surəsini on yeddi dəfədən çox oxuyuruq. Orada "Allahın qəzəbinə gəlmişlərdən" və "yolunu azmışlardan" Allaha sığınırıq. Sonra qəzəbə və azgınlığa düşənlərin etdiklərini edirik. Öyrənirik, amma əməl etmirik. Bu, qəzəbə düşər olmuşların simasıdır. Yaxud öyrənməyib cahil qalırıq. Bu da, yolunu azmışların simasıdır.

Uca Allahdan diləyirik ki, həm bizə, həm də sənə faydalı elm və saleh əməllər nəşib etsin.

Daha doğrusunu Allah bilir. Peyğəmbərimizə, ailəsinə və əshabına Allahın salavatı və salamu olsun.

تفسير
العشر الاخير
من القرآن الكريم

ويليه

احكامهم وسلم